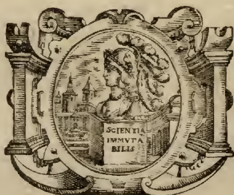
COMMENTARIORVM COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

IN OCTO LIBROS PHYSIcorum Aristotelis Stagiritæ,

Prima Pars.

QVI NVNC PRIMVM GRAECO ARISTOTElis contextu, Latino è regione respondenti, aucti, ob studiosorum Philosophiæ vsum in Germania sunt editi.

ACCESSIT ETIAM QVAESTIONVM Index, quæ in hac prima operis parte acutissimè disputantur.

Cum Gratia & Priuileg. Cæsar. Maiest.

COLONIÆ,

SVMPTIBVS HÆREDVM LAZARI ZETZNERI.

ANNO M. DC. XXV.

INDEX QVAESTIONVM, ET ARTICVLORVM, QVÆ IN HOC PRIMO VOLVMINE CONTINENTVR.

PROOEMIVM.

LIBER PRIMVS.

In Caput primum.

I N D E X.

Quæst.

In Caput octauum & 9.

FINIS.

PROOEMIVM
IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS.

DE NOMINE DEFINITIONEQVE *Philosophiæ*.

Herum principes enumerat Plato in Protagora.

Philosophi & Philosophiæ nomen à Protagora inuentum.

QVI olim magnarum rerum intelligentia, & doctrina, cæteris præstare videbantur, eos Græci σοφὸς, id est, sapientes nuncupabant. Verū hoc nomen, quod speciem arrogantięque præ se ferebat, ac multis erat inuidiosum, authore Pythagora mutatum est, qui & se Philosophum dici voluit, B & Philosophiam primus appellauit. Cum enim apud Leontium regem [illegible] doctè & copiose disseruisset, [illegible] tus ab eo quidnam artis profiteretur, aut qua potissimum in re sapiens esset; respondisse fertur, se neque artem scire vllam, neque [illegible] σοφὸν, id est, sapientem; sed φιλόσοφον, id est, amicum sapientiæ. Placuit nouitas eius vocabuli, quod & veterem sapientum minueret inuidiam, & singularem testaretur sapientum dignitat[illegible]. Atque hinc Philosophi, C Th[illegible]phiæ [illegible] lare increbait; nec solum a Pythag[illegible] sed [illegible] m à Platonicis, & [illegible] s, post [illegible] sque omnibus com[illegible] [illegible] vsitatum. Cuius rei meminit D. Aug[illegible] us 14. de Trinit. cap. 1. Clemens Alexa[illegible] us 1. Stromatum, Iamblichus 1. de secta Pythagorica, aliqu[illegible] non pauci.

Lactant. li. 4. c. 2. Plut. 1. de Plac. c. 3. c. 1. & 5. Tusc. quæst.

Porro Philos[illegible] h[illegible] non [illegible] o omnes modo definiere. * Q[illegible] dam ita. Philosophia est amor sapientiæ. Hæc tamen e[illegible] p[illegible] catio, vt aduertit D Hugo Victorius 2. Didascal. cap. 1. nominis etymologiam, no[illegible] rei subiectæ naturam aperit: siquidem sapientia non in voluntate insidet, cuius est amare; sed in intellectu, cuius est intelligere, & sapere. Quanquam & illud dici potest, idcirco Philosophiam amorem definiri sapientiæ, quod excellēs rerum cognitio haudquaquam sine amore constet. Quo pertinet illud ex libro de secretiore sapientia secundum E Ægyptios: amor intelligentē comitatur, quia sine hoc intellectus quasi in solitudine atque silentio positus, nihil comprehendit.

** 1. Philosophiæ definitio.*

* Alii Philosophiam esse dixerunt, humana- A rum diuinarumque rerum cognitionem, & scientiam. Qui nomine rerum humanarum, corporum concretioni obnoxias, ac nobis familiares; diuinarum vero, nullo materiæ nexu cohærentes, & in recessu naturæ absconditas intellexère. Vel, vt est aliorum sententia, per res humanas, eas, quæ ad tuenda vitæ officia, & ciuilem societatem pertinent, significarunt: per diuinas autem, cæteras, quarum contemplatio Philosophum à communi cœtu auocat, B & reliquis mortalibus diuiniorē reddit. Et hæc quidem definitio, siue in Zenonis porticu, siue in Platonis Academia orta fuerit, Philosophantium scholas maxime peruagata est; eamque refert Plato in Theæteto & Phædone, Cic. lib. 4. Tuscul. quæst. Philo Iudæus in libro de Congressu quærendę eruditionis gratia. Verum illa non singulis Philosophię partibus, sed omnibus simul sumptis conuenit. Non enim quælibet pars Philosophię humana simul & diuina C considerat.

** 2. definitio.*

D. Damasc. 1. Phys. Senec. epist. 15. Cicero 2. Offic.

Rursus Plato in dialogo de Sapientia, * hanc aliam inculcat descriptionem, quam ex Pythagorę disciplina manasse testatur D. Hieronymus in Apologia aduersus Rufinum: Philosophia est mortis contemplatio. Ea vero vt intelligatur, sciendum est * duplicem esse mortem; vnam, quę in abscessu animi à corpore consistit: alteram, qua mens in corpore adhuc manens, à malis cupiditatibus abducitur, vt vitio- D rum soluta vinculis, cœlestia & diuina meditetur. Enimuero, vt est à Socrate in Phædone disputatum, nihil est tam homini veritatis lucem cernere cupienti inimicum, quam corporis cōtagio, & voluptatis illecebra, quę mentem cōcreta caligine offusam, falsis decipit imaginibus, nec à sensuum turba & colluuione ad mundi spectaculū, & ad rerum naturam perlustrandam egredi sinit. Vnde Mercurius ille, cui mul- E tiplex rerum scientia Trismegisti nomen dedit, eum, qui ad Philosophiam aspirat, in Asclepio hortatur, vt corpus, quoad fieri possit, quasi vestem deponat, exuatque hoc inscitiæ indumentum;

** 3. definitio.*

De hac definitione Clemens Alex. 4. Stromat. Philo Iud. in l. de mūdi. opif. Cic. 1. Tuscul.

** duplex mors.*

Mercurii Trismegisti sententia, quo pacto philosophandum sit.

tum; interius vinculum, viuam mortem, sentiens cadauer, ductile sepulcrum, domesticum furem; qui dum blanditur, odit, dum odit, mentem ad terrenam fæcem deprimit, cænoque illigar, ne intelligentiam cælitus hauriat. Quoniam igitur hanc à corpore secretionem, quasi mortem appetere decet, eaque maxime glo-

Philosophia cur mortis contemplatio.

riatur Philosophia; ab hoc tam præclaro munere, nunc mortis contemplatio; nunc solutio animi à corpore; alias mortis affectus, seu consuetudo moriendi dicitur. Plura in hanc sententiam Xenophon libro 4. de dictis Socratis, Proclus in libro de Anima, & dæmone, Alcinous in libro de Doctrina Platonis, Apuleius in libro de Philosophia.

Alias præterea definitiones tradunt Philosophiæ, Lactantius lib. 4. cap. 2. Iustinus Philosophus & martyr in dialogo cum Triphone, & alii. Sed ea nobis maxime probatur, quam D. Da-

4. definitio ex Aristotele potissimũ desumpta.

mascenus lib. 4. suæ Dialecticæ, & Ammonius initio Prædicabilium ex veteribus, potissimumque ex Aristotele 10. Metaph. c. 3. referunt: videlicet, Philosophia est cognitio rerum, vt sunt. Verba illa vt sunt, idem valent, atque per suas causas, si eas habuerint. Sicut enim res quarum causæ inuestigantur, per causas esse obtinent; ita percipi tunc dicuntur; vt sunt, cum per easdem cognoscuntur. Debere autem Philosophiã causas tenere inde constat; quia quemadmodum ex admiratione, id est, ex notitia effectuũ, & ignoratione causarum, cœperunt homines philosophari, hoc est, causas inquirere, vt Plato in Theæteto, & 1. Metaph. cap. 2. Aristoteles docet; ita par est eum perfectePhilosophum, seu facientem iudicare, qui causarum cognitionem sit assecutus. Accipitur tamen interdum Philosophia pro adumbrata & imperfecta rerum intelligentia, vt apud Platonem in Conuiuio, alias pro sola prima Philosophia, vt apud Aristotelem 4. Metaphysicæ, cap. 2. text. 5. à nobis vero in progressu sub ea notione, qua postremo definita est, quaque dicitur cognitio rerum, vt sunt, potissimum considerabitur.

DE DVPLICI PHILOSOPHIAE *distributione.*

Refert hanc diuisionem D. Aug. l. 8. de Ciu. Dei, c. 4. Lactãt. lib. 3. c. 13. Alcinous in lib. de Doctrina Plat. Isidorus in lib. de dial.

** 1. Philosophia partitio.*

** A quibus celebrata.*

Variæ traditæ sunt apud antiquos Philosophiæ diuisiones, ex quibus duas, quæ celebriores habentur, quæq; ad præsens institutum magis faciunt, pertractabimus.* Prima est, qua Philosophia distribuitur in Naturalem, Moralem & Dialecticam. Comprehendit autem hoc loco Naturalis (fuse videlicet naturæ significatu, vnde nomen habet) non solũ Physiologiam, sed etiam Metaphysicam, & Mathematicas disciplinas.* Porro huiusmodi sectio, de cuius auctore inter scriptores non satis conuenit, commendata fuit à Platone, vt testatur Alcinous in lib. de eius doctrina, cap. 3. & Eusebius Cæsa-

A riensis initio lib. 11. de Præparatione Euangelica, eandemque secutus est Aristoteles 1. Topic. cap. 12. Chrysippus, Eudromus, Xenocrates, & alii, quorum meminit Laërtius in vita Zenonis post Plutarchum libro 1. de Placitis, cap. 1.

Qua ratione comprobetur.

Lege Platonem in Gorgia & Theæteto.

Quod vero hæc partiendæ Philosophiæ ratio apta sit, & perfecta; hunc in modum ostendi potest. Philosophia ad humanam felicitatem dirigitur. (Vt enim D. Augustinus lib. 19. de Ciuitate Dei, cap. 1. ex Platone asserit, Philosophandi causa nulla est homini, nisi vt beatus sit) humana B autem felicitas, teste Aristotele cap. 7. & 8. primi lib. Ethic. ad Nicomachum, partim in actione virtuti consentanea; partim in contemplatione veritatis sita est. Oportet ergo aliquam dari scientiam, quæ honesti rationem contineat, & ad virtutem morumq; probitatem erudiat; hæc vero Moralis est Philosophia: item aliam, quæ abdita naturæ mysteria scrutetur, & in solius veritatis cognoscendæ studium incumbat; atq; C hæc Physica dicitur. Deinde huiusmodi scientiarum adeptio, & vsus disserendo constant, qua in re sæpe mẽs errore decepta hallucinatur. Statuenda est igitur tertia quædam ars, quæ lucem præferat, solerterq; prouideat, ne veritatis locũ falsitas obtineat; hæc autẽ Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero sunt Philosophię partes.

Confirmatur.

Triplex ordo rerum.

Idem confirmat D. Thomas initio Ethic. ad Nicomachum, hac ferme ratione: Præcipua cura sapientis circa ordinem versatur; siquidem, D vt ex capite 2. libri 1. Metaph. constat, ad sapientem maxime pertinet ordinare; ordo autem rerum, quæ in Philosophiæ considerationem veniunt, triplex est. Primus, quem ratio non efficit, sed inspicit tantum, atque expendit, cuiusmodi est rerum Physicarum ordo. Secundus, quem ratio sibimet ipsa exhibet, cum notiones suas, & effata inter se ordinatim disponit. Tertius, quem ratio voluntati præscribit, vt illa probe instituta rectum, atq; honestum prose- E quatur. Primus Naturalem, secundus Rationalem, tertius Moralem scientiam requirit. Non igitur aut pluribus eget, aut paucioribus partibus contenta esse potest Philosophia.

Illustratur similitudine.

Eiusdem tripartitæ varietatis rationem similitudine quadam D. Augustinus explicat, partim libro 8. de Ciuitate Dei, capite 4. partim libro 11. cap. 25. ad hunc fere modum: Quemadmodum tria sunt, quæ in quolibet artifice, vt aliquid efficiat, spectantur; Natura, doctri- F na, vsus: quorum primum ingenio, secundum scientia, tertium fructu diiudicatur; sic triplex à Philosophis inueniri debuit disciplina: Naturalis, propter Naturam: Rationalis, propter doctrinam: Moralis, propter vsum. Et quoniam homo procreatus à Deo est, vt per id quod in ipso præcellit, attingat ad id, quod cunctis excellit: per huiusmodi tripartitam scientiam attingit ad vnum, verum, optimum Deum, sine quo nulla natura subsistit, nulla doctrina instru-

instruit, nullus vsus expedit. Sunt itaque, ex Diui Augustini sententia, hæ tres partes Philosophiæ, tres veluti gradus, quibus perfecte sapiens, aspirante cælesti aura, summa petit, & ad Dei similitudinem propius euadit. Easdem quoque apposite quis dixerit tria dona singularia; quibus humanæ mentes ad exemplum cælestis Hierarchiæ illuminantur, purgantur, perficiuntur. Enimuero Dialectica dum artificio differendi vera à falsis distinguit, animum affusa luce veritatis illustrat: Moralis Philosophia, dum mores componit, & vitiorum fibras euellit, purgat: Naturalis dum altiori abditarum rerum intelligentia mentem exornat, perficit. Alias ad hanc rem adumbrandam similitudines, ac rationes habes apud Philonem Iudæum in libro de Agricultura, & Laertium in Zenone Cittico. Vide etiam Plotinum libro 3. Enneadis 1. de triplici assensu ad mundum intelligibilem.

Ex doctrina D. Dionysii 3. cap. cælestis Hierar. quam explicat D. Th. 1. p. q. 106. art. 1.

2 Partitio. Posterior Philosophiæ distributio est, qua Philosophia, non vniuersa, sed ea tantum, quæ in contemplatione posita est, diuiditur; videlicet in Metaphysicam, Physiologiam & Mathematicas disciplinas. Quia vero hæc partitio multas continet difficultates, quarum erit vtilis & iucunda explicatio, de illa articulatim, & vberiori filo disseramus.

QVÆSTIO I.

NVM CONTEMPLATRIX PHILOSOPHIA in Metaphysicam, Physiologiam, & Mathematicam recte diuidatur.

ARTICVLVS I.

NON VIDERI RECTE diuidi.

1. Arg. ex Arist. & Platone. QVod tripartita illa contemplantis Philosophię distributio haud probe tradita sit, hunc in modum videtur ostēdi posse. Primum, Arist. c. 4. lib. 1. Metaph. affirmat, tot esse partes Philosophiæ, quot substantiarum genera. Cum igitur Mathematica non substantiam, sed quātitatem consideret, constat non numerari eam ab Aristotele in partibus Philosophiæ. Deinde Plato in Amatoribus, vbi veri legitimique Philosophi adumbrat imaginem, eum tantum Philosoph. nomine dignum censet, qui in quæstionibus de communi vitæ, & morum disciplina pertractandis excellat; solam ergo Moralē doctrinam, veram esse Philosophiam arbitratur.

Secundo. Quemadmodum in quantitate, eiusque affectionibus cognoscendis Mathematica versatur; ita aliquam dari scientiam oportet, quæ relationem, qualitatem, cæteraque accidentia scrutetur: cum hæc non minus sint intellectu difficilia, nec minus ob naturarum A dissimilitudinem, peculiarem explicationem deposcant. Sunt igitur multo plures Philosophiæ partes.

Tertio. Essentia entis mobilis sicuti motum, cæterasq; proprietates, quæ ipsam consequuntur, origine antecedit; ita absq; iis cognosci potest: atqui eo modo spectata non pertinet ad Mathematicum, qui in sola quantitate occupatur; neq; ad primum Philosophum, qui abstrahit considerationem à materia: sed neque ad B Physicum; cum non speculetur naturam sine motu. Quærenda est ergo alia scientia, quæ essentiam entis mobilis ita sumptam consideret. 3.

Quarto. E contrario. Sufficit vna scientia ad ens in commune, omnesque eius partes contemplandas. Igitur superuacanea est scientiarum multitudo. Antecedens suadetur bifariam. Primum, quia sicut omnia, quæ diuinæ reuelationis lumine cognoscimus ad vnam Transnaturalem scientiam, nempe Theolo- C giam spectant; ita vniuersa, quæ natiui luminis instinctu à nobis sciuntur, ad vnā, eandemque naturalem scientiam reduci possunt; cum vtrobiq; sit par ratio. Secundo, quia cum omnia, analoga vnitate, in ente vnum sint, nihil impediet, quominus vnius scientiæ modum cuncta sortiantur. Quod si quispiam occurrat ad fundandam arguendumue vnius scientiæ rationem, non sat esse analogam vnitatem, D propterea quod scientiarum vnitas ab vnitate abstractionum petenda sit, quæ abstractiones minimum tres numerantur, contra id argumentis infra positis iam sic obiicitur. 4.

Quinto. Tres illæ principes Philosophiæ partes, Mathematica, Physica, & prima Philosophia, vel duæ earum, interdum considerant vnam eandemque rem. Non ergo respiciunt diuersas illas abstractiones à materia, penes quas distinguantur, tanquam scientiæ diuer- E sæ, cum res eadem triplicem illam varietatem abstractionum nequaquam sortiri posse videatur. Antecedens ostenditur. Namque Mathematicus considerat quantitatem, vt notum est; eandem vero contemplari debet Metaphysicus; cum summa genera, quæ primaria sectione ens diuidunt, contempletur: eandem & Physicus; siquidem est vna è præcipuis entis mobilis affectionibus. Præterea Physicus disserit de motu, deque omni substantia, quæ ortum & occasum subit; de eisdem vero agit pri- F mus Philosophus, vt videre est apud Aristotelem libro 7. 8. & 12. Metaphysicæ. Denique primus Philosophus considerat mentes à materiæ societate abiunctas, de quibus etiam Naturalis disceptat, vt patet in 8. huius operis libro. Perspicuum ergo manet, res easdem in diuersis contemplantis Philosophiæ partibus considerari, atque adeo sub eadem abstractione.

5. Tres Philosophicæ abstractiones.

Metaphysicus considerat summa genera.

7. Metaph. capp. 2. 6. 7. 8. 12. 17. & 8. Metaph. c. 1. & 12. Met. cap. 2.

Sexto. Pluribus modis contingit abstractio à ma-

à materia, quam tribu . ergo si per eiusmodi abstractionem scientiæ distinguuntur; plura erunt Philosophiæ membra, quam tria. Probatur antecedens. Enimvero communia rerum omnium attributa, quæ vocant transcendentia, itemque summa genera, partim reipsa in materia sunt, partim extra illā; quæ abstractio à tribus vulgatis differt, vt consideranti patet. Deinde intelligentiæ, etsi materia Physica prorsus vacent; cum tamen possint in se noua accidentia recipere, haud dubie participant adhuc potestate, seu, vt vocant, potentialitate, quæ genus quoddam est materiæ improprie sumptæ; vnde libro de Causis, propositione 9. dicuntur intelligentiæ habere suam ὕλην: At Deus Opt. Max. vt qui sit actus omnino purus, ab omni prorsus materiæ ratione seiunctus est: Aliam igitur vendicat abstractionem ab ea, quæ intelligentiis conuenit, omnino diuersam. Quare alia de transcendentibus, summisque generibus, alia de Deo, alia de cæteris mentibus stauenda erit scientia, neque hæc omnia in vnam includi Metaphysicam poterunt; nisi ea, sub vno nomine, multiplici trium scientiarum varietate distinguatur.

Materia proportione quadā, etiā reb. immaterialibus inest.

ARTICVLVS II.

REFERVNTVR DIVERSAE AVctorum sententiæ & quænam earum vera sit, statuitur.

IN hac quæstione nulla fere apud veteres Peripateticos dissensio fuit. Sed enim quorundam recentium Philosophorum opinionibus agitata res est, & in contrarias partes distracta. * Sunt enim qui contendant, vnam duntaxat esse scientiam, quæ totam entis regionem peruagetur, omnesque eius partes speciatim, ac distincte consideret, à Philosophis tamen in tria illa vulgata membra dispertitam fuisse propter addiscentium commoditatem; quia tam multa, tamq; varia rerum genera in vnum complicata, simul addisci non poterant. Et his quidem suffragatur quartum superioris articuli argumentum. Verum hæc sententia, & quia noua, & quia perexiguam probabilitatis speciem præ se fert, non placet. Est vero noua; quia nulli vnquam Philosophorū in mentem venit, scientias omnes ad vsum reuocare. Qui vbicunque de scientiarum varietate differunt, de illis, vt de rebus natura, specieque distinctis loquuntur. Id quod tum apud cæteros videre est, tum maxime apud Platonem in dialogo de Regno, in Philebo, in Sophista, & 10. de Republ. Itemque apud Aristotelem 1. Poster. Analyt. cap. 19. & 23. lib. 8. Top. cap. 2. Primo de Anima cap. 1. & lib. 3. cap. 8. ac sæpe alibi. Est etiam huiusmodi placitum per se minus probabile, vtpote quod Philosophiæ splendorem non mediocriter obscurat, dum eam in vnius confusi corporis con-

De his est Mirandulanus l. 13. de singul. cert. sect. 6. & 7. & initio libri 14.

** 1. opinio.*

Eius confutatio.

Obscurat Philosophiæ splendorem.

A cretionem, quasi in ὁμοιομερείαις Anaxagoræ, conicit, atque illigat. Deinde qui fieri potest, vt tam ampla rerū sylua, & tanta dissidentium naturarum varietas in vnius scientiæ comprehensionem veniat? Sane quidem pari ratione dixerit quispiam, virtutum omnium materiā, siue obiecta, ad vnam tantam virtutem pertinere. Quo quid in Morali doctrina absurdius? Præterea quod scientiarum distinctio non a sola commoditate, sed ab ipsa natura orta sit, ex B eo ostendi potest, quia vt Aristoteles 1. Poster. cap. 23. & Plato in dialogo de Furore Poetico, cæterique Philosophi passim docent, scientiæ per res sibi subiectas & attributas, quæ attributionis subiecta vocant, inter se distinguuntur; ad eum modum, quo potentiæ per obiecta. Cum igitur, vt est etiam communis philosophantium vox, potentiæ, verbi gratia, alendi, sentiendi, intelligendi, essentiali inter se differant discrimine: haud dubie eodē inter se mu-C tuo scientiæ dissidebunt. Denique intrinsecam esse & naturalē hanc scientiarum distinctionē, palam testantur & principiorum, quibus singulæ vtuntur, dissimilitudo; & modi contemplandi, attingendique obiecta prorsus diuersi.

Tollit d... cretam ... confusionem ... notitiam rerum ... scientiarum.

Altera est opinio quorundam asentium præter illas tres Philosophiæ partes, dandas esse plures alias, ita vt Metaphysica tres minimum scientias genere diuersas, suo nomine & amplexu coerceat, vnā, quæ Deum contempletur, D alterā quæ de intelligentiis agat, tertiam, quæ de transcendentibus & generibus summis disserat. His fauet sextū proximi articuli argumentum. Sed neque vere, neque Aristotelice loquuntur, vt in disputationis progressu planum fiet.

2. opinio, quæ ... reiicitur.

Tertia igitur sententia à nobis amplectenda, est eorum, qui censent nec vnam duntaxat esse scientiam; nec plures Metaphysicas: sed vnam Metaphysicam, Physiologiam vnam, Mathematicas plures; atque has omnes sic esse in-E ter se & natura dissimiles, & amplitudine diffusas, vt ex earum distinctione vniuersa Philosophia, quæ in contemplatione versatur, efflorescat. Hanc assertionem confirmat in primis auctoritas Platonis apud Alcinoum in libro de Doct. Plat. cap. 6. tum complura Aristotelis testimonia, vt 6 Metaph. cap. 1. tex. 2. & lib. 11. cap. 6. quem sequitur D. Damascenus 1. capite suæ Physiol. Boetius in lib. de Trinit. cap. 2. Auicenna 1. Metaph. cap. 1. Algazelus initio suæ Phil. F Ptolomæus in Almagesto lib. 1. cap. 1. & communis schola Peripateticorum.

3. opinio veritati consona.

Philosophorum assensu cōprobatur. Themistius & Philoponus ... Eustathius initio ... D. Thom. ... M. Alber. 1. Met. ... Scot. ... cap. ...

ARTICVLVS III.

RECTE DISTINGVI INSPECTRIcis Philosophiæ partes, pro varietate abstractionum à materia, & à motu.

VT autem veritas liquido appareat; obseruandum est ex D. Thoma opusc. 70. quæst. 3. artic.

Quæ sit ... tio ... scientiarum.

3. art. c. 7. aliisq; in locis, res, quæ sub scientia... nec ... venit, duo quasi attributa consequitur; vnum merito intellectricis potentiæ, quam excolit, ac perficit; alterum ratione huius scientiæ, quo attingitur. Ob priorem causam competit ei immateriale quidpiam esse; quia intelligendi vis expers est materiæ. Ob posteriorem, non potest non certitudinem, & immobilitatem obtinere, quia scientia est de rebus necessariis; omne autem necessarium firmum atque immobile esse oportet; siquidem id, quod motum subit, qua tale, & esse & non esse potest, vt lib. 9. Meta. c. 9. tex. 17. Arist. ait. Ita vero necesse est, vt omne id, quod sub scientiæ contemplationem cadit, aliquam sibi à materia & motu abstractionem vendicet.

In quæst. de ... 1. quæst. 1. art. 6. ad 1 in Prolog. Metaph. & lib. 6. lect. 1. & initio huius operis.

Artium contemplatiuarum numerus quo pacto astruatur.

His animaduersis iam hoc modo institutum probabitur. Tot sunt scientiæ contemplatiuæ, quot abstractiones à materia & à motu: hæ vero tres omnino sunt; ergo totidem erunt contemplatiuæ scientiæ. Maior propositio suadetur, quia hasce abstractiones necessario comitantur diuersi modi (scibilitates vocant) sub quibus scientiæ res subiectas per se attingunt, quique scientiis ipsis distinctionem pariunt. Vnde Aristoteles lib. 6. Metaphysicæ, capite 1. tex. 2. & lib. 12. cap. 6. & 1. de Anima, cap. 1. tex. 17. aliisq; in locis pro abstractionum varietate, scientiarum numerum constituit; quod etiam fecisse Platonem constat ex iis, quæ tradit Alcinous in libro de eius doctrina, capite 7. Minor vero propositio ex eo ostenditur, quia datur vna abstractio à materia sensibili singulari tantum; altera à materia sensibili etiam communi, non re, sed ratione: tertia ab omni materia & re, & ratione simul. Quarum prima ad Philosophum Naturalem pertinet, secunda ad Mathematicum, postrema ad Metaphysicum. Enimuero Philosophus Naturalis considerat, v. g. hominem, ut ex animo constat, & corpore affecto qualitatibus, sub sensum cadentibus, quod materia sensibilis dicitur; nec tamen materiam singularem scrutatur, cum singularia non per se spectent ad scientiam. Mathematicus affectiones triangulorum; aliaque id genus contemplatur, quæ licet re ipsa in materia sensibili hæreant; non ea tamen, quatenus in eiusmodi materia sunt, expendit. Metaphysicus in cognitione primæ causæ, & intelligentiarum, atque aliarum rerum, quæ neque in materia consistunt, neque illam in suo conceptu includunt, versatur. Porro quod de abstractione à materia diximus, similiter de separatione à motu intelligi debet. Liquet igitur tres esse abstractiones, atque adeo totidem inspectrices philosophiæ partes, neque alias præter eas ... esse: ... omnia, quæ in scientiam contemplatiuam veniunt, sub aliqua è tribus prædictis ... ab intellectu percipiantur. Atque hæc ratio à

Quæ abstractiones quibus scientiis accommodentur.

A D. Th... dictum ...
Porro autem in prædictis abstractionibus ... interdum quod reipsa mobile est, aut materiæ coniunctum, non vt mobile, neque vt materiale expendatur; non proinde tamen falsitas interuenit: siquidem neque rei, quod non habet, ascribitur, neque quod habet, denegatur; sed eam cogitatio duntaxat auocat, atque abstrahit ab eo, cui reipsa coniungitur: in abstrahendo autem, vt secundo huius operis lib. cap. 2. tex.
B 18. & 7. Metaphys. cap. 11. tex. 3. Aristot. docet, nec mendacium inest, nec error; quantumlibet vis abstrahens, unita diuisim, materialia sine materia, mobile sine motu consideret.

Lege D. Th. 1. par. q. 85. art. 1. ad 1.

ARTICVLVS IV.

QVOD IN MATHEMATICIS DIsciplinis, non vna tantum sit abstractio à materia.

C Sed nos cum triplicem à materia abstractionem inculcamus, triplicem intelligamus, partim specie, partim genere. Namque tametsi Physiologia abstractionem specie vnam; vnam item specie Metaphys. habeat: Mathematicæ tamen vnam genere, specie duplicem vendicant. Quod vt planum fiat, haud ignorandum est bipartitam esse materiam; sensibilem nimirum, & intelligibilem. Materia sensibilis est materia prima induta accidentibus, quæ sensum mo-
D uent. Intelligibilis vero quænam dicatur, controuersum est. D. Thomas 1. part. quæst. 85. art. 1. credit esse eandem materiam primam, spectatam prout soli quantitati subest. Cum D. Tho. sentit Ferrar. lib. 2. huius oper. q. 2. Socin. in 6. Metaph. q. 11. Aliis hæc opinio non probatur. Nam cum Geometria communi Philosophorum voce dicatur, non abstrahere cognitionem à materia intelligibili; si materia intelligibilis esset materia prima, iam consideratio Mathe-
E matica substantiam attingeret, quod negat Aristoteles 12. Metaph. cap. 8. text. 44. omnesque Græci interpretes, partim 2. huius operis, text. 18. partim 1. de Anima, text. 17. potestque id ex eo ostendi, quia Mathematici siue definiant, siue demonstrent, nullam materiæ, aut alterius substantiæ mentionem faciunt. Et quidem merito, cum Mathematicæ affectiones, eiusmodi mentione haudquaquam indigeant, vtpote, quæ quantitati per se sumptæ, absque vllo or-
F dine ad substantiam, conueniunt, vt esse æqnale, vel inæquale, esse diuisibile, habere proportionem, aliaque huiusmodi. Asserunt igitur hi auctores, intelligibilem materiam esse magnitudinem, hoc est, lineam, superficiem, corpus, dicique materiam, propter similitudinem, siue analogiam, quam cum materia prima habet: vt enim hæc substantiales formas; sic illa accidentarias suo modo recipit; intelligibilem vero appellari, quia prout ad Mathe-

Materia laxiori significatu quo pacto diuidatur.

 mati-

Lege Vicomercatum c. 2. l. 2. huius operis. Theophil. Zimar. 1. de Anima ad text. 17. Ant. Zimar. propos. 8. in theoremati.

A maticum spectat: non sensu, sed intellectu percipi potest. Hæc posterior sententia verisimilior videtur, quam secutus est Alex. Aphrod. 7. Met. cap. 10. ad text. 55. imo & D. Thomas 1. Poster. cap. 23. aliique nonnulli.

** Mathematica abstractio duplex.*

Quibus ita explicatis, statuimus* Mathematicam abstractionem non specie vnam, sed duplicem esse. Namq; res Mathematicæ vel cogitatione abiunguntur à materia sensibili tantum; vel simul etiam ab intelligibili. Si priori
B modo, ad Geometram pertinent; si posteriori, ad Arithmeticum. Geometra enim, teste Aristot. 2. lib. huius operis. c. 2. tex. 20. & 1. Rhet. ad Theodecten, c. 2. contemplatur affectiones magnitudinis; Arithmeticus autem circa numeri proprietates occupatur. Ex quo planum euadit, cur Mathematicæ plures sint, Physiologia vero vna, itemq; vna Metaphysica; videlicet quia harum quælibet vnam duntaxat; illæ duplicem vendicant abstractionem. Ac nos ha-
C ctenus de iis tantum Mathematicis egimus; quæ sinceræ puræque Mathematicæ dicuntur. Sunt vero præter has aliæ, quæ mixtæ nuncupantur, propterea quod inter Physiologiam, & pure Mathematicas mediæ sint, eorumq; obiecta partim ad Naturalem Philosophum, partim ad Arithmeticũ, vel Geometram spectent; vt Musica & Perspectiua. Numerus enim sonorus, circa quem Musica versatur, ex parte quidem numeri, Arithmeticum quidpiam est; ex
D parte sonori, Physicum. Qua de re Arist. lib. 2. huius operis, c. 2. ibidemq; eius interpres, ad text. 18. & 19. & lib. 3. ad text. 71. De tota distributione Mathematicarum artium agit Proclus in 1. Euclidis, Alcinous in libro de Doctrina Platonis, cap. 6. Hugo Victorius 2. Didascal. cap. 7.

Cur Mathematicæ plures, Vna vero Physica, & Vna Metaphysica.

Lege etiam Scaliger. in exercitationib. exot. exercit. 321. & 322.

ARTICVLVS V.

ALIQVOT DVBITATIONVM enodatio, quæ superius dictis maiorem lucem affert.

E VT ea, quæ de abstractionum varietate, & distinctione disseruimus, apertiora fiant, dubia quædam explicanda à nobis sunt, quæ multis, recentium præsertim Philosophorum, in nostra sententia inexplicabilia videntur. In primis enim intelligere se negant, quo pacto Metaphysicus & re & ratione considerationem
F auocet à materia, cum non solum ea tractet, quæ omnino extra materiam consistunt, sed etiam transcendentia, summaque genera, quorum nonnulla partim insunt, partim non insunt in materia, vt substantia & qualitas, alia penitus, in materiam sunt immersa, vt situs & habitus, imo cum ipsam quoq; materiam primam contempletur, vt ex libro 7. Metaphysicæ, capite 3. constat.

Hanc difficultatem vt expediamus, temper-

A tum esse debet, inter ea prædicata, quæ ad primæ Philosophiæ subiectum directo, ac per se spectant; quædam esse pure Metaphysica, id est, quorum nulla pars subiecta ab alio artifice per se tractatur, vt intelligentias: alia nõ pure Metaphysica, qualia sunt, quæ in aliquib. inferioribus materię implicantur, in quibusdam non; vt substantia, bonum, vnum, aliaque id genus. Porro autẽ vniuersa hæc in primæ Philosophiæ tribunali re ipsa abiuncta à materia censentur.
B non eodem tamen modo; sed priora, quia nullam prorsus habent cum materia coniunctionem, posteriora quia & illam in suo conceptu non includunt, & secundum se spectata, indifferentiã habent, vt re ipsa extra eam reperiantur. Quam abstractionem D. Thomas 6. Met. c. 1. aliiq; nonnulli, ex Auicenna 1. suæ Met. c. 2. vocant Abstractionẽ secundum indifferentiam. Quærunt tamen aduersæ opinionis assertores, quid tandem causæ sit, cur ea, quæ partim in-
C sunt, partim non insunt in materia, ab illa potius abstracta, quam cum ea cõiuncta censeantur; cum nulla videatur idonea ratio afferri posse, cur illud potius, quam hoc dicatur. Quibus responsum volumus, id non sine optima ratione à nobis dici. Namq; idem valet, prædicto modo esse aliquid abstractum à materia, atque esse ad illam indifferens, seu non eam sibi ex se vendicare, vt loco citato D. Thom. explicat. Quare vti vere affirmamus, animal secundum
D se indifferens esse ad gradum rationalis; etsi re ipsa partim cum eo iunctum sit, quatenus in homine continetur; partim ab illo separatum, prout in bellua includitur: ita probe asserimus, substantiam abstractam, separatamue esse à materia, hoc est, indeterminatam atq; indifferentem ad illam; licet quadam ex parte materia vacet, prout videlicet in intelligentiis continetur; ex altera in eam sit immersa, quatenus in substantiis corpore præditis inuenitur.
E Quod vero ad alia summa genera attinet, quæ neq; simpliciter, neq; secundũ indifferentiam à materia separata sunt; ea non absolute, sed quo ad diuisiuã cognitionẽ duntaxat, ad Metaphysicũ spectant, quatenus ad eum pertinet ens in suas partes generatim distribuere. Quo fit, vt, quia in ea partitione eiusmodi quoque genera occurrant, de illis itidẽ cognoscat; quatenus ea ad entis amplitudinẽ percipiendã requirit, quæ cognitio imperfecta est, & quasi perfunctoria,
F Eodẽ pacto considerat etiã primus Philosophus materiã, quia in eam incidit, dum ens in actum & potentiam, cuius præcipuum significatum materia est, dispertitur. Itaque ea, quæ nulla ex parte extra materiam cohęrent, non nisi obiter & quasi ex accidente tractat Metaphysicus, nisi forte prout ei, vt communi omnium artificum præsidi, ex officio incumbit scientiarum Rempublicam constituere, ac tueri. & vnicuiq; disciplinæ propriam, ac peculiarem materiam, in

Prædicata Metaphysica quædam partim sunt à materia absoluta, partim materia coniugata.

Lege Son. in 12. Met. q. 1.

Quæsitum.

Responsio.

Materia quo pacto à Metaphysico consideretur.

Quo pacto Metaph. materiam consideret, disquirit Auerr. in digress. adtex.

qua

q. l. 7. Met. Ægidius in proœmium huius oper. Sonc. 4. Metaph. q. 15. Iandunus 12 Metaph. q. 1.

qua insistat, designare. Hac enim ratione pro suo iure & dignitate extra metas proprii obiecti formalis libere excurrit, vt alibi explicatius dicetur. Ex dictis perspicua relinquitur propositæ difficultatis solutio, quæ si præ oculis habeatur, ad complura dubia, quæ hac in re passim occurrunt, diluenda vsus erit.

** Dubitatio circa abstractiones Mathematicas.*

* Alia quoque dubitatio circa Mathematicas abstractiones existit, quæ non est à nobis silentio inuoluenda; videlicet qui fieri posit, vt Arithmeticus & Geometra non adhibeant in contemplationem materiã primam; cum quantitas, teste Aristotele 6. libro Metaphysicæ, cap. 1. text. 1. aliisque in locis, pendeat, quo ad suum esse à substantia corporea, atq; adeo sine materia intelligi non posit. Sed occurrendum non posse quidem quantitatem secundum suam essentiam, cognitione omnibus numeris perfecta, absq; explicito conceptu naturæ corporeæ intelligi. Verum ad Arithmeticam & Geometricam disciplinam non pertinere eiusmodi quantitatis cognitionem. Non enim illæ numerorum & magnitudinum affectiones eo vsque persequuntur, vt eorum naturam enucleate explorent, atq; adeo vt essentialem ipsorum habitudinem ad materiam scrutentur. Id quod præter alios aduertunt Philoponus, Themistius, Simplicius & Auerroes, tum in primo de Anima ad text. 35. tum aliis in locis; itemq; Alensis in procemio Metaphysicæ, si eius est illud opus.

Explicatio dubii.

Lege de hac re differentem M. Albert. 5. Met. tract. 3. c. 2. Ant. Andr. 6. Metaph. quæst. Met. quæst. 3. Theophil. Zimar. 1. de Anima, ad tex. 17. Ant. Zim. theoremate 7.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA *initio quæstionis proposita.*

Nvnc tandem argumenta, quæ initio quæstionis adduximus, dissoluenda sunt. Ad primum dicendum, Aristotelem paulo pressius eo loco Philosophiæ nomen vsurpasse; nimirum pro ea tantum scientia, quæ de rebus per se subsistentibus disputat, Platonem vero in Amatoribus vel augendæ rei gratia per hyperbolem locutum; vel non ex suo sensu, sed Socratis, quem in eo dialogo loquentem facit. Constat autem Socratem vniuersam Philosophiam ad bene viuendi institutum, moresque formandos inflexisse. Quod certe non illius tantum, sed aliorum quoq; fuit de Morali Philosophia iudicium. Stoici namque eam duntaxat Philosophiæ titulo ornabant. Vnde & sapientiam, bonorum ac malorum scientiam, vitæque degendæ artem definiebant. Qua de re lege, si placet, Epictetum in Enchirid. cap. 67. & Plutarchum in opusculo, An seni gerenda sit Respublica.

Socrates vniuersam Philosophiã ad mores inflexit.

Ad 2. Respondemus: qualitatem, relationem, cæteraque accidentia, non nisi sub aliqua è tribus illis abstractionibus à Philosopho considerari, ideoque ad aliquam trium scientiarum necessario pertinere. Exempli gratia: colores, quia

A non nisi cum ordine ad sensibilem materiam spectantur, ad Physicum pertinent: trianguli, quia à materia sensibili, non vero intelligibili abstrahuntur, ad Geometram: scientiæ, quia sunt liberæ à materia, ad Metaphysicum. Quod pari etiam modo de relationibus dicendum est. Nam verbi causa: inæqualitas inter duas angulorum species, negotii est Metaphysici: proportio inter duos numeros, Arithmetici: relatio calefacientis, ad rem quæ calefit,

Contemplatio relationũ quarum sit artificũ.

B Physici. Atque ita inspectis iis, quæ superius disseruimus, non erit difficile, ea, quæ in singulis categoriis continentur, vnicuique scientiæ adiudicare. Si quis tamen argumento nondum satisfactum putet, contendatque præter quantitatem alia quoque esse materialia accidentia, quorum, non secus ac quantitatis, cognitionem Philosophus à materia sensibili auocare queat, atque adeo posse debereque circa illam nouam scientiam à Physiologia & Mathematicis distinctam versari; is intelligat: esto eiusmodi accidentia eo pacto considerari

Vberior eiusdem argumenti explicatio.

C posse admittamus; eam tamen considerationem non tanti esse, vt vna aliqua scientia cum dignitate occupari in ea debeat. Secus vero in quantitate res habet, quæ ob reconditam fœcunditatem multiplicium affectionum, quas sibi, prout à materia sensibili abstrahitur, vendicauit, non vnam tantum, sed plures peperit disciplinas.

D Ad 3. Negandum est, essentiam entis mobilis in se spectatam, & vt suas omnes proprietates origine antecedit, non pertinere ad Physicum. Nec enim is propterea dicitur non speculari naturam sine motu, quod ipsam entis mobilis essentiam, in se sumptam non etiam contempletur; sed quia motum, qua motus est, à sua consideratione non excludit, vti reliquæ scientiæ; quin potius in eo inuestigando, & explicando magnam studii sui partem collocat.

Ens mobile in se spectatum Physicæ considerationis est.

E Ad 4. Negari debet antecedens propositio, & ad priorem eius confirmationem dicendum, ideo cognita diuinæ reuelationis, fideique lumine, ad vnicam transnaturalem scientiam pertinere; cognita vero lumine naturali humanæ rationis, ad vnicam scientiam naturalem spectare non posse; quia naturale lumen intellectus nihil aliud est, quam ipsa facultas, visque intelligendi, quæ ad actus scientiæ efficienter tantum influit, nec magis ad hoc quam

F ad illud intelligibile, ad vnam quam ad aliam intellectionem ex se determinatur. Quo fit, vt ab eo scientiarum vnitatem rite arguere nequeamus: at diuinæ reuelationis lumen haud ita se habet. In primis enim non est ipsa potentia, sed cælesti dono potentiæ infunditur, eamque ad certos actus inclinat. Deinde non efficienter solum, sed obiectiue etiam, atque adeo formaliter, ad assentiendum concurrit, quatenus formalis ratio obiecti Theologiæ:

Cur à naturali lumine intellectus non petatur scientiarũ distinctio.

quod

Cõsule Cap. in Prologo sent. q.3. ad fin. Caiet. 1. p. q.1. art.3.

quod dicitur reuelabile, ab eo lumine desumitur, vt ab illo quod est ratio attingendi ea, quibus assentimur. Quia vero scientiarum vnitas, & distinctio à ratione formali obiecti peti debet; ea vero ratio formalis in iis omnibus, quæ hoc vitæ statu diuinæ reuelationis luce sciuntur, vna est, sicuti & vnum lumen à quo ducitur, fit vt vnam tantum supernaturalem scientiam habeamus; Naturales vero plures. Ita liquet priori ratione, qua antecedens propositio confirmabatur, nihil concludi. Posteriori vero recte occursum est.

Qui artifices, qua varietate, quantitatẽ expendant. Iandunus 6. Metaph. q.3.

Ad 5. Negandum est prius pronunciatum, & ad eius confirmationem dicendum, Mathematicam, Physiologiam, & Metaphysicam considerare quantitatem, vnamquamque pro rata parte sui iuris, hoc est, sub propria abstractione. Videlicet Mathematicam quoad nonnullas affectiones, quæ quantitati absolute & vt quantitas est, conueniunt, cuiusmodi sunt æquale & inæquale, exuperantia & defectus, commensuratio & proportio, atque aliæ, quæ libro 4. Metaphysicæ, capite 2. text. 5. ab Aristotele numerantur. Physiologiam, prout est entis mobilis proprietas, & omnium sensibilium accidentium fundamentum. Metaphysicam quia primus Philosophus, saltem dum ens per decem genera partitur, in quantitatem incurrat necesse est. Ad reliquam partem eiusdem argumenti pari ratione admitti debet, Metaphysicum agere de substantia, quæ ortui & interitui subiacet, itemque de motu, non quasi harum rerum naturas, vt propriam ac peculiarem sibi materiam contempletur, sed vel prout ad diuinam cognitionem substantiæ, actusue in commune pertinent; vel (quod etiam de quantitate dici poterit) secundum conceptus quosdam generales: vel denique, quia ita fert communis cura, qua Prima Philosophia cæteris artibus præsidet, vti superius monuimus. Admittendum quoque est, Physicum nonnihil de substantiis materialibus attingere: non quasi earum naturam in se spectatam scrutetur, sed vt earum circa cælestium corporum motus efficientiam declaret, probetque non dari progressum in infinitum in iis, quæ ita mouent, vt etiam moueantur. Itaque licet ea, quæ in argumento adducuntur, non in vnam tantum Philosophiæ partem cadant; haud propterea existimandum est, id sub eadem abstractione contingere, aut confundi, permiscerive in scientiis abstractiones à materia; vt ea, quæ diximus, attendenti manifestum erit.

D. Th. 12. q. 66. art.5. ad 1. & lib. 3. Met. lect.4.

Substãtias a materia secretas abiunctas quatenus Physiologia consideret.

Hac de re Auic. 1. Met. c.1. Ægid. 1. de Gen. q.14 Iauel. 12. Metaph. Sonc. 12. Met. q.1. Pirrario theorem. 53. Scalig. exercit. nu. 3. Auerr. 12. Met. ad tex.

Ad 6. quid respondendum sit; quod ad summa genera & transcendentia spectat, satis iam constat. Quod tamen de Deo, & intelligentiis obiicitur, difficiliorem habet explicatum, sed hunc in modum enodari potest. Cum abstractio à materia distinctionem scientiis præstare dicitur, materiæ nomen non tam ample sumi debet, vt ad omnia, quæ quoquo modo materiam sapiunt, sese fundat; sed ita vt materiam duntaxat sensibilem, & intelligibilem comprehendat. Cuius rei causa est, quia, vti superius disseruimus, ideo scientiæ per abstractiones à materia distinguuntur, quia non feruntur per se in sua obiecta, nisi prout illa à materia, aliqua ex parte, abiuncta sunt: ea vero propterea abiuncta esse debent à materia, vt cum intellectu, quem perficiunt, suo modo conueniant. At clare patet, ad istiusmodi conuenientiam conciliandam non oportere obiectum scientiæ à potentialitate, quæ aliquo modo materia dicitur, vindicari; cum intellectus ab ea neutiquam alienus sit, vtpote, qui ex sua primæua ratione totus est in potentia, non secus ac tabula, in quam nullum adhuc artificis manus colorem induxit, nullam imaginem impressit. Sic vero perspicuum euadit, etsi Deus à materia liber sit, vt etiam potentialitatem, quam Metaphysicam materiam vocant, ab se respuat; huiusce tamen maioris abstractionis gradum non sat esse, vt alia de Deo, alia de intelligentiis instituatur Philosophia, cum eiusmodi abstractio non per se faciat ad scientiam.

Animus noster a prima origine tabella non scripta.

Hac de re D.Th.1.p.q.1 art.1. & in 3. lect. 33. q. 1. art. 2. Henr. Gand. 1. part. sum. a. 5. q.3. & 4. Alensis 1. part. q. 1. membr. 2. reliqui DD. in proleg.

Ex dictis nemo colligat, scientiam, quæ de Deo habetur, prout ad eius contemplationem Theologus ascendit, id est, sacram Theologiam non esse à prima Philosophia distinctam. Re enim vera distincta est, sicuti & ratio formalis, quam illius obiectum induit, & lumen, quo attingitur; quod lumen sicuti cælestis numinis afflatu nostris mentibus infunditur, ita abstractionem à rebus circa quas versatur, minime curat. Sed enim hæc diuina Philosophia quemadmodum antiquis Philosophis nondum affulserat, ita ab eis in scientiarum partitione omissa fuit.

QVÆSTIO II.

SITNE PHILOSOPHIA NATURALIS VERE, AC PROPRIE SCIENTIA, AN NON?

ARTICVLVS I.

QVID VETERVM NONNVLLI IN proposita quæstione senserint, & argumenta pro eorum opinione.

VEtus opinio fuit Heracliti Ephesii, & Cratyli eius discipuli (vt Plato in Theæteto, & 4. libro Metaphysicæ, cap. 4. testatur Aristoteles) Philosophiam Naturalem non esse scientiam. Idemque censuit Pythagoras, qui omnem stabilitatis Philosophicæ comprehensionem opinionibus contineri asseuerabat. Socrates etiam cum prius ad arcana naturæ inuestiganda animum appulisset, rerum naturalium, vt ille

De Pythagora Laertius in eius vita. Tertull. in lib. de Anima.

Ille aiebat, mutabilitate, & inconstantia deter- ritus, ac quod in iis nihil certo sciri posse apud se statuisset, ad Moralem Philosophiam se convertit. * Iam vero nouæ Academiæ professores non modo rerum Physicarum scientiam negabant; sed aiebant etiam res omnes incertas esse, & dubias, veritatemque ipsam, siue propter naturæ tenebras quasdam, siue propter similitudinem rerum, vel obrutam, vel confusam latitare, adeo vt nihil verum cognosci posset, sed id tantum, quod est verisimile. Atque huiusmodi placitum, vt D. August. lib. 3. contra Academicos ait, è Platonis fontibus Academici hauserunt, ipse vero Plato partim ab aliis antiquioribus accepit, partim à Socrate præceptore suo, qui primum in naturæ obscuritate, vti diximus, deinde in iis etiam quæstionibus, quæ ad communem vitam, & mores pertinent eos, qui se scire aliquid dicerent, acuta vrbanitate irridebat. * Docebat igitur Plato duos esse mundos, vnum intelligibilem, in quo ipsa veritas habitaret; alterum sensibilem, quem nos visu, tactuque percipimus, & in cuius contemplatione Physici versantur: illum veri, hunc verisimilem: de illo veritatē, de hoc opinionem generari. Quib. sane verbis videtur Plato solam opinionem Naturali Philosopho concessisse.

Denique fuit hæc apud veteres peruagata de veritate querimonia, quod ita humanæ mentis commercium effugisse videretur, vt eam mortales nullo modo inuenirent, & in ea quærenda operam perderent. * Hinc Democritus, vt cap. 3. lib. 3. scribit Lactantius, ipsam in puteo, cui fundus non esset, demersam querebatur, Anaxagoras circumfusam caligine pronuntiabat; Empedocles angustas aiebat esse sensuum vias, quibus cognitio animum intrat. Sic demum nonnulli antiquitatis Philosophi suos non tam scire, quam nescire docebant auditores, eisque suadere nitebantur, nihil certi aut perspecti haberi posse, præsertim in inuestigatione Physicæ veritatis. Nec vero desunt argumenta quib. hæc sententia probari videatur.

Primum sit. Scientia est habitus omnino certus, atque adeo de rebus certis & perpetuis, vt docet Plato in Charmide, fateturque Arist. 1. Post. cap. 2. & 6. Ethic. cap. 3. aliisque in locis: sed Philosophia Naturalis non ita se habet. Non igitur scientia. Probatur assumptio, quia Naturalis Philosophia considerat elementa, & ex iis concreta corpora, quæ passim gignuntur & intereunt; contemplatur etiam cœlestium sphærarum motus, syderum tactus, solis & lunæ eclipsim, atque alia generis eiusdem, quæ neque perpetua sunt, neque dum existunt, eundem semper statum retinent. Corroboratur etiam vis argumenti ex eo, quia noster intellectus in comparanda rerum scientia, dicitur considerationem abstrahere à materiæ conditionibus, & à tempore; at ea, quæ oriuntur, & occidunt, sunt in materiam immersa, & sub temporis mensuram cadunt, ab eoq; depēdent, vt in 4. huius operis Arist. docebit.

Secundum. Omnis vera perfectaque scientia rei sibi subiectæ naturam exploratam habet, aliosque neq; proprietates, quę ab illa dimanant, pernoscet, vt Aristoteles 6. Metaph. cap. 1. text. 1. asserit: sed rerum natura constantium, de quibus Naturalis Philosophus agit, solus Metaphysicus essentiam penetrat, vt idem ait tum loco cit. tum 4. eiusdem operis lib. cap. 2. text. 5. Non est igitur Naturalis Philosophia vera perfectaque scientia. Dixerit fortasse quispiam, loqui iis in locis Aristotelem, vel de essentia in commune, qua essentia est, quæ consideratio ad Metaphysicum pertinet: vel de essentia rerum materialium, non tota, sed quo ad prædicata quædam, tam rebus materialibus, quam materiæ expertibus communia; qualia sunt ens, & substantia absolute spectata. Horum namque prædicatorum cognitio Metaphysici est propria. Verum hoc qui dixerit, non adhuc argumenti vim effugiet. Nam si substantiæ conceptum sibi Metaphysi. vendicauit, cum nemo rei alicuius ad categoriam substantiæ pertinentis essentiam sine conceptu substantiæ perfecte cognoscat, fit vt nullius entis naturalis essentiam Physicus perfecte assequi valeat, dum se intra suos limites continuerit.

Tertium. Philosophus Naturalis contemplatur materiam sensibilem (vt Aristot. asserit lib. 2. de Ortu & interitu, cap. 1. text. 6. & ex toto disciplinæ Physicæ progressu constat) atqui materia sensibilis est ens per accidens; eum non sit aliud, quam materia prima affecta accidentibus, quæ sensum mouent; de ente vero per accidens non est scientia, vt ex cap. 2. lib. 6. Metaph. text. 4. & ex cap. 7. lib. 11. patet. Igitur Philosophia Naturalis, saltem quo ad hanc partem, non potest esse scientia.

Quartum. Magia est pars Physicæ, & tamen non est scientia; ergo neque Physica simpliciter scientia appellanda est. Maior propositio probatur ex ipsa Magiæ definitione, quæ ita se habet; Magia est pars Physiologiæ, quæ ex mutua & opportuna naturalium virium copulatione, docet opera edere extra omnem admirationis captum. Minor suadetur, quia vt Aristot. 1. Magnorum Moralium cap. 1. & 1. Ethicor. cap. 1. & 4. edocet: omnis doctrina est gratia boni alicuius; at Magia ad hominum perniciem inuenta est.

Quintum. Physiologia, vt Philosophorum libros euoluenti planum est, multis erroribus scatet, multaque fidei Catholicæ repugnantia passim docet: vnde est illud * Tertulliani in lib. de hæreticorum præscriptionibus; hæreses à Philosophia subornantur: & illud D. Hieronymi in libro aduersus Pelagianos; omnia hæreticorum venena de Philosophorum fonti-

b bus

De Socr. Theodoret. in lib. de materia, & mundo. Xenoph. lib. 1. de factis & dict. Socr.
* De Academicis Cic. in Acad. quæst. D. Aug. 19. de ciu. Dei, cap. 4. & in lib. contra Acad.
De hisce mundis Plotinus lib. 4. Enn. 6. Ficinus ibidem & in compendium.
* Mundi Platonici. Plut. Augustinus 3. de perēni Phil. c. 3. Clemens Alex. lib. 5. Strom. Euse. Cæs. lib. 2. præp. Euāg. cap. 11.
* Puteus Democriticus. Philosophorū quidam infestia magistri. De his Mirand. lib. 2. de Exam.
1. Argum.
2. Argum.
Ita D. Tho. opuscul. 70. Sco. in prol. sent. q. 1. Socin. in 4. Met. q. 11. item Met. q. 9. Iandunus 6. Met. q. 3.
3. Argum.
4. Argum.
Pro hac Magia definitione consule Victor. in relect. de arte Ma. q. 3. Cælium l. 6. lect. antiq. cap. 12. Iul. Scalig. in exerc. exote. exercit. 327.
5. Argum.
Tertull. lib. contra Hermogenem.

bus emanarunt: ac pulchre quidam nostrorum ait, Philosophi patriarchæ hæreticorum. Cum igitur scientiam à falsitate, & errore maxime alienam esse oporteat, non videtur quo pacto Physiologia scientia dici posit.

6. Argum.

Sextum pro Academicis hoc esto. Omnis nostra cognitio initium capit à sensibus; sensus autem vt experientia docet, inani rerum specie delusi frequenter errant. Igitur nulla certa cognitio ad intellectum peruenire potest; atque adeo nulla est omnino scientia. Negant Peripatetici consecutionem; sed probant Academici. Nam si sensus, qui nuntii sunt, & interpretes veritatis, falsa denuntiant, quo pacto intellectus verum à falso discernet? aut quem veritatis iudicem adhibebit? Nunquid se? at ipse omnis scientiæ à primæua sua origine inops est, nec vllam habet à natura inditam veritatis notionem. Num alium? at aliorum omnium par cognitio est. Multo igitur satius erit à rebus omnibus assensionem cohibere, quam cum erroris periculo quicquam asseueranter dicere, multoq; etiã sapientius nihil existimare, quam falsæ opinionis naufragio animum committere sapientis, præsertim in doctrina Physica, cuius cognitio non solum à rebus, quæ in sensus cadunt, proficiscitur; sed ad easdem reciproca vicissitudine redit, & terminatur.

ARTICVLVS II.
PHYSICAM ESSE VERE AC *proprie scientiam.*

De hoc philosophantiũ dissidio Plato in Sophista. Euseb. Cæs. lib. 14. de præpar. Euang. D. Aug. 18. de Ciu. Dei. cap. 41. Tertull. in l. de Anima.

ETsi Physicæ dignitas, & ad obtinendam scientiæ rationem perfectio, non satis olim in confesso fuerit, siue rudiori seculo, infante adhuc & balbutiente Philosophia, siue etiam postea, adeo inter se dissidentibus & pugnantibus philosophantiũ sectis, vt nihil fere inter eos vlla de re conueniret; tamen posteaquam emortua illorum temporum peruicacia, Philosophia quasi è fluctibus emersa portum tenuit; plana omnino res habita fuit, & omnium confessione consensuque firmata, Physicam in cœtu scientiarum esse collocandam.

Sit igitur conclusio, Physicam esse vere, ac proprie scientiam. Quæ probatur primum ex vulgata illa diuisione, cuius supra mentionem fecimus, qua Philosophia, seu Sophia in Physicam, Dialecticam, & Moralem scientiam distribuitur. Confirmatur etiam testimonio Arist. 3. li. huius operis c.4.t.24. & 1. de partib. animaliũ c.1. & 2. Met. c.3.t.3. vbi Philosophiam Naturalem scientiam appellat; & 4. item Met. c.5.t.23. quo in loco Heraclitum, & Cratylum contrariæ partis defensores inscitiæ coarguit, ac plane confutat.

Neque aliud fortasis opinati sunt magni illi Philosophi, quorum supra mentionem fecimus, præsertim Pythagoras, Socrates, & Plato;

A Verisimile est enim cum priores duo nihil, in Physica saltem disciplina, sciri posse dictitabant, significare eos voluisse, tam esse arduam sapientiæ adeptionem, vt id, quod scimus, præ iis, quæ ignoramus, nihil pene sit. Vel etiam non tam ignorantiam fateri, quam scientiam modeste dissimulare cupiebant, * vt eorum insolentiam coercerent, qui cum à vera & expressa sapientia longe abessent, sibi sapientis nomen inaniter arrogabant. Quo in genere & Socratica modestia inprimis commendata fuit, &
B illud Pythagoræ laudatum, quod eius auctoritate, vt superius retulimus, Sophi nomen in Philosophi commutatum fuerit.

** Testatur id ex Heraclide Pontico Cicer. 5. Tusc. quæst.*

De Platone vero, * vt eius scripta testantur, haud dubium est, quin senserit dari multarum rerum scientiam, & Naturalem Philosophiam in scientiis esse numerandam. Quanquam in hac assertione cum alia errata inseruit, tum illud, quod nostris animis, priusquam concreti
C huius & terreni corporis domicilium subirent, innatas esse dixit omnium rerum intelligibiles formas, & quasi consignatas notiones, easque corporis societate, tanquam hausto obliuionis poculo, sopiri, deinde accedente studio, atq; ope phantasmatum excitari. Itaq; nullam denuo à nobis acquiri scientiam, nec quicquam aliud esse discere, nisi recordari; vt constat ex Menone, & Phædro, aliisq; eius libris. Nam quod in Philebo, & 7. de Rep. solam Dialecticam
D (cuius nomine, vt Alcinous, aliique Platonici aduertunt, primam intelligit Philosophiam) quod inquam solam Dialecticam appellatione scientiæ dignatur, non iccirco Physiologiam inter scientias connumerandam negat. Loquitur enim eo loco de scientia admodum presse, vt in eam tantum conuenit facultatem, quæ cæteris patrocinatur, & tanquam è superiori loco præsidet, quod primæ Philosophiæ proprium est. Illa vero eius de duplici mundo sententia, alia
E quædam secretioris disciplinæ arcana continebat, quæ alibi opportunius referenda sunt. Sed quicquid illi existimarint, assertionis nostræ veritas hisce argumentis astruitur.

** Præsertim in Epimenide. Hunc errorem confutat Arist. 1. Meth. cap. 7. & alibi D. Iren. lib. 2. cont. hær. à c. 60. D. August. 12. de Trinit. c. 15. D. Th. 1. p. q. 84. art. 3. & lib. 2. cõtra gent. cap. 83. M. Albert. 1. Met. tract. 1. cap. 8.*

Lege Alcinoum in lib. de doctrina Pl. cap. 6. Ficinum in 7. de Rep. Theophilũ ad 1. cap. 1. de Anima.

Primo. Quicunq; necessarium effectum per necessariam causam cognoscit, is scire dicitur; sed Naturalis Philosophus cognoscit plurimos effectus per necessarias causas; dicetur igitur scire. Maior propositio in confesso est, constatq; ex definitione scientiæ tradita ab Arist. 1. Post. c.
F 2. Minor probatur. Naturalis enim Philosophus cognoscit, verbi gratia, omne corpus esse diuiduum, quia est continuum: materiam non posse vi naturæ absq; omni forma cohærere, quia est pura potentia: hominem esse aptum ad capessendas disciplinas, quia præditus est animo rationis compote, aliaq; eius generis complura. Nam quod hæc cognitio fit effectuum siue affectionum per causas, nemo inficias ierit. Quod vero in iis necessitas reperiatur, etsi negant aduersa-

uersatii, ex eo plane conuincitur, quia vbi res aliter se habere nequit, ibi immutabilitas, ac necessitas inest. Non posse autem hæc aliter se habere, facile deprehendet, qui quid continuum, quid pura potentia sit, animaduertet.

Secundo, non minus certum necessariumve est, hominem esse aptum ad capessendas disciplinas; quam triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: sed hoc in Mathematicis disciplinis demonstratur, & vera, perfectaque scientia comprehenditur; ergo & illud in Physica; cum in vtroque par conditio sit; nec idonea ratio afferri queat, cur à natura potius trianguli, quam hominis, certa aliqua passio necessario dimanet.

Eucl. in E- lem. prop. 32.

Tertio, si quid obstaret quo minus de rebus Naturalibus scientia haberi posset; esset eorum mutabilitas, & inconstantia. ac hæc non obstat; ergo nihil. Probatur assumptio. Primum, quia non omnes res naturales fluxæ sunt, & mutabiles; siquidem sphæras cœlestes ipsarum natura ab interitu defendit. Deinde, quia esto: corpora sublunaria dissoluantur, nunquam tamen de naturæ suæ, & essentiæ gradu deiiciuntur, nec eas proprietates amittunt, quas sibi perpetuo, & inuariabili nexu vendicant. Quare poterunt eiusmodi proprietates de illis per ipsarum essentiam, definitionemve, tanquam per causam, demonstratione ostendi; ea vero demonstratio veram perfectamque scientiam pariet. Negari igitur non potest, Philosophiam Naturalem vere, ac proprie scientiam esse.

Postremo. Etsi res Physicæ tam essent mutabiles, quam putabat Heraclitus, adhuc de illis scientia haberetur, posset namq; vel hoc vnum de illis demonstrari, eas nempe mutabiles esse, stabilemq; seruare in sua mutabilitate constantiam. Immerito igitur omnē scientiæ rationem Naturali Philosopho denegabant. Lege D. Th. 1. part. q. 84. vbi ex Arist. doctrina in 4. Metaph. cap. 5. text. 22. Heracliti erroris fontem aperit.

ARTICVLVS III.

CONFVTANTVR ACADEMICI, *quibus tam in Physicis, quam in cæteris rebus, dubia & incerta erant omnia.*

De his Cic. 2. de fin. & 2. Acad. qu. Laert. lib. 9. Sextus Pōpeius Pyrrhonie. 1.

QVod vero ad Academicos attinet, qui omnem approbationem, quam Græci συγκατάθεσιν vocant, è medio tollebant, nihilque sciri à nobis posse asseuerabant; Quod item asseruerant Pyrrhonii philosophi (quos Græci σκεπτικοὺς, quasi consideratores appellabant) breuiter eorum dogma hunc in modum refellitur. Natura, vt in se quisq; experitur, cunctis hominibus veri inueniendi, & cognoscendi appetitum indidit. Potest igitur aliquod verum ab iis cognosci. Nam alioqui eiusmodi appeti- A tus frustra esset; cum tamen, vt est commune Philosophiæ placitum, neque Deus, neque natura quicquam frustra moliuntur.

Deinde vnumquodque attingere valet eam perfectionem, ad quam dirigitur à natura; atqui scire est perfectio, ad quam natura, vel potius naturæ auctor Deus, hominem direxit; cum humana felicitas, vt sapienter docet Arist. lib. 10. Ethic. cap. 7. & 8. in cognitione, & contemplatione posita sit. Aliqua ergo scientia ab ho- B mine obtineri potest.

Rursus, ex eo potissimum tempore, quo homines à vaga, & agresti vita in ciuilem cultum, & societatem coierunt, singulis pene seculis nonnulli excellenti ingenio viri, omne vitæ studium in tractandis ingenuis artibus collocarunt, & ad exquirendam, asserendamq; veritatem incubuerunt: at verisimile non est, irritos & inanes fuisse tot hominum conatus. Aliqua igitur veræ & expressæ disciplinæ ratio ab iis C exercita, ac posteris tradita est.

Præterea, vt in li. de vera religione D. Augustinus argumentatur: Qui dubitat an aliquid sciri contingat, se dubitare non dubitat; sed certus est. Non est autem certus, nisi de eo, quod scit; ergo ipsum, qui se scire dubitat, necesse est concedere se aliquid scire. Non igitur nihil scit.

Item vt idem lib. 2. contra Academicos animaduertit: Cum Academici nihil nos verum, sed id tantum quod verisimile est, cognoscere D autumant; quid dicant non attendunt. Si enim verum ipsum quid sit nescimus; consequens fit, vt id, quod verisimile est, ignoremus, quemadmodum fieri nequit, vt Chrysippum Socrati similem esse quis sciat, si Socratem ipse nullo modo agnoscat.

Amplius, ait nouæ Academiæ præcipuus auctor, & ignorantiæ magister Arcesilas, sapientem nihil approbare, ne se falsæ assertionis periculo committat: oportet ergo dormientem E semper, atque officiorum omnium desertorem esse sapientem. Si enim quid amplectendum, fugiendumve sit, humana ratio sine temeritatis nota statuere non valet; certe neque voluntas, quæ rationem sequitur, quicquam amare, aut odisse sine eadem temeritate poterit. Ne igitur sapiens quicquam temere agat, ab omnibus vitæ communis actionibus cessabit. Quo quid insipientius, aut consilio magis inimicum fingi potest?

F Denique, hunc errorem, cum omnem certitudinem, & veritatis constantiam, ac honestæ vitæ statum labefactet, Ecclesia Dei, cœlestis disciplinæ præceptis erudita, tanquam dementiam detestatur, vt D. August. 19. de Ciuit. Dei, cap. 18. monet. Qui etiam hac de re vberius disputat lib. 3. contra Academ. itemque D. Damascenus in sua Dialectica c. 3. D. Epiphanius l. 1. to. 3. & l. 3. to. 2. Tertull. in l. de Anima.

Item Sext. in 1. d. 3. q. 4.

ARTICVLVS IV.

DISSOLVVNTVR PRIMI articuli argumenta.

RElíquum eſt, vt argumentis initio propoſitis occurramus. Ac primi quidem difficultate victus Plato, vt nihilominus Phyſicæ dignitatem aſtrueret, eamque ſcientiam eſſe tueretur; * in Timæo, in Phædro, aliiſque in locis ideas inuexit, id eſt; formas quaſdam à materię ſocietate, & naſcentium atque intereuntium rerum multitudine abiunctas de quibus haberi ſcientia poſſet. Hæc tamen ſententia procul à vero abeſt. Non enim eiuſmodi ideæ dantur, vt non ſemel demonſtratum eſt ab Ariſtotele: niſi forte Plato, (quod alibi expendemus) de ideis illis loquatur, quas Theologi in mente diuina, vt æterna rerum faciendarum exemplaria eſſe docent. Sed neq; ad has confugere Philoſophum neceſſe eſt, cum demonſtrationes conficit, vt patet ex l. 7. Met. c. 6. t. 20 & ex doctrina librorum de poſteriori reſolut. ac dilucide oſtendit D. Thom. 1. part. quæſt. 84. artic. 1.

** Platonis idea.*

Ad 1. argumentum igitur conceſſa Mai. propoſitione, quod ad minorem attinet, negandum eſt, Phyſicam de rebus certis, & perpetuis non agere. Primum, quia connexiones inter ſubiecta Phyſica, & prædicata eſſentialia, atque eas affectiones, quæ cum ſubiectorum natura indiſſolubili nexu cohærent, certæ ſunt & perpetuæ. Deinde, quia tametſi elementa, & omnino ea, quæ ex ſubcœleſti materia coaluere, corrumpantur; eam tamen corruptionem ſola ſingularia per ſe ſubeunt; naturæ vero communes, de quibus proprie ſcientia eſt, non niſi per accidens, ratione ſingularium, in quibus inſunt. Quo fit vt eiuſmodi naturæ vi ſua, in ſeque ſpectatæ, ſtabiles ſint & firmæ, ea videlicet firmitate, quam Philoſophi negatiuam vocant, quia, vt lib 1. Poſt. cap. 7. explicari ſolet, ex ſeſe non intereunt, aut mutantur. Quod præter alios ediſſerit D. Thom. 1. parte, quæſt. 86. art. 3. & in quæſt. de veritate, q. 1. art. 5 Alexander lib. 1. Naturalium quæſt. c. 3. Sed aduertendum præterea, quaſdam eſſe naturalium rerum affectiones, quæ neque ex contingenti, neque prorſus neceſſario; ſed medio quodam modo competunt; nimirum neceſsitate, quam Phyſicam appellant; quia ita cum rerum naturis cohærent, vt earum exiſtentiā requirant: quo pacto ſe habet motus comparatione cœleſtium ſphærarū, & eclipſis reſpectu Lunæ, aliaq; id genus, quæ rebus non niſi in certo ſtatu, vel maiori ex parte, ſublatiſve impedimentis inſunt. Ea igitur fatemur in demonſtrationem omnibus numeris perfectam non cadere; Verum non in omnibus eadem ſubtilitas, & abſolutio depoſcenda eſt; ſed quatenus fert ſubiectæ rei natura: vt Lyncomenſis, Iandunus aliique hoc loco animad-

Solut. 1. argum.

Conditionis propoſita exigua certitudo.

A uertunt ex Ariſtot. lib. 1. Ethic. cap. 3. & 7. & lib. 2. Metaph. cap. 3. text. 16.

Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum cum D. Th. contra gent. c. 84. iccirco intellectum dici à tempore, atq; etiam à loco cōſiderationem abſtrahere, quia conſiderat naturas communes, quæ neq; ad certum tempus, neque ad certum locum definiuntur, vt ait Plato in Parmenide, & Ariſt. 1. Pol. cap. 24. c. 43. Dicitē abſtrahere à materia, propterea quod ſcien-
B tia non verſatur circa materiam ſingularem.

De ſenſu illius effati, intellectus abſtrahit a materia, late diſputat Zimara in them. propoſ. 99.

Ad 2. Conceſſa Maiori propoſitione negetur aſſumptio, cuius probatio recte diluebatur. Ad improbationem vero dilutionis reſponderi debet, poſſe Philoſophum Naturalem res Phyſicas perfecte cognoſcere in ſuo genere, id eſt, in genere Phyſico; ſiquidem intelligit materiam & formam, atq; omnia prædicata, quę in ſuo conceptu materiam includunt. Cæterum non poſſe eas omnibus numeris abſoluta cognitione
C aſſequi, ſi ignoret quid ens, quid ſubſtantia ſit; vt recte probat argumentum, quorum tamen prædicatorum cognitio reuera ad Metaphyſicum pertinet. Quocirca, qui naturalium rerum definitiones vſq; ad vltima prædicata perſequi voluerit, eorum intelligentiam à Metaphyſico mutuabitur; vel potius hac in re Metaphyſici perſonam aſſumet. Nec putandum eſt, Naturalem Philoſophiam vllam facere dignitatis ſuæ diſpendium, quod hac re à prima Philoſophia
D opem efflagitet; eique, vtpote omnium ſcientiarum reginæ, faſces ſubmittat.

Sol. 2. arg.

Ad 3. dicito, Philoſophum Naturalem non ſolum contemplari materiam, vt eſt affecta accidentibus; ſed etiam vt eſt altera pars compoſiti Phyſici, quomodo eſt ens per ſe, ſicuti & ipſum compoſitum, quod ex ea coaleſcit. Adde, non omnia entia per accidens remoueri omnino à ſciētiis (vt patet in numero harmonico, & linea viſuali, quę Muſicę, & Perſpectiuę ſubiecta ſunt)
E ſed ea duntaxat, quæ nec in determinatas cauſas reſolui queunt, nec paſsiones, quæ in ſciētiis conſiderantur, ex ſe pariunt; vt muſicus albus; theſaurus caſu inuentus, aliaque eiuſmodi.

Solut. 3.

Ad 4. vt quid reſpondendum ſit pateat, aduertendum eſt duplicē eſſe Magiam, alteram maleficam, quā Græci γοητείαν vocant, quæ ſcilicet præſtigiis, & veneficiis ad ementiendam veritatem, hominesq; è ſtatu mentis deiiciendos, atq; alia eiuſmodi ſcelera patranda, magna ex parte
F conſtat, ac dæmonum commerciis inauſpicata eſt: alteram peculiari nomine à Græcis μαγείαν appellatam, cuius pars illa, quam Phyſicam vocant, eo differt à Phyſiologia, quod ex ea, quam hæc tradit, naturalium rerum notitia, mutuos naturę conſenſus, & reconditas vires apte copulando, doceat opera eff. cere, quę admirationem excitent. Cuius rei nonnulla exempla ſcripſit D. Bonauentura in 2. d. q. 3. & Guill. Pariſienſis in ſuo opere de vniuerſo corporeo & ſpiritu c. 21. ac multą

Solut. 4. De hiſce Magiis D. Thom. q. 16. de malo, & 3. contra gent. c. 104. Alenſis 3. part. q. 16. m. 3. Victor. in relect. de arte Mag.

multa ex eo genere edidisse Apollonium asserit D. Iustinus in quæstionibus; quas gentes proponebant, quæst. 24. Priorem igitur Magiam concedendum est, neque partem esse Physicæ disciplinæ, neque artem, sed artis abusum, vt argumento concluditur, docetque D. Thom. quodlib. 4. q. 9. att. 1. & M. Albert. 1. Eth. tract. 3. cap. 2. Vnde in hanc iurisprudentia tum lege duodecim tabularum, tum sæpe aliàs pœnam sanxit. Posteriorem vero asserendum & artem esse, & scientiam ab antiquis Philosophis in magno pretio habitam, vt constat ex iis, quæ docet Plato in Alcibiade primo. Cic. lib. 1. de Diuinatione. Plinius initio 30. libri. Tertullianus in lib. de Idolat. Philo in lib. de Specialibus legibus. Est autem hæc practica scientia: quia praxim respicit, tanquam finem, vt ex dictis constat; vnde non est proprie, & intrinsece pars Physiologiæ, quam speculatricem scientiam esse quæstione sequenti ostendemus: sed quidam quasi riuulus ex illius fontibus deriuatus. Quare in illa definitione, quæ in argumento ex nonnullis afferebatur, si vsurpetur, aut nomen partis, aut ipsa Physiologia, nimis ample accipienda est.

In iure ciuili. C. de male fica. L. Nemo. L. Nullus. L. Culpa. Item iure Can. 26. q. 5. Lege etiam decretū Tiberii in Magos apud Dionem l. 57 de Hist. Rom.

Solut. 5. Ad 5. dicendum, errores, quibus Philosophorum libri aspersi sunt, non Philosophiæ, sed male philosophantium vitio, aut ignoratione fuisse inuectos. Vnde præclare monet D. Gregorius Nyssenus in vita Moseos, Philosophiæ naturalis fœtus haud absimiles esse filiis à Mose ex alienigena vxore susceptis, quos Deus vrgente ac premente Angelo circumcidi prius curauit, quam Moses diuinum legatum in Ægypto ageret. Non multo secus, inquit ille, resecanda sunt ab institutis Philosophiæ naturalis ea, quæ non ex ipsius artis principiis, quæ vera est; sed ex hominum fidei lumine carentium opinionibus, falsa, ac fidei repugnantia, quasi quædam infidelitatis præputia orta fuêre.

Solut. 6. Ad 6. fatendum est, nostram cognitionem à sensibus proficisci, nosque ab iis nonnunquam in errorem induci; verum id non obstare, quo minus certam multarum rerum comprehensionem, ac scientiam habere possimus. Nam primum, vt constat ex doctrina Aristotelis 2. de Anima, cap. 6. text. 63. multa sunt, in quibus sensus nunquam decipiuntur. Neque enim falli possunt circa proprium sensibile, secundum communem rationem spectatum. Deinde esto, nonnunquam errent, sæpe ab intellectu corriguntur; qui licet nullam habeat à natura ingenitam speciem, vel scientiam, habet tamen inditum lumen, quo communissimis principiis sine vllo erroris, aut temeritatis periculo assentiatur, & quo alia ex aliis interdum perspicue, ac certo; interdum probabiliter ratiocinando deducat; interdum etiam sine discursu quædam percipiat, atque intuetur. Qua de re D. Thomas 1. part. q. 84. art. 6. & Scotus in 1. Senten. dist. 3. q. 4. Lege etiam Tertullianum in libro de Anima, vbi Academicorum cæcitatem coarguit, quod sensibus fidem omnem denegando, naturæ ordinem turbarint; ipsiusque Dei prouidentiam reprehenderint, quasi rebus intelligendis, & dispensandis fallaces ac mendaces internuncios præfecerit.

Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores.

QVÆSTIO III.

SITNE PHILOSOPHIA NATVRALIS contemplatrix scientia, an practica.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PROBARE videantur, esse practicam.

Naturalem Philosophiam non contemplatricem; sed practicam scientiam esse, conabitur quispiam hisce rationibus persuadere. Primum, scientia contemplatrix sola rerum inspectione contenta est; sed Naturalis Philosophia non ita se habet: non est igitur contemplatrix. Maior propositio est apud Aristotelem 1. Metaphys. capite 1. & 3. de Anima, capite 10. text. 49. Minor probatur. Naturalis namque Philosophia inclinat ad amorem Dei; siquidem, vt Alcinous in libro de doctrina Platonis, capite 30. & D. Thomas 1. contra Gentiles, capite 2. edisserunt, omnis abditarum rerum intelligentia humanam mentem ad naturæ Diuinæ similitudinem propius euehit: similitudo autem, teste Aristotele tertio Magnorum Moralium, capite 11. aliisque in locis, magna est amoris conciliatrix. Quamobrem Salomon Sapient. 7. multos in Dei amicitiam scientiæ beneficio receptos fuisse testatur. Igitur Philosophia Naturalis inclinat ad Dei amorem: at amor actio quædam est, siue opus nostri animi: inclinat ergo ad opus. Huc pertinet, quod Philosophia tacita vi ad rerum humanarum despectionem allicit, vt & experientia docet, & præclara multorum Philosophorum exempla, quos ex sapientiæ studio, tantum humanarum rerum tædium cepit, vt omnibus diuitiis, vitæque voluptatibus nuntium remiserint; velut de Socrate, Diogene, Empedocle, Anaxarcho, & Heraclito Ephesio, aliisque non paucis, multi scriptores memoriæ prodiderunt. Quare non videtur Naturalis Philosophia in sola inspectione veritatis conquiescere.

1. Argum.

Similitudo magna amoris conciliatrix.

Plutarchus in libello de Exilio. Laertius in Socrat. Cal. lib. 19. lect. antiq. Phil. Iud. in libro de Vita contemplatiua. Theodoret. Serm. 6. de prouidētia.

† Deinde, Naturalis Philosophia non est libera, ergo neque contemplatrix. Conclusio videtur apte colligi; liberum enim in genere disciplinarum id dicitur, quod sui ipsius gratia quæritur; quo pacto se habet omnis contemplatiua scientia, vt constat ex cap. 2. libri 1. Metaphysic. Assumptum probatur. Nam si

† 2. Argum.

Philosophia Naturalis esset ars libera, esset vtique liberalis: Non esse autem liberalem ex eo ostenditur; quia non est aliqua ex illis septem, quæ in vulgata liberalium artium diuisione recensetur.

3. Argum. Præterea, scientia, quam Deus de rebus Physicis habet, est tum practica, tum speculatiua, vt D.Thomas in 1.par.q.14.art.16.ostendit; ergo & ea, quam nos de iisdem rebus habemus, non speculatiua tantum erit, sed etiam practica.

4. Argum. In libris de Anima, cũ agitur de potentia & earum functionibus. Adde, quod ea saltem Physiologiæ pars, quæ humanæ voluntatis actiones considerat, non minus videtur in practicis numeranda, quam pars illa Ethicæ doctrinæ, quæ in eisdem pertractandis versatur; cum vtraque circa operationem, quæ ratione dirigitur, atque adeo circa praxim occupetur.

5. Argum. Tandem, Ars medendi, est pars scientiæ Physicæ, quandoquidem agit de corpore humano, prout est sanitati morbisque obnoxium, quod pars quædam est subiecta enti mobili: atqui ars medendi est practica, vtpote quæ dandis curandorum corporum præceptionibus incubet, totamq; vim suam ad conseruandam recuperandamve sanitatem conferat, ergo & Physica practica erit: Nec enim ad vnum genus pars subiecta, ad aliud, totum pertinere potest.

6. Argum. Accedit quod Aristoteles Philosophiam & Medicinam sorores appellabat, alteramq; per alteram definiendam censebat, aiens Medicinam esse corporis Philosophiam: Philosophiam vero animi medicinam. Quod & ante Aristotelem censuisse Democritum refert Clemens Alexandrinus in Pædagogo, c. 2. & D. Isidorus Pelusiota epistolarum lib. 2. epist. 437. Quare videntur Philosophi hasce duas disciplinas naturæ societate, & communione iunxisse: Quo fit, vt si Medicina in practicis artibus numeretur, inter easdem Physiologia reponi debeat.

ARTICVLVS II.

STATVITVR VERA SENTENTIA, dissoluunturq; tria argumenta aduersaria partis.

Physiologia contemplatiua scientia. Asserendum tamen est, Philosophiam Naturalem contemplatricem esse, vt sentit Aristoteles 6. Metaphys.cap.1.text. 1. & 11. item Metaphys. cap.6. Plato apud Alcinoum in libro de doctrina Platonis. cap.7. D. Augustinus 8. de Ciuitate Dei, cap.4. Boetius in opere de Trinit. Hugo Victorius 2. Didascalon, capite 2. cæterique Philosophi vno consensu. Accedit ad auctoritatem ratio. Nam contemplatrices disciplinæ eo à practicis differunt, quod practicæ, vt ipsum praxeos nomen indicat, opus aliquod suapte natura respiciant, proindeq; ad eiusmodi opus obeundum potentiã dirigant, tradantque regulas & præcepta operandi; at vero con-

A templatrices solam veritatem, hoc est, ipsam duntaxat rerum, de quibus disputant, inspectionem sibi tanquam finem proponant. Hinc vero facile quiuis intelliget, Naturalem Philosophiam contemplatricem esse; quandoquidem in sola rerum Physicarum natura explicanda versatur, nec vllas operis faciundi regulas exhibet, vt ipsius institutum ac progressum intuentibus conspicuum est. Nec refert, quod eam nonnulli, sicuti & alias speculatrices scien-
B tias, honoris aut pecuniæ gratia quærant. Non enim artium, scientiarumve distinctio ex fine, quem sibi quisque arbitratu suo constituit; sed ex eo ad quem ipsæ per se referuntur, sumenda est.

Solut. 1. argumẽti pro aduersaria parte. Ad primum igitur argumentum eorum, quibus nostra assertio impugnabatur, concessa maiori propositione, neganda est minor, & ad eius probationem dicendum, Philosophiam inclinare ad amorem Dei, & voluptatum ho-
C norumque despicientiam, non tamen practice, quasi ad id præceptiones det, sed tum ob eam causam, quæ in argumento adducitur; tum quia diuina bonitas in rebus creatis elucens à Philosopho cognoscitur, cognita amatur; & inanium rerum fucata vanitas ab eodem deprehenditur, deprehensa contemnitur.

Solut. 2. Ad 2. Negenda est antecedens propositio; cuius confirmatio refellitur, dicendo Physicam esse quidem liberalem, siue ingenuam; cum a-
D nimum excolat, liberam & ingenuam hominis partem: nõ contineri tamen in tria illa artium Liberalium partitione; quia, vt aduertit Hugo Victorius lib. 3. Didascalon, non omnes liberales disciplinæ in ea recensentur: sed illæ duntaxat, quas Encyclopædias, siue in circulo positas, ac populares vocabant, quibus adolescentes priusquam ad Physicam accederent, erudiri mos erat, quæquæ sæpius artes quam scientiæ dici consueuerunt, vt testatus D. Thomas in 1.
E quæst. 57. art. 3.

Solut. 3. Ad 3. dicito cum eodem D. Thoma in 1. par. q. 15. art. 3. & in Quæstionibus de veritate, q.3. artic. 3. Deum tum speculatiue, tum practice res Physicas intelligere. Speculatiue, prout earum naturas, & affectiones absolute considerat. Practice, qua ratione easdem expendit, vt sub ipsius regulam, ac praxim, siue actu, siue potestate recidunt. Quapropter † diuina cognitio, licet in se vna, & simplicissima sit; tamẽ
F prout in res Physicas tendit, tum ob suam ipsius eminentiam, & excellentem dignitatem; tum vero ob diuersum illum modum, atque ordinem, quem eiusmodi res, illius comparatione sortiuntur; simul & practicæ, & contemplatiuæ scientiæ rationem obtinet. At † nostra Physiologia multo aliter se habet. Nam cum res naturales haudquaquam ab ipsius regula, ac praxique dependeant; fit vt vno duntaxat modo, id est, contemplando, in eas feratur, proindeq;

† Scientiã diuinam de rebus Phys. esse tũ practic. tum speculat.

† Nostram non item.

sp.ca-

speculatiua tantum sit. Neque vero id, quod de voluptatis actionibus obiicitur, momentum habet. † Non enim quælibet actiones à voluntate profectæ rationem praxis habere putandæ sunt; sed illæ, quæ practici intellectus iudicio gubernantur. Harum vero consideratio non per se ad Physiologiam spectat, sed ad eas artes, quarum id iudicium, siue dictamen proprium est, vt ad Moralem doctrinam, quæ recte viuendi normam tradit; similiterque ad cæteras artes, quæ quo pacto ipsarum materia tractanda sit præscribunt.

Lege Capre. 3. Prologi 11 Solu. arg. Gregor. contra i. concl. *† Solut. 4. Quæ actiones rationē praxeos obtineant.*

ARTICVLVS III.

DILVITVR VLTIMA PRIMI ARticuli argumentum, & an ars medendi contemplatiua sit, exquiritur.

VT ultimo argumento plane satisfiat, expendendum hoc loco erit, sitne Medicina in practicis, an in contēplatiuis scientiis ponenda. Qua in re duæ se offerunt sententiæ. † Altera existimantium, neq; practicam, neq; contemplatiuam simpliciter dicendam: sed partim hoc, partim illud. † Primum, quia celebre est apud Medicos distribui Medicinam in practicam & theoricam, cuius diuisionis mentionem facit Auicenna initio suæ Metaphysicæ, & Galenus in Finitionibus medicis. Deinde, quia medendi ars non solum docet, quibus morbis quæ medicamenta adhibenda sint, in quo genere versatur doctrina Aphorismorum Hippocratis, quæ tota ad praxim spectat; sed etiam humani corporis structuram, temperamentum aliaq; eiusmodi speculande considerat. Quare videtur ars medendi tum practica, tum speculatiua esse.

† 1. Opinio. Vt Lemosij 1. suorum comment in Galen. de morb. medicātē Aponens. diff. 4. etsi is dicat totā Medicinam posse dici speculatiuam. *† Eius confirmatio.* *† 2. Opinio. Vt Thurisa. in Micr. Galen. l. 1. Fernel. initio suæ Physion. Ammo. in proœm. ad 5. voces Porphyrii Galen. Epid. 6.*

† Aliam opinionem, quæ nobis magis probatur, amplexus est Hug. Vic. 2. lib. Didascalon, cap. 21. D. Thom. in Boet. de Trinit. q. 5. art. 1. Scotus q. 4. in Prolog. sent. Isidorus 1. Ethic. Auerroes Collect. lib. 6. cap. 1. & 1. de Anima, E Comm. 17. aliiq; complures, videlicet Medicinam simpliciter censendam practicam. † Quod hunc in modum ostendi potest. Scientia non à particularibus obiectis singulorum habituum, quibus constat, sed ab eo, quod subiectum attributionis nominant; & à fine totius artis contemplatiua, seu practica existimari debet: * at subiectum attributionis Medicinæ est humanum corpus, quatenus prosperæ & aduersæ subest valetudini; finis vero est sanitatem restituere, si amissa sit; conseruare, si amissa non sit; quæ omnia, vt notum est, ad praxim spectant. Igitur ars Medica simpliciter practica censenda est. Minor propositio est Medicorum, & Aristotelis 1. Ethic. cap. 7. & 1. Rhet. ad Theod. cap. 2. Maior probatur. Primum, quia par est quamlibet artem, & scientiam ab eo nomen & rationem capere, quo veluti ad scopum sua omnia cogitata, ac totum progressum dirigit. Deinde,

† Eius confirmatio. ** Materia subiecta artis medicæ, & eius finis.* *Lege Gal. 1. Aphor. aph. 1. & 2. de ingenio sanit. c. 2. Auerroem 1. coll. c. 1. Halia. 1. Theorica.*

A quia alioqui multæ artes simpliciter practicæ, haud simpliciter tales dicendæ forent. Verbi gratia, Moralis doctrina, nisi ad principem eius finem, quod opus quoddam est, videlicet rectæ vitæ institutio, ac morum conformatio, attendendum sit; nemo eam absolute practicam dixerit, cum non pauci in ea sint habitus contemplatiui, id est, qui in se spectati nullam tradunt operandi regulam; vt ii, qui circa effata illa versantur, Iustitia est præstantior Fortitudine; virtutes sunt inter se connexæ, aliique
B complures. Idem quoque in Dialectica planum est, in qua consimiles habitus passim occurrunt; vt quibus hisce pronunciatis assentimur, enuntiatio est oratio verum & falsum significans; demonstratio est syllogismus constans ex veris, primis, &c. † Cum igitur hoc nihil obstet, quo minus & doctrina Moralis, vt 2. Ethic. cap. 2. Aristoteles edocet, & Dialectica, vt idem 6. Metaph. cap. 1. text. 2. innuit: Cum,
C inquam, hoc nihil obstet, quo minus hæ artes absolute in practicis numerentur, consentaneum est, vt Medicina inter easdem simpliciter haberi debeat.

Lege Cap. in 1. d. 35. q. 2. *† Moralis scientia & Dialectica simpliciter practica.*

Quæ vero in contrariam partem adducta sunt, facilem habent explicatum. † Nam quod ad partitionem illam Medicinæ, in practicam & theoricam, attinet, respondendum est cum D. Thoma & Auicenna loco citato, aliter practicum & speculatiuum sumi, cum scientias ab
D se mutuo distinguunt; aliter cum ars medica in practicam & theoricam diuiditur. Priori enim consideratione ab vltimo scientiæ fine distinctio petitur; ita vt ea practica censeatur, quæ in opus, vt in vltimum, ac principem finem tendit. Posteriori, non vltimus, ac primarius finis totius artis spectatur; sed perinde res habet, ac si dicamus vnam Medicinæ partem ab opere, atque à praxi remotiorem esse, quæ nimirum theoremata quædam è fontibus hau-
E sta Naturalis Philosophiæ pertractat, ac interim medendi regulas proxime non curat, & hanc posse vtcunque theoricam appellari: alteram opus vrgere, & è propinquo in ipsam praxim incumbere, quæ videlicet in dandis præceptis diserte atque explicate occupatur, & hanc practicam esse. At quod Medicina hoc modo in theoricam & practicam diuidatur, nihil impedit, quominus absolute practica dicenda sit, vt ex iis, quæ paulo ante disse-
F ruimus, liquet.

† Dilutio argumenti pro contraria opinione.

† Quibus ita explicatis in promptu iam erit, quid respondendum sit ad vltimum primi articuli argumentum, cuius diluendi gratia hæc præfati sumus. Negandum quippe est, medendi artem Physiologiæ partem esse; & ad probationem dicendum, licet corpus humanum, circa quod Medicus occupatur, pars sit subiecta enti mobili, si vtrumque materialiter, seu vt res quædam est, sumatur; non tamen

† Explicatio 5. arg. superioris artic. Lege Zimar. in theore. propos. 22. Vbi Conciliatorē refellit.

esse partem illi subiectam, si formalem vtriusque rationem ac modum, quo in sui artificis considerationem veniunt, expendamus. Medicus enim ad humanum corpus attendit, quatenus artis beneficio & industria aduersam valetudinem propulsare, secundam tueri potest; Physiologus entis mobilis essentiam, & affectiones, atq; etiam (teste Aristotele initio libri de Sensu & sensili) sanitatis & ægritudinis causas, vt à natura profectas, solo veritatis inquirendæ studio, contemplatur. Quæ rationes inter se diuersæ sunt.

Ex dictis etiam perspicuum relinquitur, nec eam partem artis medicę, quæ nonnulla considerat theoremata è naturali Philosophia petita, vt ea in rem suam accommodet, partem esse Naturalis Philosophiæ; cum hæc ipsa consideratio instituto atq; intentione totius artis ad praxim referatur, nisi quispiam malit dicere, effata illa Naturalis Philosophiæ, non tractari à Medico, quà Medicus est, sed assumpta persona Physiologi; atq; ita nec per se in arte Medica includi, nec ex illius præscripto atq; ordine ad praxim spectare. Nobis tamen prior sententia, quæ est D. Thomæ, & Auicennæ, magis arridet.

† Solutio 6. Quo sensu Philosophia & Medicina sorores dicantur. Lege Cic. ad fin. 1. Tusc. Plutarch. in lib. de Tuenda bona Valetudine.

Ad id, quod ex Democriti & Aristotelis dicto obiiciebatur, respondendum; † eos Medicinam & Philosophiam, id est, Sapientiam sorores vocasse, non quod praxeos aut contemplationis cognatione inter se cōueniant, sed quod vtraque medeatur; hæc animo, illa corpori. Adde quod priuatim inter Physiologiam & artem Medicam non parua est affinitas, quatenus illa naturam contemplatur; hæc è naturæ legibus medendi præceptiones eruit: illa circa magnum, hæc circa paruum mundum versatur: ac deniq; vbi illa desinit, hæc incipit, vt initio libri de Sensu & sensili Aristoteles ait.

QVÆSTIO IV.

SITNE PHYSIOLOGIAE SVBiectum ens mobile, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

*Opiniones de subiecto Physico. Has opiniones recenset partim Cai. in opusc. de subiecto Phi. partim Ian. in h. l. q. 2. * 1. opinio. † 2. opinio. * 3. opinio.*

NOuem circiter de materia, subiectione huius doctrinę in scholis Philosophorum sententiæ versantur; è quibus tres celebriores sunt. * Prima est Auicennæ primo sufficientiæ Algazelis in libro de Scientiarum diuisione, Magni Alberti initio huius operis, Lynconiensis, Ægidii, & complurium arbitrantium esse corpus mobile, seu corpus naturale. † Secunda est Francisci Toleti, & Maioris hoc loco, aliorumque asserentium esse ens naturale. * Tertia Auerrois, Simplicii, D. Thomæ, quem secuti sunt Ferrariensis quæst. 2. huius libri, Soncinas 4 Metaph. quæst. 10. & Caietanus in opusculo,

A quo hac de re satis luculenter disseruit. Hi statuunt esse ens mobile. Sane vero licet harum partium auctores sese mutuo oppugnent, neutiquam tamen expugnant. Nam si æquis animis attendere voluerimus, facile apparebit hoc non tam esse rerum, quam verborum dissidiū, cum re ipsa idem sint ens mobile, corpus mobile seu naturale, & ens naturale. Quocirca Auerroes non tam ad verba, quam ad sententiæ veritatem attendens, rem subiectam Physicæ,

Philosophi in hac quæstione rebus cōueniunt, verbis dissident.

B nunc ens mobile vocat, vt loco citato, & in 4. Metaph. comment. 2. nunc corpus mobile, vt 12. eiusdem operis, comment. 5. aliàs etiam corpus naturale, vt libro 7. comment. 5.

† Mobile nomen varie vsur.

Vt autem veritas magis eluceat, annotandum est ex M. Alberto quæst. 2. huius libri vocabulum, † mobile, bifariam vsurpari à Philosophis; vno modo, vt designat aptitudinem ad motum, quæ proprietas quædam est entis naturalis: altero, vt significat principium à quo C eiusmodi aptitudo oritur, hoc est, materiam & formam substantialem, quæ principia sunt motus, latè accepto eius nomine, vt sex illas species, quas Aristoteles in libro Categoriarum, capite de Speciebus motus, recensuit, notione sua comprehendit.

Quid intersit inter ens naturale & ens secundū naturam.

Illud præterea ignorandum non est, quod traditum fuit ab Aristotele 2. huius operis, capite 1. text. 4. ens naturale dici, quod ex materia & forma constat: ens vero secundum natu-D ram latius fundi, complectique non modo ens naturale, sed quamcunque illius affectionem, vt moueri, quantum esse, contineri loco, aliaq; eiusmodi.

Lege Caiet. ad art. 3. q. 7. 1. part. † Corpus trifariam dicitur.

Denique sciendum ex D. Thoma in 1. Sent. d. 25. quæst. vnica, artic. 1. & Henrico Gandauensi quod lib. 4. quæst. 14. † corpus triplex esse, Mathematicum, Metaphysicum, Physicum. Mathematicum, est vna ex speciebus quantitatis continuæ tergeminam habens dimensio-E nem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Metaphysicum est, quod, quà tale, compositione Metaphysica ex genere & differentia, nempe ex substantia & corporeo constat: cæteroquin Physica compositione ex materia & forma coalescit, poniturque in Categoria substantiæ. Denique Physicum, est materia prima, altera pars compositi naturalis: tametsi obtinuit iam vsus, vt non quævis materia prima corpus dicatur; sed ea duntaxat, quæ instru-F mentis ad functiones vitæ obeundas distincta est, seu quæ est altera pars viuentis.

Quo sensu ens mobile dicatur Physiologiæ subiectum.

His ita constitutis, cum ens mobile, corpus mobile, siue naturale, & ens naturale, idem valere dicimus: mobile in posteriori significato vsurpamus: corpus vero mobile, prout corpus secundo modo sumptum circumscribit. Ex quo patet, neque materiam primam; licet generationis subiectum sit; neque mentes corporeæ molis expertes, etsi loco moueantur,

tur entis mobilis appellatione comprehendi, cum ex materia & forma non constent. Liquet etiam, non recte quosdam Scoti sectatores opinionem D. Thomæ insectari, quasi Physiologiæ subiectum statuerit compositum per accidens. Nec enim ens mobile, compositum per accidens est, aut complexum re, sed vocabulo tantum, cum idem valeat atque corpus categoriæ substantiæ.

Conclusio. 1. ratio. Sit igitur conclusio, Ens mobile esse subiectum Philosophiæ naturalis. Quæ ita probatur: Ens mobile, cum humanæ rationis lumine cognoscatur, ac nonnullæ de illo proprietates demonstrentur, vtiq; ad aliquam scientiam necessariò pertinebit: nō ad aliā, vt inductione perspicuum est. Ad naturalem ergo Philosophiam.

2. ratio. Secundo, Id est subiectum cuiusq; scientiæ, cuius natura & affectiones per se in ea explicantur, vt constat ex iis, quæ in 1. lib. de posteriore resol. cap. 8. & 9. Aristot. tradit: atqui ita se habet ens mobile ad hanc scientiam, vt eius institutum, & doctrinæ progressum intuenti patet. Est igitur illius subiectum.

3. ratio. Tertio, Omnes conditiones, quæ ex philosophantium cōsensu in artium subiectis requiruntur, conueniunt in ens mobile comparatione Physiologiæ. Igitur necessario illi vti proprium subiectum attribuetur. Probatur assumptum. In primis namq; eam à cæteris scientiis distinguit, vt ex iis, quæ † superius disputauimus, facile quiuis intelliget. Deinde est vnius naturæ, cum per se ad categoriam substantiæ pertineat. Denique omnia, quæ in Physicam disputationem veniunt, ad illud referuntur.

† Quæst. 1. huius proœmii.

4. ratio. Confirmatur deinde eadem assertio, quia id subiectum cuiusq; scientiæ rite habetur, quod in definitione propriæ ac præcipuæ affectionis, quæ in ea consideratur, poni solet: at in definitione motus, qui præcipua est earum proprietatum, quæ à Physico considerantur, ponitur ens mobile. Sic enim definitur motus tertio huius operis, cap. 2. text. 16. Motus est actus entis mobilis, vt mobile est.

5. ratio. Postremo hanc sententiam non obscure approbasse videtur Aristoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. hisce verbis (Naturalis profecto facultas contemplatrix quædam scientia est eius, quod motu cieri potest.) † At ne quis vim in verbo faciens, colligere ex hoc loco velit aliorum sententiam, quam initio quæstionis ab hac nostra re ipsa neutiquam discrepare asseruimus, Aristotelicæ doctrinæ aduersari: ibidem Aristoteles Physicam ait incumbere in agnitionem substantiæ, quæ in se principium motus & quietis habet, id est, substantiæ mobilis: vt facile appareat, quod antea monuimus, in Peripatetica disciplina, ens mobile, substantiam mobilem, ac similia idem omnino valere. Vnde indiscriminatim vsurpantur libro 10. Metaphys. summ. 2. cap. 2. & lib. vndecimo summ. 7. cap. 1. & 1. lib. de cœlo, cap. 1. text. 1. & lib. 3. cap. & text. 1. Quare non est quod explorata, & constituta re, longiorem hoc loco de vocabulis, vt nonnulli perperam faciunt, quæstionem texamus. Recte enim dictum est illud à Platone; si verba, vbi opus est, contemneremus, rebus ditiores essemus: & illud à Galeno; Tunc cœpere homines res ipsas contemnere, cum nimis curiose ad nomina controuersias traduxerunt.

† Occurritur obiectioni.

Philosophicum ingenium rerū esse oportet, non verborum.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS EA, quæ superiori articulo conclusa sunt.

Nonnulla tamen sese offerunt, quæ hactenus à nobis explicatam de subiecto Physicæ opinionem labefactare videantur. In primis enim sic liceb it argumentari. Eodem pacto se habet in Physica ens secundum naturam ad ens naturale, quo in prima Philosophia ens in commune ad substantiam: atqui primæ Philosophiæ subiectum non est substantia, sed ens in commune, vt statuit Aristoteles initio lib. 4. Metaphysicorum: ergo neque subiectum Physicæ erit ens naturale; sed ens secundum naturam.

1. argum.

Secundo, si nullæ essent substantiæ expertes materiæ, vt veteres Physici arbitrabantur, Physiologia esset prima Philosophia, teste Aristotele lib. 6. Metaphys. cap. 1. text. 3. & lib. 11. c. 6. ergo prima Philosophia sola immaterialium substantiarum consideratione à Physiologia distinguitur; proindeq; Metaphysicus neq; accidens, neque substantiam in commune sumptam contemplatur. Quare cum hæc incognita relinqui non debeant; nec vero præter Physicam alius sit artifex, cui eorum cognitio iure, demandanda sit; plane sequitur in iis etiam Physicum versari; atque adeo Physiologiæ subiectum haudquaquam naturalium rerum terminis circumscribi.

2. argum.

Tertio, nulla scientia probat subiectum suum esse, sed id tanquam notum sumit, vt constat ex 1. Poster. c. 1. vbi Aristoteles supponendam esse ait de subiecta prænotionem quod sit. At in 6. l. huius operis, c. 3. tex. 32. probatur, corpus mobile esse. Nullo igitur pacto corpus mobile subiectum Physicæ dici potest. † Quod si quispiam occurrat, non probari loco citato, corpus mobile esse, sed omne mobile esse corpus; instat, atq; vrget Caietanus in sua illa disceptatione de subiecto naturalis Philosophiæ in hunc modum. † Nulla omnino ars, cuius subiectum complexum est, complexéve significatum, probat coniunctionem partium, è quibus subiectum ipsum coalescit; alioqui iam ipsa sibi subiectum conderet, ac definiret, quod nulli particulari scientiæ conceditur; (omnes

3. argum.

† Præoccupatio.

† Metaphysica est cæteris disciplinis subiecta distribuere.

 cam

enim id traditum sibi à communi scientia, artiumque omnium regina accipiunt) sed Physicus, vt aduersarii fatentur, probat coniunctionem mobilis cum corpore. Igitur non potest sibi corpus mobile tanquam subiectum vendicare.

4. argum. Quarto, Si ens mobile esset subiectum Physicæ, sequeretur Philosophum Naturalem non abstrahere considerationem à materia: atqui abstrahit; cum in libris de anima contempletur naturam animæ rationalis, quæ non dependet à materia. Aliud igitur Physicæ quærendum est subiectum, quod videlicet partim à materiæ concretione liberum sit, partim eidem necessario cohæreat.

5. argum. Quinto, Astrologus differit de ente mobili, vt mobile est; ergo ens mobile non disterminat Physicam ab aliis disciplinis. Probatur assumptum; quia vt constat tum ex iis, quæ in Astrologia docentur, tum ex Aristotele 1. Metaph. c. 7. text. 19. & 10. Metaph. c. 2. text. 4. & ex Proclo in primum librum Euclidis, Astrologus non solum contemplatur cœlestium corporum figuram à terraque distantiam, sed etiam motum. Quare etiam Astrologus ens mobile, qua mobile, licet non totũ, saltem ex parte considerat.

6. argum. Sexto, Motus non est propria entis mobilis affectio; falsum est igitur, quod in confirmanda conclusione superius diximus. Probatur antecedens, quia quantitas extra materiam diuinitus cohærens mouetur, vt patet in diuina Eucharistia; & Angeli etiã locum mutant; cum tamen hæc non contineantur sub ente mobili, vtpote, quæ ex materia & forma non constent.

7. argum. Septimo, Quantitas, & quies videntur esse potiores entis mobilis proprietates: siquidem illa est fundamentum reliquorum materialium accidentium; hæc vero est finis motus, saltem localis: omnis autem finis præstantior est eo, quod ad finem dirigitur, vt liquet ex iis, quæ docet Aristoteles 2. huius operis cap. 3. text. 31. adde quod Pythagoræi in bonorum genere statum seu quietem, in malis vero motum posuerunt. Non recte igitur asseruimus, motum præcipuam esse entis mobilis affectionem.

ARTICVLVS III.
OCCVRRITVR PROXIMI ARticuli argumentis.

Solut. 1. HÆc tamen argumenta haudquaquam nos debent à suscepta de Physiologiæ subiecto opinione reuocare. Quare ad primum respondemus: tametsi ens in commune respectu substantiæ, & ens secundum naturam collatum ad ens mobile, aliquam inter se habeant similitudinis rationem prout vtrumlibet superius quidpiam est eo, cui comparatur: tamen quod ad propositum argumenti attinet, plurimum inter se differre. Enimvero præcipuæ affectio-

A nes Metaphysicæ, vt vnum, verum, cæteraque eiusmodi, non substantiæ, sed enti in commune primo competunt: at Physicæ proprietates, vt esse motui obnoxium, esse affectum quantitate, circumscribi loco, cæteræque id genus, enti naturali; non vero enti secundum naturam, primo conueniunt. Quapropter cum id scientiæ cuiusque subiectum existimari debeat, in quod primo cadunt præcipuæ, quæ in ea tractantur, affectiones; consequens est, vt subie-
B ctum primæ Philosophiæ recte constitutum sit ens in commune; Physiologiæ vero ens naturale, non ens secundum naturam.

Solut. 2. Ad 2. Fatendum est cum Arist. loco cit. si nullæ omnino forent immateriales substantiæ, nullam futuram primam Philosophiam; verum non ex eo, quia Metaphysicus solas substantias à materia liberas contempletur; aut quod earum duntaxat consideratione à Naturali Philosopho distinguatur; sed quia eiusmodi substantiis è
C natura rerum omnino sublatis, ens mobile reciprocaretur cum substantia in cõmune, omniaq; accidentia, ac totam entis amplitudinem in se vno cohiberet. Quo dato nihil iam primæ Philosophiæ considerationi reliquum esset, vnde apud veteres Physicos, qui nihil nisi materia cõcretũ agnouerant, Philosophia Naturalis, dicebatur prima Philosophia. Patet ergo ex dictis, nequaquã censuisse Arist. generalem substantię, entisve conceptũ ad Naturalẽ Philos. pertinere.

Veteres naturæ interpretes Physiologiam à Met non astrinxerunt.

Solut. 3.
D Ad 3. Concessa maiori propositione (cuius vberior explicatio est apud Scotum 1. Metaph. q. 1. & Ferrariensem ad c. 12. l. 1. contra gent.) Negandum est probari ab Aristot. lib. 6. vel dari in rerum natura corpus mobile, vel omne, quod mouetur, esse corpus; sed duntaxat omne mobile partibus constare, ac diuiduum esse: quod fuerat ab antiquis negatum. Leucippus enim & Democritus corpuscula quædam insectilia simul, & mobilia, è quibus res omnes co-
E agmentatæ essent, inuexerunt. Esse autem loco cit. hunc quem dicimus, non quem aduersarii contendunt, Aristotelicæ probationis scopum, facile videbit, qui illius disputationis filum perpenderit, vbi Arist. longam argumentorum seriem hisce verbis concludit: φανερὸν ἄρ' ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἐστὶ διαιρετόν; id est, Patet igitur omne quod mutatur, sectile esse.

Item apud Antonium Andream 1. Metaphys. Zimaram in theorem. propos. 53. Auerroem hoc lib. com. 32.

Obiectio. Si quis vero hic opponat (quod contra omnes fere de subiecto Physiologiæ sententias
F afferri potest) Aristotelem primo huius operis ostendere, in quolibet composito Physico dari duo principia componentia, videlicet, materiam & formam; atque adeo probare partes entis mobilis, siue entis naturalis, & quod inde consequens est, non supponere esse ens mobile siue ens naturale. Quod tamen cæteri artifices in suarum artium subiectis faciunt: occurrendum erit, probare quidem Aristot. loco citato dari materiam & formam, è quibus

Solutio.

quibus ens mobile constituitur; eosque oppugnare, qui naturæ principia demoliebantur, verum assumpta Metaphysici persona, vt ipse admonet text. 8. c. 2. & Auicenna 1. suffic. cap. 2. Quo pacto neq; Arist. negat fieri debere, neq; est à Philosophorum consuetudine alienum, demonstrare, eius scientiæ, in qua versantur, subiectum esse; vt præter alios aduertit Caiet. in commentariis 1. part. ad art. 3. q. 2.

Solut. 4. Lege Auerroem 3. de anim. 17. & Alb. 1. de an. tract. 1. Iandunum ibid. q. 2. Multiplex animæ rationalis consideratio.

Ad 4. Vt respondeamus, obseruandum est, in speculatione animę rationalis tria occurrere, scilicet ipsam animę essentiam absolute spectatam; eius statum in corpore; statum eiusdem extra corpus. Reiecta vero lõgiori huius rei disceptatione in primum librum de anima; paucis interim respondemus; cognitionem animę rationalis tertio modo sumptę propriam esse primi Philosophi, cuius est contemplari intelligentias, in quarum illa statum, suo modo, transit, cum abscedit à corpore. Primam vero, & secundam considerationem proprie atque ex officio ad Naturalem Philosophum pertinere. Primam quidem, tum quia anima, etiam rationalis, habet secundum suam quidditatem respectum ad materiam; tum quia ad Physicum spectat, scrutari hominis essentiam, quę nisi cognita animę natura intelligi non potest. Secundam vero, quia anima in hoc vitę statu est actu pars hominis, egetque materia; tum ad officium informandi, tum ad actiones suas obeundas. Ad arg. igitur concessa maiori propositione, neganda est minor; & ad eius probationem dicendum, esto anima rationalis possit per se ac seorsim consistere; pendere tamen à materia eo modo, quo diximus, itemq; secundum suam naturam habere ordinem, ad respectum ad corpus, cuius est forma. Quod satis est, vt Philosophus Naturalis non dicatur abstrahere à materia, dum in animi contemplationem incumbit; cum reuera consideret materiam, ad quam ille animę respectus terminatur.

Solut. 5. Cœlestis motum theoria cuius sit artificij. Astrologus non contemplatur motum, vt est actus entis in potentia.

Ad 5. Negandum est, quod assumit. Nam licet Astrologus cœlestem motum speculetur, nõ proinde ens mobile qua mobile est considerat; primum, quia cœlestium corporum essentiam & causas minime curat; deinde, quia neq; motum expendit, vt est actus entis in potentia; sed secundum Mathematicas rationes, vt secundum numeros, æqualitatem, mensuram, propinquitatem, inæqualitatem, aliaq; eiusmodi attributa. Qua de re lege Simplicium 2. huius oper. ad text. 6. Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 6. Auerroem 2. de cœlo comm. 57. & 1. Metaphys. com. 9. Gregorium in 1. ad 24. q. 2. art. 2.

Solut. 6.

Ad 6. Dicendum: quantitatem extra corpus diuina virtute cohærentem, moueri per se, & vt quod: id tamen non ex natura sua habere; sed vi antecedentis miraculi, quo obtinuit vt per se esset. Nos vero cum motum enti mobili duntaxat conuenire dicimus, de naturali tantum

A loquimur conuenientia. Quod autem ad Angelorum spectat lationem, dicendum, eam non esse motum Physicum, de quo hic agitur; cum angeli expertes sint molis corporeę, sine qua nihil Physice moueri posse, docet Aristot. 6. huius operis.

Solut. 7.

Ad 7. Respondendum est, etsi quantitas permanens in se sumpta motu præstantior sit; nihilominus motui inter affectiones entis naturalis principem locum tribui à Philosophis, propterea quod (vt videre est in 8. huius operis c. 3. text. 22.) sit passio magis Physica, vtpote per quam rerum naturalium essentia, gradus, & species disquiri atq; explicari consueuerunt; adeo vt motus, omnis pene Philosophicę cognitionis magister habeatur. Ad id vero, quod de quiete obiicitur, dicendum, quietis nomen vt annotarunt Scot. in 4. sent. d. 48. q. 2. & Durandus ibidem q. 3. bifariam vsurpari, vno modo, pro sola motus priuatione: altero, pro existentia mobilis in patria ac naturali sede; & quadam veluti fruitione & tranquillitate, quam in ea obtinet, dum illic sese melius tuetur, & in suo esse æquabilitatem habet, atq; ordinem, pulchritudinemque vniuersi, quoad eius fieri potest, conseruat. Si igitur quies in hunc posteriorem sensum (sic de illa Pythagoræi loquebantur) capiatur, admittendum est, eam finem esse motus, eoque perfectiorem: sed enim id neutiquam obstare, quominus adhuc motus, affectio sit magis Physica ob eam causam, quam paulo ante retulimus. Atq; hinc est, quod Physiologię subiecto non quantitas, non quies, non locus, non tempus, non alia eiusmodi affectio; sed motus duntaxat, appellationem dedit.

QVÆSTIO V.

QVEM ORDINEM LOCVMVE Naturalis Philosophia inter cæteras disciplinas obtineat.

ARTICVLVS I.

DE DOCTRINAE ORDINE.

De ordine tradendi disciplinas scripsit Boetius in lib. de doctrin. scholarium. Plutarch. in lib. de contrarietatibus Stoic. Philo Iud. in lib. de agricult. D. Aug. lib. de ordine.

QVoniam Naturalis Philosophia tum doctrinę, tum dignitatis ordine cum reliquis scientiis conferri potest; cuius comparationis intelligentia ad rite philosophandum non parum conducit, minime erit ab instituto alienum, hac etiam de re in præsentia disputare. Omissis autem cæteris artibus, Philosophiam Naturalem cum Mathematica, Morali, & Metaphysica solummodo conferemus.

† 1. Conclus.

† Prima Conclusio sit. Mathematica doctrina ordine est prior Philosophia Naturali. Hæc est Hugonis Victorii in prologo cœlestis Hierarchiæ, & lib. 2. Didascalon cap. 18. D. Thom. in opusc. 70. q. 5. art. 1. & 8. cap. li. 6. Ethic. est etiam Henrici Gandauensis in summa, art. 7. quæst. 7.

Simplicii hoc loco, & aliorum complurium; videturq; Aristotelis 6. Eth. cap.8. vbi ait puerum fieri Mathematicum sapientem vel Physicum non posse. Idem confirmat veterum in tradendis disciplinis consuetudo. Plato enim (vt de cæteris taceamus) eos, qui Mathematicis imbuti non essent, ac præsertim qui se prius in Geometrico puluere non exercuissent, à gymnasio arcebat, inscriptis Academiæ foribus hisce verbis: μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω, id est, nemo huc ingrediatur ignarus Geometriæ. Atque inde etiam est, quod idem Plato 7. lib. de Repub. Mathematicas vocat προπαιδείας quasi priores institutiones, quibus adolescentium animi ad reliquos doctrinæ fætus præexercentur & excoluntur. Stabilitur postremo conclusio ex eo, quia in comparandis Mathematicis minus negotii est; vnde & propter addiscendi facilitatem, cõmune disciplinarum nomen apud Græcos fecêre suum. At Physica cum reconditam naturæ vim scrutetur, & à vaga, atque errabunda sensuum notitia, magna ex parte pendeat, longi temporis obseruationem, ac experientiam requirit, proindeque multo est difficilior, & operosior.

Mathematica ignaros arcebat Plato a Musæo. Mathematica iuuant ad perceptionem aliarum artium.

2. conclus.

Secunda Concl. sit: Physica doctrinæ ordine est prior, quàm Moralis Philosophia. Hanc amplexi sunt Chrysippus, Archedemus, Boethus, Sidonius, & Eudemus, referente Laertio in vita Zenonis, & Ammonio in Proœmio ad Categorias. Item D. Tho. ad cap. 8. lib. 6. Ethic. lect. 7. Suadetur vero primum ea ratione: quia in iis, quæ ad vitæ disciplinam, & regendas, ac moderandas hominum voluntates pertinent, fallacior est & incertior, ac magis ardua experientia, quam in Physicis: multoq; maturiori iudicio opus est ad eorum intelligentiam: quibus componendi sunt mores, regenda familia, instituenda Respublica. Quo spectat illud Aristotelis 1. Ethic. cap.3. iuuenem haudquaquam idoneum esse Moralis disciplinæ auditorem: quia nimium in perturbationum regno non potest esse firmum de rebus agendis iudicium, dumq; reciprocãte cupiditatum æstu animus fluctuat, quo pacto vitiis imperandum sit, non capit; sed post adeptam quietem prudens fit, ac sciens, vt in 7. huius operis lib. cap.3. text. 20. docuit Aristoteles imitatus Platonem in Cratylo. Confirmatur etiam conclusio ex eo, quia, vt Alexander, Simplicius, & Auerroes initio huius operis, imo & Aristoteles cap. vltimo libri primi Eth. admonent, multa ex naturæ fontibus, & Physicæ veritatis contemplatione ad Moralem disciplinam necessario petenda sunt, vt quid sit anima. Nec enim, vt Plato ait in Alcibiade primo, scite possumus quomodo aliquid curandum sit, nisi eius naturam cognitam atque exploratam prius habeamus, at Moralis Philosophia animæ medicatrix est. Præterea oportet Moralem Philosophum à Naturali sumere,

Maturiori iudicio opus est ad Moralem doctrinam, quam ad Physicā.

Moralis philosophia animi medicina.

A quæ sint animæ facultates, vt quæ quibus subditæ esse debeant, & in quarum actione beatitudo posita sit, edoceat. Quocirca Aristoteles in formanda morum scientia, Physiologiam tanquam illius parentem sæpe adhibet, & Plato loco proxime citato, statuit à Philosophia ad iurisprudentiam incedendum esse.

3. conclus.

Tertia Concl. Metaphysica doctrinæ ordine omnium scientiarum postrema est. Hæc conclusio de iis tantum scientiis, quæ humani ingenii
B facultate comparantur, intelligi debet. Eam vero tradidit Auicenna primo suæ Metaph. cap. 3. D. Thom. 1. contra gent. cap. 4. Ægidius in proœmio huius operis, M. Albertus 1. Metaph. tract. 2. cap. 10. ac cæteri ferè Peripatetici communi assensu; facileq; ex eo comprobatur, quia doctrinæ ordo postulet, vt quæ scientia res maxime abstrusas, & à sensuum consuetudine remotas considerat, ea postremo loco addiscatur: ita vero sese habere Metaphy-
C sicam, nemo ignorat; cum circa transnaturalium rerum contemplationem occupetur, vt vel ipsum eius nomen indicat, testaturque Aristoteles 1. Metaph. cap. 2. & 1. de partibus animalium cap. 5. Adde quod eorum, quæ in aliis scientiis pertractantur, notitia ad diuinam Philosophiam animum præparat, & acuit, vt D. Augustinus 2. lib. de ordine edisserit, aiens humanam rationem, cum ad ea, quæ supra naturam sunt agnoscenda aspiraret, ne ascensum
D frustra moliretur, neve de alto caderet, inferiores disciplinas sibi tanquam gradus parasse.

Philosophus per alias scientias gradatim ad Metaphysicam ascendit.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROXIMI ARTICULI CONCLUSIONES OPPUGNENTUR.

E VNaquæque earum conclusionum, quas proxime statuimus, suos habet oppugnatores. Prima Albertum Magnum hoc loco, Ammonium initio prædicabilium, & his antiquiores Plotinum, & Boethum, contendentes Mathematicam doctrinæ ordine Naturali Philosophia posteriorem esse. Quorum placitum hisce argumentis suadetur. Ab vno extremo ad aliud non potest esse transitus nisi per medium: sed Mathematica est media inter Physiologiam, & Metaphysicam: ergo in-
F ter vtramque perdiscenda est. Probatur assumptio; quia Mathematica vendicat sibi mediam abstractionem; siquidem Physiologus considerat ea, quæ nec re, nec ratione; Metaphysicus, quæ ratione & re; Mathematicus, quæ non re, sed ratione abstrahuntur à materia: atque ita Mathematicæ abstractio partim à duabus aliis dissidet, partim cum iisdẽ, vti medium cum extremis, conuenit. Huc pertinet quod Pythagorici, & eorum doctrinæ æmu-

1. obiectio contra 1. conclus.

æmulus Plato, Mathematicas disciplinas medio diuinarum & naturalium interiectio collocarunt.

2. Obiect. Deinde ita disputant. Cum omnis nostra cognitio à sensibus oriatur, ea scientia prius acquiretur, quæ de rebus sensui vicinioribus agit: sed Physica est eiusmodi; quandoquidem tractat ea, quæ primo sub sensum cadunt. Igitur ante scientias Mathematicas comparanda erit.

Secundam etiam conclusionem improbarunt Themistius initio huius operis, Eustratius 1. lib. commentariorum in Ethica Arist. & ante hos Zeno, & Diogenes Babylonicus, rati, minime conuenire, vt qui Philosophiæ studia sequuntur, prius ad naturæ, quam ad morum scientiam animum accommodent. *Contra 2. concl. obiect.* Poterit vero pro hac sententia huiusmodi confici argumentum. Nemo recte philosophatur nisi morum honestate præditus sit: sed ad hanc erudit, atq; informat Moralis disciplina. Ea igitur prius quærenda est. Maior propositio ostenditur, quia, vt experientia docet, & Philosophi communi assensu dicunt, vitia menti cæcitatem ac tenebras offundunt; & ne veritatis lucem cernat, impedimento sunt. Vnde Plato in Phædone affirmat, philosophari neminem posse, nisi se, quã maxime fieri possit, ab affectibus seiungat. Et Seneca eum, qui dum literis nauat operam, cupiditatibus, ac vitiis seruit, ait non Philosophum euadere; sed philologum, id est, sophistam, & popularis auræ vile mancipium.

Contra 3. obiectio. 1. Vt Mirandulanus lib. 12. de singular. cert. sect. 2. Postremo, tertiam conclusionem reiiciunt è Neotericis Philosophis nonnulli, asserentes Metaphysicam doctrinæ ordine absolute, ac simpliciter priorem esse reliquis disciplinis. Primum, quia considerat supremas rerum causas, nempe Deum, & intelligentias, itemq; genera summa, & transcendentia, quorum omnium cognitio ad subiecta aliarum scientiarum distincte percipienda necessaria est; cum nemo perfectam alicuius rei intelligentiam habere dicatur, nisi causas, à quibus pendet, & communia eius prædicata, intelligat. *3. Obiect.* Deinde, quia reliquæ scientiæ subalternantur Metaphysicæ, vt sentit Plato 7. de Repub. Proclus lib. 1. comment. in Euclidem, & tum alii graues Peripatetici, tum D. Thomas in tractatu de natura generis, si tamen eius est illud opus. Quare cum scientia subalternans ordine acquisitionis simpliciter prior sit, quam subalternata; siquidem huius principia, ab illius principiis dependent; conspicuum videtur, Metaphysicam doctrinæ ordine omnium scientiarum primam esse.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARGVMENTORVM EXPLICATIO.

Tametsi proposita argumenta in speciem probabilia sint, reuera tamen non conclu-

A dunt. Quare ad primum dicendum: Mathematicæ abstractionem mediam esse, quæ *Solut. 1. contra 1. conclus.* cum abstractione Physicæ, & Metaphysicę, tanquam medium cum extremis conuenit, vt probat argumentum: non proinde tamen effici, vt disciplina Mathematica ordine acquisitionis inter Physicam & primam Philosophiam constituenda sit; quemadmodum ex eo, quod puniceus color inter candidum & atrum interiaceat, haud continuo sequitur, antequam cor-
B pus puniceo colore perfundatur, debere prius albescere. Itaque possunt Mathematicæ artes, quo ad abstractionem dici mediæ; quo pacto eas Plato, & Pythagorei medias vocarunt; non tamen secundum doctrinæ ordinem, de quo agitur.

Solut. 2. Ad 2. dicendum: si ea, quæ prius sensui occurrunt, explicatu difficiliora sint, ac plus experientiæ requirant, quo pacto se habent res Physicæ comparatæ cum Mathematicis, tunc
C eiusmodi rerum doctrinam non prius, imo posterius acquirendam esse, quam earum, quæ à sensu longius absunt. Adde non omnia entia Physica sensu viciniora esse, quam Mathematica: siquidem essentia entis mobilis, vt quantitatem origine antecedit, res Physica est: & tamen à sensuum notione magis distat, magisque in recessu naturæ latet, quam Mathematica quantitas.

Solut. obiect. contra 2. conclus. Ad argumentum vero, quod secundam con-
D clusionem oppugnabat; respondendum est: licet negari non debeat, vitæ probitatem ad capessendas disciplinas multum conferre, dum sedandis animi affectibus mentem purgat ad contemplandam; non ex eo tamen necessario colligi, Moralem doctrinam Physiologiæ præire: tum quia non pauci vitiis infecti scientias comparant; tum quia morum probitas non solum philosophantium præceptis; sed etiam, ac multo magis, priuato studio, dome-
E stica disciplina & aliorum exemplo, aliisque ad id appositis mediis, accedente diuina ope, adipiscitur.

Solut 1. arg. aduersus 3. conclus. Quæ vero contra tertiam conclusionem obiecta sunt, ita diluentur. Ad primum respondendum est: perfectam scientiæ adeptionem duplicem esse; vnam in suo duntaxat genere perfectam; alteram omnibus numeris vndique absolutam, & exquisitam. Si igitur de hoc posteriori sciendi genere loquamur, concedi-
F mus Metaphysicam doctrinæ ordine, tam Physicam, quam cæteris Philosophiæ partibus anteire, vt probat argumentum, faterurque D. Thomas ad initium huius operis: si de priori, quod nostra conclusio intelligebat, negamus. Ad cuius rei maiorem explicationem lege, quæ in prima quæstione huiusce proœmii disseruimus. *Lege Scot. in 1. d. 3. q. 2. §. 2. proba.* * At enim cum Metaphysica, posteriori illa consideratione, omnium disciplinarum prima sit, merito quispiam roget, cur ** Occurritur dubitationi.*

 non

non eam primam, sed vltimam esse, nostra conclusio absolute pronunciarit? Cui dubitationi occurrendum est, eius rei causam fuisse, quia Philosophi de priori doctrinæ genere, quod cõmunius ac frequentius est, fere loquuntur. Deinde, quia ea scientia doctrinæ ordine absolute prior censetur, quæ tractat res nobis simpliciter promptiores; magisq; ad intelligendum faciles, quarum cognitio ad sequentium cognitionem prẹparet, & quasi viam muniat; ita vero se habere Mathematicam & Physicam, comparatione primæ Philosophiæ, constat ex dictis.

Solut. 2. argumenti aduersus 3. cõclus.

Ad 2. Contra eandem conclus. Si de germana & perfecta subalternatione, qualis 10. cap. lib. 1. posteriorum describi solet, sermo sit; dicendum est, Metaphysicam non subalternare sibi alias scientias. Vt enim recte disputat Ægidius hoc loco. Heruæus in prolog. sent. quæst. 6. & Socinus 4. Metaph. quæst. 9. Omnis scientia proprie ac perfecte subalternata, capità subalternante suarum conclusionum principia, teste Aristotele 1. Poster. loco citato: at nemo nescit, reliquas disciplinas multa habere sibi propria, ac peculiaria principia, quæque à prima Philosophia non desumant. Secundo idem ex eo concluditur, quia principia, quibus subalternatæ scientiæ vtuntur, demonstrari solent ostensiua demonstratione, & per causam in subalternantibus; at in cæteris disciplinis non pauca sunt principia immediata; quæ proinde eiusmodi demonstrationem haudquaquam subeunt. * Non inficiamur tamen, reliquas scientias Metaphysicæ imperfecte subalternari, tum merito finis, quatenus primus Philosophus disserit scientiæ tandem respiciunt: tum etiam, vtcunque, ratione principiorum, prout eidem incumbit eos, qui Sophisticæ contentionis studio disciplinarum principia negant, coarguere, & ipsa principia demonstratione ducente ad incommodum, si opus sit, demonstrare. Ac de huiusmodi subalternatione locuti sunt auctores in argumento citato. Quæ tamen non sic reliquas scientias primæ Philosophiæ subiicit, vt earum principia ab illius principiis absolute dependere existimanda sint. Quo fit, vt ex prædicta subalternatione concludi nequeat, Metaphysicam ordine doctrinæ reliquas disciplinas simpliciter anteire.

Hanc etiam rationē affert Trombeta 11. Metaph. q. 1. Niphus in prolog. huius operis. Iauellus 1. Met. q. 1.

** Reliquas sciētias imperfecte subalternari Metaph.*

ARTICVLVS IV.

DE ORDINE DIGNITATIS INTER Physicam, & reliquas partes Philosophiæ.

Qvonam modo Physica, si doctrinæ ordinem, ac methodum spectemus, cæteras Philosophiæ partes antecedat, sequaturve, A superiori disceptatione planum fecimus; proximum est, vt quem dignitatis locum inter easdem obtineat, explicemus. Porro contemplatricis dignitas scientiæ; ex comparatione tam ad eas, quæ in opus feruntur, quam quæ in contemplatione consistunt, dignoscitur. Et ipsę contemplatrices inter sese, ~~tum~~ propter subiectę materię præstantiam; tum ob demonstrandi certitudinem & euidentiam, alię aliis excellunt, vt 8. Topic. cap. 2. & initio librorum de B Anima Aristot. docet.

1. Conclus.

Sit igitur 1. conclus. Si Physica cum practicis disciplinis comparetur, simpliciter eis dignitate præferenda est. Probatur, primum, quia contemplatiuę scientię, è quarum numero Physica est; cum in sola rerum inspectione versentur, propter se expetuntur, vt constat ex 1. Metaph. cap. 2. id autem, quod sui gratia expetitur, vt etiam liquet ex 1. Ethic. cap. 7. præstantius honorabiliusque est, vtpote quod non habet C aliunde pendentem dignitatis suæ rationem. Deinde, quia scientię inspectrices proxime attingunt speculatiuam hominis felicitatem, quam optimo iure practicę anteponit Aristot. 10. Ethic. capit. 6. 7. & 8. Et vero 12. Metaphysic. cap. 7. text. 39. aliisque in locis post Platonem in Philebo, & 5. de Republ. contemplationem actioni præferendam admonet; & disertis verbis 6. Metaph. cap. 1. & 2. cum diuisionem scientiarum in contemplantes, agentes, & effe- D ctrices, tradidisset, contemplantibus principem locum dedit.

Obiectio.

Quod si quis obiiciat, Moralem scientiam incumbere ad vitæ disciplinam corrigendam, quod munus tanto est contemplatione vtilius ac magis necessarium, quanto nostra magis interest probe viuere, quam recte contemplari. Præterea, Politicam teste Aristot. 1. Ethic. cap. 2. ordinare reliquas artes; ordinare autem superiores esse facultatis.

Dilutio.

Occurrendum erit: E Munus doctrinæ Moralis, vt probat argumentum, fateturque Aristot. 6. Ethic. cap. 7. hominum societati vtilius esse, magisque vitæ necessarium; non proinde tamen honorabilius, vel ad scientię rationem absolute præstantius. Honor enim, dignitasque scientiæ, qua scientia est, non ex fructu, aut necessitate, sed ex modo, quo rem sibi obiectam, finemque attingit, æstimari debet; quem modum eminentiorem esse in contemplatiuis, quam in practicis scien- F tiis, ex dictis constat. Quod vero ad Politicam attinet, dicendum; non sic eam reliquas scientias ordinare, quasi eis vel materiam, in qua versentur, vel speculandi methodum præfiniat, (id enim supremæ Philosophię proprium est) sed quatenus ad ciuilem vsum & vtilitatem eas accommodat, statuens quæ artes, quo tempore, à quibus perdiscendæ aut exercendę sint, vt ibidem explicat Aristot. Hęc autem ordinandi prærogatiua, non tanti est,

vt ob

vt ob eam Politica cæteris disciplinis nobilior censeri debeat: cum ei ratio attingendi finem & obiectum, præponderet. Atque hæc de comparatione Physicę cum practicis artibus in præsenti satis sint. Nunc eandem cum speculatricibus conferamus.

2. Conclus. De excellentia Metaph. inter alias scientias. Plato in Phileb. & in 7. de Rep. Arist. c. 1. l. 1. Met. Proclus c. 4. l. 1. comm. in Eucl. Simpl. ad text. 8. l. 1 Physic. Auerr. 1. de an. comm. 1

Sit 2. Conclus. Si rei subiectæ præstantiam spectemus, dignitate prima est Metaphysica: secunda Philosophia naturalis: extrema Mathematica. Huic assertioni, quatenus comparat Physicam cum Metaphysica, fidem facit Aristotelicum illud è lib. 6. Metaph. c. 1. text. 3. si substantiæ separatæ non essent, Physica esset prima Philosophia: itemq; illud è septimo eiusdem operis lib. cap. 11. tex. 39. Physica est secunda Philosophia. Deinde vniuersim probatur conclusio hac ratione. Nam cum substantia in rebus primas teneat, præstantiores habentur eæ scientiæ, quæ circa substantiam, quam quę circa accidentia versantur: & inter sciētias prioris generis, illæ magis eminent, quæ substantias à materia liberas, vtpote in altissimo rerum gradu collocatas, quam quæ materiæ permixtas considerant: at Mathematica quantitatē, Physica materiales substantias: prima Philosophia substantias, materiæ expertes contemplatur.

3. Conclus.

Est etiam Pamphilus q. de certitud. sciēt. & partim Egidius in prologo huius operis, & q. 24. l. 1. Met. partim Scotus q. 4. Met. q. 14. Lincontensis in posterior. c. 23.

Sit 3. Conclus. Si demonstrandi certitudinem, & euidentiam expendamus, primus dignitatis locus Mathemat. secundus naturali Philosoph. tertius Metaph. debetur. Hæc assertio est D. Thom. opusc. 70. in Boëtium de Trinit. q. vlt. artic. 1. & complurium aliorum. Intelligenda vero est de certitudine, comparatione nostri intellectus. Ac priorem quidem eius partem satis confirmat communis Philosophorum vox, asserentium, Mathematicas demonstrationes omnium esse firmissimas, quod testatur Aristot. 1. Ethic. cap. 3. & 2. Metaphys. cap. 3. Auerroes eodem loco, & Ptolemæus in proœmio magnæ compositionis. Corroboratur item ex eo tota conclusio, quia consideratio Mathematica præterquam quod difficultatem non habet, ac nullius propemodum eget experientiæ, est à materia sensibili, motuque absoluta, atque ita minus incerta. Naturalis vero totum studium ponit in rebus materia constantibus mutationique obnoxiis, quarum affectiones magis reconditæ sunt, nec ita citra opinionem ambiguitatem à nobis percipi solent. Quod vero Metaphysica, prout in nobis est, (sic enim de illa in præsentia loquimur,) minorem, quam priores duæ, certitudinem habeat, ex eo concluditur; quia res, quæ sub illius contemplationem veniunt, licet in se spectatæ altiorem certitudinis gradum obtineant, videlicet materiæ atq; omnis mutationis expertes: tamen in hoc vitę statu vix longo studio percipiuntur, earumq; nonnullæ adeo excellentis naturæ sunt, vt in iis mentis nostræ acies, perinde ac noctuæ oculus in solis splendore hebescat. Quod 2. Metaph. cap. 1. text. 1. & primo de partibus animalium c. 5. Aristot. ait, luculenterque ostendit Plato in Phædone & Theæteto.

Solutio dubitationis.

Hic si quis roget, è duabus Mathematicis, Arithmetica, & Geometria quænam excellat? Respondemus, Arithmeticam. Nam si demonstrandi certitudinem spectemus, certior est, vt probat Arist. 1. Metaph. cap. 2. quia disputat de iis, quæ priora, ac simpliciter sunt, hoc est, de numeris, qui absq; partium situ percipiuntur: Geometria vero de magnitudine, quæ sine eiusmodi situ non cognoscitur. Si vero ad rei subiectæ nobilitatem attendamus, inde maior Arithmeticæ excellentia perspicitur, quia versatur circa numerum, qui vt est abstractior à materia; ita nobilitate magnitudinem vincit. tum quia numerorum subtilitates, proportiones, ac mysteria nosse præclarum est humani ingenii opus, adeo vt Plato in Epinomide, & in 7. de Repub. dixerit, prudentiam atq; humanitatem omnem è medio eos tollere, qui Arithmeticam è medio tollunt. Lege quæ in hanc sententiam scripsit Aristot. in Problem. sect. 30. Problem. 5.

Lege Bessar. lib. 1. contra Calumn. Plat. c. 8. vbi Geometriā omnib. Mathematicis certitudine anteponit. non recte: vt probat etiam Scal. Exerc. 325. in Card.

Explicatio alterius dubitationis.

Illud postremo in hac disputatione explicandum superest, cum scientiæ contemplatrices diuerso nobilitatis ordine sese mutuo præcedant, & aliæ præ aliis suam quandam habeant gratiam & pulchritudinem, quæ quibus absolute præferendæ sint? Dicendū vero: Metaphysicam splendore dignitatis supra omnes absoluta eminere, hanc subsequi Physiologiam, infra subsidere Mathematica, propterea quod subiectæ rei præstantia solidior est. & illustrior, ac certitudini suapte natura præponderat, vt constat ex iis, quæ docet Arist. lib. 6. Metaph. c. 1. t. 2. & lib. 11. cap. 6. alioqui, si ex demonstrandi certitudine nobilitas scientiæ absolute colligenda foret, certa notitia rei despicatissimę, in maiori pretio & admiratione habenda esset, quam cognitio minus certa rei nobilissimæ, quod absurdum dictum est, & alienum à sententia Aristot. qui primo de partibus Animal. c. 1. asserit, scientiam de reb. caducis, magis certā esse, sed minus dignam, quam eam, quæ de rebus æternis est.

DE DISTRIBVTIONE PHILOSOphiæ apud Aristotelem.

OMnes pene Philosophi, qui ante Aristotelis tempora & ingenii & scientiæ laude floruerunt, ad vnam duntaxat, aut alteram Philosophiæ partem, in qua excellerent, animum intenderunt. Thaletem enim, Anaximenem, atque Anaxagoram, solius contemplatio naturæ detinuit. Pittacus, Periander, Solon, Lycurgus, cæterique his similes, de Repub. gubernanda scripsêre. Zeno, omnisque Eleatica disciplina, in Dialecticæ præcepta incubuit. At Aristot. nullam fere omisit partem Philosophiæ, quam non summo studio quæsierit,

De præstantia doctrinæ & ingenii Aristotelis. Laertius in eius Vita. Cic. 2. de orat. Auerroes in proœmio Phys. Plin. lib. 8. c. 16. & lib. 18. c. 34. Apollod. in Chron. Lucretius lib. 3. Calius lib. 17. c. 17. lectionũ antiq. & l. 29. c. 8. Fonseca in proœmio Metaph. à cap. 3.

fierit, comprehenderit, scriptis suis illustraret. A Itaq; antiquiores longo interuallo post se reliquit, & Socratem etiam, ac Platonem præceptores suos, quos & sua secula, & omnis deinde posteritas admirata est, superauit. Socrates enim (magnus alioqui Philosophus, & in quē omnes fere philosophantium sectæ initium suæ disciplinæ retulerunt, Platonici, Academici, Cynici, Peripatetici, Megatanses, Stoici) nullo disciplinarum ordine, vt Plutarchus in Aristotele refert, modo huc, modo illuc discurrebat, nec tā quid B ipse sentiret, dicere, quam aliorum sententias refellere visus est. Plato etiam, vir alioqui singulari, ac diuino ingenio, & multa, reconditaq; doctrina; cum alios plerumq; faciat differentes, Socraticam dissimulandæ scientiæ consuetudinem seruat, & ambiguitate lectorum animos distrahit. Quo fit, vt quid ipse senserit (quemadmodum D. August. 8. de Ciuit. Dei, cap. 4. ait) nō facile à quoquam diiudicari possit. Ita prorsus neque Socrates, neque Plato, certum ali- C quod disciplinæ genus, vel omnibus numeris vndique perfectum & absolutum, vel certa, & constanti asseueratione explicatum reliquit Aristot. vero seu Logicam, seu Physicam, seu Ethicam, aut aliam quamuis facultatem aggrediatur, ab ipsis rerum primordiis ad finem vsque perducta doctrinæ serie, mira ordinis elegantia, in suo quemque genere auditorem perfecte instituit, vt iure optimo bonarum artium parens, & lapis Lydius Philosophorum dicatur. D

Opera Aristot. De libris Arist. Plut. in eius Vita, de eiusdem bibliotheca. Strabo 15. lib. sua Geograph.

Libros vero Aristot. recenset Laertius in eius vita, eorumque summam ad quadringentos producit, de quibus nulla sit dubitatio; sed horum maior pars iniuria temporum intercidit; adeo vt non plus centum viginti nunc extent. Quæ autem in iis tractantur, ad quinq; genera, seu capita reduci possunt. Pars vna, epistolarum Poeticæ, & Rhetoricæ scriptionem continet. Altera, disserendi præcepta. Tertia, Ciuilem, Moralemque doctrinam. Quarta, rerum E Naturalium. Quinta, Transnaturalium scientiam. Cæteris autem hoc loco prætermissis, ea, quæ Physiologiæ propria sunt, breuiter comprehensa sub vnum aspectum ponemus. Quam partem tanta diligentia, tam incredibili inuentionis copia persecutus est Aristoteles; vt nihil ab eo terra, mari, cœlo omissum fuisse videatur. Vnde, etsi diuinarum rerum intelligentia à multis Platone inferior iudicetur; in naturæ tamen ratione omnium calculis primas obtinuit. F Quod in causa fuit, vt eum tam Platonici, quam Peripatetici dæmonium vocarint; videlicet quod res naturales orbi lunæ subiectas, in quibus Dæmonum genus versari aiebant, optime & accuratissime tractarit.

Lege Bessarionem li. 1. contra Calumn. Plat. cap. 3. & 7. Carpentarium in Alcinoum. Cælium Rhod. li. 2. cap. 11.

Distributio Physiologiæ Aristot.

Eius ergo Physiologia in decem circiter partes distribuitur. Prima, quæ octo Physicorum libris continetur, generatim disserit de principiis, causisque rerum naturalium, & communibus earum affectionibus. Secunda, libris de Cœlo comprehensa, ad partes enti mobili subiectas descendit, agitque de totius vniuersitatis structura, & compositione; & de quinque corporibus simplicibus, cœlo nimirum, & quatuor vulgatis elementis, prout loci mutationem subeunt, definitamque in mundo sedem vendicant. Tertia, quæ in libris de Generatione traditur, explicat ea, quæ dissolubilibus, & caducis rebus vniuerse conueniunt; eiusmodi sunt generatio, corruptio, alteratio, accretio, mixtio. Quarta, quam libri Meteororum, complectuntur, doctrinam exhibet de mixtis imperfectis, quæ Meteora vocantur, vt de niue, glacie, grandine, cometa, & iis, quæ repercussu lucis apparent, vt iris. Huic annectenda erat tractatio de metallis, lapidibus, ac cæteris, quæ terræ sinu progignuntur, sed ea non extat, licet partim in libris Meteororum, partim alibi, huius argumenti nonnulla sparsim legantur. Scripsit vero de metallis Theophrastus libros duos, de lapidibus vnum: Item de metallis Plinius lib. 33. & 34. Naturalis historiæ, & de lapidibus lib. 36. & 37. eademque pertractat M. Albertus in suo opere de Mineralibus. Quinta, in libris, de Anima inquirit causas & rationes, tum animæ in commune; tum eius, quæ ratione & intelligentia prædita est. Sexta, quæ est quædam veluti accessio ad libros de Anima, disputat de generalibus partim omnium, partim quorundam viuentium affectionibus, vt de sensu, & sensili, de somno & vigilia, de vita, & morte, deque aliis id genus. Septima, quæ dicitur Animalis historia, de animantium varietate, & ingenio multa commemorat. Quod opus quia non subtilium demonstrationum aculeis; sed simplici narrationis filo contextum est; ad historiæ magis, quam ad scientiæ rationem spectat. Sequuntur postremo tres aliæ partes, quarum vna disserit, inscribiturque de partibus animalium: altera de animalium generatione: tertia de animalium incessu; & de animalium motu eodem fere stylo. Vniuersam vero doctrinam de animalibus, libros octoginta talentorum Græci nominant; quod tantum Alexander impenderit ad obseruationem eorum quæ in iis pertractantur. Promiserat autem Aristoteles initio Meteororum, acturum se de plantis, quod & se præstitisse 3. lib. de histor. animal. cap. 1. ait; sed hi libri, temporum iniuria, ad nos non peruenēre; imo neque ad Alexandrum Aphrodisiensem, vt ipse cap. 4. libri de sensu & sensili testatur. Nam qui vulgo sub Aristotelis nomine circumferuntur, Aristotelici fontis aquas non sapiunt, ipsaque ratio doctrinæ, tituli prodit falsitatem. Persecutus vero est hanc partem Theophrastus nouem, qui nunc integri habentur, libris de historia plantarũ, & sex aliis, & de plantarum

De hac re Plin. lib. 8. nat. histor. c. 16. & eadem lib. .. de asse.

causis

causis: itemque Plinius à libro duodecimo vsque ad vigesimum.

Quod vero attinet ad librum de Mundo ad Alexandrum, illud monuerimus, non constare, Aristotelis ne sit, an non. Multi eum pro Aristotelico citant, vt Iustinus Philosophus in sua Parænesi, Bessario libro 3. contra calumniatorem Platonis, cap.10. Fernelius lib. 1. de Abditis rerum causis, Eugubinus lib. 4. de perenni Philosophia, Ioannes Picus Mirandula libro 4. de Exam. vanit. cap. 1. Alii, etsi Peripateticum fateantur, Aristotelicum tamen esse negant, tum ob alias causas, tum quod eius dictio comptior sit, & floridior; adeo vt interdum ad poeticas delicias progrediatur, quod ab Aristotelis grauitate & breuitate maxime est alienum. Ex his quidem P. Victorius eius autorem putat esse Nicolaum Damascenum, sed aperte errat. Nicolaus enim Augusti temporibus vixit, at liber ille multo ante ad Alexandrum Macedonem scriptus est. Alii à Theophrasto scriptũ putant. Nobis visum est in re omnino dubia potius sententiam suspendere, quam aliquid asseuerare.

Vide de re Th. Zimara in Proœmio ad lib. de Anima.

Denique illud etiam aduertimus, non paruam esse inter Aristotelis interpretes de nexu ordineque librorum, quos enumerauimus, dissensionem, de qua tamen nihil in præsentia dicere satius existimauimus.

CVR LIBRI PHYSICORVM, περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, id est, de Naturali a[usc]ultatione inscribantur.

Varia inscriptio horum librorum.

ADrastus in suis libris de ordine Aristotelicarum commentationum tradit, hoc opus à nonnullis de principiis nuncupatum, ab aliis de Physico auditu, aliquos priora quinque volumina de Principiis inscripsisse, reliqua tria de Motu. Qua appellationis varietate & distinctione nonnunquam Aristotelem vsum fuisse liquet. Totius tamen huiusce operis communior ac vulgatior titulus est de Physico auditu, seu de Naturali auscultatione.

Vt 1. de Cœlo, c.5. text. 38. & c. 6. text. 54. & in [1]. eiusdē operis, cap. 1. text. 5.

Porro autem cur tractatio hæc Physica dicatur, planum est, videlicet quia doctrinam & explicationem eorum, quæ ad vniuersam naturam communiter attinent, complexa est. Vnde vero Auscultationis nomen acceperit, non conuenit inter expositores, vt videre licet apud Auerroem, Philoponum & Ægidium in hoc Proœmio, & Albertum tractatu 1. capite 4. Omissis tamen controuersiis, obseruatum est, tum ab aliis, tum à Simplicio hoc loco, à Plutarcho in vita Alexandri, à Cicerone 5. de Finibus, à Clemente Alexandrino 5. Stromatum, Aristotelem duo edidisse librorum genera (quam etiam scribendi rationem secutum fuisse Theophrastum, refert Cicero loco proxime citato, & Galenus in fragmento Naturalium

De his libris Ammonius in Præfatione ad categ.

A facultatum) vnum eorum, quos ἐξωτερικὰς, id est, extraneos, seu populares nominauit, quorum ipse mentionem fecit primo de Moribus ad Eudemum, capite quinto, & primo de Anima, capite 4. text. 54. Alterum eorum, quos vocauit ἀκροαματικὰς, id est, Auscultatorios; quorum item meminit in epistola ad Alexandrum, quam refert Gellius libro vigesimo, capite quarto, addens morem fuisse Aristoteli, Acroamaticæ disciplinæ exercendæ matutinum tempus in Lyceo dare; Exotericæ autem, vespertinum. Et vero priores libri faciliorem, ac minus elaboratam scribendi rationem continent, quales sunt ii, in quibus Poëseos & Rhetoricæ præcepta, aut animalium historia traditur. Ideoque Exoterici, seu extranei nuncupantur, quod ad vulgi sensum, captumque accommodati sint, & interpretis voces minus requirant. Posteriores autem subtilioris Philosophiæ doctrinam à vulgari genere philosophandi, & popularibus sententiis abhorrentem complectuntur: atque ita Auscultatorii vocantur, propterea quod & à discipulis maiori studio, attentio neque audiendi, & à Magistris accuratius enarrandi sint. Ex hoc autem numero habentur libri omnes Metaphysici, & de Anima, aliique nonnulli, & hi, quorum nunc explicationem aggredimur. Ex quo iam prædictæ inscriptionis ratio plana relinquitur. Cur autem hi potissimum inter cæteros Acroamaticos, hoc titulo prænotentur, causa esse videtur, quod ad totam Physicam introducant, eiusque prima fundamenta, & multas ac difficiles quæstiones in se contineant, proindeque, vt hoc loco aduertit Psellus, peculiariter de magistro audiendi sint.

Eustatius 1. Ethic c. vlt. ex recentioribus Vicomerc. hoc loco, & initio Meteor. Carpẽt. in disp. de Ord. partium Phil. & ad c. 5. l. 1 de Sapient. Ægyptiorũ.] Ludo. Viues in censura de Aristot. operibus.

Cur Physicorum libri potissimum Acromatici nuncupentur.

Putat autem Simplicius, hos esse libros, de quorum editione Alexander Macedo cum Aristotele per literas expostulauit, cum non imperio tantum, & rei bellicæ gloria, sed scientia quoque cæteris mortalibus anteire cuperet, quam laudem ademptam sibi existimabat, euulgata abditissimarum rerum, quæ in hoc opere continentur, explicatione. Plutarchus tamen in vita Alexandri, non de his, sed de Metaphysicis, Regis querimoniam interpretatur.

Lege Themistiũ hoc loco. Gellium loco citato. Lessari in Præfatione ad Metaph.

DE ORDINE MATERIAQVE LIbrorum Physicæ auscultationis.

NON defuere è recentioribus Philosophis, qui contenderent, Physicam à libris de Cœlo inchoari, octo vero libros Physicorum primæ Philosophiæ attribuendos esse, fuisseque in Philosophiæ vestibulo positos; non vt partem per se Physicæ cohærentem, sed vt Naturali disciplinæ in primis vtiles, ac necessarios. Eorum præcipua argumenta sunt, quia in hoc opere agitur de substantia, & de natu-

Opinio existimantium octo lib. Physicorum Metaph. esse.

Eorum rationes.

ra, de quibus prima differit Philosophia. Deinde, quia Metaphysici negotii est demonstrare, non dari Platonicas formas, quæ per se extra singularia cohæreant, sed alias à materia quidem abiunctas, veruntamen singulares; hoc autem demonstrat Aristoteles in octauo huius operis, dum ostendit, perueniendum esse ad substantiam vnam, mutationis & corporeæ molis expertem, à quo motus omnis deriuetur. Postremo, quia initium librorum de Cœlo illustre continet exordium, toti Physiologiæ plane commune.

Improbatio superioris sententiæ. Aduersaria tamen scientia omnino vera est, quam omnes, tam Græci, quam Latini Interpretes, & communis schola Peripateticorum amplectuntur; potestque abunde confirmari testimonio Aristotelis, qui in primo aditu huius operis disserendum sibi ait de Physiologiæ principiis, quod in progressu libri primi diserte facit. Item, quia text. 8. & 12. docet, non esse huius disciplinæ, dogmata Parmenidis & Melissi coarguere sed alterius superioris, id est, primæ & diuinæ Philosophiæ. *Rationum dilutio.* Accedit plana ratio, quia in toto hoc opere de principiis, & affectionibus entis mobilis potissimum differitur. Quæ vero pro contraria parte afferuntur, momentum non habent. Ac primæ quidem, & secundæ rationis explicatio satis liquet ex iis, quæ superius quæst. 1. art. 5. & 6. docuimus. Summa est, interdum Physicum & Metaphysicum in eandem rem tractandam concurrere, vnumquemque tamen sub propria abstractione.

Ad tertiam vero dicendum: iccirco Aristotelem præclarum illud exordium libris de Cœ-

A lo apposuisse, quia explicato ente mobili in commune, nouam ingrediebatur tractationem, quam ex abrupto inchoare non debebat.

Itaque statuendum, hosce octo libros Physicæ auscultationis esse, cæterisque Physiologicis doctrinæ ordine præire. Continent enim communia principia, quibus tota Naturalis Philosophia innititur, explicationemque entis mobilis absolute sumpti. Is autem in tradendis disciplinis ordo esse debet, (sicuti in Proœ-

B mio huius operis, & initio libri de Partibus animalium Aristotel. docet) vt ea primum, quæ maxime communia sunt, pertractentur: deinde singula particulatim suis locis exponantur. Vnde facile iam erit intelligere, materiam huic operi subiectam, esse ens mobile in commune, in suppositione simplici, id est, à suis partibus præcisum, atq; in se duntaxat spectatum: Qua ratione distinguitur à subiecto totius Physicæ, quod est ens mobile in suppositione abso- *Res subiecta octo Physicorum libris.*

C luta: hoc est, tam secundum se, quam secundum suas partes consideratum, vt D. Thomas, aliique Interpretes animaduertunt.

Partitio huius operis. Quæ autem vnicuique libro subiecta res sit, paucis habeto. In primo, agitur de tribus rerum Physicarum principiis, materia, forma, & priuatione. In secundo, de natura & naturalium rerum causis. In tertio, de motu & infinito. In quarto, de loco, vacuo, & tempore. In quinto, de speciebus, vnitate & contrarietate motuum.

D In sexto, de diuisione motus in partes, ex quibus constat. In septimo denique & octauo inuestigatur primus motor, eiusque attributa.

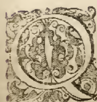

IN PRI-

IN PRIMVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

QVEMADMODVM in naturæ vniuersitate nihil ordine vel diuinius, vel ad speciem pulchrius inuenitur: ita nihil est, quod cuique doctrinæ maiorem afferat splendorem & dignitatem, quam rerum, quæ in ea traduntur, ordo & dispositio. Cuius decessione omnia quasi artus sine neruis, nexuque iacent, & in futilem, ac turbatam confusionem dissoluuntur. Hinc illa in Aristotelis Physiologia continuata series, atque omnium partium sese mutuo & decenter excipientium, quasi in vnius corporis structuram, conspiratio. Quo certe Philosophus, alioqui, in Acroamaticis præsertim libris, minime perspicuitatis affectator, illud est assecutus, vt rerum difficultatem artificiosa tractandi commoditate mirifice condierit, & quasi affuso lumine collustrarit. Hanc igitur doctrinæ suæ methodum & seriem proponit Aristoteles in prima huius huius libri parte, quæ præfationem continet, & vno capite absoluitur. Secundam vero, quæ reliquis octo capitibus comprehenditur, totam ad rerum Physicarum principia inuestiganda confert: ita vt veterum ea de re placitis in medium adductis, principiorum numerum primo exquirat; deinde quæ tandem illa sint, explicet. Porro Alexander Aphrodisiensis, initio lib. 2. Metaphys. opinatus est eum librum esse toti contemplatrici Philosophiæ commune prooemium: atque adeo ad hunc locum attinere. Nobis tamen contraria sententia, quam omnes Græci Latiniq; Interpretes amplexi sunt, omnino probatur; maxime cum ea, de quibus Aristoteles eo libro differit, non ad Physicam, sed primam Philosophiam spectent, vt erit legenti perspicuum.

Lege D. August. in lib. de Natura boni, cap. 3. & in lib. de Ordine.

Methodus doctrina.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ PHYSICÆ AVSCVLTATIONIS LIBER PRIMVS.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους, ὧν εἰσὶν ἀρχαὶ ἢ αἴτια ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν. τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας, καὶ μέχρι τῶν στοιχείων. δῆλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον πρότερον διορίσασθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

πέφυκε

CAPVT I.

CVM a in omnibus doctrinis, quarum sunt b principia, aut causæ, aut elementa, c cognitio & scientia ex horum cognitione oriatur, d (siquidem vnumquodque tum nosse arbitramur, cum causas primas nouerimus, & principia prima, & vsque ad elementa) patet, Naturalis quoque scientiæ ea primum definire enitendum esse, quæ ad principia attinent. e In-

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

CVM in omnibus doctrinis a] Adhibet hoc capite quoddam futuri ordinis præludium, & quam Textus 1.
1. Pronunciatum. doctrinæ methodum in conscribenda Naturali Philosophia sequi debeat, duobus pronunciatis
declarat, quorum accurate vtrumque confirmat. Primum pronunciatum est: In hac scientia à
2. Pronunciatum. principiis ad ea, quæ principiis constant, progredi oportet. Secundum, quod tradit textu quarto,
ita habet: A communioribus ad minus communia incedendum est. Prioris pronunciati confirmationem ita fere concludit. In omni doctrina, in qua sunt principia, causæ, vel elementa rerum, de quibus agitur, ex horum perceptione cognitio proficiscitur, ac scientia: sed Physiologia est doctrina, in qua sunt principia, causæ, aut elementa naturalium rerum, de quibus in ipsa differitur. In ea igitur ex horum perceptione cognitio ac scientia comparari debet, proindeque ab his initium capere necesse est.

b *Principia aut causæ.*] Est hoc loco non parua inter Latinos, Græcos, Arabesque dissensio, quid sibi velint, quove dissideant tria illa, Principium, Causa, & Elementa. Alexander Eudemum secutus, & Diuus Thomas, per principium, causam agentem significari putant: per causam, formam & finem: per elementa, materiam. Auerroes & Albertus per principia, causam efficientem: per causas, finem: per elementa, formam & materiam intelligunt. Alii tria hæc eam dicunt inter se rationem habere, vt primum latius pateat secundo, secundum tertio. In quo sensu interdum sumi apud Aristotelem patet ex capite 1. 2. & 3. libri 5. Metaphysicæ. Sub hac vero notione acceptum principium definitur, tum aliter in libro Poëticæ, capite 7. & libro 5. de
Definitio principii. Generatione animalium, capite 7. tum hoc modo, libro 5. Metaphysicæ, capite 1. Principium est id, vnde aliquid est, fit, aut cognoscitur: sicque non modo omnes caussæ; sed alia etiam multa, quæ caussæ non sunt, principia nuncupantur, veluti terminus, à quo generatio progreditur, qui
Causa quid. principium est generationis, non caussa: item principium vitæ, aliaque id genus complura. Caussa vero est, quæ confert esse rei, vel fouendo, & suscipiendo, vt materia: vel informando, atque
Elementum quid. actuando, vt forma: vel efficiendo, vt agens: vel finalizando, (liceat enim ita loqui) vt finis. Elementum autem est ipsa materia. Denique recentium Interpretum nonnulli asserunt, etsi horum vocabulorum vnum ad genus caussæ, aliud ad aliud interdum accommodetur: hoc tamen loco minime id fieri, neque vt fiat vllam esse rationem. Itaque idem singula & vniuersa significare, nec nisi ornatus, vel maioris explicationis gratia, tria pariter adhibita fuisse, ac si diceret Aristoteles, quomodocunque caussæ nominentur, seu caussæ, seu principia, seu elementa: ab ipsarum cognitione reliquorum intelligentiam pendere. Nam quod illa pro eodem interdum vsurpentur,

constat

conſtat ex Timæo Platonis, & ex libro 6. Metaph. cap. 1. text. 1. vbi Ariſtoteles docet, in Mathematicis, & vniuerſim in qualibet ſcientia contemplatrice principia eſſe, cauſas & elementa, id eſt, initia quædam doctrinæ; qualia ſunt prima, & notiſsima effata, quę dignitates appellantur, quib. cætera tanquam fundamentis innituntur. Non deſignari autem eo loci omnia cauſarum genera triplici illo vocabulo, inde perſpicuum eſt, quod non omnes ſcientiæ cauſas omnes pertractant, aut ex omnibus demonſtrant, vt annotauit hoc loco D. Thomas. Mathematicæ enim ſolam formam in demonſtratione aſſumunt; Metaphyſica, finem, formam, & agens; Phyſiologia, omnia genera cauſarum. Harum explicationum poſtremæ duæ magis placent, etſi reliquas minime contemnendas opinemur.

c *Cognitio & ſcientia*] Nonnulli hoc loco per cognitionem definitiuam notitiam: per ſcientiam vero demonſtratiuam ſignificari putant, quod vtraque harum ex cauſis habeatur. Hæc tamen interpretatio; ſi Græci contextus verba expendantur, parum idonea, ac libere excogitata deprehenditur. Verba enim εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι, quæ etiam 1. Metaph. cap. 2. repetuntur, vel ambo ſignificant ſcientiam, quæ habetur per cauſas, nec niſi ad maiorem explicationem ſimul ponuntur, vt Simplicius & Philoponus aiunt. Vel, vt putant Auerroes & Themiſtius, (quod tamen nobis minus probatur) primum hoc ſaltem loco, ad plura ſe fundit, quam ſecundum: quia nimirum illud omnem prorſus cognitionem, ſiue per cauſam, ſiue alio quouis modo partam comprehendit: hoc vero eam duntaxat, quæ proprie ſcientia vocatur; ac ſi diceret Ariſtoteles, ex horum perceptione cognitionem fieri ac ſcientiam, id eſt, gigni cognitionem, non quamlibet, ſed perfectam & quæ ſcientia rite appelletur.

Cognitio & ſcientia quo modo differant.

d *Siquidem vnumquodque*] Maiorem propoſitionem ſyllogiſmi, quo primum effatum probare cœperat, confirmat ex communi hominum ſenſu & opinione, quæ veluti quædam tacite loquentis naturæ vox eſt. Tunc enim, inquit, nos aliquid ſcire exiſtimamus cum cauſas primas primaque principia vſque ad elementa cognoſcimus. Aſſumptionem non probat, cuius rei cauſam alii aliam reddunt. Simplicius putat iccirco eam Ariſtotelem hoc loco non probaſſe, quod in huius libri decurſu multum operæ in ea ſtabilienda collocaturus eſſet. Theophraſtus tamen Ariſtotelicæ ſcholæ auditor & ſucceſſor, eam in hunc modum confirmaſſe dicitur: Omne corpus eſt compoſitum, quod autem compoſitum eſt, neceſſario habet principia & partes, ex quibus oritur, aut coaleſcit: atqui entia naturalia, quæ Phyſiologia ſcrutatur, ſunt corpora, vt manifeſtum eſt: ſunt igitur compoſita, conſtantque principiis, & cauſis. Ex quo tandem ſequitur, Phyſiologiam doctrinam eſſe, in qua ſunt principia, cauſæ, &c.

Communis hominum exiſtimatio quaſi naturæ vox.

πέφυκε δὲ ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ σαφεστέρων, ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· οὐ γὰρ ταὐτὰ ἡμῖν τε γνώριμα, καὶ ἁπλῶς. διόπερ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν· ἐκ τῶν ἀσαφεστέρων μὲν τῇ φύσει, ἡμῖν δὲ σαφεστέρων, ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα, ἔστι δ' ἡμῖν τὸ πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον. ὕστερον δὲ ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα, καὶ αἱ ἀρχαί, διαιροῦσι ταῦτα.

Text. 2.

e *Inſita vero naturaliter via eſt ex his, quæ nobis magis ſunt nota & manifeſta, ad ea, quæ natura ſunt notiora, ac manifeſtiora. Non enim nobis, atque ſimpliciter eadem nota. Quapropter neceſſe eſt, vt hoc modo progrediamur: nempe ex his, quæ natura minus ſunt manifeſta, nobis autem manifeſtiora, ad ea, quæ naturaliter magis ſunt manifeſta, & notiora.* f *Quæ autē ſunt magis confuſa, primum nobis nota ſunt & manifeſta: poſt vero hæc diuidentibus elementa, & principia ex ipſis innoteſcunt.* g *Quo-*

Text. 3.

Διὸ

e *Inſita vero*] Hic etiam locus controuerſus eſt, & in quo plerique Interpretum dubia hærent ſententia. Dicendum tamen probari nunc ab Ariſtotele poſterius pronunciatum; nempe à communioribus ad minus communia procedendum eſſe. Quæ eſt D. Thomæ & Philoponi expoſitio; licet aliter ſentiant Auerroes, Themiſtius & Theophraſtus. Vt autem probationis vis eluceat, aduertendum eſt, inſtitutum Ariſtotelis eſſe, explicare à quibuſnam principiis exordiri velit. Quia namque paulo ante à principiis progrediendum ſibi eſſe dixerat, poſſe alicui in dubium venire, eſſet ne à principiis rerum communiorum, an minus communium initia ducturus. Ait igitur conſilium ſibi eſſe, à rerum magis communium principiis auſpicari. Oportere autem ita fieri; ex eo probat cap. 1. & 4. lib. 1. de Partibus animalium: quia magnum in docendo vitium eſt, ſæpius idem dicere: hoc vero effugere nemo poteſt, niſi à maxime communibus ad ima per intermedia proficiſcatur. Idem vero in præſentia oſtendit, conglobata quadam argumentatione, quæ tribus continetur ſyllogiſmis, in quorum vltimo propoſitum colligitur. Primus in hunc fere modum ſeſe habet: A quibus inſitum eſt à natura, vt progrediamur; ab iiſdem progrediendum eſt; hæc autem ratio & via à natura nobis eſt inſita, vt à notioribus nobis ad notiora natura progrediamur; ab iis igitur progrediendum. Suppreſſa maiori propoſitione, minorem & concluſionem exprimit, eam vtriuſque cauſam reddens; Quia non ſunt, inquit, eadem nobis & ſimpliciter nota. Hoc vero effatum, in quo ſenſu verum ſit, excutiemus poſtea.

A communiorib. cur incipiendum.

f *Quæ autem ſunt magis*] Aſſumptionem effert ſecundi ſyllogiſmi, qui in hanc formulam aptari poteſt; A notioribus nobis ad ea, quæ natura ſunt notiora, incedendum eſt; ſed nobis primum

ea, quæ confusa sunt, notiora existunt : à confusis ergo incedere oportet. Maior propositio est prioris syllogismi conclusio. Minor suadetur, quoniam elementa & principia, id est, partes, quas totum in se confuse cohibet, ex diuisione totius innotescunt. Quod plane indicat, rem totam prius sese exhibere cognoscendam, nobisque magis esse manifestam, quam partes, ex quibus constat. Nemo enim totum, quod ignorat, diuidit.

Διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προϊέναι. τὸ γὰρ ὅλον, κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμώτερον. τὸ δὲ καθόλου, ὅλον τί ἐστι· πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη, τὸ καθόλου. πέπονθε δὲ ταὐτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ ὀνόματα πρὸς τὸν λόγον. ὅλον γάρ τι καὶ ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ὁ κύκλος. ὁ δὲ ὁρισμὸς αὐτοῦ διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας, καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας. ὕστερον διορίζει τούτων ἑκάτερον.

Κεφά-

g *Quocirca ex vniuersis ad singula progredi oportet.* h *etenim totũ sensu est notius. Vniuersum autem totum est quoddam : siquidem multa, vt partes, comprehendit.* i *Sic autem & nomina quodammodo affecta sunt ad definitionem. Totum enim quoddam, & non distincte significant, vt circulus: at eius definitio diuidit in singula.* k *Pueri quoq; principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres : sed horum vtrumq; postea discernunt.* Text. 4 Text. 5

CAP.

g *Quocirca ex vniuersis*] Conclusionem proponit tertii syllogismi, qui hoc modo concludi debet. A confusis proficiscendum est, communiora sunt confusa; si videlicet cum singularibus, seu partibus, quas suo complexu continent, conferantur : à communioribus igitur ad singularia, seu minus communia est proficiscendum. Maior est conclusio posterioris syllogismi. Minorem non expressit, quia satis perspicuum erat, vniuersaliora tota quædam esse, quæ sub se partes comprehendunt; alioqui vniuersaliora non essent.

Tria indicia. h *Etenim totum*] Sequuntur tria indicia, seu similitudines, quas Arist. quorsum afferat, inter expositores non satis conuenit. Dicendum tamen eo spectare, vt probet magis vniuersalia notiora nobis esse. Primum indicium capitur à toto, quod sub sensus notionem cadit, hoc modo : Vt se habet sensus ad omne sensibile, sic proportione quadam intellectus ad totum intelligibile; totum autem sensibile notius sensui est, quam singulæ partes: ergo & totum intelligibile intellectu. Atqui vniuersale respectu singularium est totum quoddam intelligibile; est igitur notius, quam singularia, seu quam minus vniuersalia.

i *Sic autem & nomina*] Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur, ita fere : Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eam simplici modo significatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuersale, & ad partes ei subiectas; siquidem vnumquodque eorum totum quoddam est: sed id, quod definitur, notius est intellectui, quam partes definientes : ergo & totum vniuersale, quam partes subiectæ. Minor propositio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius prius ve menti occurrit, quam res ipsa, quæ definitur.

Lege hac de re Arist. in Proble. sect. 30. Probl. 4. Galenum lib. de form. fœtus. k *Pueri quoq;*] Tertium affert indicium, à progressu puerorum in cognoscendo; quasi ita argumentetur : Ea sunt nobis notiora, quæ pueri ductu, instinctuq; naturæ prius apprehendunt: sed pueri prius apprehendunt magis quam minus communia : ergo & nobis magis communia notiora erunt. Assumptionem probat; quia pueri prius sub vaga & confusa mentis notitia viros omnes patres appellant, & mulieres matres : deinde vero, cum iam ætatis accessu sese exerit, atque elucet vis rationis, ad distinctam procedunt cognitionem, resque sigillatim dignoscunt, & parentes appellant suos.

Dubitatio. Hic fortasse quærat aliquis; cur Aristoteles à principiis, & à causis, non autem ab effectis progrediendum esse sibi duxerit, maxime cum in rebus Physicis notiora nobis sint effecta, quam causæ? Vnde & qui primi Physiologiam inuenêre, ab effectis ad causas progressi sunt: cum enim

Responsio. effecta contemplarentur, eorumque latentes causas ignorarent, in admirationem adducti, ad causarum indagationem animum intenderunt. Sed occurrendum in naturalium rerum scientia comparanda alteram è duabus viis iniri posse, nimirum inuentionis, vel auscultationis. Priorem tenuere Physicæ inuentores : posteriorem consectari solent qui partem iam traditamve ab aliis scientiam edi'scunt. Si igitur Physiologia primo modo acquirenda sit, haud dubie ab effectis initium capere oportebit; siquidem qui Physicam veritatem inuentione propria inuestigant, primo aggressu in affecta incurrunt, vtpote quæ se vltro sensibus ingerunt, ac fere semper notiora sunt, quam ipsorum causæ, quæ plerunque abditis naturæ recessibus occultantur. Quod si eadem disciplina posteriori modo perfecte atque absolute comparari debeat, à causis ducenda erunt exordia; propterea quod qui alios rerum cognitione perfecte instituunt, ea prius explicant, à quibus cætera pendent : hæc autem sunt principia & causæ. Patet ergo cur Aristoteles in hoc Auscultatorio opere, in quo exquisitæ doctrinæ ordinem sequitur, à causis, non ab effectis auspicandum sibi esse profiteatur.

QVÆSTIO

QVÆSTIO I.

A *AN PERFECTA CVIVSQVE REI cognitio omnium causarum intelligentiam deposcat.*

ARTICVLVS I.

Quæstionis dissolutio.

HVjus excitandæ controuersiæ occasionem B dedit Aristoteles initio superioris capitis, cum docuit, tum deniq; nos aliquid scire, cum causas primas, primaq; principia, etiam vsq; ad elementa, cognita habemus. Vt autem quid sentiendum sit, dilucide aperiamus, prius à nobis varia cognitionum genera; quæ ad propositi explicationem attinent, in medium afferenda sunt.

Quæ sit cognitio definitiua. Quæ demõstratiua.

Cognitionum igitur alia definitiua est, alia C demonstratiua. Definitiua dicitur, quæ definitione comparatur; demonstratiua, quæ demonstratione acquiritur. Non sumitur autem à nobis hoc loco definitio & demonstratio, fuso nominis significatu; sed ita vt eam duntaxat definitionem, quæ subiectæ rei naturam declarat; & eam solum demonstrationem, quæ ex causis procedit complectamur. Enimvero demonstrationes ab effectis imperfectæ sunt, & quasi inchoatæ: item vero definitiones, quæ rei essentiam non attingunt, quædam potius sunt ad- D umbrationes rerum, quam definitiones. Deinde harum cognitionum vnaquæque bipartito distribuitur; nimirum in simpliciter perfectam, & in eam quæ in certo genere, siue causæ, siue scientiæ, perfecta nuncupatur. Rursus cognitio vniuersim accepta, aut est comprehensiua rei, aut non comprehensiua. Comprehensiua, vt explicat D. Thomas 1. part. qu. 12. art. 7. & 3. contra Gentes, c. 55. dicitur, qua res cognoscitur, quantum cognoscibilis est. Non compre- E hensiua vero, quæ non ita se habet.

Quæ comprehensiua.

Quæ non cõprehensiua.

Modos alios causarũ per se, & per accidẽs habes apud Arist. locis hic cit. lege etiam D. Thom. in lib. de Causis, cap. 1.

Causa alia per se, alia per accidens.

Illud præterea obseruandum est ex Aristot. 2. lib. huius operis, c. 5. text. 30. & 5. Metaph c. 2. text. 3. causarum alias esse per se, alias per accidens. Causæ per se vocantur, à quibus per se effecta pendent, quo pacto homo progeniti ab se hominis causa est, & pictor eius imaginis, quam depinxit. Causæ per accidens dicuntur, è quibus non per se pendent effecta; quomodo F Grammaticum Sophronisci, est causa Socratis; & Musicum Apellis causa picturæ.

1. Assertio.

His positis sit prima assertio. Nec demonstratiua, nec definitiua rei cognitio, causarum per accidens intelligentiam requirit. Hæc assertio est Philosophorum communis. Probatur vero ex eo, quia teste Aristotele 2. Metaph. c. 1. text. 4. vt se habet esse cuiusque rei; ita & eius cognitio, nullius autem rei esse pendet simpliciter à causis per accidens. Accedit, quod eiusmodi A causæ, cum pro circumstantiarum occursu varientur, & earum complures in vtramque partem eueniant; nequeunt sub certam mentis notionem cadere; proindeque nec ad definiendum, nec ad demonstrandum assumi debent.

2. Assertio.

Secunda Assertio. Ad definitiuam cognitionem absolute perfectam exigitur, sufficitq; omnium causarum internarum perceptio, ad demonstratiuam vero absolute perfectam, omniũ tam internarum quam externarum causarum B notitia necessaria est. Huius assertionis prior pars, etsi à quibusdam negetur; omnibus tamen melioris notæ Philosophis probatur. Suadetur vero ex eo, quia cognitio definitiua est, qua rei natura cognoscitur: rei autem natura omnibus, ac solis internis causis continetur. Posterior, quę inter Philosophos communior est, traditurq; ab Auerroe in Procemio huius lib. text. 1. & à Ianduno hoc loco, quæst. 3. ea ratione ostenditur, quia cognitio demonstratiua est, qua cognosci- C mus causam, ob quam res est: vnumquodq; autem non ob solas internas causas est, sed ob externas etiam. Vnde Aristoteles 2. huius operis, lib. cap. 7. text. 70. & 8. Metaph. cap. 4. text. 12. docuit Physicum per omnia causarum genera demonstrare: & 2. Poster. Analyt. c. 11. text. 11. nullum causæ genus à demonstratione excludit.

Idẽ astruit Auerroes & Ægidius Rom.

3. Assertio.

Tertia Assertio. Cognitio definitiua in certo scientiæ genere perfecta, sola causarum internarum, quæ ad eiusmodi scientiam attineant, D perceptione contenta est: demonstratiua vero etiam externas; quæ tamen alterius facultatis non sint, exposcit. Hæc assertio perspicua videtur; siquidem à qualibet scientia eæ duntaxat causæ, quæ ad eam spectant, postulandæ sunt; alioquin cogerentur artifices extra res sibi subiectas vagari, & in alienos terminos irrumpere. Ex quo intelliges, posse Physicum perfectam rerum naturalium obtinere sciẽtiam; perfectam, inquam, in suo genere; esto communia quæ- E dam earum attributa, quorum conceptus materiam non includunt, atque vero Physicæ considerationis metam excedunt, non pernoscat: vt quid substantia sit, quid ens aliaque id genus, quæ tametsi ad rerum naturalium essentiam pertineant; sunt tamen Metaphysici negotii, vt fuit à nobis alibi explicatum. Id quod diximus de cognitione in certo scientiæ genere perfecta, similiter de cognitione perfecta, in certo causæ genere accipiendum erit. Nec enim vt F quis, verbi gratia, obtineat hominis cognitionem perfectã in genere causæ materialis, oportet formalem causam asciscere; vt satis patet.

In Proœmio huius operis q. 2. art. 4. & 1. Meta. q. 1. art. 1.

4. Assertio. Probat cõcl. leg. Dur. in 1. d. 53. q. 1. Aliacenem item in 1. q. 3. art. 1. Ga-

Quarta Assertio. Cognitio comprehensiua rei non solum perceptionem omnium eius causarum; sed etiam effectuum, quos possit edere, & proprietatum ac virium, quæ essentiam consequuntur, & denique omnium perfectionum, quæ in naturali eius potentia continentur, efflagitat. Hæc assertio astruitur à D.

Tho-

bri. q. 7 & in 3. d. 14 q. 1. artic. 3. dub. 2. Ocham in 4. q. 13. Cap. in prol. q. 1.

D. August.

Thomas 1. part. quæst. 12. art. 7. & 2. lib. contra Gentes, cap. 1. aliisq; in locis; poteftq; ex eo probari, quia cognitio comprehenfiua, vti diximus, est ea, qua res cognoscitur, quantum ex se cognoscibilis est, vnumquodq; autem ex iis omnibus cognosci potest, ac debet: siquidem dum aliquid horum nos latet, non circumspicimus fines rei, quos tamẽ circumspicere debere eum, qui rem comprehendit, affirmat D. August. in lib. de Videndo Deum, ad Paulinum, cap. 9. Intellige autem (quod aduertit Durandus in 1. dist. 35. quæst. 1.) debere à comprehendente fines circumspici, vel positiue, modũ terminumve statuendo, vti accidit in comprehensione rei creatæ; vel negatiue, remouendo excessum; quo pacto res habet in cõprehensione, qua seipsum Deus comprehendit, qui essentiæ suæ metam non attingit; cum illa nullis perfectionum limitibus definita sit, & actus perfectioq; diuinæ essentiæ cognitionis actum non excedit; sed vtraque alteri ex æquo respondet.

Diximus porro ad comprehensionem exigi notitiam perfectionum; non omnium, sed quæ in naturali rei potentia continentur; quia quæ ad potentiam, quæ obedientiæ dicitur spectant, vt vnio Verbi diuini respectu humanitatis, lumẽ gloriæ comparatione intellectus creati, aliaque eiusmodi, quemadmodum supra naturam eminent: sic ad comprehensiuam eius notionem, non requiruntur. Imo neq; ad illam deposcenda est cognitio omnium effectorũ naturalium singulatim; sed eorum duntaxat, quæ sunt specie distincta; quia indiuidua sub qualibet specie, possunt esse non tot, quin plura; ideoq; sub scientiam non cadunt; atq. omnia eiusdem speciei sunt perfectione essentiali æqualia; proindeq; in causa non requiritur ad vnum virtus diuersa ab ea, quæ ab alia: at species sub eodem genere nec in infinitũ multiplicari possunt; saltem hoc mundi statu, semperq; alia essentiali perfectione, aliam excedit, iuxta illud Aristot. 8. Metaph. cap. 3. text. 10. species sunt veluti numeri. Quare quo plures fuerint, eo maiores diuersamque in sua causa arguent perfectionem, atque adeo earum cognitio ad illius vim comprehendendam exigetur. In singularibus vero non ita res habet.

Comprehensiua cognitio non requirit notitiam omniũ effectorum singulatim. Lege D. Th. 1. part. q. 12. art. 8. Lege Fonsecam 5. Met cap. 28. q. 16. sect. 2.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS EA, QVAE proxime asserta sunt, oppugnari possunt.

1. Argum. SED aduersus ea, quæ articulo proximo statuimus, nonnulla sese offerunt argumenta. Primum est: Accidens, teste Aristot. 7. lib. Metaph. cap. 1. nequit sine substantia perfecte definiri, sicuti nec sine vlla perfecte intelligi: & tamen substantia non est interna; sed externa

A causa accidentis: Non igitur definitiua cognitio sola causarum internarum perceptione contenta est.

Secundum: Quemadmodum multo perfectius ex demonstratione cognoscimus, affectionem subiecto conuenire, cum non solum internas, sed externas etiam causas penetramus; ita multo absolutius quid res sit, per definitionem intelligimus, cum eius non modo internas causas, sed externas simul comprehendimus; alioqui superuacaneum esset, externas causas internis in definitione adiungere, quod tamen Philosophi non raro faciunt. Vnde Aristoteles ipse 1. Poster. cap. 2. demonstrationem, per finem; & in lib. 2. de Anima, cap. 8. text. 90. vocem, per causam efficientem definit. Non minus igitur ad definitiuam, quam ad demonstratiuam cognitionem, externæ causæ requiruntur. *2. Argum.*

B

Tertium: Nulla causa externa vendicat sibi nexum indissolubilem, ac necessarium cum affectione quæ demonstratur: igitur nulla earum adhibenda erit in propositione æternæ veritatis. Quare cum demonstratio ex necessariis constet, docente Arist. 1. Poster. c. 6. plane sequitur, nullam causam externam in demonstratione assumi posse. Primum pronunciatum suadetur ex eo, quia omnis causa externa, aut est finis, aut efficiens, aut exemplar, quorum omnium causalitas existentiam rei spectat, nec ab illa absolui potest: siquidem efficiens est, à quo oritur actio, qua res producitur; finis est, cuius gratia fit aliquid; denique exemplar definitur id, quod efficiens imitatur. *3. Argum.*

C

D

Quartum: Tam definitio, quam demonstratio ingenerant menti notitiã necessariæ connexionis inter prædicatũ & subiectũ. Hæc autem connexio non videtur esse aliud, quam relatio quædam rationis, quæ proinde in natura rerum proprie causam nõ habet. Nulla igitur prædictarum cognitionum ex causis comparari potest. *4. Argum.*

E

Quintum: Vt est commune philosophantium proloquiũ, essentiæ nõ habent causas, ergo cognitio, qua rei essentia cognoscitur, cuiusmodi est definitiua, non poterit per causas obtineri. *5. Argum. Albert. 1 de Causis, vbi citat Auicennam, Algazelem & Alpharabium.*

* Sextum: Nihil comprehenditur, nisi quod quantum ex se cognoscibile est, cognoscitur. Nulla igitur omnino res est, quæ sub intellectus creati comprehensionem recidat. Probatur consecutio; quia nihil, vel à nostra, vel ab angelica mente tam perfecte intelligitur, quin à Deo infinite perfectius intelligatur. *D. Thom. 3. cõtra gent. cap. 52. Capreol. in 1. d. 8. q. 1. artic. 2. Soncin. 5. Met. q. 10.* ** 6. Argum.*

F

† Septimum: Si ad perfectã rei comprehensionem oporteret omnes eius causas percipere, sequeretur materiam primam à nullo intellectu creato cõprehendi: quod tamẽ falsum esse ex eo cõstat, quia alioqui propriũ Dei nõ esset, cõprehensionẽ effugere. Cõsecutio ostẽditur, quia nullus intellectus creatus naturæ viribus intelligit infinita: at materia prima habet essentialẽ ordinẽ ad infinitas formas specie differẽtes, à qb. per se pen- *† 7. Argum.*

se pendet. Nec enim eas tantum respicit, quas vsitato naturæ curriculo suscipit; sed illas etiam quæ in eam diuina virtute induci queunt, siquidem cum qualibet earum, vt cum suo proprio actu, non secus ac cum iis, quas nunc recipit, in vnius compositi naturam coire potest.

8. Argum. Octauum, In disciplina Aristotelis, qui mundum finxit ab æterno; Bucephalus Alexandri habuit infinitos progenitores; atqui non solum ab eo, à quo proxime fuit genitus; sed ab illis omnibus pendet, vt à causis per se; quandoquidem id, quod est per se causa causæ, est etiam per se causa effectus: ergo si ad comprehendendum Bucephalum requiritur notitia omnium causarum per se, cum illæ infinitæ sint, à nullo creato intellectu comprehendi poterit, vt proxime argumentabamur.

9. Argum. Lege D. Th. 3.p.q.10.artic.1. & 3. Nonum, Ex eo D. Thomas aliiq; Theologi probant; animam Christi omnia effecta (non excipiendo singularia) quæ in potestate cuiuslibet rei creatæ sunt, cognoscere, quia alioqui non omnes res creatas comprehenderet. Igitur ad comprehensionem necessaria est perceptio omnium effectorum, non solum in specie, sed in singulari etiam, quod negabamus.

ARTICVLVS III.

SVPER ORA ARGVMENTA NIhil conficere aduersus ea, quæ articuli primi assertionibus continentur.

Solut. 1. Hisce argumentis hoc modo occurrendum erit. Primo quidem admittendo causas externas nonnunquam ad definitiuam cognitionem deposci: non quidem per se, sed qua ex parte rei definitæ essentiam terminant; quo pacto se habet substantia comparatione accidentis. Vnde huiusmodi causæ à nonnullis, externæ quidem rei; sed internæ definitionibus, dici consueuerunt. Quod vero de substantia respectu accidentis dicimus; pari ratione intelligi debet de actione, & obiectis respectu potentiarum; itemque de relatis, quorum vnum reciproca vicissitudine altero ad sui definitionem & notitiam indiget.

Causa quadam externæ rei, interna definitionibus.

Solut. 2. Ad secundum, sunt qui propositum admittunt, fatenturque definitiuam cognitionem externas etiam causas requirere. Sed non recte iudicant. Etenim cum essentia cuiusque rei solis internis causis contineatur; non est cur ad sui notitiam externarum causarum opem asciscat. Nec vero quod hæ ad illas cognoscendas adiumento esse soleant; ideoque pariter nonnunquam in definitione assumatur; iccirco earum perceptio ad definitiuam cognitionem absolute necessaria censeri debet. Alioqui proprietatum quoq; & effectorum obseruatio, ac notitia (quod iidem tamen auctores negant) ad eandem posceretur; cum hæc, teste Aristotele 1. de Anima c. 3. text. 11. ad rerum essentias inuestigandas & perui dendas multum conferant. Videlicet cum hoc loco de cognitione definitiua disputamus, non ea, quæ nos ad inueniendam, vel adumbrandam rei essentiam subsidiaria ope iuuent, aut quoquo modo manu ducant, inquirimus; hęc enim latissime patent; sed quęnam illa sint, in quorum perceptione cognitio definitiua, siue essentiæ notio per se consistat; quæ profecto sunt causæ internæ duntaxat. Nam qui has perspectas habet, nihil essentię inexploratum reliquit. Itaq; negandum est perfectius, hoc est, plus essentię comprehendere, qui etiam extraneas complectitur; siquidem extraneæ, extra essentiam sunt. At in demonstratiua cognitione secus accidit; cum enim demonstrationis munus sit explicare propter quid prædicatũ subiectæ rei cõueniat; cumq; illud tum ob internas, tum ob externas causas conuenire possit; debuit sane demonstratio, & quam ipsa gignit, demõstratiua cognitio, nullum causæ genus, à quo prædicatũ per se pendeat, aspernari.

Munus demonstrationis.

Solut. 3. Ad tertium, dicendum in primis dubium non esse, quin per causam etiam efficientem, finem, & exemplar demonstrari possint enunciationes, in quibus Physica tantum necessitas insit, cuiusmodi sunt in Naturali Philosophia, & Medicina non paucæ, vt æstiuo tempore magnum esse calorem, morbos autumni difficile curari. Deinde addendum, pronunciata etiam absolutæ necessitatis haud dubie demonstrari posse per causam formalẽ externam, quæ mensurat essentiam rei, vt antecedit omnem existentiam; cuiusmodi sunt obiecta respectu potentiarum, & habituum, ideæque diuinæ, quas speculatrices vocant, præintelliguntur que ipsi diuinæ arti respectu creaturarum. Denique per efficientem, & finem demonstrari posse de quauis re, quæ creari potest ipsam creabilem esse, factibilemve à Deo propter ipsum. Præterea, vt in totum argumento satisfaciamus, dicimus si causæ externæ spectentur, non prout actu exercent causalitates suas sub actu existentiæ, quo pacto ab Aristotele definiuntur; sed secundum se, posse tunc effecta etiam absolute necessaria obtinere ad illas (si item simpliciter necessarię sint) ordinem necessariæ dependentiæ, perpetuamq; connexionem cum eisdem; atq; adeo per eas demonstratione perfecta ostendi.

An causæ externæ requirantur ad cognitionem demonstratiuam.

Solut. 4. Ad quartum, omissa maiori propositione, dicendum est cum Socin. 6. Metaph. quæst. 19. illam necessarii prædicati cum subiecto connexionem (quando necessitas est absoluta) formaliter quidem esse relationem rationis quę in rebus proprie causam non habet; materialiter vero esse ipsa extrema, vt causas habere possunt: ita & per eas demonstrari. Cum igitur connexionum causas ex demonstratione tenere dicimur: connexio non formaliter, sed materialiter accipienda est.

Solut. 5.

Ad quintum dicito; effatum illud Philosophorum negantium essentias habere causas, non esse intelligendum de causis internis; sed de externis; imo neque de iis in vniuersum, vt ex tertii argumenti solutione constat, & * suo loco explicatius dicetur.

** Lib. 2. huius operis.*

Solut. 6.

De variis modis quib. res dicũtur cõprehendi. Gab. in 1. d. 3. q. 7. & in 3. d. 14. q. 1. artic. 3.

Sextum, cui succubuit Ochamus in 4. distinctione 13. aiens creaturam à solo Deo comprehendi, facile à nobis diluetur, si prius aduerterimus, rem quamlibet ab vno intellectu cognitam, * dupliciter magis cognoscibilem dici. * Nimirum, vel quod adhuc ab alio perfectiori intelligi posit, quod vocant magis cognoscibile ab extrinseco; quo pacto leo cognoscibilior est ab angelo quam ab homine, & à Deo quam ab angelo; * vel quia perfectio ipsa, modusve rei cognitæ, non absolute attingitur, & penetratur à facultate intellectrice, siue quod eius captum exuperet, siue alia de causa: quod cognoscibilibus ab intrinseco appellari consueuit; sicque diuina natura, ob infinitam suæ dignitatis amplitudinem, amplius ex se intellectilis est, quam à re vlla creata percipi queat. Vnde est illud D. Gregorii libro 1. in Ezechielem homil. 8. quantumcunque mens in contemplatione Dei profecerit, non ad illud, quod ipse est; sed ad illud, quod sub ipso est, attinget. Hoc posito respondetur argumento, sat esse ad comprehensionem, si res, quantum ab intrinseco cognoscibilis est, percipiatur; sic enim comprehensionis definitio intelligi debet, atque hoc modo posse creaturam vnam quantum cognoscibilis est, ab alia cognosci.

** Bifariam aliquid cõprehẽditur.*

** Vel summa cognitione quæ esse potest.*

** Vel summa quam res possit.*

Solut. 7.

An natura plures quã quot fecit, facere species queat, pertractat Ægid. quodlibet. 6. q. 8. Scotus 1. d. 2. quæst. 2. Bargius d. 1. quæst. 2.

Ad septimum, omissa longiori disputatione, dicendum, vt quis naturali comprehensione, de qua hic agitur, materiam comprehendat, sat esse percipere formas omnes, quæ hoc mundi statu viribus agentium naturalium in eam induci possunt, quas definito numero contineri communis est Philosophorum sententia tradita ab Aristotele 2. lib. Metaph. cap. 2. & à Platone in Philebo. Neque officit, quod materia, vt argumentum concludit, naturali propensione eas etiam formas Physicas respiciat, quas ab aliis agentibus naturalibus, quæ à Deo crearentur, recipere posit. Vt enim illæ ad ordinem, cursumque vniuersi, prout nunc se habet, non pertinent: ita neque earum cognitio ad materiam, pro hoc statu, comprehendendã exigenda est. Quod si quis pressius vrgeat, saltem si materia absolute spectetur, abstrahendo eius considerationem ab hoc, aut illo rerum statu (quo pacto, vt omnes naturales formas sine exceptione æque respicit; ita omnes ad perfectam sui notitiam requirit) si quis inquam vrgeat; materiam ita sumptam non posse vi naturæ ab intellectu creato omnibus numeris absoluta comprehẽsione intelligi. Occurrendum erit; verum id quidem esse, neque debere absurdum videri, quod aliqua creatura eo modo non comprehendatur: Non enim proprium Dei est naturali vi intellectus creati non posse comprehendi; sed neque naturali, neque supernaturali vi ab vllo, præterquam à se comprehendi posse. Atque huic etiam argumento tanquam corollarium damus, non posse magnitudinem perfectissima illa notione ab intellectu creato comprehendi, cum per se pendeat ab infinitis partibus, ex quibus coalescit. Quanquam vt humano more comprehendatur satis sit cognoscere eas partes, in quas vi naturæ secari potest, ita vt peracta diuisione maneant, quæ haud dubie certo numero continentur.

Solut. 8.

Ad octauum dicendum, equos contentos in illa serie progenitorum Bucephali ante eius parentem, licet sint causæ per se; non tamen esse per se, siue essentialiter subordinatas, sed per accidens; quandoquidẽ independenter omnino ab actuali eorum concursu, qui tunc minime extabat, Bucephalus à suo parente genitus est, perinde ac si ipsi nunquam præcessissent. Ad perfectam vero cognitionem non requiri notitiam causarum per accidens subordinatarum; licet alioqui sint causæ per se.

Solut. 9.

Ad nonum respondendum est, D. Thomam, cæterosque Theologos, dum probatione illa vtuntur, non loqui de communi, & quasi vulgari comprehensione, quam diximus omnium singularium notitiam non requirere; sed de alia multo nobiliori; quæ eminentem animæ Christi dignitatem & excellentiam decet.

QVÆSTIO II.

QVAENAM SINT NOBIS NOtiora cognitione distincta.

ARTICVLVS I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT COgnitio distincta & confusa, & quo pacto vtraque ad alteram se habeat.

Qvemadmodum Poetæ fabulis, Pythagoræi Philosophi symbolis, Platonici Mathematicis, sic Aristoteles orationis breuitate arcana Philosophiæ obtexit, & obscurauit, id vero tum sæpe alias; tum, vt interpretes aduertunt, in hoc procemio, cum de ordine singularia & vniuersalia cognoscendi, disseruit. Quocirca de iis erit à nobis in præsentia paulo fusius agendum. Vt autem tota hæc disceptatio explicatior sit, prius de cognitione distincta & confusa vniuerse, ac generatim disputabimus. Totum igitur, vt de eo quidem nunc agimus, duplex est, vniuersale, & essentiale. Totum vniuersale est, quod ad partes subiectas refertur, vt animal ad hominem & belluam.

Testatur ... blichus ... tio lib. ... mysterii ... Cic. ... deor. L... tius in ... thagora. ... Bessarion ... 3. contra ... lumn. ... ton. c. ... tũ dupl... Vniuers...

luam: dicitur vero à Proclo propositione 77. totum in partibus; ab aliis totum potentiale, eo quod partes in sua potestate cohibeat. Totum essentiale est, quod refertur ad partes essentiæ, vt homo ad materiam & formam, vocaturq; à Proclo, loco citato, totum ex partibus, ab aliis totum actuale, quod partes in se actu comprehendat. Nomine partium intellige hoc loco non eas tantum, quæ proprie partes dicuntur, sed etiam, quæ vtcunque modum partium habeat, quo pacto genera summa partes essentiæ habere dicuntur. Qua de re postea.

Essentiale.

Duplex cognitio. Lege Platonem 4. de Repub.

Quia vero totum in cognoscentis potentiæ notionem dupliciter cadit; distincte videlicet & confuse, fit vt notitia totius bipartita sit, distincta vna, confusa altera. * Distincta est, qua totum omnibus, quæ in eo continentur, enucleate inspectis, cognoscimus; veluti cum hominem sic intelligimus, vt explicita perceptione cuncta eius essentialia prædicata teneamus. * Confusa est, qua totum iis, quæ in eo continentur, promiscue tantum ac permixtim cognitis, apprehendimus. Deinde cognitio distincta, aut est, qua totum actuale; aut qua totum vniuersale dearticulate & distincte cognoscitur. Illam distinctam actualem, hanc distinctam potentialem, Philosophorum vsus vocat: totidemque modis confusa cognitio dispertiri debet. Ita fit, vt quatuor hoc loco statuenda sint cognitionum genera. Confusa actualis, & confusa potentialis; distincta actualis, & distincta potentialis.

** Distincta.* ** Confusa.*

Discrimen inter cognitionem confusam & distinctam.

Est autem inter huiusmodi cognitiones non parum discriminis. Nam confusa distinctam præit, vt asseruit Arist. cap. 1. huius libri text. 2. D. August. 6. Musicæ, Dexippus lib. 2. quæstionum in categorias c. 6. cæteriq; Philosophi communi assensu. Id vero inde confirmat Scotus in 2. distinctione 3. quæst. 2. quia progressus naturæ est ab imperfecto ad perfectum per medium; confusa autem cognitio quasi medium est inter ignorationem & inter notitiam distinctam. Denique idem testatur experientia, siquidem prius in quolibet totum incurrimus, quam ea, quæ in ipso continentur particulatim distinguamus; sicq; naturæ exploratores prius composita naturalia sub adumbrata & imperfecta notione intellexere; deinde ex eorundem sectione ad partes & elementa progressi sunt.

Aliud discrimen.

Differunt præterea, quia cognitio distincta actualis potest cum confusa potentiali consistere; itemq; distincta potentialis cum confusa actuali; si quis enim animalis definitionem calleat, & interim species, quæ sub illo sunt, ignoret: is & cognitionem distinctam actualem, & confusam potentialem animalis pariter obtinebit. Contra vero si omnes animalis species cognitas habeat, & eius definitionem nesciat, habebit vtique cognitionem distinctam potentialem, & confusam actualem eiusdem. At neq;

A confusa actualis cum distincta actuali, neq; confusa potentialis cū distincta potentiali simul cohærere possunt; vt præter alios aduertit Scotus in 1. dist. in 2. q. 7. Quod tamen de vno eodemq; mentis actu intelligi debet; in diuersis enim simul reperiri nihil vetat. Nam, qui huiusmodi enunciationem; Homo est animal rationale, animo effingit, hominis conceptum & confusum & distinctum vna elicit. Confusum, prout hominem ex parte subiecti per se apprehendit; di-
B stinctum, quatenus eius partes, nempe animal, rationale, ex parte prædicati expresse concipit.

Quorundā sententia de cognitione distinct. & confusa.

Ratio.

Sunt tamen, qui in his, aliisque id genus pronunciatis rem nullo modo confuse, sed distincte percipi arbitrentur, propterea quod illis ita res percipiatur, vt eius partes animo lustrentur: cognitionem autem confusam talem esse volunt, vt partium notitiam non ab eodem solum, sed à quocunque alio conceptu, qui tunc menti insideat prorsus excludat. Id quod etiam
C ex eo videtur confirmari posse, quia si cognitio distincta in eodem intellectu confusam admitteret, æqua ratione actus scientiæ, opinionis actum secum etiam pateretur, cum vtrobiq; par dissidium occurrat. Sicut enim ex eo quod Socrates simul idem opinaretur & sciret, sequeretur eum eidem rei vt potest & vt non potest aliter se habere, assensum dare: ita si idem pariter distincte & cōfuse percipiat, fiet vt idem lustrando ac non lustrando partes simul appre-
D hendat; quæ non minus sibi aduersantur.

Responsio.

Verum etsi non multum omnino referat, vtrum in hac controuersia dicatur; cum vtrumlibet æqua fere probabilitate dici possit; hæc tamen ratio propositum non euincit, vtpote, quæ neque verum assumit, neque assumptum probat. Non enim eodem modo se habet cognitio distincta ad confusam, quo scientia ad opinionem; vt iam hinc perspicuum erit. Nam ex eo quod Socrates partes, verbi gra-
E tia, hominis vno conceptu penetret, alio non; consequens ideo non est, vt existimet hominem habere, & non habere partes: siquidem ea existimatio in eiusmodi cognitione confusa & distincta, nec expresse nec implicite continetur.

Actus sciētiæ & opinionis cur simul non cohæreant.

At si vno actu pariter sciret, altera opinaretur, hominem esse risibilem; simul, saltem virtute & implicite, putaret hominem non posse non esse; & posse non esse risibilem. Ea est enim
F opinionis & scientiæ vis, ac natura; vt constat ex iis, quæ primo lib. posterioris Analyticæ ca. 26. docuit Aristoteles. Vnde iam videre licet ex actu opinionis & scientiæ, non autem ex cognitione distincta & confusa in eodem intellectu cohærentibus, sequi pugnantia.

Est & alia dissimilitudinis ratio in prædictis. Nam cum quis actum elicit scientiæ mediū demonstratiuū, quo vtitur iure nobilitatis trahit ad se rationem probabilem, si qua tunc menti oc-

occurrit, eamque, tanquam aduentitiam opem sibi adiungit, vt ambo ad vnum actum scientię conspirent. Atque ita fit vt ratio probabilis à medio demonstratiuo cohibita, in proprium effectum non erumpat; ac deniq; vt vel ob hanc causam actus scientiæ & opinionis vna constare in eadem mente non possint. In cognitione autem confusa & distincta secus accidit; quia cum animal, verbi gratia, per se intelligimus, & eius itidem partes sigillatim contuemur; ad huiusmodi perceptiones non assumimus (sicuti cum ex necessariis, & probabilibus argumentamur) aliqua media præcurrentia, quorum vnum asciscere sibi alterum possit, & ad suum duntaxat effectum producendum transferre.

ARTICVLVS II.

POSSE COGNITIONEM DIstinctam vno simplici conceptu haberi.

Dubitatio. Illud præterea in hac disceptatione à nonnullis in dubium vocatur; Num distincta rei cognitio vnico simplici conceptu haberi possit, an plures necessario requirat? Ac sane quidem si de angelorum cognitione agamus, citra ambiguitatem est nō exigere plures; cum angeli perspicaci simplicitate cuncta intelligant, eodemque intuitu hominem, verbi gratia, & essentialia eius prædicata comprehendant, vt ex D. Dionysio 7. capite de diuinis nominibus, præter alios, edisserit D. Thom. 1. part. q.58.art.4. Quod item dicendum esse de illa cognitione, qua beatæ mentes omnia diuina naturæ attributa intuentur, communis est Theologorum sententia.

D. Dionys.

Responsio. Cæterum num idem homini in hoc vitæ statu interdum accidat, haud satis liquet. Nobis tamen pars affirmatiua magis placet, quam amplectitur Heruæus quodlib. 7. q.12. Et Caietanus ad cap.3. libri de ente & essentia. Nam cum sensus videndi (vt ait Henricus Gandauensis quodlibeto 8. quæst. 33. & quodlibeto 15. q. 6.) vnico obtutu multa distincte percipiat, veluti cum duos lapides prope intuemur; quid causæ erit, cur non idem intellectrici potentiæ concedatur? Præterea, cur animal rationis particeps, prout est hominis definitio, non vno mentis actu distincte concipiemus? an quia, quæ distincte cognoscimus necessario vt plura concipimus, cum illa particulatim exploremus? quæ vero vno actu complectimur, non vt plura, sed vt vnum apprehendimus; quia plura, neque simul intelligi, neque simplicem actum terminare queunt? At si huiusmodi ratio concluderet, neque in Angelicam mentem distincta cognitio sub vno actu caderet. Occurrendum igitur est, ea, quæ conceptum simplicem distinctum terminant, & vt plura & vt vnum suum; vt plu-

Sensus videndi vno simplici aggressu multa distincte percipit.

A ra, in se ipsis, vt vnum, quatenus vnius obiecti rationem habent. Ita vero præstari eidem conceptui, tum simplicitatem, tum distinctionem; illam ab vnitate obiecti; hanc à multitudine rerum, quas enucleate cognoscimus. Est autem vnitas obiecti, prout à nobis hoc loco sumitur, vnitas quædam ordinis, quam habere necesse est, quæcunque menti per vnum actum simul obiiciuntur.

Ex dictis patet cognitionem distinctam nunc
B vno duntaxat conceptu; nunc pluribus simul contineri. Quod si distinctæ cognitionis varietatem colligamus, inueniemus tribus fere modis accidere, vt totum aliquod actuale distincte cognoscatur. Primo si quis hominem, verbi gratia, vno conceptu, & duobus animal rationale simul, apprehendat. Secundo, si duobus animal rationale tantum. Tertio, si vno animal rationale tantum. Atque hæ omnes cognitiones, quæque suo modo, conceptus quidditatiui,
C seu definitiui dicuntur.

ARTICVLVS III.

ETIAM NATVRAS SIMPLICES sub cognitionem confusam actualem cadere posse.

Quæri etiam hoc loco solet, num genera summa, aliæque simplices naturæ cognitione confusa actuali percipi queant? Scotus in
D 1. dist. 3. q. 2. Ochamus & Gabriel eadem dist. q. 5. aliiq; non pauci negant: quia ea duntaxat prædicta cognitionem subire opinantur, quorum essentia simplex non sit: sed eiusmodi, vt constet partibus, quæ tum totum concipitur, latere concipientem possint. Idem etiam Scotus, eiusque sectatores asserendum putant de ente, quod simplex quiddam & vniuocum, non analogum esse magna contentione defendunt. Verior tamen est contraria sententia affirmantium,
E posse hæc omnia cognitione confusa actuali percipi. Sat est enim ad huiusmodi notitiā qualiscunq; ratio totius, & partium; quæ ratio in prædictis naturis inuenitur. Nam substantia, verbi causa, vt patet ex ipsius definitione, quæ est ens per se subsistens, suo modo, etsi improprie, constat partibus; quatenus ens concipitur ad modum generis, per se subsistens, ad modum differentiæ. Qui igitur substantiam hac adhibita distinctione perceperit, dicetur eam distincte
F cognoscere; qui vero aliter, confuse. Item genera summa, omnesq; differentiæ specierum, tam quæ iam extant, quam quæ diuina virtute produci queunt: & deniq; omnia proxima entis significata, sunt quodammodo partes essentiales entis, cum sint ipsa ratio, seu potius rationes entis, distincte sumpti, vt alibi fusius dicetur. Hæc ergo si quis particulatim cōplecti posset, (quod tamen soli Deo competit) is distinctam haberet entis notionem; alioqui confusam tantum: qualis

Quo pacto ens & summa genera possint concipi cognitione confusa actuali.

Rationes entis distincte sumpti ... De cognitio...

qualis est ea, quam formant, qui a dito entis nomine absolute concipiunt id quod est; quæ a quibusdam vocabuli notio appellatur, propterea quod nullum immediatum entis significatum particulatim attingat.

ARTICVLVS IV.

EXPLICATIO QVAESTIONIS INITIO propositæ, & quorundam obiectorum dilutio.

1. Assertio. HIs ita constitutis, propositæ controuersiæ duabus assertionibus fiet satis. Prima sit: Cognitione distincta actuali, magis vniuersalia notiora nobis sunt, quam minus vniuersalia. Hæc assertio est omnium Philosophorum firmata consensu; astruiturque ab Aristotele 6. Topic. c. 3. & eam tradit Auerr. comm. 1. huius libri: D. Thom. 1. p. q. 85. art. 3. & Scotus in 1. sent. dist. 3. q. 2.

2. Assertio. Secunda assertio: Cognitione distincta potentiali minus vniuersalia notiora nobis sunt, quam magis vniuersalia. Hæc etiam Philosophorum omnium communis est. Potest autem vtraq; assertio ex eo ostendi, quia ea nobis notiora dicuntur, quorum cognitio ad aliorum intelligentiam requiritur, non è conuerso: at ita sese habent, quoad distinctam cognitionem actualem, magis vniuersalia comparatione minus vniuersalium, quorum sunt partes essentiales; itemq; quoad distinctam potentialē, minus vniuersal a respectu magis vniuersalium, quorū partes subiectæ sunt. Siquidem id quod partes habet, absque omnium partium notione dilucide, & enodate cognosci non potest, vt constat ex iis, quę superiori articulo docuimus.

Obiectio 1. Obiicit tamen aliquis. Inter hominem, & substantiam interfusa sunt infinita genera: ergo si distincta hominis cognitio superiorum intelligentiam deposcit, vel aliquis intellectus creatus propria vi infinita comprehendet, vel nullus distincte hominem cognoscet, quorum vtrumq; absurdum est. Probatur antecedens, quia sicuti Deus inter hominem, & leonem concipit infinitas species, quas producere subinde posset, si vellet; ita supra hominem & infra substantiam cognoscit infinita genera intermedia, cum vtrobique infinitatis concipiendæ æqua ratio videatur. Quod si eiusmodi genera cognoscit, haud dubie omnia ad essentiam hominis pertinent, proindeq; ad distinctam eius notitiam requirentur.

Obiectio 2. Secundo, si ad cognoscenda distincte inferiora, oporteret superiora omnia cognoscere, nihil absque distincta entis notitia à nobis distincte intelligi posset: quod tamen falsum esse ex eo deprehenditur, quia distincta entis notio in solum Deum cadere potest, vt superius

A diximus. Denique, Aristoteles 2. Posteriorum Analyticæ cap. 14. & 15. tradens viam, ac methodum inuestigandi definitiones, docet à minus vniuersalibus ad magis vniuersalia gradatim ascendere, statuitque promptius & facilius esse rerum minus vniuersalium, quam magis vniuersalium, naturam definiendo explicare: putat igitur cognitione distincta actuali prius, faciliusq; minus vniuersalia, quam vniuersaliora à nobis intelligi. *Obiectio 3.*

B Præterea, non eadem sunt nobis & simpliciter, seu natura nota, vt constat ex procemio huius operis, sed magis vniuersalia collata cum partibus sibi subiectis sunt natura nota; cum eas origine, & natura antecedant. Non igitur sunt nota nobis, & ex consequenti nec magis sunt nobis manifesta cognitione distincta actuali. *Obiectio 4.*

Hæc ita diluenda sunt. Ad primum neganda est antecedens propositio, & ad eius confirma- *Dilutio 1. obiectionis.*

C tionem dicendum, nec re ipsa interesse, nec à diuino intellectu concipi infinita prædicata inter hominem & substantiam, alioqui cum eorum quodlibet deorsum versus nouum perfectionis gradum superiori adiungat, & ii omnes in hominis naturam coëant, sequeretur competere homini infinitos gradus perfectionis. At neque hoc neque aliud eiusmodi absurdum existit, etsi fateamur (vt fatendum reuera est) concipi à Deo inter hominem & leonem infi-

D nitas species, quæ ab ipso successione produci queunt. Nam ex eo, quod homo infinitis speciebus naturæ dignitate præluceat, non sequitur (quod aliquis fortassis putaret) inesse homini infinitam perfectionem. Primum, quia species non habent inter se essentialem ordinem, quo aliæ aliis subordinentur, sicut ea, quæ in eadem categoria ordinatim disponuntur. Deinde, quia species dum se excedunt, non seruant, inter sese proportionem Arithmeticam, sed (vt *Species non habent inter se ordinem essentialem.*

E quidam loquuntur) Geometricam, id est, non sunt, quoad hoc; veluti numeri, quorum maiores per determinata incrementa, minores subinde exuperant, neq; potest infinitos excedere, nisi, qui ex infinitis vnitatibus coaluerit: sed sunt veluti figuræ, inter quas rotunda ita se habet, vt infinitæ figuræ describi possint, quarum nulla ad eam pertingat, quamuis ipsa per actualem partium infinitudinem eas non vincat. Sic nimirum non excedit homo elephantem duplo, *Hæc de re Nonerast. ē fis in 1. d. 44 quæst 1. Greg. in 2. d. 11. q. vnica. Sonc. 12. Metaph. q. 5.*

F leonem triplo, equum quadruplo, atq; ita infinitas species, vnamquamque certi gradus adiectione; iam enim in sese infinitos perfectionis gradus cohiberet, sed sola naturæ nobilioris, & innatæ præstantiæ diuersitate, ad quam præstantiam infinitæ species inferioris notæ pertingunt. Ita patet, quomodo primum argumentum dissoluendum sit.

Secundo vero occurrendum est: ad cognitionem distinctam inferiorum non requiri noti- *Dilutio 2.*

 noti-

notitiam distinctam analogorum, sub quibus continentur, sed vniuocorum duntaxat. Cuius rei causa est, quia analoga secundum omnia sua distincta significata simul sumpta, ad nullius inferioris determinate accepti essentiam pertinent. Nec enim v.g. decem genera summa, quæ sunt distincta entis significata, in hominis aut belluæ essentia continentur: at quicquid naturæ superioris vniuocæ, vti animal, aut viuens, distincte significant; id totũ in quidditate inferiorũ necessario includitur, vt perspicuũ est.

Dilutio 3. Duplex ratio definiendi.

Ad 3. vt quid respondendum sit constet, sciendum ex Platone in Phædro, duplicem esse, quod ad rem præsentem attinet, inuestigandæ definitionis viam: vnam, qua à summis ad ima: alterã, qua ab imis ad summa itur. Priorem tenent, qui superiora genera per differentias dispertiũt, donec pertingant ad illud, in quo solum est id, quod definitur, sicuti ii, qui signa formãt, maiorem deligunt lapidem: deinde paulatim minuendo, & abscindendo superflua, ad formandos vultus, & membra perueniunt. Alteram viam sequuntur, qui partes generi subiectas inspiciunt, atque inter se comparant, & differentias, in quibus eas conuenire deprehenderint, in communem generis definitionem accommodant. Verum neutri cognitionem distinctam alicuius inferioris perfecte assequuntur, quin superiora prius intelligant. Nam eos, qui substantiam, deinde corpus, tum viuens, ac tandem animal per differentias diuidunt, vt hominis definitionem colligant: satis liquet prius superiora genera, quam hominis naturam cognoscere. Sed neque etiam de posterioribus dubium esse potest. Qui enim ad animalis definitionem constituendam, ab homine & bellua sensitiuum excerpit, non cognoscit hominem omnino distincte, nisi prius animal etiam distincte percipiat. His positis dicendum est ad argumentum, cum Arist. loco citato ait facilius esse specierum, quam generum definitionem inuenire, loqui de definitione, iuxta hunc secundum modum procedendi. Deinde non agere de definitione, quæ cognitionem distinctam omnibus numeris absolutam parit; hæc enim omnium superiorum generum, & differentiarum expressionem requirit; sed de alia minus perfecta, quæ reciproca differentia & proximo genere contenta est. Nos vero cum omnia superiora cognitione distincta actuali notiora esse, & ad inferiorum notitiam requiri pronunciauimus, de perfectissima cognitione locuti fuimus.

Quo pacto dixerit Aristoteles, faciliorem esse specierum quam generũ definitionem.

ARTICVLVS II.

QVO SENSV VERVM SIT, NON eadem esse nobis nota, & simpliciter nota.

PRo explicatione quarti argumenti aduertendum est; bifariam dici aliquid natura notius, sicuti & natura prius; videlicet ordine perfectionis; vel generationis. Reiecta vero Stoicorum sententia, qui cum naturæ prouidentiam, ac rationem per omnia commeantem darent, iccirco aliquid natura notum dici putarunt, quod illud natura ipsa cognosceret; ea nos ordine perfectionis priora ac notiora dicimus, quæ naturam magis intellectibilem habent, seu quæ impensius à natura illustrantur, ac perficiuntur, quo pacto substantiæ à materia seiunctæ, priores ac notiores sunt, quam materia concretæ, & species, quam sua genera, & totum, quam partes, ex quibus coalescit. Ordine vero generationis priora ac notiora vocamus, à quib. alia dependent, & omnino, quæ ab aliis supponuntur, quo modo causæ omnes priores & notiores sunt effectis, & naturæ communes iis, quas sub se cohibent. His animaduersis, cum asserit Arist. non eadem nobis esse & natura, siue simpliciter noua; inprimis natura nota vocat ea, quæ perfectiora sunt. Nec vero perfectiora vniuersim, ac simpliciter accipit, sed ea duntaxat, quæ in eadem serie talia sunt, id est, minus vniversalia comparatione magis vniuersalium, sub quibus continentur, hæc enim eo in loco inter se comparabat. Deinde nota nobis appellat ea, quæ cognitione distincta actuali, atque adeo accuratæ doctrinæ & auscultationis ordine; quem sequi proposuerat, illustriora existunt. Ita demum propositi loci, quem multi opinionis suæ tuendæ studio alio detorquent, sententia est ea, quæ inter magis & minus vniuersalia, notiora natura & priora, id est, perfectiora sunt, non posse esse nota nobis cognitione distincta actuali. Quod certe verissimum est, quandoquidem minus vniuersalia, perfectiora sunt, quam magis vniuersalia, & ab illis quoad cognitionem distinctã actualem pendent, non contra. Ex quo iam perspicua relinquitur solutio quarti argumenti: maior enim propositio vera est, si per notiora, siue priora natura intelligantur, quæ sunt perfectiora in eadem serie, & per notiora nobis ea, quæ cognitione distincta actuali magis illustria sunt, & conspicua: sed tunc minor propositio falsum assumit.

Lege Arist. 1. Eth. c. 4. 7. Met. c. 4. 10. & 9. Met. c. 9. t. 15. & 1. post. c. 2. t. 5. 6. Top. c. 2.

Quanam appellet Aristot. nota natura.

Quæ nota nobis.

Dilutio ipsa .4. superioris ar.

Dub.

Duo tamen hic explicanda supersunt. Alterum, qui fieri possit, vt Aristoteles in eo pronunciato vniuersaliora accipiat, prout cognitione distincta notiora nobis sunt; cum ea ibidem appellet confusa, & à confusis progrediendum sibi esse dicat? Alterum, an illa propositio: Non sunt eadem nobis, & simpliciter nota; in quouis rerum genere absolute, ac sine discrimine vera sit? Priori dubitationi occurrendum est, quæsiti causam esse, quia in tradenda Physiologia eam Aristoteles iniit rationem, vt à cognitione distincta actuali, & confusa potentiali ad notitiam vtroque modo distinctam paulatim incederet. Id quod eius doctrinæ seriem intuenti perspicuum erit.

Dub.

Responsio ad pri. dub.

Enimuero prius naturam entis mobilis generatim sumpti, & communium principiorum rationem enodauit, relictis interea sub confusa notitia potentiali partibus subiectis: tunc ad partes ipsas singulatim illustrandas accessit, quarum explicatione perfunctus vtramque notitiam distinctam scilicet actualem & potentialem, absolutam nobis reliquit.

Responsio ad poster. dub. Ad id, quod secundo loco quærebatur, dicendum est, si per notiora natura accipiamus ea, quæ in eadem serie perfectiora sunt, & per notiora nobis, ea duntaxat, quæ in eadem serie quod cognitionem distinctam actualem magis sunt manifesta, sicuti Aristotelem intellexisse paulo ante asseruimus; tunc eiusmodi enunciatum in materia subiecta vniuersim, atque absolute verum esse, vt consideranti patebit. Quod si per notiora nobis intelligantur quæcunq; accuratæ doctrinæ ordine notiora sunt, & per notiora, seu priora natura, quæcunq; magis à natura perficiuntur, ita vt non fiat tantummodo comparatio inter magis & minus vniuersalia eiusdē categoriæ; tunc prædictum enunciatum non vniuersim, sed indefinite verum esse. Multæ enim causæ suis effectis nobiliores cum sint, iisdem nihilominus accuratæ doctrinæ ordine notiores existunt, vt tam in Physicis, quam in Mathematicis videre licet. Atq; ita in iis idem simul & nobis, & simpliciter notum est, quod præter alios aduertit Commentator in 1. de anima comm. 11. cuius obseruationem, quod ad Mathemat. disciplinas attinet, refellere conatus est Ambrosius Nolanus, sed non obtinuit. *Consule Themistiū in 1. de anima com. 11. Theophilū 2. de anima text. 12.*

QVÆSTIO III.

SINTNE MAXIME VNIVERSALIA notiora nobis cognitione confusa actuali, an non?

ARTICVLVS I.

PRIMA OPINIO, EIVSQVE argumenta.

Assertores partis Affirmatiuæ. HAnc quæstionem Peripatetici omnes, præcipue Latini dissidentium opinionum varietate dubiam reddiderunt. Nam D. Thomas in procemio huius operis, & in 1. parte qu. 85. art. 2. aliisque in locis putat, primum cognitum ab intellectu nostro cognitione confusa actuali, esse ens. Quod etiam videtur sensisse Auicenna 2. lib. suæ Metaph. cap. 1. Eandemque sententiam amplexi sunt alii ex Arabum disciplina, vt Auenpace, & Algazellus. Præterea Alensis in 1. & 5. Metaph. si eius est illud opus, Iandunus q. 5. huius lib. Aureol. apud Vigue-rium in 1. d. 2. q. 2. & vt videtur Richardus in 2. d. 24. q. 4. circa 3. princ. Caietanus ad 1. c. lib. de ente & essentia, cæterique Thomisticæ scholæ *Cum D. Th. sentiunt Ægidius 7. Metaph. q. 1. Alfonsus Toletanus 3. de anima, q. 1. artic. 3.* alumni, quanquam hi D. Thomæ sententiam nec eodem modo intelligunt, nec eadem ratione tuentur. Quidam enim essentialem ordinem in communibus naturis concipiendis ponunt. Ita vt necessario intellectus primo concipiat ens, deinde substantiam, tertio corpus, ac cætera deinde prædicata ordinatim vsq; ad hominem, idque potissimum aiunt prouenire ex ipsa intelligibili specie, quæ eiusmodi naturas non æque primo, sed ordine quodam repræsentet. Alii inter entis duntaxat perceptionem, & quancunque aliam notitiam, essentialem ordinem statuunt, ita videlicet, vt ens necessario prius concipiatur, quid vero post illud concipi debeat, non possit stata lege definiri. *Thienen. hoc loco q. 5. Vicomercatus ad 1 procem. Theophilus Zimara 2. de anima text. 2.*

1. Argum. In generatione ab imperfecto ad perfectum promotio est. Quod igitur ens primo à nobis intelligatur, his argumentis probari videtur. Natura in iis, quæ promouet de potentia ad actum, incedit ab imperfectis ad perfectiora, vnde illud in 8. huius operis lib. cap. 7. t. 58. dignitate prius, est origine posterius, quod certe in hominis procreatione videre est. Fœtus namque vt constat ex 2. de generatione animalium cap. 3. in vtero matris primum accipit animam vegetatricem, tum sentientem, postremo rationis compotem. Imo & idem liquet in iis, quæ artis industria elaborantur, semper enim ars naturæ æmula susceptum opus principiis leuioribus prætexit, & adumbrat, tum sensim expolit & perficit. Atqui noster intellectus, cum a principio sit veluti tabula, in qua nihil re ipsa depictum est, vt docet Aristoteles 3 de anima, cap. 4. text. 14. procedit de pura potentia ad actum intelligendi, ergo progreditur ab imperfectis ad perfectiora, atque adeo prius exprimit conceptum entis, qui omnium imperfectissimus est. *Ars naturæ æmula.*

2. Argum. Secundo, ens in qualibet inferiori natura concretum, est causa cur eiusmodi natura sub intellectum cadat, siquidem vnumquodque intelligitur qua ens: ergo ipsum ens prius cognoscetur, si verum est illud Aristotelis 1. posteriorum cap. 2. semper, quod cuique rei vt sit, causa est, id potius est. Corroboraturque argumentum ex eo, quia esse intelligibile est vna è primariis affectionibus, seu proprietatibus quæ naturam entis consequuntur. Quare cum proprietates superiorum prius in superiora ipsa competant, quam in partes subiectas decidant, prius enti conueniet intelligibile esse, quam speciebus infimis. Ex quo fiet, vt illius cognitio harum conceptus necessario antecedat.

3. Argum. Tertio, ea notitia, quam vnaquæque potentia cognoscens primum elicit, est sui adæquati obiecti, vt id, in quod primum aspectus fertur, est color: sed obiectum adæquatum intellectus, vt colligitur ex iis, quæ Arist. docet 9. Met. c. 11. t. 20. est ens in commune: ergo id primum à nobis cognoscetur.

4. Argum. Quarto, primum cognitum complexum est illud principium, impossibile est idem simul esse,

esse, & non esse, ergo & primum cognitum incomplexum est ens. Probatur antecedens, quia illud principium est certissimum & veluti norma cæterorum, vt constat ex Aristotele 4. Metaph. cap. 3. text. 9. neque ita necesse est, vt eius nobis intelligentiam primo loco natura inserat, idque veluti ostium ad aliarum rerum notiones aperiat. Consecutio ostenditur, quia ens & non ens sunt termini, ex quibus principium illud constat, principio autem non nisi apprehensis terminis assentiri possumus.

5. Argum. Quinto, eo ordine progreditur intellectus, dum vniuersalia intelligit, quo sensus dum apprehendit singularia; atqui sensus prius apprehendit singularia magis vniuersalium, ergo & intellectus magis vniuersalia prius intelliget. Maior propositio confirmatur, quia sicuti noster intellectus in hoc vitæ statu cognitionis suæ primordia sensu capit, ita sensum præeuntem sequi debet, & id primum intelligere, quod ille prius obtulerit, ac renunciarit. Minor probatur, quoniam si videam procul venientem Socratem, primum quidem aliquod animal esse coniector, hinc aliquem hominem, tandem Socratem, videlicet, quia prius offeruntur cognitioni nostræ communium proprietates, hinc minus communium, quoad ventum sit ad proprietates indiuiduorum.

6. Argum. Sexto, naturæ communiores sunt quædam tota comparatione minus communium; sed totum prius innotescit, quam eius partes, vt constat ex iis, quæ Aristoteles in proœmio huius operis docuit: ergo prius naturæ communiores, quam minus communes à nobis intelligentur.

7. Argum. Septimo, ea prius cognoscimus, quæ ad sui cognitionem pauciora requirunt, sed magis vniuersalia, sicuti pauciora prædicata sibi vendicant, ita pauciora requirunt ad sui cognitionem: ergo ea prius cognoscimus.

8. Argum. Octauo, cuilibet promptum est, communissima prædicata de inferioribus naturis enuntiare, cum tamen de illorum infimis speciebus frequenter etiam inter sapientes magnæ quæstiones versentur, vt de lapidibus & herbis, quæ sub quo genere collocentur, scimus, ad quam vero speciem pertineant, sæpe ignoramus. Igitur notiora nobis sunt communiora quam minus communia prædicata, atq; adeo species non sunt primo cognitæ.

ARTICVLVS II.

SECVNDA OPINIO, EIVSque confirmatio.

F. Maironius, Lichetus, & Bargium in 1. d. 3. q. 2. Antonius Andr. 1. Met. q. Achillinus 1. suæ P... Fracastorius de intellectione sub finem.

SCotus in 1. d. 3. quæst. 2. & in 1. Metaph. q. 10. arbitratur id, quod sub nostram intelligentiam primo cadit, esse speciem infimam,

A & quo naturæ communiores sunt, eo à nobis difficilius apprehendi cognitione confusa actuali, de qua instituta hæc quæstio est. Cum Scoto sentiunt non ii tantum, qui eius doctrinam profitentur, sed alii etiam complures. Solet vero hæc opinio hisce fere rationibus stabiliri. Ea prius cognoscimus, quæ sensibus viciniora sunt, & à singularibus facilius abstrahuntur: atqui ita se habent species infimæ, cæteræque naturæ minus communes, igitur eas primo

B cognoscimus. Maior propositio conspicua videtur, siquidem noster intellectus rerum notitiam non nisi per sensus aucupatur, nec vniuersalia nisi abstrahendo percipit. Minor ostenditur; nam quod naturæ minus communes sensui propinquiores sint, nemo inficias ierit, cum illæ magis cohæreant cum singularibus, quæ non ex accidenti, vt vniuersales naturæ, sed per se, ac primaria ratione sensus afficiunt, vt est apud Aristotelem 1. Posterioris Analyticæ cap.

C 24. Quod item naturæ minus vniuersales facilius abstrahantur, ex eo conuinci potest, quia illæ maiorem cum singularibus cognitionem & similitudinem gerunt, proindeque à paucioribus liberantur differentiis, veluti qui hominem & animal à Socrate euocat, hominem singulari duntaxat, animal vero & singulari & specifica exuit differentia.

Secunda ratio. Deinde, Metaphysica, etsi inter omnes disciplinas naturali lumine inuentas, dignitate prima

D sit, ordine tamen acquisitionis vltimum locum habet, nec nisi post alias scientias reperta est, igitur termini Metaphysicæ, qui omnium communissimi sunt, veluti ens, bonum, substantia, cæterique eiusmodi vltimo in nostram cognitionem deuenêre. Ex quo sequitur, maxime vniuersalia non primo à nobis apprehẽdi.

3. Ratio. Postremo, idem confirmatur hac ratione, qua potissimum Scoti sententia nititur & illustratur. Causæ naturales non impeditæ e-

E dunt primo nobilissimum, quem possunt, effectum: sed ea, quæ ad primum actum intelligendi concurrunt, sunt causæ naturales: igitur si nihil impedimenti adsit, producent effectum nobilissimum, id est, conceptum speciei infimæ, qui inter omnes communium naturarum conceptus, excellit. Propositio liquet.

Causæ naturales totam suam vim agendo exprimunt. Nam cum causæ naturales vt est apud Aristotelem 8. cap. secundi libri huius operis, naturæ necessitate agant, vtique totam vim suam a-

F gendo exprimunt, quod Philosophi vocant agere secundum vltimum potentiæ. Assumptio probatur, quia intellectionis causæ præcurrentes quidem sunt phantasmata, & intellectus agens; proxime vero effectrices sunt intellectus patiens & species intelligibilis, quorum omnium concursus actum voluntatis antecedit. Esse vero conceptum speciei infimæ superiorum naturarum conceptibus nobiliorem, ex eo patet, quia præstantiorem natu-

naturam repræsentat. Namque licet naturæ superiores plura sub se, & in sua potestate cohibeant, species tamen infimæ plura in se actu continent, cum omnes gradus superiorum in sua essentia includant: at rei cuiusque præstantia non ex iis, quæ potestate sub se habet, sed quæ in se actu possidet, æstimanda est.

...stantia ...mmu... unde æ... stimanda... ...ara 2. ...anima ...text. 12.

Nec huius argumenti vim effugiunt, qui dicunt, intellectum in primo actu impediri à cognitione speciei infimæ, propterea quod cum mortali hoc, crassoque corpore, quasi cœno, vt Plato ait, obrutus sit, non est ita expeditus, vt syncerum illum intelligendi actum, qui circa speciem infimam est, elicere possit. Non, inquam, effugiunt, quia conceptus speciei non est adeo nobilis, vt ab eo propter coniunctionem corporis retardari intellectus debeat: quin vero, vt in progressu dicemus, experientia testatur, prius intelligi à nobis rem singularem, cuius tamen conceptus nobilior est, quam speciei.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO QVÆSTIONIS.

ANtequam propositæ quæstioni satisfaciamus, breuiter præmittimus, bifariam nos de cognitione magis & minus vniuersalium loqui posse. Vno modo, positis impedimentis ex parte distantiæ, medii, potentiæ, & si quæ præterea esse possunt, de quibus Themistius 2. de anima, cap. 21. ad text. 63. (Nam visus exempli gratia ad manifestã discretionem quatuor opus habet, iusto spatio, aere puro, illæso oculo, motu moderato.) Altero, remotis omnino impedimentis, quo pacto Philosophi cum de re quapiam absolute quærunt, loqui solent. Hoc constituto duabus assertionibus res tota explicabitur.

Prima assertio.

Prima: Si nihil sit, quod impedimentum inferat, id quod ex communibus naturis à nostro intellectu primum concipitur, est species infima. Hanc assertionem plane confirmant eæ rationes, quas articulo proximo pro opinione Scoti adduximus, eique non pauca Aristotelis testimonia suffragantur. Namque 1. Metaph. cap. 2. & 1. posteriorum c. 2. text. 5. palam docet; ea, quæ sensui propinquiora sunt, notiora nobis esse, natura vero notiora illa, quæ longius absunt à sensu, & vt quicquam generale & vniuersum est maxime, ita esse à sensu remotissimum. Item lib. 2. poster. cap. 18. text. 27. asserit, intellectum abstrahendo pregredi ab inferioribus, donec ad ea perueniat, quæ in partes diuidi non possunt, id est, donec euadat ad genera summa, quę extra generis & differentię compositionem consistant. Putat igitur Aristoteles, non communiores naturas, vt genera, & ens, sed minus communes, atque adeo species infimas à nostro intellectu prius concipi, & ita eum interpretantur, defenduntque Auerroes 3. de anima com. 36. & 12. Metaphysicæ com. 4. Philoponus, & Themistius tum hoc loco, tum ad finem 2. lib. poster. & Ammonius in præfatione super Isagogem Porphyrii. Denique eadem sententia placuit D. August. lib. 8. de Trinit. cap. 5. & lib. 9. cap. 6.

Auctorum testimoniis comprobatur.

Explicatio assertionis.

Sciendum tamen est, cum asserimus primum intellectus nostri conceptum esse speciei infimæ, id non ita accipiendum, quasi velimus intellectum, cum primo recipit imaginem intelligibilem, necessario conceptum naturæ specificæ confestim elicere. Haud enim ita res habet, quia, vt paulo post liquebit, cum aliqua singularis sensui occurrit, id quod primo apprehendimus, est ipsamet res singularis. Non est autem necesse, vt tunc duplicem pariter conceptum eliciamus, vnum indiuidui, alterum speciei. Imo experientia ipsa testis est, plerunq; solam tunc rei singularis notitiam à nobis exprimi. Tantum igitur volumus; si quem naturæ communis conceptum in puncto illo temporis, atque in primo illo occursu, intellectus gignat, eum necessario fore speciei infimæ, non autem naturæ communioris. Addimus tamen, neque repugnare, neque difficile omnino esse vtrunque conceptum vna interdum elici ab hominibus præsertim celeri & acuto præditis ingenio, maxime cum negari non debeat, posse à nobis multa simul apprehendi, vt probat Scotus in 1. dist. 3. qu. 6. Ochamus in 1. dist. 21. Gregorius in 1. dist. 1. art. 3. & nos alibi ex professo ostendemus.

Primus conceptus naturæ communis est infimæ speciei.

Item Lichetus in 1. d. 3. q. 1. Bargius d. 1. q. 4. Ma. d. 3. q. 11. Gabr. d. 1. q. 1. corol. 6.

**2. Assertio.*

* Secunda assertio: Si non amoueantur impedimenta, magis vniuersalia prius à nobis concipientur, quam minus vniuersalia. In hac assertione impedimentorum nomine ea duntaxat intelligenda sunt, quæ obstant ne ex imagine sensu percepta efformari possit notitia indiuidui speciei, sicuti accidit, cum verbi gratia obiectum extra debitam distantiam occurrit: tunc enim prius illud sub notitia indiuidui generis quam speciei sensu dignoscimus, quod inde consequens est, prius genus, sub quo ipsum continetur, quam speciem infimam intellectu apprehendimus, vt quintum primi articuli argumentum concludebat.

ARTICVLVS IV.

DILVTIO QVARVNDAM obiectionum.

SEd contra primam assertionem superioris articuli sic aliquis opponet. Si conceptus rei communis, quem intellectus post acceptam rei imaginem primo elicit, necessario esset speciei infimæ, sequeretur reliquos item

conceptus, quos postea naturaliter gignit, infimarum specierum esse, cum in vtrisque æqua ratio esse videatur: atqui oppositum docet experientia; sæpe enim non modo liberis, sed necessariis quoque intellectionibus communiores naturas prius intelligimus. Non igitur inter naturas communes species infima à nostro intellectu primum cognoscitur.

Deinde contra secundam conclusionem, ita obiicitur ex Scoto in 1. sent. loco cit. Id quod è loco remotiori sensum ferit, cum non posit non esse singulare alicuius speciei infimę, cumq; agat quantum potest, necessario mittet imaginem, quæ ipsummet singulare definite exprimat. Deinde ea imago, quia vna & homogenea est, vtique in qualibet parte spatii habebit vim repræsentandi idem; licet quo lõgius funditur, eo hebescat magis, & obscurius repræsentet: igitur sensus ea affectus adhuc eliciet expressam similitudinem eiusdem singularis determinati, eamque transmittet ad phantasiam, & ex consequenti, etiam positis impedimentis, prius specifica natura, quam generica concipietur.

Sol. 1. obiect.

Hisce obiectionibus ita occurres. Priori quidem negando, eandem esse rationem primatiæ notitiæ, quam nimirum format intellectus, cum primum rei imaginem recipit, & aliarum, quas genitis antea imaginibus educit. Nam cum primo imaginem recipit, excitatur determinaturq; tum ab imagine ipsa recens producta, tum a singulari sensibili interuentu phantasmatis, quod intelligentem speculari necesse est. Quo fit, vt si quem in eo temporis momento conceptum rei communis elicuerit, is necessario esse debeat naturæ specificæ, cuius illud singulare est. Postquam vero intellectus speciebus intelligibilibus consignatus fuit, ea promptius apprehendit, ad quæ ipsum acrius excitari contingit, excitatur vero acrius ad ea, quorum memoriam identidem repetiuit, quorum sunt expresiora in sensu phantasmata, ac denique ad quæ is, qui intelligit, quoquo modo magis afficitur, aut ab aliqua latenti causa ducitur, quæ, vt docet experientia, interdum sunt singularia, interdum minus aut magis vniuersalia. Lege, si placet, quæ in hanc sententiam scripsit Fracastorius in 1. lib. de intellectione. Et Carpentarius in digref. de methodo Anal. super Alcin.

Lege Scot. in quodlib. quæst. 11.

Solut. 2. obiect.

Posteriori, omissis controuersiis, hunc in modum satisfiet. Concedimus speciem, quæ è remotiori loco sensui imprimitur, referre adhuc determinate totum singulare, à quo effluxit, verbi gratia, hoc album. Negamus tamen potentiam videndi Socratis posse cum illa huius albi visionem elicere, quamnis huius colorati posit. Nam sicuti perceptio indiuidui speciei, quia perfectioris est obiecti, nobilior est, quàm indiuidui generis, ita expreßiorem requirit imaginem. Ac quemadmodum hoc coloratum minus perfectum est, quam hoc album (quia videlicet hoc coloratum importat genus cum differentia singulari; hoc vero album speciem, quæ genere perfectior est, cum eadem differentia) ita hoc coloratum ad sui expreßionem non tam perfectam imaginem deposcit, atque adeo per illam etiam euanescentem, abunde potentia repræsentatur.

Perceptio indiuidui speciei expreßiorem imaginem requirit.

Dubitatio.

Dubitabit tamen quispiam hoc loco: qui fieri posit, vt visio huius albi oriatur ab imagine, quæ eiusdem speciei sit cum ea, à qua huius colorati visio proficiscitur; si huius albi, & huius colorati visio, vt est communis philosophantium vox, inter se specie differunt. Huic dubitationi occurrendum: nihil mirum esse, quod ex vnius speciei imagine specierum diuersarum apprehensiones educantur. Non enim qualibet specie distinctæ apprehensiones specificam distinctionem imaginum, à quibus oriuntur, arguunt, sed adæquatæ duntaxat, specie diuersæ, ita videlicet, vt ea imago, siue sensilis, siue intelligibilis censeatur, ab alia distingui specie, quæ sic se habet, vt notitia, quę ab ipsa adæquate proficiscitur, ab alia adæquate oriri nequeat. Eam vero notitiam ab imagine adæquate oriri dicimus, qua quicquid imago exprimit ac primario repræsentat, concipimus. Sicque intelligibilis imago propria hominis, specie differt ab ea, quæ propria est animalis, quia conceptus ab illa adæquate elicitus ab hac adæquate elici non potest: cum illa hominem, hæc animal expressa ac primaria repræsentatione menti obiiciat.

Responsio.

ARTICVLVS V.

DISSOLVVNTVR ARGVMENTA *initio quæstionis proposita.*

Reliquum est, vt primi articuli argumenta explicemus. Ac maior quidem propositio eius, quod initio adductum est, explicatione indiget. Si enim significet, omnia minus perfecta necessario anteire perfectioribus, aperte falsa est. Nam cor in animalium procreatione prius effingitur & cohæret; quam partes aliæ minus nobiles, & intellectus ipse in comparanda scientia progreditur ab assensu principiorum, qui assensui conclusionum excellit. Quod si maior propositio intelligatur de imperfectioribus, quæ ad alia tanquam præcurrentes dispositiones requiruntur, tunc vera quidem est, sed probandum fuit, conceptum entis necessariam esse dispositionem ad conceptum speciei infimæ, quod negamus. Addimus etiam, in eliciendis conceptibus proficisci intellectum ab imperfectioribus, quatenus procedit à conceptu confuso speciei ad distinctum eiusdem.

Quo pacto in generatione priora posterioribus imperfectiora sint.

Solutio secundi: Ens concretum in qualibet natura inferiori, id est, natura entis analoga, quæ per omnia particularia entia funditur,

causa

A causa est, cur vnumquodque sub intellectum cadat, quatenus esse intelligibile, enti, vt propria ipsius passio, primo conuenit, ab illoque in naturas inferiores quasi dilabitur. Verum hinc non colligitur ens prius actu cognosci, quam species infimas: sicuti ex eo, quod potentia ad risum prius homini, quam Socrati conueniat, non sequitur, risum prius homini, quam Socrati inesse. Illud vero Aristot. effatum ex primo posteriorum, sic deberet rite aptari, vt eo loco docuimus: B ens in causa est cur species infimas concipiamus, siue ex conceptu entis venimus in cognitionem specierũ infimarum: igitur ens manifestius nobis est, quam species infimæ. At enim antecedens propositio tunc falsa erit. Cõcluditur tamen hoc argumento, ens suapte natura prius cognoscibile esse, quam inferiores naturas, licet non prius cognoscatur à nobis, quorum cognitio, vtpote à sensu orta, ab inferioribus ad superiora paulatim euadit.

Explicatur effatum Aristotelicũ.

C Solutio tertii: Si nomine adæquati obiecti significetur obiectum commune ab inferioribus abstractum, continens sub se omnia, quæ à potentia attinguntur, maior propositio perspicue falsa est, siquidem potentiæ sensitiuæ, neq; primario, neque secundario actu rem communem attingunt, sed singularem duntaxat. Si vero significetur ratio, sub qua res in potentiam cadit, ita vt sententia sit, primam notitiam cuiusq; potentiæ esse eius, quod participat rationem obiecti adæquati, D tunc maior propositio admittenda est, sed in eo sensu dicendum ad minorem, non solum ens in cõmune, sed quodlibet particulare ens esse obiectum adæquatum intellectus, siquidem omnia entia rationem cognoscibilitatis sibi vendicant: Arist. autem, cum docet ens in commune esse obiectum intellectus, non sumit ens in commune etiam priori modo, sed prout inferiora comprehendit.

Potentia sensitiua nõ attingunt rem communem.

Solutio quarti: Principium illud, impossibile E est idem simul esse, & non esse, non est primum cognitum complexum, quasi ex omnibus principiis complexis primo occurrat. Nam sicut termini minus cõmunes cognitu priores sunt, ita principia, quæ ex illis constant, intellectui se prius ingerunt. Dicitur tamen principium illud primum, ob nobilitatem perspicuæ certitudinis, quæ tanta est, vt nemo illud, modo compos rationis sit, mente inficiari possit. Appellatur quoq; cæterorum principiorum norma, quod F cætera eius veritate innitantur, & à priori per illud confirmari possint, vt alibi diximus. Atque hæ causæ sunt, ob quas natura illius principii intelligentiam nobis primum enodasse perhibetur, non autem quod eius vel apprehensio, vel assensus, ordine inuentionis in nostro intellectu prius gignatur.

Quæ principia intellectui occurrant.

Solutio quinti. Hoc argumentum confirmat secundam tertii articuli conclusionem, nimirum si obiectum sit extra debitam distantiam, prius à nobis magis vniuersalia apprehẽdi. Aduertimus tamen cum Scoto in 1. sent. loco cit. esto singularia magis vniuersalium è longiori distantia prius dignoscantur; non proinde tamen existimandum, acrius ab iis sensum moueri, quam à singularibus minus vniuersalium. Id enim acrius mouet, quod actuosius est, seu, quod magis actum participat, hoc autem esse singulare minus vniuersalium nemo negarit. Quo fit, vt causa, ob quam prædicta singularia magis vniuersalium facilius dignoscantur, non ad maiorem ipsorum in agendo efficacitatem, sed imperfectionem potius referenda sit, quia videlicet ad sui notitiam, minus expressam imaginem deposcunt, vti superius disseruimus.

Solutio sexti: Cum naturæ communiores sumuntur vt tota quædam sunt, respectu minus communium, non vt tota actualia, sed vt tota potentialia spectantur, sicque non iam in cognitionem confusam actualem, sed in potentialem cadunt. Quo liquet, sextum argumentum à propositę disceptationis, in qua de cognitione confusa actuali agitur, scopo aberrare. Erit tamen operæ pretium decernere hoc loco, quinam ordo sit cognitionis confusæ potentialis. Sunt, qui asserant magis vniuersalia secundum eiusmodi cognitionem interdum nobis notiora esse, videlicet cum cognitio confusa potentialis, & distincta actualis in eandem incidunt, veluti cum animalis essentiam ignoratis speciebus, quæ sub eo continentur, penetramus. Sed non recte sentiunt. Nam cognitio distincta actualis magis vniuersalium, sublatis impedimentis, semper est posterior confusa actuali minus vniuersalium, vt ex dictis constat. Quare semper confusa potentialis minus vniuersalium, erit prior confusa potentiali magis vniuersalium, proindeque absolute statuendum est, cognitionem confusam potentialem minus vniuersalium, semper antecedere cognitionem eiusdem generis circa magis vniuersalia. Hoc posito respondetur ad argumentum, non omne totum vi inuentionis prius à nobis concipi, quam partes, sed id tantum, quod sensui magis appropinquat; hoc autem è communibus naturis est species infima. Neque oppositum docet Aristot. in proœmio, vbi de progressu cognoscendi auscultatorio, accuratæque doctrinæ, disputat.

Quid à nobis primo intelligatur notitia confusa potentiali.

Solutio septimi: Ex eo, quod naturæ magis vniuersales pauciora in se prædicata cohibeant, recte colligitur, eas ad notitiam distinctam actualem paucioribus egere, atq; ita eo cognitionis genere prius à nobis concipi. Verum eædem ad notionem confusam actualem plura requirunt, quatenus à pluribus abstrahendæ sunt, quam naturæ minus communes.

Naturæ magis vniuersales plura exigunt ad confusam sui notitiã.

Solutio octaui: Receptis iam intellectu speciebus, plerumque magis vnicuiq; in promptu est communiora prædicata apprehendere, &

de inferioribus enuntiare, propterea quod illa, A vt in pluribus insunt, ita frequentius occurrunt, atque adeo magis innotescunt. Sed enim hoc non impedit, quo minus cum rei imago in intellectu primum gignitur, prius species infima, quam vlla natura superior, sublatis impedimentis concipiatur: quæ fuit nostra prima conclusio in tertio huiusce disputationis articulo: quam etiam solam argumenta Scoti, & ex mente ipsius & re ipsa colligunt, vnde non est, quod à nobis soluantur.

QVÆSTIO IV.

SITNE SINGVLARE PRIMO *cognitum à nostro intellectu, an non?*

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA SVADERE videantur, prius vniuersale, quam singulare à nobis intelligi?

Hos retulimus superius art. 1. quæst. 3.

SVperiori quæstione comparauimus naturas vniuersales inter sese, nunc easdem cum singularibus conferemus. Quod igitur vniuersales cognitione confusa prius ab intellectu nostro percipiantur, defendunt Thomistæ prope omnes, & ex Scoti sectatoribus non pauci, idque hisce fere argumentis stabilire nituntur.

Argum. Ex D. Thom. 1. contra gent. cap. 48.

Primum, cum omnis nostra cognitio per species fiat, ea prius cognoscere intellectus debet, quæ ipsi directo prius & clarius ab specie intelligibili repræsentantur; sed ita se habent naturæ communes. Nam eæ primaria, & formali expressione in specie continentur; singularia vero non nisi implicite & virtute: igitur prius naturæ communes, quam singulares à nobis percipiuntur.

2. Argum.

Deinde, materia est in causa, cur res materiales minus facile à nobis intelligantur: ergo ea, quæ maxime sunt in materiam demersa, vti singularia, difficilius ac posterius ab intellectu nostro percipientur. Probatur assumptum, primum, quia vnumquodque intelligitur ex suo actu, vt Aristoteles docet 9. Metaphysicæ, capite 11. text. 20. at materia non actus est, sed potentia. Secundo, quia vt aduertit Plotinus Ennead. 5. libro 5. cap. 1. cognitum debet esse cognoscenti cognatum: vnde omnis cognitio, vt est communis Philosophorum sententia, tradita in opere de secretiore sapientia secundum Ægyptios, c. 3. lib. 2. fit per assimilationem inter vim cognoscentem, & rem cognitam: at intellectus cum immaterialis sit, admodum est materiæ dissimilis.

Plotinus.

Omnis cognitio similitudine fit cognoscẽtis cũ cognito.

Item, pueri, quorum vox naturæ ipsius vox esse videtur, principio quemlibet virum vocant patrem, quamlibet fœminam matrem. Igitur naturæ ductu prius communem rationem patris, quam huius patris apprehendunt, atque adeo non prius singulare, quam vniuersale intelligunt. Quare & Aristoteles in proœmio huius operis ab hoc puerorum exemplo B argumentum duxit ad comprobandum, vniuersalia tum magis, tum prius nobis esse manifesta.

3. Argum.

Ad hæc, vniuersale est obiectum intellectus, singulare obiectum sensus; vt testatur Aristoteles hoc in libro cap. 5. text. 49. ergo intellectus prius vniuersale cognoscit, quam singulare, alioqui prius tenderet in non suum, quam in suum obiectum. Huc pertinet, quod etiam Aristot. eodem loco ait, repetitque in 5. libro C Metaphysicæ cap. 11. textu 16. nimirum singulare esse primo notum sensui, vniuersale vero intellectui.

4. Argum.

Postremo, singulare intelligitur à nobis reflexè, vt asseruisse videtur Aristoteles 3. de anima capite 4. textu 10. ergo eius cognitio posterior est, quam rei vniuersalis. Consecutio patet, quia omne reflexum est posterius directo. Liquet etiam priuatim ex ipso progressu cognitionis reflexæ, quam D. Tho- D mas in disputatis quæst. de anima, articulo 20. & alibi, ac nonnulli eius sectatores in hunc fere modum explicant. Cum rei alicuius notitia mentem subit, dicitur primum à phantasmate & intellectu agente, quasi intelligibilis quædam linea, quæ deinde procurrit ad intellectum patientem, inde ad rem vniuersalem speciei repræsentatam. tum à re vniuersali inflectitur ad phantasma, & ad rem singularem, quæ illius quasi inuolucro obtegitur: hoc E est, vt planius dicamus, imprimitur à phantasmate, & intellectu agente in patientem species intelligibilis: tunc intellectus patiens ea informatus gignit conceptum rei vniuersalis, mox attendens ad suum actum, aduertit illum genitum fuisse ab specie, speciem à phantasmate, phantasma à re singulari: atque ita tandem in hoc flexu deprehendit rem singularem, & existit in mente quidam veluti circu- F lus intellectualis, quem Aristoteles significauit similitudine lineæ inflexæ, quæ in se ipsam veluti recurrit, cum ex recta inflectuntur in orbem.

5. Argum.

D. Th. opusc. c. 27. & 43. & 2. de ani. lect. 13. & 1. part. qu. 85. art. 3. & q. 86. artic. 1. Ferrariensis 3. de ani. q. 13. Hispalensis in 1. d. 39. q. 2. art. 3. Capre. in 1. d. 35. q. 2.

Intellectus circulus.

Alii vero cognitionem reflexam singularis hoc modo fieri arbitrantur. Percipit intellectus naturam communem verbi gratia hominis, tunc quia aduertit illam non separatim ac per se cohærere, sed necessario in aliquo singulari existere, colligit dari aliquod singulare, in quo sit, atque ita dicitur singulare ipsum arguen-

Vt Caiet. 1. part. q. 86. art. 1.

arguendo ac reflectendo cognoſcere. Patet igitur notitiam reflexam ſingularis, ſiue hoc, ſiue illo modo contingat, poſteriorem eſſe, quam conceptum naturę communis, quandoquidem ſemper intellectus extremo loco naturam ſingularem apprehendit.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR SINGVLARIA *prius faciliusq́ꝫ à nobis intelligi, quam vniuerſalia.*

Concluſio. Eius aſſertores. Eandem ſequūtur Io. Maior in 1. d. 3. q. 4. Bacon. ibid. q. 1. Niphus 1. Metaph. diſputat. 11. Trombeta 7. Metaph. q. 7 Ant. Andr. q. 14. Ioan. Can. 1. Phyſ. q. 2. Thienenſis de anima, ad tex. 11. Piccol. in ſua Phil. Moral. grad 5. cap. 18.

ASſerendum tamen eſt; prius à nobis ſingularia, quam vniuerſalia intelligi. Quod præter alios ſentit Durandus in 2. diſt. 3. q. 7. Ochamus in 1. diſt. 3. q. 5. Gregor. ibid. quæſt. 3. Apollinaris 3. de Anima, q. 13. Burlæus & Marſilius hoc loco. Hanc ſententiam, qui ſpecies proprias rerum ſingularium in intellectu dari arbitrantur, ex eo maxime comprobare poſſunt, quod intellectus prius conſignetur ſpecie rei ſingularis, quam vniuerſalis, faciliuſque ac promptius excitetur ad eliciendum cōceptum adæquatum talis ſpeciei, exprimentem ſcilicet totum id, quod ſpecies repræſentat, hoc eſt, ipſam rem ſingularem, quam ad formandum conceptum naturæ communioris, ad quam ea ſpecies nec primario, nec adæquate inclinet. Verum quia illuſtrior, magiſque Peripatetica eſt contraria opinio, prorſus negans intellectui eiuſmodi ſpecies intelligibiles, quæ adæquate repreſentent ſingularia (qua de re 3. de Anima) nos illi modo inſiſtentes ea probatione non vtemur. Nec vero deſunt aliæ ſatis firmæ ad propoſitum concludendum.

Quod igitur conceptus rei ſingulares prius faciliuſq; à nobis eliciatur, quam rei vniuerſalis, oſtendi poteſt, primo. quia ſingulare eſt propinquum ſenſui, à quo intellectus hoc ſtatu cognitionem mutuatur, & in actu ſuo pendet. Quare prius fertur intellectus ad ſingulare ipſum, quam ad vniuerſale concipiendum.

Omnis magis Peripatetica non dari ſpecies rerum ſingularium.

Secundo, Conceptus rei ſingularis, cum ſit notitia præſtantioris naturæ, perfectior eſt, quam conceptus rei communis in eadem ſerie: ergo prius, ſaltem origine, ab intellectu noſtro gignetur. Probatur conſecutio; quia, vt Scotus recte argumentabatur, cauſæ naturales, cum nihil impedimenti ſubeſt, mox producunt nobiliſſimum effectum; quem poſſunt: at vero cum primum ex phantaſmate rei ſingularis tranſmittitur ſpecies rei communis in intellectum, dantur cauſæ, quæ ſufficiunt ad productionem conceptus rei ſingularis; nimirum eiuſmodi ſpecies, & phantaſma; nec quicquam eſt quod impediat. Quare is conceptus prius omnino elicietur.

Experientia dux Philoſophiæ.

Tertio, Experientia ipſa dux Philoſophiæ ac magiſtra veritatis palam teſtatur, cum res aliqua ſingularis ſenſum ferit, nihil prius, à nobis concipi, quam rem ipſam ſingularem: aduerſatur ergo experientię, qui negat ſingularia prius à nobis intelligi.

Impugnatur prior modus cognitionis reflexæ ſupra explicatus.

Poſtremo, Si intellectus non intelligeret ſingularia niſi reflexe, & eo præſertim modo, quem aduerſariæ partis auctores tradunt, ſequeretur in primis nullum ſingulare à nobis determinate concipi, ſub notitia vaga duntaxat. Nam ſi nullum hominis, verbi gratia, indiuiduum apprehendimus, niſi ſcrutando ſingulare, à quo ſpecies hominis in commune genita eſt (qui erat prior modus explicandi cognitionem reflexam) cum eiuſmodi ſpecies à Socrate, vel à Platone, & alio quouis homine ſine diſcrimine emitti potuerit, certe ea ratione ad nullum hominis indiuiduum definite perueniemus. Idemq; accidet, ſi ſingulare non percipiamus, niſi dum arguendo aduertimus, communem hominis, verbi gratia, naturam neceſſario re ipſa in aliquo ſingulari exiſtere, quo pacto alii cognitionem reflexam explicabant.

Refellitur poſterior.

Etenim cum hominis natura in omnibus ſuis inferioribus contineatur, non magis ad hoc ſingulare, quam ad illud eo pacto ducemur. Rurſus ſi prior ille modus cognitionis reflexæ verus eſſet, ſequeretur conceptum rei ſingularis efformari nō poſſe, niſi interpoſita longiori mora, dum ſcilicet intellectus eiuſmodi recurſus obit; imo nec elici niſi ab homine exercitato, quiq; prius ab alio edoctus fuerit, quo modo quaſi filo, vt in Dædali labyrintho, viam regens per circuitus illos, & ambages, ad phantaſma redeat. Quare minus fuiſſet à natura homini conſultum, cui tam perplexa & difficilis via data eſſet ad intelligenda ſingularia, in quibus tractandis omnis eius vita verſatur.

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE *partis argumenta.*

NVnc eorum argumentis occurramus, qui oſtendere nituntur prius vniuerſalia, quam ſingularia in noſtrum intellectum cadere. Ad primum dicendum: non oportere prius intelligi id, quod ſpecies primario repræſentat, ſed id, ad quod magis excitatur intellectus; magis autem excitatur ac ducitur ad intelligendum ſingulare, licet inadæquate, & implicite in ſpecie intelligibili repræſentatum; quia phantaſma, quod in ſenſu interno intellectui aſsiſtit, eſt ipſius ſingularis, præualetque ad determinandam ad illud intellectionem ob dependentiam intellectus noſtri à ſenſu, hoc rerum ſtatu; quantumuis ſpecies intelligibilis ex ſe magis ferat ad rem vniuerſalem.

Ex Henrico Gad. 1. part. Summ. art. 36. q. 1. lege etiam pro eadem re Auerroem disput. 3. contra Algazelem. D. Th. 1. sen. d. 35 q. vnic. art. 1. & 2. contra gent. cap. 44. Zimaram in theor. propos. 1.

Secundi argumenti explicatio vt illustrior A sit, aduertendum est * duobus modis dici posse cognitionem impediri à materia; vno ex parte subiecti; altero ex parte obiecti. Ex parte subiecti, quia quo illud magis materiale est, eo minus idoneum ad vim cognoscendi; cum semper hęc nonnihil abstractionis à materia desideret. Vnde Arist. 2. de Anima, cap. 12. text. 124. * causam cur plantę cognitione prorsus careant (etsi eis Plato quasi dormientem sensum dederit) ad ipsarum concretionem, &, vt vocant, materiali- B tatem refert: contra vero quo res magis à materia emergunt, eo perfectioré obtinent cognoscendi gradum, vt videre est in bellua, homine, & angelo: hominis enim cognitio perfectior est quam belluæ; quia forma hominis potest extra materiam cohærere, non autem belluæ: & angeli item cognitio nobilior, quam hominis, quia angelus prorsus materia vacat, nõ homo, qui ex corpore & animo constat. Iam vero ex parte obiecti dicitur materia impedire, seu re- C tardare cognitionem ob eas potissimũ caussis, quæ in proposito argumento continentur. Verum si quis animum aduertat, facilè videbit ex nulla earum colligi posse, intellectionem plus à materia rei singularis, quam vniuersalis impediri. Non enim materia rei singularis, aut magis potentia est, aut intellectui dissimilior, quã materia rei vniuersalis. Nam quod obiiciunt, naturam singularem magis esse materia demersam, id est, constitui ex materia magis cõtracta, D id nihil momenti habet. Non enim contractio illa difficiliorem reddit apprehensionem rei singularis; quin vero naturæ communes non nisi beneficio singularium, quæ primo in sensus, deinde in intellectum species imprimunt, intelligi à nobis possunt. Quo fit, vt materia indiuidua non modo non impediat, aut retardet cognitionem, sed pro sua etiã parte iuuet, ac promoueat, quatenus est in re singulari, à quo omnis nostra cognitio ortum habet.

**Quo pacto materia impedit cognitionem.*

** Plantæ ob nimis terrestrem corporis compagem, sensu carent.*

Intellectio non magis à materia rei singularis quam vniuersalis impeditur.

Lege D. Th. 1. par. q. 101. art. 2. & in 2. Sent. d. 23. q. 2. artic. 2. Gal. lib. 3. de Loc. affect. Cerebri humiditas intelligendi actum interturbat.

E Ad tertium, dicendum cum Gregorio in 1. d. 3. quæst. 4. art. 3. & Ochamo dist. 3. q. 6. pueros non iccirco primum omnes viros patres appellare, quod communem patris, aut viri rationem primo concipiant, sed quia humore & ea, quam humor exhalat, nebula cerebrum occupante, adeo in illis interior sensus obductus est, adeoque imperfecte & quasi per vmbram operatur, vt singularia illa non nisi sub imper- F fecta & vaga notione percipiat, nec parentes ab aliis dignoscant, donec vi discernendi polleant, quæ ætate procedente sensim emergit. Quod si aduersariorum ratio concluderet, eodem modo, vt autores citati animaduertunt, probari posset, belluas primum naturam communem apprehendere quam ne apprehendunt quidem. Videmus siquidem agnos recens natos quamlibet ouem, quasi matrem sequi; nimirum quia dum vegetiori carent sensu, omnes oues tan- A quam matres apprehendunt. At enim quia vaga illa & confusa singularium notitia, quatenus circa nullum singulare definite versatur, conceptui confuso rei vniuersalis admodum cognata est; ideo Aristot. ab eo sumpsit argumentum, quo vniuersalia prius à nobis intelligi comprobauit.

Notitia vaga singularium.

Ad quartum respondendum est, adæquatum obiectum intellectus, vt ex 9. Metaphys. cap. 11. text. 20. colligitur, non esse vniuersale, sed ens B in tota suæ significationis amplitudine, quo pacto tam vniuersalia, quam singularia complectitur: dici tamen interdum vniuersale, obiectum intellectus: quia cognitio vniuersalis propria illi est, vtpote, quæ soli intellectui competit, etsi non sola; seu (quod eodem redit) quia intellectus per vniuersalium cognitionem præstat sensui, qui licèt singularia percipiat, vltra ea tamen non ascendit. Reliqua vero Aristot. testimonia intelligenda sunt de cognitione scien- C tiæ, qua intellectus, vt ex 1. lib. posterioris Analyticæ constat, vniuersalia per se ac primo contemplatur; singularia vero non nisi ex accidente secundaria ratione.

Obiectum adæquatum intellectus.

Quinti argumenti solutio plus habet difficultatis; illo namq; Arist. testimonio ex cap. 4. l. 3. de Anima, tanquam gladio Delphico varie vtuntur Peripatetici. Nonnulli, è quib. est Henricus Gandau. quodl. 5. q. 15. D. Thomas, eiusq; sectatores, & pleriq; alii, quorum explicatio- D nem in argumento retulimus, elicere ex eo conantur, singulare posterius à nobis intelligi, alii intelligi prius. Atque ex hisce posterioribus est Greg. Ariminensis in 1. dist. 3. q. 3. art. 2. & Burlæus initio huius libri. Reiecta tamen huiusce rei pleniori disceptatione ad eum locum tertii de Anima, breuiter hic dicendum, Aristot. vel nihil ibi de discrimine inter directam & reflexam cognitionem tradere voluisse; sed docere duntaxat, animam percipere vniuersale alia fa- E cultate distincta à sensu, quo singulare percipit: distincta quidem vel reipsa, vel sola ratione; sicuti linea flexa sola ratione differt à se ipsa protensa, quod admodum probabile est. Vel, si etiam directæ & reflexæ cognitionis discrimen indicare voluit, haud obscure cognitionem reflexam, quam singulari attribuit, priorem fecisse directa, quam assignat vniuersali. Hæc est enim eius loci sententia; Anima percipit vniuersale, sicuti cum extensa fuerit linea flexa, F quasi videlicet mens in cognoscendo singulari prius se inflectat ad sensum, postea vero recto intuitu sese ad percipiendum vniuersale conuertat. At neque iuxta hanc expositionem dici debet singulare cognosci reflexe, sed inflexe potius, vt ex contextu Græco planum est. Vnde patet Aristot. eo loco aut neutri parti præsentis controuersiæ, aut nostræ potius fauisse. Lege etiam Fonsecam lib. 1. Metaphys. cap. 1. quæst. 2. sect. 5.

Explicatur locus Arist. in 3. de Anima.

Singulare non tam reflexe quam inflexe intelligi.

QVÆ-

QVÆSTIO V.

VTRVM SINGVLARE SVBSTANTIÆ, an accidentis à nobis primo intelligatur.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEATUR primo intelligi singulare substantiæ.

SVperiori disputatione statuimus; prius à nobis singulare, quam vniuersale intelligi: sequitur vt quodnam illud singulare sit, accidentis ne an substantiæ, videamus. Quod igitur singulare substantiæ in nostrum intellectũ primo cadat, suaderi potest in primis testimonio Aristot. 7. Metaphys. cap. 1. textu 4. vbi ait, substantiam esse cognitione priorem accidentibus. Deinde hac ratione: Id intellectus primo concipit, quod primo cogitatiua apprehendit; nam & cum hac primo coniungitur intellectus agens: sed cogitatiua primo apprehendit substantiam singularem, ergo & intellectus. Maior propositio suadetur, quia ex doctrina D. Dionysii, c. 4. de Diuinis nominibus, infinitum summi coniungitur summo infimi: summum autem inter potentias cognoscentes est intellectus, infimum vero facultas sensitiua: itemq; omnium intellectuum, humanus infimus est, & inter omnes sensitrices facultates cogitatiua summa habetur. Minor probatur, quia cum substantiæ cognitio, accidentium perceptione nobilior sit, illam prius quàm hanc cogitatiua eliciet. si causa naturalis non impedita edit primo nobilissimum effectum, quem potest.

Aristot.

D. Dionys. Infimũ summi coniungitur summo infimi.

Item, Anima nihil prius, quam se ipsam intelligit. Non ergo prius accidens quam substantiam percipit. Probatur antecedens: namque id anima prius intelligit, quod ipsi maxime præsens est; nihil autem illi magis quam ipsa sibi cohæret, ac præsto adest.

Denique, Quod saltem Deus in hominis intellectum primo cadat, hunc in modum ostenditur. Id, in quo cætera cognoscimus, & quo de aliis iudicamus, primo nobis perspectum esse oportet; vnde prius lucem, quam colores sentimus, & principiis, quam conclusioni, prius assensum damus; sed quicquid cognoscimus, non nisi in luce primæ veritatis cognoscimus, & per eam de cæteris iudicamus, vt scripsit Plato in Timæo, & D. Augustinus 12. libro de Trinitate, capite 2. Igitur primo cognitum à nobis est veritas prima, id est, Deus.

Plato. D. August.

A

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

IN hac quæstione diuersi diuersa, atque aduersa sentiunt. Etenim sunt qui putent, substantiam non modo non intelligi à nobis primo, sed ne intelligi quidem, nostramque omnem perscrutationem circa substantiarum inuolucra, id est, accidentia, immorari, nec ad ipsam rei essentiam, aut substantiam peruenire. Qua de re lege, si placet, Nicolaum Cusam in libris de Docta ignorantia, & in 3. Idiotæ dialogo copiose disserentem. Alii censent prius concipi à nobis substantiam, quam accidens: & ex his quidam prius vniuersale, alii singulare; rursumq; ex his postremis quidam singulare vagum, alii determinatum.

Varia sententia de singulari primo cognito.

B

Lege Heruæũ quodli. 3. q. 12.

Sit tamen conclusio. Singulare, quod à nobis primo concipitur, est singulare sensibile, determinatum, non substantiæ, (si eius formale spectetur) sed accidentis concrete sumpti. Hæc conclusio intelligi debet sublatis impedimentis. Probaturque sigillatim. Nam cum nostra cognitio ortũ habeat à sensu, eoq; vtatur velut præuio satellite, id primo mentem subit, quod primo sui speciem in sensus imprimit: hoc autem, vt ex superioribus constat, si nihil obsit, est singulare sensibile determinatum. Esse vero huiusmodi singulare non substantiæ, sed accidentis, inde suadetur: quia substantia non mittit sui similitudinem ad sensum, alioqui esset sensibilis per se, quod negat Aristot. 2. de Anima. c. 6. text. 65. Denique debere id esse singulare accidentis concrete, non abstracte sumpti, ex eo ostenditur, quia vnaquæq; res ita sensu percipitur, vt in eum agit. Quare cum singulare sensibile non nisi concrete sumptum agat. (Neque enim id, quod calefacit, est hic calor, sed hoc calidum, docente Aristot. in lib. de Sensu & sensibili, capite 6. qui actiones sunt singularium per se existentium) fit vt singulare sensibile cõcretum primo sub sensum cadat, & ex consequenti primum ab intellectu percipiatur. Adiecimus verba illa, si eius formale spectetur, quia cum concreta accidentium, quæ sui speciem in sensus mittunt, substantias connotent, necesse est, vt tam ipsa, quam substantiæ, eodem actu apprehendantur; sed hæ vt connotatæ & accidentibus inuolutæ, ac proinde secundaria ratione, & implicite; illa vt formaliter significata, atque adeo primo & per se.

Conclusio.

C

D

Actiones sunt singularium per se existentium.

E

F

Ex his, quæ hactenus docuimus, licebit colligere; id, quod inter naturas communes à nobis primo loco intelligitur, esse naturam specificam eius accidentis, quod amoris impedimentis prius sub sensum cadit: quod asserit Scotus 7. Metaph. q. 3. & Iandunus ibidem, aliiq; non pauci.

ARTI-

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI ARticuli argumentis.

Solut. 1. arg. AD primum argumentum initio quæstionis propositum dic. Aristotelem eo loco septimi Metaphys. loqui de accidente secundum accuratam & distinctam cognitionem, quæ per auscultationem habetur, quo pacto substantia cognitione prior est; cum sine illa accidens nec absolute intelligi, nec perfecte definiri posit. Nos vero in præsentia agere de accidente secundum notitiam confusam via inuentionis.

Quo pacto substantia sit cognitione prior accidente.

Solut. 2. arg. Ad secundum, Supposita nunc illa sententia, quæ præter sensum communem, plures sensus internos facit; quod an ita sit in libris de Anima disquiretur; respondemus in primis negando maiorem propositionem. Non enim intellectus agens cum sola cogitatrice potentia iungitur; sed cum phantasia quoque, imo & cum sensu communi, vt quidam putant. Quare cum hæ facultates sola accidentia percipiant, solam accidentis similitudinem vna cum intellectu agente in patientem primo inferent. Quod vero ad illud D. Dionysii effatum spectat, dicendum erit, omnes internos sensus reputari summum inter potentias cognoscitiuas organicas. Aliter etiam eidem argumento occurri potest, videlicet admittendo maiorem propositionem cum Ianduno 1. de Anima quæst. 10. & Caiet. 1. part. quæst. 85. artic. 1. sed negando minorem. Licet enim cogitatiua ex accidentis similitudine imaginem substantiæ effingat; tamen saltem prius natura apprehendit accidens, cuius speciem à phantasia recipit, esto illius, quam huius apprehensio nobilior sit. Est enim rata naturæ lex, vt quælibet potentia id, saltem prius origine, concipiat, cuius similitudine primo excitatur. Adde etiam cogitatricem vim non nisi arguendo, & quodam veluti discursu, vt plerique arbitrantur, ad apprehensionem substantiæ deuenire, proindeque non posse non imaginem accidentis, cum qua intellectus agens mox concurrat, sibi prius efformare. Denique Richardus in 2. distinct. 24. quæst. 3. circa 3. principale, Heruæus quodlib. 3. quæst. 12. negant sub-

Altera solutio eiusdem argumenti.

Cogitatiua prius saltē natura apprehēdit accidens, quā substantiā.

3. Solut. aliorum.

A stantiam ab vllo sensu percipi. Quæ sententia in vtramque partem probabilis est: placuit autem affirmatiua D. Thom. in 4. distin. 49. q. 2. art. 2. & in opusc. 26. Auerroi 2. lib. de Anima, comm. 63. Caiet. 3. p. q. 76. art. 7. aliisq; compluribus. Qua de re luculenter scripsit Mirandula lib. 5. de Examine veritatis, cap. 10.

Solut. 3. arg. Ad tertium, dicito ex doctrina D. Augustini lib. 14. de Trinitate, capite 6. dupliciter intelligi posse mentem nostram sibi præsentem esse,
B videlicet præsentia essentiali; quia nimirum à se ipsa non abest: vel obiectiua, quia sibimet conceptu aliquo obiicitur. Priori modo non posse quicquam prius, aut magis præsens illi esse, quam ipsa sibi est: posteriori prius sese illi exhibere rem singularem sensibilem, cuius speciem recipit, maxime cum se non nisi actu reflexo intelligat, postquam videlicet ad alia protensa in se ipsam recurrit. Quod Aristoteles significauit 3. de Anima, capite 4. text. 8.
C aiens cum intellectus singula intelligibilia effectus fuerit, tunc demum sui ipsius capere notionem.

Quo pacto anima in se reciprocet, lege D. Tho. 1. par. q. 87. art. 1.

Solut. 4. arg. Ad quartum, omissa longiori disputatione, quam persequitur Henricus Gandau. 1. part. Summæ, art. 24. quæst. 7. & D. Thomas opusc. 70. quæst. 1. art. 3. & 1. part. q. 88. art. 3. & Scotus in 1. Senten. dist. 3. quæst. 4. respondendum est, ea quæ intelligimus, non dici apud Platonem & D. August. percipi à nobis in luce pri-
D mæ veritatis tanquam in re cognita; sed tanquam in ratione cognoscendi, id est, non quasi, dum quidpiam intelligimus, ipsam primam veritatem prius cognoscamus: sed quia nihil in nostrum intellectum cadit, nisi quatenus in eo prima veritas elucet, & participatur, & sacrum illud ac diuinum lumen vt rebus ipsis veritatem, ita nobis vim eius percipiendæ, tuendæque largitur, vt ex eodem Platone D. Gregorius Nazianzenus inquit. Enimuero quod
E ipsa prima veritas in se sumpta à nobis haud primo cognoscatur ex eo planum est, quia in hoc vitæ statu ad naturalem Dei cognitionem non nisi ex antecedente sensibilium rerum notitia prouehimur. Atque hæc de ordine vniuersalia & singularia à nobis intelligendi satis sunt.

Nihil intelligimus nisi lumine à diuino luce fonte ad nos defluente.

Hæc de re D. Greg. Naz. in sanctum lauacrum. orat. 3.

CAPVT

Κεφάλαιον β.

Ἀνάγκη δ' ἤτοι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν, ἢ πλείους, καὶ εἰ μίαν, ἤτοι ἀκίνητον, ὥσπερ φησὶ Παρμενίδης καὶ Μέλισσος, ἢ κινουμένην, ὥσπερ οἱ φυσικοί. οἱ μὲν, ἀέρα φάσκοντες εἶναι οἱ δὲ ὕδωρ, τὴν πρώτην ἀρχὴν, εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας, ἢ ἀπείρους. καὶ εἰ πεπερασμένας, πλείους δὲ μιᾶς, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ τέτταρας, ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμόν. καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως ὥσπερ Δημόκριτος, τὸ γένος ἓν σχήματι καὶ εἴδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας. ὁμοίως δὲ ζητοῦσι καὶ οἱ τὰ ὄντα ζητοῦντες, πόσα· ἐξ ὧν γὰρ τὰ ὄντα ἐστὶ ζητοῦσι πρῶτον ταῦτα πότερον ἕν, ἢ πολλὰ καὶ εἰ πολλὰ ἢ πεπερασμένα, ἢ ἄπειρα ὥστε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον ζητοῦσι, πότερον ἕν, ἢ πολλά. τὸ μὲν οὖν εἰ ἓν καὶ ἀκίνητον τὸ ὂν σκοπεῖν οὐ περὶ φύσεώς ἐστι σκοπεῖν. ὥσπερ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῃ οὐκ ἔτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης, ἢ πασῶν κοινῆς, οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν.

οὐ γὰρ

Caput II.

Necesse est a itaq; aut vnum esse principium, aut plura: atq; si vnum, aut immobile, vt Parmenides & Melissus inquiunt; aut quod moueatur, vt naturales Philosophi; quorum alii primum principiū ignem statuunt, alii aquam: at si plura, aut finita, aut infinita: & si finita, vno autē plura; aut duo, aut tria, aut quatuor, aut numero quopiā alio: si infinita, aut generis eiusdem specie differentia, vt Democritus: aut etiam contraria. b Non aliter inquirunt, qui ea quæ sunt quot sint, scrutantur. Nam de his primum quærunt, è quibus sunt entia, vtrum vnum, an plura: & si plura; an finita, an infinita. Quare inquirunt an principium & elementum vnum sit, an multa. c Consideratio igitur de eo quod est, an vnum sit, & immobile, naturalis non est. Nam vt Geometræ nulla contra eum remanet ratio qui principia tollit; sed aut alterius est scientiæ, aut omnium communis; sic neque ei, qui de principiis differit. d Quan-

Text. 6.

Text. 7.

Text. 8.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Absoluto huiusce disciplinæ proœmio, sequitur tractatio ipsa, in qua Aristoteles imitatus naturam, quæ à principiis opus inchoat, disputationem rerum naturalium ab earum principiis orditur. Seruat autem in horum peruestigatione eum ordinem, ac methodum, quam ipse ante perscripserat. Nam priusquam de singulis principiis particulatim differat, communes, ac generales eorum quæstiones pertractat, & antè omnia veterum sententias commemorat, vt ex earum diiudicatione fit maior atque illustrior sit veritatis explicatio.

Methodus Aristotelica doctrina.

a *Necesse est itaq;*] Tradit modos, quibus principia statui posse videantur, vt ex iis omnibus eos quos probarit, excerpat, & principiorum numerum statuat; non omnes tamen recenset, vt annotauit Diuus Thomas, Auerroes & Simplicius; sed qui magis ad rem præsentem faciunt. Possunt vero ii ad hanc summam, partitionemque redigi. Oportet aut vnum esse principium, aut plura: si vnum, aut motus expers, aut mobile; si motus expers, aut finitum, aut infinitum. Similiter si mobile. Rursum, si plura, aut finita, aut infinita, si finita, aut duo, aut tria, aut alio certo numero comprehensa. Si infinita, aut generis eiusdem, sed specie & figura, situque diuersa; aut genere etiam differentia, & inter se pugnantia. Igitur Parmenides & Melissus vnum duntaxat principium, idq; motus expers inuexere, infinitum Melissus, Parmenides finitum. Diogenes, Apolloniates, Anaximenes, Anaximander & Thales vnum etiam, sed infinitum & mobile. Hippasus & Heraclitus vnum quoque, veruntamen finitum & mobile. Plura vero certo numero comprehensa constituerunt Plato, Empedocles & Pythagoræi; Plato tria, Empedocles quatuor, Pythagoræi decem. Infinita generis eiusdem, specie & figura discrepantia Leucippus & Democritus: generis diuersi, & inter se contraria, Anaxagoras. Quo autem modo singuli sua dogmata intellexerint, ac defenderint, patebit in progressu, nosque id in quæstione de numero principiorum locupletius exponemus.

Modi, quib. principia videntur statui.

Qui vnum principium fecere.

Qui plura finita.

Qui infinita.

b *Non aliter inquirunt*] Varie hunc locum explicant Alexander, Simplicius & Auerroes. Videtur tamen significasse Aristoteles hanc, quam sequitur, philosophandi rationem, scrutando nimirum Physicarum rerum principia, nequaquam nouam esse, cum eam alii ante ipsum vsurparint: qui cum eorum, quibus vniuersitas constat, numerum, seu multitudinem inuestigarent, reipsa nihil aliud, quam quot essent rerum initia, disquirebant.

c *Consideratio igitur*] Antequam eorum placitum confutet, qui vnum immobile fecere principium, ostendit non esse Physici negotii contra eos, qui ita senserint, disputationem inire; sed ad aliam id facultatem, altioremve scientiam attinere; eo quod Physiologiæ tollant principia, quibus sublatis, omnis Physica disputatio collabitur, & euanescit.

οὐ γὰρ ἔτι ἀρχή ἐστιν, εἰ ἓν μόνον, καὶ οὕτως ἕν ἐστιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ, τινὸς ἢ τινῶν. ὅμοιον δὴ τὸ σκοπεῖν εἰ οὕτως ἕν, καὶ πρὸς ἄλλην θέσιν ὁποιανοῦν διαλέγεσθαι, τῶν λόγου ἕνεκα λεγομένων οἷον τὴν Ἡρακλείτειον ἢ εἴ τις φαίη ἄνθρωπον ἕνα τὸ ὂν εἶναι· ἢ λύειν λόγον ἐριστικὸν, ὅπερ ἀμφότεροι μὲν ἔχουσιν οἱ λόγοι καὶ ὁ Μελίσσου καὶ ὁ Παρμενίδου. καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰ-

σι.

d *Quando principium non est, si vnum tantum est hocq; modo vnum. Alicuius enim est, aut aliquorū id, quod est principium. Considerare itaq; an hoc modo vnum sit, perinde est atq; contra aliam quamuis positionē, quæ sermonis gratia affirmetur, qualis est Heracliti, aut si quis id quod est, hominem vnum esse dixerit, differere; aut contentiosam*

Text. 9.

ἐστι· μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικὸς, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπόν. ἡμῖν δ' ὑποκείσθω τὰ φύσει ἢ πάντα, ἢ ἔνια κινούμενα εἶναι· δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἅμα δ' οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνὺς ψεύδεται. ὅσα δὲ μή, οὔ. οἷον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν, διὰ τῶν τμημάτων, γεωμετρικοῦ διαλῦσαι, τὸν δ' Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ· οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ φύσεως μὲν οὔ, φυσικὰς δ' ἀπορίας συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς, ἴσως ἔχει καλῶς ἐπὶ μικρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν. ἔχει γὰρ φιλοσοφίαν ἡ σκέψις.

ἀρχὴ

tentiosam rationẽ diluere, quales quidem Parmenidis & Melissi ambæ sunt rationes; quippe quæ & falsa assumunt, & non recte concludunt. Magis tamen Melissi ratio importuna est, & dubitationẽ non habet; sed absurdo vno dato cætera accidunt. In hoc vero nulla inest difficultas. e Nos autẽ ponamus quæ natura constãt aut omnia, aut quædam moueri; quod quidẽ inductione est manifestum. At neque omnia diluere conuenit; sed ea tantum, quæ ex principiis demonstrando falsa concludunt: quæ autem sic non concluduntur, minime. f Vt quadrationem, quæ per segmenta fit, Geometræ est dissoluere; at eam quæ Antiphontis, haudquaquam. g Sed quanquam naturæ consideratio hæc non sit, quia tamen quod dicunt, naturales dubitationes habere accidit, bene res fortassis se habuerit, si de eis aliquantisper disseruerimus. Nam Philosophiam habet consideratio. Text. 10. Text. 11. Text. 12.

Prin-

d *Quando principium non est*] Ostendit eos, qui vnum duntaxat principium, idque motus expers faciunt, Philosophiæ Naturalis principia tollere. Primum, quia ita vnum faciunt principium, vt afferant vnum tantum esse in natura ens; cum tamen ratio principii multitudinem arguat; siquidem omne principium refertur ad id, quod ab eo dependet, aut aliquo modo originem capit. Deinde, quia negant motum, atq; adeo totam euertunt naturam, quæ principium motus & quietis dicitur. Quare perinde esse cum his Philosophis disputare, atque cum Heraclito, aut alio, qui omne, quod est vnum, hominem esse diceret. Porro Heraclitus cognomento tenebricosus, vnus fuit ex antiquioribus Philosophis, de quo illud narrant memorabile, quod quoties domo egrediebatur, flebat, sicuti & Democritus ridebat: quod alteri omnia, quæ agimus, miseriæ: alteri ineptiæ videbantur. Aiebat quoque Heraclitus, rem nullam, ob perennem agitationem, qua voluuntur omnia, magis hoc quam suum oppositum esse; negabatque, vt quidam tradidere, (etsi non tam animi assensu, quam concertandi studio) communissimum, ac notissimum illud axioma; Impossibile est idem esse & non esse. Lege Aristotelem 4. Metaph. cap. 3.

Qui motum negant, naturam tollunt.

Heraclitus σκοτεινός.

Plato.

e *Nos autem ponamus*] Ostensurus Plato lib. 10. de Legib. esse Deos, sumit prius, vti rem omnem oculis peruiam, dari in naturæ vniuersitate motum. Hunc locum imitatus Aristoteles eadem hypothesi vtitur: Statuendum, inquit, est hoc Physiologiæ principium satis manifestum; videlicet, res Physicas motu cieri, siue omnes in vniuersum siue earum saltem aliquas; alterutrum namq; ad rem propositam sufficit; & tamen hoc principium inficiantur Parmenides & Melissus, cum omne quod est vnum tantum, idq; à motu liberum faciant. Quare cum tam longo itinere à Physiologia deflexerint, non erit Philosophi Naturalis cum iis disceptare, & eorum rationes coarguere, sed eas, quæ seruatis naturæ principiis, non recte colligunt.

Quadratura circuli.

f *Vt quadrationem quæ*] Quemadmodum, inquit, Geometræ est dissoluere rationes, quæ per segmenta, circulum quadrare nitebantur, non autem rationes, quibus ad id Antiphon vtebatur, ita nec Physico incumbit, Parmenidi & Melisso respondere. Hunc locum vt intelligas, aduerte quadrare circulum, esse reperire aream quadrati æqualem areæ circuli. In huius autem rei peruestigatione diu elaborarunt ante Aristotelis tempora multi excellenti ingenio Mathematici, atq; inter alios Antiphon & Hippocrates Chius, quorum meminit Aristoteles 1. libro Posterioris Analyticæ, c. 7. text. 23. & 1. Meteororum, cap. 6. & 1. Elenchorum, cap. 10. sed neuter eorum circulum quadrauit, tametsi peius Antiphonti res processerit, qui inter argumentandum nonnulla Geometricis principiis repugnantia sumpsit. Quam ob causam non attinet ad Geometram eius diluere rationes.

Antiphon. Hippocrates.

Hac de re luculenter scripsit hoc loco Simplicius ad text. 11. & ex recentioribus Petrus Nonius & Ioannes Buteon in libellis, quibus accurate demonstrant, frustra Orontium conatum fuisse prædictam quadraturam ostendere. Vtrum vero ab aliis inuenta iam fuerit, quæstio est. Nam Boetius in categoria relationum affirmat inuentam, quod etiam Iamblicho visum fuit, vt testatur Simplicius hoc loco. Alii tamen id pernegant. Sane hisce proximis annis post diuturnam eius rei commentationem, eam tradidisse putatur Clauius in suis Commentariis super Euclidem, ad calcem sexti libri. Et vero siue ita res habeat, siue non, parum omnino ad huius loci explicationem refert.

g *Sed quanquam*] Tametsi ad Physicum non spectat aduersus Parmenidem & Melissum disserere, init tamen cum eis Aristoteles disputationem, propterea quod hæc perscrutatio aliquot naturales dubitationes attingat, & alia quædam, etsi à Physico, non tamen à Philosopho, aliena. Ita hunc locum interpretati sunt Themistius & Simplicius, etsi Alexander, Porphyrius & Auerroes aliter contextus verba distinguentes, putarint significari ab Aristotele Parmenidem & Melissum de natura dicere, sed quæ afferunt, non continere naturales dubitationes. Prior tamen interpretatio & veritati consona, & germanior habetur.

h Cum

ἀρχὴ ἡ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες, εἶναι ἓν τὰ πάντα. πότερον οὐσίαν τὰ πάντα, ἢ ποσά, (τὰ πάντα) ἢ ποιά· καὶ πάλιν, πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα οἷον ἄνθρωπον ἕνα, ἢ ἵππον ἕνα, ἢ ψυχὴν μίαν, ἢ ποιὸν ἓν· καὶ τοῦτο, οἷον λευκόν, ἢ θερμόν, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων. ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τε πολύ, καὶ ἀδύνατα λέγειν. εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία, καὶ ποσόν, καὶ ποιόν· καὶ ταῦτα εἴτε ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων, εἴτε μή, πολλὰ τὰ ὄντα. εἰ δὲ ἅπαντα ποιόν, ἢ ποσόν, εἴτε οὔσης οὐσίας, εἴτε μὴ οὔσης, ἄτοπον· εἰ δεῖ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον. οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν. πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου λέγεται τῆς οὐσίας. Μέλισσος δέ φησι τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι. ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν. τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ· οὐσίαν δὲ εἶναι ἄπειρον, ἢ ποιότητα, ἢ πάθος οὐκ ἐνδέχεται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός. εἰ ἅμα καὶ ποσά ἄττα εἶεν. ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσίᾳ, οὐδὲ τῷ ποιῷ. εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστί, καὶ ποσὸν δύο, καὶ οὐχ ἕν, τὸ ὄν.

Principium autem omnium accommodatissi-
mum est, quonam modo qui omnia vnum esse in-
quiunt, h *(cum ens multis modis dicatur) id in-* Text. 13.
quirant: Vtrum omnia substantiã, an quantita-
tem, an qualitatẽ. Rursus vtrum omnia substan-
tiam vnam, ceu hominem vnum, aut equum vnũ,
aut animam vnam, an qualitatem; hanc vero v-
nam, vt alborem, aut calorem, aut eius generis a-
liquid. Hæc namq; omnia inter se plurimum dif- Text. 14.
ferunt, & dici non possunt. Nam si substantia &
quantitas & qualitas sunt, & hæc quidem seu
separata ab inuicem, seu non separata, entia sunt
multa: sin vero omnia sint qualitas, aut quanti-
tas (seu substantia sit, seu non sit) absurdum est,
si tamen quod esse nõ potest, absurdum dicendum
est: aliorum etenim nullum præter substantiam
est separatum, quando omnia de subiecta substã-
tia dicuntur. Sed Melissus id, quod est, infinitum Text. 15.
esse ait. Quapropter id, quod est, quantum est
quoddam, cum in quantitate sit infinitum. Sub-
stantia vero, aut qualitas, aut affectio infinita esse non potest, nisi ex accidenti, si quanta qua-
dam sunt simul. Nam infiniti ratio quantitate vtitur, non substantia aut qualitate. Si igitur
& substantia & quantitas sint, duo sunt entia, non vnum.

h *Cum ens multis modis*] Assumpta, vt Alexander ait, Metaphysici persona duobus argumentis procedit Aristoteles contra Parmenidem & Melissum. Primum, quod ab amplitudine entis & multiplici eius significatu ducitur, ita se habet: Cum ens multifariam, ac de multis dicatur, nempe de substantia, de quantitate, deque aliis primis rerum generibus, quærimus quonam pacto entis nomen vsurpent, cum omnia vnum esse dicunt? aut enim vnum duntaxat entis significatum sumunt, nempe substantiam, aut quantitatem, ita vt ex eorum placito omnia sint vel substantia, vel quantitas, aut omnia simul, ita vt non inficientur dari substantiam, & quantitatem, cæteraque entia; sed tamen asserant ea non esse plura. Si priori modo accipiant, vel eiusmodi ens erit aliquid commune, vel singulare. Si commune necessario multa sub se comprehendit, atq; ita plura iam admittere cogentur. Si singulare, aut illud est substantia sine accidentibus, aut accidens sine substantia. Si primum, non poterit esse quid finitum, vel infinitum, vt ipsi appellant, cum finitum & infinitum sint affectiones quantitatis: si vero secundum, sequitur dari accidens extra subiectum, quod fieri nequit. Iam vero si posteriori modo capiant, secum ipsi pugnant; dum enim substantiam, dum quantitatem, dum qualitatem, dari in rerum natura inquiunt, plura concedunt entia, quæ tamen alioqui negant, dum omnia vnum esse asserunt. Nullo igitur modo Parmenides & Melissus suam tueri sententiam possunt.

1. Aristotelis argum. contra Parmenidẽ & Melissum.

εἰ δ' οὐσία μόνον, οὐκ ἄπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἕξει οὐδέν. ποσὸν γάρ τι ἔσται. ἔτι ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἓν πολλαχῶς λέγεται, ὥσπερ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν ἓν εἶναι τὸ πᾶν, λέγεται δ' ἕν, ἢ τὸ συνεχές, ἢ τὸ ἀδιαίρετον, ἢ ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. εἰ μὲν τοίνυν συνεχές, πολλὰ τὸ ἕν· εἰς ἄπειρον γὰρ διαιρετὸν τὸ συνεχές. ἔχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου, ἴσως δὲ οὐ πρὸς τὸν λόγον ἀλλ' αὐτὴν καθ' αὑτήν, πότερον ἕν, ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον. καὶ πῶς ἓν ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω· καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ συνεχῶν· καὶ εἰ τῷ ὅλῳ ἓν ἑκάτερον ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὑτοῖς. ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, οὐδὲ ποσόν, οὐδὲ ποιόν, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὄν, ὥσπερ καὶ Μέλισσός φησιν. οὐδὲ πεπερασμένον ὥσπερ Παρμενίδης. τὸ γὰρ πέρας ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ τῷ λόγῳ ἓν τὰ ὄντα πάντα, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταὐτὸν γὰρ ἔσται καὶ ἀγαθῷ καὶ κακῷ, καὶ μὴ ἀγαθῷ εἶναι καὶ ἀγαθῷ.

Si sola substantia, infinitum non erit, nec vl-
lam habebit magnitudinem, quandoquidem esset
quantum quoddam. i *Præterea cum ipsum quo-* Text. 16.
que vnum perinde atque ens multis modis dica-
tur, quonam modo ipsum vniuersum inquiant v-
num esse, considerandum est. Dicitur autem vnũ,
aut continuum, aut indiuiduum, aut quorum
essentia ratio vna est, & eadẽ. Si igitur id quod
est, continuum est, multa profecto est, cum infi-
nite diuidi continuũ possit. k *Est autem de par-* Text. 17.
te & toto dubitatio fortassis ad rationem non
pertinens, sed ipsa per se; vtrum pars & totum
vnum sint, an plura, & quo pacto vnum aut plu-
ra, & si plura, quomodo plura, quæ eadem ratio
de partibus non continuis. Et si vtraq; pars cum Text. 18.
toto vnum sint, vt indiuiduum, quod ipse quoq;
inter se vnum erunt. At vero si vt indiuiduum,
nihil quantum erit, aut quale, neque igitur in-
finitum id quod est, vt ait Melissus, neq; finitum,
vt Parmenides, cum finis indiuiduum sit, non id
quod est finitum. l *Sed si entia omnia ratione sunt vnum, vt vestimentum & tunica, fit vt eun-* Text. 19.
dem atque Heraclitus, sermonem pronuntient. Boni enim & mali, atque etiam non boni, &
boni eadem erit essentia.

g 2 i Præ-

i *Praeterea cum ipsum quoque vnum*] Eosdem insectatur, & premit, ratione desumpta ex varia significatione vnius, hunc in modum: Cum Parmenides & Melissus omnia vnum esse autumant, vel intelligunt vnum continuum, vt magnitudinem; vel vnum quid diuisionis expers, vt punctum; vel ratione omnino vnum; qualia sunt gladius & ensis (quod enim intelligere nequeant vnum analogia, vel genere, aut specie, paulo ante demonstratum fuit) si vnum continuum, iam concedunt pluta actu, vel potestate; cum omne continuum infinite secari possit. Si vnum diuisionis expers; tollunt igitur quantitatem, & qualitates eidem inhaerentes, atque adeo finitum & infinitum; quod ipsorum positionem plane euertit. Ostendit vero Aristoteles finitum non esse indiuisibile; quia finitum est, quod finem obtinet; hoc vero indiuisibili non competit, cum sit ipse finis.

2. Argum.

Omne continuum infinite secari potest.

k *Est autem de parte*] Quia continuum, quod dixit potestate plura esse, totum quoddam est, dubitationem inserit de toto & partibus, vtrum sit vnum, an plura. & quonam modo? Ac quod non sint vnum probari posse inquit ex eo, quia si totum est idem, quod pars, iam partes idem inter se erunt; videlicet quia quae sunt idem in vno aliquo tertio, inter se quoque idem sunt.

Quaestio de toto & partibus.

l *Sed si entia*] Accedit ad illud propositae diuisionis membrum. Si velint, inquit, omnia ratione vnum esse, iam Heracliti dogmatis rei tenentur; coguntur enim fateri, eandem prorsus esse contrariorum rationem, vt atri & candidi; imo & contradicentium, vt candidi & non candidi; proindeq; idem esse ens, & non esse ens. Ex quo tandem sequitur omnia esse nihil. Sic enim licebit argumentari: Eadem est ratio atri & candidi; sed atrum est non candidum. & non candidum non ens; non ens autem nihil; candidum igitur nihil est. Quod etiam de caeteris pari ratione concludi poterit. Hic aduerte huiusmodi consecutiones non simpliciter, sed ex hypothesi vim habere, si videlicet demus omnia vnum quid omnino esse, vt Parmenides & Melissus ponere videbantur. Quorum tamen dogma an ita se habuerit, suo loco expendemus.

ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται ἀγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος καὶ ἵππος· καὶ οὐ περὶ τοῦ ἓν εἶναι τὰ ὄντα ὁ λόγος ἔσται ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδὲν καὶ τὸ τοιῳδὶ εἶναι καὶ τὸ τοσῳδὶ ταὐτόν. ἐθορυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι καθάπερ οἱ ἀρχαῖοι, μή ποτε συμβαίνῃ αὐτοῖς ἅμα τὸ αὐτὸ ἓν εἶναι καὶ πολλά. διὸ οἱ μὲν τὸ ἐστὶν ἀφεῖλον, ὥσπερ Λυκόφρων· οἱ δὲ τὴν λέξιν μετερρύθμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ λελεύκωται· οὐδὲ βαδίζων ἐστίν, ἀλλὰ βαδίζει· ἵνα μὴ τὸ ἐστὶ προσάπτοντες, πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἕν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἑνὸς, ἢ τοῦ ὄντος. πολλὰ δὲ τὰ ὄντα ἢ λόγῳ, οἷον ἄλλο τὸ λευκῷ εἶναι καὶ μουσικῷ, τὸ δ' αὐτὸ ἄμφω, πολλὰ ἄρα τὸ ἕν· ἢ διαιρέσει, ὥσπερ τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη. ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἠπόρουν, καὶ ὡμολόγουν τὸ ἓν πολλὰ εἶναι· ὥσπερ οὐκ ἐνδεχόμενον τὸ αὐτὸ ἕν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τἀντικείμενα δέ. ἔστι γὰρ τὸ ἓν καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ. τούτων δὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπιοῦσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἓν εἶναι.

Κεφά-

Quapropter bonum & non bonum idem erunt, & homo itidem & equus: ac sermo de eo nō erit, quod vnum sint entia. sed de eo, quod nihil sint. Quinetiam id erit, tale esse, ac tantum. m *Sed posteri quoque perinde ac veteres turbati sunt, timentes ne ipsis eueniret, vt res eadem vnum esset, & multa. Quapropter alii ipsum, est, auferebant, vt Lycophron; alii dictionem immutabant, vt hominem albere dicerent, non autem album esse; ne ipsum, est, adiicientes multa id facerent, quod vnum est;* n *quasi ipsum vnum, aut ipsum ens vno modo diceretur. Multa vero sunt entia, aut ratione, vt exempli gratia, & alia est albi essentia, alia musici, atq; res eadem vtrunq; est: aut diuisione, vt totum & partes: quo sane in loco haesitabant, & vnum multa esse fatebantur, perinde quasi res eadem vnum, multa (quanquam non opposita) esse non posset. Est vero ipsum vnum, & potestate, & actu. His igitur, qui hoc modo aggrediuntur, videtur fieri non posse, vt ea quae sunt, vnum sint.* Text. 10 Text. 11 Text. 12

CAPVT

m *Sed posterior quoque*] Reprehensionis aculeos conuertit in quosdam Philosophos, qui ne eandem rem & vnum, & multa esse dicerent, atque ita Parmenidi & Melisso consentire viderentur, non audebant pronunciare Socratem esse album, aut Philosophum; sed alii quidem, vt Lycophron, verbum, est, è medio tollebant, appellantes Socratem album: Socratem Philosophum. Alii amoto verbo, est, alia verba vsurpabant, aientes Socratem albere, Socratem philosophari.

Ens & vnū multifariam dici.

n *Quasi ipsum*] Ait Lycophronem & alios ideo in eam incidisse turbationem, quod ignorarent ens, & vnum dici multifariam; docetque perperam eos verbum, est, è sermone tollere. Enimuero licet Socratem album & musicum esse pronunciemus; non proinde concedimus, idem eodem modo sumptum vnum & plura esse; sed album & musicum, quatenus in Socrate insunt, esse vnum quid subiecto; ratione vero & essentia, plura. Ex quo etiam fit, vt Socrates ipse, de quo ea enunciantur, non eodem modo vnum & plura dici debeat. Sicuti magnitudinem asserimus vnum esse & plura; sed vnum actu; potestate vero plura. Porro non conuenit hoc loco inter expositores, quinam ii fuerint, qui ad tollendam multitudinem, quam putabant inuehi verbo, est, ipsum in aliud commutabant. Aphrodisiensis credit fuisse Platonem, cuius sententia non probatur Simplicio, & quidem merito. Constat enim ex Philebo, Sophista & Parmenide, Platonem neque vsum verbi, est, ab eiusmodi enunciatis sustulisse, neque ignorasse eandem rem vnum quid & plura alio & alio modo dici posse.

Philosophicum axioma.

Habes hoc capite ad text. 8. tritum illud Philosophorum axioma; Contra eos, qui principia negant

negant non esse disputandum. Quod etiam ante Aristotelem vsurpauit Hippocrates in libro de Hominis natura. Est autem huius axiomatis ea ratio, quia pronunciata cuiusque scientiæ innituntur principiis, quæ si negentur, probari in eadem scientia non possunt. Vel enim per alia principia ostenderentur, vel per effecta. Non per alia principia, cum ponamus ea etiam negari. Non per effecta, quia qui ita est alicui scientiæ infensus, vt manifesta eius principia inficietur, etiam rationes ab effectis ductas inficiabitur. Nullo igitur pacto principia scientiæ probari in eadem scientia possunt. Quid igitur? Num si principia negentur, disputatio omnis continuo silebit, & aduersariorum pertinacia impune abibit? Minime. Sed si ea scientia, cuius principia aduersarii inficiantur, subalternata sit, à subalternante opem requiret. Si non sit, ad primam Philosophiam prouocabit, vt eam illa suppetiis communium principiorum à calumnia vindicet. Poscet quoque opem à Dialectica, vt sibi ad rem propositam vtcunque confirmandam probabilia suggerat argumenta. Sunt enim hæc primæ Philosophiæ, vt disciplinarum omnium Reginæ, itemque Dialecticæ, vt communi earundem administræ, commissa munera: Quod ex iis, quæ primo libro prioris Analyticæ, cap. 8. textu 47. & primo Topicorum capite 2. apud Aristotelem leguntur, manifestum est.

Dubium.
Responsio.
Prima Philosophia & Dialectica munia.

QVÆSTIO I.

DISTINGVATVR-NE TOTVM RE ipsa à suis partibus simul sumptis an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRMAtiuam quæstionis partem ostendere videantur.

PRoximo capite, text. 17. inseruit Aristoteles quæstionem de distinctione totius, & partium, quæ si de partibus singulatim spectatis intelligatur facilem habet explicatum, sicuti difficilem ea, quæ est de distinctione totius à partibus simul sumptis. Nam quod totum à qualibet parte re ipsa differat, ex eo perspicue patet, quia alioqui, vt Aristoteles loco citato disputat, vna pars esset eadem re cum altera; siquidem, quæ vni & eidem sunt eadem, inter se quoque eadem sunt.

Totum esse vnũ distingui re ipsa à qualibet parte.

Nunc vero totum re ipsa à partibus simul sumptis dissideat, anceps omnino quæstio est, eaque à nobis in præsentia discutietur. Non quærimus autem de toto per accidens, aut ex aggregatione, cuiusmodi sunt homo albus, lapidum aceruus: nec de toto Metaphysico, veluti de animali prout ex genere differentia constat: nec etiam de toto vniuersali, vt de eodem animali, quatenus habet sub se species. Namque Philosophorum prope omnium consentiens opinio est, hæc à suis partibus non distingui. Tantum igitur in controuersiam vocamus, an totum Physicum, verbi gratia homo, quatenus ex corpore & animo coalescit; aut totum integrum, seu, vti vocant, integrale, vt magnitudo, à suis partibus simul sumptis re ipsa differat.

De quo toto sit quæstio.

Partem affirmatiuam tuentur Auicenna libro 3. Metaphys. capite 4. Scotus 8. Metaphys. quæst. 4. & in 3. Sententiarum, distin. 2. quæst. 2. eiusque spectatores eodem loco. Heruæus

Affir partis assertores.

A quodlib. 2. quæst. 14. Caietanus in comment. 3. partis, ad articulum quintum quæstionis sextæ, Capreolus in 1. distinct. 2. quæst. vnica, articulo 1. Burlæus hoc loco, Ferrariensis tum quæstione 5. huius libri, tum 4. contra gentes, ad cap. 81. Zimara in Theorematis, propositione 75. & alii: quanquam duo hi posteriores de quolibet toto integrali, sicuti & Ioannes à Neapoli quodlib. 2. quæst. de toto homogeneo contrarie opinantur. Porro cum multis modis vnum ab alio re ipsa differre possit, non asserunt huiusce opinionis auctores, distingui totum à collectione partium se toto, id est, per quamlibet sui partem, nec per aliquid sui, id est, per aliquam sui partem, sed de toto, id est, naturæ suæ integritate, vel (quod eodem recidit) quia totum sit tertia quædam res, atque vnum quid per se, partes vero non nisi plura, etsi incompleta, vtpote, ex quibus totum ipsum concrescit, & coagmentatur. Probatur vero sententia C his argumentis.

B

Maironius in 3. d. q. 10. Lichetus d. 2. q. 2. Bassolius in 2. d. 12. qu. 2. Argentinas d. 15. q. vnica, artic. 4. Ant. And. 7. Metaph. q. 18. Iauel. q. vlt.

Primum: Generatio est mutatio vna; habet ergo vnum simplicem terminum, sed is non est relatio vnionis, siue nexus materiæ & formæ, tum quia alioqui nulla esset generatio substantialis; siquidem non substantia, sed accidens gigneretur, tum quia, vt Aristoteles docet 5. libro huius operis, capite 2. text. 10. ad relationem non fit per se vlla mutatio: nec etiam est forma, vt constat ex 7. Metaphys. c. 8. text. D 26. & 27. & multo minus materia, cum generationi supponatur, & ab ortu interituque libera sit; nec denique potest esse materia & forma vnitæ, quandoquidem quocunque modo accipiantur, non sint vnum, sed plura. Erit igitur aliquid aliud ab his re ipsa distinctum, id est, totum. Corroboratur vero eiusdem argumenti vis; primum quia aliquando nulla parte intereunte totum corrumpitur, vt patet in interitu hominis; deinde quia in morte Christi E Seruatoris nostri retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, dissoluta est vnio Verbi cum humanitate, quod fieri non potuisset, nisi alia esset vnio inter Verbum & humanita-

1. Argum.

tem, alia inter Verbum & partes simul sumptas. A Ex quo sequitur humanitatem & partes non esse idem.

2. Argum. Secundo: nihil potest seipsum realiter componere, alioqui idem sibi ipsi causa esset, quod fieri posse negant, omnium Philosophorum assensu, Plato in Hippia Maiori, & D. Augustinus 1. de Trinit. cap. 1. sed partes realiter componunt totum; non sunt igitur per ipsum totum. Nec satisfaciet, qui dicet partes non collectim, sed sigillatim acceptas totum conficere. Enim- B vero totum non ex partibus diuulsis, sed in vnum collectis, fit.

3. Argum. Tertio: Si totum per se non distingueretur re ipsa à suis partibus, sequeretur contra commune Philosophorum placitum, nihil esse discriminis inter totum per se, & totum ex aggregatione. Probatur sequi. Nam si totum per se est suæ partes: cum partes sint plura entia, & omne totum, quod est plura, sit totum ex aggregatione, plane fit, vt totum per se, sit totum ex aggre- C gatione.

4. Argum. ex Aristotelis testimoniis. Quarto: Accedunt ad hanc sententiam confirmandam Aristot. testimonia. Nam initio lib. 2. de Anima, text. 2. & libro 7. Metaphysicæ. c. 3. text. 7. & lib. 12. cap. 3. text. 14. Archytam Tarentinum imitatus, diuidit substantiam in materiam, formam, & compositum, asseritq; hæc esse tres substantias. Item 5. lib. Metaphysicæ, capite 14. text. 19. ait, sex non esse bis tria, sed semel sex. & lib. 7. cap. 17. textu vltimo syllabam D Ba, non esse B. & A. & eodem libro & capite, carnem non solum ignem ac terram, aut calidum frigidumque, sed etiam aliud quidpiam esse, & apertius libro 8. capite 6. text. 15. omnium, quæ partibus constant, totum non esse aceruo simile, sed aliquid præter partes. Videtur igitur Aristotelicæ doctrinæ prorsus consentaneum, totum reipsa à partibus suis distingui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PRO NEGATIVA PARTE QVÆSTIONIS.

Item Palud. in 3. d.1.q.1. Niph.4.Metaph. q. 19. Achil. lib.1 de Elementis. qu. 24. Scotus & Telesius hoc loco. Contrariam vero partem tuetur Socin.9. Met. q.12.

Contrariam opinionem amplexi sunt de Græcis Themistius, Philoponus, Simplicius, Alexander & Eudemus. Ex Latinis Durandus in 3. Sententiarum, distinctione 2. quæstione 2. Ægidius Rom. hoc loco, Gregorius Ariminensis in primo, distinctione 24. articulo primo, cæterique è schola Nominalium. Idem etiam videtur sentire Boetius in libro de Trinitate, capite tertio, & Plato in Dialogo de Vno omnium principio. Suadetur autem hæc sententia hunc in modum: Primum quæcunque ex eisdem constant partibus, reipsa idem sunt: sed totum, & formæ ac materiæ collectio, constant ex iisdem partibus: ergo reipsa idem sunt. Maior propositio conspicua est. & ab aduersariis in hac disputatione inculcata. Assumptio ostenditur. Nam quod illa collectio per se sumpta, semota tertia entitate, constet ex partibus, non videtur quo pacto negari possit. Cur enim homo albus, cæteraq; id genus composita, constare partibus dicatur, non vero collectio illa formæ & materiæ? At quod constet ex iisdem, quibus totum, luce clarius est. Quod si quispiam ex eo velit huiusce argumenti robur infringere; quia pari ratione ostendi etiam posset, totum non distingui à partibus separatis; siquidem tam disiunctarum, quam coeuntium inter se partium collectio ex iisdem fit partibus: is facile reuincetur, propterea quod satis pateat, non eandem esse vtrobique rationem, quandoquidem partibus disiunctis deest vnio, sine qua totum per se non cohæret; quæ non deest partibus coniunctis, & a quibus duntaxat hæc opinio totum non distinguit.

Refellitur responsio.

Deinde, si totum Physicum re ipsa differret à suis partibus, quia ab illis componitur, sequeretur totum ex aggregatione, vt aceruum lapidum, re ipsa quoque a suis distingui, quod aduersarii negant. Probatur sequi. Etenim sicut homo, verbi gratia, ex materia & forma, ita aceruus lapidum ex lapidibus coalescit; alioquin totum non esset. Quod si quis occurrat, aceruum lapidum componi ex partibus non collectim, sic enim ab illis non differt; sed singulatim sumptis, idem de toto per se dicetur.

Rursus, quæcunque in rebus creatis realiter differunt; essentia quoque distinguuntur: atqui totum & partes non distinguuntur essentia: ergo nec realiter. Maior probatur: quia cum realitas deferat secum essentiam, vbicunque alia fuerit realitas, aliam dari essentiam oportebit, excepto mysterio Trinitatis, cui id proprium ac peculiare est, vt vnitas identitasque eiusdem numero essentię non impediat realem personarum distinctionem. Minor autem ex eo suade- E tur, quia essentia totius nihil est aliud; quam suæ partes, vt essentia hominis Physice considerati, materia & forma. Vnde & homo definitione Physica essentiali per nihil aliud, quam per suam materiam & formam, à Philosophis definiri consueuit.

Ex D Thoma 4. contra gent. cap. 81.

Præterea, quidquid aduenit enti constituto iam in actu, est accidens, vt constat ex iis, quæ tradit Aristoteles hoc in libro, capite octauo, textu 75. atqui tertia illa entitas totius, F si daretur, aduenit materiæ copulatæ cum forma, quæ est actus: igitur tertia illa entitas est accidens, non substantia: sed accidens esse non potest, vt nemo non videt: quis enim dicat humanitatem esse accidens? ponenda igitur non est.

Item, si totum non esset res eadem cum suis partibus, possent diuina virtute conseruari partes simul sumptæ, atque vnitæ sine toto; quod nequaquam videtur admittendum. Pro-

Probatur assumptum. Nam etsi totum nullo modo sine partibus cohærere possit, propterea quod illius essentia ex partibus constat: tamen cum partes non constituantur ex toto, quid obstabit, (si illud origine antecedunt, neque ab illo distinguuntur) quo minus sine ipso conseruentur? At quod hoc admittendum non sit, ex eo suadetur, quia si anima Socratis informet materiam quantitate, cæterisque accidentibus instructam, sane coniunctum illud ex materia & forma, seclusa tertia entitate, intelliget, loquetur, loco mouebitur, denique omnes vitæ actiones administrabit, & ex consequenti erit quoddam hominis indiuiduum, atque adeo totum, simulque totum non erit, quia ita volunt aduersarii.

Ad hæc, ea potissimum ratione ducuntur, qui totum à partibus distinguunt, quod pro certo habeant, partes non esse vnum totum, totum vero per se, vnum esse: at partes simul sumptæ reuera vnum sunt. Non est igitur cur ab iis totum distinguant. Probatur assumptio. Nam ideo, homo verbi gratia, vnum quid est, quia constat ex pura potentia & forma substantiali, vt asserit Aristoteles secundo libro de Anima, capite 1. text. 7. & 8. Metaphysicæ, capite vltimo, text. 15. sed illa materiæ & formæ collectio, dempta quacunque alia tertia entitate, coalescit ex pura potentia & forma substantiali: est igitur vnum quid per se. Corroboraturque iterum argumentum, quia si vnio imperfecta, ac secundum quid huiusmodi est, quæ reperitur inter partes alicuius compositi per artem, veluti domus, aut nauigii, reddit partes vnum secundum quid: certe vnio simpliciter perfecta, qualis inter materiam & formam cernitur, reddet eas vnum simpliciter. Accedit commune illud, & tritum argumentum, quod res non sunt multiplicandæ absque necessitate: nulla vero necessitas cogit, ponere tertiam illam entitatem à partibus distinctam.

Tandem, huic parti fauet id, quod ait Aristoteles in secundo libro de Anima, capite primo, textu nono, quemadmodum pupilla & aspectus est oculus, ita anima & corpus animal, & illud D. Augustini 7. de Trinitate, capite 4. Homo nihil aliud est, quam anima & corpus. Item illud ex symbolo D. Athanasii: Sicut anima & caro vnus est homo: ita Deus & homo vnus est Christus.

D. August. Symbolū Athanasii.

ARTICVLVS III.

VTRANQVE PARTEM CONTROuersiæ videri probabilem, veriorem tamen affirmatiuam.

IN hac disceptatione difficile est, quid sentias decernere, cum vtraque opinio pro se A magni nominis Philosophos, & rationes pene pares habeat. Quare in re prorsus ambigua, vtriusque partis argumenta diluemus, vt quam quisque magis probarit, amplectatur. Et vero nos in decursu harum in Aristotelem commentationum, partem sequemur affirmatiuam, quæ aliquando verior, & ad alios Philosophiæ locos explicandos, tuendosque expeditior videtur.

Plenioris autem doctrinæ gratia quædam obB seruanda erunt. Quorum primum est nonnullos adductos superioribus argumentis ex aduerso pugnantibus, mediam viam tenuisse, asserentes totum & partes nec re ipsa differre, nec omnino idem esse, sed ratione distingui. Quorum placitum, etsi quibusdam arrideat; nobis tamen non probatur. Videtur enim in hac controuersia, si rem accurate expendamus, aut innitendum prioris sententiæ fundamentis, sicque ponendum tertiam illam entitatem: aut posteC rioris, ac non solum eiusmodi entitatem, vti superfluam, à toto ablegandam; sed & modum illum realem, qui exigitur ad distinctionem rationis, si sermo fit de distinctione, non in sola mentis notione existente, sed in rebus ipsis reperta. Namque is etiam modus in tanta partium simul sumptarum, & totius identitate minime necessarius existimari debet. Si quis vero obiiciat Socratem, qui habet in se modum quendam entitatum, in quo sita est ratio supD positi, cuius merito dicitur per se subsistere, qui modus neque illius humanitati per se sumptæ, neque materiæ & formæ in se spectatis conuenit: atque adeo Socratem differre a partibus simul sumptis, ratione concepta. Occurrendum est; non conferri hoc loco partes Physicas cum supposito, sed cum natura. Quod si cum supposito comparentur, negandum non esse differre illas, vti argumentum comprobat. Sed de distinctione naturæ à supposito alibi.

Media quædam opinio aliorum. Partes non distingui a toto sola ratione concepta.

Obiectio.

Diluitur.

E Secundum est si quis roget, quonam modo in ea sententia, quæ totum non distinguit à partibus, collectio partium vnitarum ab earundem non vnitarum collectione dissideat, per aliquid sui, an se tota? Respondendum, nec per quamlibet, nec per aliquam sui partem distingui, cum vtraq; collectio eisdem constet partibus: sed distingui ipsa vnione, vt vnum quid per se à pluribus, quæ non sunt illud vnum: sed tamen erunt, si mutuo iungantur.

Collectio partium vnitarū quo pacto differat a collectione earundem nō vnitarum.

F Tertium est, quosdam ex iis, qui totum Physicum à partibus distinguunt, censuisse non differre totum continuum, vt lineam, & superficiem à suis. Quod ob id non sine probabilitate dictum existimari posset, quia ratio, ob quam prædicta distinctio inducitur, ea potissimum videtur esse, quod totum Physicum, vnum simpliciter sit, eius vero partes absolute plura entia, videlicet materia & forma: quod quia in partibus totius continui non cernitur,

Quosdam excipere totum continuum.

cernitur, quandoquidem non sunt actu plura entia, sed vnum quid actu, potestate vero plura, superfluum erit inter continuum & eius partes, realem statuere distinctionem. Verum hæc sententia non videtur apte cohærere cum ea, quæ totum Physicum à partibus re ipsa distinguit. Nec enim illa eo tantum argumento, quod à totius vnitate desumitur, stabilienda est: sed alia quoque ratione, quæ non minorem habet efficacitatem, & in toto etiam continuo vim obtinet; nimirum quod nihil ex se ipso constare, aut causari queat; totum vero continuum ex suis partibus causetur, & constet, vt in primo articulo disputabamus.

Sed parum conuenienter sua sententia.

ARTICVLVS IV.

DILVTIO ARGVMENTORVM *probantium, distinguit totum à suis partibus.*

Solut. 1. rationis 1. art.

DIssoluamus nunc rationes primi articuli in eorum gratiam, quibus totum à partibus non distingui magis placuerit. Ad primam respondendum est ex doctrina Aristotelis secundo huius operis, capite 1. text. 14. & 7. Metaph. cap. 8. text. 26. & 27. in generatione cuiusque rei duplicem terminum reperiri, vtrunque suo modo simplicem: vnum minus præcipuum, id est, formam, quæ in materiam inducitur: alterum præcipuum, nempe ipsum compositum, quod etsi à partibus collectiue sumptis non distinguitur, nihilominus vnum quippiam est; quia eiusmodi partes, cum sint pura potentia, & actus substantialis, eo sunt ingenio, vt in vnam naturam coeant, vti superius dictum fuit.

Confirmatio eiusdē.

Neque obstat, quod vtraque parte incolumi totum corrumpatur: non enim partes disiitæ, sed in vnum collectæ rationem totius obtinent. Quo fit, vt licet vtraque maneat; iis tamen disiunctis totum nihilominus intereat; videlicet pereunte non solum vnione, sed etiam integritate totius, quod circa vnionem minime cohæret. Atque hinc etiam perspicua est solutio alterius partis eiusdem argumenti. Dicimus enim in morte Christi dissolutam fuisse vnionem Verbi cum humanitate; non autem cum anima & corpore inuicem disiunctis: propterea quod separata anima à corpore desiit esse humanitas, quæ non nisi vnitis partibus existit: atque ita non potuit Verbum vnitum esse humanitati, vtpote non iam existenti; potuit tamen vnitum esse partibus, quæ licet toto intereunte diuulsæ fuerint, in se tamen integræ ac superstites mansere.

In morte Christi non fuit dissoluta Vnio Verbi cum anima & corpore disiunctis.

Solut. 2.

Secundæ vero rationi faciebat satis adhibita ibidem responsio. Nec quod deinde obiicitur, quicquam efficit. Enimuero partes vnitæ, sed tamen diuisiue sumptæ constant totum, verbi gratia, materia Socratis, cum est copulata formæ, & eiusdem forma, cum est adiuncta materiæ, component Socratem: non autem collectiue sumptæ, quasi collectio ipsa materiæ & formæ Socratem constituat. Atqui totum idem re cum partibus vnitis esse inquiunt, partes in vnum associatas: non tamen collectiue, sed diuisiue accipiunt. Atque hæc responsio, valet ad infringenda alia complura iacula, quæ aduersarii eundem ad scopum torquent: quale est illud, partes esse in toto, vt inquit articulo quarto huius operis, capite tertio, texto vigesimotertio; nihil autem in se ipso esse posse. Item illud partes antecedere origine ipsum totum, ordinari ad totum, & ab illo perfici: cum tamen nihil in se ipsum antecedat, nihil ad se ordinetur, aut à se perficiatur. Hæc enim omnia vera sunt, si de partibus vnitis diuisiue, non autem collectiue sumptis, intelligantur.

Explicatio aliarum rationum eodem spectantium.

Solut. 3.

Tertia ratio consecutionem haud recte infert. Licet enim totum per se, & totum ex aggregatione in eo conueniant, quod vtrumque sit suæ partes simul acceptæ: differunt nihilominus, quia partes totius per se constituunt absolute vnum ob causam ante explicatam; partes vero totius, ex aggregatione constituunt absolute plura; vnum vero secundum quid dumtaxat, cum simpliciter, actuq; plura sint, & ita se habeant, vt nec inter se contineantur, nec sit in eis vna pars, quæ alteram, tanquam actus suam potentiam subiectam eiusdem generis, hoc est substantialem, informet.

Discrimen inter totum per se & totum per aggregationem.

Solut. 4.

Aristotelis vero testimonia facilem habent explicatum. Namq; in illa substantiæ partitione non accipit materiam & formam collectiue, sed diuisiue. Cæteris vero ibidem citatis locis tantùm significat, partes nec abiunctas, nec diuisiue acceptas, totum esse. Quanquam verba illa ex capite vltimo libri 7. Metaphysicæ, aliam attingunt difficultatem circa rei mixtæ à quatuor elementis concretionem, de qua in libro de Ortu & interitu.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, *quibus ostendabatur totum à suis partibus re ipsa non differre.*

Solut. 1. Argum. 2. art.

AD primum alterius partis argumentum dicendum est, quæ ex eisdem constant partibus, idem esse, dummodo ex iis eodem pacto constent, quod in re proposita non accidit. Nam totum conficitur ex partibus, vt vnum quid per se, collectio vero partium non item; quia partes siue vnionem inter se habeant, siue non, & vtcunque accipiantur, non possunt non esse plura, & ex consequenti nequit

quit earum complexio, vt vnum quid per se ex ipsis constare.

Sol. 2. Ad secundum similiter dicendum: non eodem modo totum ex aggregatione & totum per se e partibus confici. Hoc enim conficitur e suis, vt vnum quid simpliciter; illud, ut simpliciter plura. Atque adeo quam apte e posteriori compositione, tam inepte è priori realis distinctio habetur.

Solut. 3. Ad tertium dicendum: quemadmodum in toto, vt in homine, sunt duæ realitates partiales, nempe realitas formæ & realitas materiæ, & vna totalis, videlicet integritas totius: ita dari vnam essentiam totalem & integram, distinctam ab essentia partium, vt argumentum concludit: quia tamē definitiones tradūtur ad enodandam aperiendamque rei naturam, quæ non nisi per partes, quibus constat, explicite & distincte traditas innotescit, inde esse quod illa totalis essentia per materiam & formam definiatur. Præter illas tamen semper loco generis ponitur aliud in definitione, quod fit idem cum ipso toto, vt cum dicimus; homo est substantia constans corpore & anima rationali.

Definitio totius tot. non parte indicatur.

Solut. 4. Ad quartum: dicito omnem formam informantem, quæ aduenit enti in actu, esse accidens: integritatem vero totius nō esse formam informantem, etsi habeat modum formę comparatione suppositi. Qua de re lege, si placet, Heruæum in tract. de Vnitate formarum, quæstione 18. in solutione argumenti 14.

Solut. 5. Ad quintum, neganda est antecedens propositio. Ad eius vero confirmationem sunt, qui respōdeant, ideo partes vnitas non posse absq; toto conseruari, quia non nisi in ipso toto vniuntur. Verum non satisfaciunt, quia perperam statuunt, non vniri partes nisi in toto, cum reuera, siue detur tertia entitas distincta ab entitate partiū, siue non detur, negari minime possit, partes inter se quoq; associari, & mutui amoris nexu coniungi. Quo fit, vt nulla iam ab eis idonea ratio afferatur, cur materia & forma cum hac vnione absque toto conseruari nequeant: præsertim cum hæc origine antecedat eam, quam in toto habēt, quatenus in ipso concurrunt. Quanquam & illud multo est verisimilius, materiam & formam præter relationem mutuæ vnionis, quam inter se obtinent, non habere aliam erga totum, quæ proprie relatio vnionis dicatur, sed geminum duntaxat respectum, quo, prout partes sunt, ad totum, qua totum est, referuntur.

Refutatio quorundam.

Solut. Est igitur aliorum responsio, producta forma consestim resultare totum, idque non per aliam actionem distinctam ab ea, qua forma producitur: atque ita fieri non posse, vt productione formæ nō simul etiam totum gignatur. Sed neque hi nodum expediūt: siue enim resultantia illa totius, sit dicenda distincta actio, siue non, rationem non reddunt, quare à Deo non possit impediri.

Non satisfacit.

A Dicendum ergo potius, non omnia, quæ realiter differūt, posse diuina virtute separatim existere, cum nimirum vel vnum ex altero componitur, vt totum ex materia & forma; vel alterum continet totam alterius essentiam, vt materia & forma essentiam compositi Physici: quia vtrunq; satis, videtur impossibile, siue dari rem sine partibus continētibus eius essentiam, siue partes sine re, cuius essentiam continent.

Legitima solutio.

Solut. 6. Ad sextum, admissa maiori propositione neganda est minor, & ad eius probationē dicendum; hominēm nō iccirco duntaxat esse vnum quid per se, quia ex pura potentia, suoque actu substantiali cōstat: sed quia fit, ut tertium quidpiam ex iis per se consurgens, quo pacto non se habet collectio formæ & materiæ, quæ non est aliquid tertium, sed forma ipsa & materia. Adde noluisse Aristot. loco citato puram potentiam & formam substantialem esse vnum simpliciter, sed ex iis vnum condi. Ad argumenti vero confirmationem respondēdum erit, licet vnio, quæ est inter materiam & formam, maior sit, quam quæ inter partes domus, aut cuiuslibet alterius rei arte factæ, cōspicitur: non proinde tamen vnionem illam efficere posse, vt materia & forma simpliciter vnum euadant: sed eo maiorem esse, quod ita partes iungat, vt ex ipsis vnum quid per se coalescat.

Refutatio confirmationis.

Solut. 7. Ad septimum dicito: verum quidem esse philosophicum illud pronunciatum, neque ab eo deflexisse eius sententiæ auctores. Nec enim tertiam illam entitatem inuexēre, nisi cogente necessitate, quam propositis argumentis explicārunt.

Solut. vlt. Ad vltimum respondendum est: effatum illud, Anima & corpus est animal, cæteraque id genus, vera esse in sensu non identitatem, sed causam indicante: ac si diceremus, animal constitui ex anima & corpore, & ex sua forma & materia.

Ita patet, haud magno negotio vtriusq; partis argumenta dilui. Aqua vero D. Thom. steterit cōtrouersum est, nec inter eius sectatores conuenit. Nam & ipsi; alii in priorem, alii in posteriorem iuēre sententiam, & vtrique eam, quam sequuntur, illius esse volunt.

QVAESTIO II.

SITNE MATERIA PRIMA EX SE diuidua & extensa, an non?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS affirmatiua ostendi videatur.

QVoniam Aristot. aduersus Parmenidem & Melissum asseuerauit substantiam ex se omni prorsus magnitudine & extensione carere,

rere, id an vere dictum sit, præsertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expendemus. Non desunt, è recentioribus præsertim Philosophis, qui partem quæstionis affirmantem sequerentur, quibus hæc potissimum argumenta suppetunt.

1. Argum. Primum, materia ita sub quantitate oblitescit, vt diversæ eius partes diuersis partibus quantitatis respondeant: ergo ipsa materia in se partes atque extensionem possidet. Etenim quod eiusmodi partes materiæ a partib. quantitatis diuersæ sint, ea ratio probat, quia si a materia omnem prorsus quãtitatem cogitatione separemus, adhuc occurrent animo partes illæ substantiales materiæ, & a quantitate & inter se re ipsa distinctæ.

2. Argum. Item, substantia corporea, spectata prout naturæ ordine antecedit quantitatem, est actu quoddam totum integrum, constans partibus substantialibus sibi intrinsecis: hæ autem partes, quo ad ipsam substantiam, non adueniunt toti quantitatis beneficio: alioqui quantitas conferret esse substantiale, quod nemo dixerit: igitur substantia corporea ante omnem quantitatem vendicat actu partes, è quibus integratur, & coalescit: atqui huiusmodi partes nec esse, nec intelligi possunt absq; extensione, cuius ministerio pluralitatem, seu multitudinem sortiantur: habent ergo secundum se propriam ac peculiarem sibi extensionem.

3. Argum. Deinde, quidquid est causa antecedentis, est etiam causa cõsequentis: sed materia, ex communi Philosophorum cõsensu, est causa quantitatis, & hanc sequitur diuisibilitas: Igitur materia est causa diuisibilitatis: atque adeo non à quantitate materia, sed à materia quantitas diuisibilitatem obtinet.

4. Argum. Præterea, si materia non est suopte ingenio, vique propria, extensa, vel ita se habet, quia sua natura indiuisibilitatem postulat: vel quia ex se est indifferens, vt diuidua aut indiuidua sit. Si detur primum, sequitur materiam nullo pacto diuiduam reddi posse, alioqui à natura propria decideret: si posterius, nihil obstabit, quominus materia aliquas partes inextensas, & insectiles habeat, quod Philosophi negant. Quare non videtur inficiandum, materiam primam seclusa quantitate extensionem ac diuisibilitatem sortiri.

ARTICVLVS II.

MATERIAM PRIMAM NON NISI *beneficio quantitatis extensam ac diuiduam esse.*

Conclusio quæstionis. CONTRARIA tamen sententia vera est, & Aristotelicæ doctrinæ consentanea, eamque tuetur maior ac melior Philosophorum pars. Plotinus cap. 17. lib. 6. Ennead. 3. Auerroes in libro de Substantia orbis, Magn. Albertus hoc loco tractatu 2. cap. 4. D. Thomas prima part. quæst. 50. artic. 2. Durandus in 1. Sentent. distinct. 34. quæst. 1. Heruæus quodlibet. 1. quæst. 15. Capreolus in 2. distinct. 18. quæst. 1. artic. 3. & distinct. 9. quæst. vnica, artic. 3. aliique complures. Suadetur vero his ce rationibus. Si materia citra quantitatem per se extensa & diuidua foret, sequeretur in quolibet composito Physico, plures simul extensiones reperiri, vnam quantitatis, alteram materiæ; imo plures dimensiones corporis quanti, trifariam dimensas; cum illa materiæ extensio, si detur, nihil aliud reuera sit, quam trina dimensio e genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, quia alioqui nihil impediret, quominus facultate naturæ plures substantiæ corporea mole præditæ, in eodem loco simul existerent, seque inuicem penetrarent: siquidem causa, ob quam repugnat eas simul esse, non est earum substantia, cum duo Angeli in eodem loco pariter consistant, sed quantitas, quæ proprium locum situmque vendicat, vt testatur Aristoteles 4. huius operis, capite 5 tex. 45. Quare si in uno composito multæ trinæ dimensiones in eodem situ per naturam cohæreant, quæ iam ratio supererit cur duas substantias corporeas eiusdem naturæ vi simul esse, ac se mutuo penetrare posse, inficiemur?

Vt Bernard. Genac. apud Capr. in 3. d. 9. q. Gratiad. Basson. in 4. d. 12. Iandunus qu. 9. huius lib. Zima. in theor. pp. 98. Ferrar. 5. huius op. qu. 4.

Natura nec quæ abundant neque prodiga. Secundo, Natura sicut necessaria non denegat, ita neque superfluum quicquam facit, nec efficere pluribus consuevit, quod præstare æq; bene paucioribus potest: at vi per solam quantitatis extensionem potuit extendere, & diuiduam reddere materiam, omniaq; accidentia, quæ in ipsa magnitudine expansa sunt. Non igitur aliam extensionem præter eam, quæ à quantitate inducitur, corporeis substantiis natura attribuit.

Accedit auctoritas Aristotelis, qui capite 2. huius libri, text. 15. docuit, substantiam solius quantitatis merito extẽdi: & 5. Metaph. cap. 13. text. 18. inter affectiones quantitatis proprias recensuit, diuisibile esse.

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE *partis argumenta.*

Lege in Lichet. ARgumenta vero primi articuli ita solues: Ad primum dicito cum Scoto in 2. dist. 3. quæst. 4. eiusque discipulo Bassolio in 4. dist. 12. qu. 1. art. 1. Ioanne Maiore eadem quæstione, & aliis, materiam ex se, ac seclusa etiam quantitate, habere partes substantiales, ex quibus intrinsece componitur, non eas tamẽ habere extensas & ordinatim dispositas, atque vnam extra aliam, nisi ministerio quantitatis, cuius of-

Responsio 1. Arg.

ficium

ficium est, eiuſmodi partes, alioqui implicitas & con[...] explicare, & euoluere. Itaque ad argumentu[m] ... concedendum eſt quod aſſumit, fatendumque partibus quantitatis reſpondere partes co[n]tratiuas materiæ, tam inter ſe, quam à materia re ipſa diſtinctas, ſed negandum, eas extendi ... quantitatis beneficio. Atque hinc patet ſolutio ſecundi argumenti, cui quatenus aſſumit, partes materiæ non niſi ope quantitatis multitudinem ſortiri, occurrendum, verum id quidem eſſe, ſi ſermo ſit de multitudine extenſiua, non tamen de multitudine entitatiua ſubſtantiali, quod vocant habere partes & partes. Quocirca ſi à materia omnem quantitatis effectum cognitione ſeparemus, non iam eam cum partibus extenſis concipere fas erit, niſi Deus eiuſmodi effectum aliquo modo, id eſt, quoad extenſionem, quam vocant negatiuam, ſuppleat, quod verum fieri poſſit, non eſt huius loci perſequi.

2. arg.

Huiuſmodi partes entitatiuas necat Capr. ... *1. q. 1. art. 3.*

Ad 3. arg.

Ad tertium, diuiſibilitatem præſtari materiæ à quantitate, & quantitati aliquo modo à materia, diuerſo cauſæ genere. Materia namque ſicut in genere cauſæ ſubiectiuæ tribuit eſſe quantitati, ita et omnes ... propria, atque a[d]eo diuiſibilitatem confert. Rurſus vero quantitas in genere cauſæ formalis quaſi vicem rependit, ſemetipſum materiæ donans, eamque formaliter afficiens, & extenſam ac diuiduam reddens. Verum licet ita res habeat, ſimpliciter tamen aſſerendum eſt, diuiſibilitatem à quantitate dari, ſiquidem cauſa formalis potior eſt; vnde huiuſmodi appellationes ipſis formis abſolute debentur, attribuunturque.

A

Quo pacto quantitas dicatur ſequi materiā, explicatum eſt hoc in lib. q. 1. c. 4.

B

Ad quartum, materiam haud iccirco dici non eſſe ab ſe extenſam, quod natura ſua poſcat indiuiſibilitatem, extenſionemque à ſe remoueat, vt recte probat argumentum: nec item propterea quod differens ſit, vt diuidua, vel indiuidua exiſtat. Re enim vera nunquam ſine extenſione & diuiſibilitate cohæret, aut vllis naturæ viribus cohærere valet: ſed quia licet ex ſe apta ſit, vt extendatur, eam tamen extenſionem non a ſe, ſed quantitatis acceſſu obtinet.

Ad 4. arg.

C

Κεφάλαιον γ.

Καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπόν· ἀμφότεροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται, καὶ Μέλισσος καὶ Παρμενίδης. καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσι. μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικὸς λόγος, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν· ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπόν. ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μέλισσος, δῆλον· οἴεται γὰρ εἰληφέναι, εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

Caput III.

Ea etiam a ſoluere, quibus id monſtrant, non eſt difficile. Vterq; enim & Meliſſus, & Parmenides cõtentioſe ratiocinãtur. Nam falſa aſſumunt, nec recte concludunt. Quanquam Meliſſi ratio magis eſt importuna, ac dubitationem non habet. Sed abſurdo vno dato, cætera ſequuntur: quod quidẽ difficultatem nõ habet. Captioſe itaq; Meliſſum ratiocinari manifeſtum eſt: ſumpſiſſe enim arbitratur, ſi quicquid ortũ eſt principium habeat, id nõ habere, quod ortum non eſt. Text. 23.

ἔτι

b Deinde

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Ea etiam ſoluere.] Ingreditur ad diſſoluendas Parmenidis & Meliſſi rationes, etſi nullum habent momentum, adeoque ſunt captioſæ, & ſophiſticæ, vt non modo falſum aſſumant, ſed & formulam ipſam argumentandi nequaquam ſeruent. Prius tamen Meliſſi diluit rationem, quod futilior ſit, ac magis inepta, nullamque habeat difficultatem. Erat autem illa in hunc pene modum concluſa, vt Simplicius aliique Interpretes colligunt: Quidquid genitum eſt, habet principium, ergo quidquid genitum non eſt, non habet principium: ſed id quod eſt genitum non eſt; ergo principium non habet: quod autem non habet principium, neque habet finem; ergo id, quod eſt, finem non habet, atque adeo infinitum eſt: ſed id quod eſt infinitum, neceſſario eſt vnum, quia multa ſimul infinita eſſe non poſſunt, iam enim terminis definirentur; eſt igitur vnum: quare & immobile. Etenim cum ſibi ſemper ſimile ſit, omnemq; occupet locum, alio ferri nequaquam poterit. Iam vero id quod eſt, non eſſe genitum ex eo probabant, quia vel ex ente, vel e nihilo eſſet genitum; quorum neutrum recte dicitur, cum e nihilo fieri aliquid non poſſit: ex ente autem ſi quid fiat, antequam gignatur neceſſe ſit eſſe, quod contradictionem inuoluit.

Hæc eſt Meliſſi ratiocinatio, quam Ariſtoteles magis importunam vocat: quia veritatem apertius oppugnat. Eam igitur refellit, negando primam conſecutionem, quod ex oppoſito antecedentis oppoſitum conſequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex cap. 4. libri primi Elenchorum, niſi conſtet terminis reciprocantibus omnino vitioſa eſt. Neque enim valet: Quicquid homo eſt, animal eſt: igitur quidquid homo non eſt, animal non eſt. Quod vero termini, ex quibus Meliſſi argumentatio componitur, non reciprocentur, ſatis patet. Namque

ſi prin-

si principium pro principio magnitudinis sumatur, genitum vero pro eo, quod generatione Physica productum fuit, aliquid habet principium, quod genitum non fuit; nempe corpus cœleste.

εἶτα καὶ τοῦτ' ἄτοπον, τὸ παντὸς οἴεσθαι ἀρχὴν εἶναι τοῦ πράγματος καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἁπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσεως, ὥσπερ οὐκ ἀθρόας γινομένης μεταβολῆς. ἔπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἕν; ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ μέρος ἓν ὄν, τουτὶ τὸ ὕδωρ, κινεῖται ἐν αὑτῷ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί οὐκ ἂν εἴη; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ εἴδει οἷόν τε ἓν εἶναι, πλὴν τῷ ἐξ οὗ. οὕτως δὲ ἓν καὶ τῶν φυσικῶν τινες λέγουσιν, ἐκείνως δ' οὔ. ἄνθρωπος γὰρ ἵππου ἕτερον τῷ εἴδει, καὶ τἀναντία ἀλλήλων. καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων. καὶ εἴ τινες ἄλλοι ἴδιοί εἰσι· καὶ ἡ λύσις, τῇ μὲν ὅτι ψευδής, τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται, ψευδὴς μέν, ᾗ ἁπλῶς λαμβάνει τὸ ὂν λέγεσθαι λεγομένου πολλαχῶς. ἀσυμπέραντος δέ, ὅτι εἰ μόνα τὰ λευκὰ ληφθείη, σημαίνοντος ἓν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἧττον πολλὰ τὰ λευκά, καὶ οὐχ ἕν. οὔτε γὰρ τῇ συνεχείᾳ ἓν ἔσται τὸ λευκόν, οὔτε τῷ λόγῳ. ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῷ, καὶ τῷ δεδεγμένῳ, καὶ οὐκ ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐδὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ᾗ χωριστόν, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἕτερον τοῦ λευκοῦ καὶ ᾧ ὑπάρχει. ἀλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὔπω συνεώρα, ἀνάγκη δὴ λαβεῖν. τοῖς λέγουσιν ἓν τὸ ὂν εἶναι μὴ μόνον ἓν σημαίνειν τὸ ὄν, καθ' οὗ ἂν κατηγορηθῇ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν, καὶ ὅπερ ἕν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται. ὥστε ᾧ συμβέβηκε τὸ ὄν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος ἔσται.

b *Deinde hoc quoque absurdum est, cuiuslibet rei, & generationis, non solū simplicis, sed etiam alterationis principium, non quidem temporis, sed rei esse, existimare, perinde quasi mutatio nulla simul fieret.* c *Quam item ob causam si vnum est, immobile est? Cur etenim, vt pars, qua vna cum sit, vt hæc aqua, in loco eodem mouetur, non & ipsum vniuersum? Alteratio deinde qua de causa non erit?* d *Sed neque vnum specie esse potest, nisi eo, ex quo. Quo quidem modo Naturales quoque nonnulli vnum aiunt esse, illo autem non aiunt. Nam & homo ab equo, & contraria inter se specie differunt.* e *Idem contra Parmenidem rationum est modus, & si qui alii sunt proprii, solutioq; est, partim quód falsa sumit, partim quod non concludit. Falsa quidē sumit, quatenus id, quod est, vno modo sumit dici, cum multis dicatur,* f *non autē concludit. Nam si sola alba sumantur, ipsumq; album. Vnum significet, plura alba, & non vnum, nihil minus erunt.* g *Neque enim quod album continuatione erit vnum, neque ratione, cum alia albi sit ratio, alia eius, quod excipit. Nec separatus vllus albor erit: non enim vt separatus, sed alia alboris essentia est, alia eius, in quo est. Ad quā rem Parmenides animum nondum aduerterat.*

Text. 24.

Text. 25.

h *Eos igitur, qui ens vnum esse inquiunt, necesse est sumere non solum ipsum ens, vnum, de quo dicatur, significare, sed quod propriè est, & quod propriè est vnum. Accidens namq; de subiecto aliquo dicitur, quare id nō erit, cui id quod est, accidit: quādoquidē ab eo, quo est, diuersum est. Aliquid* Text. 26.

b *Deinde hoc quoque*] Melissum insectatur, quod collegerit, id quod est, constare infinita mole, eo quod careat principio; videlicet temporis, cum tamen multa eiusmodi principium non habeant, quæ infinita non sunt: nimirum ponebat non dari principium temporis, aut generationis, siue substantialis, siue accidentariæ; sed rei, id est, magnitudinis duntaxat, quod aperte veritati repugnat.

c *Quin item*] Nego Melisso hanc consecutionem. Id, quod est, habet infinitam molem: ergo est expers motus. Nam esto alio demigrare nequiret, cur eodem loco cieri non posset, vti cœlum, quod irrequieta vertigine circumuoluitur, tametsi nunquam secundum se totum sedem mutet? Deinde licet motu ad locum agitari impossibile foret, cur alterationem non subiret, saltem ratione suarum partium? Hoc posterius membrum idcirco videtur Aristoteles adiecisse; quia, vt ipse primo de Cœlo, capite quinto & sexto demonstrat, corpus infinitum moueri loco non potest.

Infinitum corpus moueri loco nō posse.

d *Sed neque vnum*] Postremo Melissum impugnat, quia intulerit id, quod est, esse vnum: cum fieri nequeat, vt omnia sint vnum specie, siquidem palam est, hominem ab equo specie distingui, Ac licet, inquit, non omnino absurdum videatur, asserere omnia eo, quod est, id est, subiecto, seu materia vnum esse, vt veteres Physici, Thales, Anaximenes, Heraclitus, aliique nonnulli arbitrati sunt, asserentes nihilominus res naturales differre accidentibus, habereque rationes diuersas: affirmare tamen omnia eiusdem esse rationis, extremæ dementiæ est. Aduerte non admitti hic ab Aristotele, omnia entia ex materiæ permixtione constare, cum multis in locis, vt 8. lib. huius operis, & 12. Metaph. res aliquas à materiæ fæce absolutas in vniuerso dari concedat. Loquitur ergo de iis tantum, quæ à veteribus peruestigatæ, & inuentæ fuerant: hoc est, de rebus Physicis. Neque vero harum omnium eandem specie materiam esse opinatur, vt in primo lib. de Cœlo ostendemus; sed earum duntaxat, quæ sub Lunæ orbe continentur, in quarum inspectione omnis pene antiquorum cura & studium consumebatur.

Concedit Aristoteles res materiæ expertes.

e *Idem contra Parmenidem*] Confutat rationem Parmenidis, quam asserit & captiosè colligere, & à falso petitam esse. Etenim sic ille argumentabatur: Quidquid est præter ens, est non ens: sed non ens nihil est: ergo quidquid est præter ens, nihil est: id autem quod est, vnum est: ergo quid-

quid

quid est præter vnum, est nihil; ac proinde omnia vnum sunt. Hanc rationem ait Aristoteles falsum assumere, quia cum ens multis modis dici soleat; de substantia videlicet, & accidentibus, a Parmenide tamen sumebatur, perinde ac si vno duntaxat modo, seu vniuoce diceretur. Vnde maior propositio prioris syllogismi vera est, accepto ente pro substantia & accidentibus, sed tunc minor posterioris, scilicet ens vnum, à veritate aberrat; quia substantia & accidens, non vnum omnino sunt, vt illi volebant, sed plura simpliciter, atque vnum aliquo modo, vtpote analogica vnitate.

Ratio Parmenidis vitiose concludit.

f *Non autem concludit*] Ostendit rationem illam vitiose concludere, quia seruata eadem argumentandi formula, neque alia sumpta, antecedens verum erit, & consequens falsum. Si enim ponamus omnia esse alba, & album significare vnum, id est, vniuocam obtinere rationem, vt re vera obtinet, sic licebit argumentari. Quicquid est præter album, est non album; at non album nihil est, vt ex hypothesi constat; ergo quidquid est præter album nihil est; sed album est vnum, cum sit vniuocum: ergo alba vnum tantum erunt, non vero plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verum est; quod postremo colligitur, falsum.

g *Neque enim*] Ostendit futura adhuc nihilominus plura alba, quia alba non erunt continuatione vnum, siquidem albor niuis & lactis discreta erunt. Nec vero eandem habebunt rationem, quia natura alboris distincta erit à natura subiecti recipientis. Erit, inquit, distincta, non quasi dandus sit albor aliquis è subiecto abiunctus, sed quia non eandem vendicabit essentiam, quam subiectum, in quo inhæret.

h *Eos igitur*] Iterum Parmenidem incusat, alia ex aliis texens prolixa quadam disputatione, quæ ad hunc syllogismum redigi potest. Necesse est Parmenidem (si sibi constet) nomen entis pro sola substantia accipere: ex alia vero parte fieri nequit, vt ita sumat, vana est igitur, & inepta eius argumentatio, maiorem, & minorem propositionem multis modis illustrat, tandemque concludit nullum Parmenidi effugium relinqui, nisi vt fateatur accipi à se ens pro substantia, quæ nulla ex parte diuidi possit, asseratque vniuersum ex indiuiduis partibus constare, quod Zeno Eleates eius discipulus concedere minime recusabat.

ἔσται τι ἄρα οὐκ ὄν. οὐ γὰρ ἔσται ἄλλῳ ὑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν· οὐ γὰρ ἔσται ὄν τι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὂν σημαίνει οὕτως, ὥστε εἶναί τι ἕκαστον. ἀλλ' ὑπόκειται τὸ ὂν σημαίνειν ἕν, εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὂν μηδενὶ συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐκείνῳ, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὂν σημαίνει τὸ ὂν ἢ μὴ ὄν; εἰ γὰρ ἔσται τὸ ὅπερ ὂν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν, τὸ λευκῷ δ' εἶναι μὴ ἔστιν ὅπερ ὄν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ συμβεβηκέναι αὐτῷ οἷόν τε τὸ ὄν. οὐδὲν γὰρ ὂν ὃ οὐχ ὅπερ ὄν, οὐκ ἄρα ὂν τὸ λευκόν· οὐχ οὕτω δὲ ὥσπερ τι μὴ ὂν ἀλλ' ὅλως μὴ ὄν, τὸ ἄρα ὅπερ ὂν οὐκ ὄν· ἀληθὲς γὰρ εἰπεῖν τὸ ὅτι λευκόν, τοῦτο δὲ οὐκ ὂν ἐσήμαινεν· ὥστε εἰ καὶ τὸ λευκὸν σημαίνει ὅπερ ὂν πλείω ἄρα σημαίνει τὸ ὄν· οὐ τοίνυν οὐδὲ μέγεθος ἕξει τὸ ὄν, εἴπερ ὅπερ ὂν τὸ ὄν. ἑκατέρῳ γὰρ ἕτερον τὸ εἶναι τῶν μορίων. ὅτι δὲ διαιρεῖται τὸ ὅπερ ὂν εἰς ὅπερ ὄν τι ἄλλο, καὶ τῷ λόγῳ φανερόν· οἷον ὁ ἄνθρωπος εἰ ἐστὶν ὅπερ ὄν τι, ἀνάγκη καὶ τὸ ζῷον ὅπερ ὄν τι εἶναι καὶ τὸ δίπουν. εἰ γὰρ μὴ ὅπερ ὄν τι, συμβεβηκότα ἔσται· ἢ οὖν τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ὑποκειμένῳ. ἀλλ' ἀδύνατον· συμβεβηκός τε γὰρ ἔσται καὶ λέγεται τοῦτο, ἢ ὃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἢ οὗ ὑπάρχει ἐν τῷ λόγῳ τοῦτο ᾧ συμβέβηκεν, οἷον, τὸ μὲν καθῆσθαι ὡς χωριζόμενον· ἐν δὲ τῷ σιμῷ ὑπάρχει ὁ λόγος ὁ τῆς ῥινός, ᾗ φαμὲν συμβεβηκέναι τὸ σιμόν. ἔτι, ὅσα ἐν τῷ ὁριστικῷ λόγῳ, ἢ ἐξ ὧν ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τῷ τούτων οὐκ ἐνυπάρχει ὁ λόγος ὁ τοῦ ὅλου, οἷον ἐν τῷ δίποδι ὁ τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐν τῷ λευκῷ, ὁ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου. εἰ τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν, ἀνάγκη χωριστὸν εἶναι αὐτό, ὥστε ἐνδέχοιτο ἂν μὴ δίπουν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἐν τῷ λόγῳ τῷ τοῦ δίποδος ἐνέσται ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος· ἀλλὰ ἀδύνατον· ἐκεῖνο γὰρ ἐν τῷ ἐκείνου λόγῳ ἔνεστιν. εἰ δ' ἄλλῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν, καὶ τὸ ζῷον, καὶ μὴ ἔστιν ἑκάτερον ὅπερ ὄν τι, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη τῶν συμβεβηκότων ἑτέρῳ. ἀλλὰ τὸ ὅπερ ὄν τι, ἔστω μηδενὶ συμβεβηκός. καὶ καθ' οὗ ἄμφω καὶ ἑκάτερον, καὶ τὸ ἐκ τούτων λεγέσθω· ἐξ ἀδιαιρέτων ἄρα τὸ πᾶν. ἔνιοι

Aliquid igitur, quod non est, erit. Quamobrem alii non inerit id, quod proprie est, nō enim entis essentiam habebit, nisi ens multa significet, ita vt vnumquodq; quidpiam sit: sed id, quod est, significare vnū, est positū. Si ergo quod proprie est, nulli accidit, sed illi aliquid aliud, cur id quod est, id potius, quod proprie est, quam quod non est, significat? Nam si id, quod proprie est, idem etiā sit album, albi autē essentia nō est, vt proprie sit (siquidem id quod est, accidere ei nō potest, cum nihil sit, quod proprie non est) ipsum album profecto non erit, non sic autem veluti aliquod nō ens, sed omnino nō erit. Itaq; id, quod proprie est, non erit, cum id, quod proprie est, album esse vere affirmetur, quod quidem album, id quod non est, significabat: quare si album quoq; id, quod proprie est significat, id quod est, plura significabit. Neq; igitur magnitudinem id, quod est, habebit, siquidē ipsum proprie est. Nam vtriusq; partis ratio alia est. Id autem quod proprie est, in aliud quidpiam, quod proprie est, diuidi, ratione etiā manifestū est, veluti si homo ex his sit, quæ proprie sunt, necesse est & animal aliquid, quod proprie sit, esse & itidem bipes. Nam si entia proprie non fuerint, erūt accidentia. Aut igitur hominis, aut cuipiam alteri subiecto. At esse non possunt. Accidens enim aut id dicitur, quod inesse potest, ac nō inesse, aut id, in cuius ratione id inest, cui accidit: vt sessio quidem est vt id quod separatur: in simo autem naris, cui simum accidisse dicimus, inest ratio. Totius præterea ratio in eorum definitione non inest, quæ aut in eius ratione assumuntur, aut ipsum componunt, vt in bipede hominis ratio, aut in albo ea, quæ est hominis albi. Itaq; si hæc hunc in modum se habent, bipedemq; esse homini accidit, aut separare ipsum necesse

Text. 27.

Text. 28.

Text. 29.

ἐνδοῦναι τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις, τῷ μὲν ὅτι πάντα ἕν, εἰ τὸ ὂν ἓν σημαίνει, ὅτι ἔστι καὶ τὸ μὴ ὄν, τῷ δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας, ἄτομα ποιήσαντες μεγέθη. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἀληθές, ὡς εἰ ἓν σημαίνει τὸ ὂν, καὶ μὴ οἷόν τε ἅμα τὴν ἀντίφασιν εἶναι, οὐκ ἔσται οὐδὲν μὴ ὄν. οὐδὲν γὰρ κωλύει, μὴ ἁπλῶς εἶναι, ἀλλὰ μὴ ὄν τι εἶναι τὸ μὴ ὄν. τὸ δὲ δὴ φάναι παρ' αὐτὸ τὸ ὄν, εἰ μὴ τι ἔσται ἄλλο, ἓν πάντα ἔσεσθαι, ἄτοπον. τίς γὰρ μανθάνει αὐτὸ τὸ ὄν, εἰ μὴ τὸ ὅπερ ὄν τι εἶναι; εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν ὅμως κωλύει πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, ὥσπερ εἴρηται. ὅτι μὲν οὖν οὕτως ἓν εἶναι τὸ ὂν ἀδύνατον, δῆλον.

Κεφά-

est, vt homo non bipes esse possit, aut in bipedis ratione hominis inesse rationem: quod esse non potest, quandoquidem illud in hominis inest ratione. Verum si alii cuipiam bipes & animal accidant, neutrumque eorũ proprie est, homo quoque ex his erit, quæ alii accidunt. Sed quod proprie aliquid est, nullius sit accidens, & de quo ambo, & vtrumque, id etiam, quod ex his est dicatur. Ex indiuiduis itaque vniuersum. Text. 30. *i Vtrique autem rationi nonnulli assensere, ei quidem, quæ concluditur vnum esse omnia, si ens vnum significat: quoniam id sit, quod non est: alteri vero, quæ ex diuisione est in partes duas æquales, indiuiduas magnitudines faciendo. Constat autem etiam verum non esse, si ens vnum significet, & contradictio simul esse non possit, id quod non est, nihil esse. Nam nihil prohibet id quod non est, esse, non omnino quidem, sed aliquod, quod non est. At vero affirmare, nisi aliud quid sit præter id quod est, omnia vnũ esse, absurdum est. Quis enim id quod est, aliud esse intelligit, quam id quod proprie est? Quod si hoc sit, nihil sic prohibet, id quod est, multa esse, quemadmodum dictum est. Id igitur, quod est, non posse hoc modo vnum esse, est manifestum.* Text. 31.

CAPVT

Plato & Xenocrates segniter Parmenidi & Zenoni restiterũt.

i Vtrique autem rationi] Plato eiusque auditor Xenocrates, vt constat partim ex Sophista Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (siue Aristoteles, siue Theophrastus siue alius quispiam eius libri auctor fuerit) aduersus Parmenidem & Zenonem disputationem inierunt. Verum ea pronuntiarunt, quæ reprehensione haud minus indigeant, atque ita segniter restiterunt, vt manus dare viderentur. Plato quidem Parmenidi, Xenocrates autem Zenoni. Nam cum Parmenides colligeret: si ens vnum significet, omnia esse vnum: negabat Plato conclusionem, inquiens posse ens significare vnum; nec sequi proinde, ea quæ sunt, vnum esse; cum etiam id quod non est, sit; quod ab ente diuersum est. Itaque aiebat Plato non ens, id est, materiam primam (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non esse ens, sed reuera non ens; negabat autem Parmenidi non ens nihil esse, quia materia prima aliquid est. Xenocrates vero Zenoni concedebat, posse magnitudinem in partes indiuiduas secari, ne sectiones aut in infinitum progrederentur, aut in nihilum desinerent. Hos igitur ob hanc causam coarguit hoc loco Aristoteles, plura in hanc sententiam scripturus præsertim aduersus Xenocratem, 6. huius operis libro.

Κεφάλαιον δ.

ΩΣ δ' οἱ φυσικοὶ λέγουσι, δύο τρόποι εἰσίν. οἱ μὲν γὰρ ἓν ποιήσαντες τὸ ὂν σῶμα τὸ ὑποκείμενον, ἢ τῶν τριῶν τι, ἢ ἄλλο, ὅ ἐστι πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον, τἆλλα γεννῶσι πυκνότητι καὶ μανότητι πολλὰ ποιοῦντες. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐναντία. καθόλου δ' ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ τὸ μέγα φησὶ Πλάτων καὶ τὸ μικρόν. πλὴν ὅτι, ὁ μὲν ταῦτα ποιεῖ ὕλην, τὸ δὲ ἓν, τὸ εἶδος, οἱ δὲ, τὸ μὲν ἓν τὸ ὑποκείμενον, ὕλην, τὰ δ' ἐναντία, διαφορὰς καὶ εἴδη. οἱ δὲ ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐνούσας τὰς ἐναντιότητας ἐκκρίνουσιν, ὥσπερ Ἀναξίμανδρός φησι, καὶ ὅσοι δὲ ἓν καὶ πολλά φασιν εἶναι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας. ἐκ τοῦ μίγματος γὰρ καὶ οὗτοι ἐκκρίνουσι τἆλλα. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τὸν μὲν περίοδον ποιεῖν τούτων, τὸν δ', ἅπαξ, καὶ τὸν μὲν ἄπειρα, τά τε ὁμοιομερῆ, καὶ τἀναντία· τὸν δὲ, τὰ καλούμενα στοιχεῖα μόνον. ἔοικε δὲ Ἀναξαγόρας οὕτως ἄπειρα οἰηθῆναι τὰ στοιχεῖα, διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν τὴν κοινὴν δόξαν τῶν φυσικῶν εἶναι ἀληθῆ, ὡς οὐ γιγνομένου οὐδενὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. διὰ τοῦτο γὰρ οὕτω λέγουσιν ἦν ὁμοῦ τὰ πάντα καὶ τὸ γίγνεσθαι τοιόνδε καθέστηκεν ἀλλοιοῦσθαι. οἱ δὲ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν. ἔτι δ', ἐκ τοῦ γίγνεσθαι ἐξ ἀλλήλων τἀναντία. ἐνυπῆρχεν ἄρα. εἰ γὰρ πᾶν μὲν τὸ γιγνόμενον ἀνάγκη γίγνεσθαι ἢ ἐξ ὄντων, ἢ ἐκ μὴ ὄντων, τούτων δὲ τὸ μὲν ἐκ μὴ ὄντων γίγνεσθαι ἀδύνατον· περὶ γὰρ ταύτης ὁμογνωμονοῦσι τῆς δόξης ἅπαντες.

CAPVT IV.

VT a autem dicunt Physici, duo sunt modi. Quidam enim cum id quod est corpus vnũ, quod subiectum sit, fecerint, aut trium aliquid, aut aliud, quod igne densius sit, aere vero rarius, [illegible] densitate & raritate alia generat, multa faciendo. Hæc autem sunt contraria. [illegible] vero exuperantia & defectio, vt mag[illegible] tradit Plato. Sed hic quidem mat[illegible], necfacit & ipsum vnum formam: ille vero ipsum vnum, quod subiectum est, materiam: contraria autem differentias, & formas. Alij ex vno, quæ insunt contrarietates, excernunt, vt Anaximander ait, & quotquot vnũ, & multa, ea quæ sunt, esse inquiũt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi enim ex permistione reliqua fecerunt, sed differunt inter se, quod ille horum circuitum statuat, hic semel: & hic quidem infinita, partiumque similium, & contraria, ille ea duntaxat, quæ nuncupantur elementa. Text. 32. *b Sic autem esse infinita, videtur Anaxagoras sensisse, quod Physicorum communem opinionem, ex eo quod non est nihil fieri, verã esse existimaret. Hanc enim ob causam sic dicunt, erant omnia simul, ac fieri tale est alterari. Alii vero confusionem, & secretionẽ. Præterea ex eo quod contraria vicissim gignantur: quapropter inerant.* Text. 33. *c Nam si quidquid fit, aut ex his, quæ sunt, aut ex his, quæ non sunt, necesse est fieri, ex his* Text. 34.

παντες οἱ περὶ φύσεως· τὸ λοιπὸν ἤδη συμβαίνειν, ἐξ ὄντων καὶ ἐνυπαρχόντων γίνεσθαι, διὰ δὲ σμικρότητα τῶν ὄγκων, ἐξ ἀναισθήτων ἡμῖν. διὸ

ex his autem, quæ nulla sunt, fieri non potest (consentientem enim hanc naturæ omnes scrutatores habent opinionem) reliquum ex necessitate accidere censuerunt, ex his quidem, quæ sunt, & quæ insunt: sed quæ ob molis paruitatem sensu à nobis non perciperentur, generari.

Qua-

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

V*T à autem dicunt Physici*] Postquam aduersus eos depugnauit, qui vnum immobile fecere principium & eorum opinionem, vt à Physicæ principiis deflectentem euertit. Nunc disputationem aggreditur cum iis, qui vel vnum, vel plura principia mobilia statuerunt, quos Physicos appellat, propterea quod naturam sicuti priores Philosophi non sustulerint, sed magis ad eam accommodate locuti sint. Commemorat autem initio huius capitis duo philosophantium genera, quorum alii vnum posuere materiale principium rerum Physicarum, vt vnum è tribus superioribus elementis, aut tale quid medium; duo vero contraria vice formæ, vt raritatem & densitatem, & vt vno verbo complectamur, exuperantiam & defectionem (hisce enim vocabulis omnia contrariorum genera notat Aristoteles) atq; ita cum Platone quadam ex parte consenserunt, nempe quo ad principiorum numerum. Alii vero permistione aut coitione in quodam sphæro, siue Chao, & item secretione res fieri opinati sunt. In quibus fuerunt Anaximander, Empedocles, & Anaxagoras, quorum tamen placitum, vt ipse exponit, consentiens non fuit. Empedocles enim secretionem illam & permistionem perpetuam esse: Anaxagoras semel tantum secretionem fieri aiebat. Præterea Anaxagoras in illa congerie, infinita similium partium, atque inter se contraria collocabat: Empedocles quatuor tantum vulgata elementa: Anaximander vero admixtionem quandam infinitam faciebat: ab eaq; res ad aliorum generationem secerni pronuntiabat. Ex quo patet cur iidem, & vnum & plura inuexisse dicantur. Nempe vnum, quia vnum Chaos, seu confusionem ponebant; plura, quia plures partes in eodem Chao inesse, vel ab eo secerni affirmabant.

b *Sic autem esse infinita*] Quoniam Anaxagoras sententiam suam verisimili ratione confirmabat, eam refellere ... Aristoteles, proponitq; inprimis duo quædam illius fundamenta. Quorum primum erat, id quod omnium Philosophorum consensu ratum habebatur, nempe, ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni; sed generationes esse commutationes accidentarias; siue alterationes. Alterum fundamentum erat, contraria, vt vel sensibus ipsis notum est, ex contrariis fieri, vt calida ex frigidis, humida e siccis. Ex quo arguebat omnia omnibus inesse. *Ex nihilo nihil.*

c *Nam si quidquid fit*] Ex infinita & indigesta rerum omnium congerie, quam vocant Homœomeriam, in qua res antea confusæ iacuissent, progigni omnia ostendebat Anaxagoras hunc in modum. Id quod fit, aut ex ente fit, aut è non ente, id est è nihilo: ex nihilo autem, vt ex prima suppositione manifestum est, nihil fit: quidquid ergo fit, ex ente fit: fit autem ex contrario: vt item ex 2. hypothesi liquet: aut ergo ex contrario manente in ipsa re, quæ gignitur, aut ex aliquo, quod inerat in contrario; ex quo gignitur. Non ex contrario manente, vt experientia docet; ergo ex eo, quod inerat in contrario: hoc autem non videtur esse quidquam aliud; quam multitudo infinitarum partium similium rei, quæ producitur, quæ quidem partes delitescebant in re, ex qua postea genitum emergit. Principia igitur rerum Physicarum sunt infinita illa corpuscula.

Ita vero quia rem vnam ex alia gigni videmus, intulit Anaxagoras innexa esse singulis omnia, ita vt in qualibet re infinitæ essent rerum omnium, quæ ex ea fieri possunt, particulæ. Aiebat tamen rem ab eo tantum, quod in ipsa abundaret, & emineret, nomen accipere, v.g. dici aquam si plures in ea essent aquulæ. Porro hanc rationem ideo non diluit hoc loco Aristoteles, quia ex iis, quæ in progressu dicenda sunt, paruo negocio confutari potest. Breuiter autem dissoluitur ab eo, qui dixerit, quidquid fit, ex ente actu, vel ente potentia fieri, hoc est, vel ex ente forma aliqua prædito vt ignem è ligno, vel ex materia prima, vt eundem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demum quidquid oritur fieri ex ente actu, tanquam è contrario, quod in genito non inest, ex ente vero potentia, vt è subiecto, quod stabile & constans est. Ita generari vnumquodque vt Anaxagoras aiebat, ex eo quod in contrario præfuit, id tamen non esse infinitam illam corporum ..., sed materiam primam. Ex quo perspicuum relinquitur, non oportere omnibus cuncta inesse oportere tamen formas naturales contineri virtute in materia, è cuius potentia euocantur, vt suo loco patebit.

διὸ φασὶ πᾶν ἐν παντὶ μεμῖχθαι, διότι πᾶν ἐκ παντὸς ἑώρων γινόμενον· φαίνεσθαι δὲ διαφέροντα, καὶ προσαγορεύεσθαι ἕτερα ἀλλήλων, ἐκ τοῦ μάλιστα ὑπερέχον-

Quare cum quodcunq; ex quocunq; fieri viderint, quodcunq; cuiq; inquiunt esse admistum: ex eo autem, quod in infinitorum admistione ob multitudinem

τος

τι, διὰ τὸ πλῆθος ἐν τῇ μίξει τοῦ ἀπείρου· εἰλικρινῶς μὲν γὰρ ὅλον λευκὸν, ἢ μέλαν, ἢ σάρκα, ἢ ὀστοῦν οὐκ εἶναι· ὅτου δὲ πλεῖστον ἕκαστον ἔχει, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. εἰ δὴ τὸ μὲν ἄπειρον, ᾗ ἄπειρον, ἄγνωστον, τὸ μὲν κατὰ τὸ πλῆθος ἢ μέγεθος ἄπειρον, ἄγνωστον, ποσόν τι, τὸ δὲ κατ' εἶδος ἄπειρον, ἄγνωστον ποιόν τι. τῶν δ' ἀρχῶν ἀπείρων οὐσῶν καὶ κατὰ πλῆθος καὶ κατ' εἶδος, ἀδύνατον εἰδέναι τὰ ἐκ τούτων. οὕτω γὰρ εἰδέναι τὸ σύνθετον ὑπολαμβάνομεν, ὅταν εἰδῶμεν ἐκ τίνων καὶ πόσων ἐστίν. ἔτι δ' εἰ ἀνάγκη, οὗ τὸ μόριον ἐνδέχεται ὁπηλικονοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ μικρότητα, καὶ αὐτὸ ἐνδέχεσθαι· λέγω δὲ τῶν τοιούτων τι μορίων, εἰς ὃ ἐνυπάρχον διαιρεῖται τὸ ὅλον· εἰ δ' ἀδύνατον ζῷον ἢ φυτὸν ὁπηλικονοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ μικρότητα, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τῶν μορίων ὁτιοῦν· ἔσται γὰρ καὶ τὸ ὅλον ὁμοίως. σὰρξ δὲ καὶ ὀστοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα μόρια ζῴου, καὶ οἱ καρποὶ τῶν φυτῶν. δῆλον τοίνυν ὅτι ἀδύνατον σάρκα, ἢ ὀστοῦν, ἢ ἄλλο τι ὁπηλικονοῦν εἶναι τὸ μέγεθος, ἢ ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἢ ἐπὶ τὸ ἔλαττον. ἔτι εἰ ἅπαντα μὲν ἐνυπάρχει τὰ τοιαῦτα ἐν ἀλλήλοις, καὶ μὴ γίνεται, ἀλλ' ἐκκρίνεται, ἐνόντα, λέγεται δ' ἀπὸ τοῦ πλείονος, γίνεται δ' ἐξ ὁτουοῦν ὁτιοῦν (οἷον ἐκ σαρκὸς ὕδωρ ἐκκρινόμενον, καὶ σὰρξ ἐξ ὕδατος) ἅπαν δὲ σῶμα πεπερασμένον ἀναιρεῖται ὑπὸ σώματος πεπερασμένου, φανερὸν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἐν ἑκάστῳ ἕκαστον ὑπάρχειν. ἀφαι-

maxime exuperat, videri ab inuicem differentia, atque diuersa nominari. Nam totum syncere album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non esse, sed cuius plurimum vnumquodq; obtinet, id rei naturam videri esse. d Porro si infi- Text. 35.
nitum, vt infinitum incognitū est, id certe, quod multitudine, aut magnitudine est infinitum, quantum quoddam incognitū est, quod vero specie est infinitum, quale quiddam incognitū. Cum autē principia aut multitudine, aut specie sint infinita, ea, quæ ex iis constant, sciri non possunt. Siquidem quod compositū est, tum scire existimamus, cum ex quibus, & quod est cognoscimus.
e Præterea si necesse est, cuius pars magnitudine Text. 36.
& paruitate quantauis esse potest, id etiā posse (earum autem partium aliquam dico, in quam, cum insit, totum diuiditur) esse autem animal, aut plāta magnitudine & paruitate quantauis non potest, partiū quoq; nullam esse posse manifestum est. Simili namq; modo & totum erit. At os, & caro & quæ sunt eiusmodi, animalis & fructus plantarum sunt partes. Carnem itaque aut os, aut aliud quippiam magnitudine quantumuis, aut ad maius, aut ad minus esse nō posse perspicuum est. f Quin etiā si eius generis omnia in Text. 37.
sese insunt vicissim, & non fiunt, sed cum insunt, secernuntur & ab eo, cuius amplior inest copia, dicuntur: gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per secretionem, & ex aqua, caro; quodcunque item finitum corpus a finito corpore consumitur, vnumquodque in vnoquoque inesse non posse manifestum est. Ete-

d *Porro si infinitum*] Incusat inprimis Anaxagoram, quod rerum Physicarum principia non solum numero, sed etiam specie, nec tantum mole, sed etiam qualitatibus infinita posuerit. Si enim nos tunc scire cuiusque rei naturam putamus; cum illius principia cognita habemus, infinitum vero nostri intellectus aciem effugit, nimirum qui infinita dicit esse principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit.

e *Præterea necesse est*] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non solū partes infinitas posuit, sed eas nullo termino, siue ad maius, siue ad minus definitas esse statuit; hanc eius positionem confutat Aristoteles, ratione ducta é definita animálium & stirpium magnitudine. Nam si harum partes quantæcunque magnitudinis esse possent, ipsa quoque termino carerent, quod tamen vel ipso Anaxagora teste falsum esse constat.

f *Quinetiam si eius*] Ostendit non in qualibet re inesse omnia, argumentaturq; in hunc modum. Si manet certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur; igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio absumpta carne deficiet. Primum dici non potest, tum quia omne finitum corpus, si ab eo definitas partes secueris, necesse est definat, tum quia in re finita essent actu infinitæ partes æquales, quod est impossibile. Si autem detur secundum, sequitur non iam quodcunque in quolibet inesse. At enim quia occurreret fortasse Anaxagoras, posse quidem secretionem illam in infinitum abire si minores, non vero si æquales, subinde partes auferentur, id etiam confutat Aristoteles, quia licet aliquando minores eximi possent, necessario tamen dandus est exitus, deueniendumq; ad caruncuiam ita exiguam, vt minor gigni vlla non possit.

Quærunt hoc loco Aphrodisæus, Simplicius, aliiq; interpretes, rectene Aristoteles Anaxagoræ obiecerit, fore infinitas partes æquales in magnitudine finita, quandoquidem partes, quæ in infinitum e magnitudine auferuntur, æquales non sunt, sed subinde minores. Occurrendum tamen est, recte obiecisse. Cum enim Anaxagoras é quauis magnitudine omnia educi posse assereret, consequens erat, vt fateretur excepta minima carne, quæ generari potest, manere nihilominus in eadem magnitudine infinitas caruncuias minimæ illi æquales: cuius rei causa in progressu fiet conspicua.

ἀφαιρεθείσης γὰρ ἐκ τοῦ ὕδατος σαρκὸς, καὶ πάλιν ἄλλης γενομένης ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀποκρίσει, εἰ καὶ ἀεὶ ἐλάττων ἔσται ἡ ἐκκρινομένη, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπερβαλεῖ μέγεθός τι τῇ μικρότητι. ὥστε εἰ μὲν στήσεται ἡ ἔκκρισις,

Etenim ablata ex aqua carne, & rursus alia ex ea, quæ restat, per secretionem facta, tametsi minor ea, quæ secernitur, semper fit, nō tamē paruitate magnitudinē aliquam exuperabit. Si itaq; sta-
bit

οὐχ ἅπαν ἐν παντὶ ἐνέσται· ἐν γὰρ τῷ λοιπῷ ὕδατι οὐκ ἐνυπάρξει σάρξ. εἰ δὲ μὴ ἐνέσται, ἀλλ' ἀεὶ ἔσται ἀφαίρεσις, πεπερασμένῳ μεγέθει ἴσα πεπερασμένα, ἐνέσται ἄπειρα τὸ πλῆθος. τοῦτο δ' ἀδύνατον. πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ἅπαν μὲν σῶμα ἀφαιρεθέντος τινὸς ἔλαττον ἀνάγκη γίνεσθαι, τῆς δὲ σαρκὸς ὥρισται τὸ ποσὸν καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι· φανερὸν ὅτι ἐκ τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς οὐδὲν ἐκκριθήσεται σῶμα. ἔσται γὰρ ἐλάττων τῆς ἐλαχίστης. ἔτι δ', ἐν τοῖς ἀπείροις σώμασιν ἐνυπάρχοι ἂν ἤδη σὰρξ ἄπειρος, καὶ αἷμα, καὶ ἐγκέφαλος, κεχωρισμένα μέν τοι ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲν δ' ἧττον ὄντα, καὶ ἄπειρον ἕκαστον: τοῦτο δ' ἄλογον. τὸ δὲ μηδέποτε διακριθήσεσθαι οὐκ εἰδότως μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται· τὰ γὰρ πάθη ἀχώριστα. εἰ οὖν μέμικται τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις, ἐὰν διακριθῶσιν, ἔσται τι λευκὸν, ἢ ὑγιεινὸν, οὐχ ἕτερόν τι ὂν, οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. ὥστε ἄτοπος τὰ ἀδύνατα ζητῶν ὁ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρῖναι· τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν, κατὰ μὲν τὸ ποσόν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος· κατὰ δὲ τὸ ποιόν, ὅτι ἀχώριστα τὰ πάθη. οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδὲ τὴν γένεσιν λαμβάνει τῶν ὁμοειδῶν. ἔστι γὰρ ὡς ὁ πηλὸς εἰς πηλοὺς διαιρεῖται, ἔστι δ' ὡς οὔ. καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος ὡς πλίνθοι ἐξ οἰκίας καὶ οἰκία ἐκ πλίνθων, οὕτω δὲ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ ἐξ ἀλλήλων καὶ εἰσὶ καὶ γίνονται. βέλτιον δ' ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαβεῖν, ὅπερ ποιεῖ Ἐμπεδοκλῆς.

Κεφά-

bit secretio, quodcunq; in quocunq; non in[erit]: nam in reliqua aqua nihil carnis manebit. a Si non stabit, sed ablatio semper fiat, in magnitudine finita æquales partes inerunt finita, multitudine infinita, quod esse non potest. g *Ad hæc si omne corpus aliquo ablato necesse est minus fieri,* Text. 38. *& carnis quantitas cum magnitudine, tum paruitate est definita, constat è minima carne nullum corpus secretum iri: nam minima minor secerneretur. Præterea in infinitis corporibus caro infinita, & sanguis, & cerebrum possent profecto inesse, separata quidem ab inuicem, sed quæ nihil minus essent: & vnumquodque infinitum: quod à ratione est alienum.* h *At vero secretionem finem nunquam habituram, non scite quidem dicitur, sed tamen recte, cum affectiones separari non possint.* Text. 39. *Porro habitibus atque coloribus admistis, si separentur, album quippiam erit, aut sanum, quod non aliud quiddam erit, nec in subiecto.* i *Absurda itaque erit mens, quæ ea molitur, quæ fieri nequeunt; siquidem segregare instituit, quod facere non potest, tum quantitatis ratione habita, tum qualitatis: quantitatis quidem, cum minima non sit magnitudo: qualitatis vero, quod seiungi affectiones non possint.* k *At neque eorum, quæ eiusdem sunt forma generationem recte sumit. Lutum enim partim in lutum diuiditur, partim non diuiditur: nec quemadmodum lateres ex domo, & domus ex lateribus, si & aqua & aer ex se vicissim & sunt fiunt. Præstat autem pauciora sumere, ac finita, quod quidem facit Empedocles.* Text. 40.

CAPVT

g *Ad hæc si*] Iterum bipartita ratione demonstrat, non in quouis corpore ita inesse cuncta; vt ex eo omnia per secretionem gigni possint. Primum, quia cum quantitas carnis, tum quoad magnitudinem, tum quoad paruitatem definita sit, necessario dabitur minima caro, ex qua non iam alia secerni queat; alioqui daretur minor minima. Deinde, quia si omnia fieri ex omnibus possent, non solum infinita; sed infinities infinita corpora in eadem re inessent, vt in qualibet parte cerebri infinitus sanguis, in qualibet parte sanguinis infinita caro. Ex quo fieret, vt quælibet res infinitam molem cohiberet.

h *At vero secretionem*] Asserebat Anaxagoras, Secretionem rerum nullum vnquam finem habituram. Hoc ait Aristoteles vere dictum, sed non scite. Vere, quia accidentia nequeunt à subiecto separari: si enim habitus & affectiones à subiecto possent abiungi; iam daretur aliquod album, aut sanum, quod non esset hoc aliquid, vt lapis, aut homo, quodque non diceretur de subiecto, nec ei inesset, quod fieri non potest. Non scite vero hoc pronuntiauit Anaxagoras; quia non de accidentibus loquutus fuit, sed de aliis omnibus, quæ in infinita congerie iacebant.

i *Absurda itaq;*] Pergit eundem exagitare, quod mentem imprudentiæ tacite insimularit, cum eam asseruit è chao cuncta segregare voluisse, atq; adeo operam perdere in ea re, quæ conferri ad exitum non potest: siquidem secretionem illam absolui (vt ipse aiebat) impossibile est; tum quia datur minima caro, è qua alia vlterius excerni non potest, tum quia accidentia nequeunt à subiecto separari.

k *At neq;*] Leui admodum argumento in eam opinionem incidit Anaxagoras, vt assereret, nihil aliud esse generationem, quam compositionem ex similium partium coalitu, nimirum quia videbat lutum ex luto, aliaque id genus ex similibus coagmentari. Namq; licet multa eo modo fiant, plurima tamen sunt, quæ aliter composita coalescunt, vt idem lutum ex terra, & humore. Deinde explicat modos alios, quibus res effici consueuerunt. Aliter enim lateres fiunt ex domo, & domus ex lateribus; aliter ex se inuicem gignuntur elementa. Tandem confutata his duobus capitibus eorum sententia, qui vel vnum tantum, vel infinita fecère rerum naturalium principia, mediam amplectitur opinionem, quæ nimirum plura, sed numero finita principia constituit.

QVÆSTIO I.

VTRVM RES NATVRALES AD *maximum & ad minimum definitæ sint, necne.*

ARTICVLVS I.

IACIVNTVR INSTITVTAE DI-*sputationis fundamenta.*

Est huius controuersiæ disceptatio tum per se grauis, & Philosopho digna; tum huic loco propria, & ad ea, quæ ab Aristotele superiori capite dicta sunt, planius intelligenda, imprimis accommodata. Vt autem res tota dilucide & explicate à nobis tractetur, nonnulla præmittenda sunt. Primum illud esto. Quatuor terminos, vt interim in commune loquamur, constituere oportet, quibus definiri res naturales queant; duos magnitudinis, duos item paruitatis: vtrobique vnum internum, externum alterum. Terminus internus magnitudinis, quem iampridem Philosophorum vsus maximum quod sic vocat, est ille terminus quantitatis, sub quo res esse potest, & sub maiori non potest; veluti si homo sub quinque cubitorum magnitudine esse queat, sub maiori vero nequeat, magnitudo quinque cubitorum erit terminus internus magnitudinis humanæ. Terminus externus magnitudinis, quem minimum quod non appellant, est ille, sub quo res esse non potest, sub minori vero potest; vt si homo constare nequeat sub quantitate sex cubitorum; sed sub quauis minori: quantitas sex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ. Terminus internus paruitatis, qui minimum quod sic dicitur, est ille, sub quo res esse potest, & sub minori non potest; vt si homo queat sub vnius palmi quantitate consistere, non autem sub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus. Terminus externus paruitatis, qui nuncupatur maximum quod non, est ille, sub quo res esse non valet, valet tamē sub quouis maiori. Verbi gratia, si homo sub magnitudine dimidiati palmi cohærere nequeat, & sub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit terminus externus paruitatis humanæ.

Duo termini magnitudinis, duo item paruitatis.

Terminus internus magnitudinis.

Terminus externus magnitudinis.

Terminus internus paruitatis.

Terminus externus paruitatis.

Secundum sit, vt aduertit D. Thomas in 4. sententiarum d.12.q.1. & 3.p.q.77. art. 2. & Scotus in 4. d.12. q.2. Duo sunt accidētia, quæ substantiam subiectam sensibus primo consequuntur, eiusque duobus intimis principiis, materiæ & formæ, respondent; quantitas nimirum, & qualitas. Quantitas respondet materiæ, primum, quia nunquam abscedit, neque accidit noua materia sine abscessu & accessu nouæ quantitatis. Secundo, quia sicuti materia est subiectum accidentium, quæ in sensus cadunt, ita & quantitas suo modo. Tertio, quia quantitas

Cur quantitas materiam sequi, eique respondere dicatur.

A tas est prima dispositio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum est, vt Plato, magno & paruo, quæ sunt quantitatis affectiones, materiam significarit. Qualitas autem respondet formæ, quia omnem formæ varietatem necessario mutatio alicuius qualitatis consequitur. Item, quia qualitati conuenit esse principium agendi, sicut & formæ; & nobiliores formas nobiliores qualitates sequuntur. Deinde, quia qualitas, vt docet etiam D. Thomas in 12.q.49.

Cur formæ respondeat qualitas.

B artic. 2. est modus quidam substantiæ. Quare cum modus, teste D. Augustino, cap.3. libri 4. super Genesin ad literam, deuehat secum mensuram, ac determinationem; determinare autem, & finire proprium formæ sit, (vnde vetus Philosophia formam finitum nuncupabat, materiam, infinitum) consequens est, vt qualitas peculiari ratione sequi formam dicatur.

Tertium sit. Rerum quædam incipiunt per primum sui esse; aliæ per vltimum sui non esse.

Varij modi quibus res incipiūt & desinunt.

C Priori modo incipit id, quod vere enuntiamus nunc esse, & immediate ante nō fuisse: quo pacto incipiunt substantiæ, quæ de integro gignūtur, & alia, quæ momento fiunt. Namque vt primum forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc est Socrates, & immediate ante non fuit. Id vero incipit per vltimū sui non esse, quod vere affirmamus in hoc temporis momento non esse, sed immediate post futurum; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum

D efficiuntur, vt calor, qui per calefactionem, & albor, qui per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum sui non esse, aliæ per vltimum sui esse desinunt. Id per primum sui non esse desinit, quod vere dicimus in hoc momento non esse; sed immediate ante fuisse: qua ratione desinunt substantiæ, & motus. Nam Socrates, verbi gratia, desinit per primum sui non esse, quia vt primum eius anima desiit corpus informare, vere dicimus, nunc

E non est Socrates, qui immediate antea fuit. Denique id per vltimum sui esse desinit, quod vere affirmamus nunc esse & immediate post non futurum; quem desinendi modum sibi vendicant indiuisibilia rerum successiuarum, vt momentum, & mutatum esse. Nam de quolibet horum vere dicimus, nunc est, & immediate post non erit. Atque hæc tota doctrina de rerum incœptione, & desitione, quam hic supponimus, octauo libro huius operis à nobis ac-

F curate traderetur.

Quartum sit. Rerum Physicarum termini multis modis in quæstionem cadunt. Aut enim de iis quærimus, sumptis rebus in singulari, aut in specie; aut spectatis quoad generationem; aut quoad conseruationem. Potest enim disceptatio esse, vtrum hic & ille ignis, & vtrum ignis absolute consideratus, stato limite circumscribatur; itemque num res naturales in tanta quantitate progigni possint, vel etiam

Quam variè rerum nat. termini in quæstionem veniant.

etiam postquam genitæ sunt, conseruari; quæ sane quæstiones non parum inter se habent discriminis. Constat enim, ordinarie, plura ad cuiusq; rei ortum, quam ad eius conseruationem deposci, (sicuti ad figuram excipiendam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam) præsertim cum res quælibet, vbi iam in lucem prodiit, ipsa se tueri, & contrariis resistere propria vi nitatur.

Postremum sit. In hac controuersia non inquirimus detúrne in tota rerum vniuersitate corpus aliquod omnium maximum, itemque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cœlesti um cætera corpora magnitudine superare, cum omnia suo amplexu coerceat. Patet etiam in qualibet rerũ specie dari actu corpus aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiusdem speciei amplitudine vincat, vel saltem à nullo eiusdem speciei vincatur: quod item de minimo eadem ratione dicendum erit.

ARTICVLVS II.

STATVVNTVR NONNVLLAE ASsertiones. Primum de terminis rerum naturalium in commune, deinde de terminis viuentium.

1. Assertio. His ita explicatis sit prima assertio. Res naturales spectato ordine vniuersi, quocunq; modo sumantur, non possunt esse quantæcunque magnitudinis. Ratio huius in promptu est; siquidem extra cœlestem mundum nullum corpus refundi potest; in sublunari vero nullum valet esse maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concresceret.

2. Assertio. Secunda assertio. Res viuentes, tum quoad generationem, tum quoad conseruationem aliquem habent & paruitatis, & magnitudinis terminum. Hæc assertio perspicua erit ei, qui singulas rerũ viuentium species decurret. Nam neque homo, verbi caussa, magnitudinem vnquam montis attingit; nec ad formicę corpusculum contrahitur; neq; mus ad equi magnitudinem excrescit, aut equus ad muris exiguitatem minuitur. Confirmatur quoque id testimonio Aristotelis, qui cap. 4. huius lib. text. 36. docuit, neq; stirpes, neq; animalia, aut horum partes quantæcunque magnitudinis, aut paruitatis esse posse; quod item de animalibus affirmat lib. 4 de generatione animalium cap. 4. & vniuersim de viuentibus, 2. de anima cap. 4. text. 41. & 7. Politicorum, cap. 4.

3. Assertio. Tertia assertio. Cuilibet speciei viuentium quoad generationem, intrinsecum paruitatis & magnitudinis terminum natura præfinit. Hanc assertionem communi consensu approbant Philosophi, D. Thomas, in 4. d. 44. q. 1. art. 3. & 2. de anima ad text. 45. & in 2. d. 14. q. 2. art. 1. & d. 36. q. 2. & 1. par. q. 7. art. 3. Caietanus eodem loco, Capreolus in 2. d. 19. q. 2. art. 3. Gregorius in 1. d. 11. q. 2. art. 3. Durandus in 2. d. 18. q. 1. *Quos authores habeat.* Eam vero sic intelligendam esse volumus, vt in qualibet specie alter sit magnitudinis, alter paruitatis terminus ita præscriptus, vt nullum singulare illius speciei gigni possit sub quantitate, quæ aut exuperet eum terminum magnitudinis, aut maneat infra eum terminum paruitatis: v. g. si maxima quantitas, in qua homo generari possit, sit trium palmorum; minima vero vnius digiti, nullus supra illam aut infra hanc gigni poterit; sed vel in alterutra harum, vel in intermedia, vt in magnitudine duum palmorum, vel duum & dimidii, & trium digitorum, vel deniq; in alia huiusmodi. Nam sicuti indiuidua cuiusq; speciei non omnia ad eandem magnitudinem euadunt; ita neq; omnia in eadem quantitate procreantur. *Termini indiuiduorũ cuiusq; speciei.* Qua de re D. Thomas in 4. sentent. loco citato, & Ferrariensis 4. contra gentes, cap. 11. Probatur igitur tertia hæc assertio hunc in modum: Res viuentes non possunt gigni sub qualibet quantitate, vt ex secunda assertione patet; sumatur igitur quantitas, in qua propter eius magnitudinem viuens generari non possit, minuaturq; continue, quousq; ad viuentis generationem apta sit: in ea immnutione dabitur punctum aliquod temporis, in quo liceat vere dicere, nunc est viuens, & immediate ante non fuit; vt articulo proximo supposuimus; ergo quantitas illa, in qua genitum est eiusmodi viuens, est terminus internus magnitudinis ipsius; sub ea namq; generari potuit, non sub maiori; quia si sub maiori potuisset, vtique in ea prius fuisset genitum. Eodem modo ostendere licebit; viuentia, quod generationem, intrinsecum habere paruitatis terminum; sumpta nimirum quantitate, in qua propter eius exiguitatem generari viuens non posset, quæ deinde augescat, &c.

4. Assertio. Quarta assertio. Res viuentes quoad conseruationem in sua constitutione naturali vendicant terminum magnitudinis & paruitatis internum: simpliciter tamen, hoc est, non spectata constitutione naturæ ipsorum congruente, vtrunq; terminum externum habent. Vt hæc assertio intelligatur, sciendum est, eam quantitatem & extensionem dici competere rei viuenti secundum naturalem dispositionem, quam facultatis altricis recte se habentis opera obtinere potest: ita vt si collecto v. c. intra cutem humore noxio, intumescat, magisq; extendatur, eiusmodi maior extensio non ei secundum naturalem constitutionem aduenire censeatur. Probatur autem prior assertionis pars, quia sicuti anima intrinsecus definitam essentiam & perfectionem habet, ita & vis nutriendi, quæ ab illa dimanat, certo ac præfixo limite circumscripta est. *Prior pars assertionis confirmatur.* Quare designari poterit certa quantitas, ad quam viuens ministerio potentiæ nutrientis recte ad operandum dispositę prouehi queat; non

Cur anima requirat quantitatem definitam versus minimum.

vero ad maiorem. Quod item viuentia versus A minimum prædicto modo terminentur, ex eo ostenditur, quia cum anima, vt est apud Aristotelem 2. lib. de anima, cap. 4. text. 37. sit actus corporis organici, atque adeo ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, consequens fit, vt ad eum modum, quo ipsa determinata est, ita quantitatem etiam versus minimum definitam exigat.

Posterior pars assertionis ostēditur.

Deinde confirmatur secunda pars conclusionis in hunc modum, fundatur viuens ad eam B vsq; molem, in qua (vt in secunda assertione diximus) conseruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctum aliquod temporis, in quo vere dici possit, nunc non est vivens, & immediate ante fuit, siquidem vt ex articulo superiori constat, viuentia desinunt per primum non esse; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ sit terminus externus magnitudinis eiusmodi viventis; nam sub ea esse non potest & sub qualibet minore potest, vt perspicuum est. C

Idem de minimo ostendere licebit, nempe, contrahatur vivens ad eam vsque paruitatem, in qua seruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentum, in quo, &c. Præterea si viuentia quoad conseruationem absolute spectatam, non extrinsecum, sed intrinsecum haberent terminum; sequeretur posse ea desinere per vltimum sui esse, quod falsum est. Probatur consecutio, tunc enim daretur quantitas, seu extensio in qua conseruari possent, non vero in maiori. Qua data, ita satis erit argumentari: Augescat illa extensio per continuam tumefactionem; D cum huiusmodi incrementum per vltimum non esse incipiat, quia per motum fit, dabitur instans, in quo verum sit dicere, nunc non est maior extensio, sed tempore proxime sequenti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo vere affirmari possit, nunc est hoc viuens, & immediate post non erit; quod est, desinere per vltimum sui esse. Similis probatio E adduci poterit ad ostendendum, viuentia quoad conseruationem absolute spectatam non definiri interno limite versus minimum: minuatur enim illa quantitas immediate post, vel ergo tempore proxime sequenti manebit adhuc viuens: vel non. Si manebit, non ergo ille, qui ante assignabatur, erat terminus internus conseruationis simpliciter: si non manebit; desinet per vltimum sui esse, quod fieri non potest.

Termini partium dissimilarium rerum viuentium.

Ex iis, quæ diximus, facile erit intelligere F idem de partibus dissimilibus rerum viuentium, quod de ipsis viuentibus rerum quoad generationem, tum quoad conseruationem, dicendum fore, siquidem viuentium quantitas ex partium quantitate coalescit, quod & ratio ipsa conuincit, & Arist. monuit in disputatione capitis quarti aduersus Anaxagoram.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM CONTRA EA, QUÆ PROXIME DICTA SUNT.

1. Obiect. Verum contra ea, quæ articulo superiori statuimus, ita quispiam obiecerit. Potentia nutriendi non terminatur intrinsece versus maximum, ergo neq; ipsa viuentia, quoad conseruationem in sua naturali constitutione, intrinseco magnitudinis termino definientur. Probatur assumptum, quia potentia nutriendi aliquando rem extra statum naturæ congruentem educit, veluti cum aliquis ad gigantis excrescit magnitudinem. Nam cum illa extraordinaria moles deerrantis naturæ vitium sit, imo & monstrum, negari non poterit, rem eo pacto extra statum suæ speciei debitum, atque adeo extra naturalem dispositionem collocari.

2. Obiect. Item constituatur Socrates in quanta maxima quantitate, secundum statum naturæ suæ conuenientem esse possit: tum alimentum capiat, cuius ipse repugnantiam natiuo calore facile exuperet; cum igitur à maiori vi possit actio procedere, adhuc eiusmodi alimentum decoquet, & in se conuertet; ac proinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis prædicto modo terminatur.

3. Obiect. Præterea ferunt, Crocodilum quandiu viuit nullum facere crescendi finem; ergo non vendicat sibi certam incrementi magnitudinem.

4. Obiect. Adhæc, Aristoteles cap. huius libri textu 38. aduersus Anaxagoram disputans, asseruit e minima carne nullo modo aliam extrahi posse; censet igitur viuentia absolute spectata intrinseco termino quoad conseruationem circunscribi.

5. Obiect. Postremo, aut terminus ille externus, in quo propter immodicam eius magnitudinē viuens interit, excedit quantitatem, sub qua idem viuens superstes fuit, vel non: si non excedit, ergo in eo nihilominus cōseruabitur: si excedit, cum ille excessus necessario diuiduus sit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quantitas minor termino illo extrinseco, in quo viuens conseruari nequeat. Non ergo terminus primo loco designatus, erat ille, in quo primo viuens constare non poterat.

Dilutio 1. obiect. Hæc argumenta non difficilem habent explicatum. Ad primam responderi à quibusdam solet, tum viuens natura & intrinseca vi excrescit, quantumlibet ad prodigiosam corporis molem euadat, nunquam ob id extra statum naturæ conuenientem collocari, propterea quod si altricis facultatis, quam ei natura elargita est, ratio habetur, tota illa quātitas ei iure debetur, sicuti & cuicunq; alteri sua maxime: cum

cum viuens, quãtumuis magna, aut parua con- A stet quantitate, suæ speciei terminos nunquam exeat, vt supra diximus. Quo fit, vt horum sententia gigantes nec naturæ vitio proueniant, nec simpliciter monstra habenda sint. Hæc tamen solutio non placet, sed potius gigantes debere simpliciter mõstra iudicari, vt suo loco patebit, atque adeo esse illos extra naturalem constitutionem humanæ speciei, siue extra quantitatem competentem humanæ naturæ ordinate se habenti, esto ea quantitas non ex- B cedat molem, in qua homo absolute conseruari queat. Respondendum igitur: vim nutriendi, si ad functiones suas obeundas probe affecta sit, quo pacto à nobis sumitur, cum eam interno limite definiri dicimus, neutiquã extra statum naturæ congruentem subiectum constituere; secus vero rem habere, cum aliqua exuperanti, & maligna qualitate vtitur; tunc enim debitum, consuetumque naturæ ordinem præterit, atque ita interdum corpora aut ipsorum C partes, extra prædictos fines in immodicam & monstrosam quantitatem profundit.

Solutio 2. obiect.

Ad secundum dicendum: in eo euentu altricem facultatem non conuersuram, nisi quantum alia ex parte vi caloris humidũ continenter absumentis effluxerit. Neque interim dum summa illa quantitas manet, vincere simpliciter resistentiam alimenti, alioqui vinceret, & non ageret, quod perinde esset, ac si ignis stupam appositam non combureret, sed subsistere D non vincendo re ipsa, neque agendo, donec resolutio aliqua fiat. Constat enim eius actiuitatem in alimentum pendere ex eo, quod res, quę augescit, maximam suam quantitatem obtineat, vel non obtineat, & deniq; ex vario statu subiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corpus in molem maiorem maxima porrigatur.

Solutio 3. obiect.

Ad tertium respondetur, licet Crocodilus perpetuo cresceret, habiturum nihilominus incrementi finem, eundem scilicet, quem vitæ: E negandum tamẽ eam perpetuo crescere. Nam cum vita consistat in calido & humido, à quibus viuentia augescunt; necesse est horum defectu & imminutione Crocodilum mori, quare non crescet iam Crocodilus antequam moriatur, in deterius vergente coctrice facultate: nec valente plus resarcire, quam defluat, alioqui nunquam morte naturali Crocodilus solueretur.

Etiam Crocodilus suũ esse incrementi metum.

Solutio 4. obiect.

Ad quartum, omissis aliorum solutionibus. F dic locutum fuisse Aristot. eo loco de carne minima quoad generationem: disputabat enim contra Anaxagoram, qui res per secretionem gigni opinabatur, eumque incusabat, quod ex ipsius positione sequeretur, posse carnem minorem minima generari.

Solutio 5. obiect.

Ad quintum respondeto, extrinsecum terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem superesse potest, non collectam, sed diuisim sumptam, id est, quamlibet quantitatem designatam, non tamen totam partium collectionem. Sumpta enim quacunque parte, in qua viuens conseruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conseruari adhuc poterit, si tamen tota partium collectio sumatur, vltra illam iam consistere nequibit. Imo nec in tota illa: siquidem tota illa collectio nec sumi, nec designari potest, nisi in ipso instanti, quod ad terminum extrinsecum, in quo viuens interit, peruenitur, nec illo minor, aut maior est.

ARTICVLVS IV.

DE RERVM INANIMATARVM *terminis quoad magnitudinem.*

QVid vero de rerum non viuentium terminis sentiendum sit, suis quoque assertionibus explicemus. Prima esto: Non viuentia, quæ ex viuentibus gignuntur, obtinent, quoad generationem, terminum magnitudinis internum; ita vt minimum quod non viuentis, sit maximum quod sic non viuentis: quoad conseruationem vero, externo limite continentur. Hæc assertio intelligenda est de hisce non viuentibus, spectatis prout à corruptione viuentium dependent. Probatur autem facili negotio vtraque pars conclusionis.

1. Assertio de terminis cadauerũ.

Suadetur prior pars assertionis.

Prima hunc in modum: Datur quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, hominis cadauer progigni possit, & in maiori non possit; ergo hominis cadauer vendicat sibi, quoad generationem intrinsecum magnitudinis terminum. Confirmetur assumtum: Nam in ea quantitate, quæ ob excessum homini interitum affert, necesse est cadauer hominis generari, nec vero sub ampliori poterit cum primum non esse hominis, necessario sit primum esse cadaueris. Quare illa erit maximum quod sic cadaueris.

Suadetur posterior pars.

Secunda pars suadetur: quia eiusmodi non viuentia non habent vim conuertendi in se alia corpora, quin potius ipsa per se extabescunt, & in alia soluuntur: atque adeo fateri necesse est, non posse illa, vel per tumorem, vel alio quouis modo infinite porrigi; sed potius circumscriptione aliqua definiri, non interna tamen, ne per vltimum sui esse definant.

2. Assertio de cæterorũ non viuentium terminis.

Secunda assertio: Reliqua non viuentia, tam quoad generationem, quam quoad conseruationem, nullum vendicant magnitudinis terminum. Huic assertioni illud fidem facit: primum, quod ignis cæteraque eiusmodi, quo modum obtinent ampliorem, eo magis vigent, contrariorum vim acrius depellunt, seque melius tuentur; ac demum, cum ad actiones suas obeundas certa organa non requirant, nihil obstat ex vi formæ, quò minus in

in quantumuis ampla materia & generentur & consistant. Deinde, quia si igni aliquam incrementi metam natura posuisset, sequeretur, maximum ignem non fore admotam stupam inflammaturam, quasi iam fastidio non possit alimenta capessere: quod ridiculum est, refelliturque verbis illis Prouerbiorum 30. Ignis nunquam dicit, sufficit. Item quia si aquæ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certe excrescet aquæ moles; neque verisimile est repugnatum iri à natura, ne noua illa aquæ pars priori copuletur: cum id neque ratio, neque experientia persuadeat. Accedit testimonium Arist. 2. de Anima, cap. 4. text. 41. ubi ex eo probat, ignem non esse caussam accretionis viuentium, quod nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere non possit, coerceatur; cum tamen viuentibus stata ac certa magnitudo constituta sit. Porto nostram hanc assertionem tuetur D. Thom. 2. de Anima, ad text. proxime citatum, Ægidius, & alii ibidem, Scotus in 2. dist. 2. qu. 9. Albertus Magnus 2. de Anima, tractatu 2. ca. 4. Ochamus, & Gabriel in 3. q. 7.

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA CONTRA SVperioris Assertiones.

Vt Iandunus hoc in l.b. qu. 16. Ferra. q. 7. Achilin⁹ 1. in a Physica.

SVnt tamen, qui contra sentiant, affirmentque non viuentia aliquem habere magnitudinis terminum à natura definitum: quorum sententia his argumentis videtur comprobari. Etsi quantitas absolute spectata materiam sequatur, nihilominus quo ad terminationem, formam sequitur, eique proportione respõdet, cum sit eius actus: sed ignis, & cuiusque non viuentis forma, certam habet circumscriptamque naturam: ergo eius quantitas certa & circumscripta erit. Huc pertinet, quod nulla caussa reddi possit: cur non idem de quãtitate dicatur quod de calore & frigore, aliisq; huiusmodi qualitatibus; quas tamen palam est, etiam in non viuentibus certo termino definiri: nec enim ignis, verbi gratia, calorẽ, aut aqua frigus vltra certã mensuram, quã designare solemus per octo decemve gradus, obtinere possunt.

2. Sicut intensio perfectio est qualitatis; ita & extensio quantitatis: sed qualitates, saltem quæ naturalis ordinis sunt, vendicant certam graduum intensionem, quam naturæ viribus prætergredi non possunt: ergo & quantitas certam habebit extensionem, vltra quam progredi nequeat.

3. Quemadmodum forma ignis per totam materiam sparsa est, & diuidua in partes, augescitque appulsu nouæ materiæ; ita & forma cuiusque viuentis imperfecti, veluti lacertæ, nisi quod viuentia alimento intus attracto, A ac propria nutritione increscunt, cætera vero non item: atqui etiam viuentia imperfecta certis limitibus continentur (vt fuit à nobis superius dictum) ergo & ignis, atque alia huiusmodi corpora vitæ expertia.

4. Huius sententiæ videtur Aristot. Namque in libro 1. de generatione animalium, capite 1. ait, naturam effugere infinitum, quia vbique finem quærit: & 8. huius operis, ca. 2. text. 15. asserit, nihil eorum, quæ natura fiunt, esse B indeterminatum: censet igitur Aristot. non viuentia terminata esse.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum superioris articuli.

Solutio primi argum.

VErum hisce argumentis hunc in modum fiet satis. Ei, quod primo loco obiectum C est, dicendo: quantitatem non modo sequi materiam, vt initio huius quæstionis præfati sumus; sed etiam formam; alio tamen atque alio modo. Materiam namque sequitur absolute, formam vero tanquam id, à quo modum & terminum accipit, vt Simplicius aduertit hoc in libro, text. 69. Itaque præfinitur quantitas à forma, etiam in non viuentibus; hoc pacto: quod forma huius ignis singularis, dum perseuerat simpliciter eadem, id est, dum ei nõ detrahitur D neque adiungitur noua pars formæ (quæ adiunctio detractiove necessario efficit, vt non omnino & absolute, sed ex parte, eadem forma maneat) hanc certam & designatam quantitatem obtinet. Quod si eadem forma, conuertendo in sese aliquod combustile, extendatur; tunc pro ratione sui incrementi, aliam iam quantitatem vendicabit. Ad hunc igitur sensum, determinatio quantitatis sequitur modum formæ. Verum sicuti formæ non viuentium de E quibus hic agimus, sine vlla meta extendi possunt accessu nouarum partium, vt superius ostendimus; ita si absolute spectentur, non vendicant sibi certam quantitatem versus maximum.

Quantitas alio modo materiam aliò formâ sequitur.

Sed iam urget altera argumenti pars, quærendo videlicet, cur non viuentia absolute spectata, quoad gradus suarum qualitatum, definiantur, non vero quoad quantitatis extensionem. Occurrendum tamen est; aliam F esse rationem in calore ac frigore, cæterisque qualitatibus, aliam in quantitate. Nam calor, verbi gratia, consequitur formam, quoad eius perfectionem intensiuam, quæ cum certa sit, certa etiam postulat accidentia quoad intensionem: item calor est vis instrumentaria ignis & principium agendi ipsius. Quare cum natura comparatum sit, vt id, quod definitam habet essentiam, definite operetur, plane sequitur, calorem ignis, etiam absolute sumpti, certo

Aliter intensitatem, aliter qualitatem sequitur.

A certo gradium termino contineri, vt ipsa quoque ignis actio definita sit. At quantitas sequitur formam, quoad eius quasi extensiuam perfectionem: deinde non est principium agendi, sed recipiendi duntaxat. Vnde ex maiore illius amplitudine simpliciter maior formę perfectio non arguitur.

Solut.2. arg.

Quod ad secundum attinet argumentum, iam ex proxime dictis constat, cur naturales qualitates magis ac magis sine simili intendi nequeant. B Solum igitur explicandum superest, cui non idem de quātitatis extensione dicatur. Est igitur ratio dissimilitudinis, quia amplitudo illa nō simpliciter per se, sed ex accidēte quantitati aduenit, nempe ratione nouæ materiæ aduenientis. Cum enim apposito combustibili augescit ignes, quælibet materiæ portio nouam secum inuehit quantitatem, cuius accessu prior quantitas excrescit. Neque absurdum est admittere, hanc qualemcunq; quantitatis perfectionem limitatam non esse. C At maior qualitatis intensio, cum supra eandem materiæ partem replicetur, simulque qualitatem, si actiua sit, ad agendum fortiorem reddat, maiorem simpliciter in ea perfectionem arguit.

Sol.3. arg. Alia lex viuentium earū imperfectorum, alia non viuentium, quod ad terminos.

Ad tertium; negandum est, eodem modo se rem habere in viuentibus, & in non viuentibus. Namque viuentia certam habent à natura sibi destinatam sedem (quæ in animantibus est ventriculus, in arboribus medium quid inter D caudicem & radicem) in qua alimentum decoquāt, & vnde cæteris membris materiam ad accretionem transmittant. In qua parte, tanquam in foco, ad concoctionem præstandam acrior vis natiui caloris insidet. At enim huiusmodi calor, & quia certę intensionis est, & quia cum alimento depugnat, in eoque congressu aliquid dispendii necessario accipit, & progrediente tēpore sensim languescit; fit, vt nequeat quantumlibet magnam alimenti portionem E parare, sed certam, & quæ in extremas corporis partes, si longo tractu distent, peruenire non possit. Quare cum viuens sine alimento non consistat; plane sequitur, viuētium incrementa aliquo termino definiri. In rebus vero inanimis multo secus accidit. Nec enim habent certam aliquam partem, quæ aduentitiam materiam disponat, ac si quid detrimenti ab aduersario accipiunt, id parta victoria confestim resarciunt; vt videre est in igne.

Sol.4. arg.

F Ad quartum dicendum est: Aristotelem priori loco tantummodo docere, non posse naturam, alia animantia ex aliis generando, infinitas species moliri: posteriori vero negare infinitum, quod in rerum procreatione Empedocles, & Anaxagoras posuere: ille enim infinitas vices mouendi & quiescendi elementis attribuit, hic asseruit mentem innumerabilibus seculis obtorpuisse, deinde manum admouisse operi.

Improbatur quorūdam recentiorum opinio.

A Ex dictis colligi potest, non recte quosdam nostræ ætatis Philosophos asseruisse; viuentia, quæ formam extensam habent, non habere definitam incrementi legem, posseque, nisi externo impedimento cohibeantur, in immensum luxuriare, & grandescere: quibus & experientia ipsa refragatur, & ea Aristotelis testimonia, quæ articulo secundo huius quæstionis ad assertionem secundam retulimus. Neque obstat, quod vitis in terrā defossa, & iterum ac sæpius B emersa, sine termino propagari possit. Nam ea, quę diuersis in locis alias atq; alias radices agit, non vnius, sed plurium vitium rationem obtinet; sicuti etiam hedera, quę erratico lapsu passim fibras emittit. Quanquam neque de his conspicue ostendi potest, non habere illa præscriptam extentionis suæ mensuram.

ARTICVLVS VII.

C *ASSERTIONES DE TERMINO paruitatis corporum vitæ expertium.*

QVod ad terminum paruitatis corporum non viuentium spectat, non libet omnes omnium sentētias in medium afferre, sed duas duntaxat celebriores. Prima est Scoti, in 2. sententiarum, dist. 2. quæst. 9. & 5. Metaph. item 9. Ochami, in 2. dist. 8. & aliorum: quam etiam D probabilem censet Ioannes Maior, in 1. dist. 17. qu. 16. Hi putant, inanima homogenea neutiquam terminari versus minimum. *1. Opinio.*

Secunda est Auerróis, 6. huius operis lib. comm. 32. & 99. Diui Thomæ, 1. part. quæst. 7. art. 3. & in 2. distin. 30. quæst. 2. art. 2. Durandi, in eodem 2. dist. 18. quæst. 1. Capreoli, & Hispalensis distinct. 19. quæst. 1. Soncinatis 8. Metaph. quæst. 3. Ferrariensis hoc in libro, quæstion. 7. Richardi, quodlibeto 3. quæst. 5. Gregorii in 1. E distinct. 17. quæstion. 2. art. 3. aliorumque, asserentium terminari: quam opinionem asserit Themistius amplexum fuisse Theophrastum, Aristotelicæ doctrinæ alumnum, & scholæ successorem. *2. Opinio.*

Nos hanc controuersiam duplici conclusione dirimemus. Prima sit: Homogenea inanima, quoad partes quæ toti inhærescunt, nullo paruitatis termino continentur. Hæc desumpta est ex Aristotele, in libro de sensu F & sensili, capite 3. eiusque veritas inde patet: quia in quantitate ignis, verbi causa, nulla est tam exigua pars, qua non sit alia minor, quælibet autem pars quantitatis hæret in materia, quam necesse est forma ignis indutam esse: insuper vero quælibet pars ignis, est ignis, quod in compositis heterogeneis non accidit. Itaque in quolibet igni nulla est tam exigua ignis portio, qua non existat alia minor in eodem igne. *1. Conclus.*

Secun-

2. Conclus.

A Secunda sit: Qualibet non viuentia, quæ ad generationem, intrinsecus terminantur versus minimum; quo ad conseruationem autem, simpliciter externo paruitatis limite clauduntur. Hæc assertio ita suaderi potest: Inprimis, quod non viuentia aliquem habeant paruitatis terminum, docet experientia, mater Philosophiæ. Videmus enim, si ignis in minutas partes abeat, illico extingui. Deinde quia, cum vnumquodq; sit propter suam operationem, vt testatur Aristoteles secundo de Cœlo, cap. 3. text. 17.
B & primo Ethic. cap. 7. non consueuit natura aut generare, aut conseruare corpora, nisi sub ea quantitate, in qua functiones suas obire queant: potest vero esse tam exigua quantitas, in qua id præstare non valeant. Iam vero quod huiusmodi paruitatis terminus, etiam in non viuentib. debeat esse intrinsece definitus quoad generationem, ita probatur: Non viuentia nequeunt in quantumuis parua quantitate generare, vt proxima ratio ostendit: augescat igi-
C tur ea quantitas, in qua, verbi gratia, terra progigni non possit, necessario deueniendum erit ad punctum aliquod temporis, in quo forma terræ eam materiam, quæ continue increuit, subire possit: sed materia sub ea quantitate est minimum quod sic terræ, quoad generationem: igitur terra (quod de cæteris inanimis pari ratione dici debet) intrinseco termino definitur, quoad generationem. Secunda vero
D pars assertionis ex eo confirmatur: quia si non viuentia, quoad conseruationem, simpliciter terminata essent intrinsece, sequeretur, ignem, verbi gratia, posse per vltimum sui esse desinere; videlicet si minimus ignis immediate post aliquod momentum in densitatem coeat.

Hinc collige, posse ignem conseruari infra minimum quod sic generationis, cum admittamus posse minimum ignem aliquantulum
E addensari. Neque id mirandum est, cum plura ad cuiusque rei generationem, quam ad conseruationem, natura ipsa requirat; vt articulo primo huiusce quæstionis astruximus.

Terminus conseruationis minor termino generationis.

ARTICVLVS VIII.

ARGVMENTA, QVIBVS PROXImi articuli assertiones oppugnantur.

F NVnc ad ea argumenta veniamus, quibus probari videtur, non viuentia, saltem homogenea, vt elementa, omnia paruitatis termino carere. Primum ita habet: Nulla est in re combustibili tam exigua pars materiæ, qua non sit alia minor, quæ prius excipiat calorem summum, cæterasq; dispositiones ad formam ignis; siquidem ignis agit vniformiter, non difformiter, ac prius in viciniores res, quam in remotiores partes vim suã explicat; ergo nulla est tam minuta materiæ pars, in quam non ipsa quoque forma ignis induci queat. Probatur consecutio: quia si disposita ea parte materiæ: non confestim in eam induceretur forma ignis, sequeretur, formam rei interituræ consistere aliquandiu in materia affecta dispositionibus sibi repugnantibus, & alteri formæ propriis; quod est absurdum.

Secundum: Quemadmodum alimentum continue in rem aliam conuertitur, ita continue corrumpitur: igitur in ea corruptione nunquam supererit conuertenda tam exigua pars, quin minor adhuc supersit. Ex quo plane colligitur, alimentum non vendicare certum terminum, quoad conseruationem.

Tertium: Esse diuiduum in partes, est affectio rei quantæ, vt constat ex doctrina Aristotelis quinto Metaphys. cap. 13. tex. 18. ergo, cum quilibet ignis quantitate præditus sit, quilibet in minutiores ignes, cui separatim cohæreant, dispertiri poterit: atque adeo ignis versus minimum caret termino.

Diuisibilitas affectio quantitatis.

Quartum: Sumatur ignis, cuius dimidia pars sit infra eam, in qua dicunt posse eius formam conseruari: tum constituatur diuinitus in vacuo, ibique ab Angelo in duas æquales partes dispertiatur. Vel huiusmodi ignis in nihilum interibit, vel diuidetur in partes alterius naturæ, vel in ignes. Primum admitti non debet, quia sicuti creare, ita in nihilum redigere, solius diuinæ virtutis est. Secundum etiam dici non potest, quia vnumquodque secatur in ea, ex quibus componitur. Dandum est igitur tertium; ex quo sequitur, ignem nunquam esse in tam exigua quantitate, quin adhuc in minori sine vllo termino possit consistere.

ARTICVLVS XI.

DILVVNTVR SVPERIORA argumenta.

NOn imus inficias, hæc argumenta admodum probabilem reddere opinionẽ Scoti, eiusque sectatorum. Verum possunt illa à nobis non ita magno negotio dilui. Quod ad primum attinet, nonnulli, (e quorum numero est Soncinas 8. Metaphys. quæst. 23. Capreolus in primo, distinct. 17. quæst. 2. artic. 2. & in 2. distinct. 19. quæst. vnica, artic. 3. Aegidius 1. de generatione, quæst. 25. Auerroes lib. 8. huius operis, commento 23. eiusque assecla Iandunus, lib. 6. quæstion. 15.) arbitrantur, qualitates habere minimum quoad extensionem, ita vt dispositiones, quas quæque forma ad sui introductionem postulat, non possint

possint suscipi in quantumlibet parua quantitate; sed in præfinita, ac certa, quæq; non sit minor illa, quam forma substantialis rei generandæ exposcit. Quare si ignis infra acari magnitudinem progigni nequeat, aiunt complexionem illam qualitatem, quam ignis postulat, non posse infra acari magnitudinem coalescere. Itaque negant, primum argumenti pronunciatum.

Dilut. 1. arg. Nos tamen contra opinamur, nimirum qualitates, sicuti nullo, quoad intensionem, ita nullo, quoad extensionem, paruitatis termino finiri, quod probat argumentum. Dandum est igitur prius pronunciatum, sed negandum posterius; & ad eius confirmationem respondendum: nihil incommodi sequi ex eo, quod forma persistat in materia, cuius aliqua pars imbuta sit qualitatibus alterius formæ, interim dum eæ qualitates sese extendunt, per quantitatem aduenienti formæ congruentem, quam vbi primum occupabunt, hoc est, in ipso momento, quo dispositiones fuerint in ea quantitate, quæ sit minimum quod sic cōparatione formæ aduenientis, confestim priori forma intereunte noua succedet. Hæc tamen intelligenda sunt, cum totum aliquod compositum, exempli gratia, totus aliquis ignis seorsum producitur, vt is, qui solarium radiorū coitu excitatur. Nam cum ab altero vicinam materiam corripiēte gignitur, non oportet expectare, dum igneæ quantitates ad certam extensionem se proferant, quia noua pars ignis simul inhæreſcit, & continuatur toti: atq; ita non sequitur, dari ignem per se consistentem minorem minimo. Id quod etiam in viuentium nutritione accidit, in qua nulla est tam exigua alimenti pars, cuius materia non accipiat formam viuentis; non tamen per se, sed ita vt toti continue agglutinetur.

Alia ratio de generatione integra, alia in partiali, quoad paruitatis terminum.

Dilut. 2. Solutio secundi hæc in primis esse potest: Ne cibus continuam conuersionem subeundo ita decrescat, vt cogatur manere infra minorem quantitatem, quam sit ea, sub qua eius forma cohærere valeat, antequam id contingat; natura, vt est in eiusmodi rebus prouida, quo imminens incommodum auertat, cum ad eas angustias ventum fuerit, totum apparatum dispositionum, quæ ad formam viuentis requiruntur, simul cum ipsa forma, & ad consequentiam illius, subito inferet ex vi præuiæ dispositionis, quamuis imperfecte in ea parte materię.

Dubitatio. Iure tamen petierit aliquis, quando id præstandum sit à natura? Nam si id præstare debeat in eo instanti, in quo cibus attigerit certam illam quantitatem, infra quam nullo modo conseruari non possit; sequitur, cibum claudi simpliciter intrinseco termino paruitatis, quoad conseruationem, quod supra negauimus, asserentes, non viuentia, quoad conseruationem, absolute loquendo non nisi externis limitibus finiri. Dicendum est igitur, prædictas dispositiones introducendas si nul cum forma in eo instanti, in quo peruentum fuerit ad maximum, quod non cibi, hoc est, ad eam quantitatem, in qua iam præ exiguitate nequeat manere forma cibi, in qualibet autem maiori queat. *Responsio.*

Alia responsio, qua magis placet. Atque hanc solutionem vberioris doctrinæ gratia proposuimus, magis tamen placet sententia, quæ decernit, in ea continua conuersione, cum ventum fuerit ad maximum, quod non cibi, inducendam subito in illud esse formam rei viuentis, absque perfectis dispositionibus. Maius enim incommodum est, perfectas dispositiones momento inferri in materiam, occupatam adhuc contrario repugnante, & successiue vincendo; quam formam, quæ serpebat, induci in materiam, in qua nondum dispositiones ad gradum perfectum euaserint, ad quem ipsa forma paulo post sese prouehet. Quemadmodum è contrario ponimus, formam ligni, verbi causa, manere sub perfectis dispositionibus ad formam ignis, quousq; illæ per quantitatem sufficientem ad introductionem formæ ignis sese extendant.

Dubitatio. Maior tamen existit dubitatio, quid dicendum, si accipiatur corpus, quod non per conuersionem in substantiam alterius, sed per condensationem, paulatim ad minorem extensionem contrahatur, vt aqua in loco perfrigido: nec enim tunc apparet, in quo termino debeat consistere, si in infinitum diminui non potest. Sunt qui dicant, debere eiusmodi corpus sese continere in termino intrinseco conseruationis secundum naturalem dispositionem, obnitente videlicet forma communi conatu, & repugnantia totius naturæ, non secus ac depugnare solet, ne vacuum detur. Alii dicunt, tale corpus aliquantulum infra eiusmodi terminum descensurum. Nec enim natura, vt experientia passim docet, similibus dispendiis naturalium dispositionum vsq; adeo obsistit: sub quo vero termino manere debeat, quia non est maior ratio, cur sub hoc, quam sub illo stet, præfiniet ipsius naturæ auctor & parens DEVS, cuius est, naturæ impotentiam & inopiam in iis, aliisq; eiusmodi euentis, ordinaria stataque lege supplere.

Quorundā responsio.

Responsio aliorum.

Legitima explicatio dubitationis. Neutrum tamen ex iis perfugiis necessarium videtur, cum facile dici possit conuenienter iis, quæ proxime asserta sunt, & mox dicentur; tantulam illam aquam in loco perfrigido addensandam esse, quousq; perueniat ad maximum quod non, & in eo puncto conuertendam in circumiectum corpus: sicuti etiam mox in solutione quarti argumenti, de sectione minimi ignis in pleno, ex D. Thoma dicetur. Si autem corpus aliquod ponatur in vacuo, quod occupare ac replere non possit, quantumuis rarefiat, quæraturque in quonam termino subsistere debeat rarefactio; tunc alter ex illis modis, quos attulimus, sequendus erit.

Solut. 3. Solutio tertii: Non est affectio rei quantæ, secari posse in partes, quarum quælibet separatim

k

A tim consistat, sed habere aptitudinem, vt in eas ex vi quantitatis secari possit, licet interdũ eam diuisionem fieri aliunde repugnet, vt in re proposita accidit. Nam quod hæc quantitatis, siue rei quantæ affectio, hoc modo intelligenda sit, ex eo patet, quia alioqui (vt Gregorius in 1. dist. 17. q. 2. art. 3. & Caietanus 1. part. ad articulum tertium, quæstionis septimæ, aduertunt) dicendum foret, substantiam cœli, quia quantitate prædita est, diuidi posse, cum tamen Cœlum, vt ab interitu, ita à sectione prorsus immune sit. B

Solut. 4. Solutio quarti: Putat Caietanus, fore in eo euentu, vt materia in nihilum cedat: quod etiam probabile existimant Gregorius, Ferrariensis & Soncinas. Alii vero opinantur, mansuram sine omni forma substantiali materiam. Quod si quis obiiciat, isthæc miracula, cum totius naturæ facultatem excedant, non posse ab Angelo præstari: occurrent, ea non ad vim secantis Angeli, sed Dei, qui inanitatem illam spatii prius induxit, referenda esse. Aliter quoque ad argumentum respondet Ferrariensis: nimirum, sicuti eiusmodi sectio non nisi posito miraculo, ac præter naturæ ordinem fit, ita ad naturæ auctorem pertinere, partes ignis in id quod volet, conuertere.

Quæ responsio magis satisfacit admissa ipsa diuisione. Potius tamen dicendum; in eo euentu, si res naturæ suæ relinquantur, non sectum iri illum ignem ab Angelo, tota retinente ac repugnante natura, vt paulo ante de corpore sese aduersante, iuxta priorem modum soluendi propositam difficultatem dicebamus.

Dubium. Quid vero si ignis in spatio pleno diuidatur: Multi hypothesin non admittunt, asserentes non minus etiam tunc à natura depugnatum iri, ne quid ignem illum dispertiat, quam ne aliquod inane spatium in mundo sit. Sed melius D. Explicatio. Thomas, Iandunus, Capreolus, & plerique alii censent, eas partes in vicina corpora conuertendas; ita videlicet, vt eo temporis momento, in quo diuisio absoluta fuerit, abiecta forma C ignis, induant formam circumfusi corporis, illique inhæreſcant.

Κεφάλαιον ε

Πάντες δὴ τἀναντία ἀρχὰς ποιοῦσιν, οἵ τε λέγοντες, ὅτι ἓν τὸ πᾶν, καὶ μὴ κινούμενον. καὶ γὰρ Παρμενίδης θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖ· ταῦτα δὲ προσαγορεύει πῦρ καὶ γῆν, καὶ οἱ μανὸν καὶ πυκνόν· καὶ Δημόκριτος τὸ στερεὸν καὶ κενόν, ὧν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ δ' ὡς οὐκ ὂν εἶναί φησιν. ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει· ταῦτα δὲ γένη ἐναντίων· θέσει, ὡς ἄνω κάτω, πρόσθεν, ὄπισθεν· σχήματι γεγωνιωμένον, ἀγώνιον, εὐθύ, περιφερές. ὅτι μὲν οὖν τἀναντία πως πάντες ποιοῦσι τὰς ἀρχάς, δῆλον. καὶ τοῦτο εὐλόγως. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς μήτε ἐξ ἀλλήλων εἶναι, μήτε ἐξ ἄλλων· καὶ ἐκ τούτων πάντα. τοῖς δ' ἐναντίοις τοῖς πρώτοις ὑπάρχει ταῦτα, διὰ μὲν τὸ πρῶτα εἶναι, μὴ ἐξ ἄλλων· διὰ δὲ τὸ ἐναντία, μὴ ἐξ ἀλλήλων. ἀλλὰ δεῖ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου σκέψασθαι, πῶς συμβαίνει. ληπτέον δὴ πρῶτον, ἐπ' ἀπάντων τῶν ὄντων οὐδὲν οὔτε ποιεῖν πέφυκεν, οὔτε πάσχειν τὸ τυχὸν ὑπὸ τοῦ τυχόντος· οὐδὲ γίνεται ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν, ἐὰν μή τις λαμβάνῃ κατὰ συμβεβηκός· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λευκὸν ἐκ μουσικοῦ; πλὴν εἰ μὴ συμβεβηκὸς εἴη τῷ λευκῷ, ἢ τῷ μέλανι τὸ μουσικόν· ἀλλὰ λευκὸν μὲν γίνεται ἐξ οὐ λευκοῦ, καὶ τούτου οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐκ μέλανος, ἢ τῶν μεταξύ. καὶ μουσικὸν ἐξ οὐ μουσικοῦ, πλὴν οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐξ ἀμούσου, ἢ εἴ τι τῶν αὐτῶν ἐστι μεταξύ. οὐδὲ δὴ φθείρεται εἰς τὸ τυχὸν πρῶτον, οἷον τὸ λευκόν, οὐκ εἰς μουσικὸν πλὴν εἰ πότε κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ λευκόν· καὶ τὸ μὴ λευκὸν οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλαν, ἢ τὸ μεταξύ, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μουσικὸν εἰς τὸ μὴ μουσικόν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἄμουσον, ἢ εἴ τι αὐτῶν ἐστι μεταξύ. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ ἁπλᾶ τῶν ὄντων, ἀλλὰ σύνθετα κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον. ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὰς ἀντικειμένας διαθέσεις ὠνομάσθαι, λανθάνει τοῦτο συμβαῖνον.

ἀνάγκη

CAPVT V.

Porro a omnes cōtraria principia faciunt, tum hi, b qui Vniuersum Vnum & immobile dicunt esse, (quandoquidem Parmenides frigidum & calidum principia facit, ignemq; & terram hæc nominat) tum qui rarum & densum: Democritus quoq; solidum & inane: quorum alterum Vt id quod est, esse ait; alterum Vt id, quod nō est. Quinetiam situm, figuram & ordinem, quæ contrariorum sunt genera: situm, Vt sursum & deorsum, ante & retro: figuram, Vt angulos habens, & non habens, rectum & circulare. Quod igitur contraria sunt principia, omnes statuere manifestum est. c Idq; optima ratione. Namq; principia non ex sese Vicissim esse, nec ex aliis, & ex his omnia oportet. Contrariis autem primis hæc insunt. Quod enim sint prima, ex aliis non sunt: quod Vero contraria, non Vicissim ex sese. Atqui & ratione, quonam modo hoc accidat considerandum est. d Sumendum itaq; primum est, omniū quæ sunt, nihil in quoduis agere, a quouis pati, neq; ex quouis quoduis fieri, nisi ex accidēti quis sumpserit. Quo namq; pacto album ex musico possit fieri, nisi albo & nigro musicum esse acciderit? Sed album quidem fit a non albo, atq; eo non quouis, Verum ex nigro, aut intermediis; & musicum è non musico, sed non è quolibet, Verū ex eo, in quo musica est priuatio, aut è medio, si aliquod sit inter ipsa. Neq; igitur in quoduis primum interit; Vt album non in musicum, nisi interdū ex accidenti, sed in non album, non tamen in non album quoduis; sed in nigrum, aut intermedium: similiter & musicum non id quoduis, sed in id quod musica priuatum est, aut si aliquid inter hæc locata est. e Nec secus res habet in cæteris. Nam & eorum, quæ simplicia non sunt, sed composita, eadem est ratio: sed quod dispositiones opposita nomen non habeant, accidere id latet.

Text. 42.

Text. 43.

Text. 44.

Text. 45.

Necesse

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

P*orro a omnes*] Reiectis eorum opinionibus, qui vnum duntaxat, vel infinita posuêre rerum naturalium principia, mediam approbaturus Aristoteles, statuit hoc cap..e, a..q..a fa.te.. pri..cipia contraria esse: idque probat ex communi omnium Philosophorum assen.. . Omnes e..i.a contraria fecêre principia: quanquam non optima aliqua ratione ducti, sed veritate ipsa cogente. Nam vt scripsit Menander, venit in lucem veritas vel non quæsita: & vt D. Thomas hoc loco ait. Quemadmodum lapis nulla antecedente cognitione suopte impetu in centrum vergit, ita h..ma-na mens interdum sine vlla exquisita ratione, tacita quadam vi, & impulsu veritatis ipsius, in veritatem, quasi in s..um centrum pergit.

b *Tum hi qui*] Tria recenset opinionum genera, vt ostendat, omnes antiquitatis Philosophos *Opinio Parmenidis.* ad inducendam principiorum contrarietatem conspirasse. Prima est Parmenidis, qui tametsi vnum *Opinio Melissi.* immobile finxisset, coactus tamen ea concedere, quæ sensui patent, calidum frigidumq; adiecit; quorum alterum ignem & ens, alterum terram & non ens esse aiebat. Secunda est Melissi, qui etiam *Aliorum* non solum vnum mobile, sed raritatem quoq; & densitatem, vti principia, inuexit. Tertia est eorum, *sententia.* qui plura, quam vnum constituerunt, inter quos Democritus duplici de causa contrarietatem admisit. Primum, quia arbitrabatur omnia ex inani & atomis, quæ inter se pugnant, coaluisse: deinde, quia asseruit, sua illa indiuidua corpuscula, ordine, figura, situque differre.

c *Idq; optima ratione*] Principia esse inter se contraria, hunc in modum confirmat: Principia *Principia esse inter se contraria.* dicuntur, quæ nec ex sese mutuo, neq; ex aliis sunt, sed ex ipsis sunt omnia: prima contraria ita se habent: ergo prima contraria sunt principia; atq; adeo quædam principia sunt contraria. Probat assumtionem ac prima contraria non fieri ex aliis suadet: quia si fierent, non essent prima. Nam cum omne quod fit, è contrario fiat, tanquam termino, à quo actio proficiscitur, vt inductione patet; necesse est, ea, quæ ex aliis fiunt, prima non esse, cum sint alia priora, ex quibus ipsa emergant. Deinde ostendit, neque ex sese mutuo fieri; quia sunt contraria, quorum ea est natura, vt se mutuo interimant.

d *Sumendum itaq; primum*] Vt pateat è contrariis omnia effici, aliquot pronunciata sumit, ea- *Omnia è contrariis fieri.* que variis exemplis confirmat. Videlicet: Nihil in quoduis agere aptum esse: Nihil à quouis pati posse. Item: Quoduis non è quouis emici, neq; in quoduis interire, seu dissolui; sed vnumquodque in contrarium agere: à contrario perpeti: ex contrario fieri: & in contrarium dissolui. Intellige, per se, nam per accidens quoduis in quoduis agit: à quouis patitur: ex quouis fit: in quoduis interit.

e *Nec secus res habet*] Effatum illud; Non quodlibet fit e quolibet; veritatem habere inquit, in *Non quoduis fieri è quolibet.* omnibus tam simplicibus, quam non simplicibus; & in iis, quæ harmonia, ordine, aut compositione constant: fiunt enim hæc ex priuatiue oppositis, vt musicum e non musico, habente tamen priuationem musicæ, simpliciterq; exercitus e non exercitu, & ex inordinato, apto tamen vt redigatur in ordinem; domus e non domo, & ex incomposito, quod tamen ad compositionem subeundam idoneum sit.

ἀνάγκη γὰρ πᾶν τὸ ἡρμοσμένον ἐξ ἀναρμόστου γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀνάρμοστον ἐξ ἡρμοσμένου. καὶ φθείρεσθαι τὸ ἡρμοσμένον εἰς ἀναρμοστίαν. καὶ ταύτην οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀντικειμένην. διαφέρει δ' οὐδὲν ἐπὶ ἁρμονίας εἰπεῖν ἢ τάξεως ἢ συνθέσεως. φανερὸν γὰρ ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐστὶν. ἀλλὰ μὴν καὶ οἰκία καὶ ἀνδριὰς, καὶ ὁτιοῦν ἄλλο γίνεται ὁμοίως· ἥ τε γὰρ οἰκία γίνεται ἐκ τοῦ μὴ συγκεῖσθαι, ἀλλὰ διῃρῆσθαι ταδὶ ὡδί. καὶ ὁ ἀνδριὰς. καὶ τῶν ἐσχηματισμένων τι ἐξ ἀσχημοσύνης καὶ ἕκαστον τούτων, τὰ μὲν τάξις, τὰ δὲ σύνθεσίς τις ἐστιν. εἰ τοίνυν τοῦτ' ἐστιν ἀληθὲς. ἅπαν ἂν γίνοιτο τὸ γιγνόμενον, καὶ φθείροιτο τὸ φθειρόμενον, ἢ ἐξ ἐναντίων, ἢ εἰς ἐναντία, καὶ τὰ τούτων μεταξύ. τὰ δὲ μεταξύ, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστὶν, οἷον χρώματα ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος. ὥστε πάντα ἂν εἴη τὰ φύσει γινόμενα, ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. μέχρι μὲν οὖν τούτου σχεδὸν συνηκολουθήκασι καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι, καθάπερ εἴπομεν πρότερον. πάντες γὰρ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν καλουμένας

Necesse enim est, quidquid constat harmonia, ex eo fieri, quod harmoniam non habet; & quod caret harmonia, ex eo fieri, quod illam obtinet; atq; hoc ipsum, quod harmonia est præditum, in harmoniæ vacuitatē interire, non in quamlibet sed in oppositam. Nihil autem interest de harmonia hoc dicere, an de ordine, seu compositione, cū eandem esse rationem sit manifestum. Text. 46. *Atqui & domus, & statua, & aliud quiduis eodem fiunt modo. Nam & domus ex eo fit, quod hoc modo composita hæc non essent sed diuisa, & statua, & quæ forma sunt figurata, ex figuræ priuatione. Ac vnumquodq; horum partim ordo est, partim compositio.* Text. 47. *Quod si ita res habet, quidquid gignitur, è contrariis profecto gignitur, & quidquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata sunt. E contrariis autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata sunt, vt colores ex albo & nigro. Quæcunque igitur fiunt natura, aut contraria sunt, aut ex contrariis.* Text. 48. *Et aliorum quidem plurimi hucusque fere (vt ante diximus) vna profecti sunt. Omnes enim elementa, & quæ ab ipsis principia nun-*

μὲν ἀρχὰς, καίπερ ἄνευ λόγου λέγοντες, ὅμως τἀναντία λέγουσιν, ὥσπερ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκασθέντες. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων τῷ τοὺς μὲν πρότερα, τοὺς δ' ὕστερα λαμβάνειν, καὶ τοὺς μὲν γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον, τοὺς δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν. οἱ μὲν γὰρ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἱ δὲ ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, ἕτεροι δὲ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ νεῖκος καὶ φιλίαν, αἰτίας τίθενται τῆς γενέσεως. ταῦτα δ' ἀλλήλων διαφέρει κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον. ὥστε ταὐτὰ λέγει πως, καὶ ἕτερα ἀλλήλων· ἕτερα μὲν, ὥσπερ καὶ δοκεῖ τοῖς πλείστοις· ταὐτὰ δὲ ᾗ ἀνάλογον· λαμβάνουσι γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς συστοιχίας. τὰ μὲν γὰρ περιέχει, τὰ δὲ περιέχεται τῶν ἐναντίων. ταύτῃ δὴ ὡσαύτως λέγουσι καὶ ἑτέρως, καὶ χεῖρον, καὶ βέλτιον· καὶ οἱ μὲν γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. οἱ δὲ, κατὰ τὴν αἴσθησιν, τὸ μὲν γὰρ καθόλου κατὰ τὸν λόγον γνώριμον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, κατὰ τὴν αἴσθησιν, ὁ μὲν γὰρ λόγος, τοῦ καθόλου· ἡ δ' αἴσθησις, τοῦ κατὰ μέρος. οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν κατὰ τὸν λόγον. τὸ δὲ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν. ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι, φανερόν.

Κεφά-

nuncupantur quamquam sine ratione ponunt; contraria tamen quasi ab ipsa coacti veritate, statuunt: sed differunt inter se, quod alij priora, alij posteriora, & nonnulli ratione, alij sensu notiora accipiunt. Quidam enim calidum & frigidum: alij humidum & siccum: alij par & impar: nonnulli concordiam atque discordiam, generationis causas ponunt, quæ quidem inter sese eo modo, qui dictus est, differunt. g Vt eadem quodammodo & diuersa dicant: diuersa quidem, quemadmodum & plurimis videtur: eadem vero proportione, cum ex eadem serie accipiant. Namq; contrariorum alia continent, alia continentur. Sic igitur eodem, & diuerso modo, meliusq; & deterius enuntiant. Et alij quidem ratione (vt antea dictum est) alij sensu notiora. Vniuersum enim ratione est notum: singula autem sensu: nam rei vniuersæ ratio: eius vero quæ in parte, est sensus. Ceu magnum & paruum ratione, rarum & densum sensu. Principia igitur contraria esse oportere, manifestum est. Text. 49. Text. 50.

CAPVT

f *Differunt inter se*] Ostendit veterum Philosophorum in assignandis contrariis principiis discrepantiam. Nam quidam pro principiis accipiebant priora contraria, alii posteriora: quidam notiora sensui, alii notiora intellectui: & ex prioribus alii calidum & frigidum, alii humidum & siccum: ex posterioribus alii numeros, parem & imparem, videlicet Pythagorici, alii litem & amicitiam, nimirum Empedocles & eius sectatores.

g *Vt eadem & quodammodo diuersa*] Fuit inter priscæ Philosophiæ auctores, circa principiorum contrarietatem, dissidium & conuenientia. Dissidium, quia alii alia contraria posuere. Conuenientia, quia omnia contraria ab eis tradita, proportionem habent inter se; idq; multas ob causas, videlicet quia è contrariorum serie vniuersa desumuntur: quia ea, quæ communiora sunt, vt exuperantia & defectio, continent sub se alia, verbi gratia, calidum & frigidum: (Enimuero omnia contraria ad priuationem & habitum, exuperantiam & defectionem, quodammodo pertinent, prout vnum perfectione & dignitate aliud exuperat, vt docet Aristoteles libro 10. Metaphysicæ, capite 7. text. 16.) Postremo, quia omnia priora sunt, alia secundum sensum, alia secundum intellectum.

QVÆSTIO I.

VTRVM PRINCIPIA RECTE ab Aristotele definita sint, an non?

ARTICVLVS I.

PRAENOTANTVR QVAEDAM, AD explicandam principiorum definitionem.

Definitio principiorum. PRoximo capite hunc in modum Aristoteles principia definit: Principia sunt, quæ nec ex sese, nec ex aliis, sed omnia ex ipsis sunt. Vt autem huiusce definitionis intelligentia illustrior euadat, animaduertendum in primis erit, Principium varias habere apud Theologos & Philosophos notiones, quas tradit D. Damascenus in 1. aduersus Manichæos, Aristoteles lib. quinto de Gener. animal. capite 7. lib. Poeticæ, c. 6. lib. 5. Metaph. cap. 1. tex. 1. & c. 5. huius lib. text. 42. Cæteris vero in præsentia omissis, de vltima, quæ huius instituti propria est, disseremus. *Multiplex acceptio principij.*

A Sciendum vero, principium, si proprie sumatur, latius patere, quam causam: quia ad rationem principii sat est; si ex eo, tanquam ex primo aliquid fit, fiat, aut cognoscatur; vt vero causa dicatur, opus est, vt ab illo accipiat esse, ab eoque dependeat. Vnde locus, è quo quisq; proficiscitur, principium est viæ, non tamen causa viæ; & priuatio est principium generationis, non tamen generationis causa. *Principiũ latius patet re, quã causa.*

B Rursus autem, quia nihil nisi à diuerso pendere proprie dicitur, fit vt omne, quod respectu alicuius rationem causæ obtinet, necessario ab illo, & essentia & virtute differat: ita videlicet, vt aut omnino extra essentiam eius sit; quo pacto se habent finis & efficiens comparatione sui effectus: aut saltem non sit tota eius essentia, sicuti materia & forma respectu compositi, etiam simul sumptæ & vnitæ, si totum ab illis etiam ita constitutis distinguatur, quod magis probauimus. Atque hæc ratio est, vt annotauit D. Thomas 1. part. quæstio. 33. artic. 1. cur Pater in diuinis principium Filii dicatur, & Pater ac Filius principium Spiritus Sancti, non tamen causæ: quia nimirum ita Filius à Patre & Spiritus Sanctus ab vtroque procedit, vt nihilominus *Discrimen inter causam & principium. Lege D. Th. opus. 1. c. 1.*

C

omnes eandem numero essentiam communem habeant.

Non eodem modo apud Græcos & Latinos caussa sumitur.

Nec obstat, quod Græci Doctores, vt D. Chrysostomus & Theodoretus in Commentariis Epistolæ ad Hebræos, & D. Damascenus libro 1. Fidei orthodoxæ, capite 11. & in lib. aduersus Manichæos, & D. Athanasius in Actis Nicenæ synodi, Patrem caussam Filii; & D. Basilius Patrem Spiritus Sancti caussam appellãt. Namque nomen Græcum αἰτία, quod caussam significat, non eandem apud Græcos, quam apud Latinos energiam habet: significato enim vocis, Caussa, vt etiam aduertit D. Thomas quæst. 10. de Pot. artic. 1. respondet ex aduerso apud Latinos Effectus, qui, vt diximus, diuersam à sua caussa essentiam obtinet. Apud Græcos vero significato nominis αἰτία respõdet ab alio procedens, quod latius patet, quam effectus, vt perspicuum est. Itaque Doctores citati nomen caussæ non ad aliquam dependentiam, sed ad solam originem significandam usurparunt.

Obiectio.

Quod si quis obiiciat, etiam Latinos caussæ nomine in diuinis vti; siquidem D. Augustinus 7. de Trinitate, capite 1. & in lib. 83. quæst. 16. scribit, Deum suæ sapientiæ caussam esse: & D. Hieronymus ad caput 3. Epistolæ ad Ephesios, asserit, Patrem sui originem esse, suæque caussam substantiæ.

Responsio.

Occurrendum erit, horum Patrum dicta interpretanda esse in sensu negante; quasi dixerint, Dei scientiam substantiamq; non aliunde pendere, sicuti rerum creatarum substantia scientiaque dependet.

Principiũ bifariam sumitur.

Secundo aduertendum est, principium duobus modis sumi posse; vno denominatiue, id est, pro re, cui relatio principii aduenit; verbi gratiâ, pro materia: altero formaliter, hoc est, pro ipsa relatione principii ad principiatũ, quæ relatio in commune sumpta, vniuoca esse non potest; cum comprehendat sub se quasdam relationes reales, cuiusmodi est relatio principii, quæ dicitur de Patre respectu Filii: aliâs rationis, qualis est ea, quæ conuenit priuationi, respectu generationis; hæc enim realis esse non potest, cum non sit inter extrema vtrinq; realia. Quinetiam nec principium denominatiue sumptum vniuocam habet rationem: siquidem ens & non ens, in vnam eandemq; communem naturam cõuenire nequeunt: at materia & forma sunt vera & positiua essentia; principio vero nõ item. Quapropter recte annotauit Magnus Albertus ex Auerroë & Auicenna, rationem principii competere his tribus, secundum prius & posterius: primum quidem dici de forma, vtpote quæ sit præcipua pars quidditatis rei genitæ: secundo de materia, quæ cum sit pura potentia, naturæ dignitate & in ratione principiandi minus præstans est, quã forma, præstantior tamen, quam priuatio, quæ neque in re genita manet, neq; vllum entis graduum obtinet. Quo fit, vt priuatio inter principia tertium ac postremum dignitatis locum sortiatur.

Quam late pateat definitio principiorum.

Tertio, neque illud ignorandum est, Aristotelem in definitione principiorum non omnia, sed sola rerum naturalium principia, de quibus disserebat, complexũ fuisse: quo pacto nomen principii quadam ex parte minus late manat, quam caussæ: cum non omnes caussas, sed solam materiam & formam comprehendat: ex altera vero latius funditur; siquidem complectitur etiam priuationem, quæ non est caussa. Nec obstat, quod Aristoteles libro 12. Metaphysicæ, cap. 2. text. 12. priuationem caussam vocat: vsurpat enim eo loco nomen caussæ non philosophice & proprie; sed ad sensum & consuetudinem vulgi, appellantis caussam, quidquid ad aliud quoquo modo requiritur, siue id ab eo dependeat, vt ab impertiente aliquod esse, siue non.

ARTICVLVS II.

PARTICVLATIM ENODATVR principiorum definitio.

Cõditiones principiorum.

His ita explicatis, vt ad ipsam principiorum definitionem veniamus, tres in ea conditiones exprimuntur. Prima; vt principia non sint ex sese mutuo: secunda; ne sint ex aliis: tertia; vt ex ipsis sint, hoc est, constent, aut fiant omnia. Prima ex eo suadetur, quia principia sunt prima contraria: hæc autem ita se habent, vt vnum ex altero esse non possit; quod in progressu planum fiet. Secunda inde probatur; quia si principia essent ex aliis, essent ex prioribus, atque ita non essent prima, nec principii, sed principiati haberent rationem, vt scripsit Plato in Timæo. Tertia ostenditur, quia cum principiata ex semetipsis esse nequeant, vtiq. necessario erunt ex aliis: non ex principiatis: ergo ex principiis. Atq; adeo recte principia dicuntur, ex quibus omnia sunt; omnia, inquam, entia naturalia, quæ primo ac simpliciter fiunt.

Vt principia rerum naturaliũ differant ab externis caussis.

Sane vero particula, Ex, discrimen ponit inter principia rerum naturalium, & inter caussas externas, quæ sunt finis, efficiens, & exemplar. Nec enim ex his, si proprie ac philosophice loquamur, vlla res cõstat, aut fit: sed efficiens est, à quo: finis, proptèr quem, exemplar, ad cuius imitationem res efficitur. At principium est id, ex quo res constat, vel oritur.

Porro autem, per primam definitionis particulam excluduntur quatuor vulgata elementa, & alia composita, quæ ex se vicissim fieri solent: per secundam ea, quæ licet non ex se mutuo fiant, aut constent; conficiuntur tamen ipsa ex aliis, vt corpora cœlestia ex materia & forma: per tertiam substantiæ separatæ, figmenta, accidentiaque omnia, & vniuersim ea, ex quibus nullum compositum naturale oritur

tur aut coalescit. Sed hæc disputatione proxime sequentis articuli clariora euadent.

ARTICVLVS III.

OBIECTA ADVERSVS proxime dicta.

1. Obiectio. VErum contra ea, quæ nunc asseruimus, hunc in modum licebit obiicere: Cum ex B principiis esse omnia dicuntur, vel particula, Ex, significat habitudinem termini à quo, vel habitudinem partis componentis. Si primum, falso igitur principia dicuntur non ex se esse; cum aliqua principia sint prima contraria, quę proinde ex se inuicem, vt ex termino fieri debent. Si secundum, sequitur priuationem non esse principium, cum priuatio nō sit pars compositi. Quare non recte ea particula videtur addita.

C

2. Obiect. Secundo: Forma equi fit ex materia; siquidem de illius potentia excitatur; fit item ex sui priuatione, cum generatio sit progressio à priuatione formæ ad formam. Ergo principia fiunt ex se.

3. Obiect. Deinde: Materia & forma, cum sint species quædam, habent suum genus & differentiam, ex quibus compositione metaphysica constituuntur. Ergo aliqua principia fiunt ex aliis.

4. Obiectio. D Præterea: Corpora cœlestia non oriuntur ex tribus illis principiis: non igitur omnia ex ipsis fiunt. Probatur assumptum; quia in corpora cœlestia non cadit priuatio, neque cœlestis forma contrarium habet, vt docet Aristoteles 1. de Cœlo, cap. 3. text. 25.

5. Obiectio. Postremo; In definitione principiorum, non definiuntur sola principia singularia, sed neque principia in commune sumpta: igitur nulla principia in ea definiuntur. Probatur antecedens, quoad priorem partem; quia singularia E non cadūt sub scientiam. Suadetur item quoad posteriorem; quia definitio rei communioris, secundaria saltem ratione, conuenire debet singularibus: at hæc singularibus principiis non conuenit; siquidem ex principiis Socratis vel Platonis, non fiunt omnia, vt luce clarius est.

ARTICVLVS IV.

F

DILVTIO OBIECTORVM.

Resp͂ōsio ad primum. Et Tolet. q. 11. Scot. q. rt. 1. quæst. 5. NOn erit tamen difficile hæc dissoluere. Ac quod ad primum attinet, dissidium est inter expositores, quo pacto in definitione principiorum particula, Ex, ab Aristotele accipiatur. Nam Simplicius, Philoponus & Burlæus hoc loco, itemq; Capreolus libro 2. dist. 12. art. 3. putant, primo & secundo loco, cum scilicet A principia dicuntur nec ex se, nec ex aliis esse, importari habitudinem duntaxat partis componentis: cum vero additur, sed ex ipsis sunt omnia, exprimi habitudinem tam partis componentis, quam termini à quo. Alii vtrobique rationem partis componentis designari inquiunt. Verum neutra harum interpretationum nobis placet. Non prima, quia admittit, Aristotelem in ea definitione vnum vocabulum in alia & alia significatione vsurpasse, quod B nisi cogente necessitate (quæ hic tamen nulla est) absque vitio non fit. Non secunda, quia priuationem à numero principiorum excludit; cum res genita nō componatur ex priuatione.

Particula, Ex, quo pacto sumatur in definitione principiorum. Dicendum est igitur cum Ægidio, aliisq; nonnullis, particulam, Ex, semper eodem modo accipiendam esse; ita videlicet, vt significet habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo: vtrumque enim complectitur verbum illud, Sunt; cum principia dicuntur, ex quibus C sunt omnia, id est, constant, aut fiunt: nulla tamen principia, siue contraria sint, siue non, modo abstracte sumantur, quomodo hic ab Aristotele accipiuntur, vt D. Thomas annotauit, ex aliis fieri dicenda sunt, cum ne fiant quidem; sed sola singularia per se existentia, atque adeo sola concreta, docente Aristotele, capite 7. huius libri, text. 64. & libro 7. Metaphys. capite 8. tex. 26. & 27. Quare nec forma ignis, nec candor, nec frigus, aliave eiusmodi abstracta, D fieri dicenda sunt; sed ignis, candidum, frigidum: atque ita res habet in cæteris. *Obiectio.* Quod si quis obiiciat, animum rationis compotem, cum peculiari, sibique propria actione à Deo creetur, proprie fieri: occurrēdum erit, non fieri actione physica, de qua hîc agitur, quāquam *Dilutio.* in eius productione seruetur effatum illud Philosophorum, aientium, actiones terminari ad supposita; siquidem anima humana est quid singulare, per se existens, quo pacto nomen E suppositi in eo pronunciato accipiatur.

Ad 2. Ad secundum dicendum: formam equi nec ex priuatione, nec ex materia fieri, cum non fiat, vti proxime statuimus. Si vero quis opponat, rem genitam effici ex contrario, id est, ex priuatione sui; solam vero formam dici ex priuatione effici, cum ens duntaxat priuatio in materia insit: quare non compositum, sed formam effici. *Quomodo compositū Physicum fiat ex priuatione.* Respondendum erit, Id, quod generatione proprie fit, quod est solum composi- F tum, effici ex priuatione, non ratione sui adæquate, siue secundum se totum; sed ratione partis, hoc est, merito formæ, ex qua componitur. Adde etiam; id, quod gignitur, verbi causa, equum fieri ex non equo, hoc est, ex re quæ non est equus, vt ex re priuata, & tanquam ex termino à quo, integro, siue totali, qui terminus contrarius est termino ad quem totali, videlicet equo: sicuti priuatio aduersaria est equinæ formæ, quæ denuo acquiritur.

Ad ter-

A Ad tertium: materiam & formam, præterquam quod non proprie fiunt, non fieri ex genere & differentia, vt ex termino, aut vt ex partibus re ipsa componentibus, quomodo principiorum definitio intelligenda est; sed vt ex iis, à quibus sola ratione componuntur: vel (quod eodem recidit) materiam & formam habere quidem alia principia, non physica, sed metaphysica, vt vocant.

Ad 4.

Ad quartum: Aristotelem non intellexisse, B res omnes physicas ex illis tribus principiis oriri, sed eas tantum, quæ generationem & interitum subeunt. Quare tria illa principia simul sumpta non conuenire corporibus cœlestibus, sed eorum duntaxat duo; materiam videlicet & formam. Quo fit, vt si de principiis intrinsecis & constituentibus loquamur, omnium rerum physicarum principia complexus fuerit Aristoteles. Quidquid alii velint, contendentes sola principia rerum, quæ gignuntur, & intereunt, tradita ab eo fuisse hoc in libro. C Quos facile refellit tum ipsa principiorum definitio, quæ principiis tam generationis, quam constitutionis, quarumlibet rerum naturalium, etiam cœlestium, accommodatur; tum Aristotelicæ doctrinæ series ac methodus: promiserat siquidem in proœmio Aristoteles, se ab vniuersalioribus ad minus communia progressurum. Nec quenquam turbet, quod capite 7. text. 68. concluserit, se rerum, quæ generantur & intereunt, D principia explicuisse. Non enim iis verbis significare voluit, dissolubilium tantum rerum principia ab se tradita esse: sed tria illa simul accepta inueniri in rebus generalibus: atque adeo eam, quam assignauit, principiorum definitionem, omnium rerum physicarum principia comprehendere.

Tria principia non conueniunt corporibus cœlestibus.

Remotio obiectionis.

Ad 5.

Ad quintum: in definitione principiorum definiri primo communia principia; secundaria vero ratione principia singularia: sed verba E illa, Ex ipsis sunt omnia, partitiue accipienda esse, vt intelligamus, vnumquodq; ens naturale fieri ex suis, siue ex singulis tribus. Itaq; vt definitio principiis Socratis accõmodetur, sat est, ex ipsis constare gignive Socratem. Si autem petas, an hæc definitio non modo singulis tribus principiis conueniat sed vnicuiq; eorum, vt materiæ vel formæ separatim acceptis. Respondemus, conuenire; si tamen mutentur ea, F quæ collectionem significant, dicamusq; principium esse id, quod non ex alio, sed ex ipso est aliquid, hoc est, per se constat, aut gignitur. Quæ lex seruari consueuit, cum definitiones traduntur in numero plurali, nec distributiue tantum, sed distributiue simul & collectiue sumuntur, vt in re proposita accidit.

Quo pacto principiorum definitio cuilibet principio accommodari possit.

A

QVAESTIO II.

VTRVM PRIMA CONTRARIA sint rerum naturalium principia, an non?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PRO PARTE negatiua.

B

Eodem capite, textu 42. asseruit, probauitque Aristoteles, prima contraria esse rerum naturalium principia. Verum quod longe aliter res habeat, conabitur quis hunc in modum suadere: Quatuor primariæ qualitates, quæ sub sensum cadunt; videlicet calor, frigus, humor, siccitas, sunt prima contraria; cum nõ oriantur ex aliarum qualitatum permistione: & tamen non sunt principia rerum naturalium; vt ex iis, C quæ superius disputata sunt, liquidò constat. Ergo prima contraria non sunt principia.

Secundo. In quolibet genere, tam substantiæ, quam accidentium, vt asserit Aristoteles hoc in libro, tex. 50. & 56. datur vna prima contrarietas, atque adeo aliqua prima contraria: & tamen accidentia non possunt esse rerum naturalium principia. Ergo prima contraria neutiquam inter principia numerari possunt.

Tertio principia nec ex se, nec ex aliis sunt, D id est, constant, aut fiunt: prima contraria fiunt ex sese: ergo prima contraria non sunt principia. Maior patet ex ipsa principiorum notione. Minor ostenditur quia quicquid fit, ex suo contrario fit, vt hoc in libro, loco citato comprobauit Aristoteles.

Quarto. Si qua prima contraria forent principia, maxime essent forma substantialis & eius priuatio: sed hæc non sunt prima contraria: ergo nulla. Probatur assumptio. Nam si hęc essent E prima, non darentur alia ipsis priora: quod tamen falsum esse inde patet, quia forma in commune, vt comprehendit tam formam substantialem, quam accidentariam, & priuatio formæ etiam in commune acceptæ, sunt priora, quam forma substantialis & eius priuatio: cum omnia superiora inferioribus, quæ sub se continent, priora sint, vt patet ex iis, quæ tradit Aristoteles in Categoriis, cap. de Modis prioris.

F

ARTICVLVS II.

ENODATIO PROPOSITAE DIFficultatis, & argumentorum dilutio.

VT hunc nodum, in quo multi frustra laborant, dissoluamus, aduertendum erit, prima contraria bifariam dici: vno modo, accipiendo nomen contrariorum presse ac pro-

Prima contraria quot modis dicantur.

Tr[illegible]e; quo pacto primæ quatuor qualitates, calor, frigus, ficcitas & humor, contraria prima nuncupantur; quia præterquam quod sub eodem genere maxime differunt, &c. non habent alia priora, è quorum permistione oriantur, sicuti habent candor & nigredo, quæ ex prædictis quatuor qualitatib. inter se varie attemperatis obueniunt. Alio modo dicuntur prima contraria, sed impropie, fusaque contrariorum significatione, ea quæ priuatiue opponuntur. Vocantur autem contraria, quia more contrariorum sese interimunt: prima, quia omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppositionem reuocatur. Quod vt plane intelligas, aduerte, in quolibet genere, teste Aristotele cap. 6. huius libri, text. 50. & 56. dari vnam primã contrarietatem, quatenus vnumquodq; genus per contrarias differentias diuiditur; vt constat ex eodem Arist. lib. 10. Metaph. cap. 10. text. 23. Deinde, cum harum differentiarum vna alteri dignitate excellat, quia species sunt veluti numeri, cumq; omne id, quod deterius est, priuationem, vel quasi priuationem nobilioris in se habeat, fit inde, vt omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppositionem, tanquam ad aliquid communius & prius, reducatur: quod Aristoteles 10. Metaphys. cap. 7. text. 16. disertis verbis docet. Ex quo iam liquet, cur opposita priuatiue, prima contraria nuncupentur.

Duo genera primorum contrariorum. Rursus vero, vt rerum quædam sunt entia simpliciter, nempe substantiæ; aliæ non simpliciter, nimirum accidentia; ita ex primis contrariis priuatiue, quædam sunt prima simpliciter, alia non item. Prima simpliciter sunt, quæ in genere substantiæ versantur, id est, forma substantialis, & eius priuatio. Prima non simpliciter sunt, quæ ad alias Categorias pertinent reducunturve; cuiusmodi est quælibet forma accidentaria, eique respondens priuatio, vt visus & cæcitas. Postremo hæc ipsa prima contraria simpliciter, aut sunt contraria se totis, seu per se primo, & non ratione alicuius partis, vt forma equi & eius priuatio: aut sunt contraria ratione partis alicuius, vt equus, & non equus; non enim hæc inter se priuatiue opponuntur, nisi ratione formæ, ex qua equus constat, & cuius negotio in non equo includitur. *Rursus alia duo.*

His animaduersis, cum Aristoteles ait, prima contraria esse principia, loquitur de primis contrariis priuatiue, & in genere substantiæ, & quæ se totis contraria sunt. Quo pacto, vti ex superioribus liquet, dubium non est, quin eiusmodi pronunciatum verissimum sit: quandoquidem prima contraria ita sumpta, reciprocantur cum forma substantiali: eiusq; priuatione; quæ sunt duo generationis principia. Nec proposita in aduersam partem argumenta, vllam jam habent difficultatem. Nam quatuor qualitates primæ, & ea contraria, quæ in quolibet genere, tam substantiæ, quam accidentium reperiuntur, esto sint prima contraria in quodam sensu: non tamen sunt prima contraria simpliciter, de quibus hoc loco sermo est. Nec etiam prima contraria simpliciter, si sint contraria se totis, qualia sunt sola abstracta, fiunt ex aliis, cum abstracta non fiant. Nec denique ex eo, quod forma & eius priuatio in communi, quoad prædicationem & reciprocandi consequentiam, priora sint, quam forma substantialis, & priuatio ei respondens; non, inquam, ob id forma substantialis & priuatio desinunt esse prima simpliciter, in ratione principiandi; de qua sola prioritate in hac quæstione agitur: cum id non obstet, quominus talia sint, vt nec ex sese, nec ex aliis, sed ex ipsis omnia constent, aut fiant. *Responsio ad quæst. propositam.* *Solutio 1. & 2. arg.* *Solut. 3.* *Solut. 4.*

Κεφάλαιον ς.

Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν, πότερον δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πλείους εἰσί. μίαν μὲν γὰρ οὐχ οἷόν τε, ὅτι οὐχ ἓν τὰ ἐναντία· ἀπείρους δ' οὔ, ὅτι οὐκ ἐπιστητὸν τὸ ὂν ἔσται. μία τε ἐναντίωσις ἐν παντὶ γένει ἑνί. ἡ δ' οὐσία ἕν τι γένος. καὶ ὅτι ἐνδέχεται ἐκ πεπερασμένων. βέλτιον δ' ἐκ πεπερασμένων, ὥσπερ δὲ Ἐμπεδοκλῆς, ἢ ἐξ ἀπείρων. πάντα γὰρ ἀποδιδόναι οἴεται, ὅσαπερ Ἀναξαγόρας ἐκ τῶν ἀπείρων. ἔτι δέ, ἔστιν ἄλλα ἄλλων πρότερα ἐναντία, καὶ γίνεται ἕτερα ἐξ ἄλλων, οἷον τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν, καὶ λευκὸν, καὶ μέλαν, τὰς δὲ ἀρχὰς ἀεὶ δεῖ μένειν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε μία οὔτε ἄπειροι, δῆλον ἐκ τούτων. ἐπεὶ δὲ πεπερασμέναι, τὸ μὴ ποιεῖν δύο μόνον, ἔχει τινὰ λόγον· ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πῶς ἢ πυκνότης τὴν μανότητα ποιεῖν πέφυκεν, ἢ αὕτη τὴν πυκνότητα. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλη ὁποιαοῦν ἐναντιότης. οὐ γὰρ ἡ φιλία τὸ νεῖκος συνάγει, καὶ ποιεῖ τι ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ νεῖκος ἐξ ἐκείνης, ἀλλ' ἄμφω ἕτερόν τι τρίτον. ἔνιοι δὲ καὶ πλείω λαμβάνουσιν, ἐξ ὧν κατασκευάζουσι τὴν τῶν ὄντων φύσιν. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι κἂν τόδε

CAPVT VII.

Proximum a vero est, vt dicamus, vtrum sint duo, an tria. Vnum enim non potest esse, quod contraria vnum non sint: b sed neque infinita; quoniam id; quod est, sub scientiam non caderet, & quod in omni genere vna sit cõtrarietas, substantia autem vnum genus est quoddam. c Quinetiam ex infinitis esse possunt: præstat vero ex finitis, vt docet Empedocles, quam ex infinitis, cum omnium caussam ex finitis reddere censeat, perinde ac Anaxagoras ex infinitis. Sunt præterea alia aliis prima contraria, aliaq; ex aliis fiunt, vt dulce & amarũ, album & nigrum: principia vero manere semper debẽt. Nec igitur vnum, nec infinita esse, ex his constat. d Cum autem finita sint, ratio quadã suadet, duo sola non facere. Dubitauerit enim profecto aliquis, quonam modo densitas raritatẽ, aut hæc ipsa densitatẽ facere, apta est. Similis vero & cuiusuis alius contrarietatis ratio est: neq; enim concordia Text. 51. *discor-*

οὐδέ τις ἀπορήσειεν, εἰ μή τις ἑτέραν ὑποθήσει τοῖς ἐναντίοις φύσιν· οὐθενὸς γὰρ ὁρῶμεν τῶν ὄντων οὐσίαν τἀναντία. τὴν δ' ἀρχὴν οὐ καθ' ὑποκειμένου δεῖ λέγεσθαι τινός. ἔσται

discordiam copulat aut ex ea aliquid faciat, nec discordia ex illa, sed vtraq; aliud quidpiam tertium. Sunt vero & qui plura assumant, è quibus eorum, quæ sunt, naturam fabricantur. Text. 52. *e Quin etiam contrariis aliam naturam nisi quispiam subiiciat, reuocare in dubium aliquis hoc possit: contraria enim nullius rei essentiam videmus esse: principium autem de subiecto aliquo dici non debet.*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Non posse esse vnum tantum principium.

P*Roximum a vero est*] Postquam principiorum contrarietatem, tum aliorum Philosophorum testimoniis, tum ratione confirmauit: accedit iam ad eorum multitudinem constituendam, ostenditque, nec posse esse tantummodo vnum, nec infinita, nec duo solum, nec plura tribus. Atq; in primis non posse vnum esse, ex eo demonstrat, quia principia sunt contraria, vt ex superiori disputatione patet: contraria autem multa esse oportet, alioqui idem sibi aduersaretur.

Non posse esse principia infinita.

b *Sed neque infinita*] Quadrifariam ostendit, non posse esse infinita principia. Primum; quia si essent infinita, cum infinitum humanæ mentis facultatem superet, non possent res naturales in nostram scientiam cadere: Siquidem hæc absque principiorum notione obtineri nequit. Secundo, quia in quolibet genere, siue categoria, vt in qualitate, quantitate, cæterisque huiusmodi, vna est contrarietas: ergo & in substantia vna erit: vnius autem contrarietatis duo sunt extrema, quæ vno subiecto, in quo vicissim insunt, contenta sunt: nequeunt igitur principia substantiæ esse infinita.

Hic aduerte, nomine contrarietatis intelligi ab Aristotele oppositionem priuatam, qualis est inter substantiam & non substantiam, album & non album, qua de re separatim in quæstionibus plura dicemus.

c *Quin etiam*] Tertio idem confirmat; quia frustra fit pluribus, quod potest effici paucioribus: at omnia quæ gignuntur, constare possunt in natura potius finitis principiis, vt ponebat Empedocles. Quare non est cur infinita statuantur. Quarto; quia si principia essent infinita, cum ea sint contraria, & semper maneant, omnia contraria essent principia, ac semper manerent, quod à vero abest. Aduerte autem, hanc rationem momentum habere aduersus eos, qui principiorum infinitudinem, omnia contrariorum genera continentem, inducerent, alioqui nihil conficere, vt consideranti patet. Quo autem sensu verum sit, principia semper manere, alibi exposuimus.

Quæst.3.c.9. huius l. artic.2.

Non sufficere duo tantum principia.

d *Cum autem finita sint*] Docet, non esse duo tantum principia, sed addendum tertium quod vtriusque pugnam suscipiat, argumentatur que hunc in modum. Vnum contrarium (intellige in abstracto) non potest aliud contrarium tenue [illegible] efficere, neque enim calor frigiditatem ipsam in calorem vertit, aut contra: dandum est ergo tertium quoddam subiectum, è quo contraria sese mutuo pellant, & è quo ignis, verbi gratia, eiecta forma aquæ suam inducat, ignemque generet.

Non omnia principia esse contraria.

e *Quin etiam*] Dandum esse tertium illud principium, duabus adhuc rationibus pergit ostendere. Quarum prior hæc est: Principia sunt substantia, essentiaue rerum naturalium: atqui contraria nullius rei essentia esse possunt, cum se mutuo interimant; igitur saltem non omnia principia sunt contraria. Huius rationis maiorem propositionem suppressit, eius tamen confirmationem adhibuit, quæ ita se habet: Principium non dicitur tanquam accidens de subiecto; quia alioqui principii esset principium, siquidem subiectum principium est: at fieri nequit, vt principii principium sit, vt patet ex principiorum definitione, qua principia dicuntur, quæ nec ex se, nec ex aliis, sed nec ex ipsis sunt omnia: ergo. &c.

ἀρχὴ γὰρ ἀρχῆς τῆς ἀρχῆς· τὸ γὰρ ὑποκείμενον ἀρχή, καὶ πρότερον δοκεῖ τοῦ κατηγορουμένου εἶναι. ἔτι οὐκ εἶναί φαμεν οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ. πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ οὐσία οὐσίας εἴη; διόπερ εἴ τις τόν τε πρότερον ἀληθῆ νομίσειεν εἶναι λόγον, καὶ τοῦτον, ἀναγκαῖον, εἰ μέλλει διασώσειν ἀμφοτέρους αὐτούς, ὑποτιθέναι τι τρίτον, ὥσπερ φασὶν οἱ μίαν τινὰ φύσιν εἶναι λέγοντες τὸ πᾶν, οἷον ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. δοκεῖ δὲ τὸ μεταξὺ μᾶλλον· πῦρ γὰρ ἤδη, καὶ γῆ, καὶ ἀὴρ καὶ ὕδωρ μετ' ἐναντιοτήτων συμπεπλεγμένα ἐστί. διὸ οὐκ ἀλόγως ποιοῦσιν οἱ τὸ ὑποκείμενον ἕτερον τούτων ποιοῦντες, τῶν δ' ἄλλων οἱ ἀέρα· καὶ γὰρ ὁ ἀὴρ ἥκιστα ἔχει τῶν ἄλλων διαφορὰς αἰσθητάς· ἐχόμενον δὲ τὸ ὕδωρ. ἀλλὰ

Principii enim principium erit; quandoquidem subiectum principium est, & eo, quod de substantia dicitur, prius videtur. f Substantiā præterea substantiæ contrariam esse nō dicimus. Quō igitur fieri poterit, vt è non substantiis substantia constet? aut non substantia substantiam quomodo precedet? Quocirca si quis & priorem, & hanc orationem veram esse existimauerit, cum necesse est si vtramque tueri voluerit, tertium aliquod subiicere, vt veluti ii dicunt, qui vniuersum vnam quandam naturam, aut aquā, aut ignem, aut aliquid quod in horum sit medio, esse inquiunt. Text. 53. *Porro id magis videtur esse quod in horum est medio. Nam ignis, & terra, & aer, & aqua, contrarietatibus magis tenentur. Quare non absurde ii agunt qui subiectum faciunt aliud ab his. Aliorum autem, qui aerem; siquidem aer minus, quam cætera, differentias sensiles obtinet: aqua deinde sequitur.* Text. 54.

t Substan-

f *Substantiam præterea*] Altera ratio est: Fieri non potest, vt substantia ex non substantiis, aut non substantia sit prior quam substantia: hoc autem accideret, si omnia principia essent contraria, cum contraria sint in aliqua, sint non substantiæ, & omne principium sit prius eo, cuius est principium: fatendum est igitur, non omnia principia esse contraria. Ex quo sequitur, ponendam esse tertiam quandam naturam, ex qua simul cum forma compositum coalescat.

g *Veluti hi dicunt*] Suam sententiam confirmat auctoritate veterum Philosophorum, quid vnum commune principium statuerunt, tametsi eorum nullus veritatem explorate perceperit, atque, rectius philosophari, qui medium aliquod inter elementa, quam qui vnum ex elementis subiectum fecere. Priores enim, medium statuunt magis alienum à contrarietate, quale esse oportet, quod generationi substernitur. Quapropter verisimilior est eorum sententia, qui aerem, deinde qui aquam; quam eorum, qui ignem materiam ponunt: quia aeris contrarietates siue affectiones minus, quam aquæ, sensu percipiuntur, & aquæ, quam ignis; propterea quod aer natura humidus est, & tamen aquæ humiditas magis sensum afficit. Item aer calidus est; sed calor ignis magis sentitur. Denique ignis aquæ comparatus vendicat contrarietatem, quæ sensum vehementius ferit, habetque maiorem vim ad repellendum ex se id, quod nouam formam inducere conatur, & quidquid arripuerit, absumit. Quæ omnia à conditione subiecti, cuius est pati, quam maxime abhorrent.

ἀλλὰ πάντες γε τὸ ἓν τοῦτο τοῖς ἐναντίοις σχηματίζουσιν, οἷον πυκνότητι καὶ μανότητι, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον. ταῦτα δ' ἐστὶν ὅλως, ὑπεροχὴ δηλονότι, καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. καὶ ἔοικε παλαιὰ εἶναι καὶ αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἕν, καὶ ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις ἀρχαὶ τῶν ὄντων εἰσί· πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τὰ δύο μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ ἓν πάσχειν. τῶν δ' ὑστέρων τινὲς τοὐναντίον, τὸ μὲν ἓν ποιεῖν, τὰ δὲ δύο πάσχειν φασὶ μᾶλλον. τὸ μὲν οὖν τρία φάναι τὰ στοιχεῖα εἶναι ἔκ τε τούτων, καὶ ἐκ τοιούτων ἄλλων ἐπισκοποῦσιν δόξειεν ἂν ἔχειν τινὰ λόγον, ὥσπερ εἴπομεν· τὸ δὲ πλείω τριῶν, οὐκ ἔτι. πρὸς

h *Verum hoc vnum contrariis omnes figurant, vt densitate & raritate: intensioneq́, & remissione: quæ exuperantiam & defectionem omnino esse (vt prius dictum est) constat. Et quidem videtur opinio hæc vetus esse, vnum, exuperantiam & defectionem eorum quæ sunt, esse principia; quanquam non eodem modo, quod duo agere, vnum pati veteres dicerent: posteriorum autem nonnulli contrarium potius inquiunt, vnum agere, & duo pati.* Text. 55. *i Iis igitur, qui partim hæc, partim eiusmodi alia considerant, tria esse elementa affirmare, cum ratione quadam coniunctum (vt ante diximus) videtur: sed tribus plura, minime.* Text. 56.

Tum

h *Verum hoc vnum*] Suum illud commune subiectum, contrariorum varietate superiores Philosophia adornarunt, vt raro & denso, & horum maiori minorive intensione, quæ ad exuperantiam & defectionem pertinent. Fuit tamen inter eos dissensio. Nam cum tria ponerent antiquiores, vnum tantum pati, nempe materiam, duo alia, nempe contraria, inter se depugnare affirmabant: posteriores vero contra duo pati, vnum agere contendebant: vt Plato, qui magnum & paruum pro materia posuit, & vnam formam.

i *Iis igitur qui*] Ostendit, principia non esse plura, quam tria. Præsumit autem, sat esse vnum commune subiectum ad patiendum: deinde ita argumentatur. Non sunt necessaria plura principia ad agendum, quam duo: Tria igitur sunt principia. Antecedentem propositionem probat: Nam si plura sint contraria, quam duo, verbi gratia quatuor, duæ erunt contrarietates, atque adeo duæ mediæ naturæ, in quam vtrumque per contrariorum seorsim agat: quod superuacaneum est, cum ad vtriusque pugnam sustinendam sufficiat vnum commune subiectum. Quod si prædicta contraria ponantur esse eiusmodi, vt in se mutuo agere queant, atque adeo vnum tantum subiectum deposcant, cum alterum eorum par satis erit; proindeque duo tantum erunt contraria. Hæc ratio intelligenda est de contrariis simpliciter primis, quæ omnia ad vnum commune genus reuocantur, nec eorum plura genera dari possunt, vt ex iis, quæ in quæstione de principiorum contrarietate disseruimus, planum est.

πρὸς μὲν γὰρ τὸ πάσχειν ἱκανὸν τὸ ἕν. εἰ δὲ τεττάρων ὄντων δύο ἔσονται ἐναντιώσεις, δεήσει χωρὶς ἑκατέρας ὑπάρχειν ἑτέραν τινὰ μεταξὺ φύσιν· εἰ δ' ἐξ ἀλλήλων δύνανται γεννᾶν, περίεργος ἂν ἡ ἑτέρα τῶν ἐναντιώσεων εἴη. ἅμα δὲ καὶ ἀδύνατον πλείους εἶναι ἐναντιώσεις τὰς πρώτας. ἡ γὰρ οὐσία ἕν τι γένος ἐστὶ τοῦ ὄντος. ὥστε τῷ πρότερον καὶ ὕστερον διοίσουσιν ἀλλήλων αἱ ἀρχαὶ μόνον, οὐ τῷ γένει. ἀεὶ γὰρ ἐν ἑνὶ γένει μία ἐναντίωσίς ἐστιν, ἅπασαί τε αἱ ἐναντιώσεις ἀνάγεσθαι δοκοῦσιν εἰς μίαν, ὅτι μὲν οὖν οὔτε ἓν τὸ στοιχεῖον, οὔτε πλείω δυοῖν ἢ τριῶν, φανερόν. τούτων δὲ πότερον, καθάπερ εἴπομεν, ἀπορίαν ἔχει πολλήν.

Tum enim ad patiendum, vnum est satis: tum si quatuor positis, duo erunt contrarietates vtriusq́; separatim contrarietatis naturam quandam materiam esse oportebit. Si vero ex sese possunt vicissim generare, altera profecto superuacanea erit contrarietas. k Sed nec plures possunt esse contrarietates primæ: quandoquidem substantia vnum quoddam genus est eius quod est. Principia igitur eo solum, quod aliud alio prius & posterius est, non genere, inter se different. In vno enim genere, vna semper est contrarietas, omnesq́; in vnam videntur contrarietates reduci. Text. 57. *Vnum itaque elementum non esse, nec duobus, aut tribus plura, manifestum est. Horum autem vtrum sit magnum, vt diximus, dubitationem habet.*

k Sed

k *Sed nec plures esse possunt*] Altera ratione idem propositum conficit. In vno, inquit, genere seu categoria, vna tantum est prima contrarietas, ad quam videlicet reliquæ in eodem genere contentæ reducantur: Ergo in genere substantiæ erit vna duntaxat prima contrarietas; licet sub ea plures contineantur, aliæ priores, aliæ posteriores. Vnde sequitur, in generatione substantiæ duo tantum inueniri contraria, quæ vna cum communi subiecto ternarium numerum compleant. *In vno genere vna tantum est prima contrarietas.*

Κεφάλαιον ζ.

Ὧδ' οὖν ἡμεῖς γε λέγομεν πρῶτον περὶ πάσης γενέσεως ἐπελθόντες· ἔστι γὰρ κατὰ φύσιν τὰ κοινὰ πρῶτον εἰπόντας, οὕτω τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια θεωρεῖν. φαμὲν γὰρ γίγνεσθαι ἐξ ἄλλου ἄλλο, καὶ ἐξ ἑτέρου ἕτερον, ἢ τὰ ἁπλᾶ λέγοντες, ἢ τὰ συγκείμενα. λέγω δὲ τοῦτο ὡδί. ἔστι γάρ τι γίνεσθαι ἄνθρωπον μουσικόν, ἔστι δὲ τὸ μὴ μουσικὸν τι γίνεσθαι μουσικὸν, ἢ τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον μουσικόν. ἁπλοῦν μὲν οὖν λέγω τὸ γιγνόμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὴ μουσικόν. καὶ ὃ γίνεται ἁπλοῦν τὸ μουσικόν· συγκείμενον δὲ καὶ ὃ γίγνεται, καὶ τὸ γιγνόμενον, ὅταν τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον φαμὲν γίγνεσθαι, ἢ μουσικὸν, ἢ μουσικὸν ἄνθρωπον.

τούτων

Capvt VII.

Nos sane hunc in modum dicimus, omnem primum generationem pertractantes, quandoquidem naturæ consentiens est, communia primum exponere; tum ea, quæ cuiusq; propria sunt, contemplari. a Dicimus nimirum, ex alio aliud, & ex altero alterū generari, aut cum simplicia dicimus, aut cum composita. Quod vero dico, eiusmodi est. Fieri potest, vt homo fiat musicus, & vt non musicum musicum; aut non musicus homo, homo musicus. Ac simplex quidem, quod fit, hominem & non musicum dico: simplex vero, cuius est generatio, musicum: at compositum tam id quod fit, quam id, cuius est generatio; tum hominem non musicum, aut musicum, aut hominem musicum fieri dicimus. Text. 5

b De

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Qvæ proximis duobus capitibus de rerum naturalium principiis disseruerat Aristoteles, eadem nunc accuratius pertractare aggreditur; præsertim vero id, quod ad principiorum numerum constituendum spectat. Ait autem, traditurum se principia generationis in commune, vt deinde ad particularia descendat, quam viam rationemq; doctrinæ, vt quam maximè naturæ consentaneam, secuturum se in proœmio huius operis dixerat, & sæpe alibi commendat.

a *Dicimus nimirum*] Vt ad ea, quæ in progressu dicturus est, viam aperiat, docet, primum in omni generatione posse nos vti terminis tum simplicibus, tum compositis; tum ex parte termini à quo, tum ex parte termini ad quem generatio tendit. Simplicibus quidem, si ex parte termini à quo sumatur aut sola priuatio, aut solum subiectum: ex parte vero termini ad quem sola forma in concreto; vt si quis dicat, hominem fieri musicum, non musicum fieri musicum. Compositis vero, si ex parte termini à quo sumatur aggregatum ex priuatione & subiecto; & ex parte termini ad quem, aggregatum ex subiecto & forma; vt si quis dicat hominem non musicum fieri hominem musicum.

τούτων δὲ τὸ μὲν οὐ μόνον λέγεται τόδε τι γίγνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦδε, οἷον ἐκ μὴ μουσικοῦ μουσικός· τὸ δὲ, οὐ λέγεται ἐπὶ πάντων· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἐγένετο μουσικός, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο μουσικός. τῶν δὲ γιγνομένων, ὡς τὰ ἁπλᾶ λέγομεν γίγνεσθαι, τὸ μὲν ὑπομένον γίγνεται, τὸ δ' οὐχ ὑπομένον. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὑπομένει μουσικὸς γενόμενος ἄνθρωπος· τὸ δὲ μὴ μουσικὸν, καὶ τὸ ἄμουσον, οὔτε ἁπλῶς, οὔτε συντιθέμενον ὑπομένει. διωρισμένων δὲ τούτων, ἐξ ἁπάντων τῶν γιγνομένων τοῦτό ἐστι λαβεῖν, ἄν τις ἐπιβλέψῃ, ὥσπερ λέγομεν, ὅτι δεῖ ἀεί τι ὑποκεῖσθαι τὸ γιγνόμενον· καὶ τοῦτο εἰ καὶ ἀριθμῷ ἐστιν ἕν, ἀλλ' εἴδει γε οὐχ ἕν. τὸ γὰρ εἴδει λέγω καὶ λόγῳ ταὐτόν. οὐ γὰρ ταὐτὸν ἀνθρώπῳ καὶ τῷ ἀμούσῳ εἶναι· καὶ τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' οὐχ ὑπομένει. τὸ μὲν μὴ ἀντικείμενον ὑπομένει· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὑπομένει. τὸ δὲ μουσικὸν καὶ τὸ ἄμουσον οὐχ ὑπομένει, οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν συγκείμενον, οἷον ὁ ἄμουσος ἄνθρωπος. τὸ δ' ἔκ τινος γίγνεσθαί τι, καὶ μὴ τόδε γίγνεσθαί τι, μᾶλλον μὲν λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὑπομενόντων, οἷον ἐξ ἀμούσου μουσικὸν γίνεσθαι, ἐξ ἀνθρώπου δὲ οὔ.

ἀλλὰ

b *De horum autem altero non solum dicitur hoc aliquid fieri; sed etiam ex hoc, vt è nō musico musicus: de altero vero in omnibus non dicitur; quandoquidem ex homine musicus non fit, sed homo fit musicus.* c *Porro eorum, quæ vt simplicia fieri dicimus, alterum cum fit remanet, alterum non remanet. Nam cum homo fit musicus, homo remanet; sed non musicum & musica priuatum, neque simplex, neque compositum remanent.* Text. 5

d *His constitutis, ex omnibus quæ fiunt, si quis animaduertat, hoc licet accipere, aliquid semper, quod fiat, subiiciendū esse quod etsi numero vnum est, specie tamen non est vnū, nam specie & ratione idē dico. Hominis enim & musicæ ignari essentia diuersa est, & alterum quidem remanet, alterum nō remanet; siquidē id remanet, quod non opponitur, nempe homo; musicum autem, & musicæ ignarū idq; quod ex vtroq; constat, vt homo musicæ ignarus, non permanent. Aliquid autem ex aliquo fieri, & non hoc fieri, in his quæ non remanent, magis dicitur; vt ex musicæ ignaro* Text.

Text.

musicus

πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν ὑπομενόντων ἐνίοτε λέγεται ὡσαύτως· ἐκ γὰρ χαλκοῦ ἀνδριάντα γίγνεσθαί φαμεν, οὐ τὸν χαλκὸν ἀνδριάντα. τὸ μέντοι ἐκ τοῦ ἀντικειμένου καὶ μὴ ὑπομένοντος ἀμφοτέρως λέγεται, καὶ ἐκ τοῦδε τόδε, καὶ τόδε τόδε. καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου γίγνεται μουσικὸς καὶ ὁ ἄμουσος γίγνεται μουσικός. διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ συγκειμένου ὡσαύτως.

καὶ

musicũ fieri, ex homine minime. Quanquam interdũ in his quæ remanẽt, similiter dicitur: quãdoquidem ex ære fieri statuã dicimus, non æs statuam fieri. In eo autem, quod opponitur, & non permanet modo vtroq; dicitur, nempe ex hoc illud, & hoc illud fieri. Etenim ex musica ignaro, & musicæ ignarum, musicum fieri dicitur. Quare & in composito similiter. Siqui-

1. *Discrimẽ inter priuationem, & subiectum.* b *De horum autem altero*] Duo statuit discrimina inter priuationem & subiectum, ex parte termini à quo sumuntur. Alterum est; quod cum sola priuatio ponitur ex parte termini à quo, vtralibet loquendi formulam vsurpare possimus, ita vt dicamus non musicum fieri musicum, vel ex non musico fieri musicum: at vero cum solum subiectum ponitur, non semper idem liceat. Namque tametsi recte quis dixerit, ex ligno fieri cathedram, vel ex ære statuam, non tamen recte pronunciarit ex homine musicum fieri, sed hominem fieri musicum.

2. *Discrimen.* c *Porro eorum*] Alterum discrimen est; quod subiectum post generationem maneat, non autem priuatio: manet enim Socrates, qui factus est musicus, non musicum vero minime. Quo ex discrimine intelliges, licet subiectum ad terminum, à quo generatio oritur, reuera pertineat, non tamen esse ipsum terminum, quandoquidem termino à quo euanescente, illud perseuerat, in reque manet, cum secus fieri oporteret, si subiectum vere ac simpliciter esset terminus à quo.

d *His constitutis*] Ex dictis colligit, præter duo contraria subiiciendam esse omni generationi aliam quandam naturam, quæ tertium principium dicatur. Namque licet eiusmodi natura & priuatio, idem numero, hoc est, idem subiecto sint, dissident tamen ratione & essentia, quod ad principiorum distinctionem sat est. Distingui autem prædicto modo, probat diuersa vtriusque definitio, vt patet in homine & non musico. Deinde, quia subiectum manet in re genita, priuatione abeunte. Denique, quia cum priuationem sumimus, recte dicimus ex non musico fieri musicum, vel non musicum fieri musicum: cum autem subiectum accipimus, non ita; vt paulo ante monuerat, quandoquidem non dicimus ex homine musicum effici, esto in quibusdam ita loqui fas sit, vt cum ex ære statuam fieri pronunciamus.

καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου ἀνθρώπου, καὶ ἄμουσος ἄνθρωπος, γίγνεσθαι λέγεται μουσικός. πολλαχῶς δὲ λεγομένου τοῦ γίγνεσθαι, καὶ τῶν μὲν οὐ γίγνεσθαι ἁπλῶς, ἀλλὰ τόδε τι γίγνεσθαι, ἁπλῶς δὲ γίγνεσθαι τῶν οὐσιῶν μόνον, κατὰ μὲν τἆλλα φανερὸν ὅτι ἀνάγκη ὑποκεῖσθαί τι τὸ γιγνόμενον· καὶ γὰρ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ πρὸς ἕτερον, καὶ ποτὲ, καὶ ποὺ γίγνεται ὑποκειμένου τινὸς, διὰ τὸ μόνην τὴν οὐσίαν κατὰ μηδενὸς ἄλλου λέγεσθαι ὑποκειμένου, τὰ δ' ἄλλα πάντα κατὰ τῆς οὐσίας. ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐσίαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἁπλῶς ὄντα ἐξ ὑποκειμένου τινὸς γίγνεται, ἐπισκοποῦντι γένοιτ' ἂν φανερόν. ἀεὶ γάρ ἐστι ὃ ὑπόκειται, ἐξ οὗ γίγνεται τὸ γιγνόμενον, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα, ἐκ σπέρματος. γίγνεται δὲ τὰ γιγνόμενα ἁπλῶς τὰ μὲν μετασχηματίσει, οἷον ἀνδριὰς ἐκ χαλκοῦ, τὰ δὲ προσθέσει, οἷον τὰ αὐξανόμενα, τὰ δ' ἀφαιρέσει, οἷον ἐκ τοῦ λίθου ὁ Ἑρμῆς, τὰ δὲ συνθέσει, οἷον οἰκία, τὰ δ' ἀλλοιώσει, οἷον τὰ τρεπόμενα κατὰ τὴν ὕλην. πάντα δὲ τὰ οὕτω γιγνόμενα φανερὸν, ὅτι ἐξ ὑποκειμένων γίγνεται. ὥστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γιγνόμενον ἅπαν ἀεὶ συνθετόν ἐστι, καὶ ἔστι μέν τι τὸ γιγνόμενον, ἔστι δέ τι ὃ τοῦτο γίγνεται, καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ τὸ ὑποκείμενον, ἢ τὸ ἀντικείμενον. λέγω δὲ ἀντικεῖσθαι μὲν τὸ ἄμουσον, ὑποκεῖσθαι δὲ τὸν ἄνθρωπον· καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ἀμορφίαν, καὶ τὴν ἀταξίαν, τὸ ἀντικείμενον, τὸν δὲ χαλκὸν, ἢ τὸν λίθον, ἢ τὸν χρυσὸν, τὸ ὑποκείμενον.

φανερὸν

Siquidem ex homine musica ignaro, & homo musica ignarus, musicus homo dicitur fieri. e Cũ autẽ ipsum fieri multis modis dicatur, & aliqua non fieri, sed fieri aliquid, sola autẽ substantia omnino fieri, in aliis quidem constat, necessario aliquid subiici, nempe id, quod fit. f Nam & quantũ & quale, & quod ad aliud refertur, & quando, & vbi, re aliqua fiunt subiecta: quod de alio subiecto sola substantia non dicitur, de ea autem cætera omnia: sed substantiam quoq; & alia omnino fiunt è subiecto aliquo fieri animũ aduertenti manifestum fiet. Aliquid enim quod subiicitur, semper est, ex quo id fit quod oritur, vt plãta, & animalia ex semine. g Quæ autem omnino fiunt, alia fiunt figuratione, vt statua ex ære; alia accessione, vt quæ augescunt alia detractione, vt è lapide Mercurius; alia compositione, vt domus; alia alteratione, vt quorũ materia immutatur. Omnia autem, quæ sic fiunt, ex subiectis fieri manifestũ est. Ex his igitur, quæ dicta sunt, manifestũ est, quicquid fit, compositum semper esse. Atq; est quidẽ aliquid, quod fit, aliquid vero, quod illud ipsum fit: quod sane est duplex, aut enim subiectũ, aut oppositũ. Opponi vero ignarum musicæ, homo subiici dicitur: & figura quidem, aut formæ, aut ordinis priuatio, oppositum; æs autem, aut lapis, aut aurum subiectum. h Siqui-

Text. 62

Text. 63

Text. 64

e *Cum autem fieri*] Persequitur idem institutum, ratiocinaturque hoc modo In qualibet mutatione, tam substantiæ, quam accidentis, tam rei naturalis, quam arte factæ, datur tertium quid, duorum contrariorum vicissitudinem sustinens. Cum igitur plura inueniri mutationum genera non possint, sequitur, in omnibus tria illa principia concurrere. Docet autem generationem

substan-

substantiali fieri aliquid, omnino ac simpliciter, vt cum homo ignisve producitur: generatione vero accidentaria non fieri simpliciter, sed fieri tale, vt album aut quantum.

f *Nam & quantum, & quale*] Probat, ostenditque variis exemplis, in omni generatione mutationeque dari aliquod subiectum; quod etiam facit libro quinto huius operis, & primo de ortu & interitu.

g *Quæ autem omnino fiunt*] Dissentiunt hoc loco expositores. Alexander putat, redigi ab Aristotele in summam omnes modos generationis, tam substantiæ, quam accidentium: sicque interpretatur particulam, Omnino, siue simpliciter, vt sit idem, quod vniuersum. Alii volunt, adhiberi eam particulam ad significanda, quæ simpliciter gigni perhibentur, ita vt etiam arte facta, quæ hic ab Aristotele recensentur, dicantur simpliciter enasci; quia licet eorum forma non sit substantia, tamen cum fiunt, non dicuntur fieri hoc aut illud, vt cum sphæra aut Mercurius ex ære efformantur; sed absolute fieri. Cuius rei eam rationem affert D. Thomas, quia arte facta quodammodo censentur in genere substantiæ, propter materiam. Non enim, vt se habet candidum ad subiectum, ita & statua: quia candidum significat candorem, & connotat subiectum; statua vero & formam & materiam significat. Quæ sententia videtur Aristotelis, tertio huius operis, capite septimo, text. 66. vbi docet, subiectum, ex quo arte facta constant, esse eorum partem, non secus ac materia cuiusq; rei naturalis, est pars totius. Quod nequaquam asseruisset, si res arte factæ subiecta connotarent. Nemo enim cygnum partem albi recte dixerit. Accedit communis conceptio, qua cum arte facti alicuius, vt domus nomen audimus, non magis formam, quam materiam apprehendimus. Vtraq; prædictarum interpretationum nobis placet, etsi priorem improbauit Simplicius. Deinde exemplis confirmat Aristoteles, omnia quæ fiunt è subiecto fieri. Vnde concludit; quidquid fit esse compositum, cum ex materia subiectove, & forma denuo accedente coalescat. Deinde subiicit, cum in qualibet effectione sit id, ad quod effectio terminatur, & id, cui ipsa effectio attribuitur quod duplex est, nempe subiectum & oppositum; liquido colligi, in qualibet effectione tria inueniri, nimirum subiectum, terminum & eius oppositum: vt cum Socrates fit musicus, oppositum est non musicum, subiectum Socrates, musicum vero terminus. Quod similiter patet in eo, quod per artem aliquam figuram aut effigiem recipit. *Quæcunque fiunt, fieri è subiecto.*

Φανερὸν οὖν ὡς, εἴπερ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν φύσει ὄντων, ἐξ ὧν πρώτων εἰσὶ καὶ γεγόνασι, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ἕκαστον ὃ λέγεται κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι γίγνεται ἅπαν ἔκ τε τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορφῆς. σύγκειται γὰρ ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου καὶ μουσικοῦ τρόπον τινά· διαλύσεις γὰρ τοὺς λόγους εἰς τοὺς λόγους τοὺς ἐκείνων. δῆλον οὖν ὡς γίγνοιτ' ἂν τὰ γιγνόμενα ἐκ τούτων. ἔστι δὲ τὸ ὑποκείμενον ἀριθμῷ μὲν ἕν, εἴδει δὲ δύο. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ὅλως ἡ ὕλη, ἀριθμητή· τόδε γάρ τι μᾶλλον, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς ἐξ αὐτοῦ γίγνεται τὸ γιγνόμενον. ἡ δὲ στέρησις καὶ ἡ ἐναντίωσις, συμβεβηκός. ἓν δὲ τὸ εἶδος, οἷον ἡ τάξις, ἢ ἡ μουσικὴ, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν οὕτω κατηγορουμένων. διὸ ἔστι μὲν ὡς δύο λεκτέον εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ἔστι δ' ὡς τρεῖς. καὶ ἔστι μὲν ὡς τἀναντία, οἷον εἴ τις λέγοι τὸ μουσικὸν καὶ τὸ ἄμουσον, ἢ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἢ τὸ ἡρμοσμένον καὶ τὸ ἀνάρμοστον. ἔστι δ' ὡς οὐχ· ὑπ' ἀλλήλων γὰρ πάσχειν τἀναντία ἀδύνατον. λύεται δὲ καὶ τοῦτο διὰ τὸ ἄλλο εἶναι τὸ ὑποκείμενον· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐναντίον. ὥστε οὔτε πλείους τῶν ἐναντίων αἱ ἀρχαὶ τρόπον τινὰ, ἀλλὰ δύο, ὡς εἰπεῖν, τῷ ἀριθμῷ. οὔτ' αὖ παντελῶς δύο, διὰ τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τὸ εἶναι αὐτοῖς, ἀλλὰ τρεῖς. ἕτερον γὰρ τὸ ἀνθρώπῳ καὶ τὸ ἀμούσῳ τὸ εἶναι, καὶ τὸ ἀσχηματίστῳ καὶ χαλκῷ.

h *Siquidem igitur rerum natura constantium, causæ atque principia ea sunt, ex quibus primis constant & orta sunt, nō ex accidente, sed quod quæque sua essentia dicitur: perspicuum est, rem omnem ex subiecto fieri & forma. Musicus enim homo ex homine & musico quodāmodo componitur. Namque rationes in eorum rationes dissolues. Ex his itaque fieri ea, quæ fiunt constat.* Text. 65. *i Est autem subiectum numero quidē vnum: sed specie duo. Homo enim, & aurum, & omnino materia, numero potest comprehendi; quandoquidem hic quiddam est magis, & quod gignitur ex ea, non ex accidente gignitur. At priuatio, & cōtrarietas accidēs. Vnum vero est forma, vt ordo, aut musica, aut aliorū quidpiam, quæ sic dicuntur.* Text. 66. *k Quapropter principia tum duo, tum tria dici possunt. Et quidem cōtraria dicere partim licet (vt si quis musicū, & musica ignarum dixerit; item calidum & frigidum, aut harmonia præditum, & eadem priuatum) partim vero non licet: siquidem cōtraria vicissim pati non possunt. Sed hoc quoque dissoluitur, quod aliud sit subiectum, quod contrarium non est. Quare nec contrariis quodammodo plura sunt principia, sed duo (vt sic dicā) numero: nec rursus duo omnino, quod ipsorū essentia diuersa sit tria. Hominis enim, & musica ignari, item æris & figura priuati, diuersa est essentia.* Text. 67.

h *Siquidem igitur*] Cum principia, inquit, rerum naturalium sint ea, ex quibus ipsæ per se constant & fiunt, tanquam ex eo, quod earum essentia dicitur, patet, quamlibet rem naturalem ex materia & forma, vt ex propriis principiis confici. Quod item ex eo concluditur, quia vnumquodque ex iis fit, in quæ dissoluitur, res autem naturales in materiam & formam duntaxat dissoluuntur: sicuti & ea quæ ex accidente & subiecto coalescunt, vt homo musicus, in subiectum & formam accidentariam. *Quamlibet rem naturalē ex materia & forma confici.*

Discrimen inter materiam, & priuationem. i *Est autem subiectum*] Discrimen statuit inter subiectum materiamve, & priuationem: quia materia potest numerari, cum sit magis aliquid; priuatio vero sit accidens. Item, quia genitum fit ex materia per se, tanquam ex principio componente; ex priuatione vero non nisi accidentario, quatenus videlicet constituitur ex materia, cui priuatio accidit.

k *Quapropter principia*] Ostendit, principia posse quodam sensu dici, duo, alio tria. Nam si materia & priuatio sumantur quatenus subiecto vnum sunt, efficient cum forma duo tantum principia; si quatenus sunt specie duo, efficient tria cum eadem.

πόσαι μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν, καὶ πῶς ποσαί εἴρηται, καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι δεῖ ὑποκεῖσθαί τι τοῖς ἐναντίοις καὶ τὰ ἐναντία δύο εἶναι· τρόπον δέ τινα ἄλλον οὐκ ἀναγκαῖον. ἱκανὸν γὰρ ἔσται τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιεῖν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὴν μεταβολήν. ἡ δ' ὑποκειμένη φύσις, ἐπιστητὴ κατὰ ἀναλογίαν. ὡς γὰρ πρὸς ἀνδριάντα χαλκὸς, ἢ πρὸς κλίνην ξύλον, ἢ πρὸς τὸ ἄλλο τι τῶν ἐχόντων μορφήν· οὕτως αὕτη πρὸς οὐσίαν ἔχει, καὶ τὸ τόδε τι, καὶ τὸ ὄν. μία μὲν οὖν ἀρχὴ αὕτη, οὐχ οὕτω μία οὖσα, οὐδὲ οὕτως ὂν, ὡς τὸ τόδε τι· μία δὲ, ἢ ὁ λόγος, ἔτι δὲ τὸ ἐναντίον τούτῳ ἡ στέρησις. Ταῦτα δὲ πῶς, δύο, καὶ πῶς πλείω εἴρηται ἐν τοῖς ἄνω. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέχθη, ὅτι ἀρχαὶ τἀναντία μόνον ὕστερον δ'. ὅτι ἀνάγκη καὶ ἄλλο τι ὑποκεῖσθαι καὶ εἶναι τρία. ἐκ δὲ τῶν νῦν φανερὸν, τίς ἡ διαφορὰ τῶν ἐναντίων, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἀρχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ τί τὸ ὑποκείμενον πότερον δὲ οὐσία τὸ εἶδος, ἢ τὸ ὑποκείμενον, οὔπω δῆλον. ἀλλ' ὅτι αἱ ἀρχαὶ τρεῖς, καὶ πῶς τρεῖς, καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, δῆλον. πόσαι μὲν οὖν καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ, ἐκ τούτων θεωρείσθωσαν.

Κεφά-

Quot igitur rerum natura, quæ generationi subiiciuntur, sint principia, & quomodo tot sint, dictum est: palamq; est cõtrariis subiici aliquid oportere: & contraria duo esse: alio autem quodam modo necessarium non est. Ad faciendam enim mutationem, contrariorum altero cum præsente, tum absente satis erit. Text. 68. l *Quæ autem subiicitur natura proportione fieri potest. Quam enim rationem ad statuam æs habet, aut lectica ad lignum, vel ad aliquid aliud eorum, quæ formam obtinent, materia, & quod informe est, antequam formam accipiat; eandem ipsa ad essentiam, & quod est hoc quiddam, atq; ens, habet.* Text. 69. m *Vnum igitur principiũ ipsa est: nec ita vnum est aut ens, vt hoc quiddam. Vnum vero vt ratio, & præter hæc priuatio ei contraria. Hæc autem quomodo sint duo, & quomodo plura, superius dictum est. Primum quidem illud diximus, contraria sola esse principia, deinde illud necessarium esse aliud quidam subiici, & esse tria. Ex his vero, quæ nunc tradidimus, manifestum est, quæ contrariorum sit differentia, & quemadmodum principia inter se affecta sint, & quid est subiectum. Sed vtrum forma essentia sit, an subiectum, nondum constat. Id vero perspicuum est, principia tria esse, & quemadmodum tria, quisve eorum sit modus. Quos ergo, & quæ sint principia, ex his dispiciatur.* Text. 70.

l *Quæ autem subiicitur*] Materiæ naturam & conditionem explicat, ducta similitudine à rebus arte factis: nec ab re. Nam cum ars naturæ æmula sit, facile erit ex iis, quæ arte fiunt, in Physicarum rerum cognitionem venire. Asserit ergo, materiam esse puram potentiam, quia vt se habet arte factorum materia ad formas, quæ per artem inducuntur, sic proportione quadam materia rerum Physicarum, ad essentiam & hoc quiddam atque ens, hoc est, ad formas naturales, in quibus essentia, & quidditas rerum potissimum consistit. Quare sicut artefactorum materia, vt lignum & æs, nullam artificialem formam: ita materia rerum Physicarum nullam formam naturalem in sua essentia cohibet. Ex quo sequitur, hanc esse puram potentiam. Est autem hic locus desumptus ex Platonis Timæo, vbi Plato de materia disserens; Tertium, inquit, genus locus est, qui interit quidem nunquam, sed omnibus quæ gignuntur, sedem exhibet, qui absque vllo sensu tangitur, & adulterina quadam ratione comprehendi vix potest.

m *Vnum igitur*] In summam colligit ea, quæ hactenus de numero, & contrarietate principiorum disputauit, additque, nondum plane ex dictis constare, sit ne materia magis substantia, quam forma; an contra. Quam tamen controuersiam in præsenti non dirimit; vel quia illius explicatio, vt ait Themistius, non ad Physicum, sed ad primum Philosophum spectat; vel potius, quia, vt sentiunt D. Thomas, & Auerroes, eam in sequentem librum reiicit, vbi formam materiæ præferendam statuet, docebitque formam non solum esse naturam, sed multo magis, quam materiam; quod hunc in modum ostendit. Id est magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale actu est per formam, non autem per materiam, quia forma est actus & perfectio, materia vero est pura potentia: ergo, &c. Item quia, vt nihil artificiosum est, nisi quod artis formam actu habet: ita nihil naturale erit, nisi formam naturalem actu possideat. Quo patet, quidditatem rei naturalis potissimum in forma consistere.

QVÆ-

QVÆSTIO VNICA.

SINTNE TRIA PRINCIPIA *rerum naturalium, an non?*

ARTICVLVS I.

EORVM SENTENTIA, QVI *omnia vnum esse crediderint.*

QVanta fuerit de rerum Physic. principiis apud veteres Philosophos dissensio, refert Aristot. cap. 2. huius lib. & in primo Metaphysicorum à cap. 2. huius lib. & in primo Metaphysicorum à cap. 3. aliisq; in locis: Item Hippocrates in libro de natura humana; Plato in Theæteto & Sophista: Theophrastus 3. c. suæ Metaphysicæ, (si eius est illud opus) Plotinus lib. 9. Enneadis secundæ; & ex sacris doctoribus Iustinus martyr, in sua parænesi ad gentes. D. Epiphanius lib. 3. aduersus hæreses, to. 2. D. Irenæus lib. 2. aduersus hæreses c. 19. D. Clemens lib. 2. recognitionum, aliiq; nonnulli. Erit autem operæ pretium, eiusmodi placita breuiter comprehensa sub vno aspectu ponere. Atque vt ab illis auspicemur, qui, si verbo teneantur, in tradendis principiis à veritate longius defluere, nec tam ea ponere, quam tollere visi sunt.

Xenophanes Colophonius, Archelai, vt quidam aiunt, seu Botonis Atheniensis auditor: & Parmenides Eleates, qui Xenophani operam dedit, teste Aristotele 1. Metaph. cap. 5. & Clemente Alexandrino lib. 1. Stromatum: itemque discipulus Parmenides, Melissus Samius, omnia vnum esse asseruerunt; licet nonnihil inter eos fuerit discriminis. Nam Xenophanes, vt scripsit Aristoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, vnum illud ens infinitum esse aiebat, similiterque Melissus; Parmenides vero finitum; etsi alii aliud de eis prodiderint.

Quoniam autem huiusmodi placita, si ex eo, quem præ se ferunt, sensu æstimentur, non tam dissidentium Philosophorum dogmata, quam dormientium somnia esse videntur: idcirco Aristoteles ipse, esto ea hoc libro acerbe insectatus fuerit; in libello tamen proxime citato, aliisque in locis, eadem mitius interpretatur, quod & alii postea fecere. Nec vero id difficile, aut alienum fuit. Enimuero cum hi Philosophi scripta sua ænigmatum inuolucris, verborumque insolentia obtexerint & obscurarint; promptum cuique erat, ea in varios sensus ducere. Igitur Plotinus Enneade 5. lib. 1. c. 8. Philoponus, & Simplicius ad cap. 2. huius lib. aliiq; nonnulli asserunt, eos vnius entis nomine, ens à materiæ concretione abiunctum significasse; quasi dixerint vnum esse genus entium materię expers; cætera vero, ne entis quidem appellationem mereri, quod instabilia sint, mutationique obnoxia.

Quid vnius entis nomine significarint.

Alii, vt ex scriptis Eudemi Simplicius loco

A citato memorat, putant, illos omnia vnum dixisse, id est, vnam esse mundi vniuersitatem, quę res omnes, quasi vnum quid, suo complexu continet, nec alterius rei creatæ ope indiget, quam intelligentiam innuit etiam Aristoteles primo de generatione, cap. 8. eamque affert Crassus ille Ciceronianus in 3. de Oratore ad Quintum fratrem. Denique sunt, qui autument, eos per vnum ens intellexisse ens primum, intelligibile, ac sempiternum, omnisq; mutationis expers,

B in quo vniuersa in simplicem coeunt vnitatem, id est, Deum, quem Parmenides finitum dixerit, quod finitam, id est, non inchoatam, sed perfectam & absolutam, nec aliunde pendentem obtineat rationem: Melissus vero non re, sed oratione à Magistro dissidens, infinitum nuncupauit, quod nulla potentiæ, spatij, aut temporis circumscriptione definitus sit.

Porro hanc fuisse horum Philosophorum mentem nonnulli haud leuibus coniecturis

C suspicantur. Primum, quia celebre fuit apud antiquos Physiologiæ proceres, vnitatis & vnius entis nomine primam rerum omnium caussam describere, quo pertinet illud Mercurii Trismegisti, ἡ μονὰς ῥίζα τῶν ἁπάντων, id est, vnitas radix omnium rerum. Deinde, quia constat ex Aristotele, 1. Metaphysicorum, cap. 5. & Tullio lib. 3. Academicarum quæstionum; Xenophanem vnum illud ens, Deum appellasse: verisimile est autem à Xenophane Parmeni-

D dem, atque ab hoc Melissum id accepisse: quod etiam (sicut & alia multa) credunt nonnulli ad Philosophos manasse, è diuinis literis, præsertim ex 3. cap. Exodi, vbi Deus cum Moyse loquens, nomen Entis sibi tanquam proprium assumit; Ego, inquit, sum, qui sum: & paulo post, Qui est, misit me ad vos.

Vt autem intelligas, quo sensu dici queat, omnia vnum quid in Deo esse, aduerte, bifariam vnumquemque effectum spectari pos-

E se; nimirum vel secundum id, quod in se actu possidet; vel vt in sua causa potestate continetur, quod virtuale esse effectus vocant. At priori quidem modo, quilibet effectus diuersum quid est à causa, posteriori nihil aliud, quam ipsa virtus & potestas causæ. Quo fit, vt si illa sit vnum, effectus quoque, prout in ea continentur, vnum quidpiam sint. Ad hunc igitur sensum, res omnes dicuntur vnum in Deo esse, quatenus in eius potestate

Quo pacto omnia in Deo vnum sint.

F continentur. Vnde est illud D. Anselmi in Monologio: omnia effecta in Deo sunt, non quod in seipsis sunt, sed quod idem ipse est: & illud Platonis in Sophista; in mundo intelligibili, siue primo Archetypo, id est, Deo omnia vnum sunt, licet in sensili; caducoque mundo turbida multitudine diuidantur. Et item illud D. Dionysii, quinto capite de diuinis nominibus: In diuina bonitate sunt omnia [illegible] & vnice, sicut in [illegible]

Anselmus. *Plato.*

Dionysius.

[illegible]

merus vniformiter est, & in centro omnes lineæ ad se ipsæ, & ad vnum initium, à quo processere, coniunctæ & copulatæ continentur. Quare si prædicti Philosophi suum illud dogma, ad huius tam reconditæ veritatis intelligentiam retulere, non modo reprehendendi non sunt, sed magnopere etiam commendandi. Certe Parmenidem defendit, atque interpretatur Simplicius, hoc in libro ad textum 6. Bessario 2. lib. contra Calumniatorem Platonis, cap. 3. & Nicolaus Cusa, in lib. de filiatione Dei: Lege etiam pro eadem re Eugubinum, lib. 3. de perenni Philosophia, cap. 6. & 7. & F. Mirandulam lib. 6. de examine vanitatis, cap. 1.

Dubitatio. Quid igitur causæ fuit, dicet aliquis, cur sese Aristot. in eos Philosophos tam seuerum iudicem exhibuerit, eorumque dicta, etsi in speciem falsa, re ipsa tamen veritati consona, tot argumentis confutarit? Nimirum verus Philosophantium consuetudo fuerat, ab Ægyptiis & Chaldæis, atque à Pherecide Pythagoræ Magistro ducta, vt Philosophiæ mysteria, aut non scriberent omnino, aut scriberent dissimulanter, id est, implicita recedentium sensuum obscuritate, & Mathematicis imaginibus atq. ænigmatibus reconderet. Nefas enim putabant, ad arcana sapientiæ profanum vulgus admittere, & quæ natura in abdito collocasset, & a se magno studio quæsita, ac vix tandem reperta essent, ea desidi & ignauæ multitudini communicare. Aristoteles vero, etsi iudicaret Philosophiam passim euulgandam non esse; eam tamen doctrinæ rationem, quod cuncta in ambiguo relinqueret, & interdum inani falsitatis specie veritatem obumbraret, minime probandam censuit. Itaque ob hanc causam, tum hoc loco Parmenidem & Melissum, tum alibi antiquos Philosophos, frequenter impugnat, in iis etiam rebus, quibus recte eos sensisse intelligit, non tam quid illi significare vellent, quam quod primo verborum aspectu indicare viderentur, expendens. Ne scilicet imperitioribus, qui vocabulis hærent, hallucinandi, & in errores incidendi occasio relinqueretur. Quod animaduertit præter alios D. Thomas 3. Metaphysic. ad text. 15. Eustratius 1. Ethic. cap. 6. Bessario libr. 1. contra calumniatorem Platonis cap. 3. & lib. 2. cap. 7. Sed iam ad eos pergamus, qui vnum aliquod corpus, rerum naturalium principium fecere.

ARTICVLVS II.

OPINIO EORVM, QVI VNVM duntaxat rerum naturalium principium inuexere.

Hesiodus non solum Poeta, sed Philosophus inprimis nobilis, terram è chao pri-

A mum natam extitisse, atque omnium rerum materiale principium esse, in sua Theogonia pronunciauit; non Philosophice, sed Poetice atque ex opinione vulgi, terram cœli coniugem, atque omnium communem matrem vocantis. Idem censuisse Pherecidem, scripsit Theodoretus in libro de materia & mundo, itemque Sextus Philosophus in 9. libro περὶ φυσικῶς. Credibile tamen est, Pherecidem non solam terram principium existimasse; cum Aristoteles primo

B Metaph. c. 7. text. 14. affirmet, nullum ex veteribus Philosophis, qui vnum tantum principiū inuexere, terram rerum initium fecisse, videlicet, quod nimium densa, concretaque sit, & aduentitias formas ægre excipiat.

Thales Milesius, Ionicæ familiæ parens, vnus è septem Græciæ sapientibus, & eorum antiquissimus, vt ait Tatianus apud Eusebium libr. 10. de præparatione Euangelica, cap. 3. decreuit, elementum rerum omnium esse aquam, ex qua

C (vt Origenes in lib. φιλοσοφουμένων refert) modo addensata, modo in raritatem abeunte, vniuersa constarent. Nam cum veterum mentes opinio imbuisset, mundum animal quoddam esse, nihil Thales ad omnium rerum originem & procreationem magis appositum censuit, quam humidum, quo videlicet animalia viuunt, quo pascuntur, quo deficiente occidunt. Non desunt autem, qui eum ad hanc sententiam excitatum fuisse putent Homerico illo carmine, *Antiqui mundum animal fecere.*

D ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν: Oceanum diuum genesim, Thetymque parentem. Cum Thalete sensisse Anaximandrum, refert Aristot. in li. de Xenophane, etsi alii aliam ei sententiam attribuant.

Anaximenes, Ioniæ familiæ alumnus eiusq; auditor Diogenes Apolloniates, Idæus Imereus, & Archelaus Atheniensis cognomento Physicus, Magister Socratis, aerem rerum principium esse dixerunt, ea forsitan adducti ratione,

E quod aer vltro cedat, contrariis minus obsistat, in minutissimas partes euadat, & ad quamuis formam sese accommodet.

Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui quod obscure admodum scripserit, σκοτεινὸς dictus est, rerum primordia igni dederunt, nimirum quod inter omnia elementa loco & dignitate emineat, quod per omnia commeet, quod cætera illi in pabulum cedant.

F Præter superiores Philosophos, alii quoque vnum fecere rerum principium, sed à quatuor elementis diuersum: quorum opinionem Aristoteles hoc in libro capite sexto text. 54. verisimiliorem censuit, propterea quod elementa contrarietate dissidentium qualitatum maxime teneantur, qua vacare materiale principium oportet. Ex horum numero Rheginus Hippus, mixtum posuit ex aqua & igni. Anaximander Milesius, mutata forsitan

tan priori sententia, medium inter aerem & aquam; vel vt alii tradunt, medium inter ignem & aerem, illo densius, hoc rarius.

ARTICVLVS III.

EORVM PLACITA, QVI MVLTA principia, partim infinita, partim finita statuerunt.

Leucippus & alij. LEucippus Eleates, & Democritus Abderites, siue Milesius, secuti Mochum Phœnicium, quem ante Troiæ excidium floruisse memorant, infinita fecere rerum primordia, id est, infinitas animos insectiles, penitus solidas, omniumque patibilium qualitatum expertes, ex quarum concretione & inani, mundum coaluisse asserebant, ad eum modum, quo ex viginti quatuor literis varie coeuntibus, omnis dictionum varietas existit; vocabat autem Democritus eiusmodi insectibilia πανσπερμίαν, quasi rerum semen. In eadem fere sententia fuit *Epicurus.* Epicurus, in quem, vt Lactantius in libro de Ira Dei, cap. 10. inquit; Vanitas omnis de Leucippi fonte profluxit. Eamq; sequitur. Poeta *Lucretius.* Lucretius in 1. & 2. lib. sui poematis, aliiq; nonnulli. *Anaxagoras.* Anaxagoras etiam Clazomenius similium partium infinitatem induxit, & rudis inordinatæque naturæ confusam congeriem, quam ὁμοιομέρειαν dixit, in eaque aiebat res infinito tempore sine distinctione iacuisse; sed euocatis postea ex eadem singulis rebus, in ordinemque digestis, diuinam mentem vniuersum instruxisse pariter & ornasse.

Zareta. Hippus. Oenopides. Onomacritus. Empedocles. Plura, non tamen infinita rerum initia, alii posuêre, ex quibus Zareta Chaldæus, lucem & tenebras sub patris & matris nomine. Hippus Rheginus aquam & ignem; Oenopides Chius ignem & aerem, Onomacritus ignem, aquam & aerem; Empedocles autem Agrigentinus præter illa tria terram, & chaos, siue sphæram, quod vniuersa corpora in vnam speciem informem concluderet. Ab hoc vero, lite vniuersitatis imperium tenente, segregari fingebat elementa ad rerum procreationem; ac rursus dominatu conciliatuq; amicitiæ, & antiquæ necessitudinis innouato fœdere, infera superispermisceri, atq; vniuersa sese confundi.

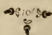
Pythagorei, De numeris Pythagoricis lege Plutarchum libro de Placitis Philos. cap. 3. Pythagorei, vt erant Arithmeticæ studiosi, totum naturæ ordinem, initia, vires & affecta, in numeros retulerunt, præsertim in denarium, cui (vt ad librum 14. Met. Ari. Syrianus refert) ex Pythagoræ disciplina mysteria quædam, & occultam vim inesse existimabant, tum etiam ob numeri huius excellentiam, in quo cæteri clauduntur. Nam qui ad denariũ perueniunt, inde, quasi absoluta numeri perfectione, ad vnitatem redeunt, eamque iterant. Itaque totam naturę vniuersitatem decada appellarunt,

A ac decem principiorum coniugationes effinxerunt, ex quibus omnia fierent & quasi ad numerum apte caderent, ita scilicet, vt duas series, quas συστοιχίας dixerunt, hinc inde constituerent, vnam boni atque habitus, alteram mali & priuationis; vtriq; decem principia sic assignantes, vt altera alteri aduersaria essent, videlicet:

Finitũ.	*Infinitum.*	*Quiescens.*
Quod mouetur.		
B *impar.*	*Par.*	*Rectum.*
Obliquum.		
Vnum.	*Multitudo.*	*Lumen.*
Tenebræ.		
Dextrũ.	*Sinistrum.*	*Bonum.*
Malum.		
Mas.	*Fœmina.*	*Quadratũ.*
Altera parte longius.		

Has decem principiorum complicationes asserit Aristoteles primo Metaphysicæ, capite secundo, Alcmeonem à Pythagoricis, vel hos ab illo accepisse. Aiebant quoque iidem Pytha-
C gorici numeros esse totam essentiam rerum, ex potentia & actu constitutam, & totam rerum quidditatem constare ex pari & impari. Quibus verbis quid indicare voluerint, non plane constat. Verisimile est, quod Auerroes ad caput quintum, libri primi Metaphysicorum, censet, eos nomine paris & imparis, materiam & formam adumbrasse, ob similitudinis rationem: Numerus enim par, cum in duo æqua diuiduus sit, aptus est diuisioni; at materia causa est inte-
D ritus, atq; adeo diuisionis. Item impar, quia sectioni minus est idoneus, formæ assimulatur, quæ nexus & stabilitatis causa est. Siquidem forma non aliam desiderat materiam; cum interim materia alias appetat formas, quo ex appetitu diuortium oritur & dissolutio: eoq; spectat illud Philonis Iudęi in libro Allegoriarum; Binarius est imago materiæ, quæ diuiditur, secaturque tanquam mortalis.

E Denique, vt cæteros omittamus, Plato rerum principia esse dixit, vnum, tanquam formam, itemque magnum & paruum, tanquam materiam; vt ei Aristoteles sæpe attribuit: vt Plutarchus mentem, ideam, & materiam. Iustinus vero Philosophus & martyr, in sua paræneſi scribit, Platonem in sententia de principiis, sicuti aliis plerisq; in rebus, varium fuisse; quod aliquando tria principia posuerit, Deum, Materiam, Speciem; alias quatuor, quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Lege Alcinoum *Plato.*
F in libro de Doctrina Platonis, capite nono. Bessarionem libro secundo, contra calumniatores Platonis, capite quinto. Simplicium hoc in loco ad textum sextum. Themistium ad textum trigesimum secundum.

ARTICVLVS IV.

ARISTOTELIS SENTENTIA de principiis, rerum naturalium, eiusque confirmatio.

CONatu prorsus inani atque irrito contendit Simplicius hoc in libro ad textum sextum Philosophorum placita, hactenus à nobis enumerata, ad verum aliquem sensum reducere. Nos Aristotelis duntaxat opinionem tueri atque illustrare nitemur, qui in hac controuersia, non sine magna ingenii laude, veritatem plane assecutus est, & quæ ab aliis falso dicta erant, reiecit, quæ vere, sed obscure, in perspicuam lucem transtulit. Minime vero mirandum est, veteres illos naturæ interpretes, balbutiente adhuc Philosophia, hac in re, vt in multis aliis, non omnino veritatem inuenisse. Vt enim Seneca libro 6. Naturalium quæst. cap. 5. ait: Sat magni animi fuit; naturæ latebras cœpisse dimouere. Nec res vlla consummata est, dum incipit, in omnique negotio longe semper à perfecto fuere exordia.

Prima conclusio, qua proposita quæstioni respondetur.

Sit igitur prima conclusio. Tria tantum sunt principia generationis rerum naturalium; materia scilicet, forma, & priuatio: id quod hoc exemplo illustrari potest. Principia, quæ ad Socratis generationem concurrunt sunt in primis materia, & anima rationalis, quæ est forma hominis; è quibus illa hanc excipit, hæc illam perficit, illa huius pulchritudinem amat, hæc in illius gremio conquiescit; ambæ vero Socratem ipsum componunt. Sed præter illas datur etiam tertium principium; nimirum eiusdem animæ rationalis priuatio, quæ in materia præfuit, & accessu formæ abolita est. Hæc assertio, cum sit ex earum numero, quas Dialectici Exclusiuas appellant, duas habet exponentes, quarum prior est; principia tria esse: posterior; non esse plura, quam tria. Vtramque Aristoteles cap. & 7. huius libri luculenta oratione confirmauit, cuius potiora argumenta ad hoc vnum reuocari possunt.

1. Ratio.

Principia generationis rerum naturalium sunt contraria, itemque non contraria; quæ vt minimum, tria esse oportet: hæc autem sufficiunt: tria igitur sunt, non plura, nec pauciora. Antecedens propositio quadripartita est. Prima pars ex eo suadetur; quia termini cuiusque mutationis, à quorum vno in alterum progressio fit, non possunt sibi non aduersari: id quod non solum Aristoteles loco citato, & tertio libro huius operis patefacit, sed Philosophi etiam omnes confitentur. Secunda vero probatur; quia principia, quæ rem componunt, contraria esse nequeunt, alioqui non rem conficerent, sed destruerent, cum contraria se ipsa vltro citroq; interimant. Tertia ex eo fidem habet; quia opus est saltem tertia quadam natura, quæ nulli duorum contrariorum aduersaria sit, quæq in rei genitę compositionem cedat. Quarta denique pars confirmatur: quia tertia illa natura subiecta satis est, tum vt per se contrariorum pugnam excipiat, tum vt cum altero eorum, id est, cum forma rem genitam componat.

2. Ratio.

Secundo, probari potest eadem assertio hunc in modum. Quidquid generatur, progreditur à nõ esse ad esse (id enim ipsum generationis nomen præ se fert) aut ergo grogreditur à non esse, id est, à nihilo simpliciter; aut à non esse, id est, ab aliquo, quod idcirco nõ esse dicitur, quia caret perfectione, seu forma, quam suscipere aptum sit. Primum dari non potest, quia ea progressiu, creatio est, non generatio. Dabitur ergo secundũ, id est, proficiscetur à nõ esse, h.e. à materia, in qua insideat priuatio formæ rei, quæ gignitur; atq; adeo in qualibet generatione dabitur materia, forma & priuatio. Cumq. tria hæc sufficiant, nõ plura erunt cõstituenda principia.

3. Ratio.

Postremo: Tria hæc requiruntur, ac satis sunt, vt per ea substantialis generatio à cæteris mutationibus distinguatur. Non est igitur cur plura pauciorave statuamus. Antecedens probatur, quia generatio substantialis per priuationem secernitur à motu, qui oritur à termino positiuo, per materiam à creatione, quę nullum subiectum supponit. Deniq; per formam vnaquæq; generatio ab alia distinguitur, vt quinto huiusce operis libro patebit.

Ex dictis constat, omnia hæc principia distinctam rationem principiandi sibi vendicare. Materia enim est principium mutationis, quia transit ab vno termino ad alium, abiiciendo terminum à quo recipiendo terminũ ad quem. Forma, quia ad eam transit materia, ipsam in se recipiendo. Priuatio, quia est id, à quo materia migrat ad formam, & quod in transmutatione per se abiicit.

2. Conclus.

Sunt autem tria hæc principia essentialia generationi, hoc est, quæ sola atque omnia ad nudam generationis essentiam percipiendam, siue ad definitionem illius conceptum simpliciter exiguntur, ac sufficiunt: cum tota ratio intrinseca generationis in eo consistat, absoluaturq;, vt sit progressio à priuatione formæ in materia, ad nouam formam quæ acquiritur.

Secunda conclusio: Duo tantum sunt principia res naturales constituentia; videlicet materia & forma. Hanc assertionem probauit Aristoteles capite 7. huius libri, vsq; ad textum 65. potestque ex eo confirmari, quia priuatio, cum aduersetur formæ, eaque accidente abscedat, cum præterea non sit substantia; haudquaquam ad rem genitam componendam coire valet, proindeque ad id sola forma & materia relinquitur. Quod vero hæc essentiam constituant, suo loco patebit.

ARTI-

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA ADVERSVS ea, quæ proxime conclusa sunt.

CONtra ea,quæ superiori articulo statuimus, nonnulla sese offerunt argumenta. Primum: Causa efficiens generationis debet etiam in naturalium rerum principiis numerari: plura igitur sunt principia, quam tria. Antecedens suadetur:quia omnis actio pendet per se à causa efficiente, alioqui efficiens non esset causa per se; imo & à causa finali & exemplari, quæ non minus etiam,quæq; in suo genere, in effectum per se influunt. Adde, quod cum absoluta cuiusque rei cognitio omnium causarum intelligentiam deposcat, vt alibi ostendimus, non videtur quo pacto generationis otio vbsq; eiusmodi causarum perceptione haberi queat. Vnde fit, vt eas generatio in suo conceptu tanquam principia sibi essentialia, debeat includere.

Secundum: Non minus per se progreditur generatio à forma abeunte, quam à priuatione formæ succedentis: ergo si hæc priuatio est per se generationis principium, illa itidem forma erit. Probatur assumptum: quia tam fieri nequit, vt sine vlla forma, quam vt sine hac priuatione generatio detur; cum semper generatio vnius sit corruptio alterius.

Tertium: Tam videtur per se requiri ad generationem habilitas, siue aptitudo materiæ ad excipiendam formam, quã materia ipsa: ergo eiusmodi habilitas erit aliud principium à cæteris distinctũ. Antecedens probatur: quia nihil gignitur, nisi ex idonea, aptaq; materia; adeo vt cœlestis materia,& forma sublunaris, nec diuinitus in vnum compositum per se coire possint, quia nimirum materiæ cœlesti ad rerum intereuntium formas excipiendas habilitas deficit.

Quartum: Generatio non tendit per se ad formam, sed ad compositum, vt Aristoteles docuit hoc in libro, cap. 7. text. 64. Igitur forma non est principium per se. Probatur consecutio: quia si generatio non tendit per se ad formam, certenec illam in suo conceptu includet: ex quo fiet, vt forma non per se, sed ex accidente ad generationem pertineat.

Quintum: Quod generationem à creatione per subiectum,& à motu per priuationem haud probe distinxerimus, videtur ostendi: Primum; qui actiones non à subiecto, neq; e à termino à quo, sed à termino ad quem feruntur, distinctionem accipiunt. Deinde; quia cum gratia in anima à Deo creatur, eiusmodi creationi subiicitur anima: atq; adeo etiam creationi supponitur subiectum. Itẽ, quia cum vnum corpus ab altero illuminante, & continuo motu ad ipsum accedente, maiora lucis incrementa accipit, ea mutatio, quia continua, est vere motus; & tamen non potest generatio ab ea distingui cum illa etiam à priuatione incedat.

Sextum: Ad actionem, qua Deus primos humani generis parentes initio mundi procreauit, concurrerunt materia, priuatio & forma: & tamen non videtur admittendum, eam fuisse veram generationem; cum fuerit actio quædam per extraordinariam Dei potentiam miraculo exhibita. Non ergo tria illa principia, solius rerum naturalium generationis principia sunt.

ARTICVLVS VI.

ARGVMENTORVM dissolutio.

SVperiora argumenta sic diluę. Ad primum; nega propositionem antecedentem, & ad eius probationem dicito, recte concludi generationem pendere per se à causa effectrici, finali, & exemplari. Cæterum id non sat esse, vt hæc essentialia principia generationis constituenda sint; requiritur enim præterea, vt in cõceptu generationis per se includantur, quod non ita esse, constat ex dictis: siquidem generatio definitur essentialiter, progressio à priuatione formæ in materia ad nouam: in qua definitione nulla extremarum causarum mentio fit. Vrgebit tamen quispiam hoc modo: Generatio est actio quædam, sed actio includit in suo conceptu causam agentem; cum definiatur actus agentis, quatenus agens est: igitur agens pertinet per se ad conceptum generationis. Occurrendum tamen generationem trifariam spectari posse: primum, vt procedit ab agente; deinde, vt recipitur in patiente; tertio, absolute, vt mutatio est: primo modo includere in suu conceptu definitiuo agens; secundo patiens; tertio neutrum.

Solutio 1 argumenti.

Generatio quo pacto essentialiter definiatur.

Triplex cõsideratio generationis.

Ad reliquam partem eiusdem primi argumenti dices, per sectam cognitionem definitiuam non requirere perceptionem causarum externarum, vt in alio huius libri loco docuimus; proindeq; similes causas non spectare essentialiter ad generationem, sed ea tantum principia, quæ ad definitiuam eius notitiam exiguntur.

Ad secundum: formam abeuntem non includi per se in cõceptu definitiuo generationis, sicuti priuatio formæ geniti: nec formam illam per se ad generationẽ requiri: si enim nulla forma excedẽte noua succederet, (quod diuina virtute fieri potest, etsi per naturam semper interitus vnius antecedat generationem alterius) adhuc nihilominus tota generatio constaret.

Solutio 2.

Ad tertium dicendum; vel per materiæ habilitatem intelligi potentiam materiæ, vel non repugnantiam ad accipiendas formas, quæ quodammodo à materia fluit. Si primum, liquet nõ cõcludi, dandum esse quartũ aliud principium, siquidem potentia materiæ est ipsa materia, nec ab ea vllo modo distinguitur: si secundum, occurrendum, eiusmodi non repugnantiam siue

Solutio 3.

Aptitudo materiæ, & priuatio quomodo se habeant.

siue aptitudinem, includi in priuatione, vt quidpiam quod ab illa concernitur; quandoquidem priuatio definitur negatio formæ in subiecto apto. Quo fit, vt ea aptitudo sit quædam veluti appendix principii, non autem principium per se. Cur autem priuatio potius, quam eiusmodi aptitudo principium cōstituatur, causa est, quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, sed à priuatione per se dependet, vt ex definitione generationis patet. Vnde colliges, non rectè Argentinatem in 2. Sent. dist. 18. quæst. 1. artic. 2. asseruisse, principia rerum naturalium rectius poni materiam, formam, & rationes seminarias, id est, habilitates singulis rebus naturalibus à Deo inditas; quam materiam, formam & priuationem.

Improbatur opinio Argentinatis.

Solut. 4. Ad quartum, reiecta alium in locum longiori disputatione, de termino generationis, respondendum est: generationem, vt supra attigimus, tendere per se & ad formam, & ad compositum: ad formam, vt ad terminum minus præcipuum, qui dicitur produci vt quo (excepta anima rationali, quæ à Deo creatur) ad compositum vero, vt ad terminum principalem, qui dicitur fieri vt quod. Atque ita interpretandum esse locum Aristotelis, in argumento adductum; neque ex illo haberi, generationem non proficisci etiam suo modo per se ad formam: eamque in suo conceptu includere. Verum licet tam forma, quam compositum per se terminet generationem: quia tamen sola forma, vt distinctiuum per se illius, eam terminat (composita enim ratione duntaxat formarum eiusmodi distinctionem conferunt) fit inde, vt non compositum, sed forma principium generationis habeatur; maxime cum compositum non se habeat ad generationem, vt principians, quod ad principii rationem necessarium erat; sed vt principiatum genitumve principiorum concursu.

Solut. 5. Ad quintum respondendum: actiones mutationesque eatenus dici per terminos, ad quos distingui, quatenus omnes, verbi gratia, generationes inter se, & creationes item inter se omnes, ac similiter motus à terminis ad quos proficiscuntur, mutuam distinctionem capiunt. Quod tamen non efficit, quominus generationes secundum modum à nobis explicatum, ab alterius generis mutationibus actionibusve, per aliud quidpiam differant. Ad id vero, quod de gratiæ creatione obiicitur, dicendum, nos in eo loco de propria duntaxat creatione fuisse locutos, non de impropria: qualis ea est, qua gratia in præiacente subiecto à Deo producitur, vt in octauo huius operis libro docebimus.

Ad diluendum vero id, quod de discrimine inter motum generationemque opponebatur, intelligendum est, dupliciter posse motum à termino positiuo tendere: nimirum, vel quia ab eo iam in subiecto existente incipit, & continuatur: vel quia ab eo continuatur, non tamen incipit. Secundum priorem modum incedit motus, quo Socrates è pallido fit candidus: secundum posteriorem is, quo aer è tenebricoso fit lucidus, per continuum accessum corporis illuminantis, semper enim post inchoatum motum, vna pars lucis aliam iam acquisitam supponit tanquam terminum, è quo ad vlteriorem partem acquirendam motus progreditur. Hoc posito dicendum; motus omnes, de quibus cum motum generationemque distinximus locuti fuimus, incedere à termino positiuo, alterutro è duobus iis modis, quos diximus proindeque ratum adhuc manere propositum discrimen.

Quo pacto omnis motus incedat à termino positiuo.

Solut. 6. Ad sextum dicito; procreationem illam primorum parentum veram fuisse generationem: nec obstare, quod supra vsitatum naturæ cursum acciderit; cum omnia, quibus generatio essentialiter constat, ad eam concurrerint. Non enim quod aliquid miraculo, aut naturæ vi fiat, sat est ad essentiæ discrimen arguendum, si intrinseca omnia conueniant.

Procreatio primorum parentum fuit vera generatio.

Κεφάλαιον η.

Ὅτι δὲ μοναχῶς οὕτω λύεται καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων ἀπορία, λέγωμεν κατὰ ταῦτα. ζητοῦντες γὰρ οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρῶτοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν φύσιν τὴν τῶν ὄντων, ἐξετράπησαν, οἷον ὁδόν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες ὑπὸ ἀπειρίας: καί φασιν οὔτε γίνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν, οὔτε φθείρεσθαι διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν εἶναι γίγνεσθαι τὸ γιγνόμενον ἢ ἐξ ὄντος, ἢ ἐκ μὴ ὄντος, ἐκ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ἀδύνατον εἶναι. οὔτε γὰρ τὸ ὂν γίνεσθαι· εἶναι γὰρ ἤδη ἔκ τε μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι· ὑποκεῖσθαι γάρ τι δεῖ. καὶ οὕτω δὴ τὸ ἐφεξῆς συμβαῖνον αὔξοντες, οὐδ' εἶναι πολλά φασιν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ ὂν ἐκεῖνοι. μὲν οὖν ταύτην ἔλαβον τὴν δόξαν διὰ τὰ εἰρημένα. ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι τὸ ἐξ ὄντος

Capvt IIX.

Veterum autem dubitationem hoc vno duntaxat dissolui modo, post hæc dicemus. Primi enim Philosophi, cum veritatē naturamq; rerum inuestigarent, quasi ad aliam quandam viā imperitia deducti à vero aberrarunt, atq; inquiūt, rem nullam aut generari, aut interire: propterea quod necesse sit, id quod gignitur, aut ex eo quod sit, gigni, aut è nihilo; è quorū neutro gigni poßit. Nam id, quod sit, non gigni quandoquidē iam sit; è nihilo vero nihil fieri, quod subiici aliquid oporteat. Atq; hoc sane modo id, ꝙ deinceps accidit, adiiciendo multa esse negant, id solum, quod est, concedētes. Illi igitur ob ea quæ dicta sunt, in hāc opinio- Text. 71. Text. 72.

ὄντος ἢ μὴ ὄντος γίνεσθαι, ἢ τὸ μὴ ὂν, ἢ τὸ ὂν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ ὁτιοῦν τόδε γίνεσθαι, ἕνα μὲν τρόπον οὐδὲν διαφέρει, ἢ τὸ τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ τὸ ἐξ ἰατροῦ εἶναί τι ἢ γίνεσθαι. ὥστε ἐπειδὴ τοῦτο διχῶς λέγεται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐξ ὄντος, καὶ τὸ ὂν, ἢ ποιεῖν, ἢ πάσχειν. οἰκοδομεῖ μὲν οὖν ὁ ἰατρὸς, οὐχ ᾗ ἰατρὸς, ἀλλ' ᾗ οἰκοδόμος· καὶ λευκὸς γίνεται, οὐχ ᾗ ἰατρὸς ἀλλ' ᾗ μέλας· ἰατρεύει δὲ καὶ ἀνιατρὸς γίνεται, ᾗ ἰατρός. ἐπεὶ δὲ μάλιστα λέγομεν κυρίως τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι, ἢ πάσχειν, ἢ γίγνεσθαι ἐξ ἰατροῦ, ἐὰν ᾗ ἰατρὸς ταῦτα πάσχῃ, ἢ ποιῇ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐξ ὄντος γίγνεσθαι, καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ ᾗ μὴ ὄν. ὅπερ ἐκεῖνοι μὲν οὐ διελόντες, ἀπέστησαν· καὶ διὰ ταύτην τὴν ἄγνοιαν τοσοῦτον παρηγνόησαν, ὥστε μηδὲν οἴεσθαι γίγνεσθαι, μηδὲ εἶναι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀνελεῖν πᾶσαν τὴν γένεσιν.

ἡμεῖς

opinionem adducti sunt. b *Nos autem dicimus, ex eo, quod fit, aut ex eo, quod non fit, fieri aut id, quod non est, aut id, quod est: facere aliquid, aut pati, aut quiduis hoc fieri, vno modo ab eo nihil differre, medicum aliquid facere, aut è medico aliquid esse, aut fieri.* Text. 73. *Quare cum hoc bifariam dicatur; illud quoq;, ex eo, quod fit, & id quod est, aut facere aliquid, aut pati, duobus modis dici manifestum est. Aedificat itaque medicus, non vt medicus, sed vt aedificator, idemque albus fit, non vt medicus, sed vt niger: medetur autem medicusq; esse desinit, quatenus est medicus. Cũ vero maxime proprie medicum quidpiam facere, aut pati, aut è medico fieri, si hæc quatenus medicus aut patiatur, aut faciat, dicamus: illud quoq; planum est, ex eo, quod nõ est fieri, id significare, quatenus non est. Quod cum illi non distinxissent, a veritate abducti sunt: & ob hanc ignorationem eo ignorantiæ deuenerunt, vt aliarum rerum nullam, generari aut esse existimarent, imo vero vniuersam tollerent generationem.* Text. 74.

Nos

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Veterum a autem] Refert absurdas quorundam Philosophorum opiniones, qui ex inscitia principiorum eo adducti sunt, vt omnem substantiæ generationem, interitumque negârint. Erat autem eorum ratio hæc: Quidquid oritur, aut ex eo quod est, oritur, aut è nihilo. Non ex eo, quod est, quia iam res esset antequam oriretur: non ex nihilo; quia è nihilo fieri aliquid non potest, siquidem semper aliquid subiici oportet, e quo res gignatur. Nulla est igitur generatio, proindeq; nullus interitus. Vnde etiam colligebant, vnum tantum dari ens, quod neq; gigni, neque oriri possit. Quo patet huius sententiæ & rationis auctores fuisse Parmenidem & Melissum, de quibus supra.

Dogmata, negantium generationem & interitũ substantialem.

b *Nos autem*] Vt propositã rationem diluat, monet prius, dupliciter accidere posse, vt ex eo quod est, aut ex eo quod non est, aliquid fiat: nimirum per se, aut ex accidente: quod exemplo medici aperit, quem facere aliquid aut pati, aut è quo fieri quidpiam totidem modis dicimus; nimirum per se, & qua medicus est, mederi, & ex medico non medicum fieri; ex accidẽte vero ædificare & albescere. Hanc autem distinctionem ait Aristot. antiquos ignorasse, ideoq; generationes è medio sustulisse.

καὶ ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοί φαμεν, γίγνεσθαι μὲν οὐδὲν ἁπλῶς ἐκ μὴ ὄντος, ὅμως μέντοι γίγνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, οἷον κατὰ συμβεβηκός. ἐκ γὰρ τῆς στερήσεως, ὅ ἐστι, καθ' αὑτὸ μὴ ὄν, οὐκ ἐνυπάρχοντος γίγνεταί τι· θαυμάζεται δὲ τοῦτο, καὶ ἀδύνατον οὕτω δοκεῖ, γίγνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος. ὡσαύτως δὲ οὐδὲ ἐξ ὄντος, οὐδὲ τὸ ὂν γίγνεσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. οὕτω δὲ καὶ τοῦτο γίγνεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον, οἷον εἰ ἐκ ζώου ζῷον ἂν γίγνοιτο, καὶ ἐκ τινὸς ζώου τι ζῷον, οἷον εἰ κύων ἐξ ἵππου γίγνοιτο. γίγνοιτο μὲν γὰρ ἂν οὐ μόνον ἔκ τινος ζώου ὁ κύων, ἀλλὰ καὶ ἐκ ζώου, ἀλλ' οὐχ ᾗ ζῷον· ὑπάρχει γὰρ ἤδη τοῦτο. εἰ δὲ μέλλει γίγνεσθαι ζῷον μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐκ ἐκ ζώου ἔσται· καὶ εἴ τι ὂν, οὐκ ἐξ ὄντος, οὐδ' ἐκ μὴ ὄντος. τὸ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος εἴρηται ἡμῖν τί σημαίνει, ὅτι ᾗ μὴ ὄν. ἔτι δὲ καὶ τὸ εἶναι ἅπαν, ἢ τὸ μὴ εἶναι, οὐκ ἀναιροῦμεν. εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος. ἄλλος δ' ὅτι ἐνδέχεται ταὐτὰ λέγειν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν. τοῦτο δ' ἐν ἄλλοις διώρισται δι' ἀκριβείας μᾶλλον. ὥσθ' (ὅπερ ἐλέγομεν) αἱ ἀπορίαι λύονται δι' ἃς ἀναγκαζόμενοι ἀναιροῦσί τι τῶν εἰρημένων. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ πρότερον ἐξετράπησαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν γένεσιν καὶ φθορὰν καὶ ὅλως μεταβολήν. αὕτη γὰρ ἂν ὀφθεῖσα ἡ φύσις, ἅπασαν ἔλυσεν αὐτῶν ταύτην τὴν ἄγνοιαν.

Κεφά-

c *Nos autem & ipsi dicimus, nihil quidem omnino ex eo, quod non est, fieri, tamen ex eo, quod non est, ex accidenti fieri; ex priuatione enim fit, qua est per se non ens, & non inest. Sed admirationi hoc est, ac videtur fieri non posse, vt hoc modo ex eo, quod nõ est, aliquid fiat.* Text. 75. d *Similiter vero neque ex eo quod est, neq; id quod est fieri, nisi ex accidẽti: & perinde hoc fieri, ac si ex animali animal fieret, & ex aliquo animali aliquod animal, vt si ex equo fieret canis. Nõ solum enim ex aliquo animali fieret canis, sed ex animali, non tamen vt animal, quandoquidem hoc iam est. Quod si aliquod animal non ex accidẽti fieri debeat, non ex animali erit.* Text. 76. *Atq; etiã si quidpiam quod est, non ex eo quod est, neq; ex eo quod non est. Nam ex eo quod nõ est, fieri: quid nobis significet, dictum est, nempe, quatenus non est. Sed neque id tollimus rem omnem esse, aut nõ esse. Vnus igitur hic est modus.* Text. 77. e *Alter est quoniam actu & potestate hæc dici possunt, quid quidem alibi magis exquisite est definitum. Quare, vt diximus, dubitationes diluuntur quibus adducti, aliqua eorũ quæ dicta sunt summouent. Ob hæc enim veteres ab ea via, qua ad generationem est, & ad interitum, atque omnino mutationem, tantopere aberrarunt. Hæc namque si perspecta fuisset natura, ab omni eos ignoratione liberasset.* Text. 78.

e *Nos*

Bifariam fieri quidpiam ex eo, quod nō est.

c *Nos autem & ipsi*] Propositam rationem diluit, explicando in primis posteriorem partem assumptionis. Nam si intelligant, non posse aliquid fieri e nihilo, siue ex non ente, vt non ens est tanquam ex principio componente concedenda est eis assumptio; sed in eo sensu neganda maior propositio: significat enim, quidquid fit, fieri ex aliquo in actu, aut ex nihilo in actu: hunc enim duntaxat entis modum veteres agnoscebant. Si vero contendant ex non ente per accidens nihil fieri, vt ex principio componente, id est, nihil fieri ex materia, cui accidit non ens, id est, cui accidentario conuenit priuatam esse forma rei, quæ gignitur; tunc neganda est minor propositio.

d *Similiter vero*] Respondet ad priorem partem assumptionis, atque ens non fieri ex ente per se, sed per accidens. Vt enim, si animal fieret ex animali, & quoddam animal ex quodam animali, ceu canis ex equo, animal in commune, quod includetur in cane, non fieret per se ex animali incluso in equo, sed canis fieret per se ex equo, seu nō cane, quia natura non fertur per se in productionem eius, quod iam erat in materia, sed eius quod nondum erat: ita si ens, vt ens, fieret oporteret nullum præcedere ens, atque ita ex nihilo fieret; quod est impossibile. At cum non fiat ens, vt ens, sed hoc vel illud ens, sat est præcedere aliquod non ens, nimirum id, quod effici debet, licet hoc non ens reuera aliud ens sit. Est itaque Aristotelis institutum hoc loco, docere, vt fiat hoc ens, non debere ex nihilo fieri, sed ex aliquo ente, dummodo id, ex quo fit, non sit illud ipsum quod efficitur.

Ens vt ens, non fit, sed hoc vel illud ens.

Ens aliud actu, aliud potestate.

e *Alter est*] Ostendit, aliter quoque dilui posse antiquorum rationem, adhibita nimirum distinctione entis, quod partim dicitur actu, vt homo, & ignis; partim potestate; vt lib. 9. Metaphys. cap. 12. explicatius dicitur. Itemque posita diuisione non entis, in non ens actu, & non ens potestate, id est, purum nihil. Tum ad priorem partem assumptionis respondet, res naturales fieri ex ente potestate, id est, ex materia prima, non vero ex ente actu. Ad posteriorem, easdem ex non ente actu, non tamen ex non ente potestate fieri. Colligit deinde, manifestum iam esse, quo pacto dubitatio veterum Philosophorum, generationem negantium, dissolui possit, nempe si acute perspiciatur natura materiæ priuationem habentis: sic enim facile apparebit, quo pacto ex eo quod est, & ex eo quod nō est, res gignantur.

Κεφάλαιον θ.

Ἡμμένοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροί τινες εἰσὶν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἱκανῶς. πρῶτον μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἁπλῶς γίνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος, ᾗ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν· εἶτα φαίνεται αὐτοῖς, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμῷ μία, καὶ δυνάμει μόνον μίαν εἶναι. τοῦτο δὲ διαφέρει πλεῖστον. ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στέρησιν ἕτερον εἶναι φαμέν. καὶ τούτων τὸ μὲν οὐκ ὂν εἶναι κατὰ συμβεβηκός, τὴν ὕλην· τὴν δὲ στέρησιν, καθ' αὑτήν. καὶ τὴν μὲν ἐγγὺς καὶ οὐσίαν πως, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στέρησιν οὐδαμῶς. οἱ δὲ τὸ μὴ ὂν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ὁμοίως, ἢ τὸ συναμφότερον ἢ τὸ χωρὶς ἑκάτερον. ὥστε παντελῶς ἕτερος ὁ τρόπος οὗτος τῆς τριάδος, κἀκεῖνος. μέχρι μὲν γὰρ δεῦρο προῆλθον, ὅτι δεῖ τινα ὑποκεῖσθαι φύσιν. ταύτην μέντοι μίαν ποιοῦσι. καὶ γὰρ εἴ τις δυάδα ποιεῖ, λέγων μέγα καὶ σμικρὸν αὐτήν, οὐθὲν ἧττον ταὐτὸν ποιεῖ. τὴν γὰρ ἑτέραν παρεῖδε τὴν στέρησιν. ἡ μὲν γὰρ ὑπομένουσα συναιτία τῇ μορφῇ τῶν γινομένων ἐστίν, ὥσπερ μήτηρ· ἡ δ' ἑτέρα, μοῖρα τῆς ἐναντιώσεως, πολλάκις ἂν φαντασθείη τῷ πρὸς τὸ κακοποιὸν αὐτῆς ἀτενίζοντι τὴν διάνοιαν, οὐδ' εἶναι τὸ παράπαν. ὄντος γάρ τινος θείου καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ἐφετοῦ, τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαμὲν εἶναι· τὸ δέ, ὃ πέφυκεν ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν. τοῖς δὲ συμβαίνει, τὸ ἐναντίον ὀρέγεσθαι τῆς ἑαυτοῦ φθορᾶς. καίτοι οὔτε ἑαυτοῦ αὐτὸ οἷόν τε ἐφίεσθαι τὸ εἶδος, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνδεές, οὔτε τὸ ἐναντίον· φθαρτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ὕλη, ὥσπερ ἂν εἰ θῆλυ ἄρρενος, καὶ αἰσχρὸν καλοῦ. πλὴν οὐ καθ' αὑτὸ αἰσχρόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ θῆλυ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. φθείρεται δὲ καὶ γίνεται, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δὲ ὡς οὔ. ὡς μὲν γὰρ τὸ ἐν ᾧ, καθ' αὑτὸ φθείρεται. τὸ φθειρόμενον γὰρ ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ στέρησις. ὡς δὲ κατὰ δύναμιν, οὐ καθ' αὑτό, ἀλλ' ἄφθαρτον

καὶ

CAPVT IX.

Attigerunt a quidem igitur eam, & nonnulli alii: sed non satis. Primū enim, quia Parmenidem recte dicere consentiūt; ex eo, quod nō est, aliquid omnino fieri fatētur. Deinde, si numero est vna, potestate quoque vna esse illis videtur, quod sane plurimū differt. b *Nos enim materiam & priuationem esse diuersa dicimus, ipsorumque alterum materia non esse ex accidente, priuationē vero per se; rursus materiam ad substātia rationem propius quodamodo accedere, priuationē nequaqua.* c *Illi vero magnum & paruum, aut vtrunque simul, aut alterum seorsum: non ens similiter. Quare ternarii alius hic, alius ille est modus. Hucusque enim peruenere, naturam aliquam esse subijciendam: sed hanc vnam faciunt. Nam dualit atem etsi aliquis ipsam facit, nempe magnum & paruum, nihilominus tamen idē facit quādo alterā despexit, videlicet priuationem.* d *Illa enim permanens eorum, quæ fiunt, vna cum forma, causa est, perinde atque mater. At contrarietatis altera pars nō esse omnino persæpe ei videtur, qui ad eius maleficium animum attenderit. Cum enim diuinum quiddā sit, & bonum, & expetendum, aliud quidē contrarium ei esse dicimus, aliud quod natura sua ipsū expetat atque desideret.* e *Illis autem accidit, vt suū ipsius interitum contrarium expetat. At neque se ipsa expetere potest forma, quandoquidē non egeat: neque contrarium, cum vicissim sese contraria interimant. Sed hoc est materia, perinde appetēs illud ac si marem fœmina, & quod turpe est appetat pulchrū. At nec turpe, nec fœmina per se, sed ex accidenti.* f *Partim vero & interit & oritur,*

partim

Text. 79

Text. 80

Text. 81

Text. 82

καὶ γίνεσθαι ἀνάγκη αὐτὴν εἶναι· εἴτε γὰρ ἐγίγνετο, ὑποκεῖσθαί τι δεῖ πρῶτον, τὸ ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὴ ἡ φύσις, ὥστ' ἔσται πρὶν γενέσθαι. λέγω γὰρ ὕλην, τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἴ τι φθείρεται, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἔσχατον. ὥστε ἐφθαρμένη ἔσται, πρὶν φθαρῆναι.

partim non. Nam quatenus est id, in quo, ea ex parte interit: quandoquidē in eo est id, quod interit, nempe priuatio. Quo autem potestate est, eo non interit, sed necesse est eam neq; oriri, neq; interire. Nam si oriatur aliquid, primum subijci oportet, ex quo insito oriatur, quæ quidē est ipsius natura. Quamobrem erit, antequam fiat. Dico enim materiam, quod rei cuiusq; subiectum est primum, è quo insito non ex accidente aliquid oritur, & in quod, si quidpiam interit, vltimum abeat. Quare erit interempta antequam intereat.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

A *Ttigerunt a quidam*] Coarguit Platonicos, qui tametsi materiæ cognitionem attingerent, eam tamen à priuatione neutiquam distinguebant; proindeq; sicuti priuatio simpliciter est non ens, ita materiam absolute non ens pronunciabant. Fuerunt autem in hunc errorem adducti ratione illa Parmenidis, quidquid est præter ens, est non ens: tum illud sumebant, materia est præter ens, cū non sit ens actu: vnde concludebant, materiam simpliciter esse non ens. Deinde, quia arbitrabantur, quęcunque sunt vnum subiecto, eadem vnum esse potestate ac ratione. Quare cum animaduerterent, materiam & priuationem vnum quidpiam subiecto esse, colligebant esse quoque idem ratione & essentia, atque adeo materiam simpliciter esse non ens.

Materiam esse non ens per accidēs.

b *Nos enim*] Docet, se Platonicorum hac in re sententia abhorrere, quod censeat, materiam & priuationem ratione inter se differre, materiamque esse non ens per accidens, ratione videlicet priuationis, quæ ipsi accidit, priuationem esse non ens per se. Rursus materiam esse aliquo modo substantiam, priuationem vero nullo pacto in substantiis numerari posse.

c *Illi vero magnum*] Cum Platonici magnum & paruum pro materia statuerint, & vtrumq; non esse, aut vtrunque simul, aut alterum seorsim affirmarint, fit, vt ternarius principiorum ab eis & ab Arist. positus, necessario sit diuersus. Licet enim Platonici subiectum dari fateantur ab eo tamen potestate & ratione tertium, nimirum priuationem, non distinguunt, vtique eam contemnentes propter maleficiū, quod molitur, dum in causa est, vt materia alteram formam, expetat, & eam, cui actu coniuncta est, repudiet.

Materiā & priuationem inter se formaliter distingui.

d *Illa enim permanens*] Dum Platonicos insectatur, duabus rationibus, materiā & priuationem formaliter in se differre ostendit. Prior ita habet: Materia permanet cum forma, eamq; sub gremio excipit, tanquam mater semen ad gignendam prolem: sed priuatio cum formę aduersetur, neq; cum ea manet neq; illam excipit: Non igitur priuatio & materia formaliter idem sunt. Hanc vero rationem illustrat, edocens formam quidpiam diuinum esse, & bonum atque expetibile, quod materia ingenita sibi propensione exoptat & affectat.

e *Illis autem accidit*] Posterior ratio hæc est: Si materia & priuatio formaliter idem essent, sequeretur aliquid sui ipsius interitum appetere, quod a naturæ legibus quā maxime est alienum. Probatur consequutio: Nam forma cum pulchrum & diuinum quidpiam sit, admodum appetibilis est: non appetit vero ipsa se, quia nihil eius, quod possidet, desiderio tenetur, sed eius duntaxat, quo caret, forma autem seipsa carere non potest. Reliquum est igitur, vt materia affecta priuationes, formam tanquam proprium actum perfectionemque desideret. Quare si quis autumet, materiam nō differre formaliter à priuatione, consequens erit, vt dicat, priuationē appetere formam, cuius aduentu perit, ac proinde idem sibi ipsi exitium optare.

Materiam per se neq; generationem neque interitum subire. Materia definitio.

f *Partim vero*] Absoluit materiæ tractationem, docens materiam per se & suapte natura, seu ratione substantiæ, neq; generationem neq; interitum subire, sed ex accidente duntaxat, id est ratione priuationis, quæ in ea suo modo gignitur atq; interit, cū incipit esse, rursusq; aboletur. Nō gigni autem, nec interire per se materiam, ex eo ostendit, quia gigneretur ante suum ortū, & ante suum interitum interiret. quod fieri nequit. Hoc autem sequi ea ratione demonstrat, quia quidquid fit, ex aliquo, quod primum subijcitur, necesse est fiat, & quod interit, in aliquod vltimum subiectum intereat oportet: quod sane nihil aliud est, quam materia ipsa, quæ definitur, primum cuiusq; subiectū, ex quo insito vnumquodq; non ex accidente generatur, & in quod, si quidpiam interit, postremo resoluitur.

περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πότερον μία ἢ πολλαί, καὶ τίς ἢ τίνες εἰσί, δι' ἀκριβείας τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ διορίσαι· ὥστε εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀποκείσθω. περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ φθαρτῶν εἰδῶν ἐν τοῖς ὕστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶν ἀρχαί, καὶ τίνες καὶ πόσαι τὸν ἀριθμόν, διωρίσθω ἡμῖν οὕτω. πάλιν δ' ἄλλην ἀρχὴν ἀρξάμενοι λέγωμεν.

g *Principium autem, quod in genere forma est, vtrum vnum sit, an multa, & quot, aut quæ sint: primæ Philosodbiæ munus est exquisite definire. Quare in id tēpus reijciatur. De naturalib. vero, & quæ intereunt, formis, in his quæ post demonstrabuntur, dicemus. Principia igitur esse, quæq; & quot sint numero, hunc in modū a nobis sit definitū. Rursus vero aliunde exorsi dicamus.*

g *Principium autem*] Cum forma è tribus principiis vnum fit, tantumque in re constituenda habeat momenti, vt ipsi totam pene essentiam contineat, doctrinæ ratio postulare videbatur, vt post diligentem materiæ & priuationis disputationem, de forma non minus accurate ageretur. Occurrit Aristoteles, generalem formæ tractationem ad primam spectare Philosophiam: explicationem vero formarum naturalium & intereuntium, in iis, quæ sequuntur tradendam esse. Quod præstat partim 2. huius operis, partim in libris de Ortu & Interitu, & de animalibus, aliisque Physiologiæ libris.

QVÆSTIO I.

INSIT-NE REBVS PHYSICIS materia.

ARTICVLVS I.

QVIBVS POTISSIMVM ARGVmentis Philosophi in rebus Physicis materiam astruxerint.

CONstituto sexti & septimi capitis controuersiis principiorum numero, sequitur vt eas quæstiones, quæ principia singulatim attingunt, disputemus. Atque vt à materia ordiamur, in cuius agnitionem omnes fere, qui de natura scripserunt, veritate duce ferebantur, licet eius nomen minus aperte celebrarint. Inprimis asserendæ materiæ complures fuere rationes ac viæ, quas tradidit Aristoteles partim C capite sexto huius libri, partim 8. Metaphys. capite primo tex. 4. & libro 12. cap. 2. tex. 7. Plato in Timæo, Plotinus libr. 4. Enneadis 2. cap. 6. Auerroes 4. huius operis, comment. 38. & 8. Metaphys. comm. 12. ac plerique alii. Nos paucis id probare hunc in modum possumus. * Cum ignis ex qua ignem generat, aqua non ex toto interit, neque in nihilum abit, siquidem posse in nihilum redigere, solius diuinæ virtutis est: manet ergo aliquid, quo superstite ac seruato, fiat D aquæ in ignem conuersio. Id autem non est forma aquæ; siquidem hæc nequit cum forma ignis in eodem composito cohærere: est igitur materia.

D. Damascenus in suis Physicis cap. 3. Scot. 7. Met. quæst. 5. Alber. Magnus hoc loco tract. 3. cap. 11. Gregor. Arim. in 2. dist. 12. q. 1. art. 1.

** 1. Argum.*

2. Argum.

Item: Vt communi sapientum decreto ratum est, ex nihilo quicquam gigni non potest: gignitur ergo ex aliquo, quod prius extiterat: id autem non est forma, ea namque denuo inducitur: est igitur quippiam, quod aduenien- E tem formam excipiat, & vnum idemque permaneat, id est, materia. Atque hæ duæ rationes collectæ sunt ex ea disputatione, qua Aristoteles proximis capitibus materiam inuestigauit, asseruitque.

3. Argum.

Tertio comprobatur idem institutum: quia sicuti in summo rerum gradus est actus purus, nullius indigus, formarum omnium effector, & omnis mutationis expers, in quem series efficientium caussarum vltimo desinit: ita in infimo esse aliquid debet, quod sit pura poten- A tia, omnium egena, formarum omnium receptrix; & ipsa per se informis, nullam effectricem vim habens, atque ad omnes corporeas mutationes subeundas idonea, in quam caussarum patientium ordo terminetur: hoc autem nihil aliud, quam materia est. Lege pro hac ratione, si placet, Alcinoum in lib. de doctrin. Plat. c. 11. Ficinum lib 5. de Immortalit. Animorum ca. 4. Scotum in 2. dist. 12. q. 1.

4. Argum.

Deniq; idem confirmatur hunc in modum: B Omne ens naturale ex forma & ex aliquo subiecto coalescit, alioqui non esset compositum Physicum: vel ergo illud subiectum ex alio, atque ita in infinitum; vel deueniendum erit ad vnum, quod ex alio cōcretum non sit. Atqui non est admittenda infinita illa progressio, siquidem non datur infinitum in natura. Fatendum ergo erit, dari aliquod subiectum, quod ex alio priori non fit, atque adeo materiam.

C

ARTICVLVS II.

MATERIAM A DEO FVISSE creatam, & generationis atque interitus expertem esse.

POrro autem in confesso est (quicquid de hac re Aristoteles, & prisci Philosophi senserint, D quod 8. libr. huius operis expendemus) materiam à nullo agente creato, sed à solo Deo productam fuisse, quod ita concluditur. Materia non nisi per creationem efficitur: sed creare ad solam diuinam potentiam spectat: ergo materia à solo Deo effici potuit. Maior probatur, quia si materia non crearetur, cum non habeat esse à se, id enim solius Dei proprium est; sane fieret præsupposito aliquo subiecto: quod tamē repugnat, cum materia sit ipsum primum sub- E iectum, vt docuit Arist. cap. 9. huius libri tex. 82. Minorem vero propositionem ostendit communis illa ratio, qua Theologi probant, solius diuinæ virtutis esse, res creare. Nam quanto id, quod producitur, remotius est ab actu, tanto maiorem requirit virtutem in producente: id autem, quod e nihilo fit, tam remotum est ab actu, vt remotius esse nequeat; ac proinde requiret virtutem, qua maior esse non possit, id est, infinitam, quæ soli Deo conuenit.

D. Th. 1. p. q. 45. art. 5. & 1. contra gen. cap. 44. Capr. in 2. d. 43. q. 1. art. 1. Henricus quodl. 4. q. 9lt.

Ita vero plane constat, non generari materiam,

tertiam, quam etiam non interire certum est: vtrunque autem nonnulli hoc argumento confirmant: Si materia generationi & interitui esset obnoxia, sequeretur dari aliquid prius primo, & aliquid posterius vltimo; quod est manifesta implicatio. Probatur sequi: Nam materia est primum in generatione, postremum in interitu, hoc est, vltimũ, in quod res abit, seu resoluitur: omne autem, quod generatur, ex aliquo priori generatur, & quod corrumpitur, in aliquod posterius desinit. Adde, quod si materia interiret, vel alia singulis momentis à Deo crearetur, quæ formas reciperet; vel iam diu omnis rerum ortus & propagatio, deficiente materia, quæ totius corporeæ naturæ fundamentum habetur, concidisset: quorum primum absurdum inauditumque est, posterius experientiæ palam repugnat. Quare recte dictum est a Plotino, capite septimo libri quarti, Enneadis 2. reclamare contra Empedoclem (cuius dogmate elementa materia rerum Physicarum erant) ipsam elementorum corruptionem, quod materiam ab ortus & interitus vicissitudine liberam esse oportet.

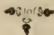
Cæterum, licet materia suapte natura ortum & occasum nesciat; docuit tamen Aristoteles capite vltimo huius libri, posse eam quodammodo dici interire & gigni ratione priuationis. Nam cum subeunte forma, eius priuatio aboletur, interit vtcunque materia, quia desinit tali subesse priuationi: cum rursus post formam abolitam priuatio reuiuiscit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus priuationem, qua spoliata erat, recipit. Quærat tamen aliquis, cur Aristoteles potius à priuatione, quam à forma, ortum & interitum materiæ communicari censuerit; cum id potius accidere videatur materiæ ratione formæ, quæ, vt est verum ens, ita ortum & corruptionem verius subit? Respondet Simplicius, causam esse, quia cum forma aduenit, quodammodo materia absconditur; cum recedit manet nudata. Quo fit, vt formæ ortu interire potius, & interitu oriri dicenda sit materia; cum tamen interitu priuationis intereat, & ortu oriatur. Sed occurrendum potius, etsi id materiæ tam priuationis, quam formæ merito contingat; ab Aristotele tamen ideo soli priuationi attributum fuisse, quia cum materia & priuatio, vt ante docuerat, subiecto ac numero sint idem, oportet vt alterum alteri, id quod suum est, quasi propinquiori iure, communicet.

Generatio & interitus quo pacto materiæ competant.

Quæstio.

Responsio Simplicij.

Germana responsio.

QVÆSTIO II.

VTRVM MATERIA APPOSITE definiatur, cognoscatur, appelletur.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MATERIÆ definitio.

QVemadmodum, teste Dionysio libro primo, capite de Diuin. nom. & in libro de Mystica Theologia capite secundo & tertio, Deus Opt. Max. ob infinitam suæ naturæ perfectionem, bifariam à nobis cognoscitur; vno modo, remouendo ab eo quæcunque non sunt perfectiones simpliciter, veluti cum dicimus, Deum non discurrere, non esse corporea mole præditum: (haud secus, inquit loco citato Dionysius, ac faciunt ii, qui effigiem è quauis materia educentes, omnia tollunt, quę impedire possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamque in seipsa pulchritudinem occultam sola ablatione pandunt) altero, affirmando ea, quæ important perfectionem simpliciter, vt cum Deum summe bonum, summeq; sapientem esse pronunciamus. Ita materia, quod præter alios aduertit Diuus Bonauentura libro 2. distinctione 3. artic. 1. quæstione 2. num. 12. ob eius rei tenuitatem ac defectum, dupliciter à nobis explicatur: vel inficiatione, cum ei omnem actum perfectionemque denegamus: vel affirmatione, cum eidem id, quod defectum & potentiam designat, attribuimus. Priori modo descripta fuit à Platone in Timæo, & ab Aristotele libro septimo Metaphysicæ, capite tertio, textu octauo, hisce verbis: Materia non est quid, nec quantum, nec aliquid eorum, quibus ens determinatur: Quam etiam materiæ describendæ rationem secutus est Diuus Augustinus libro duodecimo Confess. capite tertio & sexto: Vbi materia, inquit, non calor est, non figura, non corpus est, non spiritus; non tamen omnino nihil.

Cognoscitur a nobis Deus partim inficiatione, partim affirmatione.

Eisdem modis, sed ob dissimilem rationẽ percipitur à nobis materia.

Posteriori, definita est ab Aristotele, tum aliis in locis, tum capite sexto huius libri, textu octuagesimosecundo, hoc pacto: Materia est primum cuiusque subiectum, è quo quippiam eo fit pacto, vt non per accidens insit. Quæ definitio, vt extranea ordinarim ac facilius ab ea reiiciantur, hunc in modum componenda erit: Materia est id, ex quo quidpiam fit; non per accidens, sed per se, tanquam è subiecto primo. Dicitur, ex quo quidpiam fit, ad remouendas causas externas, efficientem, finalem, & exemplarem. Non enim ex iis proprie res fieri dicuntur, sed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Dicitur, non per accidens, ad excludendam priuationem: quia licet

Definitio materiæ.

Eius enucleatio.

cet priuatio sit principium per se generationis, non tamen ex illa per se constat res genita: quo pacto verbum, fit, hoc loco accipitur: non constat, inquam, ex illa per se, sed per accidens, quatenus priuatio accidit materiæ, quæ per se rem constituit. Debet quoque verbum, fit, ita sumi, vt importet non solum compositionem entis per se, sed realem, non vero rationis, ad remouenda subiecta omnia, siue corporea, siue corporis expertia, comparatione eorum, quæ ex ipsis & accidentibus coalescunt, quæ dicuntur composita per accidens; vt homo albus, angelus sapiens: itemque ad remouenda genera & differentias, quæ rem genitam non reali, sed metaphysica compositione constituunt. Dicitur tanquam è subiecto, vt excludantur formæ substantiales Physicæ, e quibus res naturales non constant, vt e subiecto. id est, ex aliquo earum generationi præiacente. Denique additur, primo, (vt quibusdam placet) ob rerum arte factarum materias, ex quibus arte facta non fiunt, vt ex primo subiecto, cum eæ necessario sint composita Physica, quæ ex alio priori subiecto consurgunt. Quanquam si arte facta, quod verisimilius iudicamus, tam subiectum, quam formam arte inductam, significent: cum proinde nullo iam pacto maneant entia per se, asserendum sit, ea reiecta fuisse per particulam, fit, particulatim vero, primo ad vberiorem duntaxat explicationem adhiberi.

Alias præterea descriptiones materiæ, ex Aristotelis fontibus haustas, lege, si placet, apud Magnum Albertum, in opere de quatuor coæuis, quæst. 2. art. 2.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO MATERIA sub intelligentiam cadat.

QVod ad materiæ rationem spectat, quæstio est, possitne illa sine forma intelligi, an non? Themistius hoc in libro, ad textum 61. & Scotus quæstione prima Prologi sententiarum, & libro secundo, distinctione duodecima, quæst. 1. affirmant. Negat Diuus Thomas in prima parte, quæstione octuagesima septima, artic. primo. Auerroes 4. lib. huius operis, commentario decimoseptimo. Ægidius quodlibeto secundo, quæstione decima tertia, & plerique alii. Hæc dubitatio ita explicanda est, vt dicamus, essentiam materiæ sine forma intelligi non posse. Primum quia, vt est apud Aristotelem in secundo libro, capite secundo, textu vigesimo sexto, materia est relatum (videlicet e numero eorum, quæ transcendentia vocantur) relatum inquam ad formam, atque adeo, quoad suam essentiam, pendet à forma, & quod inde consequens est, sine illa intelligi nequit. Deinde, quia tota ratio materiæ in potentia consistit, potentia vero absque suo actu non intelligitur: at actus materiæ est forma.

Nequit materia secundum essentiam absq. forma cognosci.

Sed non est hoc loco prætereundum, quod Diuus Augustinus libro duodecimo Confess. capite quinto, docet, materiam ignorando cognosci, cognoscendo ignorari; nimirum quia, vt Ægidius in suo quinto libro Hexameron, capite tertio declarat, materia habet sese vt tenebræ, cum in se spectata omni formæ splendore careat. Ac quemadmodum tenebræ non videndo percipiuntur, percipiendo non videntur (dicimur enim tenebras intueri, cum nullum colorem aut lucem cernimus; dicimur easdem non cernere, cum colorem, aut lucem aspicimus) ita materia tunc percipitur, cum in ea nullus omnino actus cognoscitur; tunc ignoratur, cum actus apprehenditur. Neque hoc pugnat cum iis, quæ proxime docuimus; materiam videlicet per formam, atque actum cognosci. Aliud est enim, intelligi materiam per ordinem relationemve ad actum, quod illic asseruimus, aliud intelligi, dum ipsa tanquam actus apprehenditur, quod hic negamus.

D. August. sententia de cognitione materiæ.

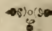
Remotio obiectionis.

Quæri etiam solet, num intellectus noster proprium materiæ conceptum possit effingere? Ratio dubitandi in eo est, quod Timæus Pythagoricus, quē secutus est Plato in eo libro, quem ab illo Timæum appellauit, docuit, materiam percipi à nobis adulterina cognitione, atq; adeo non ei propria & germana. Asserendum tamen, nihil impedire, quo minus prædictum cōceptum efformare valeamus, cum materia sit quoddam ens, vendicans attributa, quæ & ipsi propria sunt, & nostræ mentis aciem non effugiunt; vt esse puram potentiam, esse primum subiectum. Item quia perfecta & distincta cognitio entis naturalis, quam Physiologia tradit, non nisi ex propria & peculiari notitia materiæ primæ haberi potest. Neque his repugnat Timæi pronuntiatum; qui nihil aliud voluit, quam solere nos, cum materiam primo quærimus, incurrere in formas, quarum inficiatione eam cognoscimus: quod cum fit, non materiæ in se, sed in suis formis intelligentiam capimus. Verum licet ita res habeat, non idcirco tamen negari debet, aliis quoque modis posse materiam cognosci; quemadmodum nec per solam formarum negationem; sed aliter etiam eam Philosophi definire consueuerunt, vt ex articulo superioris constat.

Quæstiuncula.

Responsio.

Idem explicat D. Damascen. in suis Phys. cap. 3.

ARTI-

ARTICVLVS III.

QVIBVS NOMINIBVS materia à Philosophis nuncupetur.

QVoniam vero materia ob naturalem nuditatem in abdito delitescit, eam Philosophi, vt, quoad fieri posset, in conspectum educerent, varijs nominibus quasi vestibus adornarunt: de quibus Alcinous libro de Doctrina Platonis. cap. 8. Plotinus cap. 6. lib. 6. Enneadis 3. Simplicius hoc in lib. com. 8. Albertus tract. 3. cap. 12. Auicenna cap. 2. Suffic. Igitur Ægyptij materiam fæcem primæ vitæ dixerunt, quod omnium substantiarum, quæ à fonte diuini esse profluxere, despicatissima sit. Substantiarum diximus, non accidentium; quia si cum accidentibus materia comparetur, non necesse est, vt illis, præsertim omnibus, dignitate cedat. Qua de re Scotus in 2. dist. 12. q. 2. Idem materiam descripta Lunæ effigie adumbrant; quod sicuti Luna alieno fulgore conspicua est, ac modo hanc, modo illam speciem exhibet, ita materia nō nisi aduentitio ornatu splendeat, & ad aliam atq; aliam subinde formā sese effingi patiatur.

hac materia appellatione disserit Plotinus c. 6. lib. Enneade Bessario cap. 5. lib. 2. contra Calumn. Platonis. Picus Mirand. c. 6. l. de Ente & Vno.

Iam Plato, qui inter cæteros Philosophos, Aristotele antiquiores, reconditam materiæ naturam propius attigit, eam appellauit Non ens. Sic enim ait in Timæo: Quid est, quod semper est, generationem autem non habet? & quid est, quod gignitur quidem, nunquam autem est? Quo loco per id, quod semper est, (vt interpretatus fuit Porphyrius, teste Simplicio ad text. 30. huius libri) significauit ideam; per id, quod non est, materiam primam. Dicta est etiam materia a Platone, τὸ μέγα καὶ μικρὸν, id est, magnum & paruum: quod nonnulli inter Platonis dogmata ἄγραφα, id est, non scripta, sed discipulis tantummodo inculcata, recēsent. Alij vero, licet in eius libris, qui nunc extant, non inueniatur, aiunt tamen mandatum esse literis à Platone, quod Porphyrius ex 11. libro Dercillidis de Philosophia Platonis refert. Cur autem hisce vocabulis materiam significarit, non plane constat. Quidam inquiunt, vocari Magnum, quod cuncta possit recipere; Paruum, quod ex se nihil actu possideat. Porphyrius vero in libro de Occasionibus, cap. 11. ita scripsit: Materia est tum paruum, tum magnum, quod fiat semper, maneat vero nunquam, neque tamen aufugere possit; quippe cum totius entis sit defectus. Quamobrem quidquid promittit, mentitur; ac si magnum quid appareat, iterū euadit paruum; quasi ludus quidam est, in non ens aufugiens. Hæc ille. Quibus similia inuenies apud Plotinum, capite 7. lib. 6. Enneadis 3. Idem Plato in Theæteto, materiam vocat Dissimilitudinis regionem, id est, aluminitati vndiq; dissimillimam, quod longissime a Deo absit, vtpote prope ni-

Lege etiam D. Damasc. l. Phys. c. 3. alium nusce Bo- ...ali ra- ...ne d. ser explicat.

A hil. In Tim. appellat πανδεχὲς, id est, omnia habens, sinum, gremium, conceptaculum, quod formas excipiat atque foueat. In Philebo autem eam nuncupat multitudinem, quod, vt superius explicauimus, diuisionis causa sit. Ob quam etiam causam tum ab eodem, tum à Iamblicho, in libro de Secta Pythagorica, dicta est Dualitas, quæ est prima multitudo, ac reliquarum omnium multitudinum radix & origo. Alij quoque ex Platonicis, candem essentiæ primæ quasi
B inanem vmbram nominarunt; ac cum materiales formas idearum imagines esse dicerent, eam instar speculi, quod eiusmodi imagines reciperet, esse voluerunt.

Denique Aristoteles materiam vocat elementum, subiectum, & imitatione Platonis matrem. Elementum, quatenus ex ea res naturales primo constant, & in eandem vltimo desinunt. Subiectum, prout accidentarijs formis subest; eæ namq; in subiecto proprie esse dicun-
C tur: licet interdum, etiam respectu formæ substantialis, subiectum dicatur. Matrem, qua ratione formas suo quasi gremio excipit, & fouet, iisq; grauidata, cuncta gignit, & fundit ex sese, &, vt D. Dionysius 4. cap. de Diuinis nominibus ait, naturam ipsam nutrit. Quod tamen non ad aliquam materiæ potentiam effectricem, sed patientem duntaxat referendum est, vt luculente edisserit Plotinus cap. 19. lib. 7. Ennead. 3. Quibus autem vocabulis etiam in sacra historia
D 1. cap. Genes. informis materiæ conditio & natura designata sit, docet D. August. lib. 1. de Genesi contra Manich. cap. 7.

Lege Fiemnum cap. 4. com. in librum Plotini de Reditu animæ ad diuinū præludium. Lege Themistium in digress. c. 1. Simpliciū & Alexan. ad text. 16.

QVÆSTIO III.

QVONAM PACTO SESE HAbeat materia ad potentiam.

ARTICVLVS I.

E

QVAESTIONIS EXplicatio.

PRoximum est, vt, quid de potentia materiæ sentiendum sit, statuamus. Sit prima conclusio: Materia secundum se est pura potentia, id est, neque actus, nec aliquid ex potentia & actu compositum. Hæc assertio est tam Peripateticæ, quam Platonicæ scholæ communis; colligiturque ex Aristotele, tum alijs in locis,
F tum hoc in libro, cap. 7. text. 69. vbi materiam primam appellat quidpiam informe: & 1. de Generat. cap. 3 text. 11. vbi statuit materiæ primæ rationem in potentia cōsistere. Idem sensit Plato in Timæo, cum materiam primam gremium appellat, siue conceptaculum omnis formæ, speciei & qualitatis expers. Idem D. Augustinus 12. lib. Confes. cap. 3. & 6. & in lib. de Natura boni, cap. 18. & D. Damascenus in sua Philosophia, capite 3. Item Plotinus cap. 6. lib. 4. Enneadis

1. Conclusio.

Lib. 2. Phys. cap. 1. tex. 11 & 2. de Anima, c. 1. tex. 7. & li. 8. Met. c. 3. tex. 2. & li. 2. cap. 2.

Vide etiam Proclum in expositione Timæi, & Chalcidiũ.

neadis 2. Porphyrius lib. de Occasionib. cap. 11. Alcinous libro de Doctrina Platonis, capite 8. Deinde probatur ratione hunc in modum: Si materia prima non esset pura potentia, vel esset tantum actus, vel quid ex actu & potentia concretum: sed neutrum dici potest: est igitur pura potentia. Maior propositio cõspicua est. Minor suadetur, quoad priorem partem: Namque omnis actus vel est informans, vt candor; vel per se subsistens, atq; à materiæ societate omnino seiunctus, vti Deus Opt. Max. & intelligentiæ: sed materia prima neutrum horum est: igitur actus non est. Probatur assumptio, ac primum, quod non sit actus informans: quia alioqui dandum esset aliud subiectum prius ipsa, ab eaque informatum, quod fieri nequit; cum materia sit primum subiectum, vt ex superioribus liquet. Deinde, quod neque sit actus per se subsistens, ex eo facile conuincitur; quia iam esset ens completum, & forma ipsa perfectius: nam actus non informans, quemadmodum est à materia liberior, quam informans; ita & informantem naturæ dignitate antecellit. Iam vero secunda pars assertionis initio propositæ, ex eo suadetur: quia si materia prima ex actu & potentia constaret, esset vtique compositum naturale, atque adeo nec esset primum subiectum, nec ex ea simul cum forma vnum fieret.

Hanc opinionem pluribus refellit Sonc. 7. Met. q. 17. & 9. Meta. q. 2. Capreolus in 1. d. 3. q. 3 art. 2. & in 2. d. 13. qu. 1. art. 3. Iauell. 9. Met. q. 2. Eam tamẽ defend. 1. Ant. And. 7. Met. q. 6. Bargius in 1. d. 5. q. 1. ad finem.

Sed ecce duæ Aristotelicæ familiæ nobiles Philosophi, Henricus Gandauensis & Scotus ille quodlib. 1. quæst. 10. hic in 2. dist. 12. quæst. 1. materiam actum entitatiuum dicendum esse contendunt. Appellat vero actum entitatiuum, rem actu existentem; quemadmodum & rem non existentem, quæ existere tamen possit, potentiam vocant obiectiuam. Hæc tamen sententia modusve loquendi non placet. Primum, quia Aristoteles nullum actum entitatiuum agnoscit, qui vel informans, vel per se omnino extra materiam consistens non sit, quorum neutrum in materiam competit. Deinde, quia materia, licet actum existentiæ, & quidem sibi proprium, obtineat; non tamen est formaliter idem omnino cum eo, siquidem existentia cuiusque creaturæ ex natura rei ab essentia distinguitur, vt suo loco explicabimus. Quare nec secundum hanc considerationem, materia actus entitatiuus simpliciter dici debet.

2. Cõclusio.

Secunda conclusio: Potentia est essentialis materiæ. Probatur primum; quia esse potentiã (intellige passiuam, de qua hic agitur) est esse subiectum capax formæ: at materia ex sua essentia tale quiddam est. Secundo; materia & forma inter se sibi respondent, quo ad attributa vnicuique propria: ergo tam intrinsece conuenit materiæ esse potentiam, quam formæ esse actum: atqui forma essentialiter est actus: ergo materia essentialiter est potentia. Tertio; si potentia esset accidens materiæ, nõ posset ex materia & forma vnum per se fieri: ergo potentia non est accidens materiæ. Probatur assumptum, quia ideo ex materia & forma fit vnum per se, vt testatur Aristoteles libro 8. Metaphysicæ, capite 6. text. 15. quia ex potentia & actu sui generis, id est, qui in genere etiam substantiæ sit, suopte ingenio existit vnum: ergo si potentia materię esset eius accidens, nullo modo materia & forma in vnius compositi naturam coalescerent. Atque hæc nostra assertio est tum aliorum complurium, tum D. Thomæ, 1. contra Gentes, capite 43. & in 1. Sentent. dist. 3. quæst. 4. art. 1. Heruæi in tractatu de Vnitate formarum, quæstio. 16. & Ægidii hoc loco: à quibus non dissentit Auerroes, cum initio libri de Substantia orbis, dicat materiam substantiari per se posse, & potentiam esse differentiam essentialem materiæ.

Vt Ferrar. hoc in lib. q. 11. Sonc. 8. Meta. q. 6. Capreol. in 1. d. 42. q. 1. ad argum. Aureol. cõtra 4. concl. Henr. Gandau. in sua Sum. art. 35 quæst. 8.

3. Conclusio. An materia sit actiua disputat Ægid. quodl. 2. q. 12.

Tertia conclusio: Materia non est potentia actiua, seu principium actionis. Hæc ex superioribus colligitur, traditurque ab Aristotele lib. 1. de Generat. capite 7. text. 55. & lib. 2. cap. 9. text. 53. à Plotino c. 18. l. 7. Ennead. 3. ab Alcinoo libro de Doctrina Platonis, capit. 11. à D. August. in lib. de Natura bon. cap. 18. vbi docet, materiam primam sylvam dici, quod operantibus apta sit, non vt aliqua ipsa faciat, sed vnde aliquid fiat. Potest autem huiusce assertionis veritas ostendi: primum, quia actio cum sit actus agentis, & quidem secundus, non nisi ab actu primo oritur: materia autem non actus est, sed potẽtia. Secundo, quia si materia esset agẽdi principium, sequeretur, quæcunq; eadem specie materia constant, eandem agendi vim habere, sicq; res quæuis sublunaris quamlibet rem sublunarem gigneret; & vt in primo sui Poematis libro Lucretius canit, ex omnibus rebus omne genus nasci posset, nil semine egeret, è mari primum homines, è terra posset oriri squamigerum genus, &c. Quod si quis dicat, actionum varietatem esse à formis, sed ita vt simul cũ illis materia operetur: is neutiquam satisfaciet; nam cum materia non sit actus, vt diximus, neq; actum includat, proindeq; nullam habeat actiuitatem; consequens est, vt neq; integrum, nec partiale agendi principium sit. Adde, cum vniuersæ actiones agentium naturalium ab eorum formis, vt à principio actiuo, elici queant, minime fuisse conueniens, vt auctor naturæ eam agendi vim materiæ communicaret.

1. Ratio.

2. Ratio.

Præoccupatio.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA QVIBVS PROBARI videtur, materiam non esse puram potentiam.

Insana dogmata quorundam de materia.

Manichæi, teste D. Augustino in libro de Natura boni, capite 18. vt erant innumeris erroribus implicati, asseruerunt, materiam esse corporum omnium formatricem. Alii (quorum

rum meminit D. Thomas 5. part. q. 3. articul. 8. & Magnus Albertus hoc loco, tract. 3. capit. 13. & libro 6. Ethic. tract. 2. capit. 14.) suscepto cum Manicheis insaniç certamine, eo prolapsi sunt, vt dixerint, materiam non solum non esse puram potentiam; sed esse ipsum purum actum, hoc est, Deum. Vtrique sane indigni, quorum nomen in Philosophorum scholis audiatur, quos tam stulta & impia persuasio procul à veritate pietateque disiunxit. His ergo reiectis erit fortasse, qui suadere contendat, materiam non esse puram potentiam, in primis hoc modo:

1. Argum. Materia nõ est potentia: ergo nec pura potentia. Probatur assumptum: Materia in se est actu ens: ergo bonum quid ac perfectũ: omnis autem perfectio actus est: ergo materia non est potentia, sed actus.

2. Argum. Deinde; potentia, quam res habet ad aliquid obtinendum, eo adepto confestim esse desinit, alioqui simul res existeret in potentia & actu: ergo si materia est ipsamet potentia ad formam, vtique accessu formæ in nihilum abibit; quod est aperte falsum.

3. Argum. Item, quantitas dicitur à Philosophis sequi materiam: hoc autem non ob aliam causam dictum videtur, nisi quia quantitas fluit à materia: at huiusmodi fluxus actiuitatem supponit, & actiuitas non nisi ab actu est: igitur materia non est dicenda pura potentia, sed potius actus.

4. Argum. Præterea, materia est aliquid re & essentia à forma distinctum: quidquid autem ab alio distinguitur, actum includit; siquidem actus est, qui separat, vt est apud Aristotelem libr. 7. Metaphysicæ cap. 13. tex. 48. ergo materia includit aliquem actum, & ex consequenti non est nuda potentia.

5. Argum. Huc etiam pertinet, quod materia cœlestis & sublunaris continentur sub materia in commune sumpta, vt species sub genere: omnis vero species per aliquã differentiam constituitur; & omnis differentia est forma & actus, vt docuit Porphyrius capite de Differentia. Quare non videtur negandum, in essentia materiæ aliquem includi actum, proindeque eam non esse puram potentiam.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARGVmentorum dilutio.

Sol. 1. arg. HAEc tamen Argumenta nostram assertionem minime euertunt, possuntque facili negotio explicari. Ac quod ad primum spectat, Manichæi, (qui, vt D. Augustinus 2. libro Retract. ait, multa bona posuerunt in natura mali, & multa mala in natura boni) materiam non bonum, sed malum quid esse existimarunt: quos plane confutat illud sacræ paginæ testimonium, capite 1. Geneseos, Vidit Deus cuncta quæ fecerat; & erant valde bona, Eundemque errorem pluribus verbis insectatur & conuincit D. Damascenus in dialogo aduersus Manichæos, & D. Augustinus libro de Natura boni superius citato. Asserendum igitur materiam bonum quid esse, quatenus recipiendis formis conueniens est, ac suo etiam modo pulchrum, prout rerum species componendo, vniuersitatis ornatum auget, ut D. Dionysius 4. capite De Diuinis nominibus docet. Itemque perfectum, non absolute, sed in suo genere; siquidem ei ad rationem perfectæ potentiæ passiuæ nihil deest, & vnumquodque perfectum dicitur, cum est in debito statu sui esse, vt recte ait Magnus Albertus in libro de Quatuor coæuis, qu. 2. artic. 1. *De hac re fusius D. Th. 3. cõtra gentes, c. 7.*

Solut. 2. Secundum argumentum falsum assumit: nõ enim, qui potentiam ad cursum habet, cum init cursum, potentia deficitur, sicuti neque tantum cum actus est, potentia est, vt aiebant nonnulli, quos Aristot. lib. 9. Metaph. cap. 3. text. 5. impugnat. Illud tamen inficiandum nõ est, receptricem potentiam, qualis est potentia materiæ, præsente actu, priuationem eius actus abiicere: cum fieri nequeat, vt potentia actum simul eiusque priuationem in se habeat, tametsi nihil vetet, inesse simul eidem potentiam, hoc est, inclinationem ad actum ipsum. *Nihil est simul in actu & potentia, habẽte priuationem actus.*

Solut. 3. Tertium solues, negando, idcirco quantitatem dici à Philosophis sequi materiam, quod ab ea fluat: re enim vera non fluit, nisi à composito, interuentu formæ: sequi vero materiam dicitur, ob eas causas, quæ à nobis in disputatione de maximo & minimo explicatæ sunt.

Solut. 4. Quarti argumenti maiorem propositionem negat Aureolus, apud Gregorium in 2. dist. 12. quæst. 1. articul. 2. & alii, quos Scotus refert ibidem, quæst. 1. asserentes, materiam non distingui à forma: sed non recte negant. Nam si materia & forma essent vna eademque res: sequeretur, nullam esse substantiam physicam vere ac realiter compositam; cum partes quæ aliquod totum reipsa constituunt, inter se re ipsa distingui oporteat. Item sequeretur, tolli funditus rerum generationem, cum in omni generatione præiacere debeat materia, cui forma recẽs aduentat. Admissa igitur maiori propositione, explicanda est minor, dicendumque, actum esse, qui separat, id est, qui facit res inter se differre: at materiam primam & formam nõ differre inter se, siquidem in nulla vniuoca natura conueniunt; quod in iis, quæ proprie differunt, exigitur; sed esse primo diuersa, quomodo se habent suprema genera. Vel dicẽdum actum esse, qui separat, aut intrinsecus, quomodo homo & equus distinguuntur per formas, quas in sua essentia includunt: aut intrinsecus, quo pacto distinguitur materia à forma, quam vti suum actum relatione transcendenti respicit. *Eos impugnant ibidem Scot. & Gregor. item Gab. & Bassol. præterea Sõc. 7. Met. q. 19. Dionysius Cart. in 2. dist. 12. q. 6. Alens. 8. Metaph. ad text. 4.*

Solut. 5. Ad quintum respondendum est, materiam sublunarem & cœlestem constitui differentiis, quæ formæ quidem sunt, & actus metaphysici;

ci: sed ℏuiusmodi actus non adimere rationem potentiæ, cum ipsi consistant in potentialitate & ordine ad formam, atque adeo potētiæ quædam sunt.

QVAESTIO IV.

VTRVM MATERIA formam appetat.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

INter omnes Philosophos, qui materię intelligentiam assecuti fuere, constat, ingenitum esse materiæ appetitum formæ: quod Aristoteles tum aliis in locis docuit, tum hoc in libro, c. 9. tex. 81. aiens, formam experi à materia vt pulchrum à turpi. Id vero vt planius intelligas, aduerte (ex disciplina Platonis in Hippia Maiori, & in Phædro) Pulchritudinem, quod ad rem præsentem attinet, nihil esse aliud, quam splendorem quendā rei, qui visu perceptus animum allicit. Quoniā vero materia, vt est nuda potentia, ita nullū efficienter progignit accidens, quo se spectandā prębeat; necessario fit, vt ex se pulchritudine illa careat, ac turpis sit. Vnde eam nonnulli in diuinis literis, c. 1. Genes. per terram inanem, id est, omni specie carentem, adumbratam putant. Deinde, cum forma colores, cæteraque ad decorem pertinentia, secum inuehat, ortum quoque inde est, vt materia ornatum ab illa mutuetur, eamq; propterea expetat, vt nuditatem & informitatem quodammodo occultet, eiusque pulchritudinem, quasi suam, præ se ferat; vt enim Plato loco proxime citato ait, Sola pulchritudo eam sortem accepit, vt maxime omnium amabilis sit. Sed ob id etiam, & multo magis materia formam appetit, vt beneficio illius, quæ, vt itidem Plato in Timæo scripsit, participata quædam est diuinæ naturæ similitudo, ad actum primum substantialem, id est, Deum, à quo longissime abest, aliquantulum accedat: quod materia tunc obtinet, cum à forma perficitur, eiusq; merito ad certam aliquam entis naturalis speciem vocatur.

De amore inter formā & materiā à Plat. in Symposio: Themist. in hoc loco ad text. 81.

Cur materia capetat formā.

Est autem hic materiæ appetitus, vt D. Thomas q. 4. d. Pot. art. 1. & hoc in lib. ad text. 81. ait, Nihil aliud, quam eiusdem materiæ, ad recipiendam formam inclinatio, quæ ipsi materiæ penitus insita est, sicuti & cæteris rebus ad proprium finem perfectionemque sectandam, pro cuiusque natura, suæ propensiones insunt. Licet vero hic appetitus vnus idemque sit nec à materia distinguatur, vt sentit D. Th. 1. p. q. 58. art. 2. & Scotus in 2. d. 3. q. 5. tamē respectu formæ, quam nondum possidet, dicitur appetitus desiderii, respectu eius, qua fruitur, appetitus complacentiæ nuncupatur.

Appetitus materiæ quidnam sit.

A

ARTICVLVS II.

REVELLITVR OPINIO Avicennæ, negantis, conuenire materiæ appetitum formæ.

AVicenna tamē, qui multis in rebus Aristotelis Philosophiam interpellauit, vnde ei
B magna fuere cum Auerroe dissidia, hunc appetitum neutiquam in materiam competere existimat. primo Sufficientiæ, cap. 2. Nam vel materia, inquit, formas appeteret, quia illis omnino caret, quod falsum est, cum materia sine forma non sit: vel quia plures simul habere optat, quod etiam à vero abest; cum materia non appetat id, quod obtinere non potest: vel quia earum, quas actu habet, satietate afficitur; quod non minus est absurdum & à materiæ simplici-
C tate alienum. Nullo igitur pacto materia formam expetit. Huius tamen argumenti facilis est dilutio. Dicendum namque est, materiā appetere absolute omnes formas, quas habere potest, siue illas actu possideat, siue non: siquidem hic appetitus nihil est aliud, quam ordo & inclinatio ad formam; materia autē ad omnes formas æqua ratione inclinatur, ac refertur. Itaque Auicennæ ratio falsum assumit. aliunde enim materiæ appetitum rimari debuit, vtpote
D ex ipsius inclinatione, quam ad omnes formas indiscriminatim habet.

Inter Auerroem & Auicēnam dissidia vnde. Ratio Auicennæ.

Solutio.

Sed cur materia, dum vnam actu formam cohibet, præsertim si ea forma humana sit, qua nullam suscipere nobiliorem potest, aliam nihilominus desideret? Videlicet. quia non satiatur eius appetitum extensiue satiat, vt probe ait Scotus in 1. dist. 1. quæst. 1. Item quia quantumuis perfecta sit ea forma, quam actu possidet, nisi alias etiam sine discrimine appeteret, ac easque reci-
E piendas apta esset, nequaquam vnius corruptio in alterius generationem euaderet. atq; ita supposito contrariarum qualitatem incursu, qui omnibus formis sublunarib. abscessum molitur, rerum intercuntium species penitus occiderent. Ob hanc igitur causam Aristoteles 2. de Gener. capite 9. text. 11. & 1. Oecon. cap. 3 censet, materiam causam esse conseruationis rerum: quatenus videlicet inductione recentium formarum, quas appetendo recipit, & recipiendo ex-
F petit, sublunarium rerum vniuersitas cōtinuata perennique serie consistit, atque ita res naturales immortalitatem æmulantur, & ad imaginem opificis sui se componunt, quod possunt. Sed eadem quoque materia, teste Arist. 9. Met. cap. 9. tex. 17. rerum interitus causa habetur, vnde & 7. eiusdem operis lib. cap. 7. text. 22. principium non essendi dicitur: quia dum qualitates potiorem formarum expultrices admittit, composito interitum machinatur.

Cur materia formarum desiderio teneatur.

Cur materia dicatur causa conseruationis rerum

Cur interitus causa.

Cur materia potius quam forma ratio corruptibilitatis ascribatur, lege apud Sonc. libr. 9. Met. q. 9.

Quærat

Quæϛat tamen aliquis, an vt materia formã, ita forma materiam appetat? Cui dubitationi respondẽdum est, cum appetitus, prout hoc loco à nobis sumitur, non sit aliud, quam inclinatio & forma ad materiam, vel ad suam potentiam, cum qua compositum condit, naturaliter inclinetur; haud dubie etiam formam habere appetitum materiæ: dici tamen peculiari ratione materiam appetere formã, propterea quod hæc illam actuat & perficit, atque illius finis est.

QVAESTIO V.

VTRVM MATERIA AD COMpositi naturalis essentiam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PRObare videantur, non pertinere.

Negatiua partis defensor. Auerroes.

QVæstio hæc non parum inter Philosophos dubia extitit. Vt enim antiquiores Physicos omittamus, qui solam materiam totam rei quidditatem esse iudicabãt, inter Peripateticos etiam controuersia est. Auerroes 7. ad Metaph. com. 21. & 34 licet fateatur, materiam substantiæ compositi naturalis partem esse, si substantiæ nomen constitutum ex materia & forma significet: negat tamen materiam partem esse quidditatis, seu essentiæ. Cui si obijcias, materiam poni a Philosophis in essentiali rerũ physicarum definitione: respõdet, illam non merito sui, sed tanquam vehiculum quidditatis, in definitionem venire. Eandem sententiam amplexus est Iandunus 7. Metaph. libro, quæst. 12. & alij, quibus fauet Alexander Aphrod. 2. Met. text. 12. & Themistius 3. de Anima, tex. 9. & 38.

1. Argum. Sunt autem pro illa hæc potissimum argumenta: Homo, vt est tritum Peripateticæ doctrinæ axioma, essentia distinguitur ab equo: perspicuum est autem, non distingui per materiam, quæ in omnibus rebus sublunaribus vna specie est: ergo per solam formam: proindeque nomine essentiæ forma duntaxat intelligitur. Huc pertinet, quod Aristoteles 2. libro huius operis, cap. 3. tex. 28. aliisque in locis, formam appellat ipsum quid est, seu rationem quidditatis: quibus verbis quidditatem in sola forma ponere videtur.

2. Argum. Secundo: sicut se habet materia secundaria ab arte facta, ita materia prima ad res naturales: sed materia secũdaria, vt lignum, aut æs, nõ constituit essentiam arte factorum; neque enim substantia in accidentium quidditate contineri potest: artefacta autem, qua talia, id est, ex sua forma, sunt accidentia: Ergo neque materia prima naturalium rerum essentiam constituet.

3. Argum. Tertio: Vermis, qui ex speciebus sacræ Eucharistiæ nonnunquam gignitur, haud dubie ens naturale est, & tamen non constat ex materia: cum materia panis post consecrationem euanescat, atque ita generationi vermis nulla subsit materia: non igitur omne ens naturale ex materia constat. Ex quo sequitur, materiam non pertinere ad essentiam entis naturalis.

4. Argum. Quarto: Si materia in essentia Socratis, verbi gratia, contineretur, hæc singularis materia esset de illius essentia: quod falsum esse probatur. Primo, quia natura Socratis, actione caloris, humidum depascentis, perpetuo dilabitur: at rei essentiam fixam esse stabilemque oportet. Deinde, quia cùm intereunte Socrate, forma cadaueris in eius materiam succedat, sequeretur eandem materiam singularem ad diuersorum essentiam, videlicet Socratis & cadaueris, pertinere: quod videtur absurdum. Item, quia si hæc singularis materia esset de huius hominis essentia, non posset idem homo in corporum resurrectione ad vitam reuocari, nisi idem corpus assumeret: quod tamen videtur falsum, cum eadem materia, saltem partiatim, ad multos attinere possit, vt patet in iis, qui humanis carnibus vescuntur, quarum materiam sibi copulant.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO TOTIVS controuersia.

1. Cõclusio. PRoposita quæstio tribus conclusionibus enodanda est. Prima sit: Negari non debet, materiam esse partem essentię compositi naturalis. Hæc conclusio est Boetij, in lib. de duabus naturis & vna persona Christi: & Auicennæ 5. Metaph. cap. 4. Alexandri Alensis 3. p. q. 6. D. Thomæ 1. par. q. 75. art. 4. & 1. contra gentes, c. 11. Scoti in 3. d. 22 q. vnica, Durandi in 4. d. 44. q. 1. & aliorum.

1. Ratio. In proœmio huius operis quæst. 4. art. 1. Probatur primo: Homo, verbi gratia, ex sua essentia est ens naturale; siquidem continetur in categoria substantiæ sub corpore; quod idem esse atque ens naturale, alibi docuimus; atqui ens naturale est totum Physicum, cuius essentia ex partibus constat, non aliis, quam ex materia & forma: igitur non forma duntaxat, sed materia etiam, in hominis, ac proinde in cęterorum entium naturalium quidditate includitur.

2. Ratio. Secundo: Si tota essentia hominis, verbi gratia, in sola forma consisteret, vtique homo esset sola anima rationalis: quod falsum est. Primum, quia sequeretur, animam esse ens per se vnum & completum; cum negari non possit, hominis naturam esse vnum quid perfectum: atque ita ex corpore & anima non fieret vnum per se. Secundo, quia cum anima rationalis inte-

rim

ritu vacet, absolute censendum foret, hominem esse immortalem, quod nemo dixerit. Accedit

Authoritas August. auctoritas D. Augustini libro 16. de Ciuitate Dei, capite 3. vbi Varronem commendat, quod hominem nec animam solum, nec solum corpus, sed vtrumque esse statuerit: & 3. eiusdem operis libro, capite vltimo, docet, animam non totum esse hominem, sed meliorem eius partem, quod idem asserit Diuus Damascenus libro 3. Fidei orthod. cap. 3. aduersus Platonem. *Damasc.*

Symbol. Athanasii. Idemque confirmat illud in symbolo Athanasii, anima rationalis & caro vnus est homo.

2. Conclusio. Secundo conclusio sit: Materia singularis includitur in essentia cuiusque compositi physici singularis. Hæc est Philosophorum communis, quam asserit D. Thomas 1. part. quæst. 1. articul. 3. & 1. contra gentes, capite 81. & in 4. dist. 44. q. 1. artic. 1. & ibidem, Capreolus Caietanus ad 2. caput libri de Ente & essentia. Herueus in tractatu de Vnitate formarum. Probatur autem

Probat. 1. hunc in modum: Quemadmodum se habet homo in commune ad communem materiam, ita Socrates ad materiam singularem: sed communis materia includitur in essētia hominis in commune sumpti: ergo & materia singularis in

Probat. 2. essentia Socratis. Secundo idem ex eo cōfirmatur, quia si quidditas Socratis in sola anima rationali consisteret, sane cum hominis, in commune spectati, essentia ex anima rationali & materia constet, non posset homo de Socrate secundum essentiam vere affirmari; neque esset idem re cum illo. Enimuero differentia singularis Socratis, nihil tunc communi hominis naturæ adderet, præter differentiam singularem huius animæ rationalis. Quare differentia singularis Socratis, esset idem re cum anima, & distingueretur re ab homine, sicut anima ipsa: ac, quod inde fit, homo per contractionem & coniunctionem cum Socreitate, nequiret in naturam vnam coire cum Socrate, nec de eo secundum essentiam vere affirmari.

3. Conclusio. Tertia conclusio sit: Materia singularis, quę in cuiusque indiuidui essentia continetur, non est indeterminata & vaga, sed certa, & vna atque eadem, saltem continuatione. Huiusce

Probatur prior pars. conclusionis priorem partem, quæ asserit, materiam rei singularis debere certam esse, & definitam; approbat etiam communis Philosophorum consensus, eandemque ea ratio persuadet, quia definitæ & determinatæ rei, qualis est, verbi gratia, Socrates, certam ac definitam quidditatem esse oportet: rei autem singularis quidditas non in sola forma, sed in materia etiam consistit, vt ex superioribus patet. Potest quoque idem ex eo stabiliri, quia ad astruendam, quam fides docet, resurrectionis veritatem, ostendum est, nostros animos ad eadem corpora redituros esse; nimirum quia non diceretur idem homo ad vitam excitari, nisi ex eodem corpore reuiuisceret. Quare ne-

A gari non potest, ad vnitatem essentiæ cuiusque hominis, certæ ac definitæ materiæ vnitatem requiri.

Opinio Durandi. Durandus etiam in 4. dist. 44. qu. 1. contendit, ad essentiam Socratis, nō magis hanc, quam illam materiā pertinere. Putat enim, materiam, eo quod pura potētia sit, nullam ex se vnitatem aut diuersitatem obtinere, sed eam à forma accipere, atq; adeo si Socratis animus, relicta materia, quā prius informarat, Platonis materiam

B subeat; hanc & illam materiam vnam simpliciter, atque eandem censendam esse, eundemque omnino Socratem, ac si priori sua materia constaret. Sed non recte philosophatur. Etenim vnicuique materiæ singulari duplex vnitas conuenit: vna propria atq; intrinseca, altera aduētitia & externa. Propria est, quā materia sibi ex sese vendicat, in eo etiā naturæ momento, quo formam antecedit. Namque, vt materia est quid, re ipsa differens à forma, ita suam habet, sibiq; *Refellitur Materia duplex vnitas.*

C propriam vnitatem: siquidem ens & vnum inter se reciprocantur. Nec propterea, quod materia sit pura potentia, hac vnitate carere debet, quæ tam puræ potentiæ, quam actui communis est. Vnitas aduentitia materiæ ea dicitur, quam ipsa ex formis, quas induit, aduenire consueuit. Sicut enim cum ab illis informatur, & perficitur, aliquod ab eis esse mutuatur; ita aliquā vnitatem. Est autem inter huiusmodi vnitates magnum discrimen. Nam prior, quemadmodum *Discrimen inter prædictas vnitates.*

D materiæ intrinseca est, ita eā reddit simpliciter vnam: posterior vero, vt est aduentitia, ita eam non nisi ex parte, siue aliquo modo vnam efficit. Item prior sicuti essentiā materiæ comitatur, ita stabilis est, ac semper eadem: at secunda, quia extrinsecus aduenit, sæpe à formis, ex earum diuersitate, varia & lubrica est. Durandus igitur, quia priorem illam materiæ vnitatem non vidit, putauit solam formam vnitatem identitatemque materiæ præstare: atque ita vbi

E datur eadē forma, eandem necessario dari materiā, quod est omnino à veritate alienum: cum quælibet materia singularis, vt est vna intrinsece, ita sit discreta & diuisa ab alia secūdum substantiam & essentiam singularem: alioqui non possent materia Socratis & Platonis ab se diuisæ, diuina virtute conseruari separatæ à formis. Quod falsum esse ostendemus in ea, quæ proxime sequitur quæstione.

F Quod ad aliam conclusionis partem attinet, qua asseruimus, non oportere, vt materia ad rei singularis essentiam pertinens, simpliciter, atque omnimodo semper eadem maneat, sed vt saltem continuatione vna sit: id propterea adiecimus, quia plurima sunt rerum physicarum indiuidua, quorum materia, quo ad omnes partes, fixa & stabilis non est, cum aliæ continenter dilabantur, aliæ succedant, vt in homine, cæterisque rebus animatis patet. Sed nobis hac in re aduersatur Ma- *Declaratur altera pars cōclusionis.*

[illegible]

tur Magister sententiarum, qui in 2. dist. 30. ad eam sententiam deflexit, vt crederet, illam duntaxat materiam, quam quisq; humido primigenio affusam à parentibus accepit, ad singulorum hominum essentiam pertinere, eamque toto vitæ decursu integram perseuerare, nec ipsi partem vllam aduenientis materiæ inhærescere.

Non probatur.

Quam opinionem refellendi in 1. lib. de Ortu & Interitu, vbi de nutritione disputari consueuit, commodior est locus. Nunc illud statuimus, materiam Socratis, verbi gratiâ, tam illam quã à progenitoribus accepit, quam quæ ipsi per nutritionem agglutinata est, ad eius essentiam, vt ipsius partem Physicam, spectare: neque toto vitæ cursu omnino vnam eandemq; permanere, sed vnam duntaxat continuatione; quia nimirum Socrates continuo successu partes alias acquirit, alias abiicit, neque vnam nouam materiam de integro assumit: si enim assumeret, cum illa non posset non esse simpliciter diuersa, iam desineret, qui erat, esse Socrates. Lege, quæ de hac re scripsit D. Thom. 1. part. quæst. 119. art. 1. Caiet. ibidem, & Ochamus in 4. quæst. 11.

Quæ materia pertineat ad essentiam Socratis.

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA primi articuli.

Argumenta vero, initio quæstionis proposita, non concludunt. Quare ad primum dicendum erit: hominem dici essentia distingui à leone: qui differt ab illo specifica differentia, quæ licet materia suo modo sumatur, principaliter tamen ducitur à forma. Quod etiam in causa est, vt forma dicatur ab Aristotele ratio quidditatis: Et (vt quidam interpretantur) cur anima à Platone homo appelletur, nimirum, quia melior pars essentiæ consistit.

Forma cur ratio quidditatis ab Aristot. dicatur.

Materia an sit de quidditate arte factorum.

Ad 2. bifariam responderi solet. D. Thomas primo de interpretatione aliique nonnulli censent, arte facta, vt statuam, primo ac per se formam duntaxat importare, materiam vero, non nisi secundaria ratione, & tanquam vehiculum siue subiectum formæ: quod videtur etiam placuisse Magno Alberto 1. huius operis tractat. 1. capite 2. Hi ad argumentum negabunt maiorem propositionem, dicentque, entia naturalia, propterea quod materiam & formam ex æquo inuehant, includere materiam in sua essentia; non vero arte facta, eo quod non eodem modo se habeant. Alii putant, arte facta tam formam, arte inductam, quam materiam secundariam, veluti aurum aut æs, ex quo statua, verbi gratia, fit, ex æquo significare; atque adeo omnia arte facta esse composita per accidens. Hi concessa maiori propositione, minorem negabunt. Enimuero, licet substantia in essentia accidentis contineri nequeat; nihil tamen obstat, quominus contineri possit in essentia eius,

L[illegible] Fonsec. cap. 5. Metaph. q. 5. sect. 4. Alterum sententia pars probabilior.

A quod ex accidente & substantia, accidentaria compositione coalescit, [illegible] arte facta. Hæc posterior sententia verisimilior est, videturque Aristotelis 3. huius operis, cap. 7. text. 66. vbi docet subiectum, ex quo arte facta constant, esse eorum partem, non secus, ac materia cuiusque rei naturalis, est pars totius. Quod nequaquam asseruisset, si res arte factæ subiecta connotarent: nemo enim Cygnum partem albi recte dixerit. Accedit communis conceptio qua

B cum arte facti alicuius, vt domus, nomen audimus, non magis formam, quam materiam apprehendimus.

Innocentius lib. 4. de offic. Miss. c. 11 Capreolus in 4. d. 12. q. 1. artic. 3. Rich. art. 2. qu. 2. Gab. lect. 45. in Canonem.

Tertium argumentum attingit difficultatem, de constitutione vermis, enati ex speciebus sacræ Eucharistiæ, quam controuersiam pertractat D. Thom. 3. part. quæst. 77. art. 5. Ægidius theoremate 44. & 45. Durandus in 4. dist. 12. q. 2. art. 4. Scotus q. vlt. & alij. Dicendum tamẽ breuiter est, in eo euentu, receptis primum in quã-

C titate dispositionibus ad formã vermis, ipso generationis momento subiici à Deo materiam, vel denuo creatam, vel aliunde ascitam, vel potius eandemmet, quæ euanuerat, reproductam; ex qua simul cum forma vermis componatur.

Quo pacto materia Socratis perseueret vna.

Ad 4. Concesso priori pronunciato, ad primam eius impugnationem dicendum erit; tametsi materia Socratis perpetuo dilabatur, esse tamen vnam continuatione, sicut consueuimus dicere eandem flammã, quæ lignis subinde ap-

D positis, atque absumptis continenter alitur. Ad secundam vero; non esse absurdum, eandem singularem materiam, cum suapte natura sit commune formarum subiectum, in essentia diuersorum includi, quatenus nunc hoc, nunc illud pro formarum sibi succedentium varietate, componit.

Resurrectionis beneficio ad vitam adeuntib. vt eadem materia reddenda sit.

Ad 3. Fatendum est, haud posse vere eundem hominem ad vitam reuocari, nisi reddito sibi, quo vixit, corpore. Quod si eadem pars mate-

E riæ ad multos pertinuerit, futurum quod D. Augustinus 22. de Ciuit. cap. 20. docet, vt illi reddatur, in quo esse primo cœpit. Nam ab illo, inquit, tanquam mutuo accepta deputari debet, quæ sicut æs alienum redhibenda est, vnde sumpta fuit. Deus vero id supplebit in alio, vel aliunde, vel ex partibus, quæ per nutritionem defluxere. Adde etiam, vt idem homo reuiuiscere censeatur, non oportere vt quidquid in eo materiæ fuit, atque idem omnino corpus quoad

F omnes partes, resurgat: quemadmodum neq; vt idem Socrates viuere dicatur, necessum est, vt ex iisdem partibus nulla mutatione varietatis constet: alioqui non idem homo esset Socrates puer & ætate adultus.

Quod attinet ad eos, qui infantes obiere, cum in iuuenili ætate, congrua corporis magnitudine, vitæ reddendi sint: aliunde eis compensandum erit, quod ad idoneam quantitatem desiderabitur, vt D. August. in Enchirid.

cap.

De infantiū corporibus in resurrectione. Obiectio.

cap. 85. & 22. de Ciu. c.14. ait: Si quis vero obiiciat, hisce infantibus denuo conferendam, septuplo, verbi gratia, ampliorem materiam, quam ipsi habuerint: & cum tam insigni diuersitate materiæ seruandam identitatem rei singularis, proindeque non videri, materiam ad singularum rerum essentiam spectare.

Responsio.

Occurrit Scotus in 4. dist. 44. art. 2. eiusmodi materiam præstandam à Deo, quodammodo supplente, eo naturæ defectu, vim nutrientis facultatis, cuius ministerio, quantalibet materia eis accreuisset, singularis naturæ identitatem seruassent. Reliqua ad huius dubii explicationem spectantia, persequitur D. Thom. lib. contra gentes, cap. 81. & in 4. sent. dist. 44. q.1. art. 2. in responsione ad quæstiunculam quartam, D. Bonauentura eadem dist. art. 2. quæst. 1. Scotus item dist. 1. Capreolus quæst. 1. art. 3.

QVÆSTIO VI.

VTRVM-NE MATERIA DIVINA *virtute absque omni forma substantiali cohærere possit, an non?*

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS IN VTRANQVE partem disputatio.

EXtra totius creatæ naturæ facultatem esse, vt materia fine omni forma relinquatur, indicat tum ipsa ratio materiæ, quæ est pura potentia, & ab actu formæ, vt eius adminiculo existat, Physica saltem necessitate dependet: tum decretum naturæ quæ nihil otiosum patitur; esset vero otiosa materia absque forma, cum per se nullam operationem sustinere queat: tum postremo id quoque suadet institutum agentium naturalium, quæ per se in generatione rerum, nullius interitum (vtpote naturæ malum) sed nouæ formæ inductionem, spectant. Cæterum illud est inter Peripateticos valde controuersum, possit ne materia diuinitus absq; omni forma consistere.

In hac igitur quæst. negantem partem defendit Hugo Victorius li.1. de Sacramentis part.1. c. 4. Magister sent. in 2. dist. 12. c.5. D. Thom. in q. de potest. q.4. art.1. in 1. p. q.66. art.1. & quodli.3. art.1. D. Bonauentura in 2. d.12. q.1. Durandus ibid. q.2. Capreolus d.13. q. vnica. Caiet. ad 5. cap. libri de ente & essentia. q.8. Ægidius li.1. Hexam. cap.1. Heruæus quodl. 6. q.1. aliiq; permulti. Præcipuæ vero rationes pro hac sententia hæ ferme sunt.

1. Ratio. Arg. in 2. d. 12. q.1. Ferrar. ad c. 4. lib. 2. contra gentes.

Materia secundum se est pura potentia: actus autem illius est forma substantialis: ergo si materia esset actu sine omni forma substantiali, esset actu sine actu, quod cōtradictionem inuoluit. Illustraturq; magis eadem ratio hunc in modum: Esse accidentarium absque accidentaria forma cohærere non potest; vt candidum sine candore: ergo nec substantiale esse absque forma substantiali, cum eadem sit vtriusque ratio: atqui esse materiæ est esse substantiale: non igitur sine substantiali forma manere poterit.

Iandunus q. 6. huius lib. Zimara theorem. 15. Achillinus 1. de elemētis q.7. Alfonsus Tol. 2. de an. qu. 1. art. 1. 2. Ratio.

Secunda: Materia omnem actum existentiæ mutuatur à forma: ergo non potest sine existentia formæ cohærere. Probatur assumptum: quia vt se habet actus purus ad potentialitatem; ita pura potentia ad actum: ergo sicuti actus purus nullam habet potentialitatem; ita pura potentia nullum habet actum; proindeq; omni actu existentiæ caret.

3. Ratio.

Tertia: Omne indiuiduum, directo vel reductiue sub aliquo certo genere contentum, directo etiam vel reductiue alicui infimæ speciei illius generis subiacet; alioqui immediate subesset generi, quod fieri nequit: atqui materia singularis, si absque forma substantiali cohæreret, reductiue contineretur sub corpore in categoria substantiæ; quia spectaret ad illud tanquam eius pars, & tamen nulli infimę speciei illius generis subesset; nec enim ad hominem, vel equum, aliamve speciem pertineret: nulla igitur ratione materia sine forma esse potest.

4. Ratio.

Quarta: Natura hominis in commune, non potest esse extra omnia singularia, nec natura singularis absque supposito, vel suo, vel alieno, supplente vicem proprii: ergo nec materia potest conseruari sine omni forma. Priorem partem antecedentis concedunt omnes Peripatetici; posteriorem melior Theologorū pars. Consecutio ea ratione ostenditur: quia difficilius atque operosius habetur, puram potentiam sine actu, quam id, quod est ens in actu, absque alio actu conseruare: at hominis natura, tam in commune, quam in singulari spectata, est ens in actu, vtpote ex materia & forma consurgens.

Lege D. Th. 1. p. q.84. artic.7. Capr. in 1. d. 43. q. 1. art. 12.

5. Ratio.

Vltima: vnum relatum ex iis quæ secundum esse dicuntur, non potest altero, ad quod refertur, extincto diuina potestate conseruari: ergo nec materia sine forma. Consecutio probatur: quia propterea relata secundum esse eo pacto se habent, quia secundum essentiam referuntur ad suos terminos; quod non minus in materia respectu formæ conspicitur.

Aduersam partem secutus est Henricus Gandauensis quodlib. 1. q. 10. Scotus in 2. d.12. q. 2. Richardus q. 4. Gabriel q. 1. artic. 3. Gregorius ibid. q. 2. aliique non pauci, hisce argumentis.

1. Arg. pro affirm. part. Maironius in 2. d.12. q. 2. Bassolius ibid. qu. 1. art. 3. Ant. And. in tr. de tribus principiis.

Omne absolutū ab altero item absoluta re ipsa distinctum, ac prius natura eo, potest diuinitus sine illo conseruari; nam quæ ita se habent, non tam arcte sibi cohærent, quin citra contradictionem mutuo disiungi valeant: sed materia est quid absolutum (esse enim relatum transcendens, non adimit entis absoluti rationem) & à forma re ipsa distinctum, vt est communis Philosophorum sententia, itemque prius

prius origine, quam illa, vt docet Arist. hoc in lib. c. 6. text. 52. Potest igitur diuina potentia absque forma conseruari.

* Deinde; quidquid in rebus creatis fit interuentu causæ secundariæ, ad essentiam rei nullo modo attinentis, potest Deus vi sua sine eiusmodi causa præstare, sed forma est causa secundaria conseruans materiam, & in eius essentiam non inclusa: ergo nihil obstabit, quominus materia sine forma diuinitus conseruetur.

Denique: plus dependet à priori posterius, quam à posteriori prius: sed accidens est posterius substantia; materia est prior forma: plus ergo dependet accidens à substantia, quã materia à forma: atqui diuina virtute potest accidẽs sine substantia cohærere, vt patet in sacra Eucharistia: ergo & materia absque omni forma.

ARTICVLVS II.

ACCVRATIVS EXPLICATVR vtriusque opinionis fundamentum. Disseritur de causa existentiæ. Statuitur: materiam non capere existentiam à forma.

VT propositæ quæstionis difficultatem enodemus, vtriusque sententiæ fundamenta paulo explicatius proponenda sunt. Negatiuæ partis assertores, opinionis suæ præsidium in hoc maxime collocant. Statuunt, notam existentiæ originem e forma esse, ita nimirum, vt sicuti vis intelligendi à forma humana; ita existentia à qua, licet forma, quadam naturæ consecutione, oriatur, indeque in materiam & in totum subiectum deriuetur. Hoc autem ita se habere, hisce rationibus videtur concludi. * Existere substantialiter, est nobilissimus effectus: cum igitur omnis effectus suæ causæ proportione respondeat; fatendum erit, existentiam à nobilissima causa prouenire: hæc autem est forma: omnis ergo existentia à forma oritur. Nam quod existere præstantissimus sit effectus, ex eo ostenditur, quia existere est quid maxime actuale, & præcipua quædam diuini esse participatio, vt testatur D. Dionysius 5. c. de diu. nomin. Quare & ipsam essentiam videtur nobilitate vincere. Quod vero forma inter cæteras causas emineat, inde liquet, quia potiorem quidditatis partem confert, & specificat, perficitque compositum: vnde & à Platone in Timæo diuina proles nuncupatur.

Secundo idem suadetur: quia si existere substantialiter non prouenriet à sola forma, sed materia à se ipsa existentiam haberet: multa absurda in Philosophia admittenda essent. Inprimis, materiam non recte dici prope nihil. Quis enim iure dixerit prope nihil id, quod ex se actum habet, & quidem præstantissimum, cuiusmodi est existentia? Deinde sequeretur, formam non esse causam materiæ; ideo enim forma causa materiæ dicitur; quia tribuit illi esse. Quod si non præstat materiæ esse existentiæ, cum ei esse essentiæ non conferat, vt perspicuum est, vtique nullum iam esse relinquetur, quod ipsi exhibere possit; atque adeo causa illius non erit.

Huic etiam placito adstipulatur illud Boetii, 3. de Trinit. c. 3. & in opuscul. de vnitate & vno; Omne esse est à forma: & illud apud Peripateticos inprimis celebre. Existẽtia est vltima actualitas omnis formæ. Non videtur igitur negandum, omnem existentiam à forma proficisci. Quod cum ita sit, vtique fateri iam oportebit, non posse dari existentiam sine forma, alioqui daretur effectus formalis sine causa formali. Patet etiam, nequire materiam existere sine forma, cum sine existentia existere nihil possit. Atque hoc modo sese habet Thomisticæ opinionis fundamentum.

Cæterum, qui arbitrantur, posse materiam diuina virtute sine omni forma consistere, alia via incedunt: persuasum habent, existentiam non à sola forma prouenire, sed tam materiam, quam cætera entia, vt vnumquodq; ab alio distinguitur, ita aliquam sibi propriã existentiam vendicare. Id quod breuiter hunc in modum probari potest. Existentia cuiusque non distinguitur ab essentia, nisi vt modus rei à re: ergo vt vnumquodq; essentiam ab alio distinctam habet, ita & distinctã sibiq; propriam existentiam. Assumptum alibi longiori disputatione stabiliendum erit: interim ex eo fidẽ habeat, quod si quis animum attendat, plane inueniet, inter essentiam & existentiam rei, nec maiorem requiri, nec vero minorem sufficere distinctionem.

Priuatim vero, quod materia propriam habeat existentiam, nec eam à forma mutuetur, hisce rationibus conuincitur. Vnaquæque res tunc existentiam capit, cum in rerum natura producitur: sed materia producta est à Deo per creationem; formæ vero, rationali excepta producuntur per generationem: nõ igitur materia eandem obtinet existentiam, quam formæ. Secundo; materia, cum sit formarum receptaculum, prius natura existit, quam singulæ formæ: non igitur à formis existentiam capit. Tertio, si existentia materiæ esset à forma, sequeretur; toties materiam interire, quoties priorem formam abiicit, toties produci, quoties nouam recipit; quod nemo dixerit. Consecutio probatur, quia tunc res interit, cum existentiam amittit: tunc producitur, cum eam recipit. Quod si quis occurrat, non interire materiam amissa priori existentia, propterea quod eodem temporis momento aliam recuperet: is nequaquam argumenti vim effugiet. Nam cum noua forma non eandem numero existentiam inferat, iam non eadem materia numero

Margin notes (left): ...de materia Li... ...Scoti... ...ambeta Met. q. 1. ...vn. & ...f. hoc loco. 4. Argum. Argum. — Causale Aduentã in sua Metaph tract. 2. c. 3. & 4. Capreolum in 1 d. 8. q. art. 3. Caiet. ad 15. & 7. de ente & essentia. Heruaeũ in tr. de Vnitate formarum, qu. 9. Zimarã in Theor. prop. 10. — 1. Ratio. — 2. Ratio.

Margin notes (right): Aduersæ opinionis fundamentum. — Existentia quo pacto distinguatur ab essentia. — Materia habet propriam existentiam. — Praeoccupatio.

numero perseuerabit; atq; ita materia illa singularis interitum subibit; quod fieri non posse superius demonstrauimus.

Responde-tur ad argumenta, putantium omnem existentiam capi à forma.

Ad eas vero rationes, quibus probari videbatur, omnem prorsus existentiam à forma oriri, ita respondendum erit. Ad primam quidem, existentiam esse nobilissimum omnium attributorum, quæ essentiam consequuntur: verum ipsum esse essentiæ simpliciter dignitate præstare, (etsi nonnulli contra opinentur, qui alibi à nobis impugnandi sunt) cuius quidem esse potiorem partem, forma intime confert ipsi composito; quod satis est, vt illa inter causas, saltem internas, principatum obtineat, vt probat argumentum.

Ad secundum, negandum est sequi incommoda illa, quæ in argumento colliguntur. Non enim sequitur primum: quia, quamuis materia propriam habet existentiam, adhuc nihilominus pura potentia est, & in genere substantiæ prope nihil. Nec etiam secundum: quia licet forma non tribuat materiæ totam existentiam, adhuc tamen causa illius dicitur, quatenus eam in formando actuat ac perficit, atque ita summmet esse substantiale extrinsecus illi confert, sicut & materia suum formis attribuit, eas excipiendo ac fouendo: vnde materia & forma sibi mutuo causæ esse dicuntur. Illud vero Boetii, Omne esse capitur à forma, intelligendum est de esse specifico ac perfecto, vt Scotus & Gregorius loco citato interpretantur. Illud item Peripateticum axioma; Existentia est vltima actualitas omnis formæ, perinde accipiendum est, ac si diceretur, vltimam actualitatem formæ (sicuti & aliarum rerum) esse ipsius existentiam; quod verissimum est, neque iis, quæ à nobis dicta sunt, aduersatur.

Quo pacto existentia dicatur vltima actualitas formæ.

ARTICVLVS III.

CONCLVDITVR PARS AFfirmatiua quæstionis.

His ita disputatis, quoniam secunda opinio earum, quas artic. 1. retulimus, firmiores pro se rationes habet, solidioriq; innititur fundamento, amplectenda à nobis est, asserendumque posse materiam diuina virtute sine omni forma substantiali consistere: id quod fiet, adhibente Deo maiorem concursum, quo, quidquid forma materiam actuando præstat, ipse in genere efficientis causæ suppleat. Nec id mirum videri debet, cum etiam Deus in sacra Eucharistia concursum causæ materialis sufficiat, conseruando extra subiectum quantitatem, cæteraq; accidentia, quæ prius in materia inhærebant conseruando inquam actiue, vt est communis Theologorum sententia.

Obiectio.

Sed opponet aliquis. Id, quod Deus creat, A immediate conseruat: sicut enim nihil est Deo, etiam vt instrumentum, concurrit ad creandum; ita neque ad conseruandum. Cum igitur Deus materiam creet, eandem per se immediate conseruabit, ac sine vllo formæ concursu, quem erga materiam omni forma spoliatam compensari oporteat. Respondendum tamen, etsi cum Deo creante nihil efficienter cõcurrat, quia conferre esse ex nihilo, infinitam virtutem arguit: nihil tamen obstare, quominus ad esse B rerum, quæ creantur, concurrat creatura in alio causæ genere; quomodo in prima rerum molitione, cum Deus corpora cœlestia & elementa creauit, tam materia ad eorum formas excipiendas, sustentandasq;, quam formæ ad materiam actuandam & fouendam, concurrunt.

Dilutio.

Non est autem hoc loco prætereundum, quosdam fuisse, qui in tuenda sententia de conseruatione materiæ absque forma, longius progressi, affirmarint, non solum posse diuina virtute C fieri, sed effectum iam aliquando, vt materia absq; omni forma consisteret. Nonnulli enim, quos Argentinas in 2. dist. 12. quæst. vnica, art. 2. refert, opinati sunt, in ipsa nascentis mundi origine, fuisse à Deo procreatam materiam absque vlla forma, idque significari cap. 1. Geneseos illis verbis; Terra autem erat inanis & vacua: vbi, vt D. Augustinus cap. 4. libri imperfecti de Genesi ad literã ait, per terram, quæ omnibus elementis subsidet, materia; per ma- D nitatẽ, eius informitas designatur, quod etiam inculcat 12. Confess. cap. 7. Atque huic sententiæ suffragari etiam videntur D. Ambrosius, libro primo, Hexam. capite 8. D. Basilius homilia 2. Hexam. D. Chrysostomus homilia 2. in Genesin, Eucherius in 1. cap. Genes. & rursum D. Augustinus 12. Confess. cap. 6. & 8. qui materię informitatem inductione formarum priorem fuisse affirmant. Marsilius etiam in 3. quæstio. 13. artic. 1. & Gabriel in 3. distinct. 21. E quæstio. vnica, artic. 3. credunt in morte Christi, abscedente anima mansisse diuinum illud corpus sine vlla forma. Verum hæ sententiæ non placent. Nulla enim ratio persuadet, fuisse aliquando materiam sine forma, tametsi diuinitus esse potuerit. Nam quod ad locum illum Geneseos attinet (præterquam quod inanis terræ nomine, non nisi ipsum terræ elementum, quod inane, id est, sine ornatu & pulchritudine iacebat, proprie significatur, materia F vero per tropum duntaxat) etsi D. Augustinus per informitatem, omnis formæ vacuitatem intellexit; eam tamen non nisi origine formas antegressam fuisse credidit, vt ipsemet 1. super Genesin ad lit. capite 15. & libro quinto, capite octauo explicat. Reliqui vero patres citati, per materiæ informitatem non omnium formarum, sed decoris & distinctionis priuationem significarunt. Neque etiam in morte Christi fuit materia sine forma, quia abeunti ani-

Opinio existimantiũ, fuisse aliquando rerũ ipsa materiam sine forma.

Improbatur.

Ita Ambrosius, Theodoretus, Chrysostomus, Beda, aliique interpretes.

Lege D. Th. 1. p. q. 66. artic. 1. Vide item in sua summa lib. &

ri animæ forma cadaueris ſucceſſit. Qua de re in libro de Generatione plura.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD ARGVMENTA, quibus oſtendi videbatur, non poſſe materiam diuina virtute abſq; forma conſiſtere.

SVpereſt, vt ad contrariæ partis argumenta reſpondeamus. Ad primum dicendum: formam ſubſtantialem eſſe actum ſubſtantialem materię, id eſt actum ſubſtantialiter informantem materiã: quocirca ſi materia eſſet actu ſine forma ſubſtantiali, eſſet actu ſine actu, hoc eſt, haberet actum accidentariũ; nimirum exiſtentiam abſque actu ſubſtantiali: ſed id nullam contradictionem inuoluit, quæ tamen inuolueretur, ſi materia ſine exiſtentia exiſteret. Reliqua vero eiuſdem argumenti pars hanc habet explicationem. Quemadmodum effectus formæ accidentarię, ſine accidentaria forma eſſe non poteſt; ita neque effectus formæ ſubſtantialis ſine ſubſtantiali forma, veluti animatum ſine anima: ſed enim eſſe, ſiue exiſtere materiæ, non eſt effectus formalis formæ ſubſtantialis, ſed exiſtentiæ, quam materia propriam obtinet, vt diximus. Item ſicut exiſtere accidentis ſine exiſtentia accidentis eſſe non poteſt; ita neque exiſtere ſubſtantiæ abſq; ſubſtantiæ exiſtentia. Poteſt tamen aliqua ſubſtantia, videlicet materia, cohærere ſine exiſtentia formę ſubſtantialis, vt fuit à nobis comprobatum.

Exiſtere materiæ, nõ eſt effectus formalis formæ ſubſtantialis.

Ad ſecundum negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum; non eodem prorſus modo ſeſe habere puram potentiam ad actum, quo actus purus ad potentialitatem: quamuis in eo conueniunt, quod vt actus purus nullam continet potentialitatem, ita pura potentia nullam in ſua natura actum phyſicum includit.

Ad tertium dicendum: materiam Socratis exutam omni forma conſtitui per ſe, ac determinate ſub materia rerum diſſolubilium, tanquam ſub ſpecie infima incompleta; reduci vero tanquam partem ad totum ad corpus diſſolubile, quod ponitur in categoria ſubſtantiæ: neque oportere, vt ad aliquam eius ſpeciem determinate pertineat; cum ad omnes, quarum formæ in eam induci poſſunt, indiſcriminatim duci queat. Sicut enim materia abſque omni forma nullius compoſiti ſpecifici pars actu eſſet, ita ad nullum actu reduceretur. Neque hoc abſurdum videri debet, tum quia huiuſmodi renocatio materiæ ad certam ſpeciem, quam componit, non eſt de eſſentia materiæ; tum quia re ipſa materia abſq; forma collocaretur,

Materia ſine forma, ad quam ſpeciẽ pertineat.

A vti monuimus, ſub certa ſpecie, id eſt, ſub materia ſublunari.

Ad quartum conceſſo antecedente, neganda eſt conſecutio, & ad eius probationem dicendum; haud ſemper eſſe operoſius, puram potentiam ſine actu, quam vnum actum ſine alio cõſeruare: hoc enim poſterius nonnunquã implicationem inuoluit, vt in propoſitis exemplis. Nam ſi natura communis per ſe extra ſingularia exiſteret, eſſet, ac nõ eſſet ſingularis: non eſ-

B ſet, quia ita ſupponitur: eſſet, quia exiſtere in rerum natura, ſicuti operari & produci, non conuenit ſuperioribus niſi per inferiora: quãdoquidem, vt exiſtere eſt vltima cuiuſque rei actualitas; ita non niſi vltimo perfectis & terminatis in ſua ſerie, qualia ſunt ſola ſingularia, primo conuenire debet, cæteris vero ipſorum merito ac beneficio. Quod vero ad ſuppoſiti rationem attinet, repugnat etiam, dari naturam abſque ſuppoſito, cui innitatur; quia ſubſiſteret per ſe

C tanquam à nullo dependens, quod in rebus creatis nulli, præterquam ſuppoſito, conuenit: ſimulque non ſubſiſteret, vtpote ſuppoſiti adminiculo carens; quando ita volunt aduerſarii.

Cur natura communis extra ſingularia exiſtere non poſſit.

Contra ſentiunt. Caiet. 3 p. q. 4. art. 2. Medina ibid.

Ad quintum concedendum eſt, cum D. Thoma, quæſt. 7. de Potent. artic. 9. cum Scoto in 2. diſt. 1. quæſt. 4. & 5. diſt. 12. quæſt. 2. cum Capr. in 1. diſt. 30. quæſt. 1. artic. 1. & in 4. diſt. 12. quæſt. 1. art. 3. cum Durando in 3. diſt. 1. quæſt. 1. & aliis; vnum relatum ſecundum eſſe mutuum, non

D poſſe etiam diuina virtute, abſque ſuo correlatiuo in rerum natura dari; ſequeretur enim, eſſe ac non eſſe relatum. Nam quemadmodum tota ratio eiuſmodi relatorum, conſiſtit in retinendis mutuo inter ſe ſubiectis, & quaſi in tranſitu ad alia; ita eorum eſſentiam conſequitur, vt ſi vnũ exiſtere ponatur, illud reciproca alterius exiſtentia comitetur: idq; indiſſolubili prorſus neceſſitate. Nec eodẽ modo ſe res habet in materia, cæteriſq; relatis tranſcẽdentibus, compara-

E tione ſuorũ terminorum. Nam reſpectus relatorum ſecundum eſſe ſuperueniunt ſubiectis, vt ſimilitudo lapidi, paternitas Sophroniſco. Nec huiuſmodi ſubiecta appellant, niſi dependenter ab exiſtentia terminorum. Non enim late dicitur ſimilis, niſi qui aliud in rerum natura ſibi ſimile habet: nec pater vocatur; (ſi philoſophico & non populari modo loquendum ſit) niſi actu habens filium. Quod relatis

F tranſcendentibus minime conuenit, cum non adueniant ſubiectis, quæ denominent, & quæ per ipſa ad aliud referantur; ſed ſint ipſamet ſubiecta, aut aliud quid ſimile.

Idem aſſerit Matronius in 1. d. 29. q. 6. Gab. ſuper Can. lect. 44. Bargius in 1. diſt. 18.

Non inficiamur tamen, videri etiam probabilem ſententiam Gregorii, in 1. diſtinct. 28. quæſt. 2. artic. 1. exiſtimantis, poſſe diuina virtute exiſtere vnum relatum mutuum, abſque ſuo termino. Qua de re alibi ex profeſſo diſſeruimus.

Oppoſitum tuetur Gregorius.

QVÆSTIO VII.
SITNE PRIVATIO *ens, an non?*

ARTICVLVS I.
QVAESTIONIS DISsolutio.

SEquitur, vt de Priuatione, altero rerum physicarum principio, disseramus; ac primum, sit-ne verũ ens, necne? Qua in dubitatione non desunt argumenta, quibus affirmatiua pars ostendi videatur. *Argumẽta in partem affirmatiuam. A testimonio sacræ paginæ.* Primum, quia tàm in diuinis literis, quàm apud Philosophos, quædam de Priuatione enunciantur, quæ non nisi in verum ens cadere possunt, quale est illud 1. cap. Genes. Et tenebræ erant super faciem abyssi: vbi tenebræ, quæ priuatio quædam lucis sunt, dicuntur esse. esse autem nõ est eius, quod essentiam non habet. Item, quia in Hymno trium puerorum inuitantur tenebræ ad diuinam laudem, illis verbis; Benedicite lux & tenebræ Domino: quod tamẽ non videtur conuenire nisi ei, quod aliquam entis rationem obtinet, quam Deo, quoad potest, acceptam referat, atque ita diuinam bonitatem totius esse fontem commendet: id enim significat diuina laus in sacris literis, cũ ea, quæ intellectu carent, laudare Deum dicuntur.

Ab Aristotele. Deinde, apud Aristotelem cap. vlt. huius libri, text. 8. priuatio appellatur malefica: id autem, quod maleficum est, aliquã nocendi vim, & ex consequenti aliquam entitatem habet. Item 2. de Anima. ca. 2. tex. 138. priuationes dicuntur percipi sensu, vt tenebræ aspectu: nihil vero sensu percipitur, nisi quod sensum agendo mouet: ergo, &c.

A definitione priuationum. Ab earum conceptibus. Præterea, priuationes formaliter sumptæ, habent essentiales definitiones; cæcitas enim secundum essentiam definitur priuatio aspect᷒: Habent igitur essentiam, atque adeo sunt vere res. Ad hæc, cæcitas, & quæcunque alia priuatio, intelligitur, exprimiturque à nobis per aliquem conceptum: at conceptus, vt Aristoteles docet 1. de Interpr. cap. 1. est imago & similitudo rei. Negari igitur non potest, priuationem esse rem.

1. Assertio. Hæc controuersia duplici assertione dirimenda est. Prima sit: Priuatio formaliter sumpta, nec est ens reale, nec rationis. Probatur facile: Namque ex doctrina Aristotelis 5. lib. Metaphys. cap. 22. text. 27. & libro 10. cap. 7. text. 15. Priuatio est negatio formæ, in subiecto natura apto: negatio autem cum nihil aliud sit, quam remotio, nullum esse in rerum natura, nec vero in intellectu ponit. Quod non obscure testatus est Aristoteles, cap. 8. huius libri, text. 75. cum docuit, priuationem per se, id est, ex sua propria ratione ac vi, esse non ens.

A Illud autem est aduertendum, quod D. Thomas 4. Metaph. ca. 2. admonet; videlicet priuationes & negationes quodammodo entia rationis fieri; non per se, sed ex accidente, quatenus eis aliquid rationis obuenit, vt cum ab intellectu, tãquam subiecta aut prædicata in propositionibus, assumuntur. *Quo pacto priuationes quodãmodo fiant entia rationis.* Quo spectasse videtur Aristoteles 4. lib. Metaph. cap. 2. text. 2. vbi cum priuationes entia quodammodo esse pronuntiasset, adiecit; Dicimus enim non ens esse
B non ens: quasi diceret, efficimus enim negationes ipsas & priuationes, subiecta & prædicata enunciationum: atq; ita id, quod ipsæ in rebus, & ex natura sua non habent, intellectus nostri beneficio assequuntur.

2. Assertio. Secunda assertio: Priuatio formaliter sumpta, est in rebus seclusa operatione intellectus. Hæc est contra nonnullos, præsertim è recentioribus Philosophis, existimantes, priuationes in sola mentis notione esse: eam tamen ample-
C ctitur Caietanus, 1. part. quæst. 48. att. 2. & in libello de Ente & essentia, capite primo. Ferrariensis 3. contra Gentes, capite 19. Eandemque innuit D. Thomas in quæstionibus de Malo quæst. 1. art. 2. Suadetur vero in hunc modum: Forma, eiusque priuatio, vt Aristoteles docet in cap. de Oppositis, versantur circa idem subiectum: ergo quoties in tempore à natura constituto subiectum forma caruerit, inerit ei formæ priuatio. Hoc autem contigit, seclusa qualibet
D mentis actione: igitur priuatio inest in rebus formaliter sine intellectu. Aduerte autem, priuationem esse in rebus, nõ per aliquam existentiam, quæ ipsi formaliter competat. *Quomodo priuatio sit in rebus.* Nam cum existentia positiuum quidpiam sit, fieri nequit, vt negationem re ipsa proprieve informet. Dicitur ergo priuatio existere fundamẽtaliter, seu merito sui fundamenti; quatenus videlicet existit subiectum, cui suo modo re ipsa conuenit.

E

ARTICVLVS II.
SOLVTIO ARGVMENTORVM, qui probare videbantur, priuationem esse ens.

NVnc argumenta superius adducta diluamus. *Solutio. Idem asserit D. Anselmus in lib. de Casu Diabeli, ca. 41. de conceptu Virginis, cap.* Ad id, quod primo loco propositum
F fuit, respondendum est cum D. Augustino, in libro de vita beata, capite 4. tenebras (quod de cæteris priuationibus similiter accipiatur) ita dici esse in aliquo, ac si diceretur, nõ esse ibi lux. Quod Caietanus ad artic. 2. quæst. 48. 1. part. planius edisserens, inquit, priuationem dici in esse rebus, per remotionẽ formæ in actu exercito: quia nimirum priuatio insidet subiecto, non vt inhærens, id enim entis positum est: sed vt exercens actum remouendi formam.

Ad

A Ad reliquam eiusdem argumẽti partem dic: omnia, quæ quoquo modo in naturæ vniuersitate esse dicuntur, etiam ea, quæ nullum entis gradum obtinent, diuinã bonitatem prædicare, hoc est, ad bonitatis diuinæ laudem cõtemplantium mentes allicere. Quod D. Augustinus tum aliis in locis, tum in libro de Natura boni aduersus Manichæos, hisce verbis explicat: Priuationes rerum sic à Deo ordinãtur, vt non indecenter vires suas habeãt: quemadmodum in cantu interpositiones silentiorum certis moderatisque interuallis, licet vocum priuationes sint, suauitati cãtilenæ aliquid cõferunt; quemadmodum item vmbræ in picturis eminentiora quæque distinguunt, ac non specie, sed ordine placent. Vnde & in Hymno trium puerorum etiam lux & tenebræ laudant Deum, id est, eius laudem in bene considerantium cordibus pariunt. Ex quo patet, non eo duntaxat modo, qui in argumento affertur, sed hoc etiam, quem D. Augustinus tradit sumi verbum, Laudare, in diuinis literis: quo pacto in ea etiam, quæ intellectu carent, imo & quæ vere entia non sunt, cadere potest.

Rerum priuationes, quo pacto ordinentur à Deo.

Consule D. Isidorum lib. de summo bono.

Ad secundum argumentum, quoad priorem partem, dicendum: hac maxime de caussa inter alias priuationi maleficium attribui, quia materia ex eo, quod absentium formarum priuationem in se cohibet, vt actum formæ, quo caret, admittat: actũ formæ, cui veluti matrimonio coniuncta erat, repudiat atque ita adulterina quadam ratione maleficium cõmittit. Ex quo non colligitur; aliquam ei effectricem vim inesse, vt erit consideranti perspicuum. Ad posteriorem partem eiusdem argumẽti dicendum est; Aristotelis sententiam eo loco esse, tenebras percipi visu, non quod aliqua videndi actio feratur in tenebras, sed quia aspectus non percipit lucem, quod est percipi tenebras negatiue.

Solutio 2.

Tenebræ quo modo percipi visu dicantur.

Ad tertium: priuationes vt proprie essentiam non habent, ita nec proprie definitiones essentiales vendicare; sed explicationes quasdam remotionum, in quibus ipsæ consistunt.

Solut. 3.

Ad quartum: Ex eo, quod priuationum conceptus habeamus, nõ sequi, priuationes esse reuera entia, seu positiuum quidpiam. Cum enim conceptus rerum imagines dicuntur, nomine rerum tam res ipsæ, quam earum priuationes & negationes significãtur, ac si diceremus, conceptus esse eorum, quæ à nobis intelliguntur, similitudines, siue illa entia sint, siue non. Num autem priuationes non totum cõceptibus formarum; quas negant, sed aliis, qui ipsis proprii ac peculiares sint, percipiantur, cuius controuersiæ affirmatiuam partem veriorem credimus; tractat Ægidius in 1. dist. 36. qu. 2. Capreol. in 2. dist. 39. q. 1. artic. 3. & Ferrariensis 1. contra Gentes, cap. 71.

Solut. 4.

QVAESTIO VIII.

VTRUM PRIVATIO VERE PRINCIPIUM RERUM NATURALIUM SIT, AN NON?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENDERE VIDEANTUR, NON ESSE.

B NEgantem propositæ quæstionis partem, conabitur quis hunc in modum suadere. Principia, vt Aristoteles docuit capite 6. huius libri tex. 59. manere semper oportet: sed priuatio accessu formæ aboletur: non est igitur principium. *1. Argum.*

Secundo: Priuatio, teste eodem Aristotele, cap. 6. huius libri, tex. 66. est principium ex accidente: igitur non est vere proprieque physicarum rerum principium. Consecutio probatur:
C quia si omnia, quæ ad generationem ex accidente concurrunt, principia censenda essent, plura forẽt principia, quam tria. Nam iis etiam annumerari deberet; verbi gratia, forma rei intereuntis, sine qua non datur generatio. *2. Argum.*

Deinde: Si qua priuatio esset rerum naturalium principium, maxime esset priuatio formæ rei, quæ gignitur: sed ea non est, nulla igitur est. Probatur assumptio: quia huiusmodi priuatio nunquam dari videtur. Nec enim datur in eo
D temporis momẽto quo forma inducitur; siquidem præsente forma euanescit eius priuatio. Nec etiã tempore antecedente, quod ita ostenditur: Priuatio est negatio formæ in subiecto natura apto, sed ante punctum generationis materia non est apta ad formam, cum nondum habeat dispositionum omnium apparatum ad eam excipiendam: igitur tempore antecedente non est in materia priuatio formæ. *3. Argum.*

Item: Esse principiũ est esse ens: (principium
E enim relationem significat ad ea, quæ à principio dependent, aut quoquo modo procedunt) atqui superiori quæstione ostensum fuit, priuationem non esse ens: non potest igitur priuatio esse principium. *4. Argum.*

ARTICVLVS II.

F
PRIVATIONEM ESSE VERE PRINCIPIUM, NEC SUPERIORA ARGUMENTA OPPOSITUM CONCLUDERE.

IN hac controuersia Plato, & ex antiquis Philosophis nonnulli, Priuationem è numero principiorum exclusere; vel quod eam tãquam non ens despicatam habuerint: vel quia nihil in ipsa præter maleficium agnouerint. Rectius Aristoteles, qui eam principiis annumerauit; non quidem iis, quæ in compositionem veniunt, sed

Plato & alii priuationem non numerarũt inter principia.

sed quæ per se ad generationem requiruntur, cuius sententiæ veritas paucis hunc in modum confirmari poterit. Id vnde per se generatio proficiscitur, vere ac proprie principium illius est: sed generatio per se oritur à priuatione, tanquam à termino à quo: ergo priuatio est principium per se generationis. Maior propositio nota est: minor probatur: quia generatio (vt sæpe diximus) est progressio à non esse, vt à termino à quo; hic autem cum non sit materia (siquidem terminus, à quo res oritur, vtpote formæ geniti contrarius, non manet; materia autem semper manet) cōsequens fit, vt sit ipsa formæ priuatio.

Lege Aphrodiseum lib. 2. Nat. qu. cap. 11.

Sol. 1. arg. *Horum explicationes collegit Zimara in suis dilucidationibus.* Argumenta vero superius adducta hunc in modum explicanda sunt. Ad primum, omissa Græcorum & Latinorum Interpretum in eo loco enarrando dissensione, respondendum est, necessario manere principia, non omnia, sed quæ in rei genitæ compositionem coëunt: vel omnia simpliciter manere, id est, omnia ad quamlibet generationem, seu singula tria ad singulas generationes concurrere, vt Ammonius & alii interpretantur.

Solut. 2. Ad secundum, Priuationem dici Principium per accidens, non generationis (sic enim principium per se est) sed compositionis, quatenus materiæ, ex qua compositum coalescit, accidit, habere in se priuationē formæ. Aduertit etiam D. Thomas in explicatione eius loci, dici priuationem principium per accidens, si accipiatur pro priuatione formæ alterius rei, non eius, quæ gignitur.

Solut. 3. Ad tertium, admittenda est maior propositio, neganda minor; & ad eius probationē dicendum; materiam quamdiu formam non habet, esse illa absolute priuatam, aptamq; ex sese ad eam recipiendam; quamuis proximam & completam aptitudinem tunc solum obtineat, cum peruentum fuit ad terminum, complementumq; omnium accidentium, quibus ab agente disponitur, qui terminus in ipso tantum generationis momēto datur: extrinsece tamē, cum in eo omnia prædicta accidentia ex toto pereant, abscessii formæ ac prioris, factaq; vsq; ad materiam primam resolutione, vt in libris de Ortu & interitu dicemus. Vt vero in ipso puncto generationis prius natura, quam materia formam recipiat, inest ei summa aptitudo ad ipsam recipiendam, ex vi accidentium, quæ toto tempore præcedenti in ea fuerunt, & in ea progressione naturæ, siue in eo priori, vt loquuntur, insidet in materia exactissima formæ priuatio. Nec repugnat, in eodem instanti temporis secundum aliam & aliam considerationem, dari in materia & priuationem formæ, & ipsam formam; licet talis priuatio in eodem instanti re ipsa ac simpliciter aboleatur.

Solut. 4. Ad quartum dicito; si illud pronunciatum; esse principium est esse ens, significet, quidquid principii rationem habet, necessario esse ens, falsum id esse: si autem sensus illius sit, id, cui relatio principii conuenit, posse aliquam rationis entitatē intellectus beneficio obtinere, eo modo, quo superius diximus: tunc verum quidem esse, quod in prædicto etrato assumitur; sed non recte ex eo concludi, priuationē in se spectatam esse ens, seu positiuum aliquid.

Solut. 5. *Quomodo ens possit pendere à non ente.* Ad quintum, negari debet, id quod est ens, non posse à non ente dependere, dummodo ab eo non dependeat, vt ab influente, aut impertiente aliquod esse; sed tanquam à termino, atq; vt ab eo, quod essentialiter ad suum conceptum requirit. Ita vero sese habet generatio respectu priuationis.

QVAESTIO IX.

NVM IN QVALIBET RE NAturali; præter materiam danda sit forma substantialis, necne?

ARTICVLVS I.

FORMAM SVBSTANTIALEM antiquioribus Philosophis magna ex parte ignotam, posterioribus notam fuisse.

INstitutæ disputationis series postulat, vt de tertio rerum naturalium principio, hoc est, de forma disseramus. Porro inesse rebus naturalibus non materiam solum, sed etiam formam, quæ sit pars quidditatis, licet veteres Physiologiæ auctores, vt constat ex 1. libro Metaphys. cap. 2. & ex iis, quæ tradit Laertius lib. 7. de Vitis Philosophorum; magna ex parte latuerit: agnouit tamen in primis Italicæ sectæ institutor Pythagoras; tum eiusdem familiæ alumnus Timæus Locrensis, qui materiam ex se nullas habere formas, & tamen eas subinde posse recipere, variis similitudinibus expressit, in hunc fere modum: Qui vnguenta suauiter redolentia confecturi sunt, humidam materiam, quam certo condire odore volunt, ita præparant, vt odorem nullum proprium habeat: & qui materiis mollibus, impressionique cedentibus figuras imprimere aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed exactissima quadam leuigatione eas poliunt. Ita illud, quod in omnibus passim cæterorum omnium simulacris, recte figurandum est, his omnibus formis natura sua carere necesse est. Hæc Timæus apud Platonem. Ipse autē Plato ex propria quoque sententia, (vt liquet ex iis, quæ ab eo variis in locis, & ab Alcinoo in libro de eius doctrina, capite 8. tradita sunt) substantiales formas posuit. Quarum duo genera statuit, vnum expers

Pythagoras & Timæus formarum assertores.

expers materiæ, quod idem dixit:alterum cum materia coniunctum:quod formæ nuncupatione minus dignum credidit, ideoque receptam imaginem appellandum censuit.

istoteles. Iam vero Aristoteles, substantialium formarum positionum multo apertius & luculentius astruxit plurimis in locis, vt hoc in lib. cap. 7. text. 65. & lib. 2. cap. 1. text. 12. Item 2. de ortu & interitu, cap. 9. text. 51. lib. 2. de anima, c. 1. & in toto eo opere lib. 7. Metaph. cap. 4. & li. 13. cap. 2. Cuius sententiam omnes fere consequentes Philosophi magno consensu approbarunt: & si ex Platonicis nonnulli, magistri sui vestigia persequentes, circa modum, quo forma cum materia societatem coit, à Peripateticis dissenserint; qua de re separatim suo loco.

ARTICVLVS II.

AFFIRMATIVAM QVAESTIONIS partem omnino veram esse.

Ratio. SOlet autem substantialium formarum assertio multis ex capitibus longo rationum ductu, à Philosophis comprobari. Nos potiora tantum argumenta in medium afferemus, quorum primum ita habet. Res naturales sunt compositæ, non ex materia duntaxat: quia cum hominis, lapidis, & leonis eadem sit communis materia, eadem foret omnium essentia, & definitio: habent igitur præter materiam proprias *sponsio.* formas quibus inter se differunt. Quod si quis occurrat, composita Physica constare ex materia, quæ sit substantia, atque etiam ex forma, non tamen quæ substantia sit, sed accidens; is *futatio [hui]us respõ[nsion]is.* facile confutabitur. Imprimis hoc modo. Materia est nuda potentia, vti superius demonstrauimus, & tamen est substantia, vt aduersarius fatetur: ergo & forma multo maiori iure substantia erit. Secundo, si forma esset accidens, nulla esset generatio substantialis, siquidem materia gigni non potest; inductio vero accidentium, non substantialis, sed accidentaria generatio est. Tertio, vel ipsa composita naturalia sunt accidentia, vel substantiæ: si accidentia, non igitur constituuntur ex materia, quæ sit substantia: si substantiæ, non ergo constant ex forma, quæ sit accidens; alioqui aut non substantia ex substantiis, aut non accidens ex accidentibus coalesceret, quorum neutrum fieri potest.

atio. Rursus idem hunc in modum suadetur. Singulis rebus naturalibus aliquæ propriæ & peculiares functiones conueniunt, vt homini ratiocinari, equo hinnire, igni calefacere, atque ita cæteris: sed eiusmodi functiones oriri nequeunt à materia, quæ, vt supra ostendimus, nullam effectricem vim habet: oriuntur ergo à substantiali forma. Nec satisfaciet, qui dixerit proficisci à materia instructa accidentibus.

A Quæro enim, cur isthæc potius accidentia in hac materia, quam illa cõspiciantur, cur igni potius calor, quam frigus competat? cur aerem leuitas, non grauitas sequatur? Cum igitur huius rei causa ad materiã referri non possit, tum quia ob insitam inertiam, nudæque potentiæ sterilitatem, nullum ex se accidens profundit; tum quia cum vna atq; eadem sit in rebus sublunaribus, eadem iis omnibus accidentia promiscue inessent; plane sequitur talium acciden-

B tium originem ad formam substantialem, vti ad ipsorum fontem referendam esse. *Materia nullum ex se accidens profundit.*

Proinde negari non potest, vnicuique rei naturali suam inesse formam substantialem, ex qua constet, à qua gradus præstantiæ & perfectionis in compositis Physicis desumantur; à qua omnis rerum propagatio dependeat; à qua sua cuique rei nota & character insideat; quæ quidquid operis in natura fit pro sua facultate moliatur; quæ omnes eliciat, tum vitæ, tum re-

C liquorum munium actiones; cui accidentia tanquam instrumenta subsidio veniant; quæ denique spectabilis huiusce mundi theatrum, sua varietate ac pulchritudine mirificè distinguat atque exornet. *Substãtialis formæ encomia.*

QVÆSTIO X.

VTRVM APTA IDONEAQVE sit forma substantialis definitio.

D

ARTICVLVS I.

SOLVTIO PROPOSITAE dubitationis.

CVm varia sint formarum genera; quandoquidem aliæ sunt accidentariæ, vt calor; aliæ substantiales, vt anima: rursusq; substantialium aliæ assistentes, vt intelligentia mouens

E cœlum; aliæ informantes, vt formæ elementorum, stirpiũ, & animalium: non quærimus hoc loco de definitione formæ in cõmune; sed substantialis informantis duntaxat. Huius ergo descriptionem paucis complexus est Arist. 2. lib. c. 3. text. 28. aiens, formam esse rationem quidditatis, id est, id in quo cuiusque compositi naturalis essentia præcipue continetur, seu quod essentiam rei eiusque definitionem absoluit, & ab aliis distinguit. Apertius hunc in modum defi- *Cuius formæ definitio inquiratur.*

F niri potest: Forma est actus simplex, substantialis, vnum per se cum materia constituens. Dicitur actus, ad excludendam materiam: simplex, ad reiiciendum quodlibet ex multis actibus inter se diuersis concretum, vt album, dulce: Substantialis, ad remouendas formas simplices accidentarias: Deniq: dicitur; constituens vnum per se cum materia; propter intelligentias, quæ nequeunt cum materia in vnius compositi naturam venire. Aduerte autem verbum illud, *Forma definitio. Eius enucleatio.*

constituens,non ita accipiendum, quasi forma existimari non debeat, nisi quæ actu vnum per se cum materia componit, sic enim animus rationis particeps, dum extra materiam per se cohæret, non esset forma; cum tamen ex sua essentia, à qua destitui nequit, sit actus & forma corporis. Ea igitur particula sic intelligenda est, vt forma constituat, id est, suapte natura constituere possit, vnum per se cum materia.

ARTICVLVS II.

QVIBVS NOMINIBVS SVBSTANtialis forma vis & præstantia à Philosophis describatur.

Sane vero vt multiplex est formæ dignitas: ita eam Philosophi variis nominibus appellarunt, & quasi definierunt Pythagoras eam vocauit Vnum; quod incertam ac vagam materiæ rationem, in vnam certamve speciẽ contrahat: vel quod vnitatem affectet: sicuti materia multitudinem seu diuisionem, tum quod anima, quæ inter formas principatum habet, vnionem elementorum, partiumq; corporis efficiat. Nam cum corpus ex elementis coalitum in perpetuo fluxu sit, continentis cuiuspiam opera egebat, ne fatisceret. Hinc est illud Pythagoreorum dogma: Rerum ita sunt initia, Infinitum, Vnum, Duo, hoc est, Deus, Forma, Materia. *Pythagoras*

C

Timæus Locrus apud Platonem, eam dixit: Mentem aiens mundum hunc, qui sub aspectum cadit, necessitate, id est, materia; & mente, id est, forma constare: quo loco formam mentem appellauit; quod sit adumbrata quædam primi ac puri actus, diuinæque mentis similitudo. Ob quam etiam rationem à Platonicis Diuina soboles dicta est. Nuncupat item Plato formas Physicas, Similitudines & Effigies, quod sint imitationes quædam idearum: & vmbras, quod eam videantur habere rationem ad ideas, quam vmbræ ad corpora. Ideoq; 7. de rep. ait, nos in hac mortalium orbe, non aliter atque in specu esse collocatos, ac solas inspicere rerum vmbras, quas ob assuetudinem existimamus vere esse. *Timæus.* *Platonici. Plato.*

D

E

Apud Aristotelem nuncupatur forma Diuinum, Pulchrum, Optimum. Finis Diuinum; quod sit participatio quædã diuini esse, vti proxime dicebamus: pulchrum, quod materiam decoret, totamque mundi quasi scenam, spectanda varietate exornet: optimum, quod sit quidpiam maxime perfectum & appetibile: finis generationis, quod genitor in re, quam efficit, eam sibi vti propriæ formæ effigiem exprimendam proponat, vt declarat D. Thomas 1. part. quæst 44. art. 4. A quibusdam appellatur Terminus, quoniam vt antea dicebamus, tria etiam diffluentem ac vagam, certis finibus coerceat, veluti norma quædam mensuraque *Aristoteles.*

F

Alij.

A rerum. Vnde Aristoteles 3. huius oper. c.7. text. 67. dixit formam causam esse terminationis & continentiæ. Ab aliis dicitur Character, quod cuiq; rei quasi notam imprimat, qua cognosci & distingui possit à cæteris: vnumquodq; enim ex sua forma spectatur ac secernitur. Denique vulgari nomine dicitur forma quod sicut forma per artem inducta materiam secundariam, vt æs & lignum; ita ipsam materiam primam concinnet atq; efformet. Plura in hanc sententiam scripsit Albertus M. hoc in lib. tract. 3c.17.

B

QVÆSTIO XI.

VTRVM EX FORMA SVBSTANtiali & materia vnum fiat.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN NEGATIVAM partem controuersiæ.

Superiori quæstione, cum formam definiremus, asseruimus, ex illa & materia vnum quidpiam e fici, nunc ad illustriorem rei notitiam, an id ita se habeat, disquiremus. Ac primum nonnulla sese offerunt argumenta, quibus negatiua pars ostendi videatur.

Primum est, Vel ex materia & forma substantiali fit vnum, interuentu alicuius medii, quod eas concilliet, & mutuo connectat, vel proxime absque vllo medio, aut vinculo: sed neutrum horum videtur dandum: nõ igitur ex materia & forma substantiali vnum fit. Probatur Minor, quoad priorem partem; quia tale medium si daretur, oporteret esse aliquod accidẽs, quod prius in materiam reciperetur: id vero esse non posse ex eo ostenditur; quia cum inter actum primum & secundum sit ordo essentialis, nequit materia secundum ante primum admittere. Item, quia si esset accidens, iam materia & forma accidentario nexu iungerentur; nec ex illis vnum quid substantiale, sed accidentarium coalesceret. Quoad posteriorem vero partem, suadetur eadem Minor, quia vt Proclus ait com. 3. in Timæum, multitudo omnis, nisi in composita futura sit, eget conciliatrice harmonia, hoc est, requirit proportionem accommodationemq. ipsarum rerum inter se, quæ accommodatio non nisi tertio aliquo, velut sequestri, perficitur. Item, quia si forma posset per se atque immediate copulari cum materia: posset ei saltem diuina virtute sine media quantitate vniri; sicque ex anima rationali & materia resultaret compositum vnum per se, quod non aliud foret quam homo. Quare existeret homo sine capite & corde, cæterisque partibus integrantibus; quod non videtur concedendum. *1. Argum.*

Secundum, Si ex materia & forma substantiali fieret vnum per se, fieret quoque ex materia & forma accidentaria per se vnum: sed ex *2. Argum.*

hoc

his non fit, vt palam est: ergo nec ex illis. Maior probatur, quia vtrobique videtur par ratio inueniri, cum non solum forma substantialis, sed etiam accidentia sese habeat ad materiam, vt actus ad potentiam quam perficit.

um. Tertium. Quæ magis distant, minus inter se vniuntur; sed forma substantialis & materia magis distant, quam accidens & subiectum, cum forma substantialis sit ens in actu, materia ens in potentia: contra vero tam accidens, quam eius subiectum sint entia in actu: Igitur minus poterunt inter se vniri forma & materia, quam accidens & subiectum: quare cum hæc non conueniant in vnam tertiam naturam, quæ sit ens per se, neque illa conuenient.

um. Quartum. Ea, quæ non affectant mutuam vnionem, non possunt inter se naturaliter coniungi: sed materia cum sit, vt alibi diximus, causa diuersitatis & multitudinis: (vnde à Philosophis dualitas & infinitum vocabatur) minime affectat vnionem: non potest ergo naturaliter cum forma coniungi; proindeque nec ex mutuo eorum complexu vnum quid existet.

um. Quintum. Saltem inter materiam & formam humanam non potest naturalis nexus intercedere: ergo saltem hæ non possunt in vnius compositi per se naturam connecti. Antecedens probatur: quia si talis vnio esset naturalis, sequeretur animam separatam habere natiuam propensionem ad materiam, sicque statum extra corpus esse ei violentum: & quod inde videtur consequi, resurrectionem corporum futuram naturalem, non vero diuinæ potestatis miraculo exhibendam, quod falsum est.

tum. Sextum. Si ex hac forma & hac materia fieret vnum per se, pari ratione ex hac forma & quacunq; alia materia posset effici per se vnum: sed non potest, ergo, &c. Maior probatur: quia quælibet materia prima est pura potentia: quę videtur esse tota ratio, cur ex illa & forma substantiali dicatur vnum fieri. Minor inde suadetur: quia si ex hac forma & quælibet materia posset fieri vnum, vtiq; haberet hęc forma sine discrimine ordinem ad quamlibet materiam: quod tamen falsum esse ea ratio ostendit, quia non magis pendet forma a certo efficiente, quam à certa materia, à qua educitur, cuive vnitur. Quare sicuti forma huius equi, v. g. nequiuit ab alio, quam à proprio suo progenitore effici, ita nec è cuiuslibet materiæ, sed certę & definitæ potestate educi potuit. Et quod inde consequens est, non cuilibet materiæ, sed certæ sibiq; à natura destinatæ, ad vnius compositi societatem coniungi poterit.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR PARS AFFIRMATIVA QVÆSTIONIS.

ng. Vni- ta modi. VT propositæ quæstioni satisfiat, prænotandum est, quinque esse, quo ad præsens A institutum attinet, vnitatum discrimina, à quibus totidem modis vnum dicitur. Prima vnitas est aggregationis, vt in aceruo lapidum. Secunda ordinis, vt in exercitu, quę maior est, quam prima; magis enim vniuntur, quæ ordinē habent, quam quæ turbata confusione dissoluta sunt.

Tertia est vnitas per accidens, vt in accidente, & subiecto cui inhæret: quæ maior est quam secunda, etenim in secunda nullum eorum, quę ordinem habent, in altero insidet. Quarta est B vnitas per se in rebus compositis, quæ videlicet resultant ex compositione partium, in aliquam tertiam naturam coeuntium, qualis cernitur in quantitate bipalmari, composita videlicet ex duobus palmis inter se, vno eodemque communi termino coniunctis. Et hæc vnitas maior est, quam tertia, cum vnitas per se reddat absolute vnum; vnitas vero per accidens non nisi cum adiectione & secundum quid. Quinta est vnitas per se in rebus simplicibus, & in substantiis C à materiæ commistione liberis: & hæc cæteris longe præstat, cum emineat extra omnem compositionem partium realiter dissidentium. Cum ergo ab his quinque vnitatum differentiis vtrum dicatur, dum in quæstionem adducimus, vtrum ex materia & forma vnum fiat, accipiendum est vnum, vnitate quarto modo sumpta.

Conclusio sit: Ex materia & forma substantiali fit vnum per se. Hæc traditur ab Aristotele D lib. 2. de anima, c. 1. text. 7. & 8. Met. c. 6. text. 15. à D. Thoma 1. part. q. 76. art. 7. Scoto 8. Met. c. vltimo, q. 4. Durando in 2. d. 12. q. 2. Alensi 3. part. quæst. memb. 1. art. 1. Estque eius veritas inde conspicua, quia ex formæ & materiæ nexu resultant composita naturalia: vt homo, ignis, cœlum aliaque eiusmodi, quorum vnum quodque est totum quid per se vnum. *Conclusio.* *à Scot. 8. Metaph. q. 28. Lauell. q. 7.*

Si quis vero sciscitetur, quænam huiusce mutuæ cohæsionis & nexus causa sit? dicendum E in primis, non posse materiam & formam in vnum coniungi, nisi illa ad hanc recipiendam idoneis accidentibus ab agente præparetur; atque ita dari causam extrinsecam prædicti nexus, nempe ipsum generans: tum præterea dispositiones ab eo inductas; quæ partim ad causam ipsam efficientem, partim ad materialem spectant. Ad efficientem, quatenus sunt instrumenta, per quæ generans operatur: ad materialem, quatenus vagam materiæ potentiam F coercent, habilemque reddunt ad hanc certam & definitam formam recipiendam. Cæterum nulla datur interna causa media, cur ex materia disposita, & ex forma substantiali vnum per se fiat (eo modo, quo, verbi gratia, in linea datur punctum: copulans in vnum duas lineæ medietates) nec huius rei alia ratio est nisi quod pura potentia, eiusque actus substantialis, ad se primo vicissim ordinantur, & ingenita propensione absque alio medio in *Dispositiones ab agente inductæ ad quod genus causæ pertineant.* *Cur ex materia & forma substantiali fiat vnum per se.*

vnum conspirant, ac denique naturali quadam societate ad totum perficiendum vniuntur, vt locis ante citatis docet Aristoteles, edisseritque Scotus in 2. d.12. q. 1. & Auerroes 2. de anima, commento. 7. D. Thom. 2. contra gent. cap. 70.

De hoc Academicorum dogmate Galen. lib. de dogm. Plat. & Hipp. Bessario li. 3 contra calumn. c. 12. Fernel. li. 4. Physi. c. 2.

Quare minimè audiendi sunt Academici, qui quod viderent hominis formam & materiam, naturas esse quam maxime dispares, commenti sunt, animum nostrum a summo rerum opifice conditum, priusquam densum hoc & tenebricosum nostri corporis ergastulum subeat; inprimis corpusculo quodam illustri, tanquam simplici veste indui, tum alio subtili quidem, sed minus splendido, & ex tenuium præsertim elementorum permistione concreto exterius contegi; vt iis stipatus in tertium hoc mortale corpus ingrediatur, & huiusce medii interiectu cum eo societatem coeat. Hæc inquam Academicorum, non tam dogmata, quam insomnia, auscultanda nequaquam sunt. Vt enim in præsentia omittamus eum errorem, quo humanos animos ante propria corpora conditos faciunt; etsi materia & forma, siue humana, siue aliqua quæcunque, vsque adeo inter se naturis distent, vt sint primo diuersæ; possunt tamen sine eiusmodi vinculo in vnius compositi rationem arctissime associari: quia ad id non naturæ similitudo spectari debet, sed coaptatio & proportio, quæ magna est rerum conciliatrix. Vnde & Plato ipse, tam mundi quam hominis partium vincula, proportiones esse, quibus singula inter se colligantur, in Timæo prodidit.

Proportio magna rerum conciliatrix.

ARTICVLVS III.

DVBII CVIVSDAM enodatio.

Sane cum formæ tanta ad societatem cum materia ineundam insit propensio, iure quæsierit aliquis; num anima separata non impedita, possit vi propria semetipsam vnire corpori, si ei omnibus suis organis, totoque accidentium apparatu instructum, absq; alia forma substantiali diuinitus offeratur. In hac dubitatione affirmatiuam partem sequutus est, præter alios Henricus Gandauensis, quodlib. 11. quæst. 14. negatiuam Scotus in 4. dist. 43. quæst. 3. art. 3. & Capreolus, eadem dist. quæst. 2. art. 3. Richardus vero ibidem, in 3. principali q. 2. vtranque probabilem iudicat.

Cum Henrico videtur sentire Aureolus, & Bernardus apud Capreolum ad 3m.

Placet opinio Henrici. Non est enim cur negemus, posse animam sese intime præsentem exhibere tali corpori: quemadmodum & spatio, in quo consistit, & aeri à quo spatium occupatur, intimo atque indiscreto situ adest. Deinde, cum animam in corpore dispositio, vt in proprio perfectibili existentem, naturæ necessitate sequatur informatio animatioque eiusdem cor-

A poris, non secus ac albedinem corpori inhærentem dealbatio: vtiq, non est etiam, cur inficiemur, copulatum iri tunc animam Socratis cum suo corpore, ita vt ex vtriusque nexu Socrates reuiuiscat. Non enim propterea id, quod interierat, dicetur idem numero redire per naturam; sed vi miraculi, quo ponimus constitui diuinitus materiam eo modo quo diximus. Neque etiam tunc desiderabitur actio, qua attingatur vnio animæ cum corpore; tum quia in hominis

Occupatio.

B generatione eiusmodi actio ex parte generantis, non est distincta ab illa, qua materia cõgruis dispositionibus præparatur, quæ præparatio in hoc euentu diuina virtute præstanda est: tum quia, vt anima Socratis eadem actione creatur, & vnitur materię: ita nunc eadem actione, qua sese in materiam intulerit, eidem copulabitur. Et vero id amplius habet ortus aliarum formarum, quæ è materiæ sinu educuntur, quod præter illam, vel illas potius actiones quibus mate-

Lege Capr. in 2. d. 15. q. 3. artic. 3. Scot. d. 17. quæst. 1.

C ria ad earum receptionem disponitur (tot enim interueniunt actiones, quot accidentia realiter distincta à generante in materiam inducuntur) alia quoque detur actio ab eodem generante elicita, quæ ad formam intrinsece terminetur, eam simul producendo & copulando cum materia. Quod in animam hominis minime cadit: hæc enim, vt est per se subsistens atque immaterialis, ita corporea generantis actione immediate, siue intrinsece attingi nequit: etsi dici possit

Lege Ferrar. 1. cõtra gent, cap. 26 Sõc. 7. Met. quæst. 25.

D extrinsecus attingi actionibus, materiam ad ipsius introductionem concinnantibus.

Vt vero ea, quæ diximus, planius intelligas, aduerte, circa prædictam vnionem materiæ cũ forma, vnionem trifariam sumi. Primum, pro actione, qua forma materiæ vnitur. Secundo, pro illapsu, qua forma sese in materiæ substantiam penitus insinuat, pariterq; substantia materię in se, ac suo quasi gremio formam recipit, qui nexus est vnio substantialis. Tertio, pro re-

Vnio tripliciter accipitur.

E lationе vnionis, quæ consurgit inter materiam & formam. Hæc ergo tria in eodem temporis puncto constant, eo tamen ordine, vt actio, qua forma materiæ iungitur, sit prior natura, quam vnio substantialis; (siquidem hæc illam supponit) & vnio substantialis prior sit, quam relatio vnionis; quia illa proxima in est huius fundamentum, siue, vt vocant, ratio fundandi. Verum præter hæc datur vnitas totius compositi, quod est tertia quædam natura, à materia & forma

Lege Caiet. 1. p. q. 70. artic. 1.

F realiter differens, vt † alibi statuimus.

† Cap. 2. huius lib. 9. art. 3.

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD ARGVMENTA primi articuli.

Solut. 1. arg.

Nunc primi articuli argumenta soluamus. Ad primum dicendum est: inductis à generante siue à causa effectrici accidentibus quibus

quibus materia ad recipiẽdam formam idonea reddatur, nõ requiri aliquod medium, quo materia & forma inter se concilientur, sed suopte ingenio ac per se immediate copulari. Itaque danda est prior pars maioris, in hunc sensum intellecta, & ad primam eius impugnationem dicendum, vt plura in vnum coëant, egere mutua accõmodatione & proportione inter sese; verum hãc inter materiam & formam dari, vti diximus. Quod vero ad secundam impugnationem attinet, Henricus Gandauensis quodlib. 7. q. 17. Ægidius in 1. dist. 23. q. 2. Socin. 5. Metaphys. q. 22. Maironius in q. d. 12. qu. 8. negant, posse diuinitus effici, vt forma materiam omni quantitate exutam informet. Idemque de mente sancti Thomi esse, ac sibi videri probabile, scripsit Capreolus in 1. dist. 42. q. 1. art. vltimo. Nobis tamen oppositum videtur cum Argentinate, in 3. d. 5. quæst. 1. art. 1. Scoto in 4. dist. 10. q. 2. Bassolio d. 12. q. 2. & aliis. Nec enim ex eo vlla sequetur implicatio. Itaque potest diuina virtute anima Socratis nudæ materiæ vniri: quo in euentu resultabit ex iis compositũ quoddam naturale, nempe Socrates, constans partibus physicis, ad eius essentiam pertinentibus; licet organorum apparatu & integrãtium partium distinctione careat. Hæc enim, vt Socrates cohæreat, non absoluta, sed physica tantum necessitate exiguntur, cum sint accidentia materiæ, totique compositio aduentitia.

Solut. 2. Ad secundum, neganda est maior, dicendumque, non eandem esse rationem in forma accidentaria, atq; in substantiali, vt ex vtrauis simul cum materia vnũ fiat. Materia enim per se primo ordinatur ad formam substantialem, vt potentia ad actum sui generis insita proportione idoneum, aptumq; vt ambo in vnam tertiam naturam coëant: quæ habitudo inter materiam & accidentariam formam nequaquam cernitur. *Obiectio.* Quod si quis opponat, Aristot. lib. 2. de Anima, cap. 1. tex. 7. asserere, ex corpore & anima fieri vnum, quemadmodum ex cera & figura. Quare si ex his nõ efficitur vnum per se, nec ex anima & corpore, & vniuersium nec ex materia & forma vnum per se constare. *Dilutio.* In promptu est quod respondeamus; nimirum, similitudinem formæ & ceræ non in eo positam esse, quod eadem sit vnitas eius, quod ex anima & corpore, & eius, quod ex cera & figura resultat: sed quod neque anima, neq; figura egeant medio, quo connectantur ad constituendum compositum: etsi quoad vnitatem dispar sit vtriusque compositi conditio, cum alterum sit vnum per se aliud vero per accidens.

Solut. 3. Ad tertium dicendum; quæ magis distant quoad proportionem, minus inter se vniri, non tamen quæ magis distant secundum naturas: nunc vero materiam & formam, si mutua vtriusque proportio & habitudo spectetur, maiorem inter se habere conuenientiam ad cõdendum vnum, quam subiectum & accidentia, vt ex dictis patet. *Obiect. 6.* At non deerunt, qui probare cõtendant, ex subiecto & accidente effici vnum per se, propterea quod generatio accidentaria, qua Socrates albescit, est mutatio per se vna, quę proinde in vnum terminum per se ferri debet, non in alium, quam in compositum ex Socrate & albedine. *Responsio.* Resistendum tamen his erit, fatendo eam mutationem esse per se vnam, sed negando, terminari ad compositum ex Socrate & albedine: re enim vera nõ terminatur nisi ad album, quod est quid per se vnum, vtpote importans primario albedinem; secundario, & vt connotatum, Socratem, cui albedo insidet.

Solut. 4. Ad quartum, negandum est, materiam non affectare vnionem cum forma, siquidem naturali propẽsione in eam fertur, ipsamq; expetit, vt alibi ex Aristotele & Platone docuimus. Neq; obstat, quod à quibusdam Philosophis materia diuisionis & multitudinis caussa perhibeatur; (ob id videlicet potissimum, quod in sublunari orbe, dum alias atque alias formas successione admittit, & ipsa vna eademque secundum speciem manens in varias partes secatur, singularum sensibilium multitudinẽ & diuersitatem mundo exhibet.) *Cur materia diuisionis & multitudinis caussa dicatur.* Non enim hoc mutui inter ipsam & formam amoris consensum conspirationemq; adimit, cum vis amoris ex parte materiæ in eo cõsistat, quod ad formas inclinetur, easque in se recipere exoptet, & receptas suo gremio complectatur ac foueat, nec nisi contrariarum qualitatum impulsu dimittat.

Solut. 5. Ad quintum, negandum est antecedens, & ad eius probationem dicendum, animam habere ad corpus naturalem inclinationem, etiam dum est ab eo separata: & hunc statum nec esse illi violẽtum, cum ei anima ipsa non renitatur, quod ad rationem violenti exigitur: nec tamen naturalem (quidquid putauit Auicenna, cuius opinionem alibi confutauimus) cum naturale sit animæ, esse in corpore, cuius forma est: sed esse ei præter naturam, vt sentit D. Thom. 1. part. q. 80. art. 1. & Caiet. in commentariis eiusdem loci, qui status inter violentum & naturalem medius est. *Ita D. Aug. 12. super Genes. c. 35. D. Thom. 1. p. q. 25. ar. 1. ad 6.* Verum licet anima ingenitam propensionem habeat ad corpus, non idcirco resurrectio censenda erit naturalis; sed simpliciter supra naturam, ex parte modi & principii actiui, quod erit virtus diuina, supra consuetum naturæ ordinem & facultatem agens: esto prædicta resurrectio secundum quid naturalis dici possit, videlicet quoad finem, quatenus naturale est animæ vniri corpori, vt explicat S. Thomas 4. contra gentes ca. 81. Scotus in 4. dist. 43. q. 4. *Lege D. Th. in 4. d. 43. q. 1. art. 3. Caiet. 1. part. q. 76. art. 5. Ferrar. loco hic cit. contra gent.*

Pro explicatione vltimi argumenti aduerte inprimis, si materia cœlestis & sublunaris inter se specie distinguantur, quod in libris de cœlo expendimus; nec materiam cœlestem habere ordinem ad formas sublunares, nec materiam

teriam sublunarem ad formas cœlestes; proindeque nulla vi, etiam diuina, posse ex iis promiscue fieri vnum: quia nō ex quauis pura potētia & actu substantiali, sed ex iis quę inter se ordinem & proportionem habent, vnum conficitur. Si vero formam aliquam singularem ex inferioribus, cum materia inferiori cōpararemus, non poterit ea cuilibet materiæ (esto cuilibet sit pura potentia, nec enim ex hoc tantum ratio vnionis petenda est) per naturam vniri, sed sibi propriæ & peculiari: quia si forma materialis sit, pendet naturaliter eius conseruatio & productio ab ea materia, de cuius potestate elicitur: vt probat ratio adducta in argumento, ad confirmationem minoris propositionis. Licet non oporteat eam materiam decursu temporis eandem prorsus esse, quoad omnes sui partes, sed saltem eandem continuatione. Quod si forma immaterialis sit, hoc est, anima humana, pendet etiam à propria materia; non quoad esse, cum extra illam cohærere valeat; sed quoad officium informandi.

At enim vero, vt Fonseca lib. 5. Metaph. c. 2. q. 14. sect. 2. & 3. annotauit, quælibet forma sublunaris poterit cuius portioni inferioris materiæ diuina virtute coniungi: non quod earum inclinatio à Deo mutari possit: cum sit ipsa materiæ & formæ natura: sed quia si am bæ secundum se absolute spectentur, ad se mutuo inclinantur, habentque congruam proportionem, vt vniri queant: nullaque forma sublunaris ab vlla materia inferiori dependet necessitate absoluta, sed physica duntaxat: quatenus hæc numero forma ab agentibus naturalibus, quę limitatę virtutis sunt, non nisi interuentu & instrumentaria vi horum singularium accidentium potest in hac materia produci, eidemque vniri, si materialis sit, vel vniri tantum, si immaterialis existat. Item etiam (quod ex eo sequitur) quatenus in nulla materia, præterquam in hac datur cōpleta habilitas naturalis, ad hanc singularem formam recipiendam. Quæ completa habilitas duo requirit, videlicet proportionem ipsius materiæ ad formam & aptitudinē ad illam recipiendam, sibique copulandam, vel ad copulandam se sibi in ordine ad agens physicum. Vnde intelliges, ad vnionem huius materiæ cum hac forma, diuina virtute peragendam, pauciora requiri, quam si eadem vnio agentium naturalium facultate præstari debeat.

Materia & forma sublunaris absoluta spectata ad se vicissim inclinantur.

QVÆSTIO XII.

VTRVM OMNES AC SOLAE FORMÆ ordinis naturalis è materia subiectiua potentia educantur.

ARTICVLVS I.

VIDERI PARTEM NEGATIVAM veram, quoad formas naturalis ordinis.

A

QVia formæ de quibus in hac disceptatione agimus, aliæ sunt naturalis ordinis, vt forma equi, albedo, quantitas: aliæ non naturalis, vt gratia, lumē gloriæ, & formæ artificiales (accipimus enim naturale ita presse, vt ab arte facto distinguatur) propositam disceptationem ab iis, quæ priori genere continentur, auspicabimur. Ac primum quod dicendum non sit, eiusmodi formas de materiæ potentia educi, hunc in modum videtur ostendi.

Formarum maxima genera.

B

Formæ secundum rationes, quas Theologi seminales vocant, latent in materia: ergo etiā ante cuiusq; rei compositæ ortum nondum se prodant, actu tamen in materia iam insidents atq; adeo non ab illa denuo excitantur. Assumptum probatur testimonio D. August. cap. 7. & 8. lib. 3. de Trinit. vbi docet omnium, quæ ad oculos nostros prodeunt, occulta quædam semina in elementis mundi latere, per quæ illa, quæ in occulto erant, in apertum progrediūtur. Accedit, quod si formę non actu præiacent in materia, sed à genitore efficiuntur, nulla generatio respectu materiæ naturalis erit, sed violenta, cum ab Arist. lib. 3. Ethic. cap. 1. violentum definiatur id, cuius principium extra est, ita vt nullam id quod patitur, vim conferat.

1. Argum.

C

Secundo. Quod creatur, non egreditur de potestate materiæ, vt Philosophi vna voce confitentur, at formæ omnes, si nihil earum præfuit, e nihilo fiunt; quod nihil est aliud, quam creari: Igitur nulla è materiæ potestate egreditur.

2. Argum.

D

Tertio. Idem probare licet in formis notionalibus, siue intentionalibus, per quas nimirum potentię in obiecta intendunt, quales sunt imagines colorum, cæteræque cognoscibilium rerum similitudines. Nam cum eductio realem transmutationem designet, eiusmodi autē formæ sine rei transmutatione adueniant, quo pacto de subiecti potentia educentur.

3. Argum.

Formæ intentionales.

E

Quarto. Ascensus lapidis, motus circularis ignis, aspectus homini cæco diuina virtute collatus, relatio similitudinis inter duos candores, cæteræque relationes, quę rebus physicis adueniunt, sunt naturales formæ: & tamen has de materiæ potentia non educi, ea ratio probare videtur, quia in lapide non est potentia naturalis ad ascēsum, sed violēta: in igne non nisi neutra ad conuersionem; in cæco non nisi obedientialis ad aspectum. Denique relationes sicuti produci non dicuntur, ita neque educi dicendæ sunt.

4. Argum.

F

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEAtur oppositum ostendi, de formis non naturalis ordinis, & de anima rationali.

Contra

1. Argum. De formis artificialibus.

Contra vero, quod formæ non naturales à subiecti potentia educantur, videtur posse concludi: ac pro artificialibus ita opponimus. Formæ artificiales (vt forma statuæ) habent in subiectis potentiam naturalem, quod eis fortitan quis deesse crederet: educuntur igitur de illorum potestate. Probatur antecedés; primum, quia ars non quamlibet materiam, sed natura aptam & idoneam ad opus assumit. Vt enim est in prouerbio Pythagorico: Nō ex quouis ligno fit Mercurius. Deinde, quia alioqui dicendum esset, eas formas creari ad eum modū, quo gratia creari dicitur, propterea quod anima non habeat respectu illius naturalem potentiam.

Pythagoricum prouerbium.

2. Argum. De gratia.

Sed quod ipsa etiam gratia excitetur de potentia animæ, probatur. Namque vel anima in genere causæ subiectiuæ per se & vi sua continet, conseruatque gratiam diuinitus infusam, vel ad eam continendam supernaturali Dei auxilio eget. Hoc posterius non videtur dandum. Si detur primum, sequitur animam habere naturalem inclinationem & potentiam ad recipiendā gratiam. Nam quidquid potest aliquam formam naturaliter sustinere, potest eandem naturaliter recipere. Nihil ergo obstat, quo minus gratia de animæ potentia eliciatur, proindeque alia similia dona supernaturalia.

3. Argum. De forma humana.

Postremo, Forma humana procedit è potentia materiæ; non est igitur cur inter cæteras rerum naturalium formas ab hac communi lege excipiatur. Antecedens ostenditur. Primum, quia nō minorem vim habet homo, ad formam suæ speciei è materia promendam, quam cæteræ animātes; alioquin præstantissimum animal deterioris esset conditionis. Secūdo in materia est potentia naturalis passiua, ad excipiendam formam humanam: Ergo in ordine agentium naturalium dabitur etiam aliqua facultas actiua, à qua in eandem materiam infetatur. Deinde, quia vis actiua instrumenti, potest virtute principalis agētis excitari vltra suam speciem; vt patet in phantasmate, cuius instrumentaria opera ac ministerio, intellectus agēs species intelligibiles in patientem imprimit: Potest igitur facultas gignendi, etsi materiæ inhæreat, prout animæ rationalis instrumentum est, alterius animæ productionem attingere. Quare non videtur negandum, animum hominis elici è potentia materiæ.

ARTICVLVS III.

REFVTANTVR FALSAE QVORVNdam sententiæ.

Opinio Anaxagoræ.

In proposita quæstione, magna diffidentium Philosophorum contentione certatum fuit. Qui enim Anaxagoræ disciplinam secuti sunt, asseruere, formas omnes singulis in rebus occultas esse, vique gignentis causæ ex fortuita ac turbata congerie in ordinem traduci, & quasi sopitas excitari, atque in certam speciem componi. Hanc opinionem cap. 4 huius libri confutauit Aristoteles. Altera fuit Platonis sententia in Phædone, qui docuit rerū intereuntium formas non semper in materia extitisse; sed in ipsam ex idearum fontibus, id est (si probe eum Aristoteles interpretatur) à substantiis quibusdam, per se extra singularia cohærentibus, in materiæ conceptaculum influere. Hoc etiam placitum multis in locis coarguit Aristoteles, ostendens, eas substantias nullo pacto in natura dari posse, frustraque illas ad rerum generationem asciscì. Auicenna autem in sua Metaphys. tractatu 9. cap. 4. & 1. sufficientiæ cap. 10. intelligentiam quandam finxit inter cæteras postremam, eandemque sublunaris mundi gubernatricem, à qua in materiam, ab agente physico prius dispositam, rerum naturalium formæ inducerentur; quam proinde cholcodem, hoc est, formarum datricem vocauit.

Platonis.

Vt 1. Metaphys. cap. 7. text. 25. & lib. 7. cap. 8. text. 28. & lib. 12. ca. 3. text. 18. & lib. 12. à ca. 7. & 2. de gener. ca. 9.

Auicenna.

Sententia Peripatetica de eductione formarum.

Contra illum Platonis, & hunc Auicennæ errorem, reclamat tum natura ipsa, indigne ferens admi sibi nobilissimam suam operationem, id est, generationem substantialem, tum schola Peripatetica communi consensu. Argumentatur vero contra eum D. Thomas 3. contra gentes cap. 69. & 103. aliisque in locis, ratione desumpta è septimo Metaphys. Aristotelis cap. 7. & 8. hunc in modum. Omne agens producit sibi simile: id autem, quod in natura generatur, non esse forma tantum, sed compositum ipsum (quia eius est fieri, cuius est esse; compositum autem proprie est, quia per se in suo esse cohæret & subsistit) oportet ergo, vt ipsum generans nō sit forma tantum, sed compositum ex materia & forma. Quare nec Platonicæ ideæ, nec intelligentia Auicennæ; sed id quod ex forma & materia constat, formas in materiam inducit, & composita naturalia progignit.

Vt 1. par. q. 65. ar. 4. & q. 105. art. 1. de potent. q. 6. artic. 3. quodlib. 9. art. 10. Vide etiam Heruæum q. 4. de Vnit. form.

Imbuenatur hæc ratio à Dur. in 2. d. 7. qu. 4 propugnatur à Ferrar. 3. cont. gent. cap. 103.

Quod si quis hanc rationem cauilletur, quod ex ea sequi videatur, nullum compositum physicum posse à Deo effici, cum inter illud, quale est, & Deum similitudo non sit: occurrit D. Thomas, compositum ex materia & forma assimilari Deo, non quidem secundum speciem, sed secundum continentiam virtualem: quatenus formæ omnes & materia ipsa, quæque ex his constituuntur, virtute in Deo insunt; quod tamen nulli formæ creatæ, quantumlibet naturæ dignitate excellat, conuenire potest. Sola enim forma, quæ est actus purus, atque omnis limitationis expers, ad nullum certū effectum coarctatur; sed circumscripte totam essendi & operandi vim in se cohibet, vt D. Dionysius 5. cap. de diuinis nominibus sapienter docet.

Ita vero communis est Theologorum sententia, non posse vllam substantiam à materia absolu-

T. Arg. 12. de Ciuit. c. 24. & seq. & lib 3 de Trin. cap 8. Alensis 2 p. q. 43. memb. 2. d. Thema 3 contra gēt. c. 103. L. Bo- nau. in 2. d. 7. q 2. & aliorum circa eam dist.

absolutam, excepto Deo formam aliquam, siue substantialem, siue accidentariam, in materiam per se inducere, sed duntaxat applicando naturalia actiua passiuis; hoc est, non posse angelos, ignem v.c. producere, nisi causas physicas, quibus excitari ignis queat, apte copulando. Id quod etiam hac ratione ostenditur. Nam si possent eiusmodi formas per se inuehere in materiam, vel id efficerent tanquā agētia naturalia, vel tanquam artificialia, id est, more eorum, quæ arte operant. r. Non priori modo; quia causæ naturales determinatæ sunt à natura ad certas actiones, peculiarique effecta edenda; vt ignis ad producendum ignem, non aquam; calor ad calorem, non frigus, aut Angeli non ad vnā m magis, quam ad aliam formam exhibendam præfiniuntur. Nam posteriori modo; quia ars supponit naturam, atque ita Angeli supponerent formam physicam, quam inducere in materiam conarentur. Nullo igitur pacto per se formam aliquam gignere queunt. Quia tamen elementorum proprietates, & astrorum contuitum; influxumque syderum, ac denique omnium rerum occultas vires pernoscunt; & corpora quæ ipsis quoad motum localem obediunt, paruo negotio aliunde comportare queunt: non est eis difficile, formas, quæ per eiusmodi causas in materiam introduci possunt, ad eum modum excitare. Atque hoc pacto Magi, ope dæmonum, quibus se nefaria societate astringunt, nonnunquam opera edunt admiranda; neque tantum spectris & fictitiis rebus oculorum aciem eludunt, sed veras etiam res, vti veros serpentes subito progenitos, spectandos offerunt, vt præter alios docet D. Augustinus 20. lib. de Ciu. Dei, cap. 19. & 3. lib. de Trinit. cap. 7. & 8.

Magi interdum ope dæmonū res veras affectus exhibent.

ARTICVLVS VI.

APPROBATVR ARISTOTELIS *opinio, traduntúrque variæ potentiarum notiones, quæ ad rem præsentem faciunt.*

Sententia Aristotelis.

INter ea Philosophorum dogmata, quæ articulo proximo confutauimus, medium locum tenet Aristotelica, & vera sententia, quæ statuit, formas ante cuiusque rei ortum, neque actu existere; sic enim nihil de nouo gigneretur: neque prorsus nō existere; alioquiiam aliquid natura ex nihilo efficeret: sed esse potestate in materia, & naturalium causarum efficacitate, de illius potentia & quasi gremio exciri, & ad actum perfectionemque adduci. Quod Aristot. decretum astruit D. Thomas 1. parte quæst. 45. artic. 8. Henricus Gandau. quodlib. quæst. 14. Scotus in 2. distinct. 18. quæst. vnica. Durand. quæst. 2. Capreolus distinct. 17. quæst. vnica. Herueus in

A tractatu de vnitate formarum quæst. 3. aliique Peripatetici fere omnes, variis in locis.

Vt tamen huic doctrinæ lucem afferamus, explicandum erit, quid sit naturalis potentia; quid ea, quam obedientialem vocant; quid etiam neutra, & violenta. Potentia naturalis est ordo, propensio inclinatiove, cuique rei insita, ad id quod sibi consentaneum est, vt potentia materiæ ad formam sibi proportionatam, vis oculi ad videndum; intellectus ad intelligen-

Soncinas 7. Metaph. q. 27. & 28. Potētia naturalis.

B dum. denique cuiusq, subiecta facultas seu capacitas ad actum sibi naturalem. Potentia obedientialis, est aptitudo, seu non repugnantia, quam res habent ad aliquid obtinēdum, ab eo, cui vel præter, vel supra naturæ modum obedire aptæ sunt. Quomodo inest ligno potentia ad formam statuæ quæ est præter naturam, prout natura ab arte distinguitur, & humanitati conuenit potentia ad vnionem cum Verbo diuino, vt D. Thom. ait 3. par. q. 4. art. 1. quæ vnio est

De Potētia obedientiali D. Thom. in 2. d. 18. q. 2. art. 2. Capr. in 1. d. 42. q. vnica a. 3. Herue. tract. de materia cæli quæst. 1.

C supra vim & facultatem totius naturæ creatæ. Num vero præter hanc bipartitam potentiæ notionem, dāda sit etiam in rebus physicis potentia neutra, & violenta, comparatione aliquorum actuum, discrepatio non parua est. Vocatur autem potentia neutra ea, qua res neque repugnat, neque inclinatur: violenta, qua repugnat. Scotus quæst. 1. prologi, & in 2. distinct. 2. quæst. 6. aliisque in locis, vtramque dari putat. Caietanus in 3. tom. tract. 3. quæst. 1. violētam

Potentia neutra.

D admittit, neutram negat. Nos quid verisimilius videatur, ita breuiter statuimus. Si materia sumatur, non per se tantum, sed vna cum forma, cui subest, nonnulli actus sese offerent, ad quos non naturalem habeat potentiam, sed violentam, vel neutram. Huiusce pronunciari veritas hunc in modum ostenditur. Forma terræ affecta grauitate, sicuti deorsum nititur, ita & ascensui repugnat: igitur materia, prout terrenę formæ in eum modum spectatę subiacet, recipiet,

Violentia. Opinionem Scoti tuetur Fichetus & Barg. eisdem in locis.

E ascensum cum renitentia & repugnantia: ac proinde respectu ascensus, dicetur habere potentiam violentam. Rursus forma ignis neque repugnat motui circulari, neque ad illum inclinat, cum sit ei præter naturam. Ergo materia, prout substernitur formæ igneæ; recipit motum circularem, sine inclinatione aut repugnātia; atque adeo respectu illius potentiam neutram vendicabit, quæ etiam obedientialis dici

Forma ignis vt se habeat ad motum circularem

F poterit, prout vtramque explicauimus. Sane hunc in modum accepta potentiæ neutrius & violentæ assertio, minime videtur à Philosophis repudianda.

ARTICVLVS V.

QVID SIT, FORMAM EDVCI *de potentia materiæ, & quibusd formis competat.*

Quibus,

QVibus ita positis, omissa Philosophorum hac de re controuersia, dicimus, vt aliqua forma de subiecti potentia educi perhibeatur, duplicem conditionem requiri, ac sufficere: vnam, vt ad id naturalis potentia subiecto insit; alioqui ipsa eductio non esset naturalis: alteram, vt quod educitur, sine talis subiecti adminiculo nec effici, nec permanere possit, quod vocant pendere in fieri & conseruari à materia. Etenim quod non ita dependet, haudquaquam è subiecto educi, sed extrinsecus aduenire censetur, vt Aristoteles loco, quem mox citabimus, de animo rationis participe enuntiat. Ita patet, vtramque conditionem requiri. Nec vero est cur vlla amplius addatur.

1. Conditio. *2. Conditio.*

Porro ob defectum primæ conditionis, neq; gratia, neq; lumen gloriæ, cæteraq; id genus; imo nec artificiales formæ, vt in progressu magis patebit, de potentia subiectorum excitari dicentur. Ob defectum secundæ constat, humanum animum non elici è potestate materiæ, quia etsi hæc ad eum recipiendum innatam habeat propensionem, ipse tamen extra illam cohærere per se valet, & eodem concursu, quo creatur, & in materiæ gremium à Deo infunditur, extra materiam creari potuisset.

Anima humana non elicitur de potestate materia.

Liquet igitur, quænam esse debeat propositæ disceptationis conclusio, nimirum omnes ac solas formas, quæ naturalis ordinis censentur, educi è potentia materiæ subiectiue, dempta forma humana. Etenim in his omnibus, vt ex argumentorum solutione conspicuum fiet, quæ explicatæ conditiones reperiuntur, præter quam in forma rationis participe, in qua secunda conditio locum non habet. Vnde Aristoteles libro 3. cap. 2. de Generatione animalium, affirmat solam formam humanam extrinsecus accedere, hoc est, neutiquam è materiæ sinu, vt reliquas formas, educi. Atque hanc materiæ vim & potentiam, vel balbutiebat, vel somniabat vetus Philosophia, cum omnia in omnibus, id est, omnes rerum naturalium formas in materia, è qua res Physicæ constant, esse prædicabat.

Conclusio totius quæstionis.

Proposita conclusio intelligenda est de iis formis, quæ nunc in materiam inferuntur. Nam eæ, quarum composita in prima rerum molitione à Deo procreata sunt; videlicet formæ corporum cælestium, & elementorum, non fuere eductæ de potestate materiæ. Non enim recte, ac proprie de materiæ potestate educi censetur, nisi ea forma cuius priuatio cum dispositionibus in materia præiuit: sic enim priorem conditionem, quam supra posuimus, intelligendam volumus. At nequaquam dicendum est, præfuisse tunc in materia priuationem eiusmodi formarum; cum tam ipsæ, quam earum materia & composita, eodem instanti à Deo producta fuerint. Nunc vero non solum formæ elementorum, & sublunaris materiæ potestate euocantur: sed ipsæ etiam formæ cœlestes, de potestate suæ materiæ euocari possent, si eam Deus cum suis dispositionibus absque formis creasset; vel nunc ab eis formas remoueret, deinde easdem aliasve reduceret.

Formæ corporum cælestium non fuerunt eductæ de potentia materia.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA primi articuli.

NVnc ad dilutionem argumentorum, quæ initio proposuimus, veniamus. Quod ad primum attinet, quænam sint rationes seminariæ, de quibus loco citato D. Augustinus agit, pertractat D. Thomas, 1. part. quæst. 115. art. 2. Durandus in 2. Sententiarum, dist. 18. quæst. 2. Heruæus ibidem, quæst. vnica, art. 3. & in tractatu de Materia cœli, quæst. 2. Ægidius in 2. distinct. 8. Capreolus in 1. dist. 42. quæst. vnica, art. 3. Vdalricus in sua Summa, lib. 4. Henricus Gandauensis quodlib. 4. quæst. 14. Sed omissis controuersiis dicendum, rationes seminarias nihil esse aliud, quam naturalium causarum, seu agentium, seu patientium, potentias & facultates, in quibus, veluti quibusdam seminibus, naturalia effecta continentur. Dicuntur autem in iis latere formæ, non quasi in ipsis actu sint, sed potestate, vt supra diximus. Ad reliquam argumenti partem respondendum, formarum e materia eductionem non esse violentam; quia tametsi externa vi fiat, ipsa tamen materia neutiquam iis recipiendis obluctatur: quod in definitione violenti intelligendum esse, monet Diuus Thomas, lib. 12. quæst. 6. art. 4.

Item D. Th. in 2. d. 18. q. 1. art. 2. *Rationes seminaria quæ sint.*

Ad secundum: reiecta Theologorum quorundam sententia, quos refert Magnus Albertus in 2. distinct. 1. artic. 12. aientium, omnes formas à Deo creari: & aliorum, qui putarunt formas esse materiæ coæuas, & in ea præexistere, non omnino expresso & absoluto actu, sed inchoatione quadam (cuius opinionis fuisse Magnum Albertum hoc loco, tractatu 3. cap. 3. & 15. putant nonnulli, quibus aduersatur Soncinas 7. Metaphysicæ, quæst. 28. aiens eum aliter censuisse) respondemus, admissa maiori propositione; dicendoque in primis nullam formam, excepta humana, proprie fieri; quia effectio non nisi in rem per se subsistentem cadit, vt superius diximus: atque ita nullam formam effici è nihilo, Ita Diuus Thomas 1. part. quæst. 90. art. 2. Responderi etiam potest, id creari, quod fit è nihilo, id est, nullo præiacente subiecto, è quo esse eius, quod fit, dependeat. Liquet autem omnes formas naturales, excepta humana, à materiæ societate omnino pendere, cum extra illam cohærere non possint. Quod si quis obiiciat, gratiam creari, & tamen effici præiacente subiecto, nempe au-

Solut. 2. *Nulla forma, excepta humana, proprie fit.*

pe angelo, vel anima rationali. Occurrendum A erit, gratiam suo modo creari vt octauo libro patebit: at licet fiat præiacente subiecto, id tamen non habet potentiam, naturaliter receptiuam illius, quo pacto definitio creationis intelligenda est.

Ad tertium: Ægidius in 2. Sentent. dist. 13. quæst. 2. Argentinas ibidem, quæst. vnica, artic. 3. Soncinas 7. Metaph. quæst. 8. aliique nonnulli opinantur, notionales formas haudquaquam educi è materia: idemque de luce asserendum B inquiunt Alensis libro 8. Metaphys. ad text. 13. & Dionysius in 2. distinct. 13. quæst. 1. Sed oppositum potius dicendum cum Richardo, in 2. distinct. 13. quæst. 1. aliisq; compluribus. Itaq; inficiamur, id tantum debere dici è materia elici, quod cum transmutatione reali fit, si eam transmutationem intelligant, qua aliquid per motum proprie sumptum producitur, aut qua non imago rei, sed res ipsa efficitur. Credimus enim, vt forma aliqua dicatur educi de potentia C cuiuslibet subiecti, sat esse, gigni illam in subiecto, interueniente duplici illa conditione, quam articulo superiori posuimus, siue per motum, siue absque motu fiat, siue esse reale, siue notionale habeat.

Vt Heruæus quodlib. 7. q. 20. & in 2. dist. 18. q. 1. artic. 2.

Solut. 4.

Ad quartum dicendum: licet terra aliquo modo potentiam habeat violentam ad ascensum, & ignis neutram ad motum circularem, vti diximus; tamen materiam primam per se spectatam, quo pacto de illa hoc loco agimus, potentiam D habere naturalem ad vtrumlibet horum motuum, vt ad actū naturæ suæ congruentem.

Quare hos etiam motus educi potentia materiæ: quanquam nulli locali id proprissime conueniat; quia aut is motus consideratur, vt idem cum superficie continentis, atque ita non inhæret mobili, vt de eius potentia educi proprie dicatur: aut sumitur, vt idem cum vbi, siue cum existentia mobilis in loco spatioue. Quæ existentia forma non est, sed modus quidam, vt E tertio huius operis libro dicemus. Quod vero attinet ad aspectum cæco diuinitus collatum, asserendum est, educi eum nihilominus de potentia oculi; quia semper oculus natura sua inclinatur ad obtinendum aspectum, vt ad formam sibi commensuratam. Nec obstat, quod amissum naturaliter recuperare nequeant. Id enim ex accidente est, nec impedit, quin per se, ac simpliciter ea forma fit de numero illarum, quæ suopte ingenio ab agente naturali in ma- F teriam induci posse dicuntur. Relationes autem cum spectata generis sui natura resultare possint, ac sæpe resultent, absque vlla actione propria earum subiecta attingente, vtrique pronuntiandum est, non proprie illas de subiectorum materiæve potestate educi.

Affectus cæco diuina virtute tributus, educitur de potentia oculi.

Relationes non proprie de subiect. potestate educuntur.

ARTICVLVS VII.

RESPONDETVR SECVNDI articuli argumentis.

Argumenta vero, quæ articulo secundo proposuimus, ita diluenda sunt. Ad primum respondemus (etsi alii contra opinentur) formas artefactorum, quæ simpliciter artificiales sunt (de his enim hoc loco agimus) non elici de potentia materiæ, quia respectu illarum non insidet materiæ naturalis potentia, sed obedientialis tantum: vt præter alios annotauit D. Thomas, & Ægidius lib. 2. huius operis, ad textum secundum, Scotus in 2. distinct. 18. quæst. vnica, & Capreolus in 2. dist. 6. quæst. vnica, artic. 3. Nam cum necesse sit, potentiam actui proportione respondere, nequit materia naturalem habere potentiam, nisi ad formas sibi naturales, etiam prout naturale ab artefacto distinguitur. Ad argumentum igitur negandum est antecedens, & ad priorem eius confirmationem dicendum, artificem assumere quidem materiam aptam, id est, quæ ad opus fieri & efformari possit; non tamen quæ ad formam artificiosam naturalem propensionem habeat.

Solut. 1. arg. 2. artic.

Formas simpliciter artificiales non elici de potētia materia.

Adde ad formas artificiales, de quibus sermo est, nullam terminari productionem, atque adeo neque eductionem, sed solum esse modos quosdam quantitatis, ex varia illius incisione aut compositione resultantes. Quare minus etiam, quam relationes, dici posse educi de potestate materiæ.

Formæ artificiales sunt modi quātitatis.

Ad refellendam vero posteriorem eiusdem argumenti partem, aduertendum erit, neque gratiam, neque artificiales formas, inuenire in subiecto naturalem potentiam, si proprie sumatur, & vt à nobis in quarto huiusce disceptationis articulo explicata fuit: hoc tamen esse discrimen, quod si potentia naturalis receptiua, fuso vocabuli significatu accipiatur, pro ea, quæ ab agente creato ad actum perduci potest: sic artificiales formæ habent in materia siue subiecto potentiam naturalem, non autem gratia, quæ à solo agente supernaturali elicitur. Hæc igitur causa est, cur gratia creari, seu concreari dicatur; non tamen formę artificiales: nimirum, quia illa fit ex nihilo, id est, non præsupposito subiecto, quod habeat potentiam aliquo modo naturalem, ad eam recipiendam; cum tamen secus accidat formis artificialibus, vt ex dictis constat.

Discrimen inter gratiam & artificiales formas quoad potentiam, quam in subiecto inueniunt.

Solutio 2.

Ad secundum, omissis aliorum responsionibus, dicimus; animam in genere causæ subiectiuæ, naturaliter sustinere & conseruare gratiam diuinitus infusam, sibique inhærentem, nec ad eiusmodi causalitatem præstandam maiori, quam communi & generali Dei concursu indigere: non habere tamen ad gratiam recipiendam naturalem potentiam, * cum illam non ab agente naturali, sed supernaturali

** Non inest animæ naturalis inclinatio ad gratiam.*

[illegible]

rantum recipere possit. & naturalis potentia receptiua necessario respicit naturale agẽs. Quo fit, vt simpliciter negari debeat, inesse ei naturalem inclinationem aut potentiam ad gratiam, aliosque habitus supernaturales.

Non habemus potentiam simpliciter naturalem ad actus Theologicos fidei, aliosque eiusmodi.

De actibus vero eius ordinis, vt de intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, de actibus Theologicis fidei, spei & charitatis, ac similibus, maior dubitandi ratio est; quia ad eos eliciendos, vi etiam nostra efficienter concurrimus. Sed nec dicendum est habere nos potentiam simpliciter naturalem, siue actiuam, siue passiuam, ad eiusmodi actus: siquidem non nisi diuini ordinis auxilio subleuati, eos exercere possumus. Quod latus persequi non est Physici instituti.

Solutio 3.

Ad vltimum, negandum est quod assumit, & ad primam eius confirmationem fatendum, inter cæteras animantes solum hominem propriam formam è potestate materiæ non educere: verum id non ex naturæ imperfectione, sed ex animæ rationalis dignitate proficisci, quę vt mortis fatum nescit, & extra materiam per se cohærere potest, ita de materiæ sinu non exit, sed à solo Deo creatur: quod tamen non impedit, quo minus progignere hominem homo dicatur, quia vt aduertit Caietanus 1. part. quæst. 118. art. 2. vt vnum aliud generet, non necesse est vt producat partes, ex quibus res genita coalescit, sed vt eas mutuo coniungat, atque vniat. Idque homo in generatione præstat; attingit enim introductionem animæ rationalis, & eius cum materia copulationem: atq; hanc potentiam actiuam naturalem, ad vniendam animam rationalem cum materia, sat est, respondere in rebus Physicis potentiæ passiuæ, quam habet materia ad eandem animam recipiendam.

Vt vnum aliud generet, quid requiratur.

Plura in hanc sententiam D. Thomas 2. contra Gentes, cap. 89. aliisque in locis, & Henricus Gandauensis quodlib. 3. quæst. 16.

Illud vero, quod de vi instrumentaria obiicitur, futile est, ac nullius momenti: fieri enim haudquaquam potest, vt agens creatum, opera instrumenti pure materialis, aliquid immateriale producat: facultas autem gignendi pure materialis est. Secus tamen accidit in effectione specierum intelligibilium, ad quas producendas vtitur anima vi intellectus agentis, vt principalis instrumenti excitantis, atque eleuantis phantasma. Qua de re suo loco planius, ac plenius.

Ex dictis manifestum est, hominis animum quadam ex parte in materiæ faciem immergi, siquidem societatem init cum corpore; ex altera ab ea liberum esse, cum extra illam per se cohærere valeat. Vnde magni quidam Philosophi, vt Trismegistus in Asclepio, auctor libri de Caussis, propositione prima, aliique nonnulli, in horizonte æternitatis ac temporis, eum positum esse dixerunt: quia scilicet, quatenus in se materiæ expers & immortalis est, diuina, quæ extra omne tempus consistunt, transcendit; quatenus vero materiæ coniungitur, ad mutationes, quas tempus metitur & absumit, depressus est. Nempe hac ratione princeps auctorque naturæ Deus, hominem commonitum esse voluit, ne qui terrena mole esset concretus, sese vana iactatione insolenter efferret, neve etiam, qui mentem haberet, cœlestem ac diuino satu editam, abiecta & terrena cupide expeteret; sed à corporis societate se, quoad fieri posset, auocans, & diuinitatis amore succensus, ad cœlestia & æterna ardenti studio anhelaret.

Hac de re D. Th. 4. cõtra Gent. c. 55. Vicomer. lib. 3. de Immor. animæ, c. 2. Bessario li. 2. c. 9. contra calumn. Picus in Heptal. cap. 7.

IN SECVNDVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Franc. Beatus 2. Metaph. secutus Sadoletum Cardinalem. Institutum Aristotelis.

RECENTIVM Philosophorum nonnulli eum librum Metaphysicæ, quem Latini secundum, Græci Α τὸ ἔλαττον, id est, primum minorem vocant, ad hunc de naturali auscultatione pertinere, eiusq; esse procemium; sed veterum errore, ab hoc loco, quasi caput à reliquo corpore, auulsum fuisse opinati sunt. Hanc tamen sententiam merito reiicit communis Græcorum & Latinorum Interpretum consensus, qui neq; secundum librum Metaphysicæ loco mouent, neq, hunc ab illo auspicantur. Est autem Aristotelis institutum, agere hîc non de materia & forma tantum, vt censet Philoponus; neq; etiam de fine & efficiente duntaxat, vt putat Simplicius: sed tum de materia & forma, quatenus naturæ sunt; tum vniuersim de omnibus quatuor causarum generibus. In his enim tota huius libri explicatio consumitur. Neq; vero hoc libro vbi, vt Auerroes inquit, totius Naturalis Philosophiæ fundamenta iaciuntur, quadripartitam hanc varietatem præterire debuit Aristoteles, cum citra eius obseruationem, & notitiam, neq; rerum naturalium vis & essentia, neq; Physica mutatio; in cuius peruestigationem tanto studio Physiologus incumbit, intelligi possint. Quod si quispiam sciscitetur, quo iure Philosophus Naturalis de causis disserat, quarum contemplatio Metaphysici propria esse videtur? Occurrendum; proprium esse Metaphysici, de causis in commune, vt causæ sunt, agere, & eas priuatim scrutari, quæ à materia abiunctæ sunt, tametsi ipsam quoq; materiam suo modo consideret, vt alibi diximus. Verum alios quoq; artifices vnumquemq; pro ratione suæ artis, causas tractare. Namq; Dialecticus de iis agit, quatenus ad demonstrandum aptæ idoneæq; sunt Physicus, prout res naturales attingunt, habentq; ordinem ad motum: cæteri deniq;, qua ex parte ad earum rerum, quæ suæ facultatis propriæ sunt, intelligentiam pertinent.

Iaciuntur in hoc lib. Physiologiæ fundamenta.

Lege M. Albert. 3. Met. tract. 3. c. 1. Auerroë 2. Met, con. 6.

In Prœmis huius operis, q. 3.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑσεως, τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

ΤΩ͂Ν ὄντων τὰ μέν ἐστι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας· φύσει μὲν, τά τε ζῷα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων, οἷον γῆ, καὶ πῦρ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. πάντα δὲ τὰ ῥηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα, πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὔξησιν, καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν. κλίνη δὲ καὶ ἱμάτιον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἐστὶν, ᾗ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἑκάστης, καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον· ᾗ δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς λιθίνοις ἢ γηΐνοις εἶναι, ἢ μικτοῖς ἐκ τούτων, ἔχει καὶ κατὰ τοσοῦτον· ὡς οὔσης τῆς φύσεως ἀρχῆς τινὸς καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως, καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ τὸ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ὅτι γένοιτ' ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ τις αἴτιος ὑγιείας ὢν ἰατρός· ἀλλ' ὅμως οὐ καθ' ὃ ὑγιάζεται, τὴν ἰατρικὴν ἔχει, ἀλλὰ συμβέβηκε τὸν αὐτὸν ἰατρὸν εἶναι καὶ ὑγιαζόμενον· διὸ καὶ χωρίζεταί ποτε ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἔξωθεν, οἷον οἰκία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροκμήτων ἕκαστον· τὰ δὲ ἐν αὑτοῖς μὲν, ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὰ, ὅσα κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια γένοιτ' ἂν ἑαυτοῖς. φύσις μὲν οὖν ἐστι τὸ ῥηθέν. φύσιν δὲ ἔχει, ὅσα τὴν τοιαύτην ἔχει ἀρχήν· καὶ ἔστι ταῦτα πάντα, οὐσία· ὑποκείμενον γάρ τι, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ἡ φύσις ἀεί. κατὰ φύσιν δὲ ταῦτά τε καὶ ὅσα τούτοις ὑπάρχει καθ' αὑτὰ, οἷον τῷ πυρὶ τὸ φέρεσθαι ἄνω. τοῦτο γὰρ, φύσις μὲν οὐκ ἔστιν οὐδ' ἔχει φύσιν· φύσει δὲ, καὶ κατὰ φύσιν ἐστί. τί μὲν οὖν ἡ φύσις ἐστὶν εἴρηται, καὶ τί τὸ φύσει καὶ κατὰ φύσιν, ὡς δ' ἐστὶν ἡ φύσις, πειρᾶσθαι δεικνύναι γελοῖον· φανερὸν γὰρ ὅτι τοιαῦτα τῶν ὄντων ἐστὶ πολλά. τὸ δὲ δεικνύναι τὰ φανερὰ διὰ τῶν ἀφανῶν, οὐ δυναμένου κρίνειν ἐστὶ τὸ δι' αὑτὸ, καὶ μὴ δι' αὑτὸ γνώριμον. ὅτι δ' ἐνδέχεται τοῦτο πάσχειν, οὐκ ἄδηλον, συλλογίσαιτο γὰρ ἄν τις ἐκ γενετῆς ὢν τυφλὸς, περὶ χρωμάτων. ὥστε ἀνάγκη τοῖς τοιούτοις περὶ τῶν ὀνομάτων εἶναι τὸν λόγον, μηδὲν δὲ νοεῖν. δοκεῖ δ' ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τῶν φύσει ὄντων ἐνίοις εἶναι τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ ἀρρύθμιστον καθ' ἑαυτὸ, οἷον κλίνης φύσις τὸ ξύλον, ἀνδριάντος δ' ὁ χαλκός. σημεῖον

ARISTOTELIS PHYSICORVM, LIBER II.

Capvt I.

Eorum a quæ sunt, quædam natura constant, quædam per alias causas. Natura quidem animalia & partes ipsorum, & plantæ; atque simplicia corpora, vt terra & ignis, aer & aqua. Hæc enim, & huiusmodi alia, natura dicimus constare. Quæ omnia ab iis videntur differre, quæ natura nō constant. b Nam quæ constant natura, ea omnia motionis & quietis in se habere principium videntur; alia quidem in loco, alia accretionis & imminutionis, alia alterationis. At lectica & vestis, & si quod aliud tale est genus, quatenus quidem horū nominū singulis appellantur, atque vt ab arte proficiscuntur, nullū mutationis impetū insitū habent: quatenus vero accidit, vt lapidea, aut terrea, aut ex his admista sint, obtinēt. c Tanquam natura motionis & quietis, eius rei, in qua est, primū & per se & non ex accidenti principium quoddam sit, & causa. d Dico autem nō ex accidenti, quod sibi ipse sanitatis causa medicus aliquis esse potest, qui non vt sanatur, artem medicum possidet: sed ipsum esse medicum & sanari, accidit: Vnde & nonnunquam inter se abiungūtur. Atque id quidem, quod dictū est. e Naturam autem habent, quæ tale obtinēt principiū: suntque hæc omnia substātia, siquidē subiectū quiddam sunt, & in subiecto semper est natura. f Secundum vero naturam tum hæc sunt, tum quæ in his per se insunt, vt igni sursum ferri. Hoc enim natura non est, neque habet naturam: sed naturaliter inest, & secūdum naturam. Quid igitur natura sit, & quid natura esse, quidve secūdum naturam, dictum est. g Ridiculum autem est, naturam esse eniti, demonstrare, cum huius generis rerum complures esse, perspectum sit. Quæ autem sunt manifesta per obscuriora ostēdere, eius est, qui quid per se notum, & quid non per se, discernere non potest: quo quidem modo affici eū posse obscurum non est: ab ortu enim vsque aliquis cæcus, de coloribus ratiocinaretur. De nominibus itaque homines eiusmodi disserere, nihilque omnino concipere necesse est. h Eorum autē, quæ natura constant natura atque essentia, primum quidem informe subiectum esse nonnullis videtur: vt lectica natura lignum, statua æs.

Text. 1. Text. 2. Text. 3. Text. 4. Text. 5. Text. 6. Text. 7.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

IN priori huius libri parte, quæ duobus primis capitibus continetur, agit Aristoteles de Natura, & de Naturalis Philosophiæ consideratione, eiusdémque à Mathematicis discrimine: præterea quod hæc multum conferant ad pernoscendam causarum vim, quarum explicatio, vt antea præfati sumus, huiusce libri scopos est. Porro vt naturæ definitionem inueniat; tradatque, proponit

proponit initio generalem quandam & illustrem rerum diuisionem, tum vt more suo à communioribus ad minus communia, & à notioribus ad minus nota incedat; tum quia, vt 14. cap. lib. 2. Posterior & 4. cap. 7. libro 7. Metaph. docet, ad inuestigandam cuiusque rei essentiam, nulla cómodior, aut magis compendiaria via esse potest, quam si primo communiora in partes distrahamus. Si enim facile est paulatim eo vsque rem persequi dum definitio ex duabus tantum rebus, genere, inquam, & reciproca differentia coalescat. Atque hanc methodum post Platonem in Phædro, & in Legibus, secutus etiam fuit Aristoteles 2. lib. de Anima cap. 2. & 3. huius operis, cap. 1. illic animæ, hic motus definitionem inquirens.

Quænam constent materia. a *Eorum quæ sunt*] Partitio ita se habet. Eorum quæ sunt, quædam natura constant: quædam per alias causas. Natura constant animalia, & eorum partes integrantes, vt caput, cor, pedes. Item omnia stirpium & herbarum genera, & quatuor vulgata elementa. Non enim hæc ideo simplicia corpora dicuntur, quod materia & forma careant, sed quod non sint ex elemẽtis concreta vti corpora mista. Circa hanc distributionem, omissis interpretum controuersiis, aduerte; nomine eorum quæ sunt, comprehendi res omnes materiales siue accidentia sint, siue substantiæ. Per ea vero quæ constant natura, significari quæcunque ex materia & forma componuntur, id est, entia naturalia: denique appellatione eorum, quæ sunt ob alias causas, designari cætera materialia, quorum causæ internæ non sunt naturæ, vt statuam, cuius intimum principium est forma per artem inducta; item candidum, verbi gratia, cuius intrinseca ratio est candor, aliaque id genus concreta. Quærat aliquis, cur Aristoteles inter res naturales, non solum animantia, sed eorum partes nominatim recensuerit? Alexáder, Themistius & Philoponus, causam fuisse inquiunt, ne quis putaret, sicuti artificialium rerum partes aliquæ non arte constant, sed natura, vt ligna & lapides, quibus domus coagmentatur; ita rebus natura constantibus aliquas partes inesse, quæ non à natura, sed ab arte proficiscantur. Alii eam rationem afferunt, videlicet quia cum partes dissimilares viuentium non eodem, quo totum, vocabulo nuncupentur, (Non enim pes, aut caput, animal dicitur) ne quis forte ambigeret, num ipsæ quoque res naturales essent, voluisse Aristotelem eam dubitationem remouere.

Dubitatio. Responsio.

Discrimen inter illa, quæ natura constant & quæ per alias causas sunt. b *Nam quæ natura.*] Statuit discrimen inter illa, quæ natura constant, & quæ per alias causas sunt, præsertim arte facta: quod ea, quæ constant, natura, omnia insitum motus & quietis principium contineant, alia quidem motus ad locum, vt corpora cœlestia; alia alterationis, vt reliqua corpora: aut item accretionis & decretionis, vt viuentia: at vero, quæ per alias causas sunt, vt lectica, vestis, cæteraque artis ingenio elaborata, quia eiusmodi, non habeant in se motus, aut quietis causam, nisi forte ex accidente; quia nimirum accidit lecticæ, argenteam aut ligneam esse, aliave simili materia conflatam.

Definitio naturæ. c *Tanquam natura.*] Ita vertendum fuit, non vt in Argyropoli cõtextu legitur: Quæ cum ita sint, patet naturam, &c. Sic enim habet Græcus contextus. Quamuis sententia in idem recidat. Colligit ergo Aristoteles naturæ definitionem, ex naturalium & arte fabricatarum rerum discrimine ad hunc modum: Id, quo naturalia ab iis, quæ per alias causas sunt, id est, ab arte factis, differunt, est principium & causa, vt id moueatur & quiescat, in quo primum, per se, & non ex accidenti inest: Sed natura ita se habet: Natura igitur est principium & causa, &c.

d *Dico autem*] Explicat, cur verba illa non ex accidenti, adh buerit: Nimirum, quia fieri potest, vt ægrotus, si medicinam calleat, se ipsum sanet: Verum id non fiet erit, vt ars medendi censeatur natura, cum non nisi per accidens ægroto insit. Similiterque accidere docet in iis, quæ manu efficiuntur, vt in naui, ædificio: nullum enim per se motionis principium vendicant.

Quæ dicuntur a natura. e *Naturam autem.*] Exposuit quidnam esset natura; declarat nunc, quæ sint ea, quæ à natura dicuntur: monetque dici in primis, quæ naturam habent, id est, entia naturalia. Hæc vero probat necessario esse substantias, quia natura aut est subiectum, id est, materia, aut in subiecto inheret, id est, forma. Nihil vero ex materia & forma constituitur, quod substantia non sit. Alias afferent huius loci interpretationes Simplicius, Themistius, Philoponus, & Auerroes, quas breuiter consulentes omittimus.

f *Secundum vero naturã.*] Docet etiam à natura dici, quæ secundum naturam appellantur, quorum notio latius funditur: comprehendit enim nõ solum composita physica, sed omnes affectiones, quæ iis per se ac naturaliter competunt, vt igni in superum locũ tendere, terræ in medio mundi esse.

Obiectio. g *Ridiculum autem.*] Non deesset fortasse, qui obiiceret, debuisse Aristotelem, antequam naturæ definitionem traderet, an natura sit exquirere, & reuera esse, argumentis concludere. Occurrit, præstandam id esse ab iis, qui de re abdita, & de qua dubitari possit, an sit, disserunt. At naturam esse neminem latere, cum palam videamus res moueri. Quare supervacaneam fore eam demonstrationem, quam si quis velit conficere; rei, quæ citra ambiguitatem est, per obscuriora fidem facere conabitur; quod hominis est, nota ab ignotis distinguere nescientis, & omnes demonstrandi leges temere violantis. Sicuti accideret ei, qui ab ortu cæcus de coloribus disputare contenderet; oporteret enim illum de rebus sensui manifestis & conspicuis per ignotas sibique inexpertas ratiocinari, totaque ea disceptatio magis esset verborum, quam rerum, quarum ille perfectam

perfectam notionem minime posse assequi. Nam cum omnis nostra cognitio proficiscatur à sensibus, consequens est, vt qui aliquo sit orbatus, obiectorum ad illum spectantium solidam & expressam intelligentiam obtinere non valeat. Quod monuit etiam Aristoteles 14. cap. lib. 1. Posterioris Analyticæ. Hic aduerte, licet non habeatur tanquam per se omnibus notum, quid natura sit, vt patet ex discrepantibus ea de re Philosophorum dogmatibus; esse tamen omnino manifestum, dari naturam, id est, principium aliquod, vnde motus oriatur, cum aperte conspiciamus notum esse. Auicenna tamen hoc loco, vt alias consueuit, Aristotelem increpat, autumans non esse per se notum in Physiologia, dari naturam, cum ipsemet Aristoteles 7, & 8. huius operis ostendere nitatur, omne quod mouetur, habere aliquod principium sui motus. Resistendum tamen Arabi est, negando probari id ab Aristotele loco citato, cum solum demonstret, nihil posse ab se simpliciter moueri, semperque inter rem mouentem & motam aliquod esse discrimen. *Auicennæ Aristotelē coarguit.*

h *Eorum autem, quæ natura.*] In explicanda tradendaq; natura, diuersæ extiterunt antiquorum sententiæ, quæ hoc loco breuiter proponuntur. Aiebant pleriq; eorum, totam rei naturam & essentiam in solo subiecto, hoc est, materia consistere, sed in hac tradenda varii erant. Ideo vero materiam naturam faciebant, quia incōfessio erat apud illos, naturam & essentiam cuiusq; perpetuam esse debere. Id quod materiæ conuenire, ostendebat Antiphon exemplo arte factorum. Si enim quispiam (aiebat ille) lecticam terræ immiserit, & ea computruerit, ac germinarit, vtiq; abolita figura lignum aliud orietur: at si forma perpetua esset, lectica alia pullularet. Itaq; statuebant antiqui Philosophi, quæcunq; per artem adueniunt, & vniuersim dispositiones lege constantes, id est, mutabiles (quæ enim lege sanciuntur, pro temporum varietate mutantur) neutiquam posse ad naturam essentiamve pertinere, siue rerum naturalium, siue arte factarum. *Antiphon.*

Σημεῖον δέ φησιν Ἀντιφῶν, ὅτι εἴ τις κατορύξειε κλίνην, καὶ λάβοι δύναμιν ἡ σηπεδὼν ὥστε ἀνεῖναι βλαστὸν, οὐκ ἂν γίνεσθαι κλίνην, ἀλλὰ ξύλον· ὡς τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχον, τὴν κατὰ νόμον διάθεσιν, καὶ τὴν τέχνην, τὴν δ' οὐσίαν οὖσαν ἐκείνην. ἣ καὶ διαμένει ταῦτα πάσχουσα συνεχῶς. εἰ δὲ καὶ τούτων ἕκαστον πρὸς ἕτερον ταὐτὸ τοῦτο πέπονθεν (οἷον ὁ μὲν χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς πρὸς ὕδωρ, τὰ δ' ὀστᾶ καὶ ξύλα πρὸς γῆν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν) ἐκεῖνα τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. διόπερ οἱ μὲν γῆν, οἱ δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασὶν, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δ' ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα τὴν φύσιν εἶναι τὴν τῶν ὄντων· ὃ γάρ τις αὐτῶν ὑπέλαβε τοιοῦτον, εἴτε ἓν εἴτε πλείω, τοῦτο καὶ τοσαῦτά φησιν εἶναι τὴν ἅπασαν οὐσίαν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα πάθη τούτων καὶ ἕξεις καὶ διαθέσεις. καὶ τούτων μὲν ὁτιοῦν εἶναι ἀΐδιον· οὐ γὰρ εἶναι μεταβολὴν αὐτοῖς ἐξ ἑαυτῶν, τὰ δ' ἄλλα γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι ἀπειράκις. ἕνα μὲν οὖν τρόπον ἡ φύσις οὕτω λέγεται, ἡ πρώτη ἑκάστῳ ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν καὶ μεταβολῆς· ἄλλον δὲ τρόπον, ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον. ὥσπερ γὰρ τέχνη λέγεται τὸ κατὰ τέχνην, καὶ τὸ τεχνικὸν, οὕτω καὶ φύσις τὸ κατὰ φύσιν λέγεται, καὶ τὸ φυσικόν. οὔτε δὲ ἐκεῖνό πως φαῖμεν ἂν ἔχειν κατὰ τέχνην οὐδὲν, εἰ δυνάμει μόνον ἐστὶ κλίνη, μή πω δὲ ἔχει τὸ εἶδος τῆς κλίνης, οὐδ' εἶναι τέχνην ὅτε ἐν τοῖς φύσει συνισταμένοις. τὸ

Cuius rei signum esse Antiphon dicebat, quod si lectica in terrā defossa manserit, viresq; sumpserit putredo, ita vt germinet, non lecticam, sed lignum exorsiturum, tanquam dispositio, quæ lege constat, & ars, ex accidente insit; ea vero essentia sit quæ etiam permanet ab his perpetuo continenterq; affecta. i *Quod si horum vnumquodq; ad aliud quidpiam, hoc eodem modo affectum est; vt æs quidem & aurum ad aquam, ossa autem & ligna ad terram, itemq; aliud quiduis, ipsorum naturam atq; essentiam illa esse.* Text. 8. *Quapropter alij terram, alij ignem, alij aerem, alij aquam, alij horum aliqua, alij omnia hæc naturam esse inquiunt. Quod enim quisq; tale esse existimauit, seu vnum, seu plura: id, totq; vniuersam substantiam esse statuunt, reliqua vero omnia, horum affectiones, & habitus, & dispositiones.* Text. 9. *Et horum quidem vnumquodq; sempiternum esse; siquidem eorum alia in alia nō mutantur, reliqua vero infinite generari, atque interire.* Text. 10. k *Vno igitur modo natura sic dicitur, prima, quæ cuique subiecta est materia rerū earum, quæ motionis mutationisq; principium in se habent. Alio autem modo forma & species ea, quæ vt ratio dicitur. Quo enim modo id, quod ex arte est, atque artificiosum, ars dicitur, eodem plane, quod est secundum naturam, & naturale, nuncupatur natura. At neque id ex arte quidquam habere, neque artem esse dixerimus, si potestate solum erit lectica speciemq; lectica nondum possideat, neque in his, quæ constant natura.* Text. 11.

i *Quod si horum,*] Similiter cætera, quæ ad aliud comparata, ita sese ad illud habent, vt lignum ad lecticam decernebant illius esse materiam. Vnde alii terram, alii aquam, vel aliud elementum, aut vnum, aut plura, aut hæc omnia, naturam totamq; essentiam esse prædicabant, quia cæteris intereuntibus elementa semper in mundo permanent. Videbitur autem fortasse alicui repugnare sibi Aristotelem, cum hoc loco affirmet, quosdam terram existimasse naturam esse, id ipsum vero neget libro primo Metaphysicæ, capite septimo, sed non repugnat. Hic enim non solos Philosophos, vt in Metaphysica, sed Poetas etiam comprehendit, è quorum numero Hesiodus, etsi alioqui nobilis Philosophus, Poetam agens, & opinionem vulgi secutus, scripsit in suæ Theogonia, terram esse primum omnium materiale principium. Quæ sententia ideo multitudini [illegible] *Conciliantur loca Aristotelis*

artisit, quod videre terram quasi communem parẽtem affatim omnia suppeditare, vt annotauit Arnobius libro 3. contra gentes.

k *Vno igitur modo.*]Concedit antiquis materiam naturam esse, si accipiatur pro materia prima, & informi subiecto. Asserit tamen, non solum materiam esse naturam, sed etiam formam; imo hanc multo potiori iure naturam appellari. Formam vero, de qua loquitur, describit illis verbis, Forma & species ea, quæ vt ratio dicitur: vt pateat, eam à se formã naturam dici, quæ adhibetur in definitione explicante rei essentiam. Hanc igitur probat naturam esse, apta quadam similitudine à rebus arte factis petita. Nam quemadmodum id, quod ex arte est & artificiosum dicitur, dicitur ars, hoc est, quidquid habet qua tale, id ab arte siue à forma artis habet: ita id, quod secundum naturam, & naturale est, vocatur natura, id est, à forma naturali obtinet, vt naturale sit, & dicatur. Atque vt nihil artificiosum est, nisi quod artis formam actu habet, ita nihil ens naturale erit, nisi formam naturalem actu possideat. Quo patet, quidditatem rei naturalis potissimum in forma consistere, atque adeo formam non solum naturam esse, sed multo magis quam materiam. Idem inuenies assertum lib. 2. de Generatione animalium c. 1. Monet autem Aristoteles, agere se in præsenti non de aliqua forma, quæ re ipsa extra materiam cohæreat, vel à rebus sensibilibus abiuncta sit, sed quæ ab his sola cogitatione separetur.

Forma magis natura, quam materia.

τὸ γὰρ δυνάμει σὰρξ, ἢ ὀστοῦν, οὔτ' ἔχει πω τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, πρὶν ἂν λάβῃ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον ὃ ὁριζόμενοι λέγομεν τί ἐστι σὰρξ, ἢ ὀστοῦν, οὔτε φύσει ἐστίν. ὥστε ἄλλον τρόπον ἡ φύσις ἂν εἴη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν, ἡ μορφὴ, καὶ τὸ εἶδος, οὐ χωριστὸν ὂν ἀλλ' ἢ κατὰ τὸν λόγον. τὸ δ' ἐκ τούτων, φύσις μὲν οὐκ ἔστι, φύσει δέ, οἷον ὁ ἄνθρωπος. καὶ μᾶλλον φύσις αὕτη τῆς ὕλης. ἕκαστον γὰρ τότε λέγεται ὅταν ἐντελεχείᾳ ᾖ μᾶλλον, ἢ ὅταν δυνάμει. ἔτι, γίνεται ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ κλίνη ἐκ κλίνης. διὸ καί φασιν οὐ τὸ σχῆμα εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ ξύλον ὅτι γένοιτ' ἂν, εἰ βλαστάνει, οὐ κλίνη, ἀλλὰ ξύλον. εἰ δ' ἄρα τοῦτο τέχνη, καὶ ἡ μορφὴ φύσις· γίγνεται γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος. ἔτι δ' ἡ φύσις ἡ λεγομένη ὡς γένεσις, ὁδός ἐστιν εἰς φύσιν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἰάτρευσις λέγεται, οὐκ εἰς ἰατρικὴν ὁδὸς, ἀλλ' εἰς ὑγίειαν. ἀνάγκη μὲν γὰρ ἀπὸ ἰατρικῆς, οὐκ εἰς ἰατρικὴν εἶναι τὴν ἰάτρευσιν· οὐχ οὕτω δ' ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὴν φύσιν. ἀλλὰ τὸ φυόμενον ἐκ τινὸς εἰς τι ἔρχεται ᾗ φύεται. εἰς τί οὖν φύεται; οὐχὶ ἐξ οὗ ἀλλ' εἰς τό. ἡ ἄρα μορφὴ, φύσις. ἡ δέ γε μορφὴ καὶ ἡ φύσις διχῶς λέγεται· καὶ γὰρ ἡ στέρησις εἶδός πως ἐστίν. εἰ δ' ἐστὶν ἡ στέρησις καὶ ἐναντίον τι περὶ τὴν ἁπλῆν γένεσιν, ἢ μὴ ἐστὶν, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

Κεφά-

Nam quod potestate caro est, aut os, suã ipsius naturam non ante habet, neque natura constat, quam formam, quæ vt ratio est, acceperit: quam definientes, quid est caro, aut os, dicimus. Alio itaque modo natura, forma & species, quæ nisi ratione separari non potest, eorum erit, quæ motionis principium intra se continent. Text. 12. *Quod autem ex his est, natura quidem non est, sed constat natura.* l *Atque natura magis ipsa est, quam materia, quandoquidem magis vnumquodque esse tum, cum actu est, dicitur, quam cum potestate. Ex homine enim homo nascitur, non lectica ex lectica. Quæ causa est, vt figuram naturam esse non concedant: sed lignum propterea quod si germen proferat, nõ lectica, sed lignum exoriatur. Quod si hoc ita habet, forma quoque est natura: siquidẽ homo ex homine gignitur.* Text. 13. m *Quin etiam natura, quæ vt generatio dicitur, ad naturam via est.* Text. 14. *Non enim vt mederi ad sanitatem, nõ ad artem medicam est via (siquidẽ mederi a medica arte, non ad medicinam artem esse est necesse) sic ad naturam se habet natura: sed id, quod nascitur, ex aliquo ad aliquid venit, aut nascitur. Ad quod igitur veniendo nascitur? non ad id sane ex quo, sed ad id, ad quod. Quamobrem forma est natura.* n *Forma autem & natura bifariam dicuntur: quum & priuatio quodammodo sit forma. An vero priuatio contrariumque aliquod in ea, quæ omnino est generatione habeatur, necne, posterius considerandum est.* Text. 15.

CAPVT

l. *Atque natura magis ipsa.*] Pergit ostendere, formam magis esse naturã, quam materiam, hunc in modum: Id est magis natura, per quod ens naturale actu est: atqui ens naturale est in actu per formam, non autem per materiam: quia forma est actus & perfectio, materia vero est pura potentia: ergo, &c. Rursus idem confirmat assumpto argumento Antiphontis. Nam si propterea, quod ex lectica putrescente non lectica, sed lignum oritur, lignum naturam esse colligebat; certe cum ex homine homo nascatur, idque non materiæ, sed formæ beneficio, consequens fit, vt forma maxime sit natura.

m *Quin etiam natura quæ.*]Concludit formã esse naturam, hac ratione. Ideo natura vno modo accipitur pro generatione seu natiuitate viuentium, quia tam generatio, quam id quod gignitur, tendit ad naturam: tendit vero ad formam: igitur forma est natura. Aduertit autem Aristoteles, non eodem modo se habere naturam sumptam pro generatione quo se habet medicatio. Nam ἰάτρευσις, hoc est, medicatio non dicitur ἀπὸ τῆς ὑγιείας, id est, à sanitate, quæ est terminus ad quem, sed ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς, id est, ab arte medica, à qua vt a principio oritur. Natura vero cum pro natiuitate sumitur, sortitur appellationem à termino ad quem. Qua de re in quinto huius operis disputandum erit.

n *Forma autem & natura.*] Formam, atque adeo naturam bifariam sumi inquit, vno modo pro ea, quæ vere & proprie forma est: Altero, pro formæ priuatione, quæ prout subiectum afficit, & suo

suo modo informat, vtcunque etiam formæ nomen sortitur. Subdit postremo, expendendum alibi esse, vtrum priuatio in generatione substantiali detur, nec ne? Si enim talis priuatio admittatur, & ea sit forma, cum repugnantia inter formas sit contrarietas, iam substantiæ erit aliquid contrarium: Quod si admittenda non sit, ruent ea, quæ de principiis rerum naturalium superiori libro tradita sunt. Hanc dubitationem reiicit in alium locum, videlicet in libros de Ortu & Interitu.

QVÆSTIO I.

QVAM NATVRAM HOC LOCO *Aristoteles definierit.*

ARTICVLVS I.

DE MVLTIPLICI NATVRÆ *significatu.*

NE consonantium vocabulorum sylua, ad naturæ definitionem inueniendam percipiendamq;, alicui fortassis viã obstruat: operæ pretium erit, varias naturæ acceptiones quasi ramos obuios præcidere. Inprimis ergo, vt ait Hugo Victorius primo D dascalon cap.11. accipitur natura pro mente diuina, rerum omnium opifice & parente. Hanc autem Philosophi quidam boni, sed non boni Latinitatis auctores, naturam naturantem appellarunt: Atque ita naturæ nomen vsurpat Stoicorum acutissimus Seneca, quarto de officiis libro, cum asserit, nihil aliud esse naturam, quam Deum: & D. August.15. de Trinitate, c.1. cum inquit, supra hanc nostram naturam esse naturam non creatam, sed creatricem, id est, Deum. Hinc ortum habuit diuisio naturæ, in vniuersalem & particularem: vbi per vniuersalem naturam Deus potissimum designatur, qui naturas omnes ipse cohibet & continet; per particularem res cæteræ, quas etiam nonnulli naturã naturatam vocant.

Prima naturæ acceptio. De natura significatio art.5. Met. cap. 4. Boetius in lib. de duabus nat. Themistius & Simplicius hoc loco ad t. 7. & 16. Auicen. 1. Suff. cap 6. Auer. in epitome Met.

Secundo, accipitur natura pro cuiusque rei quidditate seu essentia. Quo significato docet fides, *a* in tribus personis diuinis vnam esse naturam, & *b* Verbi incarnati vnionem nõ in natura, sed in persona effectam fuisse. Quo item modo dicere consueuimus, definitionem esse orationem, quæ rei subiectæ naturam declarat. Quanquam si proprie loquamur, hoc est, discrimen inter essentiam, quidditatem, & naturam: quod essentia importat ordinem ad esse rei, cuius est; quidditas ad definitionem, qua quid res sit explicatur, natura ad operationem.

2 Acceptio. a In Symbolo Athanasii. b In concil. Chal. in symbolo fidei.

Tertio, pro tota vniuersitate rerum creatarum. Quo sensu scripsit Aristot. 12. Metaphys. cap. 7. text. 38. naturam pendere à primo principio: sicque miraculum dicimus, *c* quod totius naturæ vim excedit.

c d. Th. 1. p. q. 105. art. 7. & quod l. 4. art. 5.

Quarto, pro causis naturalibus, quatenus secundum insitam propensionem agunt. Quo pacto accepta natura, multa obtinuit apud Philosophos encomia; exempli causa, Naturam nihil frustra moliri; *d* facere optimum quod potest; *e* odisse superfluum; *f* non denegare necessaria, *g* non pati aliquid torpere aut feriari, *h* abhorrere à vacuo; *i* iustam esse & vnicuique suum distribuere, non quidem iuxta proportionem Arithmeticam æqualiter, sed iuxta Geometricam, æquabiliter; *k* itemque opus naturæ esse opus intelligentiæ. *l*

Quinto, pro natiuo calore, ac cuiusque animantis temperamento, quod ex quatuor primarum qualitatum mistione concretum est. Vnde illud apud Galenum in lib. artis Medicæ cap. 77. Natura opifex, medicus vero minister; & illud: Consuetudo est altera natura.

Denique, vt reliquas eiusdem vocabuli notiones, quæ multo plures sunt, omittamus, accipitur natura pro viuentium generatione, quæ natiuitas vocatur: atque hæc est prima & germana, tam apud Latinos, quam apud Græcos, huius vocis significatio. Dicitur enim Latinis natura, quasi à nascendo: Græcis vero, φύσις ἀπὸ τοῦ φύειν, quod est nasci. At enim, quia generatio ab interno principio oritur, deriuatum est naturæ nomen, ad significandum internum cuiusque rei principium, vnde primo vnaquæque res habet vt moueatur, siue illud rebus viuentibus, siue expertibus vitæ insit.

d Arist. 1. Polit. c. 2. & 2. de gener. anim. c. 4. e Lib. 2. de cæl. c. 5. t. 34. & de iuuent. & sene. cap. 2. f Li. 2. de gener. anim cap. 4. g Li. 3. de anim. c. 9. text. 41. h Lib. 1. Ethic. 6. 7. & 2. de cæl. c. 3 t. 17. i Li. 4. Ph. ac. 6. k Galenus. l. 5. de usu part. c. 9. l Th. 1. de cæl. c. 2. & Auer. l. 12. Met. com. 18.

Prima ac propria naturæ significatio.

ARTICVLVS II.

RESPONSIO AD PROPOSITAM *dubitationem.*

HÆc est autem natura, quam Aristoteles hoc loco, & lib. 5. Metaphys. capite 4. definiit, quæ vt in progressu patebit, materiã & formam comprehendit. Nec audiendi sunt Trismegistus, Pythagoras, Plato, & alii, qui, vt partim ex 10. Platonis de Repub. & secundo de natura Deorum Ciceronis, partim ex Auicenna primo sufficientiæ, capite 7. & Alberto hoc in loco, tractatu primo, cap. 5. liquet, arbitrati sunt, id vnde res habet vt naturaliter moueatur, atq; adeo naturam, esse vim quandam, seu formam absolutam, per vniuersas mundi partes commeantem, cuius solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando.

Veterum quorundã opinio de natura.

Est autem diligenter animaduertendum, materiam & formam, quod ad rem præsentem attinet, dupliciter considerari posse. Vno modo secundum se absolute: altero secundum

dum proprias causalitates, quas quidem exercent tum in se mutuo, dum materia formam recipit & sustentat, rursusque forma materiam actuat, & perficit; tum erga compositum, dum ambæ mutuo complexu ipsum condunt; tum etiam in operationem seu motum, quo naturalia ab arte factis distinguuntur. Hoc igitur loco definita est ab Aristot. natura, seu forma & materia, secundum hanc tertiam notionem modum ve, vt ex ipsa definitione.

Natura analogum.

Secundo animaduertendum est, naturam analogum quoddam esse; vt præter alios asserit Auerroes hoc in lib. text. 2. Syrianus apud Simplicium com. ento 3. & Eudemus apud eundem com. 12. itemq; Magnus Albertus tract. 1. cap. 3. Quibus suffragatur Aristoteles, tum hoc lib. c. 1. text. 12. tum 5. Metaph. cap. 4. text. 5. & 1. de partibus Animalium, c. 1. dum ait, formam magis esse naturam, quam materiam. Sane quod natura, vt materiam & formam comprehendit, non sit quid vniuocum, patet eo, quia alioqui vnus idemque gradus vniuocus, bis in eodem composito re ipsa contineretur. Nam corpus in commune haberet in se gradum illum naturæ, semel ratione materiæ, iterum ratione formæ: qui non potest non esse re ipsa distinctus; cum materia & forma, in quibus contrahitur, inter se realiter differant. Est vero natura analogum secundum proportionem: quia vt se habet materia ad motum, cuius principium & causa est, ita proportione quadam forma. Obtinet etiam ambæ disparem nobilitatis gradum: cum forma sit entelechia, actus & perfectio; materia vero pura potentia, ac prope nihil. Vnde fit, vt causalitas formæ, si generatim loquamur, causalitate materiæ præstantior habeatur.

Vnde constet, naturã non esse vniuocum.

QVÆSTIO II.

VTRVM NATVRA RECTE AB ARIstotele definita sit, nec ne?

ARTICVLVS I.

APPROBATVR, ENODATVRQVE natura definitio ab Aristotele tradita.

Natura definitio.

NAturam ita definiit Aristot. hoc loco: Natura est principium & causa, vt id moueatur & quiescat, in quo primo, per se, & non ex accidente inest. Quam definitionem optimo iure approbant tuenturque Peripatetici omnes, vt qua nulla verior; aut magis ad rem apposita à Philosophis tradatur. Quo autem pacto ea sit intelligenda, sic habeto. Prima illius pars est, Principium & causa, quæ vicem generis obtinet. Debet autem causa ita sumi, vt pateat in

Particulatim explicatur.

A omnia ac sola quatuor causarum genera; quomodo latius funditur principium quam causa, vt * alibi diximus. Additur autem causa principio, ad remouenda principia, quę non sunt causæ, vt priuatio; quæ licet principium sit generationis, non tamen illius causa est. Vnde non recte Mag. Albertus hoc in l. tract. 1. c. 7. priuationem ad totam naturæ definitionem admisit, repugnante Aristot. ac nullam aliam, excepta materia & forma, naturam agnoscente, vt ex lib. B huius progressu, & ex 5. Metaph. c. 4. constat.

** 1. Lib. c. 2. ad text. 1.*

Secunda est. Moueatur & quiescat. Nomen motus, ac proinde etiam quietis, ample sumendũ est hoc loco, ita vt omnes mutationes Physicas, siue momento, siue tempore editas comprehendat. Amouet autem hæc particula à notione naturæ ea, quę tametsi alioqui causæ sint, non sunt tamen causæ motus & quietis: vt formæ Mathematicæ; item ea, quę licet causæ motus existant, non tamen sunt causæ motus Phy- C fici, vt substantię separatę, prout à se mouentur.

Tertia est. In quo inest. Per hanc excluduntur, causæ externæ, à quib. res Physicæ quoquo modo cientur, vt forma ignis respectu aquæ, quam calefacit, cœlum respectu ignis, quem mouet.

Quarta est, per se, & non ex accidente. Quæ, vt Commentator aduertit, intelligenda est ante particulam, primo, adhibeturq; ad reiiciendas causas, quæ ex accidente in ipsa re, quæ mouetur, insident: cuiusmodi est ars medendi, quæ D verbi causa, Hippocrates sibi ipsi sanitatem pręstat, quæ idcirco natura non dicitur, quia esto causa sit, vt Hippocr. ad sanitatem redeat, non tamen ei per se, sed accidentario inest.

Argum.

Postrema est. Primo, hoc est, non per aliud, siue ita, vt nihil prius insit. Hac excluduntur nonnullæ qualitates, quæ cum causæ sint, cur composita Physica, quibus per se ac necessario competunt, moueantur: non tamen eis primo insunt, quia scilicet dantur in ipsa re cõposita, E aliæ principales ac priores causę motuum. Quo ex genere sunt natiuus calor comparatione viuentium, grauitas respectu lapidis, aliaque id genus à quibus licet motus, vt ab instrumentaria causa per se oriantur; nihilominus aliæ sunt in re, quæ mouetur, eorum motuum antecedentes, magisque principales causæ, videlicet materia & forma.

Sunt qui verba illa, primo & per se, cum verbo, moueatur, coniungenda esse affirment: sed F non ita est; cum ea Græcus contextus verbo, inest, aperte copulet: sic enim habet, ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως, καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, id est, in quo inest primo, per se, & non ex accidente. Nec obstat quod Arist. 5. Metaphys. c. 4. t. 5. naturam definiens, particulam, primo, verbo Moueatur, adiunxerit, aiens, naturam esse, vnde primus motus in vnoquoque est eorum, quæ natura constant: quasi dixerit, naturã esse causam, cur ens naturale, in quo inest, moueatur primo,

[...] quo- [...] parti- [...] pri- [...] expo- [...] ibidem [...] exander.

primo. Non inquam obstat; quia vt Alexander aduertit, vocabulum primus, non idem eo loco valet, atque particula, primo, hic apposita. Ille enim Philosophus nomine primi motus lationem intellexit, quam 8. Physicorum cap. 7. text. 55. omnium motuum principem nuncupauit, sicque naturam definiit per eum duntaxat motum, qui ad locum pertinet, vt per omnium primum, ac maxime notum, cunctisque rebus Physicis communem.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS NAturæ definitionem.

1. Argum. ERit tamen, qui superioribus hunc in modum obuciat. Corpora cœlestia, excepto Cœlo Empyreo, nunquam quiescunt; totus terræ globus nunquam loco mouetur: ergo neque natura cœlestium corporum est principiũ quie- C tis; nec natura terræ principium motus. Quare non recte natura dicitur principium motus & quietis. Nec satisfaciet qui dixerit, haud oportere naturam in qualibet re principium esse motus ad locum, dummodo sit alterius mutationis principium, vt alterationis, quæ non solum conuenit terræ elemento, sed suo etiam modo corporibus cœlestibus, dum affusa solis luce collustrantur. Non inquam satisfaciet, cum Aristot. 5. lib. Metaph. proxime citato loco, defi- D nierit naturam principium lationis eorum, quæ natura constant, non obscure indicans, omnem naturam esse principium motus secundum locum.

Præoccupatio.

2. Argum. Secundo: Quicquid naturaliter mouetur: non nisi à natura mouetur: sed corpora grauia & leuia, cum in propria loca tendunt, mouentur à progenitore suo, vt 8. libro huius operis ca. 4. tex. 29. aliisque in locis Arist. sentit, mo- E uenturq; ab illo naturaliter; cum ipsorum motus haud dubie naturalis sit: ergo progenitor est eorum natura, & tamen non in eis est. Non igitur natura est principium motus eius in quo est.

3. Argum. Tertio: id, quod gignitur, nondum existit, cũ generatio sit progressio à nõ esse ad esse rei: ergo si natura est causa mutationis rei, cui inest, nequaquam forma rei genitæ poterit dici natura, respectu generationis; quod tamen communi Philosophorum sententia alienum videtur.

4. Argum. Quarto: Tota naturæ definitio competit hu- F manitati Socratis; vtpote quæ principium est & causa, cur Socrates moueatur, &c. Tota item videtur conuenire Deo, respectu rerum naturalium, in quibus necessario existit: & tamen neque humanitas, neque Deus, sunt natura hoc loco definita, cum non sint forma, nec materia. Igitur definitio naturæ non reciprocatur cum re definita.

5. Argum. Quinto: Non minus igni naturale est pro-

A ducere sibi simile, quam ferri sursum: ergo forma ignis, quæ est natura, non minus dicetur principium mouendi id, in quo est, quam mouendi aliud.

Sexto: Vel in definitione naturæ, quietis nomine intelligitur tam quies in termino ad quẽ, quam in termino à quo, vel altera tantũmodo ex his. Non tantummodo altera; cum vtriusque eadem sit ratio, saltem comparatione materiæ, quæ ad quemlibet motum & quietem, suopte B ingenio indifferens est: non vtraque, cum natura non possit inclinare simul ad opposita, cuiusmodi sunt, quies in termino à quo, & in terminum ad quem. Non igitur natura recte dicitur principium & causa, vt res quiescat.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD SVPERIORA argumenta.

AD primum horum, reiecta opinione Plutarchi primo de Placitis, c. 1. & Magni Alberti hoc loco tract. 1. cap. 3. Aliorumq; putantium, non definitam hic ab Arist. naturam corporum cœlestium, sed intereuntium duntaxat: occurrit Simplicius, corpus cœleste, etsi irrequieto motu agitetur, quiescere tamen per centrum, polos, & axes, quæ nunquam locum mutant: quam interpretationem affert etiam Philoponus. Sed ea nobis minime placet propterea quod nimis impropria, atque adeo definitioni parum conueniens sit ea quietis acceptio, vtpote qua Cœlum pariter moueri & quiescere dicatur. Porphyrius, Themistius, Alexander, Auicenna, D. Thomas, & alii, affirmant verba illa, moueatur & quiescat, disiunctim intelligenda esse; vt sensus sit, naturam esse principium motus, vel quietis, vel vtriusque. Nobis videtur, ea secundum mentem Aristotelis partim disiunctim partim copulatim accipienda esse; ita vt natura sit principium & causa, aut motus tantum, vt in corporibus cœlestibus, aut motus simul & quietis, vt in cæteris corporibus. Est enim perpetua Aristotelis sententia (vt constat ex iis, quæ docet 3. huius operis text. 1. & 1. de Cœlo, text. 5.) omnibus rebus Physicis siue caducæ, siue immortales sint, inesse propensionẽ ad motum, itemque sphæras cœlestes non habere in se quietis principium. Vnde illud, quod 9. Metaphys. cap 9. text. 17. scripsit, videlicet non esse pertimescendum, ne Cœlum quiescat, quia non est, inquit, in eo potentia cõtradictionis, id est, potentia, vt moueatur & non moueatur; sicuti D. Thom. ibidem exponit. Quod placitum videtur etiam, de communi veterum Philosophorum sensu, vt annotauit Scotus in 4. dist. 48. quæst. 2.

Simplicij responsio ad 1. argum.

Responsio aliorum.

Germana solutio.

Secundum Aristotelẽ omnib. corporibus inesse propensionem ad motum: Nec omnibus id quietem.

Si tamen, non quid Aristoteles senserit, sed quid sentiendum sit, quæratur; placet sen-

Cælum non solū ad motum, sed ad quietē etiā inclinatur.

tentia existimantium, cœlum non ad motum duntaxat, sed etiam ad quietem suopte ingenio inclinari; licet posito eo, qui nunc est, rerum ordine, non nisi miraculo quieturum sit. Itaque cœlestem naturam ex se principium esse, non solum motus, sed etiam quietis. Qua de re planius ac plenius in libris de cœlo. Ad alteram vero partem argumenti, de motu terræ, dicendum; terræ globum, saltem ratione partium, moueri: deinde habere etiam naturalem potētiam, vt totus deorsum feratur, si à propria sede extraheretur; cui potentiæ haud necesse est respondere aliquam vim actiuam naturalem, quę totam terram sursum leuet: sufficit enim causa effectrix descensus, quæ quidem est tum genitor ipsius terræ, tum eius forma substantialis, atque etiam grauitas, cuius beneficio suis conglobata nutibus descenderet.

Tota terra moles habet potentiam actiuā, qua deorsum.

Ad secundum respondendum est; non omne id, à quo res vtcunque naturaliter cieri dicitur naturam esse eius, quod motum subit; sed id tantum, à quo, vt à principio intrinseco, mouetur.

Ad tertium; ea, quæ momento fiunt, dum fiunt, iam esse: id autem, quod gignitur, momento fieri, atque ita dum gignitur, tam ipsum, quam eius formam, eodem puncto temporis actu existere. Neque officit, quod prius origine sit forma, quam res genita: vt enim forma dicatur natura respectu generationis, sat est, dari vtrumque in eodem instanti temporis.

Ad quartum dicendum; humanitatem Socratis non esse primo causam motus & quietis; sed partes ipsius, materiam scilicet & formam, quæ sunt ea priores, atque ita se habent, vt per eas hoc ipsum de illa à priori demōstrari queat. Deum vero non dici rebus inesse, vt hoc verbum in naturæ definitione intelligitur, & à nobis in tertia illius particula explicatum est, art. 1. huiusce quæst.

Ad quintum dicimus; etsi forma, quæ est natura, non solum sit principium motus eius, in quo inest; sed possit etiam esse principium mouendi alia: vt hoc loco commento 12. aduertit Simplicius: tamen nō fuisse ab Aristotele definitam naturam, per principium mouendi alia, ne excluderetur materia, quæ haud dubie natura est, nec aliud mouet, sed duntaxat motum in se recipit. Deinde, quia maxime fuit rationi consentaneum, vt Aristoteles naturam definiret per id, quo naturalia à non naturalibus diffident: hoc autem solum est principium motus, eius in quo inest. Nam rerum quædam supra naturam eminent: vt Deus & intelligentiæ, quæ ob eximiam suam dignitatem immobiles sunt; Deus quidem absolute, intelligentiæ vero quatenus non habent in se principium, quo Physice moueantur. Quædam infra naturam consistunt, videlicet res arte factæ, quæ adeo ignobiles sunt, vt nec quo ipsæ moueantur,

A nec quo alia moueant, principium in se habeant. Aliæ medium locum obtinent, nempe res Physicæ, quæ neque ita sunt absolutæ, vt principium nullius motus vendicent, neque ita perfectæ, vt neutiquam moueri possint, sed mediam conditionem sortitæ, & aliud mouere queunt: v. c. gignendo sibi simile & se ipsas mouere, vt locum acquirant, augescant, aliamve eiusmodi perfectionem sibi congruentem possideant. Quo fit, vt entia naturalia, licet ab arte

B factis, per principium mouendi se & mouendi alia differant (vtroque enim carent arte facta) tamen ab iis, quæ supra naturam sunt, non nisi per principium mouendi se distinguantur. Atque adeo patet, commune discrimen, quo naturalia à non naturalibus differunt, esse, quod naturalia habeant in se principium, quo ipsa moueantur, per quod proinde natura definiri debuit, vt ex eo rerum naturalium proprietas & essentia magis innotesceret.

C Ad vltimum respondent aliqui graues Philosophi, quietis nomine non significari ab Arist. quietem in termino à quo, sed duntaxat in termino ad quem, propterea quod natura non inclinet ad priorem quietem; verbi causa, ad eam, qua lapis in aere detinetur; sed ad posteriorem, quam obtinet, dū in natiua sede consistit. Cum tamen materia, vt ipsimet fatentur, respectu motus violenti, sit natura hoc loco definita; vnde & nullus datur motus, qui non sit naturalis

Quietis nomine quænam quies intelligatur in definitione naturæ.

D respectu materiæ, vt in progressu dicemus: consequens est, vt eadem materia, comparatione cuiuslibet quietis, etiam violentæ natura sit, atque adeo, vt in natura definitione omnis quies promiscue intelligi debeat. Nam esto, composita Physica non inclinentur ad omnem quietem ex parte formæ, inclinantur tamen ex parte materiæ, quæ natura quædam est hic definita. Nec est absurdum, eadem materiam incli-

E nari simul ad quietes oppositas, dummodo non inclinetur ad eas simul obtinendas: quemadmodum nemo negarit, inesse eidem materiæ simul propensionem ad qualitates contrarias, veluti ad candorem & nigredinem, esto iis simul affici non possit.

QVÆSTIO III.

VTRVM DEFINITIO NATVRAE principio duntaxat passiuo conueniat an non?

F

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORUM sententiæ: & earum confutatio.

Scotus in 2. distinctione 18. quæst. vnica, & eius sectatores; itemque Burlæus hoc loco &, vt

Opinio Scoti & aliorum.

&,vt videtur, Simplicius commento 12. text. 16. & 17. sic naturæ definitionem interpretantur, vt nomine principii & causæ solum principium passiuum designari puten, statuantque, nulli actiuo principio, qua tale est, sed passiuo tantum, naturæ notionem conuenire. Quamuis enim ipsam quoque formam naturam esse fateantur; aiunt tamen eam haudquaquam naturam dici, nisi quatenus principii passiui rationem obtinet, id est, prout materiam aptam habilemque reddit ad motum excipiendum.

Prima ratio Scoti.

Probat vero opinionem suam Scotus hoc modo. Propterea mutatio naturalis dicitur, quia est à natura; omnis autem naturalis mutatio est à principio passiuo tantum: igitur natura non est principium actiuum, sed passiuum. Maior & consequatio perspicuæ videntur. Minor suadetur, quia ea mutatio dicitur naturalis, qua vnumquodque aptum est mutari, à quocunque agente mutetur. Hoc autem nullæ rei Physicæ conuenit ob actiuum principium, sed passiuum tantum: sicut enim res non mouetur, nisi quia patitur, ita nec mouetur naturaliter, nisi quia motum recipit.

2. Ratio.

Secundo ita disputat. Natura, qua natura, est principium internum eius, quod mouetur: sed principium motus non est internum rei, quæ mouetur, vt actiuum est, sed vt passiuum; siquidem accidit, verbi causa, ægroto qui sanatur, habere in se artem, qua ad sanitatem moueatur: igitur natura, qua natura passiuum tãtum; non actiuum principium censeri debet.

Aliorũ sententia superiori aduersa.

Alii superioribus ex aduerso oppositi arbitrantur, naturæ nomine solum principium actiuum comprehendi: quia si principium passiuum esset natura, quilibet motus, etiam violentus, esse rei Physicæ naturalis; quandoquidem omnis motus habet principium passiuum in re, quæ mouetur. Præterea idem confirmatur, quia Aristoteles cap. 2. huius libri, text. 2. & 3. discrimen constituit inter naturalia & arte facta, quod illa habeant in se principia suorum motuum; hæc vero minime: loquebatur autem de actiuis principiis; nam passiua vtriusque communia sunt; vt patet in statua, quæ non minus apta est ad recipiendum in se suum motum, quam rude lignum. Quare in solo principio actiuo videtur Aristoteles naturę rationem ponere.

Refutatio prioris sententiæ.

Neutra tamen harum opinionum, aut vera, aut Aristotelica est. Non prior, quia rebus natura constantibus, non minus naturale est agere, quam pati, & mouere se, quam moueri à se; vt planum est in viuentibus, quæ operationes suas ab interno principio actiuo naturaliter edunt. Quare non minus proprie dicetur natura principium actiuum, quam passiuum, item quia formæ ignis comparatæ ad motum, quo in superiora tendit, prout est illius causa efficiens, conuenit tota naturæ definitio.

A Cum igitur forma ita sumpta sit principium actiuum, negari non poterit, aliquod actiuum principium, qua tale, esse naturam. Tertio, quia si Aristoteles nomine principii & caussæ passiuum dũtaxat principium significare voluisset, vtique per eas particulas artem medendi à naturæ definitione exclusisset.

Impugnatio posterioris.

Posterior quoque sententia, & Aristoteli, & veritati repugnat. Aristoteli, quia cap. 1. text. 10. & cap. 2. text. 21. & cap. 8. tex. 81. huius libri, B disertis verbis docuit, non solum formam, sed etiam materiam esse naturam: quod repetit libro quinto Metaph. cap. 1. text. 5. Rationi, quia cum essentia compositi naturalis, non ex sola forma, sed ex materia etiam constet; non forma tantum, sed materia quoque natura erit: quandoquidem essentia cuiuslibet compositi Physici, qua tale est, ex naturis coalescit.

C

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO VERAE OPINIONIS, & argumentorum aduersarum partium dilutio.

Tam formã, quam materiam esse naturam.

PEripatetica igitur, & veritati consona doctrina est, naturæ definitione comprehen- D di tum materiam, tum formam: & illam quidem principium esse passiuum motus eius in quo est; hanc vero actiuum, tametsi hæc non semper actiuum principium sit, sed interdum formale; quo pacto se habet anima ad vitales functiones, quarum non solum efficiens, sed etiam formalis caussa est; teste Aristotele 2. lib. de anima cap. 4. text. 36. & text. 37. eodemque modo affecta est cœlestis forma erga motum circularem, ad quem cœlum, non ex parte ma- E teriæ duntaxat, sed etiam ex parte formæ, suopte ingenio inclinatur. Nec vero putandum est, huiusmodi propensionem à forma ipsa distingui, aut illi vt quidpiam adiectitium inesse. Est enim idem prorsus cum ea, sicuti inclinatio materiæ ad formam idem omnino est cum materia.

Forma cæli est caussa formalis sui motus.

Respõsio ad 1. arg. Scoti.

Nunc ad primi articuli argumenta respondeamus. Ad primum Scoti pro priori sententia, dicendum, multa esse, quæ non solum ob prin- F cipium passiuum; sed etiam ob actiuum, quod in se habent, naturaliter apta sunt moueri, vt viuentia. Quare concessa maiore propositione, negetur minor, & quod ad eius probationem assumitur. Quanquam enim res non mouetur, nisi quia patitur; potest tamen ob id etiam naturaliter moueri, quia se ipsam mouet; atque ita erit ei motus naturalis, ratione principii passiui & actiui simul.

Ad 2.

Ad secundum admittenda est maior propo-

Positio: assumptioni vero occurrendum, etsi A principium motus ex eo quod activum, non necessario internum esse debeat; cum multa principia activa motus externa sint; aliquando tamen principium efficiens motus necessario internum esse, vt in viuentibus: quo pacto non se habet ægrotus, cum artis suæ beneficio sanatur, qui ipsius motus principium in se ipso ex accidente habet.

Sol. 1. pro 2. opr. Omnes motus comparatione materiæ naturales sunt.

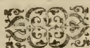
Ad primam vero earum rationum, quibus B secunda opinio nitebatur, respondendum est; omnes motus comparatione materiæ naturales dici posse, non omnes tamen respectu compositi Physici naturales esse: quia sicuti potior natura est forma, quam materia; ita vt motus alicui composito naturalis sit, formæ magis, quam materiæ habenda ratio est: proindeque esto ad quemlibet motum materia inclinetur, nisi ad eum forma ipsa propensionem habeat, nō erit rei compositæ simpliciter naturalis existimandus, sed aut violentus, si ei forma obnitatur, aut C præter naturam, si neque ad eum procliuitatem, neque repugnantiam vendicet. Quod si

Occupatio.

quis vrgeat, naturam esse caussam, vt id in quo inest, id est, ipsum compositum Physicum, naturaliter moueatur. Occurrendum, sat esse ad rationem naturæ, si caussa sit, vt ipsum compositum moueatur naturaliter: vel absolute, cum motus à forma oritur, vel secundum quid, cum non prouenit à forma, sed in materiam tātummodo recipitur. Nec repugnat, eundem mo- D tum alicui simpliciter violentum esse; quia forma in contrarium nititur, & aliquo modo naturalem, quatenus materia habet insitam vim receptiuam omnium motuum, siue eis forma repugnet, siue obsequatur.

Solut. 2. Discrimen inter naturalia & arte facta.

Ad secundum respondemus; discrimen traditum ab Aristotele, inter naturalia & arte facta, sic esse intelligendum, vt nullum arte factum, qua tale, habeat in se principium determinatum ac certum, siue activum siue passiuum E sui motus; quod verissimum est. Nam cum, verbi gratia, statua indifferenter ex ære, auro aut ligno, conflari possit, ex se non magis hoc, quam illud principium etiam passiuum, sui motus vendicat; quod in rebus naturalibus multo secus accidit.

QVAESTIO IV.

VTRVM ANIMA IN NATVRAE *definitione contineatur.*

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM NON *contineri, eiusque refutatio.*

Tametsi proxima disputatione monstratum fuerit, non rectè principium activum à naturæ definitione remoueri: adhuc tamen peculiaris existit dubitatio, circa animam, quæ fons est vitalium functionum, earumque principium activum. Nam Simplicius, ad textum primum & secūdum huius libri, atque, (vt idem refert) Eudemus, itemque Magnus Albertus hoc loco tract. 1. c. 2. & lib. de origine animæ c. 4. & Auicenna primo sufficientiæ c. 5. arbitrantur, animam non esse naturam: Primum; quia natura (vt testatur Aristoteles 9. Metaph. cap. 2. text. 3.) præfinita & determinata est ad vnum: at anima non ad vnam, sed ad omnes loci differentias motum efficit. Secundo; quia Peripatetici tria faciunt principia, naturam, animam, & intellectricem vim: vbi animam à natura distinguunt. Tertio, quia saltem anima humana nullo modo videtur esse natura; cum Aristot. 1. de partibus animalium cap. 1. perspicue ostendat, non esse Physici negotii, animum rationis participem considerare, propterea quod natura non sit.

Assertores partis negatiua.

Lege 4. c. li. 3. de diuina sapient. secundum Aegypt.

Animam esse naturam.

Contraria tamen opinio tuenda est, quam sequuntur Alexander apud Simplicium hoc loco com. 3. Auerroes, & Themistius ad text. 3. & maior ac melior Philosophorum pars. Primum, quia tota naturæ definitio, vt omnes eius partes consideranti planum erit, conuenit animæ. Deinde, quia nutritio, accretio, cæteræque vitales functiones, connumerantur ab Aristotele hoc libro cap. 1. text. 1. inter motus naturales haud dubie quia oriuntur à natura; oriuntur vero ab anima. Præterea, quia Aristoteles cap. 8. text. 80. stirpium & animantium exemplo suadet, naturam alicuius finis gratia operari: & 1. de partibus animalium c. 1. docet, ad Physicum attinere, de anima sentiente & vegetante absolute disceptare, quia sunt naturæ. Negari igitur non potest in Peripatetica disciplina, animam vere ac proprie naturam esse.

Etiam intellectricē anima naturam esse.

F Quod autem concedendum sit, non cæteras tantum animas, sed intellectiuam quoque, esse naturam; probatur ex eo, quia omnis forma substantialis corporis Physici est natura; siquidem, vt ex superiori capite liquet, naturæ notio, tam materiam, quam formam comprehendit: at anima intellectiua est vere & essentialiter forma humani corporis, vt est decretum in Concilio Lateranensi 3. sub Leone 10. sess. 8. & in Viennensi sub Clemente 5. & reiter-

Conc. Lateranense.

Viennensi. & refertur in Clementina, de summa Trinitate, & fide Catholica. Atque illud etiam monemus, animum rationis compotem non secundum alios tantum gradus, vt sentiendi & vegetandi; sed etiam secundum gradum intelligendi, naturam esse. Namque sub eo etiam gradu est vere forma compositi Physici, nempe hominis, vltimam ei differentiam conferens, atque eius esse absoluens, quod proprium formæ est.

Refellitur sententia Platonis, & aliorũ. Quare minime probamus eam sententiam, cuius auctor fuit Plato, assertores Themistius, Simplicius, Philoponus, & de Latinis nonnulli: qui volunt, animam humanam, prout intellectiua est, gubernatoris duntaxat, non vere informantis locum in corpore obtinere, atque adeo secundum eum gradum non esse vere formam corporis. Licet enim intellectus corpori nequaquam hæreat; id tamen non impedit, quo minus intellectiua anima, cui insidet, secundum gradum intellectivum, qui ab eius substantia re ipsa non distinguitur, vere ac proprie corpus informet. Qua de re plura in secundo, de anima.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO ARGVMENTORVM *primi articuli.*

NVnc eorum argumentis, qui animam è naturæ definitione excludebant, occurramus. Ad primum respondendum est; cum natura determinata ad vnum dicitur; non accipi *Quo sensu dicatur natura ad vnum determinata.* naturæ nomen in toto significationis suæ ambitu, sed paulo pressius, vt iis tantum conuenit, quæ sine delectu operantur: quo sensu (vt Scotus in quodlibetis q. 2. explicat) iccirco natura ad vnum determinata perhibetur, quia cum libertatis expers sit, neque è multis hoc aut illud pro arbitratu suo eligere, sed ad vnum definite contendit.

Huius effati vberiorẽ explicationem habes apud Zimaram, in theoremate propos. 111. Ad secundum: in illa etiam partitione anguste admodum vsurpari naturæ nomen, prout nimirum materiam & formam rei duntaxat inanimatæ comprehendit.

** In præem. huius operis qu. 4. art. 3. ad 4. Explicatur locus Arist. 1. de partibus animalium cap. 1.* Ad tertium: Aristotelem humani animi considerationem non omnino Naturali Philosopho adimere, sed tantum velle, eam non omni ex parte Physicam esse, vt * alibi explicuimus. Nec absolute negare, animam intellectricem esse naturam; sed quoad eas affectiones, quæ ipsi à corpore abiunctæ, & extra materiæ fæcem conueniunt, vt esse in loco definitiue, capere intelligibiles rerum notiones superni luminis influxu, & quædam alia: quorum merito, vt ad statum substantiarum separatarum quodammodo ascendit, ita si secundum eam præcise ra-

A tionem spectetur, natura non est. Itaque Aristo. per id humanam mentem ab aliis rerum viuentium formis eo loco secernit, quod ista cum immortalis sit, ac multo præstantioris notæ, à corpore abscedens, transnaturalem conditionem ac sortem adire queat, hæ vero minime.

B

QVÆSTIO V.

VTRVM ARS ET NATVRA *similitudinis rationem inter se habeant.*

ARTICVLVS I.

C

QVIBVS INTER SE REBVS *conueniant.*

QVoniam ex naturæ & artis collatione illustrior euadet naturæ cognitio, eas hoc loco inter se conferemus. Mirifice igitur inter se conueniunt, pariterque differunt, ars & natura. Conueniunt primo; quia naturæ opera procedunt, sicuti opera artis, id est, certa præscriptione ratis legibus, composite, & ordinate. Quod

D Philosophos (non eos hic intelligas, qui præter pallium nihil Philosophi habuere) ad eam mentem excitauit, vt intelligerent faterenturque, res Physicas diuinæ artis prouidentia & solertia gubernari: videlicet, quia intuebantur, dissimilium rerum, ex quibus vniuersum constat, varietatem in vnum ordinem conuenire & compositione, (quod artis proprium est,) contineri. *De hac re Philo. Iud. in lib. de Monarch.* Vnde naturã artem Dei, & Deum Ἀριστοτέχνην, id est, optimum artificem dixerunt: & Plato du-

E plicem artem posuit, vnam diuinam, humanam alteram: atque humanæ omnia, quæ artificum opera elaborantur; diuinæ vniuersa, quæ natura fiunt, attribuit.

Secundo: Conueniunt; quia sicuti agens naturale effectum producit sibi cognatum, ac similem ratione formæ, ex qua ipsum constat: ita artifex opus effingit, intelligibili formę siue exemplari a se concepto, proportione respõdens.

F Sic vero, vt formæ naturales habent primo esse in agente, in quo potestate continentur, quod virtuale nuncupatur; deinde in materia, quam idemmet agens apparat: ita arte factorum formæ obtinẽt primo esse in mente artificis; quod ideale dicitur; postea vero in materia, quam idem artifex perpolit.

Lege D. August. lib. 83. quæ Scot. in 4. d. 1. q. 11. Tertio; Quia sicuti ars naturam, ita natura Deum supponit. Id est, quemadmodum ars nihil efficit, nisi suppeditato sibi composito Physico, in quo artificiosam formam concinnet:

cinnet: ita natura nihil gignit, nisi præiacente materia à Deo creata, in qua naturalem formam inducat. Sicque per hos gradus res in lucem exeunt: Deus profert è nihilo; natura ex ente potentia; ars ex ente perfecto: Deus creando; natura generando; ars componendo concinnandove.

Per quos gradus res prodeant in lucem.

Quarto; Quia tam ars, quam natura, sensim proficit, & ab imperfectioribus ad perfectiora incedit. Ars enim, verbi gratia, pictoris, primo susceptum opus leuiter adumbrat; tum in omnem colorum varietatem paulatim conformat, ac tandem perficit: & canendi ars musicos, priusquam ad rem veniant, præludere nonnihil iubet. Natura item, exempli caussa; in effingendo fœtu (quod in cæteris etiam suo modo seruare consueuit) initio rude quid sine membrorum distinctione exhibet, tum sensim expolit, donec animal perfectis lineamentis in decentem speciem stato tempore absoluat. Sic intellige, quod scripsit Aristoteles in problematis sect. 10. probl. 44. naturam facere praue omnia, & plura praua, quam recta; videlicet quia in procreatione animantium (de iis enim illic sermo erat) à principio praue agit, id est, imperfecte, & quasi rudi penicillo; & plura facit praua, quam recta, id est, plura imperfecta & ignobilia. Nam siue terrestria siue aquatilia, verbi gratia, contemplemur, haud dubie multo ampliorem multitudinem eorum, quæ inferiori gradu stant, inueniemus. Nimirum, quia vt vnumquodque excellit magis, ita plura exigit, proindeque difficilius & rarius in vitam prodit.

Lege Arist. 2. de anima cap. 4.

Quinto; Quia sicuti natura est mensura artis, ita ars est mensura arte factorum. Et vt natura diuinam artem; ita humana ars naturam, quoad eius fieri potest, æmulatur. Quocirca ars diuina exemplar naturæ, & natura diuina archetypi exemplum, simulque exemplar humanæ artis dicitur; & à quibusdam etiam ars humana; nunc altera natura, nunc naturæ simia appellari consueuit, vtpote quæ ex natura multa effinxerit, vt ex vmbra picturam, ex antris ædes, ex auium volatu vela, ex piscium pinnis remos, ex cauda gubernaculum. Sane vero vt natura, quo diuinæ artis præstantiam magis exprimit, eo altiorem gradum obtinet: ita ars tanto commendatur amplius, quanto ad naturam propius accedit, resque veris viciniores imitando exhibet, ita vt quæ viuentes referunt, spirare ipsæ videantur. Quale illud:

Quo pacto ars sit naturæ æmula, Hugo lib. 1. Didascalon.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Pisces aspicis: adde aquam, natabunt.

Et aliud de lacerta:

Inserta phiala Mentoris manu ducta,
Lacerta viuit, & timetur argentum.

Martialis lib. 3. Lib. 5.

Hac artis excellentia Zeuxis vuas pinxit, adeo veritate repræsentata, eo vt aues aduolarint.

Zeuxis & ... illius ... ra.

A Hac Appelles Alexandrum magnum fulmen tenentem expressit, ita vt digiti eminere, & fulmen extra tabulam esse videretur; tanto operis & famæ successu, vt vulgo dicerent, duos esse Alexandros, vnum Philippi filium, nullis viribus superabilem; alterum opus Apellis, nulla arte imitabilem.

Sed illud hic quoque obiter aduerte, res creatas non solum diuinam artem æmulari; sed vnamquamque earum aliam se perfectiorem, pro suo captu exprimere. Nā terra v. g. anima-

Quæq; res alia in se perfectiorē imitatur.

B lis speciem præ se fert, quod habeat superfluentes aquas, tanquam venas; saxeos montes pro ossibus; plantas & herbas velut capillos, vt præter alios tradit auctor operis de diuina sapiētia secundum Ægyptios, lib. 8. cap. 2. Et vniuersim inferiora corpora ad cœlestium rationem sese, vt possunt, accommodant, teste Aristotele 9. Metaph. cap. 9. text. 18. videlicet, quia vt cœlestia iugi motu circumeunt, ita sublunaria

C quasi in orbem perpetuo oriuntur & occidunt; & vt stellæ errantes nunc magis nunc minus ad nos accedunt, iam in sub cœlesti mundo alia atque alia rerum facies & vicissitudo, secundum quadripartitam anni varietatem, conspicitur. Quin & ipsi etiam cœlestes globi alias diuiniores causas imitantur, nimirum intellectuales substantias, quatenus vt hæ intelligendo ad alia procedunt, deinde reflexa cognitione in se recurrunt; sic illi ab eodem

D ad idem punctum perenni agitatione commeant.

Sexto; Quia vt in rebus naturalibus, ita in iis etiam, quæ artificioso studio elaborantur, casus locum inuenit. Et in naturalibus quidem multa passim occurrunt exempla. In arte factis duo quam simillima à scriptoribus celebrantur, quæ Plinius lib. 35. Naturalis historiæ, cap. 10. commemorat.

Lege etiam Plutarch. in libello de fortuna.

Septimo; Quia, (vt Aristoteles docet hoc in

E libro capit 8. text. 86.) neque natura (sumit autem naturam, prout ab anima intellectrici distinguitur) neque ars deliberat: quod tamen non de quauis arte intelligi debet, siquidem medicina, nauigatoria, & nulle id genus, deliberant; sed vt Aristoteles ipse 3. Ethicorum cap. 3. explicat, de iis, quæ per certa & statuta media finem attingunt, cuiusmodi est ars saltandi, & effingendi literas. Quod hisce verbis Themi-

Quæ artes deliberent, quæ non.

F stius quoque edisserit, non consultat faber lignarius, vtrum prius secandum sit, aut dolandum: nec grammaticus, quemadmodum literarum elementa scribenda sint, hoc est A, aut B: Nec vero cum Cleonem scribit, cogitat quam primam, quam secundam literam collocet; ædificator etiam non consultat, vtrum iacienda primo fundamenta sint, an parietes constituendi, an tectum opponendum: Eodem modo textor, & lapicida, dum suo officio funguntur, non consultant: sed habet sibi suum quisque

A que certum finitumque opus, nec ordinem ad finem propositum pertinentem ignorat.

ARTICVLVS II.
QVIBVS REBVS INTER SE dißideant.

DIfferunt quoque ars & natura multifariam. Primo; quia ars non efformat veras res, vt veram arborem; sed veri imitatrices, &, vt qui-
B dam recte ait, vere falsas, dum veris ludit corporibus, ad veri speciem referendam ex arte collocatis. Atque hinc est, quod picturas vigilantium insomnia nonnulli appellarunt; quod in illis non res ipsæ, quoad esse proprium, sed rerum duntaxat imagines se ostendant.

Secundo differunt; quia quoties ars & natura ad opus aliquod faciendum conspirant, ars perficit naturam, vt docet Aristot. cap. 8. huius libri, text. 79. Præterea ars obtinet locum lucis
C & regulæ; natura vero est, quæ formatur ac regitur, vt patet in eo qui arte canit. Nec tamen propterea simpliciter asserendum est artem præstare naturæ, vt aduertit Plotinus Ennead. 4. lib. 1. & Galen. lib. 6. de Morbis vulgaribus, commento 9. licet enim effecta naturæ, vt vox & pedum agitatio, ab artis præscriptione modificentur; simpliciter tamen suum esse à natura capiunt.

D Tertio; Quia vt D. Thomas 2. contra gentes, cap. 76. ait, formæ per artem inductæ, artis actionem non consequuntur, sicuti formæ à natura editæ. Nec enim domus aliam domum, quemadmodum equus equum alium progignit. Huiusce autem discriminis ratio est, quia naturales formæ, vt in eundem in progenitore & in re genita essendi modum obtinent, ita eandem sortiuntur agendi vim: at artificiosæ aliter in mente ideaque artificis, aliter in rebus ipsis arte factis insunt, vt planum est,

Cur artificiales formæ non consequantur actionem artis.

E Quarto; Quia cum forma rei, quæ interit, in instanti generationis abscedat, vel extinguatur, simulque omnia illius accidentia aboleantur, fit inde, vt forma naturalis adueniat enti in potentia, id est, nudæ materiæ; cum tamen formæ arte factorum superueniant enti actu, siue rei iam perfectæ & absolutæ, id est, toti composito. Vnde ars dicitur ibi incipere, vbi natura desinit.

Ars incipit, vbi natura desinit.

F Quinto, Quia, (vt obseruat Plotinus, cap. 1. libro 8. Ennead. 3. & Auerroes in sua paraphrasi super lib. de Ortu & Interitu,) ars, in externa superficie præcipue versatur; quia videlicet externam faciem, & elegantiam potissimum affectat. Natura vero in abditioribus elaborandis impensius occupatur; vt quæ rebus magis necessaria ac potioris momenti sint, proinde que ab optima parente curari magis debeant.

Lege Eustratiū ad c. 4. l. 6. Eth. Auerroë 12. Met. com. 18 Ægid. quodlib. 2. q. 12. Alex. in opusc. de mistione.

Sexto; Quia formæ naturales sunt actuosæ, & quasi viuæ: formæ vero arte factorum tanquam stolidæ & emortuæ, nullam effectricem vim habentes; vtpote, quæ nihil aliud sint, quam compositio, ordo, & figura, seu modus quidam ac determinatio quantitatis, vt constat ex iis, quæ docuit Aristotele, primo huius operis, cap. 5, text. 46. Ideoque, vt quantitas suopte ingenio est ignaua & iners, dataque a natura, quasi altera materia ad sustinenda accidentia: ita formæ per artem inductæ, nullam ex se ad agendum efficacitatem obtinent. Atq; hinc est; quod res naturales possunt habere in se motionis & quietis principium; arte factæ vero, qua tales, non item: docente Aristotele non solum hoc libro, capite 1. text. 2. sed etiam in 6. Ethicorum, capite quarto; & 12. Metaphysic. cap. 3. text. 14.

QVÆSTIO VI.
POSSITNE ARS OPERA NATVræ moliri, an non?

ARTICVLVS I.
QVIBVS ARGVMENTIS videatur posse.

VT ea quæ de artis naturæque conuenientia & discrimine tradidimus, apertiora fiant, expendendum hoc loco erit, possitne ars naturæ opera efficere? Quod enim possit, videtur ostendi inprimis; quia (vt alia huiusce generis complura omittamus) Dædali statuæ (sicuti Aristoteles 1. Politicorum, cap. 3. & 1. de anima, cap. 3. text. 44. & Plato in Menone aiunt) huc illuc sponte discurrebant. Item, quia legimus apud Philostratum in Apollonii Tianei vita tripodes quosdam aureos in Iarchæ gymnosophistæ conuiuio seipsos mouisse, & aureos pincernas conuiuis operam suam præstitisse. Item, quia, (teste Fauorino apud Gellium libro 10. Noctium Atticarum cap. 12.) Archytas columbam ligneam confecit, ponderibus atque aura intus inclusa ita libratam, vt medio aere suspensa volitaret. Deinde, quia notum est, Archimedem sphæram vitream fecisse, vbi astrorum ortus & obitus, defectus solis & lunæ, & denique omnium cælestium sphærarum syderumque conuersiones, rara ordinis constantia & æquabilitate distinctæ visebantur; quod humani ingenii miraculum, imitatus postea est Posidonius, vt testatur Cicero libro 2. de natura Deorum. *1. Argum.*

Secundo: Quædam artes edunt effectus, ad quos natura non pertingit; ergo & à fortiori eos, quos natura edere potest. Probatur assumptum, exemplo annulorum & imaginum *2. Argum.*

Astronomicarum, id est, quæ certe astrorum situ & influxu componuntur, quarum vi multa supra visitatum cursum naturæ effici, tradunt auctores, vt Porphyrius referente D. Augustino 10. lib. de Ciuitate, cap. 11. Plato in 2. dialogo de iusto, Plotinus cap. 40. lib. 4. Ennead. 4.

3. *Argum.* Præterea, idem conuinci potest artificio Alchymiæ, cuius Professores verum aurum abs se fieri prædicant: verisimile autem non est, semper eorum operam & sumptus in fumum abire. Quare non videtur negandum, multa naturæ opera artis ingenio effici; imo & in nonnullis artem non naturam æmulari, sed vincere.

ARTICVLVS II.

PROPOSITAE CONTROVERSIÆ explicatio.

TAmetsi proposita quæstio amplam disputandi segetem offerebat, ne tamen æquo longiores simus, rem quam fieri possit breuiter expediemus. *Conclusio.* Conclusio sit: Neque ars, neque artificialis forma, aliquod naturæ opus vi sua efficere valet. *Probatio.* Probatur: Nam inprimis ars non aliter cum artifice concurrit, quam tradendo ei regulas & præcepta operis faciundi: at huiusmodi regulæ non habent vim inducendi naturalem aliquam formam in materiam. Idem quoque de forma artificiali ex eo patet, quia (vt superiori quæstione ostendimus) formæ per artem inductæ nullam ad agendum vim obtinent.

Sed enim aduertendum est, licet neque ars, neq; forma artis, queant per se non modo efficere; posse tamen ei modum quendam adhibere, vt videlicet hoc aut illo pacto fiat: sicque saltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur, ab arte habet, vel eleganter concinne, & numerose exerceatur. Sic etiam, cum aliquid per artem è plano fit acutum artis beneficio celerius mouetur; non quod figura ipsa plana aut acuta, ad motum efficienter concurrant; sed quia plano corpori plus medii sese opponit quam acuto, atque ita facilius hoc, quam illud, interiecti corporis repugnantiam vincit. Qua de re Aristot. ad calcem. lib. 4. de cœlo.

Adiecimus in conclusione, Vi sua: quia aliena vi, id est, applicando naturalia actiua passiuis, non dubium, quin ars multa naturæ opera efficiat: vt patet in Medicina, quæ natiua herbarum virtute ægris corporibus sanitatem reddit; & in multis artibus, quæ adhibito igni, aliisve eiusmodi causis naturalibus, varie materiam immutant. Qua etiam ratione dæmones, vt * superiori lib. diximus, diuersas formas, etiam animantium, imperfectorum tamen, in materiam inferunt; sic enim dæmonum ope Magi Pharaonis, * serpentes exhibuêre, non adumbratos, sed veros, vt sentit D. August. 3. lib. de Trinitate, cap. 7. & in lib. octoginta trium quæstionum, qu. 79. Origenes homilia 12. in Marcum, D. Thomas de potentia, qu. 6. art. 5.

* *Cap. 5. quæst. 10.*

* *Exod. 7.*

Ex dictis duo inferuntur consectaria. Primum est: Cum malefici incantantes seu entes, feras detinent, homines à statu mentis deiiciunt, & turpi amore irretiunt, aliaq; eiusmodi complura efficiunt: non posse ea à characteribus & figuris, quibus ad id vtuntur, proficisci; sed præstari dæmonum industria, qui ad ea signa tacito vel expresso fœdere accurrunt, vt hominum mentes ludificent, & superstitione imbutas, à veri Numinis cultu auocent. *1. Consectarium.* Hinc D. Augustinus 11. libro de Ciuitate Dei, cap. 21. Porphyrii confutat errorem, qui inter vitium sacrilegæ curiositatis & Philosophiæ professionem, sententiis alternantibus fluctuans, aiebat, per figuras & imagines Astronomicas, quarum ante meminimus, admirabiles in terra effectus edi. *Error Porphyrii.* Qua in re dupliciter errabat: primum, quia formis corporum artificialium vim agentem tribuebat: deinde, quia dæmones à culpa vindicare nitebatur eorum præstigias & maleficia in cœlestium corporum afflatus conferendo.

Alterum consectarium est: Artificio naturalis Magiæ, occultas naturalium causarum vires inter se copulantis, multa absque interuentu dæmonum fieri; quæ licet admirationem excitent, quod supra naturæ facultatem effici videantur; reuera tamen Physicam habent rationem. *2. Consectarium.* Quale est, videri exte(n)di per triclinium vitem; apparere subito conuiuas omnes truncos, ac animus capitibus; & alia: de quibus scripsit Guilielmus Parisiensis in suo opere de vniuerso corporali & spirituali. Quibus etiam similia non pauca circumforanei ludificatores aspectui exhibent arte exercitatissima, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum frustratur.

ARTICVLVS III.

PRIMI ARTICVLI ARGVMENtis nihil contra proxime dicta concludi.

ARgumenta vero initio proposita, sic erunt explicanda. Ad 1. dicendum: Statuas, aliaque id genus arte facta, non mouer: à suis formis, nec ab arte; sed à natura compositis intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, aliisve eiusmodi quæ motum illum efficia(n)t, sicuti videmus in horologiis, quæ libratis certa ratione ponderibus c[ie]ntur. Itaque hasce motiones ars non efficit, sed modificat & attemperat.

Ad 2. Neque annulos, neq; imagines Astronomicas, vllam ex se ad tales effectus vim habe-

fere, aut illam è Cœlo excipere: vt oftendit D. Th. 22. q. 96. art. 2. Quare quæ de eiufmodi rebus circumferuntur, vel ad fabulam pertinent, vel ad dæmonum præftigias.

Ad 3. Quid refpondendum fit, proxima quæftione ftatuemus.

QVÆSTIO VII.

NVM CHYMICAE ARTIS INDVftria verum aurum efficitur?

ARTICVLVS I.

QVI NEGATIVAM PARTEM fequantur & quibus argumentis.

AVri facra fames vt aurum inueniret, Chymicam excogitauit, artem naturæ vel æmulam, vel imitatam, quæ aurum progignere fidet, quod terra a fe progenitum gremio cohibet, ne, fi pariat, non tam aurum fundat, quam fomenta luxuriæ & auaritiæ. Hæc igitur ars, num verum atq. omni ex parte probatum aurum efficiat, in controuerfia eft. Efficiat, inquam, non vi fua: fic enim non poffe, ex iis quæ fuperius difputata funt, conftat, fed applicando naturalia actiua paffiuis, hoc eft, adhibendo variam permixtionem & temperiem fulphuri & argento viuo, quam pe habeat communem effe materiam argento & auro, cæterifq; metallis procreandis; vt teftantur Magn. Albertus lib. 3. de Mineralibus, cap. 9. & Leuinus lib. 2. de Occultis naturæ miraculis. cap. 32.

Affertores partis neg. In hac controuerfia D. Thom. 2. fent. dift. 7. q. 3. art. 1. & de potentia, q. 6. art. 1. Ægidius in 3. quodlib. q. 8. poft Auerroem in paraphrafi ad primum librum de generatione animalium, & Auicennam in fuis commentariis Meteororum, & Haftem nobilem Philofophum, quem refert Albertus loco citato; arbitrati funt, aurum chymicum non effe verum, fed fucatum.

1. Ratio. Probat autem id D. Thom. ex eo, quia forma auri non videtur induci, nifi vi caloris ætherei, & à fole præfertim dilapfi. Vnde aurum confectum calore igneo, quo chymici artifices vtuntur, non nifi adulterinum erit, vtpote ab illegitimo parente editum.

2. Ratio. Accedit, quod verifimile omnino eft, naturam ad auri generationem folam mineram delegiffe, terræ finu inclufam, quo vndique, vt veteres aiebant, Deorum cœtus, id eft, cœleftium corporum vires confluunt.

3. Ratio. Eandem fententiam ea ratione confirmat Ægidius, quia quæ in quolibet genere perfecta funt, non vagam habent, fed certam & definitam ortus fui caufam. Quare cum aurum inter omnia metalla nobilitate præluceat, vno duntaxat modo fieri, nimirum eo, quem natura adhibet, humanæ arti ignotum.

4. Ratio. Denique, idem aliftabiliunt hunc in modum. Negari non poteft, in iis, quæ ad naturam, vel ad mores, vel ad vtiiam difciplinam pertinent, magnam vim habere argumentum ab experientia defumtum: at longa experientia compertum eft, huiufce artis profeffores, cum magis impenfis & pertinaci ftudio pro vero auro conficiendo defudarint, non nifi fucatum extudiffe. Igitur eiufmodi auri confectio impoffibilis eft.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO PROPOSITAE quæftionis.

NIhilominus fententia noftra eft: Etfi perdifficile fit, chymicæ rationis artificio verum aurum producere, non videri tamen id omnino impoffibile iudicandum. *Conclufio.* Huius affertionis priorem partem fuadet experientia: Pofteriorem approbat D. Thom. fecunda fecundæ, qu. 77. art. 2. Magn. Albertus lib. 3. de Mineralibus, cap. 9. Henricus Gandauenfis quodlib. 5. q. 3. Zimara in tractatu de differentiis naturæ & artis. Mirandulanus lib 9. de euerfione fingularis certaminis, fect. 7. aliiq; è iunioribus Philofophis non pauci. Qui eo potiffimum ducuntur argumento, quod, cum ars æmula imitatrixq; naturæ fit, non apparet, cur naturam in efformando vero auro imitari non pofsit, quam fæpe aliis in rebus, quæ operofiores videbantur, ad viuum exprefsit. *1. Argum.* Conftat enim, quædam animalia artis induftria progigni: vt apes ventribus boum recentibus cum fimo obrutis, vel iuuencorum corpore exanimato; bufones elixatura anatis fub dio pofitæ: & id genus complura. *Plin. Nat. hift. lib. 11. cap. 20.*

2. Argum. Præterea: Angeli naturali cognitione perfpectum habent, quam materiam, quam etiam qualitatum temperationem veri auri generatio requirat. Igitur fi omnia inuicem rite componant, & tempeftiue applicent, obferuato etiam ad id aftrorum influxu; legitimum aurum proferent, ficuti & veros ferpentes. Quare poteft legitimum aurum arte confici. Quod fi quis refpondeat, poffe quidem fed non hominem arte, de qua noftra difceptatio eft: contra id obiicimus: quia nihil omnino conuincit, eius artis peritiam adeo fupra humani ingenii captum effe, vt neutiquam ad homines peruenire poffe iudicanda fit.

Nec fane refert, quod ea nunc fortaffe lateat; neq; hactenus ex fornace chymico verum aurum prodierit; cum multa indies hominum folertia & induftria inueniantur, fuperioribus feculis ignota, vt vfus tormentarii pulueris, & pyxidis nauticæ, ars typographica, artificium feparandi aurum ab argento, facchari ex arundinibus excoquendi, nifcendi fpecula plana vitrea. Etfi ex his quædam non tam recens inuenta, quam poftliminio in vfum reuocata effe nonnulli putent. *Quarundã rerum artificia recẽs inuenta.*

Quare non videtur existimandum, confe- A ctionem veri auri per Alchymiam omnino impossibilem esse, licet perquam difficilis sit. Argumenta autem, quæ à D. Thoma in contrariam partem adducta sunt, ita soluuntur. Primum quidem attendo, multa fieri cœlestis caloris vi, quæ etiam vi caloris ignei perficiuntur, maxime cum hi calores iuxta veriorem sententiam inter se specie non differant.

Responsio ad argum. contraria partis.

Ad 1.

Ad 2. Secundum vero argumentum, à loco mineræ metallariæ, parum habet roboris. Licet B enim aurum in terræ gremio, vt in patrio solo, natura gignat, non proinde tamen eius effectionem ei loco ita videtur addixisse, vt nullo modo extra effici queat.

Ad 3. Ad rationem Ægidii inficiandum est, non posse interdum id, quod in suo genere excellit, multis modis gigni, cum videamus ignem, elementorum omnium principem & actione alterius ignis, & radiorum coitu, & duorum corporum attritu generari.

Illud tandem in hac disceptatione mouendum censuimus; Chymicam, prout nunc se habet, ac interim, dum certioribus veri auri à se confecti experimentis artificium non probat, noxiam perniciosamq; iudicandam, ac proinde nequaquam exercendam: tum ne fucatum, minusve perfectum aurum pro legitimo & naturali diuendat; tum ne fornaculæ promittendo lucra decipiat. Quo nomine eius professores haud satis bene in Republica audiunt, Eoq; spectat illud Ioan. 22. in Extrauagante, Spondet: Alchymistæ spondent, quas non habent, diuitias. Et deniq; ea causa fuit, vt Diocletianus huiusce artis libros diligenter conquisitos flammis dederit, vt lib. 7. lect. antiq. cap. 2. Cœlius testatur.

Ex dictis perspicua iam est solutio vltimi argumenti superioris controuersiæ, cuius occasione hæc disseruimus. Non enim Alchymia si aurem efficit, id propria vi efficit, sed applicando naturalia actiuis passiuis.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται, ποσαχῶς ἡ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον τίνι διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ, καὶ γὰρ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ ἔχει τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ μήκη, καὶ στιγμάς, περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθηματικός. ἔτι δ' ἡ ἀστρολογία ἑτέρα ἢ μέρος τῆς φυσικῆς. εἰ γὰρ τοῦ φυσικοῦ τὸ τί ἐστιν ἥλιος ἢ σελήνη εἰδέναι, τῶν δὲ συμβεβηκότων καθ' αὑτὰ μηδέν, ἄτοπον· ἄλλως τε καὶ ὅτι φαίνονται λέγοντες οἱ περὶ φύσεως, καὶ περὶ σχήματος σελήνης καὶ ἡλίου, καὶ δὴ καὶ πότερον σφαιροειδὴς ἡ γῆ καὶ ὁ κόσμος, ἢ οὔ; περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθηματικὸς ἀλλ' οὐχ ᾗ φυσικοῦ σώματος πέρας ἕκαστον. οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα θεωρεῖ ᾗ τοιούτοις οὖσι συμβέβηκε. διὸ καὶ χωρίζει. χωριστὰ γὰρ τῇ νοήσει κινήσεώς ἐστι καὶ οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γίνεται ψεῦδος χωριζόντων.

λανθά-

CAPVT II.

Cvm a vero definitum sit, quot modis dicitur natura; posthac contemplandum est, quo Mathematicus à Physico differat. Nam plena, & solida, & longitudines, & puncta, quæ Mathematicus considerat, naturalia corpora obtinent. Insuper, an Astrologia à Naturali sciētia sit diuersa, an pars. Absurdum namq; est, si quia sol est aut luna, Physici sit scire, nullum eorū, quæ per se insunt, accidentium, scire; præsertim cum naturæ scrutatores de solis quoq; & lunæ figura, & vtrū terra & mundus rotunda sint, necne, disserere videantur. b Atq; hæc quidem Mathematicus quoque pertractat, sed non vt corporis naturalis vnumquodq; terminus est: nec itē accidentia contemplatur, quæ ex parte eius generis accidunt rebus. Quapropter abiungit, siquidem à motu cogitatione possunt disiungi, nihilq; inter est, nec cum disiunguntur vllum falsum existit. Text. 16. Text. 17. Text. 18.

Hæ

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Postquam a] Aristot. postquam disseruit de Natura, & in ea disputatione, quædam veluti fundamenta iecit Naturalis Philosophiæ; explicat in hoc capite discrimen inter Physicum & Mathematicum, Naturalem Philosophiam & Astrologiam, vt quæ cuiusq; contemplatio sit quibusve terminis contineatur, plane constet. Putaret enim fortasse aliquis, nullam in iis esse differentiam, quod Mathematicus consideret plana, solida, longitudines, & puncta, quæ inueniuntur in corporibus ad Naturalem Philosophum spectantibus: item quod Astrologus contempletur cœlestium sphærarum accidentia, vt motum & figuram, aliaq; eiusmodi, quæ Physici negotii sunt; præsertim cum Physicus cœlestium naturam scrutetur, & absurdum sit, eum, qui in substantiæ inspectione versatur, accidentia omittere. Intelligit autem Aristoteles, appellatione Mathematici, vel solam Geometram, qui plana, solida, & longitudines considerat; vel tam Geometram, quam Arithmeticum, qui absolute Mathematici nuncupantur.

Discrimen inter Mathematicū & Physicum. b *Atque hæc quidem*] Statuit discrimen inter Mathematicum & Naturalem Philosophum, inter Astrologiam & Physicam: quod licet eisdem in rebus versentur, non eundem tamen considerandi modum habeant. Enimuero accidentia, quæ Naturalis Philosophus expendit, quatenus naturalium corporum termini & affectiones sunt, & vt materiæ nexu implicantur,

cantur, eadem Mathematicus considerat, abstrahendo illa à corpor[illegible] Physicis & à materia. Quare in re nullum committit errorem cum illa syncero, atque omnino simplici mentis conceptu abiungat, nec re ipsa corporibus inesse inficietur, vt cum quis hominem concipit, non concipiendo Socratem, in quo est. Differt quoque Astrologus a Philosopho Naturali, quia hic contemplatur cœli naturam & essentiam, itémque motum, vt est illius actus, ab eiusque principiis oritur, aliaque similiter: Astrologus vero, nihil curans cœli naturam, motuum proportiones, æqualitates, distantias & his affinia perpendit.

λανθάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες καὶ οἱ τὰς ἰδέας λέγοντες. τὰ γὰρ φυσικὰ χωρίζουσιν ἧττον ὄντα χωριστὰ τῶν μαθηματικῶν. γίγνοιτο δ' ἂν τοῦτο δῆλον, εἴ τις ἑκατέρων πειρῷτο λέγειν τοὺς ὅρους, καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν συμβεβηκότων. τὸ μὲν γὰρ περιττὸν ἔσται, καὶ τὸ ἄρτιον καὶ τὸ εὐθὺ, καὶ τὸ καμπύλον. ἔτι δὲ καὶ ἀριθμὸς, καὶ γραμμὴ, καὶ σχῆμα ἄνευ κινήσεως. σὰρξ δὲ καὶ ὀστοῦν, καὶ ἄνθρωπος, οὐκέτι ἀλλὰ ταῦτα ὥσπερ ῥὶς σιμὴ, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ καμπύλον λέγεται. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ φυσικώτερα τῶν μαθημάτων οἷον ὀπτικὴ, καὶ ἁρμονικὴ, καὶ ἀστρολογία· ἀνάπαλιν γὰρ τρόπον τινὰ ἔχουσι τῇ γεωμετρίᾳ ἀλλὰ ἡ μὲν γεωμετρία περὶ γραμμῆς φυσικῆς σκοπεῖ. ἀλλ' οὐχ ᾗ φυσική, ἡ δὲ ὀπτικὴ μαθηματικὴν μὲν γραμμὴν, ἀλλ' οὐχ ᾗ μαθηματικὴ, ἀλλ' ᾗ φυσική. ἐπειδὴ δὲ ἡ φύσις διχῶς, τό τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ὡς ἂν εἰ περὶ σιμότητος τί ἐστι σκοποῖμεν, οὕτω θεωρητέον. ὡς οὔτ' ἄνευ ὕλης τὰ τοιαῦτα, οὔτε κατὰ τὴν ὕλην. καὶ γὰρ δὴ καὶ περὶ τούτου διχῶς ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπεὶ δύο αἱ φύσεις, περὶ ποτέρας τοῦ φυσικοῦ, ἢ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν. ἀλλ' εἰ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν, καὶ περὶ ἑκατέρας. πότερον οὖν τῆς αὐτῆς, ἢ ἄλλης, ἑκατέραν γνωρίζειν, εἰς μὲν γὰρ τοὺς ἀρχαίους ἀποβλέψαντι δόξειεν ἂν εἶναι τῆς ὕλης. ἐπὶ μικρόν. γάρ τι μέρος Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ἥψαντο.

εἰ δὲ

c Hoc vero idearum quoq; auctores cum faciūt, falluntur. Nam naturalia abiungūt, quæ minus quam Mathematica possunt abiungi. d Quod ita declarabitur, si vtrorumq; & ipsorū & accidētium definitiones afferre aliquis nitatur. Nam par quidē & impar, rectum & curuum, quin etiam numerus & linea, sine motu definiētur: caro autem & os, & homo minime. Sed hæc vt nasus simus nō vt curuum dicūtur. e Declarāt vero & quæ in Mathematicis sunt magis Naturales, vt Perspectiua, Musica, & Astrologia: nam contra quodāmodo, ac Geometria, sese habent: siquidem Geometria naturalem lineam contemplatur: sed nō qua tenus est naturalis: Perspectiua vero Mathematicā quidē lineam non tamen quatenus Mathematica: sed qua ex parte est naturalis. f Cum autē natura bifariā dicatur, tum forma, tum materia; sic cōtemplari hæc debemus, perinde ac quid est simū dispiceremus. Quare nec sine materia nec ex materia. g Nam & de hoc dupliciter dubitare aliquis sane possit, cū duæ sint naturæ, vtram Physicus cōtempletur, an id, quod ex ambabus constat? sed si id, quod ex ambab. etiam vtramq;. Vtrum igitur ad eandem, an ad aliam atq; aliam attinet, vtramq; cognoscere? Ad veteres quidem respicienti, materiam considerare videbitur: Formam namq; & essentiam Empedocles ac Democritus parum admodū attigerunt. h At si

Text. 19. Text. 20. Text. 21. Text. 22.

c *Hoc vero idearum.*] Arrepta ex dictis occasione, idearum assertores coarguit, qui quod eam abstractionem, quæ sola mente fit, non perciperent ideas inuexerunt, id est, formas quasdam æternas & immutabiles rerum nascentium & intereuntium, per se extra singularia cohærentes: cum tamē fieri nequeat, vt tales formæ à singularibus abiunctæ sint, vtpote quæ etiam mente minus à materia secerni valent, quam Mathematicæ, quæ non re, sed cogitatione, à materia dirimuntur.

d *Quod ita declarabitur.*] Bifariam ostendit, Naturales formas minus à materia & motu, qui materiam sequitur, abiungi posse, quam Mathematicas. Primum, quia in definitionibus formarum Mathematicarum, vt paris, imparis, recti, curui, numeri, ac figuræ, nec motus locum habet, nec materia, cum tamen in Naturalium formarum definitionibus (vt carnis, ossis, nerui) materia adhibeatur. Videlicet habent se Naturales formæ ad Mathematicas, vti simum ad curuum: vt enim simum sine naso intelligi non potest, quia est propria illius affectio, ipsumque connotat: ita formæ Physicæ absque materia percipi nequeunt, Mathematicæ queunt. Lege hoc loco Simplicium, & Proclum in primum Euclidis.

Quo pacto formæ Mathematicæ abstrahantur à materia.

e *Declarant vero*] Alia ratione comprobat, Physicā considerationē minus esse à materia abiunctam, quam Mathematicam: quod videlicet Musica, Perspectiua, & Astrologia, quæ ex Mathematicis ad Naturalem scientiam propius accedunt, ea quæ considerant, non prorsus à materia auocant.

f *Cum autem natura*] Cum, inquit, naturæ motio tam formam, quam materiem cōprehendat, fit vt res naturales, ex his cōstitutæ, considerentur, vt simū (quod paulo ante declaratum fuit) proindeq; non percipiantur absq; materia, licet non ex materia; quia nimirū haudquaquam ex materia primo & principaliter innotescunt, cum omnis cognitio ab actu & forma oriatur. Aliter tamen D. Th. Philoponus, & Albertus Magnus interpretātur verba illa, nec ex materia: vt sit sensus esto Physicus non consideret res naturales absq; materia, tamen præcipuā eius curam & studium circa formā versari.

g *Nam & de hoc*] Cum natura sit duplex, forma & materia; ait posse ambigi, an vtriusque contemplatio ad Naturalem Philosophum pertineat. Tum quasi respondendo interrogat, & interrogando respondet, reuera pertinere, cum tam materia quam forma, sint partes compositi Naturalis, quod Physicus considerat, eiusdemque artificis munus sit, partes, & quod ex partibus coalescit,

contemplari: etsi veteres in solius materiæ cognitionem incubuerint, etiam Empedocles & Democritus: qui tamen inter alios nonnullam formæ notitiam obtinere videbantur.

εἰ δὲ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, τῆς δ' αὐτῆς ἐπιστήμης εἰδέναι τὸ εἶδος, καὶ τὴν ὕλην μέχρι του (ὥσπερ ἰατροῦ ὑγίειαν, καὶ χολὴν καὶ φλέγμα, ἐν οἷς ὑγίεια· ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδόμου τό τε εἶδος τῆς οἰκίας, καὶ τὴν ὕλην, ὅτι πλίνθοι καὶ ξύλα· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων) καὶ τῆς φυσικῆς ἂν εἴη τὸ γνωρίζειν ἀμφοτέρας τὰς φύσεις. ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα, ἡ δὲ φύσις τὸ τέλος καὶ οὗ ἕνεκα· ὧν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὔσης, ἔστι τέλος τι τῆς κινήσεως, τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς γελοίως προήχθη εἰπεῖν,

Ἔχει τελευτὴν, ἧσπερ οὕνεκ' ἐγένετο.

βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. ἐπεὶ καὶ ποιοῦσιν αἱ τέχναι τὴν ὕλην, αἱ μὲν ἁπλῶς αἱ δὲ εὐεργόν, καὶ χρώμεθα ὡς ἡμῶν ἕνεκα πάντων ὑπαρχόντων· ἐσμὲν γάρ πως καὶ ἡμεῖς τέλος. διχῶς γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα· εἴρηται δ' ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας. διὸ δὴ αἱ ἄρχουσαι τῆς ὕλης καὶ γνωρίζουσαι τέχναι, ἥ τε χρωμένη, καὶ τῆς ποιητικῆς ἡ ἀρχιτεκτονική. διὸ καὶ ἡ χρωμένη, ἀρχιτεκτονική πως. διαφέρει δὲ ᾗ ἡ μὲν τοῦ εἴδους γνωριστική, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ δὲ ὡς ποιητικὴ τῆς ὕλης. ὁ μὲν γὰρ κυβερνήτης ποῖόν τι τὸ εἶδος τοῦ πηδαλίου γνωρίζει καὶ ἐπιτάττει, ὁ δ', ἐκ ποίου ξύλου καὶ ποίων κινήσεων ἔσται. ἐν μὲν οὖν τοῖς κατὰ τέχνην, ἡμεῖς ποιοῦμεν τὴν ὕλην τοῦ ἔργου ἕνεκα· ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ὑπάρχει οὖσα.

ἔτι

h *At si ars imitatur naturā formamq; & materiam ad quendam vsq; terminum cognoscere eiusdem est artis (vt sanitatem, & bilem atque pituitam, in quibus est sanitas medici; domus similiter formā materiamq;, vt lateres & ligna ædificatoris: eodemq; modo & in aliis: ambarum quoq; naturarū habere cognitionem,) Naturalis profecto erit scientiæ. i Id præterea, cuius causa* Text. 23
& finis, & quæ eius sunt causa, eiusdē sunt: Natura autem finis est, & cuius causa. Nā quorum motionis continuæ aliquis est finis, is vltimū est, & id cuius gratia. k Quapropter & Poeta ri- Text. 24
dicule eo adductus est, vt diceret: Finem habet, cuius gratia erat genitus: non enim omne, quod vltimum est, finis est sed id quod optimum. l Quin Text. 25
etiā artes materiam faciunt, aliæ quidē omnino, aliæ ad opus idoneā eaq; vtimur, m quod nostri gratia sint omnia: siquidem finis quoque modo & nos sumus. Id enim cuius gratia bifariam dicitur, vt n in libro de Philosophia est traditū. Duæ vero materiei præsunt artes, eamq; cognoscunt, ea quæ in vsu est posita & quæ effectrici præest, architectura: quare & quæ vtitur, quodammodo est architectura: sed differūt, quod altera formam: altera, vt effectrix materiam cognoscat. Qualis namq; claui est forma, gubernator cognoscit & iubet: alter vero, quale è ligno erit, quibusve ex motibus. Porro in his, quæ arte fiunt, o operis gratia materiam nos facimus: in rebus autem naturæ suppetit. o *Præterea*

h *At si ars*] Probat, vtriusq; naturæ inspectionem Physici negotii esse, in hunc fere modum. Cum ars naturæ solertiam, qua potest, imitetur; vt se habet ars ad arte facta, ita se habebit Naturalis scientia ad res Physicas: atqui ars non formam duntaxat, sed materiam etiam considerat: Igitur Naturalis scientia non solam rerū Physicarum formam, sed earundem quoq; materiam expendet. Assumptionem probat; quia Medicus non sanitatem tantum cognoscit, sed humores etiam, in quibus ea, vt in materia consistit. itemque architectus non solam ædium formam, sed ligna, & lapides, ac reliquam materiam attendit. Monet vero Aristoteles, artes considerare materiam, vsque ad quendam terminum; quia artes omnes & facultates, ac scientiæ certos habent limites, vltra quos non procedunt.

i *Id præterea cuius*] Alia ratione idem ita concludit. Eiusdem scientiæ est, finem, & ea quæ finis gratia sunt, perpendere: sed materia est gratia formæ, & forma est finis: ergo naturalis Philosophi erit, & materiam & formam contemplari. Quod vero forma sit finis, probat ex eo: quia id ad quod aliqua continuata motio tendit, & cuius gratia fit, est vltimum, & finis: at continuata motio, qua disponitur ornaturque materia, tendit ad formam, in eamque terminatur. Duo hic aduertenda sunt. Alterum est, appellatione naturæ significari ab Arist. formam, propterea quod sit potentissima naturæ pars. Alterum est, propterea dixisse Aristotelem, finem id esse, ad quod continuata motio tendit; quia si motio interrumpatur, & mobile subsistit ante id, quo pergebat, eiusmodi terminus non dicetur habere rationem finis; sed is, ad quem vltimo progressionem destinarat.

k *Quapropter*] Reprehendit Poetam, qui, quod videret finem esse extremum, & esse id cuius gratia, putauit omne extremum recte dici finem. Vnde & de mortuo pronunciauit, finem habet, gratia cuius est genitus. Non est enim quodlibet extremum finis, sed id, quod optimi habet rationem, & cu-
Euripides. ius gratia fit aliquid. Hunc Poetam ait Philoponus esse Euripidem, insignem Tragœdiarū scriptorem: senarius tamen, qui ab Aristot. citatur, videtur fuisse in aliquo eius opere, quod immuria temporis interciderit, cum in iis, quæ nunc exstant, non reperiatur.

l *Quin etiam artes*] Explicat Aristoteles hoc loco diuersa munia artium, quæ in opere sunt positæ; quorsum vero, non satis inter expositores liquet. Videtur tamen eo spectare, vt variarum artium exemplo concludat, Naturalem philosophum materiam nequaquam negligere, aut ignorare. Aduertendum est igitur, quadripartitam esse varietatem artium, quæ in externum opus incumbunt, Quarum duo genera materiam faciunt, alia duo imperant. Porro ex iis artibus, quæ materiam faciunt, quædam omnino faciunt, aliæ duntaxat ad opus præparant, & idoneam reddunt. Materiam omnino faciunt, vt figulina lutum: præparant, vt itataria marmor. Rursus, earum, quæ imperant (quas principes vocant) quædam faciendis operibus, quibus vtuntur, præsunt, vt guber-

natoria

natetia arti[illegible] nauium effectrici, illa enim huic magnitudinem formamque[illegible] præſunt operibus, quæ aliis vtenda tradunt, vt nauium conſtruendarum ars ei, quæ ligna particulatim dedolat & expolit, & hæc illi, quæ in cædendis lignis occupatur, quarum opus gubernatoriæ obſeruit. Ex his ratum eſſe vult Ariſtoteles, Philoſophiam Naturalem materiam cognoſcere, cũ eam non ignorent operariæ artes, tam quæ in materia peculiariter inſiſtunt, vt planum eſt, quam quæ formam adhibent, præcipiuntve, cum hanc in materiam idoneam inferendam curent.

m *Noſtri gratia ſint*] Arte factarum rerum molitionem ait noſtri gratia eſſe, noſque eius finem aliquo modo haberi. Quod nequis miretur, cum finis operis videatur eſſe id, in quod cõtinuata motio deſinit, vt paulo ante dixerat, monet finem duplicem eſſe; nimirum finem cuius, id eſt, cuius acquirendi gratia actio exercetur, qualis eſt ſanitas; & finem cui, hoc eſt, cui res comparatur, cuiuſmodi eſt Socrates, cui valetudo acquiritur, atque hoc poſteriori modo nos finem eſſe arte factorum, cum illa in noſtros vſus cedant. *Finis cuius & finis cui.*

n *Vt in libro de Philoſophia*] Quem appellet hoc loco Philoſophiæ librum, non conſtat. Simplicius, Themiſt. & Philoponus, intelligunt libros de Moribus. Verum in his diuiſio illa finis non inuenitur. D. Thom. putat ſignificari libros primæ Philoſophiæ: ſed neque in his, ſi horum nomine intelligat libros Metaph. ſaltem perſpicue legitur, etſi ex quibuſdam verbis 7. cap. lib. 12. vtcunque elici poſſit. Veriſimile fortaſſe eſt, indicari ab Ariſt. libros alios de Philoſophia, quorum meminit Laertius, & Cic. 3. de Nat. Deorum. Inuenitur tamen prædicta finis diſtributio in l. 2. de Anima. c. 4. t. 37.

ἔτι τῶν πρός τι ἡ ὕλη· ἄλλῳ γὰρ εἴδει ἄλλη ὕλη. μέχρι δὴ πόσου τὸν φυσικὸν δεῖ εἰδέναι τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἐστιν; ἢ ὥσπερ τὸν ἰατρὸν νεῦρον, ἢ χαλκέα χαλκὸν μέχρι του; τίνος γὰρ ἕνεκα ἕκαστον, καὶ περὶ ταῦτα ἅ ἐστι χωριστὰ μὲν εἴδει, ἐν ὕλῃ δέ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ καὶ ἥλιος. πῶς δ' ἔχει τὸ χωριστὸν, καὶ τί ἐστι, φιλοσοφίας τῆς πρώτης διορίσαι ἔργον.

Κεφά-

o *Præterea ex his, quæ ad aliquid ſunt, materia eſt, cũ alii formæ alia materia ſubiiciatur. Ad quem igitur vſq; terminum, formã, & quid eſt, cognoſcere Phyſic⁹ debet? An vt Medicus neruum, aut faber æs aliquo vſq; ? Vnaquæq; enim alicuius rei eſt gratia, & in eis formis verſatur, quæ ſeparari non poſſunt, in materia autẽ ſunt; ſiquidem homo & ſol hominem generant. Quo autem modo ea, quæ ſeparata eſt, ſe habeat, & quid ſit, Philoſophia prima eſt definire.* CAP- Text. 26.

o *Præterea ex his quæ*] Tandem quod tam materia, quam forma ad contemplationem Phyſicam pertineat, ex eo probat: quia relata, ſeu quæ mutuo referuntur, ſub eandem ſcientiam cadunt: materia vero & forma mutuo referuntur. Cui rei argumento eſt, quod cuiuſque compoſiti naturalis forma non quamlibet materiam ſine diſcrimine, ſed certam & determinatam expoſcit, parique modo materia non cuiuſvis formæ, ſed certæ, & proportione ſibi reſpondentis, capax eſt.

QVÆSTIO VNICA.

VTRVM MATHEMATICAE quæ mediæ appellantur, magis Naturales, quam Mathematicæ ſint, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI MAGIS ESSE naturales.

Conſtat ex doctrina Ariſtot. tum ſuperiori cap. tum lib. 6. Metaph. cap. 1, text. 2. ſcientiarum Mathematicarum duas tãtum eſſe, quæ proprie & exquiſitæ Mathematicæ dicantur; nempe Arithmeticam & Geometriam: alias inter has & Phyſiologiam mediũ obtinere, quod earum ſubiectum partim Mathematicum, partim Naturale ſit; videlicet Perſpectiuam, Muſicam, Aſtronomiã. Enimuero Geometer lineas & magnitudines à materia abſoluit, easq; ſolo animo comprehendit: Perſpectiuus lineas exiſtentes ponit, & eaſdem conſiderat vt cadunt ſub aſpectum, qui radiis rectis in linearum modum ab oculo ad rem, quę videtur, porrectis fit.

A Item Arithmeticus numeros ab omni materia ſeiunctos expendit: Muſicus eoſdem vt re ipſa exiſtẽtes in materia ſenſibili, in voce nimirum, aut ſono, contemplatur. Similiter ſphæram & magnitudinem Geometer à materia abſtrahit: eadem vero Aſtrologus, prout corporibus cœleſtibus coniuncta ſunt conſiderat.

Cum igitur tres prædictæ diſciplinæ partim ad Mathematicã, partim ad Phyſiologiam accedant; quæri ſolet hoc loco, an magis Naturales, vel magis poti⁹ Mathematicæ ſint. Ac quod magis ſint Naturales, ex eo primũ ſuaderi poteſt, quia (vt in procemio huius operis oſtendimus) ſcientiæ contẽplatrices capiunt vnitatem & diſtinctionem ſecundum abſtractionem, à motu & à materia: hæ vero ſciẽtię in gradu abſtractionis cum Naturali Philoſophia conueniunt; ſiquidem viſum, ſonum, quantitatemque in ſubiecto certo conſiderant, quæ omnia ſenſibilia ſunt, nec ratione diſtrahuntur à materia. *1. Argum.* *Quæſt. 1. art. 3.*

B

C Secundo, idem hunc in modum probatur. Mathematica non ſubſtantiam conſiderat, ſed quantitatem: atqui ſaltem Aſtronomia & Perſpectiua conſiderant ſubſtantiam: Non ergo ad Mathematicam ſpectant. Minor oſtenditur, in primis quia id de Aſtronomia conceptis ver- *2. Argum.*

bis

bis docet Aristot. lib. 12. Metaph. cap. 8. text. 44. Sed de Perspectiua quoque item suadetur. Nam Perspectiuus demonstrat, exempli gratia, figuram multorum laterum æqualium, directe visui oppositam, videri circularem, propterea quod eius anguli visum effugiunt: demonstrat, inquam, id ex imbecillitate potentię sensitricis, & ex natura substantiæ, huic accidenti subiectę. Itaque de ipsa quoque substantia cognoscit, ac iudicat.

3. *Argum.* Tertio: idem ex eo confirmatur: quia harum artium subiecta, à subiectis earum, quibus subalternantur, nō differunt, nisi ratione accidentis adiuncti; verbi gratia, numerus sonorus quæ est res Musicæ subiecta, additione tātum sonori, à numero dissidet. Quare cum sonorum ad Physicam spectet, simpliciter dicendum erit, Musicam magis Naturalem esse, parique modo Perspectiuam, & Astronomiam.

4. *Argum.* Denique id videtur censuisse Aristot. proximo cap. text. 20. illis verbis; Declarant vero & quæ in Mathematicis sunt magis Naturales, vt Perspectiua, Musica, & Astrologia.

ARTICVLVS II.

MAGIS ESSE MATHEMATICAS, quam Naturales.

AMplectenda tamen est opinio D. Thomæ hoc loco ad text. 20. & opusc. 70. Ferrariensis, q. 2. huius libri, Soncin. 6. Metaph. q. 11. aliorumque asserentium, Perspectiuam, Musicam, & Astronomiam magis esse Mathematicas, quam Naturales. Primum, quia in vulgata Mathematicarum artium partitione connumerantur. Deinde quia ab iis, qui se Mathematicos profitentur, tractari consueuerunt. Item quia affectiones, quę de earū subiectis demonstrantur per media Geometriæ & Arithmeticæ ostendi solent: demonstrationes vero & scientiæ eo pertinent, vnde media accipiunt: cū medium veluti formale quidpiam sit in scientiis.

Aduersariorum autem rationes hunc in modum explicādæ erunt. Prima, dicendo licet harum disciplinarum subiecta quadam ex parte sub sensum cadant; secundum id tamen quod à subalternantibus desumunt, quodque in iis, quod ad rem propositam attinet, potioris momenti habetur, nec sensum, nec sensilem materiam attingere. *Solutio rationum pro contraria parte.*

Ad secundam dicendum Mathematicas omnes circa quantitatem versari, sed enim sinceras hoc differre à mediis, quod illæ quantitatem ab omni subiecto abscindunt; hæ vero eandem in subiecto certo ac definito meditentur, vt Astronomia in substantia cœlesti. Eaq; causa est, cur Mathematicæ mediæ aliquo modo substantiam spectent; videlicet non quod eius substantiam scrutentur; sed quia eam sub consideratione quantitatis ad certum subiectum definitæ vtcunque inuoluunt. Quæ consideratio substantiæ quasi ex accidente se habet, non per se omnino, vt in Physica. *Solut. 2.*

Ad tertiam: Etsi Mathematicæ mediæ differant à suis alternantibus ob accidētariam conditionem, qua earum subiecta contrahunt, id tamen non obstare, quo minus ad earum naturam magis appropinquēt, propter eas rationes, quas ante assignauimus. *Solut. 3.*

Ad vltimam: non significasse ibi Aristotelem hasce disciplinas simpliciter magis esse Naturales, sed eas e Mathematicis magis Naturales esse, quā quæ puræ Mathematicæ nuncupātur. *Solut. 4.*

CAPI-

Κεφάλαιον γ.

ΔΙωρισμένων δὲ τούτων, ἐπισκεπτέον περὶ τῶν αἰτίων, ποῖά τε καὶ πόσα τὸν ἀριθμόν ἐστιν. ἐπεὶ γὰρ τοῦ εἰδέναι χάριν ἡ πραγματεία, εἰδέναι δὲ οὐ πρότερον οἰόμεθα ἕκαστον, πρὶν ἂν λάβωμεν τὸ διὰ τί περὶ ἕκαστον (τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ λαβεῖν τὴν πρώτην αἰτίαν) δῆλον ὅτι καὶ ἡμῖν τοῦτο ποιητέον καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ πάσης τῆς φυσικῆς μεταβολῆς, ὅπως εἰδότες αὐτῶν τὰς ἀρχάς, ἀνάγειν εἰς αὐτὰς πειρώμεθα τῶν ζητουμένων ἕκαστον. ἕνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται, τὸ ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη. ἄλλον δέ, τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα· τοῦτο δ᾽ ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτου γένη. οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμός. καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἔτι, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως, οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου. καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου καὶ τὸ μεταβάλλον τοῦ μεταβαλλομένου. ἔτι, ὡς τὸ τέλος. τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα, οἷον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια.

Διὰ

CAPVT III.

HIsce autem definitis, quæ & quot numero causæ sint considerandum est. Nam cum hæc tractatio sciendi sit gratia, scire autē aliquid nō prius putemus, quā propter quid vnumquodq; sit, sumamus, quodquidem aliud non est, quam causam primam sumere, nobis quoque in generatione & interitu, & omni naturali mutatione agendum hoc esse manifestum est, vt earū principiis cognitis, quicquid quæritur, ad ea reducere enitamur. Text. 28. *a Causa itaq; vno modo id dicitur, è quo, cum insit, aliquid fit; vt æs statuæ & argētū phialæ, horumq; genera. b Alia est forma, & exemplar, quæ essentiæ quidē est ratio, atq; eius genera, in harmonia diapason, duo ad vnum, & omnino numerus & partes, quæ insūt in ratione. c Præterea id, vnde mutationis aut quietis primū est principiū, qualis causa est is, qui consulit, & pater filii, & vno nomine id, quod efficit, eius quod fit & quod immutat eius quod immutatur. Insuper vt finis, hic autem est id, cuius causa: vt deambulandi sanitas.* Text. 29. Text. 29.

Cur

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

ACcedit ad disputandum de Causis: cuius tractationis eam rationem affert, quia huiusce disciplinæ propositum est scire, id est, cognoscere propter quid res sit, omnesque affectiones entium naturalium ad suos fontes & principia redigere. Quod nemo perfecte alicui poterit, nisi teneat causas rei vsque ad primam, id est, proximam.

a *Causa itaq;*] Totum hoc caput ex hoc loco transtulit Arist. in lib. 5. Met. estq; 2. eius lib. c. in quo omnes causarum modos recenset. Exorditur autem à Materia, propterea quod antiquis Philosophis magis innotuerit. Quam definiens, ait esse id, è quo cum insit, aliquid fit. Est autem definitio hæc intelligenda eo modo, quo à nobis superiori libro explicata fuit, ita vt soli materiæ primæ conueniat, sub intellecta videlicet particula, primo in verbo insit. Nec obstant exempla rerum arte factarum, quæ Aristoteles ad rem illustrandam adhibuit, non ob proprietatem, sed propter analogiam, seu proportionem vtriusque materiæ. *Definitio materiæ.*

b *Alia est forma*] Alterum causæ genus est forma, quæ ratio essentiæ vocatur, quod in ea rei essentia præcipue sit posita. Cur autem Aristot. formam & exemplar coniunxerit, dissident interpretes. S. Thom. arbitratur, voluisse comprehendere eorum dogma, qui essentias à materia abiunctas exemplaria rerum esse voluerunt. Alexander putat, formam dictam esse ab Aristotele exemplar, quod natura formam potissimum respiciat, eaque adepta conquiescat. Themistius & Philoponus aiunt, formam appellari exemplar, quod agens naturale in generanda perficiendaque re ita se habeat, vt ii, qui in arte factis affabre moliendis exemplar, quod imitentur, sibi proponunt. Alii, quorum explicatio magis arridet, aiunt voluisse Aristotelem causam exemplarem in hoc secundo causarum genere numerare: quæ est interpretatio Fonsecæ lib. 5. Metaph. loco citato. *Cur Arist. formam & exemplar coniunxerit.*

c *Præterea id vnde*] Tertium genus causæ est Efficiens, quod definitur id, vnde mutationis aut quietis primum est principiũ: id est, vnde primo secundũ exequutionem mutatio aut quies prouenit. *Definitio efficientis.* Postremũ est finis, qui dicitur id, cuius gratia cætera fiunt. Cætera intellige, quæ ad ipsum referuntur. *Definitio finis.* Nam cũ verbi gratia, Socrates ad obtinendam sanitatem deambulat, à cibo abstinet, potionem sumit, horum omnium causa dicitur bona valetudo, quia hæc omnia eius obtinendæ gratia fiunt.

διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμὲν ἵνα ὑγιαίνῃ· καὶ εἰπόντες οὕτως οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον. καὶ ὅσα δὴ κινήσαντος ἄλλου μεταξὺ γίγνεται τοῦ τέλους, οἷον τῆς ὑγιείας ἰσχνασία ἢ ἡ κάθαρσις ἢ τὰ φάρμακα, ἢ τὰ ὄργανα. πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι, διαφέρει δὲ ἀλλήλων, ὡς ὄντα τὰ μὲν ἔργα, τὰ δὲ ὄργανα. Τὰ μὲν οὖν αἴτια σχεδὸν τοσαυταχῶς λέγεται. Συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι, οὐ κατὰ συμβεβηκὸς· οἷον τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ἡ ἀνδριαντοποιητικὴ, καὶ ὁ χαλκὸς, οὐ καθ᾽ ἕτερόν τι, ἀλλ᾽ ᾗ ἀνδριάς, ἀλλ᾽ οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δ᾽ ὡς ὅθεν ἡ κίνησις. ἔστι δέ τινα καὶ ἀλλήλων αἴτια, οἷον τὸ πονεῖν αἴτιον τῆς εὐεξίας, καὶ αὕτη τοῦ πονεῖν. ἀλλ᾽ οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δ᾽ ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ἔτι δὲ τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων ἐστὶν αἴτιον. ὃ γὰρ παρὸν αἴτιον τοῦδε, τοῦτο καὶ ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου, οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου, τῆς τοῦ πλοίου ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας. ἅπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους. τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἴτιά ἐστι.

Cur enim deambulat? vt valeat dicimus: quod cũ dicimus, causam reddidisse arbitramur, atq; omnium sane, quæ alio mouente inter ipsum fiũt & finem, vt inter sanitatẽ extenuatio, aut purgatio, aut medicamenta, aut instrumenta. Vniuersa enim hæc finis sunt gratia, sed differũt inter se, quod alia sint opera, alia instrumẽta. Causa igitur tot fere modis dicuntur. d *Cum autem causa multis modis dicantur, fit interdũ, vt multa eiusdem res non ex accidenti sint causæ;* Text. 30. *vt statuæ, statuaria & æs, non per aliud quidpiam, sed quatenus statua est: quanquam non eodẽ modo, sed alterum quidem vt materia, alterum vt id vnde est motus.* e *Quædam vero vicissim sibi sunt causæ, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis, sed non eodem modo, ac ille vt finis, hæc vt principium motionis.* f *Quinetiam contrariorum idem est causa. Quod enim cũ adest, alicuius rei est causa; id cum abest, contrariũ interdum causam esse dicimus, vt gubernatoris absentiam nauis submersionis, cuius salutis eius præsentia erat causa.* g *Quæ autẽ nunc tradita sunt causæ omnes in quatuor modos manifestissimos cadũnt.* h *Syllabarum namq; elementa, eorũ quæ opificio constant, materia: ignis, & quæ sunt eiusmodi corporũ, totius partes, & conclusionis hypotheses, vt id ex quo sunt causa.* Text. 31. *Horum*

d *Cum autem causa*] Proponit tria quædam pronunciata, ad perfectiorem causarum intelligentiam vtilia. Primum est: Eiusdem effectus plures causas esse posse, non solum per accidens, (vt satis liquet) sed etiam per se. Quod verum est tam de causis eiusdem generis, quarum vna est superior, alia inferior, vt hic statuarius, artifex: quam de pluribus diuersi generis huiusmodi sunt materia & efficiens, vt æs & statuarius respectu statuæ. Plures tamen causas totales & eiusdem ordinis, nullus effectus habere potest. *Primum pronunciatum.*

e *Quædam vero vicissim*] Secundum pronunciatum est: Causas diuersorum generum posse sibi mutuo esse causas: vt patet in deambulatione & bona valetudine; quarum hæc finis est illius, illa causa efficiens huius. *2. Pronunc.*

3. Pronunc.

f *Quinetiam*] Tertium pronuntiatum: Idem alio & alio modo contrariorum effectuum causam esse posse. Nam idem gubernator, si adsit naui, causa est salutis; si absit, naufragii.

g *Quæ autem nunc*] Quia vnumquodque genus causæ late funditur, ne quis propterea existimaret, plures esse generales causandi modos, docet quatuor omnino esse, ad quos videlicet reliqui aut pertineant, aut reuocentur.

Quæ pertineant ad genus causa materialis.

h *Syllabarum namq;*] Docet, in genere materialis causæ constitui literas respectu syllabarum, composita Physica respectu eorum, quæ arte elaborantur, elementa respectu mistorum, partes integrantes respectu sui totius, & hypotheses siue sumptiones respectu conclusionis. Nam hæc omnia habent se tanquam id ex quo, siquidem ex literis constant syllabæ, ex naturalibus arte facta, &c. Aduertit autem Alensis libro 5. Metaph. in comment. huius cap. hypotheses siue sumptiones bifariam considerari posse; nimirum vel quoad terminos, vel quoad vim concludendi: priori modo spectare ad causam materialem, qua conclusio constat ex maiori & minori extremo, quæ in præmissis continentur: posteriori pertinere ad causam efficientem.

τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη. τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, ὡς τό τε ὅλον. καὶ ἡ σύνθεσις καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ σπέρμα, καὶ ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ βουλεύσας, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς, ἢ στάσεως, ἢ κινήσεως. τὰ δὲ ὡς τέλος, καὶ τὸ ἀγαθὸν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἴδει. τρόποι δὲ τῶν αἰτίων ἀριθμῷ μέν εἰσι πολλοί. συγκεφαλαιούμενοι δὲ καὶ οὗτοι ἐλάττους· λέγεται γὰρ αἴτια πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν, προτέρως καὶ ὑστέρως ἄλλο ἄλλου, οἷον ὑγιείας ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ τεχνίτης· καὶ τοῦ διὰ πασῶν, τὸ διπλάσιον, καὶ ὁ ἀριθμός. καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον. ἔτι δ', ὡς τὸ συμβεβηκὸς, καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον ἀνδριάντος ἄλλως Πολύκλειτος, καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιός, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ τὸ Πολυκλείτῳ εἶναι. καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκός, οἷον εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος εἴη τοῦ ἀνδριάντος, ἢ ὅλως τὸ ζῷον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα ἄλλων πορρώτερον καὶ ἐγγύτερον. οἷον εἰ ὁ λευκὸς καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος. παρὰ πάντα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκός, τὰ μὲν ὡς δυνάμενα λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐνεργοῦντα· οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι τῆς οἰκίας, ὁ οἰκοδόμος, ἢ ὁ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ λεχθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἴτια τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένοις, οἷον τουδὶ τοῦ ἀνδριάντος, ἢ ἀνδριάντος, ἢ ὅλως εἰκόνος· καὶ χαλκοῦ τοῦδε, ἢ χαλκοῦ, ἢ ὅλως ὕλης, καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων ὡσαύτως, ἔτι δὲ συμπλεκόμενα καὶ ταῦτα, καὶ ἐκεῖνα λεχθήσεται, οἷον οὐ Πολύκλειτος, οὐδὲ ἀνδριαντοποιός, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός.

Horum vero quadam sunt, vt subiectum, veluti
partes. i Quadã vt essentia, vti totum, compositio
& forma. k Semen autẽ, & medicus, & qui con-
suluit, & omnino efficiens, causa sunt omnes, vn-
de mutationis, vel status, vel motionis est princi-
piũ. Alia vt finis, bonũq; cæterorũ. Id enim cuius
gratia, optimum finisq; aliorum esse debet. Nihil
autem refert, bonũ ipsum dicatur, an quod appa-
reat bonũ. Et tales quidẽ, & tot specie sunt cau-
sa. l Causarum autẽ modi numero quidem multi Text. 33.
sunt, sed si summatim colligantur, hi quoq; erunt
pauciores. Multis enim modis causa dicũtur: &
earũ, quæ eiusdẽ sunt generis, alia prior est, alia
posterior: vt sanitatis medicus & artifex, & har-
monia diapason duplũ & numerus, & semper ea,
qua continent ad singula. m Praterea vt accidẽs Text. 35.
& horũ genera; vt statua, alio modo Polycletus,
alio statuarius, cum statuario, vt Polycletus sit,
accidat. Quinetiam qua accidens continent, vt si
homo, aut omnino animal statua sit causa. n Sunt Text. 34
vero & accidentiũ alia aliis remotiora, alia pro-
pinquiora; vt si albus & musicus statua causa di-
cantur. o Prater autẽ omnes, qua proprie & qua
ex accidẽti dicuntur, alia sunt, qua quod possint,
alia quod agãt, dicuntur: vt adificationis domus,
adificator, aut is qui adificat, adificator. p Idem Text. 35.
vero & in his quorũ causa sunt causa, dicetur, q
in his qua exposita sunt: vt in hoc statua, aut om-
nino signo, & are hoc aut are, aut omnino mate-
ria, atq; in accidentib. eodem modo. q Sed & con- Text. 36.
iuncta tum hac, tum illa dicentur, vt non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus statuarius.

Quæ pertineant ad genus causa formalis.

i *Quadam vt essentia*] Tria refert ad genus causæ formalis; nimirum totum, compositionem & formam. Vocat autem Totum, vt Alensis explicat, id quod coalescit ex partibus, ordine quodã duntaxat inter se iunctis: vt exercitus. Compositionem vero id, quod componitur ex partibus nõ solum ordinem habentibus, sed in vnam aliquam formam coeuntibus; vt domus. Deniq; Formam peculiari nomine appellat eam, quæ proprie forma dicitur: cuiusmodi est forma hominis, aut lapidis.

k *Semen autem*] Commemorat spectantia ad causam efficientem, deinde ad causam finalem: moneťque, finem oportere bonum quid esse, alioqui nequaquam cætera eius gratia fierent, cum nostra actio non nisi bonum quid spectet: nihil tamen referre, vtrum id reuera bonum sit, an speciem tantum boni obtineat.

1. Diuisio causarum.

l *Causarum autem*] Distinxit causarum genera, ex quatuor modis causandi per se & essentialibus; nunc eosdem modos variis diuisionibus partitur, secundum diuersas habitudines causarum ad effecta; vt annotarunt D. Th. & Alensis. Prima diuisio ita habet: Causarum, quæ eiusdem generis sunt, id est, quæ vel omnes, exempli gratia, materiales sunt, vel omnes effectrices, alia est prior, id est, communior; alia posterior, id est, minus communis. Vt in genere causæ materialis, marmor est causa minus communis statuæ; lapis vero, communior. In genere item effectricis causæ, statuarius causa est minus vniuersalis statuæ, artifex vniuersalior: similiterque res habet in cæteris.

2. Diuisio.

m *Præterea vt accidens*] Secunda diuisio duas subdiuisiones continens hæc est: Causarũ quædam

sunt per se, quædam ex accidente. Et iterum: Causarum ex accidente aliæ magis, aliæ minus vniuersales: aliæ propinquæ, aliæ remotæ. Causa per se ea dicitur, à qua per se, & vt talis est, effectus pendet, vt statuarius comparatione statuæ. Causa ex accidente est, à qua non per se pendet effectus, est tamen coniuncta causæ per se. Quomodo ait Aristoteles, Polycletum esse causam per accidens statuæ, quia accidit statuario esse Polycletum. Causa ex accidente minus vniuersalis, est idem Polycletus respectu statuæ: vniuersalior vero homo, animal. Hic aduerte, dupliciter rem aliquã posse dici causam ex accidente: vno modo, quia accidit causæ per se; sicuti Polycletus & albũ accidunt statuario, qui est causa per se statuæ. Altero, quia licet sit causa per se, comparatur tamen cum eo, quod accidit effectui per se, vt si statuæ accidat candor, statuarius, qui est causa per se statuæ, causa est ex accidente, comparatione candidi. Porro Aristoteles hoc in loco solam causam ex accidenti priori modo explicauit.

n *Sunt vero accidentium*] Hic tradit subdiuisionem causæ ex accidente, in propinquiorem & remotiorem. Causa propinquior est accidens, quod à causa per se minus distat. Remotior vero item accidens, quod à causa per se longius abest. Veluti candidum & musicum, quia statuarii sunt accidentia, sunt causa per accidens statuæ: verum quia Musica minus ab arte statuaria distat quam candor, (siquidem Musica ars est, sicut & statuaria; candor vero non est ars) iccirco Musica propinquior statuæ causa est, quam candidum. *Subdiuisio causæ ex accidente.*

o *Præter autem omnes quæ*] Tertia diuisio est, qua causa vniuersim diuiditur, in eam quæ potestate, & in eam quæ actu causalitatem exercet. Potestate, vt statuarius cum nihil operis molitur. Actu, vt idem cum operi manum admouet. *3. Diuisio.*

p *Item vero*] Docet eas, quas tradidit, causarum partitiones posse etiam effectis suo modo accommodari. Effectorum enim quædam communia sunt, quædam minus communia: alia per se, alia ex accidente: alia actu, alia potestate.

q *Sed & coniuncta*] Quarta diuisio est: Causarum aliæ coniunctæ sunt, aliæ simplices. Coniunctæ, de quibus hoc loco agit Aristoteles, (nam aliis etiam modis innecti possunt) sunt complexiones causarum per se, & per accidens; veluti Polycletus statuarius comparatione statuæ, Apelles pictor respectu imaginis. Simplices vero, vt Polycletus per se, vel statuarius per se. *4. Diuisio.*

ἀλλ' ὅμως ἅπαντά γε ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν πλῆθος ἕξ, λεγόμενα δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος, ἢ ὡς τὸ κατὰ συμβεβηκός, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος, ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ ὡς ἁπλῶς λεγόμενα, πάντα δὲ ἢ ἐνεργοῦντα, ἢ κατὰ δύναμιν, διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἅμα ἔστι καὶ οὐκ ἔστι, καὶ ὧν αἴτια· οἷον ὅδε ὁ ἰατρεύων τῷδε τῷ ὑγιαζομένῳ καὶ ὅδε ὁ οἰκοδομῶν τῷδε τῷ οἰκοδομουμένῳ· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν οὐκ ἀεί. φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἡ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος. δεῖ δ' ἀεὶ τὸ αἴτιον ἑκάστου τὸ ἀκρότατον ζητεῖν. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· οἷον ἄνθρωπος οἰκοδομεῖ ὅτι οἰκοδόμος· ὁ δ' οἰκοδόμος κατὰ τὴν οἰκοδομικήν. τοῦτο τοίνυν πρότερον τὸ αἴτιον· καὶ οὕτως ἐπὶ πάντων ἔτι, τὰ μὲν γένη τῶν γενῶν τὰ δὲ καθ' ἕκαστα, τῶν καθ' ἕκαστον· οἷον ἀνδριαντοποιὸς μὲν ἀνδριάντος, ὁδὶ δὲ τουδί· καὶ τὰς μὲν δυνάμεις τῶν δυνατῶν, τὰ δὲ ἐνεργοῦντα πρὸς τὰ ἐνεργούμενα. ὅσα μὲν οὖν τὰ αἴτια, καὶ ὃν τρόπον αἴτια, ἔστω ἡμῖν διωρισμένα ἱκανῶς. Κεφά-

r *Porro hæc omnia numero sunt sex, quæ bifariam dicuntur: aut enim vt singula, aut vt genus, aut id quod est ex accidenti, aut vt genus accidentis, aut hæc vt coniuncta, aut vt simpliciter dicta: omnia vero aut agentia aut quæ possint agere.* s *Hæc autem differunt, quod quæ efficiunt, & singula, atq; ea, quorũ sunt causæ, simul sunt, & non sunt: vt hic qui medetur, & hic qui sanatur; & hic qui ædificat, & hoc quod ædificatur. At quæ sunt potestate, non semper: cum domus & ædificator non simul intereant.* t *Rei autem cuiusq; causa summa quærenda est, veluti & in alijs: vt homo ædificat, quoniam architectus est, architectus autem est ex architectura. Hæc itaque prior est causa, eodemq; modo in omnibus. Præterea generum genera, & singulorum singula: at statuarius statuæ & hic huius: & quæ possunt efficere eorum, quæ possunt esse; quæ autem efficiunt, eorum, quæ efficiuntur. Ac causa quidem quæ sint, & quemadmodum sint causæ, satis à nobis sit definitum.* Text. 37. Text. 38. Text. 39.

CAPVT

r *Porro hæc omnia*] Omnes causarum modos, de quibus hactenus disseruit, ad duodecim reducit. Nam si sumantur tres coniugationes, nempe causa vniuersalis & particularis per se, & per accidens, connexa & simplex: & quilibet horum modorum cum potentia & actu complicetur, duodecim modi euadent: nempe vniuersalis actu, vniuersalis potentia; particularis actu, particularis potentia; per se actu, per se potentia; per accidens actu, per accidens potentia; simplex actu, simplex potentia; connexa actu, connexa potentia. *12. modi causarum.*

s *Hoc autem differunt*] Constituit discrimen inter causas singulares actu, & singulares potentia, (idem intellige de vniuersalibus) quod nempe causas actu, & effecta actu, simul esse, vel non esse oporteat; ita vt existat id, quod actu causat, necessario existat id, quod actu causatur, & contra. Causæ vero potestate non ita se habent: siquidem stante domo potest artifex interire, itemq; potest existere artifex, etsi non actu domum ædificet.

t *Rei autem*] Subiicit duo theoremata, tractandis causis accommoda. Alterum est: In comparanda scientia tamdiu esse progrediendum quousque deprehendatur & assignetur causa summa eius rei, cuius scientiam inuestigamus. Vocat autem causam summam eam, quæ proxime effe- *Duo theoremata.*

t 2 ctum

ctum attingit, siue immediatam; qualis est Architectura respectu opificu. Alterum, Reddendas esse effectibus idoneas & congruentes causas: nempe effectui singulari singularem causam, vniuersali communem, effectui actu causam actu, atque ita cæteris.

Κεφάλαιον δ.

ΛΕγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην, καὶ διὰ τὸ αὐτόματον. τίνα οὖν τρόπον ἐν τούτοις ἐστὶ τοῖς αἰτίοις ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον· καὶ πότερον τὸ αὐτὸ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ἢ ἕτερον, καὶ ὅλως τί ἐστιν ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἐπισκεπτέον. ἔνιοι γὰρ καὶ εἰ ἔστιν ἢ μὴ, ἀπορο͂υσιν· οὐδὲν γὰρ γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασὶν ἀλλὰ πάντων εἶναί τι αἴτιον ὡρισμένον ὅσα λέγομεν ἀπὸ ταὐτομάτου γίγνεσθαι ἢ τύχης· οἷον τοῦ ἐλθεῖν ἀπὸ τύχης εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ καταλαβεῖν ὃν ἐβούλετο μὲν οὐκ ᾤετο δὲ, αἴτιον τὸ βούλεσθαι ἐλθόντα ἀγοράσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπὸ τύχης λεγομένων ἀεί τι εἶναι λαβεῖν τὸ αἴτιον, ἀλλ' οὐ τύχην· ἐπεὶ εἴ γέ τι ἦν ἡ τύχη, ἄτοπον ἂν φανείη ὡς ἀληθῶς καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, διά τί ποτε οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἴτια περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων, περὶ τύχης οὐδὲν διώρισεν. ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲ ᾤοντο οὐδ' ἐκεῖνοι εἶναι ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστὸν, πολλὰ γὰρ καὶ γίγνεται καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ταὐτομάτου. ἃ οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅτι ἐστὶν ἐπανενεγκεῖν ἕκαστον ἐπί τι αἴτιον τῶν γιγνομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος εἶπεν, ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην ὅμως τούτων τὰ μὲν εἶναί φασι πάντες ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης. διὸ καὶ ἀμῶς γέ πως ἦν ποιητέον αὐτοῖς μνείαν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνων γέ τι ᾤοντο εἶναι τὴν τύχην, οἷον φιλίαν, ἢ νεῖκος, ἢ πῦρ, ἢ νοῦν, ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων, ἄτοπον οὖν εἴτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι, εἴτε οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε χρώμενοι ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς οὐκ ἀεὶ τὸν ἀέρα ἀποκρίνεσθαι ἀνωτάτω φησὶν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχῃ. λέγει γοῦν ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ.

Ὡς οὕτω συνέκυρσε θέων τοτὲ, πολλάκι δ' ἄλλως·

καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων ἀπὸ τύχης γίνεσθαι τὰ πλεῖστά φησιν, εἰσὶ δέ τινες οἳ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τοῦδε, καὶ τῶν κοσμικῶν πάντων αἰτιῶνται τὸ αὐτόματον, ἀπὸ ταὐτομάτου γὰρ γίγνεσθαι φασὶ τὴν δίνην, καὶ τὴν κίνησιν, τὴν διακρίνασαν καὶ καταστήσασαν εἰς ταύτην τὴν τάξιν τὸ πᾶν. καὶ μάλα τοῦτό γε αὐτὸ θαυμάσαι ἄξιον λέγοντας. τὰ μὲν ζῷα, καὶ τὰ φυτὰ ἀπὸ τύχης μήτε εἶναι, μήτε γίγνεσθαι, ἀλλ' ἢ φύσιν ἢ νοῦν ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον εἶναι τὸ αἴτιον. οὐ γὰρ ὅ, τι ἔτυχεν ἐκ τοῦ σπέρματος ἑκάστου γίγνεται, ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ τοιοῦδι ἐλαία· ἐκ δὲ τοῦ τοιοῦδι ἄνθρωπος· τὸν δὲ οὐρανὸν, καὶ τὰ θειότερα τῶν φανερῶν, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γίνεσθαι, τοιαύτην δὲ αἰτίαν μηδεμίαν εἶναι, οἵαν τῶν ζῴων καὶ τῶν φυτῶν, καὶ τὸ

CAPVT IV.

DIcuntur vero & fortuna & casus in causarum numero esse, multaq; fortuito & casu esse & fieri. Quonam igitur modo fortuna & casus in his sunt causis & vtrum sint idem fortuna & casus, an diuersa, & quid omnino fortuna sit, quidve casus, considerandum est. a Cum etiā nonnulli, vtrum sint necne dubitent: nihil enim a fortuna fieri inquiunt, sed omnium, quæ casu aut fortuito fieri dicimus definitam aliquā causam esse, vt fortuito ad forū proficiscendi & eius quem volebat quidem, non putabat autem, inueniendi, rei alicuius cum ad forum venisset, emēdæ voluntatem causam esse. Similiter & cæterorum, quæ a fortuna dicuntur esse, aliquam semper causam sumi posse, non autem fortunam. b Quinetiam si aliquid esset fortuna, absurdū sane videri, & merito dubitare aliquis posset, cur veterum sapientū nemo, qui generationis & interitus causas tradiderit, quicquam de fortuna definierit. Sed (vt videtur) ne illi quidem a fortuna quidpiam proficisci arbitrabantur. c Quanquam hoc quoque est admirandū, cum a fortuna & casu multa fiant, & sint quorum singula in aliquam eorum, quæ fiunt causam (vt sermo antiquus fortunam tollens ait) referri posse non ignorantes, eorum tamen nonnulla a fortuna esse omnes inquiunt, alia minime. Quapropter aliquā mentionē facere debuerant. d At nec illorū quicquam, neque amicitiam, aut litem, aut ignem, aut mentem, aut aliud aliquid eiusdemodi, fortunam esse censuerunt. Absurdum igitur est, eos seu esse eam non putauisse, seu cum putauerint, prætermisisse; præsertim cum interdū vtantur, vt Empedocles non semper aerem in summum locum ait secerni, sed vt contigerit. Inquit enim in Cosmopœia; Sic currere tū contingit, sæpius autem aliter. Animalium etiam partes a fortuna inquit factas esse. e Sunt etiā qui mundi huius, aliorumq; omnium causam in casum referant: conuersionem enim & motum eum, qui vniuersum distinxit, & in hunc ordinem redegit, casu esse. f Et hoc sane admiratione maxima dignum est, quod animalia quidem & plantas, neq; esse neq; fieri a fortuna, sed aut naturam, aut mentem, aut aliquid aliud tale causam esse affirment, propterea quod ex cuiusq; semine nō quodvis fiat, sed ex tali oliua, ex tali autē homo. Cœlū vero, & ea, quæ inter sensilia diuiniora sunt, casu effici censeant, talemq; eorum nullam, qualis plantarum & animalium est, causam esse. At-

Text. 40.
Text. 41.
Text. 42.
Text. 43.
Text. 44.
Text. 45.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

TRaditis causarum generibus, ad perfectam earum notionem desiderari censuit Arist. tractationem de Casu & Fortuna; quibus nonnulli rerum naturalium, vt Democritus & Empedocles, alii humanarum, vt multi, præsertim de vulgo, efficientiam attribuebant. Proponit igitur explicandum, vtrum Casus & Fortuna sint, an non? Si sint, quidnam sint, quam rationem causæ obtineant, & quo pacto inter se distinguantur?

* 1. Ratio negantium, casum & fortunā aliquā esse.

a *Cum enim*] * Aliquot opiniones veterum recenset, in primis eorum, qui casum & fortunam nihil omnino esse contendebant; quod duplici ratione probare conabantur. Primum ita: Nullus est effectus, cui certa & definita causa non respondeat: ergo nihil casu aut fortuito euenit. Consequutio

sequutio videbatur perspicua: siquidem ea duntaxat in casum & formam homines conferunt, quorum incertam ac indefinitam caussam esse putant. Assumptum vero inductione ostendebant. Cum enim quispiam, verbi gratia, forum petens in eum, quem non quærebat, incidit, huius rei caussa fuit itio illa, seu voluntas in forum eundi, ibique res venales emendi. Atque ita facile erit cæteris euentis caussas dare.

b *Quin etiam si aliquid*] Secunda ratio, quæ est ab auctoritate, in hunc modum conclusa erat: Veteris Physiologiæ inuentores, in explicando rerum naturalium ortu & interitu, earumq; causis disquirendis, nullo numero habere fortunam, nullamque eius mentionem fecere: Igitur fortuna nihil omnino est. *2. Ratio*

c *Quanquam hoc quoque*] Omissa priori ratione, posteriorem diluit, asserens potius veteres reprehendendos esse, quod de casu & fortuna nihil disseruerint, quam ex ipsorum hac in re silentio colligendum, casum & fortunam non dari, præsertim cum interdum fortunæ nomē vsurparint, imo & nonnulla fortuito euenire concesserint. Prior autem ratio ex iis, quæ inferius dicenda sunt, facile dissoluetur. Nempe effectus, qui casu & fortuito contingunt, raro cum effectis per se intentis iungi, vt inuentionem thesauro cum fossione agri: proindeque huiusmodi effectus certæ ac præfinitæ caussæ rationem, ad quam referantur, non habere. *Responsio ad 2.* *Ad 1.*

d *Præsertim cum interdum*] Quod Empedocles fortunam posuerit, probat ex iis, quæ in eius Cosmopœia, hoc est, in libro de Mundi fabrica, leguntur; videlicet aërem casu in superū locum euolasse, cū sæpius alio modo fuisset agitatus: itemq; partes animantiū fortuito cōcursu inter se coaluisse. *Empedocles.*

e *Sunt etiam qui*] Democritus, cum animantium, stirpium, aliorumq; minorem mundi partium generationem, in mentem, aut naturam, aliasve caussas retulisset: tamen ipsam molitionem, compositionemque vniuersitatis attribuit fortuito concursui atomorum, in infinito spatio temere discurrentium; vt testatur Aristoteles 1. de Cœlo & 1. de Partibus animal. cap. 1. *Democritus.*

g *Et hoc sane*] Superioris sententiæ falsitatem ex eo conuincit, quod perabsurdū sit, corpus cœleste, & ea quæ inter aspectabilia excellunt, & stabiliora ac diuiniora sunt, casu effecta fuisse, cętera vero in quibus fortuiti euentus sæpe visuntur, caussas certo ordine constitutas vindicasse. Hac ipsa ratione vtitur Aristot. 1. de Partib. anim. cap. 1. Quamobrem, inquit, verisimilius dixerim, Cœlum & factum esse ab eiusmodi caussa, si factum est, & magis esse ob eam caussam, quam animalia caduca atque mortalia: ordo enim, & ratus certusque status, longe magis in rebus patet cœlestibus, quam in nobis: incerta autem, inconstans, & fortuita conditio in genere mortali potius est. *Coarguitur.*

καὶ ἔτι εἰ οὕτως ἔχει, τοῦτό γε αὐτὸ ἄξιον ἐπιστάσεως, καὶ καλῶς ἔχει λεχθῆναί τι περὶ αὐτοῦ τούτου. πρὸς γὰρ τῷ καὶ ἄλλως ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, ἔτι ἀτοπώτερον τὸ λέγειν ταῦτα, ὁρῶντας ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ οὐδὲν ἀπὸ ταὐτομάτου γιγνόμενον, ἐν δὲ τοῖς οὐκ ἀπὸ τύχης, πολλὰ συμβαίνοντα ἀπὸ τύχης. καίτοι εἰκός γε ἦν τοὐναντίον γίνεσθαι. εἰσὶ δέ τινες, οἷς δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἡ τύχη, ἄδηλος δὲ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, ὡς θεῖόν τι οὖσα καὶ δαιμονιώτερον. ὥστε σκεπτέον καὶ τί ἑκάτερον, καὶ εἰ ταὐτὸν, ἢ ἕτερον τό τε αὐτόματον καὶ ἡ τύχη, καὶ πῶς εἰς τὰ διωρισμένα αἴτια ἐμπίπτουσι.

Atqui si ita est, hoc ipsū consideratione dignum est, præclarumq; erit de eo aliquid dicere. Nam præterquam quod alioqui absurdum est id, quod dicitur, absurdius adhuc est hæc dicere, cum nihil in Cœlo casu videant fieri, in his autem, quæ non fortuna, fortuito multa accidere, cū tamen contrarium fieri conueniebat. Text. 46. *g Sunt autē nonnulli, quibus fortuna caussa quidem esse videtur, sed menti humanæ incognita: perinde ac diuinum quiddam, admirandumque numen sit. Quid itaque vtrumq; sit & fortuna & casus, & vtrum idem sint, an diuersa, & quomodo in eas caussas, quæ definita sunt, cadant, considerandum est.* Text. 47.

g *Sunt autem*] Tertia opinio erat Stoicæ familiæ, & aliorum Philosophorum a[illegible] Aristotelis tempora, existimantium fortunam ca[illegible] ssam esse multorum effectuum, sed reconditam [illegible] e humanæ menti ignotam, & diuinum quid habentem. Hanc non impugnat hoc loco, quod ridicula sit, possitque ex iis, quæ inferius dicenda sunt, facili negotio confutari. *Stoici & alii.*

Κεφάλαιον ε.

ΠΡῶτον μὲν οὖν, ἐπειδὴ ὁρῶμεν τὰ μὲν ἀεὶ ὡσαύτως γινόμενα τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, φανερὸν ὅτι οὐδετέρου τούτων αἰτία ἡ τύχη λέγεται, οὐδὲ τὸ ἀπὸ τύχης: οὔτε τοῦ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεὶ, οὔτε τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστιν ἃ γίγνεται καὶ παρὰ ταῦτα, καὶ πάντες ταῦτά φασιν εἶναι ἀπὸ τύχης, φανερὸν ὅτι ἔστι τι ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον. τά τε γὰρ τοιαῦτα ἀπὸ τύχης καὶ τὰ ἀπὸ τύχης τοιαῦτα ὄντα ἴσμεν. τῶν δὲ γινομένων τὰ μὲν ἕνεκά του γίγνεται, τὰ δ' οὔ, τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἄμφω δ' ἐν τοῖς ἕνεκά του. ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ

CAPVT V.

PRimum itaq;, cum alia semper eodem modo fieri videamus, alia plerunq;, perspicuum est, fortunam neutrius horum generis caussam dici: idq; quod fortuito euenit, nec eius generis, quod necessario & sēper est, nec eius quod plerunq;. Sed cum quædā præter hæc etiam fiant, eaq; omnes a fortuna inquiant proficisci, fortunam & casum aliquid esse manifestū est. Nam & quæ sūt eiusmodi, ea fortuito fieri, et quæ fortuito fiūt, ea esse eiusmodi nouimus. b Eorum aūt quæ fiunt, quadam alicuius gratia fiūt, quædā non fiunt. Et horum Text. 48.

πολύ ἐστι. ἐνίοις δὲ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. ἔστι δ' ἕνεκά του, ὅσα ἀπὸ διανοίας ἂν πραχθείη καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. τὰ δὴ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φαμὲν εἶναι. ὥσπερ γὰρ καὶ ὄν ἐστι τὸ μὲν καθ' αὑτὸ τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὕτω καὶ αἴτιον ἐνδέχεται εἶναι. οἷον οἰκίας καθ' αὑτὸ μὲν αἴτιον τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν.

rum alia delectu fiunt, alia nō delectu. In his vero, quæ alicuius sint gratia, ambo inueniuntur. Text. 49 Quare perspicuū est, etiā in iis, quæ nec necessario sunt nec plerunq;, nōnulla esse, in quibus esse id potest, quod ad finē referri. Ad finem autē referūtur & ea, quæ mente agi possunt, & quæ natura. c Quæ igitur eiusmodi sunt, cum fieri ea Text. 50 accidit fortuito dicimus fieri. Vt enim res alia est per se, alia q̄ accidit, sic & caussa esse potest: vt domus causa quidē per se id est, quod vi ædificādi est præditū; albū aūt aut musicū accidūt.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

1 Partitio effectuum.

PRimum a itaq;] Vt suam de Casu & Fortuna sententiam explicet, duplicem præmittit diuisionem. Prima est: Effectuum quidam semper eodem modo proueniunt, nullamque habent varietatem; vt ortus & occasus syderum: quidam plerunque, non tamen semper; vt pluuiæ per hyemem, canities in senectute: alii nec semper, nec plerunque vt nasci hominem bicipitem, vel Sole in Cancro existente, frigere apud nos. Illud ergo pro certo habendum esse ait, ea quæ in prioribus duobus membris continentur, non pertinere ad fortunam: quæ vero in aliis, posse fortuito contingere, vt communis hominum consensus testatur.

2. Partitio.

b Eorum autem] Altera diuisio est: Eorum, quæ fiunt, quædam sunt gratia alicuius, id est, ob aliquem finem, quædam minime. Rursus, quæ gratia alicuius fiunt, bipartito distribuuntur. Alia namque animi deliberatione & consilio peraguntur, vt rei familiaris administratio; alia natura, vt germinatio arboris. Additque in iis, quæ alicuius gratia fiunt, (intellige vel actu, vel potestate) ambo inueniri, id est, casum & fortunam.

In quibus rebus fortuna & casus reperiatur.

c Quæ igitur] Particulatim declarat, quænam ea sint, in quibus fortuna aut casus interueniant: docetque, vt Simplicius & Themistius interpretantur, esse illa, quæ gratia alicuius, seu mente, seu natura fiunt; si sint caussæ per accidens, hoc est, cum ex his sequitur aliquid diuersum ab eo, cuius gratia fiebat: tunc enim id, quod sequitur, fortuitum dicitur. Quod vt planū fit, præ oculis habēdum est, tam caussarum, quam effectorum quædam esse per se, quædam per accidens. Ac quemadmodum quæ per se dicuntur, certam definitamque rationem habent; ita quæ per accidens, ancipitem & indeterminatam obtinere. Verbi caussa, fossor, quia per se est caussa fossionis, præfinitum habet ordinem, modumque ad eiusmodi effectum: at ex accidente multa tam ipsi, quam eius effectui iungi queunt: siquidem potest fossor esse musicus, albus, senex, aut iuvenis. Item potest fossioni adiungi inuentio viperæ, thesauri, aut carbonum. Ea igitur eueniunt casu & fortuito, quæ prædicto modo effectui, in quem caula per se intendit, ex accidente iunguntur; vt thesauri inuentio fossioni terræ.

d Caussa

τὸ μὲν οὖν καθ' αὑτὸ αἴτιον, ὡρισμένον. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, ἀόριστον· ἄπειρα γὰρ ἂν τῷ ἑνὶ συμβαίη. καθάπερ οὖν ἐλέχθη, ὅταν ἐν τοῖς ἕνεκά του γιγνομένοις τοῦτο γίνηται, τότε λέγεται ἀπὸ ταὐτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης. αὐτῶν δὲ πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν τούτων ὕστερον διοριστέον· νῦν δὲ τοῦτο ἔστω φανερόν, ὅτι ἄμφω ἐν τοῖς ἕνεκά του ἐστίν. οἷον ἕνεκα τοῦ ἀπολαβεῖν τὸ ἀργύριον, ἦλθεν ἂν κομιζόμενος τὸν ἔρανον, εἰ ᾔδει· ἦλθε δὲ οὐ τούτου ἕνεκα, ἀλλὰ συνέβη ἐλθεῖν, καὶ ποιῆσαι τοῦτο, τοῦ κομίσασθαι ἕνεκα. τοῦτο δὲ οὐθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φοιτῶν εἰς τὸ χωρίον, οὔτ' ἐξ ἀνάγκης (ἔστι δὲ τὸ τέλος ἡ κομιδή, οὐ τῶν ἐν αὐτῷ αἰτίων, ἀλλὰ τῶν προαιρετῶν καὶ ἀπὸ διανοίας) καὶ λέγεταί γε τότε ἀπὸ τύχης ἐλθεῖν. εἰ δὲ προελόμενος, καὶ τούτου ἕνεκα, ἢ ἀεὶ φοιτῶν ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κομιζόμενος, οὐκ ἀπὸ τύχης. δῆλον ἄρα ὅτι ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν, τῶν ἕνεκά του. διὸ περὶ τὸ αὐτὸ διάνοια καὶ τύχη. ἡ γὰρ προαίρεσις οὐκ ἄνευ διανοίας. ἀόριστα μὲν οὖν τὰ αἴτια ἀνάγκη εἶναι, ἀφ' ὧν ἂν γένοιτο τὸ ἀπὸ τύχης. ὅθεν δοκεῖ ἡ τύχη τοῦ ἀορίστου εἶναι, καὶ ἄδηλος ἀνθρώπῳ, καὶ ἔστιν ὡς οὐδὲν ἀπὸ τύχης δόξειεν ἂν γίγνεσθαι. πάντα γὰρ ταῦτα ὀρθῶς λέγεται, ὅτι εὐλόγως. ἔστι μὲν γὰρ ὡς γίνεται ἀπὸ τύχης· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ γίνεται, καὶ ἔστιν αἴτιον ὡς συμβεβηκὸς ἡ τύχη· ὡς δ' ἁπλῶς, οὐδενός. οἷον οἰκίας, οἰκοδόμος μὲν ἁπλῶς, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ αὐλητής. καὶ τοῦ ἐλθόντα κομίσασθαι τὸ ἀργύριον, μὴ τούτου ἕνεκα ἐλθόντα κομι-

Et causa quidē per se definita est; quæ vero accidit, indefinita, quandoquidē vni accidere possūt infinita. Vt igitur dictū est, cum in his, quæ alicuius fiunt gratia, id fit, tū casu esse & fortuito dicitur. Horum autē inter se differētia post definietur: hoc vero nunc cōstet, in his, quæ alicuius sunt gratia, ambo esse; vt pecunia accipiēdæ gratia venisset si accepturū illa sciuisset. Venit aūt nō de ea causa, sed accidit vt venerit, idq; fecerit accipiendi causa: & hoc quidē nec plerunq;, nec necessario in eum locum proficiscēs (finis autem, qui est acceptio, in his causis non est, q̄ in eo sunt sita; sed in his, quæ sub delectū & mentem nō cadunt,) tumq; fortuito venisse is dicitur. Quod si delectu, eiusq; rei gratia aut semper veniēs, aut plerunq; accipiens nō fortuito. In his igitur, quæ cū alicuius sint gratia, delectu fiunt, causā, quæ accidat, fortuna esse, manifestum est. Quare cum delectus absq; mente non fit, mens & fortuna in eodem versantur. d Causa igitur, a quib' fieri id potest q fortuito euenit, definita non sint necesse est; quo fit, vt fortuna rei no definita esse, atq; hominis occulta videatur. Atq; etiā fit, vt fortuito nihil euenire posse videri. Omnia namq; hæc, q rationē habeant, cōiunctam, recte enunciantur.

Text. 51

Text. 52

Text. 53

Nam

ἐλθόντα κομι-

ἐκομίσατο τὸ ἀργύριον, μὴ τούτου ἕνεκα ἐλθὼν, ἀπείρων δὲ τὸ πλῆθος, καὶ γὰρ ἰδεῖν τινα βουλόμενος, καὶ διώκων, καὶ θεασόμενος, καὶ φεύγων. καὶ τὸ εἶναι φάναι τι παράλογον τὴν τύχην, ὀρθῶς. ὁ γὰρ λόγος ἢ τῶν ἀεὶ ὄντων, ἢ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ· ἡ δὲ τύχη ἐν τοῖς γιγνομένοις παρὰ ταῦτα. ὥστ' ἐπειδὴ ἀόριστα τὰ οὕτως αἴτια, καὶ ἡ τύχη ἀόριστον.

Nam aliquo quidem modo a fortuna aliquid fit, ex accidenti enim fit. Atque vt accidens, fortuna est causa: proprie autem nullius, vt domus architectus causa est, ex accidenti autem tibicen: infinitaque sunt multitudine, quibus, cum venisset, pecuniam acceperit, non eius rei gratia profectus. Nam & videre aliquem volens & insectans, & spectaturus, & fugiens. Text. 54. *e Illud etiam recte dicitur, fortunam esse quiddam a ratione alienum: quandoquidem ratio in his versetur, quæ aut sunt semper, aut plerunque, fortuna autem in his, quæ præter hæc fiunt. Quare cum ea, quæ hoc modo sunt causæ, definita non sint, fortuna etiam quiddam est non definitum.* Text. 55.

d *Caussa igitur*] Quoniam ea, quæ casu eueniunt, multifariam accidere possunt, colligit, fortuitum euentum non habere causas definitas, sed varias & incertas. Vnde etiam intelligi posse ait, non multum ab his differre, quæ alii de fortuna docuerunt; videlicet formam esse caussam & non esse causam: esse causam ex accidenti, vt est architectus tibicen respectu domus: & non esse causam per se ac definitam, vt est profectio in forum, collata cum inuentione eius, qui pecuniam dedit, quæ profectio ob multas & varias causas esse potuit. *Euentus fortuitus non vendicat definitas caussas.*

e *Illud etiam*] Illud quoque non ab aliis non inscite prolatum, inquit, fortunam esse quid præter rationem: cum ratio in iis, quæ raro eueniunt, nulla appareat. Idem repetit libr. 1. Rhetor. ad Theodect. cap. 5. hisce verbis: Verum eorum quoque bonorum, quæ præter rationem accidunt, fortuna causa est: vt si cum cæteri fratres deformes sint, solus pulcher sit; vel si cum cæteri thesaurum non viderint, solus aspexerit; vel si, cum proximus sagitta interierit, is ne tactus quidem sit, &c. Nam hæc omnia fortunatorum esse videntur. *Fortuna est præter rationem.*

ὅπως δ' ἐπ' ἐνίων ἀπορήσειεν ἄν τις, ἆρ' οὖν τὰ τυχόντα αἴτια ἂν γένοιτο τῆς τύχης, οἷον ὑγιείας, ἢ πνεῦμα, ἢ εἵλησις, ἀλλ' οὐ τὸ ἀποκεκάρθαι· ἔστι γὰρ ἄλλα ἄλλων ἐγγύτερα τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰτίων. τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθόν τι ἀποβῇ, φαύλη δὲ, ὅταν φαῦλόν τι· εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, ὅταν μέγεθος ἔχοντα ταῦτα. διὸ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν, κακὸν ἢ ἀγαθὸν λαβεῖν μέγα, ἢ δυστυχεῖν, ἢ εὐτυχεῖν ἐστιν, ὅτι ὡς ὑπάρχον λέγει ἡ διάνοια. τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν ὥσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ. ἔτι ἀβέβαιον ἡ εὐτυχία, εὐλόγως. ἡ γὰρ τύχη ἀβέβαιος· οὔτε γὰρ ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἷόν τε εἶναι τῶν ἀπὸ τύχης οὐθέν. ἔστι μὲν οὖν ἄμφω αἴτια, καθάπερ εἴρηται, κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις γίγνεσθαι μὴ ὡς ἁπλῶς, μηδὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τούτων ὅσα ἂν γένοιτο ἕνεκά του.

f Sed tamen de quibusdā aliquis dubitauerit, num fortuna quæuis causa esse possint, vt sanitatis, aut spiritus, aut æstus, sed non detonsio; siquidem causarum ex accidenti alia aliis sunt propinquiores. g Secunda autem dicitur fortuna, cum bonum aliquod euenerit: aduersa cum malū. sed cum magna hæc fuerint, fortuna grandis prosperitas, magnumque infortunium. Text. 56. *Quare & cum parum abest, quin excellēs aliquādo malum, aut bonum incidamus, infortunio magno, aut grandi fortuna prosperitate vtimur: quandoquidē mens perinde statuit, ac si id iam adesset. Nam quod parum abest, nihil abesse propemodum videtur. Fortuna etiam grandis prosperitas, ratione optima incerta est: fortuna etenim incerta est, quando nihil, nec semper, nec plerunque fortuitum esse potest. Vtrunque igitur, casus & fortuna, causæ ex accidenti in his sunt, quæ nec omnino, nec plerunque fieri contingit; & horum, quæ in his fiunt, quæ alicuius sunt gratia.* Text. 57.

f *Sed tamen de quibusdam*] Cum idem effectus fortuitus multas causas ex accidēte habere possit, alias remotiores, alias propinquiores, in controuersiam adducit, quænam ex iis causis fortunæ existimanda sit. Vt si quis capillum totonderit, deinde æstus, aut venti per flatus accesserint, & sanitatem præter opinionem recuperet: in quod horum, vt in fortuitam caussam conferenda valetudo sit? sentit vero, vt interpretatur Philoponus, viciniorem causam magis dicendam fortunam.

g *Secunda autem*] Solet fortuna variis affici epithetis ratione effectuum, quos inducit. Horum nonnulla perstringit Aristoteles hoc loco.

Κεφάλαιον ϛ.

Διαφέρει δ' ὅτι τὸ αὐτόματον ἐπὶ πλεῖόν ἐστι. τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης πᾶν ἀπὸ ταὐτομάτου, τοῦτο δ' οὐ πᾶν ἀπὸ τύχης. ἡ μὲν γὰρ τύχη καὶ τὸ ἀπὸ τύχης, ἐστὶν ὅσοις καὶ τὸ εὐτυχῆσαι ἂν ὑπάρξειε καὶ ὅλως πρᾶξις. διὸ καὶ ἀνάγκη περὶ τὰ πρακτὰ εἶναι τὴν τύχην. σημεῖον δ', ὅτι δοκεῖ ἤτοι ταὐτὸν εἶναι τῇ εὐδαιμονίᾳ, ἡ εὐτυχία, ἢ ἐγγύς. ἡ δ' εὐδαιμονία, πρᾶξίς τις (εὐπραξία γάρ) ὥσθ' ὁπόσοις μὴ ἐνδέχεται πρᾶξαι, οὐδὲ τι ἀπὸ τύχης οὐ ποιῆσαι. καὶ διὰ τοῦτο, οὔτε ἄψυχον οὐδὲν, οὔτε θηρίον, οὔτε παιδίον, οὐδὲν ποιεῖ ἀπὸ τύχης, ὅτι οὐκ ἔχει προαί-

CAPVT VI.

Differunt a autem, quoniā casus latius patet. Nam quod est a fortuna, casu est: quod vero casu, nō omne a fortuna. In ea enim, omnia fortuna, & quæ ab ea proficiscitur, cadit, quibus fortuna grandi prosperitate vti, & omnino agere datū est. Vnde & necesse est, in rebus agēdis fortunam versari. b Idque ex eo scire licet, quod fortuna grandis prosperitas, aut cū felicitate idē esse, aut illa affinis videatur. Text. 58. *Quare cum felicitas actio sit quædam, siquidem bona est actio, ea profecto, in qua actio*

προαίρεσις οὐδ' εὐτυχία, οὐδὲ ἀτυχία ὑπάρχει τούτοις, εἰ μὴ καθ' ὁμοιότητα, ὥσπερ ἔφη Πρώταρχος εὐτυχεῖς εἶναι τοὺς λίθους ἐξ ὧν οἱ βωμοί, ὅτι τιμῶνται, οἱ δὲ ὁμόζυγες αὐτῶν καταπατοῦνται. τὸ δὲ πάσχειν ἀπὸ τύχης, ὑπάρχει πῶς καὶ τούτοις, ὅταν ὁ πράττων τι περὶ αὐτὰ, πράξῃ ἀπὸ τύχης, ἄλλως δὲ οὐκ ἔστι. τὸ δὲ αὐτόματον καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ πολλοῖς τῶν ἀψύχων, οἷον ὁ ἵππος αὐτόματος, φαμὲν, ἦλθεν, ὅτι ἐσώθη μὲν ἐλθὼν, οὐ τοῦ σωθῆναι δὲ ἕνεκεν ἦλθε. καὶ ὁ τρίπους αὐτόματος κατέπεσεν· ἔστη μὲν γὰρ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκεν. ἀλλ' οὐ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκεν κατέπεσεν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἁπλῶς ἕνεκα τοῦ γινομένοις, ὅταν μὴ τοῦ συμβάντος ἕνεκα γένηται, ὧν ἔξω τὸ αἴτιον, τότε ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου λέγομεν· ἀπὸ τύχης δὲ, τούτων ὅσα ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γίνεται τῶν προαιρετῶν τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν. σημεῖον δὲ τὸ μάτην, ὅτι λέγεται, ὅταν μὴ γένηται τὸ ἕνεκα ἄλλου, ἐκείνου ἕνεκα· οἷον τὸ βαδίσαι, εἰ λαπάξεως ἕνεκά ἐστιν, εἰ δὲ μὴ ἐγένετο βαδίσαντι, μάτην ἔφαμεν βαδίσαι, καὶ ἡ βάδισις ματαία, ὡς τοῦτο ὂν τὸ μάτην τὸ πεφυκὸς ἄλλου ἕνεκα, ὅταν μὴ περαίνῃ ἐκεῖνο οὗ ἕνεκα ἦν, καὶ ἐπεφύκει· ἐπεὶ εἴ τις λούσασθαι φαίη μάτην ὅτι οὐκ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, γελοῖος ἂν εἴη· οὐ γὰρ ἦν τοῦτο ἐκείνου ἕνεκα. οὕτω δὴ τὸ αὐτόματον καὶ κατὰ τοὔνομα ὅταν αὐτὸ μάτην γένηται· κατέπεσε γὰρ οὐ τοῦ πατάξαι ἕνεκα ὁ λίθος. ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἄρα κατέπεσεν ὁ λίθος, ὅτι πέσοι ἂν ἀπό τινος, καὶ τοῦ πατάξαι ἕνεκα μάλιστα.

actio nõ cadit, nec fortuitam quidem rem vllam possunt efficere. c *Ob eamq; caussam, neq; inanimatum vllum, neq; bellua, neq; infans, quod delectum non habeat, quidpiam agunt eorum, quæ fortuna eueniunt: nec item fortuna grandi prosperitate, aut excellenti infortunio nisi quadam similitudine vtuntur: vt Protarchus fortunates dixit lapides, è quibus ara extructa essent, quod honore afficerētur, cum alii eiusdem generis pedibus conculcarentur. Sed etiam hæc ipsa quodammodo à fortuna perpetiuntur, cum fortunate is egerit, cuius actio in eis versatur: alio modo nō patiuntur. Casus autem aliis quoq; animalibus, & multis inanimatis congruit: vt equū dicimus casu venisse, quod, cum venisset, seruatus est, cum tamen vt seruaretur, non venisset: tripes quoque casu cecidit, quod sedendi quidem sit causa, sed vt subsellium esset, non ceciderit. Perspicuum itaque est in his, quæ alicuius gratia omnino fiunt cū non eius, quæ euenit gratia, cuius causa extra est fiunt, tum nos ἀπὸ ταὐτομάτου, id est, casu id fieri dicere. Horum autē ea fortunæ tribus: quæ cum in delectum cadant, in his, quæ delectu sunt prædita, casu efficiuntur.* d *Signum autem est, quæ vox μάτην, quæ valet frustra, tū vsurpatur, cum id, cuius gratia aliquid fit, factum non fuerit, sed illud, quod eius gratia. Vt si deambulatio deiiciendi alui sit gratia, eaque deambulanti non subsequatur, frustra dicimus ambulasse, & suo effectu frustratā ambulationem: perinde ac μάτην, hoc est frustrata sit, quod cum alterius gratia aptum sit esse, id non perficit, cuius gratia comparatum. Nam si quis se frustra lauisse dixerit, quod Sol non defecerit, ridiculus profecto fuerit; siquidem lotio eius gratia instituta non erat. Si igitur τὸ αὐτόματον, hoc est, casus nomine ratione dicitur, cum αὐτὸ μάτην hoc est frustra ipsum fuerit effectum. Decidit namq; lapis non feriendi gratia: casu igitur decidit, propterea quod etiam cadere possit, feriendi gratia ab aliquo deiectus.* *Ab*

Text. 59. Text. 60. Text. 61. Text. 62. Text. 63.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quid sit fortuna. *Quid casus*

D*Ifferunt a autem*] Casus & fortunæ discrimen in eo esse docet, quod fortuna minus late patet, & in iis duntaxat posita sit, quæ ex cōposito & consulto geruntur: casus vero non ita se habeat. Sed enim aduertēdum est, casum bifariam sumi. Vno modo presse, quo pacto neq; casus est fortuna, nec contra vlla fortuna casus. Definitur enim ita accepta fortuna, causa per accidens in iis, quæ alicuius gratia delectu fiunt. Casus vero definitur, causa per accidens in iis, quæ alicuius gratia fiunt, sine delectu tamen. Altero modo accipitur casus, vt est quid commune casui & fortunæ: sicque licet omnis fortuna casus sit, non tamen retro cōmeant. Ac secundum hanc rationem sumitur casus hoc loco ab Aristotele, definiturque ita: Casus est causa per accidens in iis, quæ alicuius gratia fiunt.

Fortuna quorum sit.

b *Idq; ex eo scire*] Esse fortunam eorum tantum, quæ consulto geruntur, probat Aristoteles, quia fortuna iis competit, quibus contingit esse bene fortunatos: & quorum proprium est in rebus agendis versari. Quod ex eo intelligi potest, quia fortunæ excellens prosperitas, aut est idem quod felicitas, quæ actio quędā est aut est illi cognata. Quare si iis tantū conuenit fortuna, quorū est agere; & agere est eorū, quæ vtuntur deliberatione (cætera enim magis agūtur, quā agunt) cōsequens fit, vt fortuna tantū reperiatur in iis, quæ cōsulto fiunt. Circa hanc rationē aduerte ex 1. lib. Ethic. c. 7. felicitatem consistere in actione rationi consentanea, quæ hominis est propria, eiq; in vita perfecta contingit. Quæ felicitas non idem est, quod prosperitas, sed ei aliquantulum affinis, quatenus ipsam ornat, & cumulatiorem reddit, licet non defuerint, qui in ea felicitatem absolutā collocarint: ad quorum dogma, etsi falsum, allusit Aristoteles, cum dixit, prosperam fortunam, aut felicitatem esse, &c.

c *Ob eamq; caussam*] Licet iis, quæ delectu carent fortunæ ratio non cōueniat, si proprie loquendum sit, conuenit tamen similitudine quadam. Quo sensu Protarchus fortunatos dixit lapides, è quibus Deorum altaria constarent, quod eis homines honorem cultumque exhiberent: & infortunatos eos, qui humi strati conculcarentur pedibus. Addit etiam Aristoteles, ea in quæ deliberatio non cadit, licet circa fortuitos euentus aliquod non agant, posse tamē eos perpeti, si aliquid interueniat factum ab iis, qui fortuito egerint. Exemplum esse potest infans, qui alicuius opera obiectus feris ab iis sustentatus est, deinde ad regni fastigium peruenit. d *Se-*

d *Signum autem*] Argumento à Græci vocabuli notatione ostendit, causam reperiri in iis, quæ alicuius gratia fiunt, siue consilio, siue naturæ impulsu, siue ab animatis, siue ab animæ expertibus efficiantur. Nam casus & frustra sunt sibi admodum vicina; siquidem αὐτόματον, quod Latinis est casus, deducitur ἀπὸ τοῦ μάτην, quod est frustra: at frustra dicimus, quicquid alicuius gratia comparatum fuit, neque tamen illud obtinuit.

μάλιστα δὲ ἐστὶ χωριζόμενον τὸ ἀπὸ τύχης ἐν τοῖς φύσει γινομένοις· ὅταν γὰρ γένηταί τι παρὰ φύσιν, τότε οὐκ ἀπὸ τύχης ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ ταὐτομάτου γεγονέναι φαμέν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕτερον, τὸ μὲν γὰρ ἔξω τὸ αἴτιον, τὸ δ' ἐντός. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ αὐτόματον, καὶ τί ἡ τύχη, εἴρηται καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων· τῶν δὲ τρόπων τῆς αἰτίας ἐν τοῖς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἑκάτερον αὐτῶν. ἢ γὰρ τῶν φύσει τι ἢ τῶν ἀπὸ διανοίας, αἴτιον ἀεί ἐστιν· ἀλλὰ τούτων τὸ πλῆθος ἀόριστον. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἴτια, ὧν ἂν ἢ νοῦς γένοιτο αἴτιος, ἢ φύσις, ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι γένηται τούτων αὐτῶν· οὐδὲν δ' ἐστὶ κατὰ συμβεβηκὸς πρότερον τῶν καθ' αὑτό, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὑτό. ὕστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως· ὥστ' εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ αἴτιον τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν αἴτιον καὶ φύσιν εἶναι, καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦδε τοῦ παντός.

Κεφά-

Ab his autem quæ fiunt natura, id quod fortuna euenit, maxime abiunctum est. Nam cum præter naturam effectũ quidpiam est, non a fortuna, sed casu potius factum fuisse enuntiamus. Quanquã & hoc quoque diuersum est, quandoquidẽ vnius causa externa est alterius insita. Quid igitur casus, & quid fortuna, & quid inter se differunt, dictum est e *Vtrumque autem eorũ ad eum causæ modum pertinet, vnde motus oritur principiũ. Aut enim eorum quæ natura, aut eorũ quæ mente fiunt, causæ sunt semper, sed earum multitudo definita non est.* f *Cum vero eorum, quorũ causa, aut mens, aut natura esse potest, casus & fortuna sint causæ, idque tum demum, cum eorum aliquid fit ex accidẽti, nihilque quod ex accidẽti sit, ea antecedat quæ sunt per se: proinde quæ ex accidenti causa est, ea sit posterior, quæ per se est, casus nimirum & fortuna mente, & natura erunt posteriora. Quare si quam maxime cæli causa sit casus, mentem & naturam, cum aliorum multorum, tum huius vniuersi priorem esse causam, necesse est.*

Text. 64. Text. 65. Text. 66. Text. 67.

CAPVT

e *Vtrumque autem*] Statuit casum & fortunam ad genus causæ efficientis pertinere; quia nimirum sunt causæ ex delectu, aut naturæ impulsu efficientes id, cui ex accidente adiungitur, quod casu euenit: veluti cum fossioni terræ, quam per se & consilio fossor moliebatur, thesauri inuentio annectitur; aut lapsui lapidis suopte pondere deuoluti, vulneratio prætereuntis Socratis.

f *Cum vero autem*] Ex iis, quæ hactenus disputauit, progreditur contra Democritum, qui cœlestis mundi ortum casui & fortunæ ascribebat. Nam cum casus & fortuna sint causæ per accidens, eorum quæ à mente vel natura fiunt, nihil ab iis proficisci potest. quin aliquid quidpiam à mente, vel natura prius oriatur; ex quo deinde fortuitus casus sequi possit. Quare si cœlum casu procreatum foret, oporter aliquẽ effectum per se eius molitionem antegressum fuisse; quod absurdum dictu est.

QVÆSTIO I.

SITNE FORTVNA ET FATVM in rebus, an non?

ARTICVLVS I.

VERAE DE FORTVNA SENtentia explicatio.

ETHnici, vt erant infinitis superstitionibus implicati, Fortunæ numen dedere, nec solum Poetæ, qui multa mentiuntur, sed etiam nonnulli Philosophi. Tametsi horum quidam, dum in re stulta volunt esse sapientes, fortunæ sexum mutarunt, non Deam, vt Poetæ, sed Deum appellantes. Fuerunt autem in hunc errorem inducti, quod viderent latentes quosdam & inopinatos euentus, quorum causam cum ignorarent, nec tamen nullam esse sibi persuaderent, occultum aliquod esse numen, à quo ij prouenirent, id est, fortunam statuerunt. Vnde illud Ciceronis; Ignoratio rerum atque causarum, fortunæ nomen induxit.

Cur Ethnici fortunæ numen tribuerint.

A Porro Cebes Philosophus, aliique veteres fortunam cæcam effinxere, furenti similem, volubili saxo pendentem. Quo picturæ artificio significare volebant, eam nihil ratione aut iudicio, omnia temere & cæco impetu administrare; rerum humanarum aleam susque deque vertere; iniquam vexatricem esse, malis propitiam, bonis aduersam, vagam ac versatilem & in sola leuitate constantem. Quo pertinet illud Boetij lib. 2. de Consol. prof. 2. Hunc B continuum ludum ludimus; rotam volubili orbe versamus; infima summis, summa infimis immutare gaudemus. Sed aliis etiam modis Ethnici fortunam pingebant, ad eius potentiam significandam. Nam Bupalus, vt Pausanias lib. 4. ait, primus apud Smyrnæos statuam Fortunæ fecit, capite polum, altera manu cornucopiæ quasi dominam gerentem. Porro hanc tam absurdam & ridiculam de fortunæ imperio & diuinitate sententiam, coarguit, præter C alios D. Aug. 4. lib. de Ciuit. Dei, cap. 18. & Lactant. lib. 3. c. 28. & 29. Ea igitur explosa duas conclusiones statuemus. Prima sit: Ne-

Fortunæ pictura, eiusque significatio.

Alia fortunæ effigies.

v gati

gari non debet, dari in rebus fortunam; si fortuna sumatur, vt est causa per accidens in iis, quæ ob aliquem finem ex electione operantur. Hæc conclusio comprobata fuit ab Arist. cap. 5. huius lib. nec opus est pluribus eam argumentis stabilire: tametsi non defuerunt ex posterioribus Philosophis quidam ætate Magni Alberti, vt idem hoc in loco, tract. 2. cap. 10. commemorat, qui contra senserint, affirmarintq; non dari vllo modo casum aut fortunam.

1. Cõclusio.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Respectu Dei Opt. Max. nihil casu aut fortuito euenire potest. Hæc traditur à D. August. lib. 3. de Trinit. cap. 4. hisce verbis: Nihil in ista totius creaturæ amplissima quadam immensaque Repub. est, quod non de interiori atq; intelligibili aula summi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur. Astruitur vero ab eodem in lib. 83. Quæst. q. 34. hunc in modum: Quicquid casu fit, temere fit: quidquid temere fit, sine prouidentia fit: sed nihil extra diuinæ prouidentiæ regulam accidit: ergo respectu illius nihil temere aut vice fortuita potest accidere. Secundo idem suadetur; quia si quid comparatione Dei posset fortuito contingere, posset Deus esse causa per accidens alicuius: quod repugnat; primum, quia omnis causa per accidens habet aliam nobiliorem, ad quam reuocetur: deinde, quia id quod est causa per accidens, inscienter incurrit per effectum; quod Deo neutiquam conuenit, de quo recte scripsit Boetius. 5. lib. proxime citati operis, metro. 2.

Repugnat, Deum esse causam per accidens alicuius rei.

Hunc ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole resistunt.
Non ex atris nubibus obstat.
Quæ sunt, quæ fuerunt, veniuntq;
Vno mentis cernit in ictu:
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

ARTICVLVS II.

QVO SENSV ADMITTI AVT negari fatum debeat.

Dicamus etiam nonnihil de Fato, quod casui & fortunæ cognatum est. Quidam fatum, inane nomen sine re esse putarunt. Alii ita fati legibus addixere omnia, vt voluntatis arbitrium tollerent, aientes fatum esse indeclinabilem rerum seriem, & catenam per æternæ consequentiæ ordines semetipsam implicantem, siue mutuam & necessariam rerum consequentiam. Alii præterea fati ordinem ac prouidentiam ad species, non vero ad singularia, saltem inter cuncta, extenderunt.

Dari fatũ in rebus.

His tamen reiectis, qui longe deuium à veritate iter tenuerunt, admittendum est dari in rebus fatum; sed quale, mox dicemus: neq; propterea aut rerum contingentiam, aut voluntatis effectum & libertatem adimi; cum minime conueniat, vt fatum impediat, vel è medio tollat, modum agendi particularium causarum, quarum aliæ ex libertate, aliæ solo naturæ impetu, aliæ contingenter, aliæ necessario ex se ac suopte ingenio operantur. Præsertim cum hæc in agendo varietas, ad pulchritudinem & ornatum vniuersi magnopere conducat: quam qui mundo adimunt, similes iis sunt, qui è pictura colorum differentiam, è musica vocum varietatem, è tragœdia personarum multitudinem tollunt.

Quid sit fatum.

Est igitur fatum, apud eos qui recte sentiunt, nihil aliud, quam inhærens rebus mobilibus immobilis dispositio, per quam diuina prouidentia suis quæque nectit ordinibus: vt definit Boetius lib. 5. de Consolat. pros. 6. Siue, est ordo causarum secundarum, diuinam prouidentiam exequentium. Quam priorem definitionem hinc intelliges. Cum Deus per causas medias pleraq; effecta exhibeat, potest eiusmodi causarum ordinatio bifariam considerari: vno modo, prout in ipso Deo est; sicq; vocatur prouidentia & definitur ratio ordinis rerum in diuina mente existens. Altero, prout est in causis ordinatis directisq; à Deo ad effecta producenda; atq; ita prædicta ordinatio fati rationem obtinet, diciturq; dispositio, seu ordo rebus mobilibus inhærens: mobilibus, inquam, quia causæ secundariæ, in quibus fatum reperitur, in se spectatæ, mutationi sunt obnoxiæ; & in hanc vel illam partem cadere possunt. Appellatur nihilominus idem ordo immobilis, quia stabilis est ac firmus, non in se vel absolute, sed relatus ad diuinam prouidentiam; è cuius fonte descendit. Dicitur postremo prouidentia diuina, per eiusmodi ordinem cuncta nectere; quia quæ Deus facienda apud se statuit, illius interuentu re ipsa promit ac perficit.

Quid prouidentia.

Obiectio. 1.

Verum obiiciet aliquis: Fatum est causa rerum, quæ fato perficiuntur, pertinetq; ad effectricis causæ genus, cum ea, quæ ei subiecta sunt, efficiat. Igitur fatum non est ordo. Probatur consequentia, quia ordo est relatio; relatio autem nullam efficiendi vim possidet. Secundo: D. Aug. in Ioan. tract. 37. & lib. 5. de Ciuitate Dei. cap. 9. & in lib. de Doctrina Christiana, aliisq; in locis, fatuos censet eos qui fatum aliquid esse putant. Itemq; D. Gregorius in Homil. 10. Epiphaniæ monet, ne quid fatum esse existimemus. Igitur fatum nihil est.

Obiect. 2.

Dilut. 1.

Ad primum horum dicendum: si fatum ex sua formali ratione spectetur, esse relationem illam ordinis, nec eo modo ad causam efficientem pertinere: sed duntaxat cum pro causis ipsis ordinatis accipitur. Ad secundum: cum Patrum auctoritas fatum damnat, fatum sumere pro ineuitabili illa necessitate rerum contingentium, & arbitrii libertatem adimente; quam, vti diximus, nonnulli falso inducebant.

Dilut. 2.

CAPVT

Κεφάλαιον ζ.

Ὅτι δὲ ἐστὶν αἴτια, καὶ ὅτι ἐστὶ τοσαῦτα τὸν ἀριθμόν, ὅσα φαμέν, δῆλον. τοσαῦτα γὰρ τὸν ἀριθμόν, τὸ διὰ τί περιείληφεν. ἢ γὰρ εἰς τὸ τί ἐστιν ἀνάγεται τὸ διὰ τί ἔσχατον ἐν τοῖς ἀκινήτοις, οἷον ἐν τοῖς μαθήμασιν. εἰς ὁρισμὸν γὰρ τοῦ εὐθέος ἢ συμμέτρου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀνάγεται ἔσχατον. ἢ εἰς τὸ κινῆσαν πρῶτον, οἷον διὰ τί ἐπολέμησαν; ὅτι ἐσύλησαν. ἢ τίνος ἕνεκα, ἵν᾽ ἄρξωσιν. ἢ ἐν τοῖς γινομένοις, ἡ ὕλη. ὅτι μὲν οὖν τὰ αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτα, φανερόν. ἐπεὶ δ᾽ αἱ αἰτίαι τέσσαρες, περὶ πασῶν τοῦ φυσικοῦ εἰδέναι, καὶ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διὰ τί ἀποδώσει φυσικῶς, τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ κινῆσαν, τὸ οὗ ἕνεκα. ἔρχεται δὲ τὰ τρία εἰς τὸ ἓν πολλάκις. τὸ μὲν γὰρ τί ἐστι καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἕν ἐστι. τὸ δ᾽ ὅθεν ἡ κίνησις πρῶτον, τῷ εἴδει ταὐτὸ τούτοις. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ· καὶ ὅλως ὅσα κινούμενα κινεῖ. ὅσα δὲ μή, οὐκέτι φυσικῆς. οὐ γὰρ ἐν αὑτοῖς ἔχοντα κίνησιν οὐδ᾽ ἀρχὴν κινήσεως κινεῖ, ἀλλ᾽ ἀκίνητα ὄντα. διὸ τρεῖς αἱ πραγματεῖαι· ἡ μὲν περὶ ἀκινήτων, ἡ δὲ περὶ κινουμένων μέν, ἀφθάρτων δέ, ἡ δὲ περὶ τὰ φθαρτά. ὥστε τὸ διὰ τί καὶ εἰς τὴν ὕλην ἀνάγοντι ἀποδίδοται, καὶ εἰς τὸ τί ἐστι, καὶ εἰς τὸ πρῶτον κινῆσαν. περὶ γενέσεως γὰρ μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον τὰς αἰτίας σκοποῦσι, τί μετὰ τί γίνεται, καὶ τί πρῶτον ἐποίησεν ἢ ἔπαθε, καὶ οὕτως ἀεὶ τὸ ἐφεξῆς. διτταὶ δ᾽ αἱ ἀρχαὶ αἱ κινοῦσαι φυσικῶς, ὧν ἡ ἑτέρα οὐ φυσική· οὐ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτῇ. τοιοῦτον δ᾽ ἐστίν, εἴ τι κινεῖ μὴ κινούμενον, ὥσπερ τό τε παντελῶς ἀκίνητον, καὶ τὸ πάντων πρῶτον, καὶ τὸ τί ἐστι καὶ ἡ μορφή. τέλος γὰρ καὶ οὗ ἕνεκα. ὥστ᾽ ἐπεὶ ἡ φύσις ἕνεκά του, καὶ ταύτην εἰδέναι δεῖ. καὶ πάντως ἀποδοτέον τὸ διὰ τί, οἷον ὅτι ἐκ τοῦδε ἀνάγκη τόδε, τὸ δὲ ἐκ τοῦδε ἢ ἁπλῶς, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ εἰ μέλλει τόδε ἔσεσθαι, ὥσπερ ἐκ τῶν προτάσεων τὸ συμπέρασμα. καὶ ὅτι τοῦτ᾽ ἦν τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ διότι βέλτιον οὕτως οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ἑκάστου οὐσίαν.

CAPVT VII.

Text. 68.

At a vero causas esse, & tot, quot diximus, numero, manifestum est. Totidem enim quaestio ea comprehendit, quae propter quid quaeritur. Nã quaestio propter quid, aut ad formam b in immobilibus, ut in mathemat. ultimo reducitur; siquidem ad recti, aut commensurati, aut alterius cuiuspiam definitionem ad extremũ reuocatur. c Aut ad id quod primum mouit, ut cur bella intulerunt? quia praedati sunt: aut cuius gratia? ut imperium obtineant: aut materia in iis quae generantur. Has igitur, totque esse causas perspicuũ est. d Cum autẽ causae sint quatuor, omnes nosse Physici est, & quaestione, quae quaeritur propter quid, in omnes reducens naturaliter reddet materiam formam, id quod mouet, & id cuius gratia. Sed plerunque tres in unũ coeunt, quandoque eadem forma, & id cuius gratia, sunt unum. id autem, unde motus origo est, eius est speciei, cuius haec sunt: hominẽ namque homo generat: atque omnino ea, quae cum mouent, mouentur: quae autẽ non ita se habent, non tam ad Physicum spectant. Neque enim motum, aut motus principium in se habentia, sed ab omni motu, libera motionem efficiunt, e Quo fit, ut tres sint tractationes; una de immobili; altera de mobili quidẽ, sed eo quod non interit; tertia de iis, quae intereunt. f Causa itaque propter quã ab eo redditur, qui & ad materiã, & ad formam, & ad id quod primum mouit, reducit. Generationis enim hoc modo maxime causas considerant, quid post aliquid fiat, & quid primũ effecerit, aut quid perpessum fuerit, eodemque modo semper id, quod deinceps sequitur. g Duplex autẽ principium est, quod naturaliter mouet: quorum alterum, quia motionis principium in se non habet, non est naturale: quo in genere est si quid mouet nec mouetur. Veluti id, quod immobile penitus est, & omnium primum. h Itemque essentia & forma, finis enim est & cuius gratia. Quare cum natura alicuius efficiat, hanc quoque necesse est scire. i Et causa propter quam omni ex parte reddi debet, k Veluti ex hoc illud necessario fieri, ex eo autem illud, aut omnino, aut plerunque, & si hoc futurum est, ut ex propositionibus conclusio, & quia hac essentia est, & quia sic praestat, non omnino, sed pro cuiusque essentia.

Text. 69. Text. 70. Text. 71. Text. 72. Text. 73. Text. 74.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

At a vero causas] Quoniam tam varios causarum modos recensuit, ne quis inde fortasse occasionem capiat existimandi, plura esse causarũ genera, quam quatuor, hunc confirmat numerum, ostendens, nec plura, nec pauciora esse, argumentaturque in hunc modum: Tot sunt genera causarum, quot ea, quae quaeruntur: haec autem quatuor sunt: igitur causarum genera sunt quatuor. Maiorem propositionem fabricuit: minorẽ inductione comprobat. Vsurpauit autem verba illa, propter quid, τὸ διὰ τί, fusa significatione, quomodo causis omnibus accommodantur, alioqui finali duntaxat.

Comprobatur quaternarius numerus causarum.

b *Ad formã in immobilibus*] Exempla causae formalis dicit reperiri in immobilibus, id est, in iis, quae absque materia motuque considerantur, quales sunt res Metaphysicae & Mathematicae: idque in Mathematicis priuatim ostendit, ubi quaerentibus propter quid aliquid ita se habeat, definitionem, quae solam formam comprehendit, reddimus, in eamque ultimo explicationem controuersiae resoluimus. Vt si quis à Mathematico petat, cur linea aliqua recta sit? respondebit; quia ex aequo sua interiacet puncta, seu quia linearum à puncto ad punctum tendentium minima est, quae est lineae rectae definitio. Si petatur, cur aliquis angulus rectus sit? dicet; quia linea recta super rectam ad perpendiculum cadens, angulos rectos facit. Si rogetur, cur aliquae lineae sint mensuratae? respondebit, quia habent communem aliquam mensuram? quae est commensuratarum linearum definitio.

c *Ad id quod*] Ponit exempla aliarum causarum, quae item redduntur, cum disquirimus, quamobrem aliquid fit: ut quamobrem Phocensibus Thebani bellum intulerunt? redditur causa mouens, seu efficiens; quia Phocenses eorum Templum spoliarunt. Quamobrem Rex Persarum Graeciae bellum intulit? redditur finis, quia Graeciae volebat imperare. Quamobrem putruit lectus? redditur materia; quia constabat ex ligno.

Variarum causarum exempla.

 d Cum

d *Cum autem causa*] Statuit pertinere ad Physicũ, nosse omnia causarum genera, eaq; posse reddere naturaliter, id est, ex propriis principiis disserendo. Ad huius vero rei vlteriorem explicationem duo subiicit. Alterum est: Causarum, ad substantiæ generationem concurrentium, plerunq; tres in vnum coire: scilicet formas rei generantis & genitæ, atq; etiam finem; tametsi non eodem prorsus modo. Finis namque & forma rei genitæ sunt idem numero inter se; non tamen idem numero, sed specie tantum, cum forma generantis. Quod videre est in procreatione hominis, & aliorum similium, quæ cum mouent, mouentur: talia enim sunt, quæ Physicam notionem efficiunt. Ait autem ita plerunq; fieri, quia nõ semper ita res habet. Nam in generationibus, quas æquiuocas nominant, vt cum Sol ex putrescente materia murem generat, forma generantis specie differt à forma rei genitæ.

Tria genera mouentium.

e *Quo sit*] Notat secundo, cum tria sint mouentium genera, scil. immobilia, h.e. Deus & intelligentiæ: mobilia interitus expertia, id est, cœlestia corpora: mobilia interitui obnoxia, nempe cæteræ res naturales: vnũquodq; ex his suã tractationẽ exposcere, licet duo posteriora ad eundẽ artificem pertineant. Nam primũ negotii est Metaphysici; secundũ & tertiũ Physici. Ac de primo disseruit Arist. in libro primæ Philosophiæ; de secundo in libro de Cœlo; de tertio in cæteris operib. suæ Philosophiæ.

f *Causa itaq;*] Probat iam, omnes quatuor causas pertinere ad Physicã cõsideratione. Nam eiusdem disciplinæ est generationẽ & causas generationes scire. Quare cũ ad Physicã pertineat, ortũ rerũ naturaliũ considerare, pertinebit & eius causas cognoscere. Porro autẽ inueniri in qualibet generatione causas omnes, inde cõstat: quia inuenitur in primis id, gratia cuius efficiẽs operatur, i.e. finis; & forma ipsa, quæ inducitur, & itẽ quod patitur formamq; recipit, i.e. materia; ac deniq; efficiens, quod rẽ gignit.

Quæ mouẽtia pertineant ad Physicum.

g *Duplex autẽ*] Dixerat, causas, quæ ita mouẽt vt ipsæ immobiles sint, considerationis Physicæ non esse. Nunc quia posset id quispiam in dubium vocare, propterea quod omnia eiusmodi mouentia, naturaliter, hoc est, vi ac facultate propriæ naturæ moueant, & quæcunq; mouent naturaliter, videntur cadere sub contemplationem Physicam occurrit, non quæ quouis modo naturaliter mouent, pertinere ad Physicum, sed quæ habent in se principium motionis, quo ipsa creantur: quod longe abest à primo mouente, hoc est, Deo, in quo nulla prorsus mutatio inueniri potest.

h *Itemq; essentia*] Forma quatenus rationẽ finis obtinet, vnum est ex immobilibus; quia finis mouet, nullum in se motum subeundo: pertinet tamen eius consideratio ad Phycum: quia cum natura gratia finis operetur, nemo exacte naturam cognoscet, qui formam etiam, qua finis est, ignorauerit.

Physicus per omnes causas demonstrat.

i *Causa propter quam*] Docet, Physicum per omnia causarum genera demonstrare. Nam per causam efficientem demonstrat, rem quampiam effici; aut necessario, vt fieri dies longiores, quia Sol propius ad nos accedit: aut plerumque, vt ex eo quod genitor bipes sit, prolem futuram bipedem. Per causam materialem; vt mixta dissolui, quia constant ex quatuor elementis. Per formam; vt hominem esse aptum ad capessendas disciplinas, quia est particeps rationis. Per finem; vt dentes aduersos acutos esse, quia dantur à natura ad diuidendum cibum.

k *Veluti ex hoc*] Causam efficientem indicat illis verbis, Ex hoc illud: materialẽ illis, Vt ex propositionibus conclusio; est enim talis conclusio, quia constat, tanquam ex materia, talibus terminis, in maiori & minori propositione depositis. Formalem illis, Quia hæc essentia est; nam forma est præcipua ratio quidditatis. Deniq; finalem illis, Quia sic præstat; nam ex fine, tanquam ex mensura, sumitur ratio conuenientiæ; vti oculos debere esse in capite, quia ita speculatoribus conuenit. Addit autem, Pro cuiusq; essentia, quia finis vnicuique proprius est illi optimum quid spectata eius materia, quæ vt in aliis alia est, ita & alius finis.

QVÆSTIO I.

VTRVM CAVSA RECTE A PHILOSOPHIS DEFINIATUR, AN NON?

ARTICVLVS I.

TRADVNTVR VARIAE CAVSAE definitionis è quibus maxime probatur.

Sequitur vt de causis disseramus, quarum tractatio præcipui momenti in Physiologia est: non solum quia causæ sunt quasi fontes aliqui perennes ac redundantes, vnde existunt omnia, quæcunq; natura rerum capit & continet: sed etiã, quia ex earũ ignoratione & effectuorũ notitia, admiratio existit, à quo sicuti: (teste Arist. 1. Metaph. c.2. post Plat. in Theæt.) initium duxit

A Philosophia; ita tunc absoluta censetur, cum admiratione ipsa deposita, perfectam causarum notitiam amplexa est: vnde Hesiodus in libro, qui inscribitur Opera & dies, eum felicem vocat, qui potuit rerum recognoscere causas.

Vt igitur, quid causa sit, primum scrutemur, sciendũ est, causæ nomẽ multifariam vsurpari: nonnunquã admodum ample, aliquando nimis presse, interdum medio quodã modo. Admodũ ample, & more populari, dũ ita sumitur, vt cum

Causæ nomen variè sumitur.

B principio reciprocetur; quo pacto causę nomen accepit Arist. 12. lib. Met. c.2. t.12. dum priuationem causam vocauit. Nimis presse, cum causa spectatur prout habet ordinem ad effectum, & effectus quatenus ab afficiendo dicitur; sic enim solam agentem causam complectitur. Atq; in hoc sensu ait D. Aug. lib. 83. Quæst. q.28. omnem causam efficientem esse: & Plato in Hippia Maiore

iore efficiens & causam nihil omnino differre. Medio quodammodo, cum omnia ac sola quatuor vulgata causarum genera comprehendit. Quæ propria est, & à Phil. passim vsurpata causę notio: atq; in eo sensu erit à nobis de causa hoc in loco disputádum. Porro causæ definitionem nullibi expresse tradit Arist. sed ex iis, quæ proximo superiori c. t. 68. docuit, hanc interpretes eliciunt: Causa est id, quod reddimus, cum propter quid res quæque ita se habeat, inquiritur. Quo in loco verbum, propter quid (quod si proprie sumatur, ad causam finalem duntaxat pertinet) fusa significatione vsurpauit, ita vt in omnes causas pateat. Plut. vero l. 1. de placitis Phil. c. 11. ex veterum decretis ita causam definit: Causa est, per quam aliquid contingit. Auicenna, in sua Met. tract. 6. c. 1. Causam censet esse id, quod tribuit esse rei. Boetius in Topicis, D. Th. aliiq; Peripatetici, hanc definitionem crebro vsurpant, quam ex lib. de causis elicitam volunt: Causa est id, ad quod aliud sequitur. Intelligũt autem sequi aliud ita, vt ab illo esse accipiat. Namque ex facultate ad ridendum sequitur humanitas, cum risibile & homo inter se reciprocentur: & tamen facultas ad ridendum nõ est humanitatis causa, quia humanitas suum esse ab illa non accipit.

Varia definitiones causæ

Cæterum ex omnibus definitionibus illa nobis magis arridet. Causa est id, à quo aliquid per se pendet. Eius autem explicatio in iis; quæ superiori lib. circa definitionem principiorũ disseruimus, magna ex parte cõtinetur. Quare non est, cur actum agamus. Illud tantum adiicimus, particulam Per se, poni ad remouendas causas per accidens, vt musicum respectu ædificii: & eas, quas appellant conditiones sine quib. non; cuiusmodi sunt rerum occasiones, locus, & tempus, aliaque id genus, sine quibus actio nõ procedit, cum tamen effecta non per se & directo ab illis pendeant.

Definitio, quæ cæteris præfertur.

ARTICVLVS II.
OBIECTA CONTRA DEFINITIONEM causæ.

Obiectio.

SEd iam aliquis obiiciet; Nonnulla dantur, quæ non sunt causæ, à quibus tamen aliqua per se dependent, quædam item sunt causæ, à quibus non pendent per se alia: igitur definitio causæ, nec soli nec toti definito conuenit. Prior antecedentis pars ostenditur. Nam vnum relatum pendet per se ab alio; cum relatorum proprietas sit, sese mutuo in rerũ natura ponere & tollere. Item generatio pẽdet per se à priuatione; siquidẽ priuatio est per se principium illius. Item, homo pendet per se ab animali rationis participe, quandoquidem illius essentia hæc est. Præterea, humanitas Christi pẽdet per se à Verbo diuino, vt à terminante ipsius dependẽtiam. Et tamen neq; vnum relatum comparatione alterius causa est, cum ambo sint simul natura, vt

Prior pars obiect. probatur.

A in relationis categoria docet Arist. neq; priuatio est causa generationis, vt ex superiori lib patet neq; animal particeps rationis est causa hominis, si verũ est, quod alibi diximus, omnem causam distingui essẽtia à suo effectu: neq; item Verbum diuinum, quatenus terminat humanitatis dependentiã, potest esse causa, quia cũ radix causalitatis diuinę erga creaturas sit potentia diuina quæ est eadem in tribus personis, iam omnes tres personæ terminarent dependẽtiam

B humanitatis, atque adeo omnes illi essent vnitæ: quod decretis fidei repugnat. Ergo, &c.

Deinde posterior pars antecedentis ita suadetur. Cõmune Philosophorum effatum est, id quod est primũ in vnoquoq; genere, esse causam reliquorũ; & tamẽ aliqua dãtur in generib. prima à quibus non pendent reliqua: ergo aliquid est causa, à quo aliud non per se pendet. Probatur assumptio: quia candor est primus in genere colorum, & lux prima inter omnes qualita-

C tes, quæ sub sensum cadunt; & tamen neque à candore alii colores, neque à luce omnes qualitates sensibiles pendent.

Suadetur posterior pars.

ARTICVLVS III.
DILVTIO OBIECTORVM.

SVperiora obiecta, quæ ad confirmandum priorem antecedẽtis partẽ illata fuere, paruo negotio cõfutabit, qui dixerit, nihil per se ab aliquo pendere (saltem prout pendere hoc loco

D à nobis sumitur) nisi ab eo accipiat esse: quo pacto nõ sunt affecta, aut vnũ relatũ cõparatione alterius, aut generatio respectu priuationis. Itẽ, dependentia proprie sumptam nõ versari inter ea, quæ essentia non differunt: sicq; hominem, si proprie & philosophice loquendum sit, nõ pendere ab animali rationali. Quod vero attinet ad dependentiam humanitatis à diuino Verbo quod altioris negotii est, respõdemus, humanitatẽ, pendere ab illo, vt à puro termino, nõ vt à

E cõferẽte per se primo aliquod esse naturæ: proindeq; Verbum diuinũ non proprie humanitatis causam esse, habere tamen modũ quendam formalis causæ respectu illius: quatenus eam supra omnem naturæ modum perficit, suam ei subsistentiam & personalitatem attribuendo.

Circa id, quod postremo obiectũ fuit, aduerte in primis effatum illud: Primum in vnoquoque genere est causa reliquorum; non inueniri in 2.

F lib. Met. ca. 1. t. 4. vnde à nonnullis citatur. Eo enim loco tantum docet Arist. semper illud esse magis tale, propter quod vnumquodq; tale est. Deinde, quod ad eius intelligẽtiam spectat, non parum inter se auctores dissident; vt videre est apud Capreol. in 2. dist. 14. q. vnic. art. 1. Ferrar. ad c. 13. lib. 1. contra gentes. Omissa longiori disputatione, placet interpretatio Durandi in 2. dist. 15. q. vlt. (etsi Thomistis nõ probetur) videl. id quod est primum in vnoquoque genere, esse causam reliquorum; si sit primum in aliquo

 genere

Quo pacto primum in unoquoque genere ascipi sit causa reliquorū.

genere causalitatis: quomodo primum efficiēs est causa omnium efficientium, & vltimus finis, qui est vltimus & principalis in genere finium, est causa finalis aliorū. Primum vero, siue præstantius in genere prædicamentali, hoc est, inter species alicui⁹ categoriæ (cuiusmodi est candor inter colores, lux inter sensiles qualitates) nō oportere esse aliorum causam, si causa proprie sumatur. Addimus tamen; id, quod ita primum est, posse vtcunq; vocari causam exēplarem aliorum, quatenus est veluti mēsura, cuius maiori minorivè propinquitate eorū perfectio æstimatur: secundum quam considerationem alio quoquo modo ab illa pēdere dicenda sunt. Vnde patet, nihil superioribus argumentis fuisse conclusum contra causæ definitionem: cuius multo vberior & illustrior explicatio tradita est à Fonseca, l. 1. Metaph. cap. 7. q. 1. sect. 3.

A

QVAESTIO II.

VTRVMNE CAVSARVM GENERA quatuor sint, an non?

ARTICVLVS I.

CONSTITVITVR CAVSSARVM *numerus.*

Ceterum opiniones de numero causarum quære apud Laert. in vita Zenonis Cretici, Mirandulā l. de exam. Vanit, c. 10.

DE numero causarum, neq; inter priscæ doctrinæ viros, neq; inter posteriores Philosophos satis constitit. Nonnulli enim, quibus causarum turba displicuit, solam materiā causæ nomine dignā habuere, similes iis, qui opus aliquod Phidiæ aut Praxitelis intuentes solum in eo marmor aut æs admirantur. Alii ad materiæ iacentis inertiam, efficientis causæ vim tantummodo adiunxere. Alii numero gaudentes impari, tres fecere causas, Deum, materiam, & formam. Denique, vt cæteros omittamus, fuere è recentioribus Philosophis, qui octo causarum genera, non minus inter se diuersa, quàm sunt, quæ Arist. posuit, numeranda indicarint.

Quaternarius causarum numerus comprobatur.

Vera tamen est Arist. sententia, asserentis quatuor esse duntaxat causarum genera; scil. causam efficientem, finem, formam & materiam. Quem ille numerum ex varietate quæstionum, quibus propter quid aliquid fit, quæritur, cap. 7. huius lib. comprobauit. Nam cum causa sit ratio, quæ affertur ad quæstionem explicandam; quot sunt genera quæstionum, tot erunt causarum: quæstionum autem quatuor sunt genera. At enim quærimus, cuius gratia aliquid fit, & est finis: aut à quo fit, & est efficiēs: aut ex quo, & est materia: aut per quid, & est forma.

Alia ratio.

Id ipsum quoq; aliis rationib. confirmarunt, Albertus Mag. hoc loco tract. 2. c. 7. & 3. Met. c. 3. D. Th. in opusc. 31. Auicenna in sua Met. tract. 6. c. 1. Simplicius hoc in lib. ad t. 68. Sufficiet tamen hæc vna ratio: Composita naturalia non fiunt ex nihilo; quia per naturam ex nihilo nihil fit: fient igitur ex aliquo præexistente; quod cum non sit totum compositum, (alioqui iam res ante ortum suum existeret) oportebit fieri simul ex alio denuo accedente, quod rem compleat absoluatque: at quod præexistit, est pura potentia, seu materia: quod absolutionem affert, est actus, seu forma: igitur omnia composita naturalia constant ex duplici causa interna; videlicet materia & forma. Rursus, præter has, quia nihil à se ipso effici potest, requirunt causam efficientem, à qua producantur: efficiens autem si non temere & inordinate agat, necesse est, vt ob aliquem finem operetur: erunt igitur cuiuslibet rei naturalis quatuor causæ: duæ internæ, materia scilicet & forma, & externæ duæ, vtpote efficiens & finis. Quod si res naturales, quæ omnium maxime compositæ sunt, atque adeo à pluribus dependent, plures causas non exigunt; plane sequitur, causarum numerum ampliorem esse neutiquam posse, si de generalibus causandi modis loquamur.

B

C

ARTICVLVS II.

OBIECTA QVAEDAM.

SEd contra hæc sic licet obiicere. Instrumēta agētium, vt calor ignis, ferra artificis, aliaq; huiusmodi, sunt veræ causæ, cū in effecta per se influant: & tamen ad nullum ex quatuor generibus pertinent: plura igitur sunt causarū genera. Probatur assumptio: Nam quod ad causam efficientem, ad quam pertinere videbantur, reuera non pertineant, ex eo cōstare videtur, quia causa efficiens, (vt Arist. docet hoc in l. ca. 3. t. 29.) est, à qua effectus primū oritur: at effectus non primo oritur ab instrumento; cum instrumentum non nisi virtute prioris agentis operetur. *1. Obiectio.*

D

Deinde: Actus pendet per se ac secundum essentiam ab obiectis, in quæ feruntur: ergo obiecta sunt causæ actuum: & tamen ad nullū è quatuor vulgaris generibus vidētur pertinere: sunt igitur plura genera. Quod si quis respōdeat, obiecta pertinere ad causam finalē, quia act⁹ referūtur ad obiecta, tanquam ad finem: in promptu est refutatio. Nullus enim rei essentia secūdum se sumpta pendet à fine, sicuti nec ab efficiente; cum hæ duæ causæ non respiciant effecta, nisi vel quatenus actu producuntur, vel vt producibilia sunt, quæ est quædam affectio rerum essentiam consequens, non vero ipsa essentia. *2. Obiectio.*

E

Tertio: Causa efficiens intellectu prædita, dum ex arte agit, intuetur exēplar, quod imitatur, & à quo per se pendet res, quam efficit: igitur exemplar est causa per se rerū arte factarū. Nec satisfaciet, qui dixerit, Arist. solas rerū naturalium causas tradere instituisse. Namque licet res naturales non per se pendeant ab exemplari creato, pendent tamē ab ideis, siue exemplaribus diuinis, respectu quorum arte facta quædam sunt. Quare etiam res naturales habēt exemplaria, à quibus per se depēdent. Quæ cum Arist. hoc loco non tradiderit, sane parum accurate videtur causarum genera numerasse. *3. Obiectio.* *Occupatio.*

F

ARTI-

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

Dilutio 1. obiectio. Refellitur Philoponus.

AD primum horum respondet Philoponus hoc in l. t. 27. Instrumenta reduci ad causam materialem: sed non recte sentit. Primum, quia sola causa efficiens proprie instrumenta habet. Deinde, quia instrumēta influunt actiue in effectum, dum agentis actionem exequuntur, quod materiali causæ non conuenit. Quare dicendum potius, instrumenta pertinere ad causam efficientem, esto illis tradita causę efficientis definitio non competat; quia nimirum non omnes causæ efficientes ea, definiūtur, sed præcipuæ tantum & quæ dignæ habentur, quibus effecta simpliciter attribui possint.

Instrumenta pertinēt ad causam efficientem.

Dilutio 2.

Ad secundum dic; obiecta, comparatione actuum, quibus speciem tribuunt, non pertinere ad causam finalem, vt probat argumentum, sed ad formalem: nō quidem internam, sed externam duntaxat, vt docet D. Thom. in prima secundæ qu. 1. art. 3. Est enim proprium causæ formalis, certæ speciei notā rebus indere, quod actibus præstant obiecta; non quidem eos intrinsece componendo, sed exterius mensurando. Nec officit, quod illis notio causę formalis, quam Arist. hoc in lib. cap. 3. t. 28. assignauit, simpliciter non accommodetur: non enim eo loci causa formalis in tota suæ significationis amplitudine est definita.

Obiecta respectu actuum pertinēt ad causam formalem externam.

Vltima obiectio peculiarem attingit difficultatem de causa exemplari, quæ separatim à nobis excutienda est.

QVÆSTIO III.

QVIDNAM SIT EXEMPLAR.

ARTICVLVS I.

EXODATVR EXEMPLARIS, *seu Ideæ definitio.*

Cognitio idearum quanti sit momenti.

IDearum cognitionem non solum ad sapientiæ studium necessariam, sed ad morum disciplinam perutilem esse, constat ex iis, quæ scripsit D. August. lib. 83. quæstionum, quæst. 46. & Clemens Alexandrinus libr. 4. Stromat. Ille enim negat, absque ideis quenquam sapientem esse posse: hic affirmat, eum, qui diuinas ideas contemplatus fuerit, victurum quasi Deum inter homines; quod nimirum altissima æstimanti, res istæ sublunares volent velut vmbræ. Porro nos hoc loco de exemplari, siue idea disseremus, quod hoc vnum sit è generibus causarum, vt mox patebit: de quo tamen Aristoteles aut nihil, aut prope nihil disputauit. Inprimis ergo, quod ad naturam definitionemque ideæ spectat, variæ de illa fuere sententiæ; vt legere est apud Eusebium Cæsariensem lib. contra Philosophos cap. 44. Alcinoum

De natura ideæ diuersa dogmata.

A in lib. de doctrina Platonis ca. 9. & Plutarchum lib. de Placitis, cap. 3

Sed iis omissis placet ea definitio, quæ colligitur ex D. August. lib. 12. de Ciuit. Dei, cap. 25. traditurque à D. Thoma de veritate, qu. 3. art. 1. videlicet; Idea est forma, quā aliquid imitatur, ex intentione agentis, determinātis sibi finem. Quæ vt intelligatur, aduertendum est, formam, quod ad rem præsentem attinet, tripartito diuidi, scilicet in formam à qua, ex qua, & ad quam:

Idea definitio in D. Aug. Tripartita formarum varietate.

B Forma à qua, est ea, à qua effectus, vt ab agendi principio, egreditur. Forma ex qua, est illa, è qua res constat. Vtriusque exemplum est animus hominis, à quo intelligendi actio manat, & ex quo simul cum materia homo componitur. Forma vero ad quam est, ad cuius similitudinem aliquid fit.

Igitur in proposita definitione locū generis subit. Forma, prout hanc triplicem formarum varietatem comprehendit. Verba illa, Quam aliquid imitatur, excludūt à ratione exemplaris

Enucleatur ideæ definitio.

C formas, quas aliæ non imitantur, vt formā humanam comparatione formæ ignis. Deinde illa, Ex intentione agentis, remouent formas, quas effecta casu exprimunt: quo pacto si Apelles, nihil ad Platonem respiciēs, suis eum lineamentis fortuito effingeret, non diceretur Plato illius imaginis exemplar. Additur, Determinantis sibi finem, vt reiiciantur formę agētium naturalium; veluti forma ignis aliū ignem generantis. Neque enim illa ignis geniti exemplar

Formæ agētium naturalium non sunt ideæ.

D proprie dicitur: quia cum ignis per intellectum & voluntatem nequaquam operetur, finem sibi præstituere nequit; quod tamen in iis, quæ proprie ad exemplar agunt, necessario requiritur. Vnde D. Thomas art. 3. quæstionis proxime citatæ, admonet, nec ipsam diuinam essentiam, qua essentia est, sed qua intellecta, ideæ habere rationem. Quare probanda non erit eorū sententia, qui asserunt, effecta naturalia habere

E ideam siue exemplar sui, in causa proxima: nisi forte exemplaris nomen laxiori significato vsurpent.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON ESSE RATIOnem formalem, sed obiectiuam.

F POrro, cum multa in quodlibet artifice reperiantur; vt ars, species intelligibilis, & conceptus, tum formalis, id est, imago expressa rei artefactę, tum obiectiuus, hoc est, res ipsa arte facta, quam mente concipit: quæret aliquis, ecquod horum exemplaris habeat rationem? Communis Philosophorum, Theologorumque sententia est; exemplar siue ideam, si proprie sumatur, esse conceptum. Nam quod neque ars, neq; species intelligibilis exemplar sit, ex eo manifestum est: quia hæc sunt agendi princi-

Communis sententia. exemplar esse conceptum.

principia, non vero id quod artifex imitatur. Controuersia tamen non parua est, vter conceptus exemplar sit: alii namque formalem, alii obiectiuum esse arbitrantur.

Quod sit conceptus formalis.

1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Priores suam sententiam inde comprobant: quia oportet exemplar expressiuũ esse rei, quæ exterius efformatur: at exprimere non rationi obiectiuæ, sed formali conuenit. Deinde, quia ideæ sunt principia cognoscendi: ratio autem obiectiua non principium est, sed terminus, in quẽ fertur cognitio. Tertio, quia si ideæ essent rationes obiectiuæ, hoc est, arte facta mente concepta, vel essent eadem singularia, quæ exterius efformanda sunt, vel alia. Non eadẽ, tum quia idem sibi ipsi causa esset, tum quia singularis differentia futuri arte facti pendet à cõcursu circumstantiarum, quæ nondum existunt, atque adeo nequit artifex certam illius habere prænotionem. Sed neq; potest esse aliud singulare; cum artifex aliud sibi imitãdum saltem per se, non proponat: igitur arte factum menti obiectum non continet rationem ideæ. Postremo,

4. Ratio.

idem ex eo confirmatur, quia ideæ in Deo non videntur esse rationes obiectiuæ, sed formales. Primum, quia ex commun. Theologorum sententia; distinctio idearũ est prima omnium, quæ in Deo respectu creaturarum inuenitur: prior vero est distinctio rationum formalium, quam obiectiuarum. Secundo, quia si creaturæ à Deo conceptæ, vt homo, leo, aquila, essent ideæ; sumeret Deus à creaturis rationem operandi, nec per se sibi ad agendum sufficeret, quod nullo pacto admittendum est.

Exemplar esse conceptum obiectiuum, aliorum opinio.

1. Argum. Beati multorum sententia non formant verbum.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum. Platonici ex antiquis Philos. maxime ideas celebrarũt.

Alii censent, exemplar esse conceptum obiectiuum, quod ita probant. Etsi artifex nullum conceptum formaret, sola cognitio sat esset, vt rem intellectam exterius effingeret. Dari igitur potest exemplar sine cõceptu formali. Antecedens ostendi solet in beatis, qui diuinam naturam intuentes non formãt verbum, vt est complurium Theologorum opinio: & tamen possunt nonnulla eorum, quæ in ea apprehendunt, externo opere efficere, non aliquam internam imaginẽ imitandos sed res obiectas exprimendo. Secundo ita argumentantur: Exemplar est id, ad quod artifex intuẽdo, operari dicitur: atqui artifex dum operatur, non intuetur suum cõceptum formalem; nec necesse est ea reflexione vti; igitur conceptus formalis nõ est exemplar artificis. Tertio: Causalitas exemplaris cõsistit in quadam imitatione passiua: sed artifices non imitantur conceptũ, cum illum opere non exprimant, sed rem conceptu repræsentatam: ergo ea potius exẽplar est: Quarto: Platonici, qui ex omnibus antiquitatis Philosophis maxime ideas celebrarunt, appellabant eas res ipsas à materiæ commercio, & singularium concretione abiunctas. Item Boetius lib. 3. de consolatione Philosophiæ, metro 9. loquens de mundo archetypo, mundi nomen ei indit. Tu, inquit,

A cuncta superno ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse mundum mente gerens. Denique Aristot. 7. Metaph. c. 7. t. 23. ait, corporis sanitatem fieri à sanitate, quæ est in mente, quo loco per sanitatem quæ est in mente, haud dubie intellexit exemplar sanitatis, quod in medici animo insidet: hoc autẽ non sanitatis imaginem vocauit; sed sanitatem ipsam menti obiectam. Quare videntur hi auctores rationem exemplaris in conceptu obiectiuo collocasse.

Approbatur 2. opin. Item Bassolius in 1 d. 36. qu. 2. arg. 2 Baconus quodl 2 qu. 2. Dilutio 1. arg. 1 prioris sententiæ.

B Hæc posterior opinio verisimilior videtur, quam amplexus est D. Th. de veritate quæst. 93. art. 2. Durandus in 1. d. 36. q. 3. art. 3. Scotus d 35. qu. vnica, Ochamus, & Gabriel ibid. qu 5. Aliacensis in 1. q. 6. art. 3. aliiq; ætatis nostræ Philosophi non pauci. Neque erit difficile aduersariæ sententiæ argumenta diluere. Ad primum enim respondetur: non pertinere ad rationem exemplaris in commune, esse expressiuum, seu declaratiuum rei; sed esse id, quod artifex intueatur;

C & imitando exprimat. Quanquam & illud dici potest, etiam conceptum obiectiuum exprimere rem, vel quatenus est quid exemplariter imitabile, vel ratione conceptus, in quo repræsentatur. Peculiariter tamen diuinis ideis attribuitur: exprimere res ipsas; quia essentia diuina, quæ obtinet rationem ideæ, quatenus cognoscitur à Deo vt in tabulis à creaturis eminenter continet hominem, verbi gratia, cuius est idea,

Quo pacto ideæ diuinæ res ipsas exprimant.

D prout ab illo est imitabilis, similiterque res cæteras, & eas perfectissime repræsentat.

Dilutio 2.

Dilutio 3.

Ex hac solutione habetur secundi argumenti explicatio. Eodem enim modo, quo concedimus vel negamus, exemplar esse expressiuum rei, concedi etiam vel negari debet, esse rationem cognoscendi. Ad 3. respondemus, ideam, siue exemplar artificis creati non esse illudmet singulare arte factum, quod re ipsa molitur; nec aliud extra mentem consistens, ad

E quod oculos referat, quasi id per se, aut necessario requiratur; sed esse arte factum aliud confusum, & quasi vagum, quod mente apprehendit, & ad cuius imitationem externum opus effingit.

Dilutio 4. Discrimen & conuenientia inter ideam diuinam & cream.

Ad 4. quod ad priorem eius partem attinet, respondemus, rationes obiectiuas, id est, creaturas, prout diuino conceptui obiiciunt ur posteriores esse rationibus formalibus, non tamen essentiam diuinam, vt eidem conceptui

F repræsentatur, secundum rationes imitabilitatis. Ad posteriorem partem eiusdem arg. dicimus, in nostra sententia diuinas ideas non esse creaturas ipsas à Deo cognitas; & tamen esse rationes obiectiuas; id est, ipsam diuinam essentiam conceptam à Deo, prout à rebus creatis est imitabilis. Itaque existimamus, diuinam & creatam ideam partim inter se conuenire, partim differre. Conuenire, quod vtraque sit ratio obiectiua: differre, quod architecti summi idea non sit res, quã producere instituit,

sicuti

ficut idea creati artificis. Cuius diſcriminis ea [illegible] in eſſentia diuina, quæ eſt prima[illegible] obiectum, continen[illegible] ceat omnia, quæ effici poſſunt; proindeque [illegible] eceſſe eſt, vt Deus in quouis opere faciundo [illegible] am principaliter reſpiciat; eandemque p[illegible] aria ratione imitetur. In artifice vero creato non ita res habet.

QVÆSTIO IV.

VTRVM EXEMPLAR VERE AC proprie cauſa ſit, ad genus cauſæ formalis pertinens.

ARTICVLVS I. CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

Art 2 ſuperioris quæſt. arg. 3.

Prima probatio conclusionis.

H[illegible] ad quæſtionem ante ex[illegible] quod exemplar vere ac proprie cauſa ſit, facile conuinci poteſt. Primo, quia omne arte factum per ſe pendet à ſuo exemplari; verbi gratia, cuncta quę in natura ſunt, ab ideis d[illegible], & domus, cæteræq; res arte laboratę ab idea creati artificis, & à natura, cuius per ſe æmulæ ſunt vt alibi diximus.

Secunda.

Secundo, quia ſi de Socratis imagine cur ficta ſit, quiſpiam interroget, non diſſoluetur perfecte quæſtio, niſi exemplari, vt cauſa, reddito.

Tertia.

Tertio, quia non ſolum ex Platonico dogmate in Timæo & Phædone, aliiſque in locis; ſed etiam ex communi Theologorū ſenſu, ideæ dicuntur principes & primariæ rerum cauſæ.

Qui auctores reuocēt exēplar ad cauſam efficientem.

Quibus argumentis.

Bonetus c. 8. huius 3. lib. Niphus 1. Metaph. diſput. 4. c. 2. Piccolomin. in ſua Phil. Mor. Gradu 5. cap. 47. Valleſius in cōtrou. Phyſic. quæſt. 13. Bargius in 1. d. 2. q. 2. Philonis ſententia de Idea.

D. Dionyſ.

D. Auguſt.

Controuerſia tamen eſt ad quodnam cauſæ genus exemplar pertineat. Scotus in ſuis theorematis, & in 1. d. 2. quæſt. 2. & d. 36. quæſt. vnica art. 1. Herueus eadem diſt. quæſt. 1. D. Bonauentura in 3 d. 11. q. 3. Alenſis prima parte q. 23. membro 4. art. 1. aliiq; nonnulli putant reduci ad cauſam efficientem; quæ opinio ita probari poteſt. Eodem modo ſe habet forma intelligibilis ad arte factum, quo forma Phyſica ad naturalem effectum, quem producit, vtraq; enim eſt forma agentis ipſius actionem determinans: ſed forma Phyſica efficienter influit in effectū, & ad cauſam efficientem pertinet. Ergo & forma intelligibilis, hoc eſt exemplar. Secundo, exēplar reſpectu arte facti eſt vti ſigillum comparatione figuræ, quam exprimit, vt recte ait Philo Iudæus in libro, qui inſcribitur, quod deterius potiori inſidiari ſoleat. Atqui ſigillum efficienter exprimit figuram, proindeque ad cauſam efficientem reduci debet: ergo, & exemplar. Adde quod ideæ diuinæ tum à D. Dionyſio 4. & 5. capit. de diuinis nominibus, & à D. Auguſtino 12. de Ciu. Dei, cap. 25. tum ab aliis Theologis nuncupantur effectrices rerum exiſtentium cauſæ. Quare non videtur negandum

A

eas, proindeque cætera exemplaria ad genus cauſæ efficientis pertinere.

Exemplar pertinere ad genus cauſæ formalis.

Abulenſis ad cap. 5. Matth. q. 12.

A cauſalitate propria exemplaris.

Veriſimilior tamen eſt oppoſita ſententia, aſentium exemplar ſecundum eam cauſalitatē quam ſibi, quatenus exemplar eſt, vendicat, hoc eſt, quatenus eſt forma obiectiua, vnde ſumitur imitatio, non ad cauſam efficientem, ſed formalem ſpectare. Quam tuetur Magn. Albertus in 1. d. 20. art. 1. Ægidius in theorematis propoſitione 37. Henricus Gandauenſis quodlib. 9. q. 2.

B

Durandus in 1. d. 45. qu. 2. Argentinas quæſt. vnica, art. 2. Caietanus ad art. 4. quæſt. 6. primæ partis, & ad art. 3. quæſt. 44. aliique nonnulli; probaturque in hunc modum. Exemplar, vt ex dictis patet nihil eſt aliud, quam id, ad quod reſpiciens artifex operatur, quodq; imitando exprimit; atq; ita exemplar eatenus cauſare dicitur, quatenus paſſiua imitatione certam formam indit rei arte factæ: ſed in hoc cauſandi modo nulla apparet vis, aut influxus cauſæ efficientis, ſed formalis extrinſecę duntaxat. Igitur

C

exemplar non ad efficientem; ſed ad formalem cauſam pertinet.

Teſtimoniis Dionyſii. Auguſtini. Boetij. Procli à nominis etymologia.

Secundo idem confirmatur ex D. Dionyſ. 5. cap. de diuinis nominibus: D. Auguſtino libro 83. Boetio libro 1. de Trinitate, Proclo, aliiſque Platonicis, qui ideas diuinas nunc formas ſine materia, nunc formas archetypas, & primæuas vocant. Pro quo etiam facit ipſa nominis etymologia. Nam quod Græce *ἰδέα*, Latine forma dicitur.

D

Itaque ſtatuimus exemplar proprie cauſam eſſe comprehendique generali formalis cauſæ nomine & ratione. Nam communis formę notio in eo conſiſtit, vt rei quidditatem & ſpeciem tribuat. Ac ea quidem forma, quę materiam per ſe informando id præſtat, interna eſt; quæ per ſolam imitabilitatem, externa, atq; exemplar.

Reſponſio ad argumēta aduerſariorum.

Ad ea igitur argumenta; quæ oſtendere videbantur, exemplar effectricis cauſæ obtinere, rationem, in hunc modum reſpondendum erit.

E

Ad primum quidem dicendo; formam Phyſicam agentis, itemque formam intellectualem partim inter ſe conuenire, partim differre: conuenire, quod vtraque ſit formā determinans: differre, quod hæc per paſſiuam imitationem; illa per actiuam influxum determinet formetque effectum. Ex quo patet non eandem eſſe vtriuſque rationem cauſandi. Ad ſecundum admiſſa maiori, eiuſque confirmatione quatenus concludit aliquid ſimilitudinis

F

Figura non concurrit effectiue.

Hoc in l. 5. c. 1. q. 5. art. 2.

inueniri inter figuram & exemplar, negandа eſt aſſumptio. Non enim figura ſigilli aliquam effectricem vim habet reſpectu formæ, quam in cera exprimit (ſicuti nec eam habet quantitas, cuius modus eſt figura, vt alibi diximus) nec ſi eam obtineret, idem propterea de exemplari dicendum foret, cum in multis ſimilitudo deficiat. Ad vltimum reſpondendum eſt, ideas diuinas eſſe effectrices rerum cauſas, non qua ideæ ſunt, ſed ratione diuinæ artis,

ad quam pertinent, seu quatenus re ipsa idem sunt cum essentia. A

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON REDVCTITIE, *sed directo ad formalis causæ genus pertinere.*

Platonici exemplaria cæteris causis antepo-suere.

IVre tamen quæsierit aliquis, num exemplar ad causam formalem internam, quasi illius concausa & appendix, reuocari debeat? B Respondemus non debere reuocari, sed per se distinctum formalis caussæ genus constituere. Quod censuit Plato in Timæo, & Phædone, aliiq; eiusdem sectæ alumni, vtpote qui in causarum partitione exemplaria cæteris causis prætulerint, eaque ab illis tum nobilitate, tum causandi modo ac notione distinxerint. Idem tuentur præter alios Henricus Gandauensis quodlib. 9. quæst. 2. & Fonseca lib. 1. Metaph. cap. 7. C quæst. 1. sect. 5. vbi totam hanc controuersiam accurate pertractat.

Causalitas formæ intelligibilis antecedit causalitatem formæ informātis.

Suadetur vero hæc sententia. Primum, quia etsi forma informans & exemplar in generali formalis causæ notione conueniant; differunt tamen, vt ex dictis constat, secundum speciales causandi modos. Secundo, quia causalitas formæ intelligibilis suapte natura præit causalitatem formæ informantis; neq; illa ab hac causandi vim mutuatur; cum primis sit D artificem opus ipsum interius efformare, & intelligibilem formam imitatione passiua ac externa forma exprimi, quam formam externam informare materiam, compositumque ipsum condere. Tertio, quia exemplar est prototypa ratio essentiæ rei, cuius exēplar est, forma vero inducta ab agente est principiata quædam illius similitudo, quæ materiam informando, essentiam complet.

Exēplar est ratio prototypa.

Quo patet, non minus præcipuam causalitatem in suo genere præstare exemplar, quam E formam internam, atq; adeo non debere causam exemplarem, quasi appendicem & concausam ad formalem reduci, sed vtramq; proprie, ac per se, vti duo membra specie distincta, sub vno communi genere causę formalis collocari.

Occurritur obiectioni.

Nec quenquam turbet, quod Aristoteles quatuor tantum causarum genera recensuit; spectauit enim causas in communi duntaxat, quas si F speciatim persequi voluisset, non quatuor tantum, aut etiam quinque addito exemplari, sed multo plures numerasset, vt ex singularum causarum diuisionibus, quas 3. huius libri cap. cum Aristoteles explicauimus, planum est.

QVÆSTIO V.

SITNE OMNIS CAVSA EFfectu suo nobilior?

ARTICVLVS I.

QVO SENSV OMNIS CAVSA DIci possit effectu suo nobilior, itemque de nobilitate materia, forma & exemplar.

Duplex consideratio rei, qua causa dicitur.

RES, quæ causa nuncupatur, bifariam quod ad præsentem disputationem attinet, spectari potest: vno modo præcise, prout causat; altero, secundum suam absolutam entitatem: quæ consideratio in effectum similiter cadit. Potest enim effectus expendi, vel prout causatur, vel simpliciter secundum suam naturam. Hoc posito, si de causa & effectu priori modo sumptis loquamur, conclusio sit: Omnem causam esse nobiliorem suo effectu. Probatur, quia præstantius ac diuinius est tribuere esse, quam accipere; & non pendere ab alio, quam pendere: at accusare non est aliud, quam tribuere esse, & omne, quod alicui esse confert, qua eiusmodi, non pendet ab eo, cui esse impertitur.

Prima concl. Eius probatio.

Lege D. Th. in 4. d. 1. q. 1. art. 4. quæstiuncula 1. ad 3.

Si autem causa & effectus secundum posteriorem notionem accipiantur, quid de vtriusq; nobilitate sentiendum sit, subiectis infra conclusionibus aperiemus. Sit igitur secunda conclusio: Materiam esse ignobiliorem forma & composito, quorum causa est. Probatur, quia vt 9. Metaph. cap. 10. text. 19. Aristoteles docet, actus nobilior est, quam potentia: at materia est pura potentia, forma vero actus. Item quia, vt constat ex cap. 9. lib. 1. huius operis text. 81. forma est quid pulchrum & diuinum; materia vero turpe & quasi fæx quædam naturalibus rebus subsidens, ac prope nihil. Postremo, quia forma potiorem essentiæ partem continet, vnde hoc in lib. cap. 3. text. 28. dicitur ratio quidditatis. Negari igitur non potest, materiam minus nobilem esse, quam formam. Ex quo etiam liquet, eandem deteriorem esse composito, cum in hoc forma ipsa includatur.

Secunda conclusio. Eius confirmatio.

Idē astruit Plotin. li. 3. Enn. 6. ca. 7. lege etiam quæ diximus 1. lib. cap. 9.

Si autem forma cum materia comparetur, quid sentiendum sit, ex proxime dictis constat: si vero cum ipso composito, cuius etiam causa est, conferatur, non conuenit inter Philosophos, vtrum eorum alteri dignitate præstet. Platonici formam nobiliorem esse contendunt, quod etiam ex Peripateticis asserunt Auerroes commento 4. huius libri, Iandunus 5. Metaph. qu. 16. Zimara in theorematis propositione 10. & propositione 69. aliique nonnulli. Horum ratio est, quia compositum totam perfectionem capit à forma. Quare cum propter quod vnumquodque tale, id magis sit tale: sequitur formam perfectiorem esse composito. Deinde, quia compositum præter formam continet in se materiam, quæ sicuti omnium est imperfectionum quasi mater, ita

1. Ratio.

2. Ratio.

com-

composito defectum potius, quam nobilitatem conciliat.

3. Conclus. Ioann. Neapol quodl. 2. q. 7. Anton. Andr. 7. Metaph. Iauell. ibidem q. 4. Trombeta 11. Met q. 5.

Sit tamen tertia conclusio: Formam esse ignobiliorem composito. Hæc inter Philosophos, & Theologos communior est, eamque sequitur D. Thomas 3. parte q. 6. art. 5. Richardus in 2. d. 15. q. 2. circa princip. Durand. in 3. dist. 2. q. 2. Capreolus eadem dist. quæst. vnica art. 3. Soncinas 7. Metaph. quæst. 18. Simplicius hoc in lib. text. 4. & alii. Suaderi autem hæc opinio hoc modo potest † id quod totam alterius perfectionē & amplius aliquid in se continet, certe præstantius illo existit: ita se habet compositum respectu formæ, siquidem continet in se totum id quod forma, & præterea materiam. Igitur compositum præstantius est quam forma. Atque hæc ratio sumpta est ex Aristotele 7. Metaph. c. 3. text. 7. vbi sic ait: Quare si prior forma est, & magis ens, quam materia & id quoque, quod ex vtrisque constat, prius [illegible] rationem eandem erit. Ita legit Argyropulus, non vt alii, qui hunc locum in contrarium sensum rapiunt.

† 1. Ratio.

2. Ratio. Compositio nobilior essendi modum conuenit.

Item, composito nobilior competit modus essendi & operandi quam formæ: igitur forma est ignobilior. Probatur assumptum, quia composito conuenit quid est, & per se subsistit, ac per se operatur, eique proprietates & idiomata attribuuntur. Non enim formā ignis, sed ignem calefacere & aliū ignem generare dicimus. Accedit, quod præcipua naturę intentio in totum fertur; quod totum propriè gignitur; quod partes comparatione totius sunt veluti materia, vt Aristoteles docet hoc in libro cap. 3. text. 31. Quæ omnia argumento sunt, totum absolutius quid & perfectius esse, quam partes.

Sol. 1. rat. opro contraria par.

Ad primam vero rationem aduersariorum respondendum est; totum non omnem perfectionem capere à forma. Nam etiam materia perfectum quid est, non simpliciter, sed in suo genere, & in ratione subiectiuæ potentiæ, vt alibi diximus. Quo fit, vt ipsa quoque toti perfectione adiungat, præsertim cum eius quantitatem integret, & componat.

Cap. 9. huius lib. q. 3. art. 3.

Solut. 2.

Ad secundam dicendum; etsi materia quasi mater, ac seminarium quoddam sit imperfectorum, quæ rebus materia constantibus accidunt, quatenus eas varie mutabiles & interitui obnoxias reddit: ex alia tamen parte eadem suo modo perficere, tum ob rationem proxime adductam; tum præterea quia est commune receptaculum, & quasi gremium accidentium, quibus res corporeæ in suo gradu perficiuntur, quantumlibet ea imperfecta sint, facta ad res immateriales comparatione.

Etiam materia pro suo modo subiectum perficit.

4. Conclus.

Quod ad exemplarem causam attinet, quarta conclusio sit: Causam exemplarem interdum esse effectu suo nobiliorem, interdum æque, aut minus nobilem. Hæc intelligenda est de exemplari creato, quia diuinum [illegible] perfectius esse palam est; cum sit ipsa diuina essentia cognita vt imitabilis. Probatur vero conclusio, quia exemplar creatum interdum est res aliqua naturalis, vt Alexander, quem Apelles suis coloribus & lineamentis exprimit: contra vero, Alexandri imaginem inferioris esse naturæ, quam ipsum Alexandrum: nonnunquam est aliquod arte factum, vt domus, ad cuius similitudinem artifex manum dirigit; nemo autem ignorat arte factum, quod exterius effingitur, alias perfectius, alias æque, aut minus perfectum euadere, quam id, quod artifici ad imitandum propositum fuit.

Probatio.

ARTICVLVS II.

DE FINALIS, ET EFFECTRICIS causæ præstantia.

Multiplex comparatio causæ finalis.

SEquitur vt de finalis causæ excellentia dicamus. Potest causa finalis comparari, vel cum agente quod ipsa allicit, & translatitia motione excitat; vel cum eius operatione, aut mediis, quæ ad obtinendum finem applicantur. Nunc breuitatis causa, ea tantummodo cum operatione agentis, quæ vt progressu patebit, ipsius finis effectus est, conferemus.

5. Conclus.

Vnde constet.

Sit quinta conclusio: Causam finalem interdum esse effectu nobiliorem, interdū non. Hæc quoad priorem partem liquet, tum aliis in rebus; tum in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, quæ est nostrarum actionum finis, & ijs longe præstantior, ac diuinior. Quoad posteriorem, etiam patet quotidianis exemplis, vt verbi causa, cum quis gratia pecuniæ philosophatur; cum tamen Philosophiæ studium possessioni pecuniæ longe præstet.

6. Conclus.

Ostenditur.

De causa efficiente, tam vniuoca, quam æquiuoca sit sexta conclusio: Nullam causam efficientem principalem esse ignobiliorem suo effectu. Probatur: Nam vel effectus id, quo propriam causam dignitate vinceret, à se ipso haberet; vel à causa. Non à se, vt patet, cum nihil, præter Deum, habeat à se esse. Non à causa; quia nihil tribuit id, quod non habet; & quicquid effectui à causa confertur, præexistit in causa, vel excellentiori modo, vel æque perfectio. Quare fieri non potest vt causa principalis suo effectu deterior sit. Ideo vero conclusionem ad principalem causam restrinximus; quia planum est, minus præcipuas causas sæpenumero effectis naturæ gradu inferiores esse, vt semen comparatione prolis, calorem respectu ignis.

† 7. Concl. Pro hac cōclus. lege D. Th. q. 4. 3. p. art. 2. & 3. Scot. in 4. d. 12. q. 3. & in quodl. q. 5. Alen. 2. p. q. 83. memb. 2. art. 2 Heru. quodl. 2. q. 2. Capr. in 1. d. 35. q. 1. art. 1. & in 4. d. 12 q. 1. art. 3.

† Sit septima conclusio. Causam æquiuocam principalem, semper esse effectu nobiliorem. Hæc quam asserit D. Dionysius, cap. 2. de diuinis nominibus, D. Augustinus lib. 83. quæst. 9. 2. & libro 12. super Gen. ad lit. cap. 29. Auicenna 6. Metaph. cap. 3. ex eo ostendi potest quia effectus communi philosophantium voce differt specie à sua causa æquiuoca; vnde ab eo naturæ discrimine desumpta est causæ æquiuocæ

A vocæ appellatio. Cum igitur talis causa non præhabeat in se formaliter esse specificum effectus: oportet contineat illud eminenter & meliori nota, atque adeo, vt nobilioris naturæ sit, quam eius effectus.

8. Conclus.

Sit octaua conclusio: Causam efficientem vniuocam, eiusq; effectum, tam secundum naturam specificam, quam indiuiduam, æqualem inter se obtinere perfectionem. Huiusce cōclusionis veritas, quod ad perfectionem naturæ specificæ attinet, in confesso est, patetq; ex ipsa
B vniuocæ causæ notione: dicitur enim causa vniuoca, quæ specie conuenit cum effectu: proindeq; cum naturæ specificæ perfectio neq; incrementa, neq; diminutionem ferat, sicuti nec numeri; non enim ternarius pluribus, aut paucioribus quam tribus vnitatibus constare potest; fit vt effectus, & causa vniuoca parem speciei perfectionis gradum sortiantur.

Suadetur.

Cur species dicatur quasi numeri.

Singularia sub eadem specie non se excedunt vllo gradu essentiæ.

At enim circa perfectionem naturarum singularium controuersia non parua est. Verum
C quod ita sentiendum sit, vt statuimus, & quod singularia contenta sub eadem specie infima, non sint alia aliis perfectiora secundum gradum suæ particularis essentiæ affirmat. Durandus in 2. d. 32. q. 3. Argentinas ibidem q. 1. Soncinas 8. Metaphys. quæst 26. & alii. Quo etiam inclinat Henricus Gandauensis quodlib. 3. q. 5. etsi neutram partem asserat veritas, vt doctor Sorbonicus auctoritatem Parisiensis articuli, in quo vt ipse refert, erroris nomine æqualitas a-
D nimarum damnatur. Sed quoniam hæc quæstio non est huius loci, subsistimus in ipsa simplici assertione, quam etiam statuit & defendit Fonseca lib. 5. Metaph. cap. 25. q. 16.

Articulus Parisiensis.

Dubitatio.

Quærat tamen aliquis, si omnia eiusdem speciei indiuidua parem habent essentiæ perfectionem, ex quo sequitur eorundem etiam naturales potentias in se æquales esse, vnde proueniat, vt alia perfectius, alia minus perfecte operentur: Respondemus, prouenire id à qualitate ma-
E teriæ, & meliori organorum apparatu, ac dispositione: hæc vero non à particularibus progenitoribus solum tribui, sed ab aliarum causarum concursu, vt a proprietate patrii soli, & à natalitiis sydeibus atq; apotelesmatis. In quo sensu ait D. Thomas 3. contra gent. cap. 84. verum esse posse illud Ptolemæi in Centiloquio, cum fuerit Mercurius in natiuitate alicuius domorum Saturni, & ipse fortis in esse suo, dat bo-
F nitatem intelligentię medullitus in rebus. Hinc etiam Hippocrates asserit prudentiores esse, qui ad meridiem spectant, quam qui ad Aquilonem nec tam ira effrenes. Quo allusit, egregius Poeta in ea carmine:

Responsio.

D. Thom.

Ptolem.

Hippocr.

Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni,
Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab Vrbe.

Plato quoque in Timæo scripsit Atticam regionem ob cœli temperiem præclaris ingeniis esse fœcundam, Mineruamque belli, ac Philosophiæ amantem locum sibi delegisse, qui simillimos sibi homines procrearet. Lege in hanc sententiam, si placet, Galenum, lib. 3. Aphoris. comm. 14. & lib. 2. de temperamentis: Auerroem 2. Meteororum cap. 2. Plutarchum lib. 5. de placitis, cap. 30.

Attica præclaru ingeniu fecunda.

QVÆSTIO VI.

IN QVONAM CAVSALITAS seu causandi ratio consistat.

ARTICVLVS I.

CAVSALITATEM NEQVE ESSE relationem causæ, neque rem quæ denominatur causa, absolute sumptam.

Primũ pronuntiatum

HÆc controuersia aliquot pronuntiatis explicanda est. Primum sit. Causalitas non est relatio causæ. Probatur; nam conferre esse effectui, est quid effectu ipso prius. Cum igitur relatio effectus sit posterior effectu, eademque simul natura sit cum relatione causæ, plane sequitur relationem causæ esse quid posterius, quam conferre esse, seu quod eodem recidit, quam causalitatem, quæ denominatur causa. Item causalitas actiua, hoc est, per quam res causat, est proximum fundamentum relationis causæ; sicut causalitas passiua, id est, per quam res causatur, proximum est fundamentum relationis effectus: at relatio, eiusq; fundamentum proximum non idem sunt.

Causalitas actiua proximũ fundamentum relationis causæ.

2. Pronuntiatum.

Secundum pronuntiatum: Causalitas non est res ipsa, quæ causa dicitur, secundum suam naturam præcise spectata; sed est quidpiam ei competens, cum ad effectum actu concurrit. Huiusce pronunciati prima pars inde ostenditur, quia causalitas est posterior, quam id, quod denominatur causa, sumptum secundum se posterior, inquam, vel tempore, vt patet in causalitate, qua Socrates genitus est à Sophronisco; vel saltem origine, vt in causalitate, qua sol eodem momento, quo est à Deo procreatus, lucem fudit. Secunda pars ex eo suadetur; quia vbi primum causæ ad sua effecta præstanda actu concurrunt; confestim dicuntur ipsęq; poni in actu; nec ob aliud causare dicuntur, nisi quia eiusmodi concursum exhibent. Quare nihil aliud erit causalitas, quam hic concursus, de nouo adueniens rei, quæ denominatur causa.

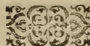
ARTICVLVS II.

CAVSSALITATEM IN CAETERIS caussis, excepta efficiente, esse modum quendam rei, quæ denominatur caussa.

3. Pronunciatum. TErtium pronunciatum; quod superioris explicationem continet, hoc esto: Caussalitas in omnibus caussis, præterquam in efficiente, non est aliqua entitas media inter caussam & effectum, ab vtroque distincta, sed est modus quidam eius, quod denominatur caussa, idem re cum ipso. Veritas huiusce pronunciati, quod attinet ad materiam & formã, inde patet, quia, vt superiori libro ostendimus, materia & forma se ipsis immediate vniuntur, & totum condunt; atque adeo nec ad mutuam caussalitatem, nec ad eam, quam erga compositum habent, exercendam, vlla media entitate absoluta indigent; sicuti nec eam requirunt genus & differentia, ad constituendam speciem. *Materia & forma immediate iunguntur, & constituunt rem naturalem.*

Deinde in omnibus caussis, efficiente excepta, vniuersim id ipsum ostenditur ea ratione, quod superuacaneum sit eiusmodi entitatem re distinctam inuehere, cum sine illa singularum caussarum vis & defendi, & explicari facile possit, vt iis, quæ inferius dicemus, planum erit: vbi etiam cur efficientem exceperimus, constabit.

Verum quod non sit negandum caussalitatem differre ab eo, quod caussa nũcupatur, saltem, vt modum rei à re; hinc patet. Nam cum aliqua ita comparata sunt, vt vnum sine altero non solum intelligi, sed existere etiam possit; necessario aliquid illa discriminis intercedit: at perspicuum est posse rem, quæ caussa appellatur, sine caussalitate apprehendi; vt si quis naturam formæ, verbi gratia, secundum se concipiat. Constat etiam posse eandem sine caussalitate sua consistere; quandoquidem caussalitas non inest rei nisi cum actu ad effectum concurrit; imo is modus se habendi nihil est aliud, quam ipsa res, quæ caussa denominatur, vt actu concurrit ad effectum: forma autem potest existere, quin actu materiam informet, & conseruet; vt patet in anima rationis participe. quæ per se extra materiam cohæret. Item materia potest diuina virtute conseruari, etsi nullam in se habeat formam, respectu cuius propriam caussalitatem administret. Quod similiter in aliis videre est. *Quomodo differat caussalitas a re quæ denominatur caussa.*

A

QVÆSTIO VII.

QVAE SIT RATIO CAVSSANDI efficientis caussæ.

ARTICVLVS I.

VIDERI MODVM REI, QVAE caussa dicitur, non vere actionem.

B PEculiaris existit difficultas circa caussalitatem effectricis caussæ; sit ne etiam modus quidam idem re cum ipsa caussa, quem modum nonnulli influxum appellant; an potius actio, qua effectus producitur, quæque re ipsa à caussa distinguitur. Heruæus quodlib. 2. qu. 2. Soncinas, & Iauellus 5. Metaphys. qu. 4. aliique ætatis nostræ magni nominis Philosophi in priorem iuere sententiam, quæ hisce argumentis videtur comprobari. *Opin. Heruæi, & aliorum.*

C Primum, quia cum in cæteris caussis inuenitur ille modus, qui sit proprie caussalitas, non est cur etiam in caussa efficiente non detur, cum in omnibus æqua ratio esse videtur. *1. Ratio.*

Secundo, quia actio non est aliud, quam effectus prout fit, siue, vt vulgo loquuntur, in fieri. Vnde D. Gregorius Nazianzenus in sermone de Spiritu sancto docet, actionem magis agi, quam agere, quod item approbat D. Damascenus lib. 3. fidei Orthod. Quare vt effectus, ita & D actio aliquam caussalitatem priorem se requirit: hæc vero caussalitas non potest esse alia actio, ne in infinitum fiat additio; erit igitur modus caussæ efficientis idem re cum ipsa. *2. Ratio.* *Greg. Nazianzenus* *Damasc.*

Tertio, quia caussalitas debet antecedere omne id, quod à caussa oritur, cũ id omne caussari dicatur; at manifestum est non effectum duntaxat, qui ex actione relinquitur, sed ipsam quoque actionem à caussa proficisci. Neque E obest quod actio nõ proprie produci, sed comproduci dicitur. Enimuero non id tantum, in quod productionis, sed id etiam in quod comproductionis nomen cadit, ab efficiente, vt à caussa pendet, atque adeo efficiens, etiam respectu illius, caussalitatem obtinet. *3. Ratio.*

Quarto, idem confirmatur hunc in modum: Deus non creat sine vera ac propria caussalitate, cum vere ac proprie caussa sit rei creatæ; & tamen non creat per aliquam actionem: ergo F saltem respectu Dei fatendum est actionem non esse caussalitatem. Probatur minor, quia nullum datur subiectum, in quo talis actio recipiatur. Nam si quis dicat recipi in ipsam rem creatam, facile refellitur; quia cum res producta sit posterior actione, qua producitur, & omne subiectum sit prius actione, quam recipit, idem esset se ipso prius & posterius, quod fieri non potest. *4. Ratio.*

ARTICVLVS II.

EFFICIENTIS CAVSSAlitatem reuera in actione consistere.

Primũ pronũtiatum. NObis tamen amplectenda videtur contraria opinio, quæ hisce duobus pronunciatis continetur. Primum est: In efficiente dum actu caussat, non datur aliquis influxus, qui idem re sit cum ipso. Quod ita probatur. Neq; entitates, neque earum modi frustra multiplicandi sunt: sed frustra, ac citra vllam necessitatem poneretur in caussa agente eiusmodi influxus: non est igitur ponendus. *Cõfirmatio.* Minor suadetur, quia vt efficiẽs agat, satis est actio qua effectum per se attingat. Nec obstat, quod modus caussandi aliarum caussarum in ipsismet caussis insidet, nec ab eis realiter differt. Cæteris enim caussis non suppeditauit natura aliam rationem, qua se suis effectis possent communicare, præter eum modum. Cur autem non suppeditarit, mox dicemus.

2. Cõfirmatio eiusdẽ. Secundo stabilitur idem pronunciatum, quia Deus est proprie caussa efficiẽs, dum creat, aut aliquid aliud efficit, & tamen haud ei tunc talis modus, siue influxus conuenit, alioqui admitteretur cum esset, cadere in Deum aliquem mutationis modum, cum nempe habere inciperet modum illum realem absolutum, quem antea *Præoccupatio.* non habebat. Nec satisfaciet qui responderit, non dicendum ob id mutari Deum propterea quod non censetur mutari nisi id, quod realem entitatem de nouo accipit, cuiusmodi non est influxus ille diuinæ voluntatis; cum tantum sit modus quidam habendi se ad effectum. Non inquam satisfaciet, quia esto concederemus, non dari mutationem proprie dictam, nisi cum res nouam entitatem realem accipit, minime tamen inficiandum est (quod libro 5. fusius docebimus) id, quod nouum modum realem in se ipso admittit, subire reuera aliquam mutationem, saltem minus presse accepto mutationis vocabulo, videlicet pro quacunque varietate, qua subiectum aliter habeat, quam prius? qualem mutationem ea quoque subeunt, quibus noua relatio realis aduenit: cum tamen à diuina natura omnis mutatio, etiam minima, omnisque vicissitudinis obumbratio longe absit. Vnde & Theologi communi consensu negant, potuisse Deo conuenire nouam relationem realem ad creaturas; quia sequeretur mutari Deum. *3. Cõfirm.* Item: Si prædictus influxus in cæteris caussis agentibus inueniretur, competeret etiam voluntati dum agit; at quod non competat suadetur. Nam cum eo posito necesse sit statim sequi actionem, admitter dum esset, actiones voluntatis eatenus tantum elici a nobis libere, quatenus in nostra potestate est, talem

A influxum vel edere, vel continere: atque ita ratio bonitatis & malitiæ moralis nõ esset primo formaliter in nostris actionibus, sed in eo influxu. Quod à communi Theologorum doctrina abhorret.

Fatendum tamen, si prædictus modus se habendi, siue influxus efficientis, non ponatur esse aliud, quam effectum actu pendere ab ipso efficiente, quod est quidpiam efficiẽti extrinsecum: negari id non posse, nec vllum incommo-B dum inde sequi, siue in Deo, siue in nostra voluntate; vt qui animum attenderit, facile perspiciet. Verum neq; talis modus recte appellatur influxus, neq; ratio caussandi, siue caussalitas efficientis censeri potest: quandoquidem effectum pendere actu ab efficiente supponit influxum ipsum, siue actionem efficientis in effectum, qua illi esse conferat, tanquam propria ratione agendi, vt iam expressius dicemus.

C Secundum pronunciatum sit: Caussalitas efficientis est eius actio. *2. Pronunciatum.* Veritas huiusce pronunciati, quod est de mente Magistri Alberti hoc in lib. tractatu 2. cap. 6. D. Thom. 5. Metaphys. capite 2. text. 3. & complurium ætatis nostræ Philosophorum; inde ostenditur, quia caussalitas est ratio, qua quæque res aliquid per se caussat: at ratio, qua efficiens aliquid per se caussat, est actio; cum per eam proxime, & intrinsece attingat effectum. Præterea caussalitas efficientis vel est influxus, de quo paulo ante, vel actio; nec D enim aliud occurrit, in quo eius caussandi modus statui posse videatur: at ille influxus esse nõ potest, vt ostendimus: est igitur actio.

Si quis autem petat, cur soli caussæ agenti *Dubitatio.* caussalitas realiter distincta attributa sit? *Responsio.* Respondemus propterea sic fuisse comparatum à natura, quia vt peculiare est efficiẽti, posse producere effectum interuentu formæ realiter ab eo diuersæ, vt ignis alium ignem ministerio caloris: itemque vt proprium eiusdem efficientis E est, formam à se realiter distinctam, non quolibet modo attingere, sed vere, ac simpliciter producere; & agere etiam in remota, diffundendo effectum per intermedia: ita consentaneum fuit, vt ipsi duntaxat ratio caussandi realiter diuersa conueniret.

ARTICVLVS III.

F
OCCVRRITVR ADVERSARIAE partis argumentis.

NVnc contrariæ sententiæ argumentis satisfacere conabimur. Ad primum quid respondendum sit, patet ex dictis. Ad secundum dicendum, actionem secundum suam realitatem esse ipsum effectum, dum fit, & sub hac consideratione habere se ex parte effectus, quatenus eius effectione comprehendi-

tur;

tur: sed eandem spectatam, prout agẽs illius interuentu effectum attingit, habere se ex parte caussæ; ac tametsi ab illa dependeat, non proinde inter eas dandam esse aliam intermediam caussalitatem, quia id, quod ita a caussa dependet, vt sit ipsa caussalitas, nequaquam alia caussalitate indiget; sicuti nec existentia aliam existentiam qua existat, nec actio aliam poscit actionem, qua fiat. Sane quod hæc solutio probanda sit etiam iis, qui nobiscum arbitrantur, caussalitates aliarum caussarum esse modos se habendi rerum, & tamen circa efficientis caussalitatem à nobis dissentiũt; ex eo potest suaderi quia tales modi, licet non sint realiter distincti; sunt tamen aduentitii rebus quæ caussæ dicuntur, & in iis sustentantur; atque adeo non possunt non vtcunque ab iis ipsis rebus pendẽre: & tamen non idcirco alias exigunt caussalitates; quarum vi in actum prodeant, alioqui oporteret in infinitum abire.

Caussalitas vt antecedat id, quod à caussa pendet. Ad tertium dicito: caussalitatem debere anteire id, quod à caussa oritur, vel quoquo modo pendet, dummodo id nõ sit ipsa caussalitas; nec sat esse vt proxime ostendimus, actionem pendere ab efficiente, vt propterea inter ipsa alia media caussalitas interponenda sit.

Actio creandi in quo subiecto recipiatur. Ad quartum, concessa maiori propositione, neganda est minor, & ad eius confirmationem respondendum, actionem creandi recipi in id, quod creatur, neque esse absurdum, vnam eandemque rem diuersa consideratione priorem & posteriorem esse. Itaque res creata in genere caussæ subiectiuæ antecedit creationem, eamque in se recipit; in genere caussæ efficientis eandem subsequitur, ac per eam fit.

QVÆSTIO IIX.

VTRVM SINGVLAE CAVSSAE peculiares sibi caussalitates vendicent, an non?

ARTICVLVS I.

VENDICARE, ET QVAE nam ea sint?

Duæ discrepantes sententiæ. CVm omnes caussæ per modos rationesve caussandi, tanquam per proprios actus, inter se differant, nemini dubium esse potest, quin vt quæque caussa ab alia distinguitur, ita diuersam caussalitatem sortiatur. Id quod etiam singula causarum genera percurrenti manifestum erit. Vt igitur à materia ordiamur, Auicenna 6. suæ Metaphysicæ tractatu 2. c. 4. Magnus Albertus hoc in lib. tractatu 2. c. 1. Ioannes Maior 2. sentent. distin. 12. arbitrantur, materiam respectu solius compositi caussalitatem obtinere. Alii comparatione formæ dũtaxat. Nam quod materia simul erga formam & compositum, caussalitatem habere nequeat, suadet ea ratio; quia sortiretur duplicem caussandi modum; nec iam vna, sed multiplex caussa esset. Priuatim vero pro priori sententia facit, quod data caussalitate materiæ circa formam, admittendum esset, animam quoque rationalem pendere à corpore, vt à caussa sui esse; quod tamen eius immortalitati repugnat, cum naturaliter fieri non possit, vt id, quod à materia habet esse, extra ipsam cohæreat. Posteriori id adstipulatur, quia sicuti materia est pura potentia; ita omnis eius caussalitas spectanda videtur circa actum, id est, circa formam, quam gremio suo excipit, fouetque.

Superiorũ sententiarum refutatio. Neutra tamen harum opinionum vera est: sed ea, quæ materiæ duplicem attribuit caussalitatem; vnam erga formã, alteram erga compositum. Nam cum forma per se pẽdeat à materia, vel absolute, vt à causa sui esse; quod cæteris formis commune est: vel quoad informationem; quia scilicet informandi officium citra materiam obire nequit, quod vnum animæ rationali cõuenit: planum fit, materiam caussalitatem habere respectu formæ. Rursus, cum essentia compositi naturalis ex materia & forma constet, perspicue patet, compositum naturale pendere per se à materia, atque adeo materiæ caussalitatem circa ipsum quoque versari. *Materia sortitur duplicem caussalitatem.* Iam quod hæc ratio caussandi materiæ, diuersa sit ab illa, quam eadem materia ad formã habet, perspicuum videtur: aliter enim pendet forma, aliter compositum, a materia; cum illa pendeat vt à recipiente, hoc vt à componente.

Similiter forma. Porro, quod diximus de materia; æquiori iure de forma asserendum est, videlicet eam duplici præditam esse caussalitate: altera in materiam, quam informando actuat; altera in compositum, quod vna cum materia partiatim cõdit. Est vero inter has caussalitates discrimen: nam illa, quam materia & forma inter se mutuo exercent, antecedit origine eam, quam erga compositum habent; quandoquidem nostro intelligendi modo prius est, vniri inter se mutuis officiis materiam & formam, quam totum constituere. Sed enim, vt compositum naturæ dignitate partibus suis excellit; ita præstantior est materiæ & formæ caussalitas erga ipsum, quam mutua earundem inter sese.

Responsio ad arg. aduersariorum. Igitur argumenta, quæ materiæ duplicem caussalitatem nullo pacto conuenire posse suadebant, non persuadent. Nec enim illa propterea vnius caussæ rationem habere desinet; cum eius caussalitas comparatione formæ sit quasi via ad eam, quam exequitur, respectu compositi, cumque vtraque materiæ caussalitas possit aliquo modo dici vna, nimirum ordine, quatenus prior ad posteriorẽ ordinatur. Similiter dicito de caussalitatibus formæ. Quod vero de anima humana obiiciebatur, solutum

iam

iam est. Sicut enim illa extra aliarum formarum sortem eminet, poteſtque ſeparatim ſubſiſtere; ita non pendet à materia, vt à cauſſa ſui eſſe; ſed quatenus ſine eius conſortio nec informandi munus adminiſtrat, nec etiam ad complendam abſoluendamque ſpeciem pertingit, vt annotauit D. Thomas in quæſtionibus diſputatis quæſt. vnica de Anima art. 1. in ſolutione duodecimi argumenti: lege quoque Henricum Gandauenſem quodlib. 6. q. 14. Ad aliud de potentia materiæ dicendum, licet materia ſit pura potentia, non debere idcirco reſpectu etiam illius, quod ex potentia & actu coaleſcit, id eſt, compoſiti.

Anima rationalis quo pacto dici poſſit pendere à materia.

His in hunc modum conſtitutis, cauſſalitates omnes ſummatim ſingulatimque ſub vnum veluti aſpectum demus. Materia & forma, vti proxime dictum fuit, geminam obeunt cauſſalitatem; vnam mutuam, alteram erga compoſitum. Caſſalitas materiæ ad formam conſiſtit in recipienda, fouenda, & ſubiectiue conſeruãda forma, modo ſuperius explicato. Cauſſalitas formæ erga materiam ſita eſt in actuanda & formatiue excolenda tuendaque materia. Vtriuſque vero cauſſalitas reſpectu totius, in eo componendo verſatur; materiæ quidẽ in componendo more potentiæ, inchoatum & imperfectum eſſe conferentis: formę in componendo more actus rem perficientis, hoc eſt, in certo gradu ac ſpecie collocantis. Exemplaris autem cauſſalitas cernitur in arte facto ſecundum paſſiuam imitationem efformando. Efficientis in actione, qua effectum producit. Finis denique in eo, quod eius gratia aliquid fiat. Sed hæc duo cauſſalitatum genera iis, quæ in progreſſu diſputanda ſunt, illuſtriora fient. Ex dictis patet ſolutio quæſtionis initio propoſitæ, ſiquidem oſtendimus nullum eſſe cauſſæ genus, quod propriam ac peculiarem cauſſalitatem non vendicet.

Cauſſalitas materiæ.

ARTICVLVS II.

ALIQVOD DVBIA EORVMQVE EXPLICATIO.

EX iis, quæ hactenus diſſeruimus, dubia quædam emergunt. Primum eſt, è quibuſnam latebris, quove naturæ receſſu prodeant in lucem modi illi, in quibus ſitas eſſe diximus cauſſalitates omnium cauſſarum, excepta efficiente. Nam quod ii in ſuis cauſſis non ſimul actu inſint, hoc eſt in materia omnes eius cauſſalitates, ſimiliterq; in cæteris; perſpicuum videtur. Alioqui exiſterent actu in quauis materia non tot, quin plures modi entitatiui reales; cum non tot, quin plures formæ decurſu temporis ex ea educi poſſint. Quæ tamen infinitudo, eſto non ſit entitatum realiter differentium, admittenda non eſt.

1. dub.

A Secundum. Vtrum ſicuti cauſſis prædictæ cauſſalitates actiuæ, aut quaſi actiuæ conueniunt, ita & in effectis reſpondeant conſimiles cauſſalitates, quæ nihil aliud ſint, quam modi ſeſe habendi, effectorum, prout ea dependent actu à ſuis cauſſis. Si enim ita ſit, vtique oportebit, cum exempli cauſa forma equi producitur, dari in eo actu, quod minimum, tres modos reales & abſolutos, videlicet vnum in ordine ad materiam; alterum ad finem; tertium ad efficiens, à quibus neceſſariam habet B dependentiam.

2. dub.

Tertium. An quemadmodum efficiens diſtinguitur realiter a ſua cauſſalitate actiua, ita eiuſdem effectus à ſua paſſiua realiter differat, cum vtrinque videatur ſeruanda proportio.

3. dub.

Ad primum horum dicendum eos modos virtute ſeu poteſtate contineri in rebus, quę denominantur cauſſæ, ab iiſdemque ſingulatim in actum ex ire data occaſione; quemadmodum C & oblato idoneo ſubiecto ad calorem recipiendum, adhibitiſque aliis circumſtantiis confeſtim ignis promit calefactionem. Itaque cum forma ab agente inducitur in materiam, illico materia ſi[illegible] ſuo formam recipit ac fouet, ſicque erga eam hac cauſſalitatis munere defungitur. Deinde eadem materia, cum poſtea aliam formam induit, abiecto modo quo priorem fouebat, alium aſſumit; deinde alios pro numero ſuccedentium formarum: quia totidem oportet D eſſe cauſſalitates, quot ſunt integra cauſſata.

Reſponſio ad 1. dub.

Cum materia nouam formam recipit, alium modũ induit.

Ad ſecundum reſpondemus: dandas eſſe in effectis cauſſalitates illas paſſiuas, ſiue dependentias; nec debere mirũ videri quod in vnum effectum tot modi cõgerantur, cum à totidem modis ſimul dependeat.

Reſponſio ad 2.

Ad tertium modum ſe habendi, qui effectis reſpectu ſui efficientis conuenit, non diſtingui re ab illis; quia nulla neceſſitas cogit attribuere E eis nouam cauſſalitatem: ſicuti cogit eam attribuere ipſi cauſſæ reſpectu effectorum. Neque oportet hac in re vtrinque proportionem ſeruari.

Ad 3.

QVAESTIO IX.

VTRVM CAVSSAE SIBI MVTVO cauſſæ ſint, an non?

F

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS argumenta.

VIdebitur alicui, nequaquam fieri poſſe vt cauſſæ ſint ſibi mutuo cauſſæ. Nam cum id, quod eſt cauſſa cauſſæ, ſit etiam cauſſa eius, quod ab eo cauſari dicitur, vt conſtat ex lib.

1. Argum. ex libro de Causis, propositione prima: sic exempli gratia, materia esset causa formæ, & forma materiæ; vtrique materia esset causa sui ipsius quod longe à vero abest. 2. Argum. Deinde, quia cũ omnis causa sit prior causato, idem respectu eiusdem esset prius & posterius: prius, vt causat aliud, posterius, vt ab eodem causatur. 3. Argum. Item, quia si efficiens esset causa finis, non esset finis simpliciter omnium causarum prima: esset enim quodam in sensu prior; nimirũ vt ab eo pendet efficiens; in alio posterior, quatenus ipse pendet ab efficiente. 4. Argum. Præterea, cum causæ dicuntur sibi mutuo causæ, vel appellatione causæ intelligitur ipsa relatio causæ ad effectum, vel res, quæ denominatur causa, vel causalitas, modusve causandi vtriusq;. Non primum, quia relatio causæ & effectus sunt simul natura, sicq; vna non est causa alterius. Non secundum; quia sanitas quæ est finis Medici, non causat Medicum. Nec tertium; quia forma non habet à materia perficere & actuare, in quo formæ causalitas consistit; nec finis habet à causa efficiente, vt eius gratia aliquid sit, vel fiat, qui est modus proprius causandi finis. Nullo igitur pacto dicendum videtur; causas sibi mutuo causas esse.

ARTICVLVS II.

QVÆSTIONIS DISsolutio.

Causas sibi mutuo causas esse.

Nihilominus causas esse sibi mutuo causas, docuit Aristoteles hoc in libro, capite 3. text. 30. idemque repetit 5. Metaphysicæ, cap. 2. text. 2. Quod si probe intelligatur, verissimum est. Monet autem Diuus Thomas ibidem & Magnus Albertus hoc in libro, tractatu 2. capite 6. huiusmodi effatum non vniuersum accipi debere, quasi quælibet causa respectu vniuersarum, vniuersæ respectu cuiuslibet causæ sint: sed indefinite, cernique eius veritatem comparato fine per se cum efficiente, & materia per se cum forma; sic vt inter finem & efficientem reciprocatio causæ sit, itemq; seorsim inter formam & materiam. Præterea ipsemet Aristot. locis citatis palam docuit, non comparare se in eo pronuntiato causas eiusmodi generis, sed diuersorum. Quædam, inquit, vicissim sibi sunt causæ, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis; non tamen eodem modo, sed ille vt finis, hæc vt principium motionis.

Deinde aduertendum est ex Alensi, in commentariis ad idem caput libri quinti Metaphysicæ, causam vnam dici posse causam alterius, vel quoad causalitatem, vel quoad esse. 1. Assertio. Quibus ita constitutis, sit prima assertio: Finis est causa efficientis, quoad eius causalitatem, non tamen quoad esse. Huius prior pars traditur à Magno Alberto, & Diuo Thoma, locis citatis.

A Probaturque ex eo, quia causalitas efficientis (vt supra à nobis decretum fuit) est eius operatio, & hæc inter fines effecta censetur; cum efficiens non nisi finis alicuius gratia operetur, vt in progressu planum fiet. Posterior vero pars liquet: nam, verbi gratia, Medicus non accipit esse à sanitate.

2. Assertio. Secunda Assertio: Efficiens est causa finis, quoad esse, non tamẽ quoad eius causalitatem. Hanc statuit ibidem Alensis, eiusq; prior pars B inde suadetur, quia cum Medicus gratia acquirendæ sanitatis ægroto medicamenta adhibet, eumque sanat, haud dubie sanitatem ipsam in rerum natura constituit. Quod intellige de iis finibus, qui ante agentis operationem nondum sunt. Qui enim iam præexistunt; vt aurum, quod auarus sibi finem proponit; ij non quoad esse ab efficiente causantur, vt nemo nõ videt, sed quo ad ipsam possessionem, adoptionemve. Posterior autem pars ex eo conspicua est, quia causa C litatis finis præuenit omnino causalitatem efficientis: vt ex prima assertione constat.

3. Assertio. Tertia Assertio: Nec forma est causa materiæ, nec materia formæ, quoad causalitatem: vtraq; tamen alterius causa est, quoad esse, vel simpliciter, vel aliquo modo. Hanc assignat loco notato Sanctus Thomas. Eius vero prior pars eâ ratione concluditur, quia forma non tribuit materiæ sustentandi officium, nec materia formæ munus informandi. Posterior pars ex di- D ctis; quandoquidem tam materia, quam forma materialis, simpliciter à se mutuo pendent: cum nec illa naturaliter possit existere, nisi à forma actuetur; neq; hæc, nisi à materia foueatur. Quod si forma immaterialis sit, hoc est, animus hominis, pendet quoq; à materia, non simpliciter, sed aliquo modo; videlicet quoad actum informandi, vt sæpe diximus. Non quod forma huiusmodi actum à materia accipiat, sed quia ipsum non nisi in materia exercet.

Causarum inuicẽ nexus. De hac re Alensis 1. part. quæst. 17. memb. 3.

E Haud ignorabis etiam prædictum Aristotelis axioma in alio quoq; sensu verum esse: nimirum si causæ sibi causæ esse dicantur, quatenus nexu quodam aliæ ab aliis modum, ac veluti mensuram accipiunt, vt D. Thomas 1. Posteriorum, cap. 7. & Ægidius Romanus eodem libro, cap. 4. explicant. Materia namq; sumitur à forma, cum materia sic affecta esse debeat, vt excipiendæ formæ idonea sit: forma ex efficiente, cum efficiens producat formam si- F milem suæ, vel secundum speciem, si efficiens vniuocum sit; vel secundũ analogiam, si æquiuocum: efficiens ex fine, cum illud ab hoc ad operandum excitetur.

Qualis sit causarum nexus inter se.

At enim istiusmodi causarum connexio non ita perpetua est, vt vbicunque reperitur finis & efficiens, reperiatur etiam materia & forma: siquidem hæc duo posteriora non dantur in substantiis, corporea concretione liberis; esto duo priora dentur. Illud tamen ratum

y firmum-

firmumque est, vbicunque cernitur finis, cerni efficiens, & e conuerso. Nam quidquid est propter finem, pendet à fine; alioqui finis non vere causa diceretur: quidquid vero pendet ab alio, ex se non habet esse, ac sibi relictum in nihilum abit: omne autem, quod tale est, requirit causam, à qua in esse educatur, & conseruetur; hæc autem causa est efficiens; ergo omne quod habet finem, habet etiam causam efficientem. Rursus, quod nulli rei causa efficiens conueniat cui non etiam finis competat, probatur. Nam quidquid ab efficiente causa fit, per aliquam actionem fit; & omnis actio spectat bonum, & finem: ergo quidquid à causa efficiente fit, propter finem aliquem fit; &, quod inde cõsequens est, necessario sibi finem vendicat. Item; quod non habet causam efficientem, non habet esse in alio, sed à se: quod habet esse à se, est propter se, & non propter aliud: non igitur finem, cuius gratia fit, habet.

Illud quoque certum est: quæcunque ex materia & forma constant, eisdem causam finalem & efficientem competere; cum talia non possint habere esse ab se, atq; adeo necesse sit ea ab alio & alicuius gratia fieri. Ob eamque rem Physiologus per omnia causarum genera demonstrare dicitur; quia videlicet ad quodlibet naturale compositum quadripartita causarum varietas concurrit.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENtorum primi articuli.

Solut. 1. arg.

NVnc argumenta initio quæstionis proposita soluamus. Ad primum respondendum cum Scoto, in 4. dist. 49. quæst. 2. & in Theorematis, conclusione 22. & aliis: tunc id, quod est causa alicuius, causam esse eius, quod ab eo causatur, cum eiusdem generis causæ attexuntur, ita vt omnes, verbi gratia, formales sint, cuiusmodi censentur omnia prædicata superiora, collatione partium subiectarum in eadem categoria, vel omnes efficientes: vt se habet sol ad lucem, lux ad calorem; itemq; parentes ad filios, & ad natos natorum, & qui nascentur ab illis. Ac cum materia, vt in argumento sumitur, formæ causa dicitur, vel è contrario, variatur causæ genus, vt planum est.

Quo sensu verum sit; Id, quod est causa causæ, esse causam causati.

Solutio 2.

Ad secundum: Non debere absurdum iudicari, si quid respectu eiusdem, non eodem tamen modo sumptum, & prius & posterius dicatur: quo pacto se habent ea, inter quæ causæ & effectus reciprocatio intercedit; vt ex iis, quæ paulo ante diximus, intelligi potest, annotauitq; D. Thomas hoc in lib. cap. 2. text. 30.

Solutio 3.

Ad tertium: Causam finalem non dici simpliciter primam omnium causarum, quod omnibus modis prior sit; quasi ipsam nulla causa secundum aliquam considerationem antecedat: sed quia finis intentio etiam ipsius efficientis executionem præit, dum illud translatitia motione ad agendum excitat, sicque omnium causalitatum primordia sibi vendicat. Quod non impedit, quominus idem finis executione posterior sit; vt suo loco planius dicetur.

Solut. 4. Causæ non sunt sibi mutuo causæ, quoad relationes.

Ad quartum quid respondendum sit, constat ex dictis: non enim causæ sibi vicissim causæ esse dicuntur, secundum relationes causæ & effectus, vt argumentum concludit: sed in quibusdam causis res ipsæ, quæ causæ denominantur, sibi mutuo causæ sunt, quoad esse, vt materia & forma; seruato tamen discrimine illo, quod inter animam rationalem, cæterasq; formas statuimus: in aliis, causa vna est causa alterius, quoad esse; nimirum efficiens respectu finis: altera causa est alterius, quoad causalitatem, nempe finis, comparatione efficientis.

QVÆSTIO X.

VTRVM DEVS RES OMNES in suo esse conseruet, an non?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN PARtem negatiuam.

Conseruatio quo pacto sumatur hoc loco.

COnseruare rem in suo esse, vt hoc loco à nobis accipitur, est continuare actionem, qua esse rei tribuitur; siue esse præhabitum etiam nunc conferre: quod in 8. huius operis libro accuratius explicabitur. Quærimus igitur, an res creatæ ita à Deo pendeant, vt seclusa eius conseruatrice actione nullatenus possint consistere. Nonnulli, quos refert confutatque D. Augustinus lib. 5. de Genesi ad literam, cap. 20. arbitrati sunt Deum tantummodo fabricasse mundum, nihilq; iam circa ipsum moliri; sed effici à mũdo omnia, sicut ille ordinauit, & iussit. Nec desunt in eam sententiam argumenta. Primum; quia si opera creati artificis, vt domus aut pictura, post absolutionem sine artifice cohærent, nec illius opem deposcunt; multo magis poterit Deus, cuius est infinita virtus efficere, vt creaturæ, quæ sunt opera quædam diuinæ artis, cessante ipsius conseruatione permaneant. Deinde: Quædam res sunt, quæ non possunt non esse: atqui saltem hæ non egent conseruatione: non igitur creaturæ omnes à Deo conseruantur. Maior probatur: quia quod per se inest alicui, semper ei conuenit, nec oppositum conuenire potest; vt si binario competat per se esse parem, impossibile est esse imparem: at quibusdam formis per se competit esse; nimirum iis, quæ dicuntur per se subsistentes.

1. Argum.

2. Argum.

ſtentes, vt Angeli: ergo hæ ſaltem ita neceſſario ſunt, vt non poſſint non eſſe.

3. Argum. Rurſus: Ideo fortaſſe creaturæ videntur tali beneficio egere, quia ex ſe tendunt in non eſſe: ſed non tendunt: ergo, &c. Probatur aſſumptio: Tendere in non eſſe eſt contra rei naturam; cum vnicuique inſitum ſit perpetuitatis deſiderium: igitur nulla creatura ex ſe tendit in non eſſe: proindeq; non interibit, niſi aliunde in interitum compellatur: atqui multa ſunt ita firma & ſtabilia, vt nequeant aliunde in interitum compelli; veluti materia prima anima rationalis, aliæq; res corruptionis expertes: ergo quæ huiuſmodi ſunt, conſeruationis beneficium non requirunt.

4. Argum. Præterea: Vel Deus conſeruat calorem in aqua, eademmet actione, qua ipſum vna cum igni produxit, vel diuerſa. Non eadē, cùm prior actio re ipſa vna eademque fuerit cum actione ignis, quæ iam euanuit: non diuerſa; ſiquidem vtraq; in eundem terminum tertur, videlicet in calorem. Non ergo eiuſmodi actio datur, atque adeo nec conſeruatio, cum Deus per ſe non niſi agendo conſeruare res poſſit.

5. Argum. Poſtremo: Deus continet in ſuo eſſe materiam, & omnes formas, excepta rationali, interuentu mutuæ earum cauſalitatis, & compoſitum per partes, è quibus coaleſcit; & omnia corpora corruptibilia ope ſuorum accidentium & proprietatum: ergo ſaltem non omnia immediate conſeruat.

ARTICVLVS II.

ASTRVITVR AFFIRMATIVA pars quæſtionis.

Concluſio. SI tamen concluſio omnino certa Deum creaturas omnes in ſuo eſſe continere, ita vt citra ipſius opem nec momento poſſint conſiſtere. Hæc concluſio eſt patrum omnium firmata conſenſu, eliciturq; e Sacris literis, vt inferius patebit: eandemq tuentur Scholaſticæ Theologiæ profeſſores, partim 1. in Sent. d. 37. partim in 2 d. 1. & 37. & D. Thom. 1. part. q. 8. art. 1. & q. 104. art. 1. & 3. contra Gentes, a c. 65. Alenſis 1. part. Summæ, q. 10. memb. 2. & 3. Henricus Cand. quod. 7. q. 3. Vdalricus l. 2. ſuæ Summæ.

1. Ratio. *De hac re Magiſter in 1. d. 31. & alij Doctores ibidem.* Probatur vero in hunc modum: Deus dicitur eſſe vbiq. per potentiam, præſentiam, & eſſentiam; ob id potiſſimum, quia omnia ſibi ſubdit, quia vniuerſa intuetur, quia per omnia commeat, & ſingulorum eſſentiis intime beneficeq; illabitur: ſed hic lapſus potiſſimum conſiſtit in conſeruando eſſe, quod rebus omnibus profundius ineſt, & fundamentum aliarum affectionum, quæ rebus creatis adueniunt: ſemper igitur Deus ſuſtentat res in ſuo eſſe.

2. Ratio. Secundo: Sicut opus artis humanæ ſupponit naturam; ita opus naturæ diuinam artem; materia namque arte factorum eſt à natura; A naturalium vero à Deo per creationem, ſed arte facta ſuffulciuntur in ſuo beneficio naturalium; domus enim ſoliditate lapidum, firmitate lignorum, coagmentatione calcis, diuturnitatem obtinet: ergo & naturalia virtute Dei in ſuo conſeruabuntur.

3. Ratio *Lege Greg. in 2. d. 35. q. 1. art. 3.* Tertio: Si res creatæ abſq; influxu Dei conſiſterent, ſequeretur poſſe aliquid repugnante Dei voluntate manere: hoc autem concedere nefas eſt, cum de diuina potentia & dignitate B palam detrahat: ergo, &c. Maior propoſitio ex eo oſtenditur; quia nulla apparet ratio, qua Deus, ſi velit, poſſit angelum in nihilum redigere, quam ſubtrahendo influxum, quo ei eſſe tribuit, ac ſine quo nec punctum temporis manere queat: quare ſi angelus abſq; eiuſmodi influxu exiſtat, etiam Deo nolente permanebit.

4. Ratio. Quarto: Magis dependent creaturæ à Deo, quam lumen à corpore luminoſo; cum prima cauſa (vt eſt in libro de Cauſis, propoſitione prima) plus inſeparabiliusq; influat in effecta, quam cauſæ ſecundæ: ſed lux, niſi conſeruetur à luminoſo, illico interit: ergo & creaturę ceſſante Dei concurſu in nihilum recident. Quare recte D. Bonauentura in 1. diſtinct. 37. in primo principali, quæſtione prima, comparauit eſſe creaturarū in ordine ad primam cauſam cum figura impreſſa in aquam à ſigillo; & cum pondere quod in aere manu tenetur: vt enim ſublato ſigillo confeſtim figura in aqua euaneſcit, & amota manu pondus ruit; ita ſi vel D momento conſeruantis Dei concurſus abeſſet à rebus creatis, confeſtim omnes ad nihilum abirent.

Sacræ paginæ teſtimonia. Iam diuina Sacræ paginæ auctoritas eandem concluſionem multis locis plane confirmat. In Epiſtola ad Rom. cap. 11. Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ad Heb. cap. 1. Portans omnia verbo virtutis ſuæ Actor. 17. Non longe eſt ab vnoquoque noſtrum: in ipſo enim viuimus, E mouemur, & ſumus. Sapientiæ 7. Omnibus mobilibus mobilior eſt Sapientia: attingit autem vbiq; propter ſuam munditiam. Et cap. 11. Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes, aut quomodo quod à te vocatum non eſſet, conſeruaretur?

Patrum dicta. His concinnat Patrum dicta. Ac primum D. Dionyſii, lib. 10. de Diuinis nominibus, vbi ait, Deum eſſe omnipotentem ſedem, omnia tenentem. id eſt, conſeruantem, ne in nihilum F ruant. Item Diui Auguſtini, qui tum aliis locis, tum quarto ſuper Geneſim ad literam capite duodecimo, hac de re luculente diſſerit: Creatoris, inquit, potentia, & omnipotentis, atque omnitenentis virtus, cauſa ſubſiſtendi omni creaturæ, quæ virtus ab eis, quæ creata ſunt, regendis, ſi aliquando ceſſaret, ſimul & illorum ceſſaret ſpecies, omniſque natura concideret. Neque enim ſicut cum ſtructuram ædium fabricauerit quis, abſcedit, atque illo

illo cessante atque abscedente stat opus eius; ita mundus, vel ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit. Eodem pertinet illud Diui Gregorii, homilia decima septima in Ezechielem: Sic est intus, vt extra sit; sic circundat, vt penetret; sic præsidet, vt portet; sic portat, vt præsideat. Et illud Diui Anselmi in Monolog. cap. 12. Necesse est, vt sicut nihil factum est nisi per creatricem præsentem essentiam, ita nihil vigeat, nisi per eiusdem seruatricem potentiam. Idem asserit D. Damascenus, in Dialogo aduersus Manichæos, D. Greg Nazianzenus Oratione secunda, de Theologia. Philo Iudæus in libro de Confusione linguarum, & in libro de congressu quærendæ eruditionis gratia.

Ethnici. Neq; huius assertionis veritas Ethnicos Philosophos latuit, vt auctor libri de Mundo, ad Alexandrum, diserte docet: Vetus, inquit, sermo est, à maioribusque proditus inter omnes homines, vniuersa tum ex Deo, tum per Deum constituta fuisse, atque coagmentata, nullamque naturam satis instructam ad salutem esse posse, quæ citra Dei præsidium suæ ipsa demum tutelæ permissa sit. Idem docuit Trismegistus, tum alibi, tum in Asclepio; aiens, mentem, id est, Deum, seipsa stare conseruatricem rerum omnium, in eaq; vniuersa viuere & subsistere: Item, Scriptor operis de Secretiori sapientia, secundum Ægyptios, libro 12. cap. 19. hisce verbis: Sicut centrum circuli in seipso est, lineæ autem ab eo ductæ ad ambitum, ipseq; ambitus cum punctis, in eodem centro existunt: sic quoq; naturæ omnes in agente primo consistunt, & ab eo conseruantur, ab eoq; pendent, id appetunt, ad idq; reuocantur. Deniq; idem sentit Plato in Timæo, eiusq; sectatores, Plotinus, Iamblichus, Proclus, item Seneca in libro de Consolatione fratris; vbi definit Deum rationem incorpoream, causarum causam, custodientem & regentem omnia: & alij, quorum meminit Iustinus Philosophus & martyr, in sua Parænesi ad Gentes: & Eugubinus lib. 1. de Perenni Philosophia, à cap. 28.

2. Conclus. Secunda conclusio: Licet Deus res omnes conseruet immediate, id est, suamet actione eas attingendo; quasdam tamen per se duntaxat, alias concurrentibus etiam causis secundis, in suo esse tuetur. *Explicatio.* Porro explicatione huiusce conclusionis sciendum est, dupliciter causas dici conseruare effecta; nimirum vel immediate & per propriam actionem; quo pacto luminosum conseruat lumen, quod producit: vel mediate, quia tantummodo per virtutem à se impressam, & in effectis relictam ea sustentat; sicque conseruatur ignis à suo progenitore, à quo calorem, siccitatem, aliasq; eiusmodi affectiones, quibus consistit, in ortu accepit.

Probatur 1. pars concl. Hoc posito asseruimus in prima conclusionis parte, Deum creaturas omnes immediate conseruare; quia licet rebus à sui ortus primordio ea contulerit, quæ ipsarum incolumitas requirebat, easdem nihilominus per se, intimoq; illapsu conseruat in suo esse. Quod ex ea sane concluditur, quia, verbi gratia, superstite calore, cæterisq; eiusmodi ignem conseruantibus, & eorum concursu non impedito, potest Deus ignem ipsum in nihilum deducere; quod non alia ratione præstabit, quam subtrahendo propriam suam actionem, qua ei esse tribuit. Similiterq; potest, conseruato igni calorem in nihilum redigere, continuando suæ actionis influxum erga ignem; denegando aduersus calorem. Quare præter concursum, quo Deus cum causis secundis ad earum conseruationem influit, alio etiam sibi peculiari, quamlibet rem in suo esse detinet, & sustentat, si res, cessante actione suæ causæ secundæ adhuc maneat.

Secunda pars conclusionis inde patet; quia multa sunt, quæ nullam in natura creata causam habent, cuius ope fulciantur in suo esse, sed à Deo tantum pendent, vt Angeli: alia vero habent, vt constat ex vltimo superioris articuli argumento. Quę igitur in priori censentur genere, ea tantummodo à Deo immediate conseruantur: quæ in posteriori, tum à Deo, tum ab aliis etiam causis. *Probatur 2. pars concl.*

ARTICVLVS III.

ARGVMENTIS QVAE PRO negatiua parte adducta sunt, nihil confici.

Argumenta initio quæstionis proposita, nihil contra ea, quæ asserimus concludunt. *Solut. 1. arg.* Ad primum respondendum est: Creaturas, vt ex dictis patet, multo magis à Deo pendere, quam arte facta à creato artifice. Quare nihil mirum, si hæc, vbi semel absoluta fuerunt, sine artifice consistant. creaturæ autem nec per Dei potentiam sine diuina ope vel momento valeant. Neq; hoc diuinæ potentiæ & dignitati derogat, quin eam potius commendat, in qua, vt a perenni fonte ipsius esse, tanta necessitate vniuersa pendeant; simulq; ipsarum creaturarum imbecillitatem & inopiam testatur, quæ nisi à prima causa perenniter esse hauriant, in nihilum decident. *Creaturæ nec per Dei potentiam absq; ope diuina esse valent.*

Ad secundum: res quasdam, vbi semel productæ fuere non posse non esse, si createq naturæ vires spectentur; quia scilicet à nulla creatura destrui queunt: nullam tamen dari, quæ ad diuinam potentiam collata, non possit desinere esse: siue enim formæ per se subsistentes sint, siue non sint, nullum esse obtinent, nisi diuini influxus beneficio, quo subtracto mox euanescent. *Solutio 2.*

Ad tertium: tendere in non esse, id est habere ingenitam propensionem, vt non sint esse con- *Solut. 3.*

se contra naturam creaturarum; cum omnes ad oppositum inclinentur, habeantque (vt in argumento recte assumitur) nutum desiderium, sese, quoad fieri possit, perpetuandi: tendere vero in non esse, id est, non sibi sufficere; sed egere auxilio Dei sustentantis, vt sint: id nō esse contra earum naturam, sed eam potius consequi, & comitari: licet hoc peculiare habeāt res corrupt oni obnoxiæ, quòd ab aliis etiam in interitum vocentur.

Quo sensu dicantur creatura tendere non esse.

Solut. 4.

Ad quartum respondemus; eodem instanti, quo ignis desinit aquam calefacere, cessare totam illam actionem, quæ à Deo & ab igni oriebatur. Nam cum tota ab iis caussis coniunctim dependeat, cessante alterius influxu, oportet eam euanescere. Itaque actio, qua Deus calorem in aqua conseruat, est alia noua actio, non successiua, vt antea; sed fixa, vtpote in qua nec generatio noui caloris, nec intercurrentium partium fluxus inueniatur. Vnde etiam cōstat, hanc actionem non posse eandem esse cum priori. Non enim stabilis & successiua actio in vnum conuenire queunt. Imo nec per diuinam potentiam ambæ inter se continuari poterunt; quia actio permanens, totaque simul existens, & actio successiua, sunt distinctæ specie, ac proinde in vnum continuum copulari nō possunt.

Poterit tamen Deus se solo concursum ignis calefacientis, maiorem concursum adhibendo, supplere; atque ita eandem calefactionem longius protendere, & continuare: quia dependentia huius singularis calefactionis ab hoc singulari igni, non essentialis est, sed physica duntaxat. Verum hoc nihil ad propositam difficultatem; quæ tota erat de actione conseruatrici caloris iam producti.

De hac motuum & actionū cum suis terminis identitate lib. 3. huius operis.

Igitur ad argumentum danda est posterior pars antecedentis, & ad eius impugnationem dicendum, actionem, qua Deus calorem in aqua conseruat, diuersam esse ab ea, qua pariter cum igni eundem calorem produxit: posse tamen aliquo modo vocari eandem, ratione termini, in quo conueniunt; sicut enim in eundem numero calorem feruntur, ita eādem realitatem, non tamen eandem formalem rationem obtinent.

Porro autem, cur quædam qualitates ita se habeant, vt cessante actione agentis naturalis, eodem momento pereant, sicuti lux; aliæ etiam in alieno subiecto aliquandiu perseuerent: tradit Sanctus Thomas 1. part. quæst. 104. articulo primo, edisseritque Caietanus ad eundem locum.

Solut. 5.

Ad quintum, patet ex dictis, quid respondendum sit: licet enim Deus quædam entia concurrentibus etiam caussis secundis conseruet, nihilominus vniuersa per suam actionem attingendo sustentat.

A QVÆSTIO IX.

VTRVM CAVSSAE SECVNDAE reuera aliquid agant, an non?

ARTICVLVS I.

QVI AD NEGATIVAM PARTEM deflexerint, & quibus argumentis.

B VEre illud à quopiam dictum fuit, nihil tam ridiculum & absurdum esse, quin aliquem Philosophorum auctorem & defensorem aliquando habuerit. Ecce enim in proposita quæstione non defuerunt, qui asseuerarint res alias infra Deum nihil prorsus moliri, nullamve actionem administrare: sed ad earum præsentiam effecta omnia, quæ ab eis oriri videntur, à Deo effici. Quod commemorat præter alios Albertus Mag. hoc in lib. tract. 2. cap. 3. D. Thomas 1. par. quæst. 105. art. 5. & 3. contra Gentes, cap. 69. Auerroes lib. 9. Metaph. comm. 7. & lib. 12. com. 18. Quin vero hanc sententiam iampridem è scholis eiectam, & sepultam, ab inferis reuocare, ac tueri velle, aut certe ad eam inclinare videntur, Aliacensis in 4. Sent. dist. 1. q. 1. & Gabriel dist. 2. quæst. 1. & 3.

A Tullio 2. lib. de Diuinatione.

Opinio existimātium res creatas nihil agere.

C

Ac quod istiusmodi assertio à veritate non abhorreat, hunc in modum videtur ostendi: Deo conuenit perfectissimus agēdi modus: sed perfectius est edere effectum se solo, quam adminiculo alterius; illud enim testatur, independentem virtutem caussæ agentis; hoc vero inopiam & imbecillitatem: igitur Deus nihil aliarum caussarum interuentu efficit, proindeque caussæ secundæ nihil reuera agunt. Secundo idem stabilitur Sacræ paginæ testimoniis, in primis illo ex cap. 12. epist. 1. ad Corinth. Qui operatur omnia in omnibus: tum illo ex 2. ad Corinth. 3. Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis.

Argumēta quibus videtur comprobari.

D E

Alteram huic cognatam opinionem secutus est Auicebron Maurorum Princeps, in tractatu de Materia & forma, quem librum Fontis appellauit, quod in eo, quasi in aliquo fonte, scientiæ vitam contineri existimaret. Hic, aliique ex Arabū disciplina Philosophi, arbitrati sunt, nullam penitus à corporibus oriri actionem; sed à substantia quadam materiæ experte, per omnia corpora commeante. Suspicatur autem D. Thomas 1. part. quæst. 115. artic. 1. hoc placitum ex Academia fluxisse, quia Platonis decretum fuit, materialium rerum formas à substantiis separatis, quas Ideas vocabat, deriuari, & in materiæ sinum transfundi.

2. Opinio.

F

Quod vero corpora non agendi, sed patiendi vim tantum habeant, non aliunde, quam ex ipsa corporeæ molis, quam circumferunt, imperfectione, inertia & crassitudine ostendere nitebantur. Constat enim in primis, quantitatem

Eius fundamentum

titatem rem esse infinitæ notæ, nec magis actuosam, quam materiam: præterea eius causa substantias corporeas situ ac loco distingui, nec sese permeare posse, vt intimo illapsu, qui ad agendum necessarius videtur, inter se iungantur. Quapropter statuebant necessario quærendam esse aliam causam, à materia & quantitate absolutam, quæ naturalium rerum actiones virtutis suæ præstantia exequatur.

A

ARTICVLVS II.

ERRARE EOS, QVI CAVSIS secundis actiones adimunt.

Refutatio superiorum dogmatum. Refellitur etiam hæc opin. à Durando in 2. dist.1.q.5. *Vt in top. lib.1. cap.9.*

VTriusque tamen sententiæ dogma per absurdum est, & Philosopho indignum, ac merito stultitiæ nomine coarguitur à S. Thoma in 2. dist. 1. quæst. 1. art. 4. & ab Auerroe 9. Metaph. com. 7. eius auctores debile cerebrum habuisse dicuntur: at * Arist. more suo, eos sensu, vel pœna indigere pronunciasset: aut enim ea, quæ sensibus obuia & conspicua sunt, non perceperunt, atque ita egebant sensu; aut cum perciperent, negabant, ideoque ad cōfitendam veritatem supplicio compellendi erant.

Negāt sensibus conspicua.

Negat plane hæc positio ea, quæ sensui patent, cum negent Solem illuminare, ignem calefacere, cæteraq; id genus. Nec satisfacient, si respondeant, non se huiusmodi actiones differri; sed aliam earū causam assignare. Nam cum sensuum iudicio & æstimatione Sol ipse lucem mittat, & ignis vrat; profecto sensum negare conuincuntur, qui absq; verisimili argumento inficiantur, eas functiones ipsarummet rerum esse, in quibus deprehenduntur.

Negant cōmunia pronunciata.

Præterea, quia si Sol non vere illuminat, & aqua refrigerat, sequitur contra communem vsum loquendi, hominumq; iudicium, non esse vera ea pronunciata, quibus efferimus. Nec enim, vt illa vera sint, sat esse Deum Sole præsente lucem fundere, vel ad aquæ præsentiam producere frigiditatem. Nam cum Deus præsente aqua possit etiam calorem gignere, non minus aqua, quam ignis, diceretur suopte ingenio calefacere. Imo & vere quis diceret, procreatum Angelum a lapide, si Deus ad illius præsentiam procreasset Angelum.

Adimunt rebus finem, cuius gratia existūt.

Item, vt Diuus Thomas lib. 3. contra Gentes, cap. 69. disputat, cum vnumquodque (teste Aristotele 1. Ethic. cap. 7. & 2. de Cœlo, capite 3. tex. 17.) suæ operationis gratia sit; vtiq; res aliæ infra Deum, aut infra illam immaterialem substantiam Auicebronis, nihil agerent, frustra essent in mundi vniuersitate, perperamq; eis naturæ auctor tantam potentiarum varietatem, tot organorum apparatum & distinctionem attribuisset; cum tamen ad rationem sapientiæ pertineat, vt nihil frustra sit in operibus Sapientis.

Tollunt è medio naturalem scientiam.

Præterea, cum rerum naturalium facultates & essentiæ, non nisi effectis & actionibus innotescant, omnis earum facultas & quidditas occulto naturæ recessu nobis abscondĕretur, nec esset ipsarum vlla scientia.

Derogant diuinæ bonitati.

Adde, quod exuberantem naturę diuinę bonitatem decebat, vt rebus creatis sui similitudinem, non quoad esse tantum, sed quoad operationem etiam impertiret: eratque id ipsarum rerum dignitati maxime cōgruens; tum vt, quæ interitui obnoxiæ sunt, ad se tuendas & conseruandas pro se agerent, & quę occasum nesciūt, cæteris proficerēt: tum vt omnes partim agendo, partim patiendo, quodam quasi vinculo colligatę essent; atque ita vnitatis ordinem seruarent, in quo, teste Aristotele libro 12. Metaphysicæ, capite 10. text. 52. vniuersi bonum & perfectio magna ex parte consistit.

B

Errant in morali Philosophia & fidei disciplina.

Ad hæc, huiusmodi positio non solum in Naturali, sed in Morali Philosophia, atque etiam in Disciplina Fidei, perniciosi erroris labem continet. Nam cum id, quod tantum recipit, non vero elicit actiones, haudquaquam libere agat; fit proinde, vt omnis arbitrii nostri libertas, atque adeo omnis ratio virtutis & vitii, meriti & demeriti funditus tollatur, imo vt Deus auctor peccati sit, si ab eo solum tum cæteræ; tum vitiosæ quoque actiones proficiscantur. Quo nihil absurdius, & à pietate veritateq; alienius.

C

Refellūtur Sacræ paginæ testimoniis,

Postremo, eundem errorem diuinarum Literarum testimonia conuincunt. In primis illud ex capite 1. Genes. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum, facientem fructum: & illud apud Lucam, capite 21. Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt ex se fructum: & apud Marcum, capite 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicam. Quæ verba ipsis rebus creatis perspicue actiones tribuunt. Id quod etiam Patres multis in locis testantur, &

D

Et patrum.

docet. Lege D. Augustinum libro 7. de Ciuitate Dei, capite 39. D. Damascenum libro 3. Fidei orthodoxę, capite 15. D. Anselmum libro de Concordia præscientiæ, & liberi arbitrii. D. Basilium homilia 9. Hexameron, vbi naturam comparat sphæræ, seu globo, manu dimisso in decliuem locum: quod, vt hic per se fluit, donec in planiciem euadat; sic natura diuino excitata imperio, generationum & corruptionum circuitus proprio motu ad finem vsque mundi administrat.

E

F

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, quæ in diuersam partem adducta sunt.

ARgumenta vero primi articuli facile soluuntur. Ad primum respondetur: Conuenire

nire Deo perfectissimum agendi modum; sed hoc non in eo consistere, vt Deus non admittat cõsortium aliarum causarum efficientium: cum eas non admittat, quod ab illis dependeat, vel quod absque earum ope se solo eadem effecta producere non possit; sed vt ipsis eam dignitatem impertiat: quæ agendi ratio nullum arguit potentiæ defectum, aut imbecillitatem. Itaque concessa maiori propositione, explicari debet minor: Si enim contendat, absolute ac simpliciter maioris esse perfectionis, edere effectum se solo, neganda est, ob causam proxime adductam: si autem velit, maiorem perfectionem argui, quod agens operetur se solo, quam simul cum alio, cuius ope & adminiculo egeat; concedenda est: sed hic agendi modus in Deum non cadit.

Quod ad Sacræ paginæ loca spectat, non inficiatur D. Paulus, causas secundas suam habere efficientiam; sed docet eas absque diuino concursu & auxilio nihil valere præterea loquitur inibi de solis Gratiæ operibus, quæ peculiari ratione ad Deum, vt ad principem causam referri debent.

Ratio autem pro Auicenbronis sentẽtia nullam habet difficultatem. Vera sunt ea, quæ de quantitate obiicit, imperfectam esse, inertem, nullius actiuitatis. At nõ à quantitate, sed aliunde habent corpora agendi vim; nimirum à suis formis, tam substantialibus, quam accidentalibus. Nec earum efficientiam inhibet quantitas, quin potius eam pro sua portione adiuuat; siquidem ignis, quo maior, posita æquali caloris intensione, lõgius calefacit; & gleba terræ, quo vastior, pari singularum partium grauitatis intensione, celerius descendit. Est etiã quantitas non mediocri adiumento, dum materiam ad formarum substantialiũ introductionem præparat, dum materialia accidentia sustinet, dum eius interuentu fit mutuus agentis & patientis contactus; quæ vna est e conditionibus ad corpoream actionem requisitis. Nam ille agentis illapsus, quo patientis substantia penetretur, fictitius est, minimeq; physicis caussis ad agendum necessarius: sat enim est, corpus esse attiguum ei, in quod proxime & immediate agit. Nec audiendi sunt Democritici, inanium & infectilium partium inuentores, qui opinati sunt, non posse inter duo corpora actionem esse, nisi ab agente exiliant atomi, id est, minutissima corpuscula sectionis expertia, seque in rei patientis vacuitatem insinuent. Quod placitum confutat Aristoteles libro primo de Ortu & interitu, capite octauo, tex. 57. qui si ita res se haberet, non posse corpus se toto pati: siquidem (esto vacuum daretur, quod tamen non datur) totum corpus, etiam eorum confessione, haud quaquam mane est. Deinde, quia oportet vim & quantitatem corporis agentis, semper languescere, & diminui atomorum effluxu; quod

Hac de re D. Thom. 3. cont. Gẽtes, cap. 69.

experientiæ aduersatur. Lege contra hanc sententiam differentem D. Thomam 1. part. quæst. 115. artic. 1

QVAESTIO XII.

VTRVM DEVS CVM CAVSSIS secundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrat?

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS ASSERtores eorumq; argumenta.

DVrandus in 2. dist. 1. quæst. 5. & dist. 37. q. 1. aliique nonnulli (quos referunt Henricus Gandauensis quodlib. 14. quæst. 1. Mag. Albertus in 1. dist. 37. art. 1. Vdalricus in sua Summa, lib. 2.) in eam venere sententiam, vt dixerint, solum causas secundas per se effecta sua producere, neque aliter cum ipsis Deum ad ea cõcurrere, quam illud esse, & agendi vim, quam eis initio præstiterat, conseruando: videturque id hisce argumentis comprobari.

Causa prima (vt est commune Philosophantium proloquium) operatur mediis caussis secundis: ergo non quamlibet earum actionem vna cum ipsis immediate effert. Probatur consequutio; quia agere immediate, est agere sine medio: quare repugnat, Deum agere mediis causis secundis, & earum actiones immediate attingere. *1. Argum.*

Secundo: Potuit Deus rebus à se creatis tribuere, vt sine ipsius concursu agerent, cum id nullam inuoluat contradictionem; imo cum supra naturæ facultatem non sit, vt vnaquæque res suum effectum se sola edat; sol aurum, leonem leo, cæteraq; similiter: igitur credibile est, Deum hanc eis facultatem, atq; honorem impertiisse. Neque obstat, quod Deus in diuinis Literis, vt Esaiæ 26. dicitur omnia opera nostra in nobis operari: solet enim interdum vni rei alterius actio attribui; vt caussæ, quę effectum produxit, operatio ipsius effectus, propterea quod illa huic formam rationemq; agẽdi contulerit. *2. Argum.*

Tertio: Si Deus ad quamlibet rei creatæ operationem simul etiam agendo concurreret, vel esset vna eademque Dei & creaturæ actio, vel diuersa: horum neutrum dici potest: ergo neque illud. Probatur assumptio. Ac primum, quod non sit eadem actio. Nam ordo agentium respondet ordini finium: quapropter vt eiusdem actionis non possunt esse duo fines proximi & perfecti; ita nec duæ effectrices caussæ, nisi cum ambæ partiarim concurrunt, & vtraq; alterius supplet defectum, veluti cum duo homines idem pondus ferunt: vel cum agentibus eadem numero virtus compe-tit, vt tribus personis diuinis eadem singularis facul- *3. Argum.*

facultas ad creandum, à quibus proinde vna eademque creandi actio exoritur: quod tamen in re proposita locum non habet, cum in Deum neque indigentia, aut defectus vllus possit cadere, nec illi & rebus creatis eadem numero virtus conueniat.

Vnam eandemq. esse Dei & creaturæ actionem.

Ad quod operatio Dei & creaturæ non sint actiones diuersæ, probatur: tum quia actio capit distinctionem à termino, proindeque vbi vnus & idem fuerit terminus, vna tantum erit actio; tum vel quia actio diuina prius attingit effectum, quam actio caussæ secundę, vel simul, Si prius, aut ergo producit totũ effectum, prius quam caussa secunda, aut partem: si totum, ergo caussa secunda nihil agit: si partẽ, igitur partem aliam producit caussa secunda, non concurrente Deo; quod esse non potest, si nihil fit à caussa secunda, quod non etiam immediate à Deo efficiatur. Si vero actio Dei cum actione caussæ secundæ simul attingit effectum, vtique altera eiusmodi actionum superuacanea erit, cum vna tantum satis sit. Quare dum caussa secunda operatur, præter simplicem eius operationem, nulla Dei actio admittenda est.

4. Argum.

Quarto: Si caussæ secundæ non agerent, nisi actu concurrente prima, sequeretur primam caussam operari per secũdas, vt per inferiores, sibique subiectas, atque ita caussas secundas esse instrumenta primæ caussę. At re vera nõ esse, bifariam ostenditur; quia instrumenta non solent esse secundum speciem similia effectis, vt asciæ statua, aut characteres calamo: secundarum vero rerũm effecta frequẽter caussas suas specifica similitudine referũt, vt hominem homo, ignis ignem. Deinde, quia instrumenta separata, vt actiones suas edant, prius à caussa principali accipiunt præuium, quendam influxum, ab ipsarum operatione distinctum: verbi gratia, arcus antequam sagittam vibret, impulsum à iaculatore recipit, qui ab actu ipso vibrandi sagittam realiter differat: at caussæ secundæ, præsertim naturales, vt physicas actiones administrent, nullum eiusmodi influxum accipere tunc videntur; nec enim aut quidnam ille sit; aut quorsum detur, assignari potest.

ARTICVLVS II.

VERAE SENTENTIAE explicatio.

Conclusio.

ASserendum tamen est; Deum cum caussis secundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrere. Quæ assertio non solum Philosophiæ principiis, sed diuinarum etiam Literarum doctrinæ ita consentanea est, vt oppositum, aut minime tutũ, aut erroneum sit. Eam igitur communi assensu tradunt scholasticæ Theologiæ professores: D. Thom. 1. par. quæst. 105. artic. 5. D. Bonauentura in 1. dist. 45.

Eius assertores.

A quæst. 2. & in 2. dist. 37. q. 1. Gregorius Arim. in 2. dist. 35. quæst. 1. artic. 1. Albertus Magn. in dist. 35. art. 7. Alensis 1. par. qu. 9. memb. 2. Herueus tract. de Æternitate mundi, q. 1. Capreol. in 4. dist. 12. quæst. 1. artic. 3. vbi etiam ait, nostram hanc positionem nõ nisi ab homine Manichæo negari posse.

Nec minori consensu nobis adstipulatur auctoritas Patrum: vt Anselmi in libro de Concordia prædestinationis & præscientiæ: Grego-
B rii Magni lib. 6. Moral. cap. 8. Nysseni lib. 8. suæ Philosophiæ: Nazianzeni oratione 2. de Theologia: Augustini lib. 3. de Trinit. cap. 3. & lib. 5. Gen. ad lit. cap. 20. vbi ita scripsit: Mouet Deus occulta potentia vniuersam creaturam suam, eoque motu illa versata, dum Angeli iussa perficiunt, dum circumeunt sidera, dum alternant venti, dum abyssus aquarum lapsibus agitatur, dum vireta pullulant, suaque semina euoluunt, dum animantia gignuntur, dum iniqui iustos
C exercere permittuntur, explicat secula, quę illi, cum primum condita sunt, tanquam implicita indiderat, quæ tamen in suos cursus non explicarentur, si ea ille, qui condidit, prouido motu administrare cessaret. Hæc D. Augustinus: quo progressu, vti vides, à cœlesti globo ad terrestrem descendens, omnes omnium mundi partium actiones concursu diuino subdidit; vt eorum impietatem reiiceret, qui tantum ei subiiciebant, quæ supra huius crassi concretiq; aëris
D regionem fiunt; non autem quæ in inferiori mundo, cuius facies perpetuo variatur: aduersus quos eodem loco; ac proximis capitibus late disputat.

Idem asserit Philo in lib. de Incorruptibil mundi: & Trismegistus in Oratore.

Impietas quorũdam quos D. Augustinus coarguit.

Porro autem nostra conclusio eisdem ferme rationibus comprobatur, quibus supra ostendimus, necessariam esse perennem Dei influxum ad res in suo esse tuendas: sed confirmari etiam amplius potest in hunc modum. In agentibus per se & essentialiter subordinatis (vt lib. 2. Me-
E taphysicæ, cap. 2. text. 5. aliisq; in locis affirmat Aristoteles) inferius non ... efflat, nisi depẽdenter à superiori, ita vt superius simul cõcurrat ad ipsum caussandi actum, ... (sicut tradem 8. huius operis, cap. 5. tex. 41. & auctor libri de Caussis, propos. 1. docet) caussa prior plus & efficacius mouet, quam posterior: sed Deus est suprema & prima caussa, cui essentialiter ac per se subordinari oportet omnia agentia creata. Igitur nullum agens infra Deum aliquam edere
F potest actionem, quin Deus proxime in eam influat.

Contextus caussarum essentialiter subordinatarũ.

Secundo, idem suadetur; quia nisi Deus hoc modo cõcurreret cum caussis secundis, nequiret earum naturales actiones impedire, nisi obiiciendo contraria: quod tamen & diuinæ potentiæ derogat, & aliter factum esse innuitur, Sapientiæ cap. 11. vbi diuinæ literæ narrant, Babylonicę fornacis ignem suaui Dei dispositione proprię virtutis oblitum fuisse, ne combureret.

Tertio

Tertio: Quia non minus requiritur ad vnamquamq; rem producendam, quā ad eam tuendam & conseruandam. Quare si effecta causarum secundarum (vt fuit à nobis superius demonstratum) sine influxu Dei ea proxime tuentis, nec momento consistere queunt, certe nec produci sine eodem influxu poterunt. Ad extremum, idem nos Sacra pagina docet, vt illud in libro Iob, cap. 10. Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & Psalm. 146. Qui producit in montibus fœnum: & Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt: & Actor. 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Deniq; passim diuinæ literæ actiones causarum secundarum Deo adscribunt, vt nimirum intelligamus, eas non solum à Deo vna cum causis secundis proficisci, sed ad ipsum, vt ad principem causam eas attingentem, esse referendas.

Corroboratur conclusio testim. sacra pag.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI ARTICVLI ARGUMENTIS.

Diluamus nunc argumenta, quibus oppositum eius conclusionis, quam circulo proximo statuimus, probari videbatur.

Solut. 1. Quo sensu dicatur Deus agere mediis causis secundis.

Ad primum, concesso antecedente, neganda est consecutio, ad eius confirmationem respondendum; eatenus dici Deum agere mediis causis secundis, quatenus vna cum illis operatur. Quod tamen non impedit, quominus ipse & omnibus agentibus intime præsens sit, & eorum actiones atq; effecta immediate attingat. Itaque inficiandum est, agere immediate esse agere absq; medio istiusmodi, hoc est, non adhibendo ad operationis consortiū aliud agens.

Solutio 2.

Ad secundum respondendum est nulli creaturæ communicari potuisse, vt sine concursu primæ causæ ageret: quemadmodum nec concedi potuit, vt absque illo permaneret. Esset enim, ac non esset creatura: esset, quia ita ponitur: non esset, quia res creatæ ex natura sua, etiam quoad operationem, habent ordinem essentialis dependentiæ à primæua causa totius esse, cuius participata similitudo sunt. Atq; vt D. Thom. in quæst. de potent. quæst. 3. artic. 7. ait, quemadmodum instrumento artis, vt securi, tribui nequit, vt absque fabri motione per se, atque ex suamet forma, artis opera moliatur: ita neque agenti creato, quod velut instrumentum diuinæ artis est, donari potuit, vt absque summi artificis influxu actionem ederet. Quod vero obiicitur, effecta causarum secundarum non excedere earum vim, fatendum id quidem est, modo ponatur concursus primi agentis. Quod item aiunt, interdum rei, quæ causam produxit, effectum ca sæ attribui, ita sane res habet: sed enim Deo non solum ob id asscribenda sunt effecta causarum secundarum, sed

Cur creatura absq. Dei concursu agere nō possit.

A quia ipse eorum productionem necessario attingit, ob rationes ante explicatas.

Solut. 3. Dei & causa secunda eadē actio.

Ad tertium dicendum; vnam eandemque esse actionem Dei & causæ secundæ, & ad huius impugnationem respondendum: quamuis vna actio nequeat habere plures fines internos perfectos, quia huiusmodi finis est idem cum forma, quæ acquiritur; posse tamen habere plures externos totales, etiam non subordinatos. Idem namque opus in gratiam duorum amicorum B effici potest, ita vt non minus ob alterum tantum, quam propter vtrumque simul fiat (in quo similitudo inter finem & efficiens locum non habet) multo autem notius est, posse eandem actionem plures habere fines subordinatos, quorum scilicet vnus ad alterum referatur, vt cum quis ob pecuniam, vt huius interuentu honores obtineat, literis nauat operam. Atque ita ex analogia finium neutiquam concluditur, non posse vnam actionem elici à duplici causa C principali, & perfecta immediate operante, si vna alteri subordinata sit; quo pacto se habent causa prima & secunda. Licet enim vtraque in suo genere perfectionem habeat; prima quidem secundum rationem vniuersalis concursus, secunda similiter in suo gradu & ordine secundum rationem concursus particularis: nihilominus secunda primæ subiicitur ac subordinatur. Quæ subiectio efficit, vt ambæ quasi vnius agentis vim obtineant. Namque, vt Caietanus D 1. part. quæst. 52. artic. 2. recte ait, eæ duntaxat causæ partiales censentur, quæ in eodem causæ genere, eodemque ordine ad vnam illius generis causam integrandam confluunt, ita vt neutra pendeat ab altera in agendo; vt cum duo homines lapidem vehunt; hoc autem modo non concurrunt Deus & causæ secundæ, vt ex dictis patet.

Causa prima & secunda in suo ordine perfecta.

Causæ partiales quæ.

Poterunt tamen Deus & ignis, verbi causa, cum ad producendum calorem concurrunt, dici simul in quodam sensu, & integræ & partia- E les causæ. Integræ, tum ob rationem ante explicatam; tum quia quælibet totum calorem gignit. Non enim inter se caloris gradus partiuntur, vt illa hos, hæc illos producat: sed vnaquæque totum efficit calorem. Partiales, quatenus nec secunda sine prima, nec prima sine secunda, eo præcise influxu, quem tunc adhibet, eiusmodi calorem produceret. Licet enim F Deus eundemmet calorem, quem simul cum igni profert, se solo possit efficere: non tamen enim efficere valet eo tantum concursu, quem dum cum igni operatur, exhibere solet; sed alio efficaciori, qui ignis influxum suppleat & compenset: quicquid in contrariam partem scripserint quidam è schola Nominalium; & Antonius Cordubensis lib. 1. quæst. Theologicarum quæst. 55. dub. 4.

Quo sensu Deus & causa secunda possint simul dici causæ integræ, & partiales. Consule Gregor. in 2. d. 35. q. 1. art. 3.

Pro explicatione quarti argumenti sciendum est; Platonicum dogma fuisse, causas

secundas proprie ac simpliciter causas non esse, sed instrumenta primæ causæ duntaxat; vt legere est apud D. Damascenum, in sua Philosophia, cap. 9. vbi hac in re veteri Academiæ suffragatur: item apud Simpliciū hoc in lib. ad text. 29 Ficinum lib. 2. de Immortalitate Animorum, cap. 11. & Bessarionem, lib.6. contra Calumniatorem Platonis, c.2. At Peripatetici causas secundas, vt par est, absolute & proprie causas vocant: quia licet à causa prima dependeant (quod Platonicis,vt eis causarum nomen non absolute concederent, persuasit) in suo tamen genere perfectam causalitatem obtinent.

Dubitatio. Si quis autem roget,num simul & causæ simpliciter, & instrumenta Dei,non coniuncta,cuiusmodi est calor respectu ignis,sed separata dici queant? *Responsio.* Respondemus, quod iam alibi diximus; posse quidem eas appellari aliquo modo instrumenta, quatenus earum interuentu Deus agit: cæterum si instrumentum proprie sumatur, instrumenta non esse, vt rationes in argumento adductæ concludunt. *Solu.4.arg.* Itaq; negandum est,vt causæ secundę instrumenta primæ dicantur,sat esse,hanc per illas,vt per se inferiores sibique subiectas agere. Si cui tamen placuerit, causas secundas instrumenta primę absolute vocare,is argumento concedat quod assumit,& ad eius impugnationem dicat, eas conditiones, quæ inibi exprimuntur,non in omnibus, sed in vulgaribus artium instrumentis, & in iis, quæ particularibus causis obseruiunt, reperiri. Verum quia secunda huiusce argumenti pars difficultatem quandam attingit, de motu causarum secundarum à primo agente, ea de re separatim à nobis quæstio instituetur.

QVÆSTIO XIII.

VTRVMNE DEVS ALIQVA PRAEuia motione causas secundas ad agendum excitet.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRMAtiuam partem astruere videantur.

Sententia D.Thom.& aliorum. Circa modum, quo Deus cum causis secundis ad earum operationes & effecta concurrit, discutienda se offert celebris opinio D.Th. 1. part. q. 105. & in prima secundæ quæst. 109. art. 1. & quæst.3. de potentia,art.7. eiusq; sectatorum, Capreoli in 2. dist. 1. q 2. Ferrariensis 3. contra gent. cap. 70. & aliorum, existimantium omnes causas secundas, antequam operentur, accipere à Deo influxum quendam & motum, qui sit quasi esse intentionale virtutis diuinæ,quod ad promendas actiones excitetur; eo modo, quo artium instrumenta, vt dolabra & securis,præuiam motionē à fabro accipitur,

A cum ad opus conficiendum applicantur. Namque esto dolabra præacuta sit, & ad expoliendum lignum idonea, haudquaquam tamen id expoliet,nisi artificis impulsu motuq; cieatur.

Habet autem inprimis hæc sententia pro se commune illud Peripateticæ scholæ effatum; quod etiam inculcat D. August. 8. de Genes. ad lit. cap.20.& 5,de Ciuit.Dei,cap.9. scilicet, proprium esse primi supremique motoris, mouere non motum; sicuti & primi alterantis, id est, *Philosophicum axioma.* B cœli, alterare, cum ipsum non alteretur. Si enim ita sit, consequens erit, vt cæteræ causæ non moueant, nisi moueantur; quod etiam disertis verbis affirmat Aristot. 7. huius operis lib. cap. 1. & lib. 8. cap. 5. At si causæ secundæ non mouent, nisi motæ; sane oportet eas, antequam aliquid moliantur, præuio illo influxu concitari.

Item: Causa prima non solum est prima in essendo, sed etiam in operando, atque ita prius C natura agit, quam causæ secundæ: hæc autem naturæ antecessio non cernitur in concursu diuino circa ipsam actionem causarum secundarum, cum eiusmodi actio tota fit à Deo & à causis secundis, nec vlla eius pars priùs à Deo, quam à causis secundis attingatur. Oportet igitur aliam dari actionem à Deo,vt ab integra causa, prius natura elicitam; nempe eam, qua agentia secundaria ab ipso excitentur & moueantur.

D Præterea:Causa secunda,cum operatur,communi Philosophorum assensu dicitur maiorem acquirere perfectionem, quam cum in otio est: *Causa secunda,dum operatur magis perficitur.* hæc autem perfectio non consistit in ipsa actione, quam edit: quia calefactio ignis, verbi gratia, cæteræq; actiones transeuntes, non sunt in agente, sed in re quæ patitur, vt suo loco planum fiet.Aliquid ergo in se recipit causa secunda dum agit, quod eam perficiat: hoc autem non videtur esse aliud, quam influxus ille, quo E in actu primo constituitur, expediturq; ad eliciendam actionem. Quare non videtur negandum, dari prædictum influxum.

ARTICVLVS II.

CONFVTATIO SVPERIORIS sententiæ, & argumentorum quibus nitebatur,dissolutio.

F

1. Ratio. Hæc tamen sententia non videtur probanda:inprimis quia absq; necessitate res multiplicat. Vt enim, verbi causa, ignis calorem producat, supposita naturali eius vi, & idoneo subiecto ad recipiendum calorem, aliisq; vulgaris circumstantiis, fictitium est ac superfluū, quicquid amplius de nouo ex parte Dei desideratur, præter concursum in actionem & calorem.

lorem, qui producitur. Nec vlla probabilis ratio affertur, cur istiusmodi influxus, vna cum influxu ignis non satis sit ad producendum calorem; præsertim cum illud, quod vocant esse intentionale diuinæ virtutis, & præuio illo motu induci inquiunt, necessario sit quidpiã creatum, nec videatur posse esse aliud, quam qualitas, quæ non minus, quam ignis, indigebit alio concursu ad operandum; sicque dabitur progressus in infinitum.

2. Ratio. Secundo: quia si res creatæ nihil omnino absque præuia illa excitatione moliri queunt, sequitur excitari inuitarique à Deo voluntatem, etiam ad actus vitiosos, quod nemo dicat. Plura ad hanc opinionem refellendam argumenta habes apud Ludouicum Molinam, in sua Concordia q. 14. art. 13. disputat. 26.

Occurritur aduersariorum rationibus. Iis, quæ in aduersam partem adducta sunt, non erit difficile respondere. Nam quod afferunt de artium instrumentis, vt de securi, quæ sine præuio impulsu haudquaquam artificiosam sectionem edit, ita est: sed non eodem modo se habent alia agentia, quæ vel sibi propriam innatamq; virtutem ad operandum obtinent, vt ignis: vel sunt ipsa agendi virtus, vt calor. Hæc enim aduentitio illo motu, quo ad exequendam actionem applicentur, non indigent; vti superius declaratum fuit.

Illud autem Peripateticæ disciplinæ proloquium, quo Thomistæ maxime innituntur, sic interpretandũ est, vt proprium sit supremi motoris, mouere non motum, hoc est, agere independenter ab altiori causa. Quo item sensu causæ secundæ non mouent nisi motæ, hoc est, nisi dependenter à primo agente, quod vna cum ipsis operatur.

Quo sensu dicatur proprium primi mouentis, mouere non motum. Quod de prioritate diuini concursus obiiciunt, parum habet momenti. Nullo pacto concedendum est, Deum prius natura agere, ratione alicuius prioris concursus, quem directo immittat in causam agentem, vt eam corroboret, & ad operandum excitet; cum is nõ detur. Nec etiam ratione illius, quo actionem & effectum causæ secundæ immediate attingit, quasi aut totum, aut aliquam eius partẽ per se prius producat absq; consortio causæ secundæ. Fatendũ tamẽ est, Deum secundum istiusmodi influxum prius agere, duplici consideratione. Vna est, qua priora natura dicuntur, quæ perfectiora sunt, quo pacto se habet diuinus cõcursus, qui causarum secundarum concursu multo est excellentior. Altera est qua priora vocamus ea, à quibus non retro commeat cõsecutio. Nec enim, si detur concursus diuinus absolute, sequitur dari concursum ignis; etsi contra ex eo, quod detur concursus ignis, recte colligatur dari diuinum concursum. Ad harũ vero prioritatum rationẽ non opus est, totum causarum secundarum effectum, aut aliquam eius partem, prius à Deo, quam à causis secundis produci, vt planum est.

Traditur hæc à Scot. in 1. d. 36. à Caiet. 1. p. q. 8 art. 1. De hac excellentia D. Thom 1. d. 1. q. 1. artic. 4. Auerroes super 1. & 4 propofit. lib. de causis.

Quod vltimo loco obiectum fuit, ita dicimus. Non dicuntur agentia naturalia, dum agunt, nouam acquirere perfectionem, qua tunc constituantur in actu primo; in hoc enim sunt per formas iam ante sibi inditas, quarum interuentu agunt. Dici tamen possunt denuo perfici merito actionum, quas edunt; idq; dupliciter: vel perfectione intrinseca, id est, ipsis inhærente, cum agunt per immanentem actionem; vel extrinseca, cum pertranseuntem. Nam quod etiam actio transiens sit perfectio agentis creati, ex eo patet, quia maximum est creaturarum ornamentum, primam causam imitari, quod præstant, dum agendo sese aliis communicant: adeo vt D. Dionysius 3. cœlestis hierarchiæ dicat omnium diuinissimum esse, Dei cooperatorem fieri. In quam sententiam lege, quæ tradit S. Thom. lib. 3. contra gent. cap. 19. & Auerroes 12. Metaph. comm. 36.

An actio transiẽs sit perfectio agẽtis, disputat. Capr. in 4. d. 49. q. 1. art. 3. Card. 1. p. q. 44. artic. 4. Ferr. 2. contra gent. c. 9.

QVÆSTIO XIV.

VTRVM DEVS IMMEDIATIONE virtutis & suppositi, cum omni agente creato operetur.

ARTICVLVS I.

QVID SIT AGERE IMMEdiatione virtutis, & suppositi.

In quolibet agente duo insunt. VT propositam dubitationem expediamus, sciendum est, quemadmodum in quolibet agente duo cernuntur, nimirũ virtus, per quam operatur, vt in igni calor & res ipsa, quæ principaliter denominatur agere, vt ignis: ita, quod ad præsentem attinet disputationem, bifariam dici agens immediate agere: vno modo, immediatione virtutis; altero immediatione suppositi, id enim est quod principaliter, & vt quod, operari dicitur. Illud agit immediate immediatione virtutis, quod agit per virtutẽ non aliunde sibi communicatam, siue patiens immediatum sit agenti, siue ab eo distet. Exemplũ prioris immediationis secundum virtutem cernere est in igni, cum per ingenitum sibique proprium calorem aquam attiguam excalefacit: Posterioris in sole, cum lumine per intermedia corpora traiecto, terram illuminet.

Actio immediata immediatione virtutis.

Virtutis mediatio. Agere mediate mediatione virtutis, est per virtutem sibi commodatam operari, siue item patiens distet ab agente, vt cum orbis lunæ lumen sibi à sole immissum in aerem iaculatur; siue non distet, vt cum idem orbis prædictum iubar in sphæram ignis demittit.

Actio immediata immediatione suppositi. Quod ad rationem suppositi attinet, id agit immediate immediatione suppositi, inter quod & ipsum effectum, siue rem patientem, nullum aliud suppositum, hoc est, singulare

per se subsistens, interiectum est; quo pacto aqua manum, quam abluit, refrigerat. A

Mediata mediatione suppositi. Id agit mediate mediatione suppositi, inter quod & effectum, siue rem quæ patitur, aliud cadit suppositum, vt inter fabrum & statuam, securis.

ARTICVLVS II.

DEVM VTROQVE MODO IMmediate operari.

B

Conclusio. Lege D. Th. 1. sent. d. 37. q. 1. art. 1. & 3. cont. gent. cap. 68.

HIs animaduersis, respondemus; Deum cum quouis agente creato operari immediate immediatione virtutis & suppositi. Quæ assertio quoad priorem partem ex eo constat; quia virtus diuina non est aliunde communicata, quin potius omnis rei creatæ virtus à Deo effluxit, atq; eo pacto est virtus creaturæ, vt Dei quoque virtus sit. Vnde intelliges, nullam rem creatam, si cum Deo comparetur, agere posse immediatione virtutis; quamuis, si vna cum altera conferatur, possit. Posterior pars conclusionis liquet ex eo; quia inter Deum & effectum rei creatæ, siue rem quæ patitur, non est intermedium aliquod suppositum, cum tam Deus quam ignis, verbi causa, dum calorem producunt, secundum suam substantiam immediata situ manui, quæ calefit, cumque ipsam caloris productionem immediate attingant, vt ex iis, quæ à nobis superius disputata sunt, planum est. C

Quorundã opinio. Nonnulli tamen è quorum numero est Ferrariensis ad cap. 70. lib. 3. contra gent. contendunt, vt aliquid censeatur agere immediatione suppositi, requiri præterea, vt per aliud suppositum non agat; nec sufficere, immediate secundum substantiam attingere effectum, & rem quæ patitur. Negant igitur, Deum dum vna cum substantiis creatis operatur, agere immediate immediatione suppositi. D

Improbatio. Verum, etsi non multum referat, quo quisque modo loquatur, si de re constet; nos tamen priorem explicandi rationem, quæ vsurpatior est, amplectimur. Nec quod obiiciunt, momentum habent, videlicet si dicamus, Deum omnia effecta causarum secundarum operari immediatione suppositi, sequi tolli ordinem causandi inter Deum & supposita creata; eo quod non videatur seruari ordo causandi inter ea, quæ immediate agunt. E

Ordo agẽdi inter Deum & supposita creata, in quo consistat. Non habet, inquam, momentum: quia eiusmodi ordo non consistit in eo quod supposita creata attingant per se suos effectus, & causa prima non nisi per secundas; sed in eo, quod omnia agentia creata, & supposita omnia, dependeant à prima causa, vt à fonte totius esse, ita vt citra illius opem & fluxum, nec consistere valeant, nec vllam operationem exequi, vti iam supra declaratum fuit. F

QVÆSTIO XV.

VTRVM CAVSSA PRIMA actionem secundæ, an secunda actionem primæ determinet.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEAtur, neutram ab altera determinari.

Duplex actionum determinatio. DVplex est, quod ad propositam difficultatem spectat, actionum determinatio: vna secundum speciem, altera secundum gradum naturæ singularis. Tunc causa vna actionem alterius secundum speciem determinat, cum generalem illius rationem, & indifferentiam ad certam speciem, vocat & contrahit, id est, cum ea causa, quæ ex sese tam vnius, quam alterius speciei actionem indiscriminatim edere potuisset, ab alia limitatur, vt huius certæ speciei, non alterius producat actionem. Similiter tunc causa vna actionem alterius secundum gradum naturæ singularis determinat, cum ea, quæ sub eadem specie ad hanc vel illam actionem indeterminata erat, ad hanc certam singularem retrahitur & definitur.

Sensus propositæ quæstionis. Hoc posito, instestigandum in præsentia est, quonam pacto causa prima & secunda, in actionibus hunc in modum determinandis, sese habent? Non quærimus autem, quid eiusmodi actiones formaliter specificet: id enim intrinsece quidem præstat essentialis cuiusque differentia, extrinsece vero obiecta, à quibus actus in genere causæ formalis vtrinsecæ speciem sortiuntur. Sed nimirum in quæstionem vocamus, vtra prædictarum causarum alterius actiones efficienter determinet? Porro autem, quod alienum sit à veritate id, quod communis philosophantium schola asserit, nempe causam secundam determinare actionem primæ secundum speciem, hanc in modum probatur.

De determinatione secundum speciem. Id determinat secundum speciem, à quo gradus specificus principaliter tribuitur: sed hic tribuitur principaliter à prima causa, cuius influxus est præcellentior, quæque fons est totius esse, tam specifici, quam singularis. Non igitur causa secunda actionem primæ eo pacto determinat.

Secundo: Vnus idemque influxus diuinus secundum speciem, sat est omnibus actionibus causarum secundarum perficiendis sicuti vna eademque specie illuminatio sufficit ad producendam lucem & calorem, & multarum specierum animantes, quæ ex putrima-

tri materia obuertitur. Non est igitur cur dicamus, diuinum concursum trahi ad diuersas species.

Determinatione quoad singularitatẽ.

Iam quod causa prima non determinet, vt multis visum est, actionem secundæ, quoad gradum naturę singularis, hisce argumentis videtur concludi. Vel eiusmodi gradus est a Deo, & à causa secunda; vel à Deo tantum. Si à Deo, & à causa secunda; non est igitur, cur soli Deo tribuatur. Quod autem non tantum à Deo fit, aperte conuincitur. Primum; quia cum gradus naturæ singularis idem re fit cum gradu specifico; impossibile est produci hūc à causa secunda, illum vero à Deo tantum absque secundæ causæ consortio: quæ enim re non dissident, neque productione distingui possunt. Item, quia sequeretur, causas secundas non tendere per se in supposita, id est, in singularia per se existentia. Quo enim pacto in ea per se ferri possunt, si non eliciunt actiones, quibus illa per se efficiuntur? Tertio, quia nulla ratio afferri poterit, cur non idem singularis effectus ab eadem causa diuerso tempore, vel à distinctis, eodem, producatur, si singularitatem ipsam ordinaria lege Deus contribuit. Accedit testimonium Aristotelis hoc in libro capite tertio text. 38. & libro quinto Metaphys. capite secundo tex. 3. vbi docet, particulares effectus ad particulares causas esse reducendos. Quare non est, cur singularitas ad primam causam, quæ maxime vniuersalis est, referatur.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

1. Conclusio. Consule D. Tho. 3. contra gent. c. 66. & in 2. d. 1. q. 1. a. 4.

PRoposita difficultas duabus conclusionibus explicanda est. Prima sit: Actio causæ primæ determinatur, quoad speciem, ab actione causę secundæ. Hæc conclusio videtur Philosophorum omnium communis: paterque ex eo; quia cum causa prima in se spectata, possit hominem & aquilam, cæteraq; eiusmodi sine discrimine producere: ratio, cur cum homo non aquilam, sed hominem; cum aquila non hominem, sed aquilam procreet; non alia sane est, nisi quia eius concursus à concursu hominis vel aquilæ, ad huius potius, quam alterius speciei actionem effectumque producendum, definitur & contrahitur. Ac de eiusmodi determinatione locutus est D. Dionysius 4. de diuinis nominibus vbi, scripsit; Deū vniformiter operari omnia; diuersitatem autem effectorum esse à causis secūdis: quemadmodū sol ex se vniformiter illuminat; at quod alii aliter lucem impertiat, à diuersitate subiectorū proficiscitur. Hæc assertio intelligenda est de iis tantum actionibus & effectis, quæ à caussa prima concurrentibus secundis administrantur: quæ enim à prima duntaxat oriuntur, planum est non aliunde determinari.

2. Cōclusio. Greg in 1. d. 17. q. 4. a. 7. ad 7. & d. 35. q. 1. a. 1.

Secunda conclusio. Actio causæ secundæ determinatur per se primo à Deo, quoad singularitatem. Hanc tuentur plerique de schola Nominalium, & è iunioribus Philosophis Theologisque nonnulli. Suadeturque in hunc modum: Hic ignis, verbi causa, ex se non est determinatus ad certam numero calefactionē, tum quia potest multas elicere, vt patet; tum quia natura non intendit definire hoc singulare, vt alibi ex Auicenna docuimus. Igitur vt hanc calefactionem determinate edat, oportet aliunde determinari. Sed in causis secundis nihil est, à quo determinari possit: recurrendum est ergo ad causam primam, quę ipsum virtutis suę efficacitate determinet, cuius certe est, ordinaria ac stata lege hunc quasi defectum naturæ supplere. Probatur minor: quia tam cœlestis influxus, quam cæteræ causæ effectrices, quæ quoquo modo cum igne concurrere possunt, indifferenter se habent ad hanc vel illam calefactionem edendam. Item materia, in quam ignis agit, ex se ad quamlibet recipiendam apta idoneaque est. Similiter locus nihilo magis ad vnam calefactionem, quam ad alteram facit. Nec putandum, hanc determinationem, si non à singulis circumstantiis, saltem ab earum omnium complexu, id est, ab hoc agente, hoc cœlesti influxu, hac materia, hoc loco, cæterisque huiusmodi in vnum collectis, tribui posse. Hæc enim omnia, vt non singulatim solum, sed vniuersim quoque sumpta, multis communia sunt; ita nō possunt reddere aliquid ita vni proprium, vt multis non conueniat. Nec denique sat est, confugere ad durationem, seu veram, seu imaginariam; quasi propterea ignis hanc potius calefactionem edat, quam aliam, quia agit dependenter ab hac duratione. Primum; quia existimare, tantam inesse durationi vim, vt quod aliarum circumstantiarum collectio præstare non potuit, ipsa perficiat, fictitium est & ridiculum. Deinde, quia duratio, seu vera, seu imaginaria, vera rei causa non est; sed mensura potius & affectio, quæ rem iam constitutam & determinatam sequitur.

Determinatio actionis & effectus, ad eādē causam pertinent.

Porro, ad clariorem notitiam eorum quæ diximus nonnulla animaduertenda erunt. Primum est: ad eandem causam pertinere determinationem actionis, quoad gradum naturæ singularis; & determinationem effectus, quoad eundem gradum. Namque eadem indifferentia cernitur in hoc numero agente, in hoc subiecto, in hoc loco, in hoc tempore vel momento, & in tota collectione harum circumstantiarum, ad productionem caloris, verbi gratia, quæ cernitur ad calefactionem eliciendam, vt consideranti planum est.

Secundo obseruandum: cum dicimus, hunc ignem indifferentem esse ad hāc vel illam calefactionem, hunc vel illum calorem producendum; id non ita debere accipi, quasi hic ignis ad omnem prorsus calefactionem, caloremq; producendum, indifferens sit. Non enim ita res habet, cū hic ignis, esto indifferens sit ad educendos ex hac materia infinitos calores; nō tamen sit indifferens ad educēdos eos, qui ab alio igni educi possunt: siquidem omnis forma singularis naturalem habet dependentiam à definito agente particulari, quod 5. Metaphysicorum li. ostendemus. Sed nimirum sic id accipiendum est, vt cum quilibet ignis possit multas calefactiones, multosq; calores edere, ex se tamen ad quemlibet horum, qui ad se pertinent, indifferens sit.

Quælibet forma singularis pēdet a designato agente.

Tertio sciendum: actionum & effectorum singularitatem non ita à Deo præfiniri, quasi tantum ab eo indiuidualis differentia effectiue tribuatur. Nam cū tota actio, & totus effectus causarum secundarum, simul à Deo & à causis secundis procedat; impossibile est, differentiam indiuidualem, quæ est idem re cum eo quod constituit, non produci simul à causis secundis. Dicitur ergo à Deo singularitas præfiniri, quia Deus, videns causam secundam esse veluti in procinctu, vt exeat in actum certę alicuius speciei, simulq; esse prorsus indifferentem ad plures singulares actus sub tali specie, nec habere, vnde sese ad vnum potius, quam ad alium determinet: huic perplexitati occurrit efficacitate suæ voluntatis, præfiniendo quinam actus singularis, hoc loco & tempore momentove exercendus sit, sub illa specie, ad quam causa secunda se determinat. Rationem autem, modumque eius præfinitionis, sic licet mente concipere. Videns Deus, positis illis circumstātiis, concurrendum sibi esse ad eam speciem actus ex lege ordinaria, qua decreuit non destituere suo auxilio agens creatum, præfinit concursum indiuiduum; qui sibi placet influere. Quia vero non diuerso, sed eodem numero concursu actioneve, Deus & causæ secundæ influunt in ipsius causæ secundæ effectum, vt supra explicatum est, fit vt concursus etiam agentis creati determinetur in gradu indiuiduo, vt videlicet potius sit hic, quam ille alius eiusdem speciei, qui in illis circumstātiis indiscriminatim exhiberi posset. Atque ita, quod actus & effectus hic potius sit, quam alius numero solo diuersus, in ipsum Deum resoluitur.

Quo pacto singularitas a Deo præfiniatur.

Obiectio.

Quod si quis obiiciat, videri ex dictis sequi, essentias habere causam efficientem; cum dicamus, differentiam indiuiduam, quæ est pars essentię rerum singularium, produci per se primo à Deo determinante, & à causa secunda determinata. Occurrendum erit, proloquium Philosophorum, affirmantium essentias non habere causam efficientem, intelligi de connexio-

Dilutio.

A bus essentialibus qualis est inter hominem & animal particeps rationis; quæ cum non sint aliud formaliter, quam relationes idētitatum, fundamentaliter vero negationes diuersitatis, (vt docte explicat Fonseca libro quinto Metaphysic. capite quinto quæstion. 1. sect. 4.) nequeunt ab vlla causa effici. Verum id non impedit, quo minus ipsi termini essentiales, cuiusmodi est differentia indiuidua cuiusq; actionis & effectus, cum in rerum natura sub actu exi- B stentiæ ponuntur, effectrices causas sortiantur.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO RATIONVM, QVAE initio proposita fuerant.

C NVnc quo pacto primi articuli argumentis occurrendum sit, videamus. Ad primum neganda est maior propositio. Non enim eius est, determinare secundum speciem, ad quod pertinet, gradum specificum principaliter tribuere, sed eius quod definit, trahitque causam vniuersalem, vt huius potiꝰ, quam alterius speciei operationem effectumque producat: quo pacto sę habet causa secunda ad primam: cum tamen causa prima ipsum esse specificum, vt præstantior & principalior causa, rei genitæ D conferat.

Ad secundum dicendum est: cum diuinus concursus non sit aliud, quam externa Dei actio, & hæc in eundem feratur terminum, in quem actio causæ secundæ; vt in calorem, dum concurrit cum igne calefaciente; & in leonem, dum concurrit cum leone generante: fieri non posse, vt vnus concursus diuinus secundum speciem satis sit, omnibus secundarum causarum actionibus perficiendis; esto eadem specie il- E luminatio sufficiat ad producendam lucem, deinde lucis interuentu calorem, tum caloris ministerio variarum specierum animantes ex putrescente materia. Ratio discriminis palam est, quia non repugnat, vnam eandemque rem singularem esse principium, siue instrumētarium, siue principale, actionum effectuumque specie differentium, cum tamen repugnet, eandē specie actionem ferri in terminos specie diuersos.

Cur diuinus concursus non sit vbiq; vnus specie.

Rationes vero, quæ probare nitebantur, F determinationem ad gradum naturæ singularis, non esse à causa prima, facile soluet, qui dixerit: ad primam quidem; eiusmodi gradum etiam à causis secundis tribui, vti exposuimus: sed ita, vt illæ ad eum conferendum à prima determinentur. Ad secundam; agentia creata præfinita, concursu primæ causæ determinantis, tendere in singularia per se existentia; quia sic actiones eunt, quibus eiusmodi singularia per se efficiuntur. Ad tertiam,

Gradum singularitatis etiā a causis secundis tribui ur.

tiam: non posse eundem effectum singularem ab eadem causa secunda diuerso tempore, vel à distinctis eodem tempore produci: quia effectus singularis pendet ab hac numero actione, qua gignitur; & hæc actio ab hac numero duratione, in qua elicitur: etsi duratio non conferat illi tanquam vera causa singularitatem, vt supra ostendimus; sed tantummodo sit occasio, conditio, & indicium singularitatis, vt 2. de gener. planius & enucleatius dicetur. Præterea, hic singularis effectus habet necessariam cõnexionem cum sua causa, licet ab ea in actum deduci non possit, nisi accedente diuini concursus præfinitione. Neq; his repugnat, quod Aristoteles ait, de reuocatione particularium effectuum ad particulares, non ad vniuersales causas: loquitur enim de causis vniuersalibus in prædicando, vt de artifice comparatione statuarii, Deus autem non est causa vniuersalis in prædicando, sed in operando, vt ibidem exposuimus.

Effectus singularis pendet per se ab hac singulari actione.

QVÆSTIO XVI.

VTRVMNE RECTE CONCEDATUR, aliquid esse, quod diuina potentia fieri non possit.

ARTICVLVS I.

MVLTA EFFVGERE POTENTIAM Dei ordinariam, nihil absolutam, nisi quod contractionis repugnantiam inuoluit.

Egimus hactenus de concursu Dei secundum ordinariam eius potentiam; nunc de eodem secundum extraordinariam siue absolutam potentiam pauca differemus. Inprimisq; ad explicationem huiusce controuersiæ, quæ cæteris quæstionibus ad diuinam potentiam spectantibus, tanquam fundamentum supponenda est, scire oportet; etsi potentia diuina in se vna ac simplicissima sit; prout tamen rebus efficiendis comparatur, in ordinariam & absolutam diuidi: vt videre est apud D. Thomam 1. p q. 25. art. 5. & in 3. dist. 1. q. 2. art. 3. Gregorium in 1. d. 42. q. 1. Scotum in 1. d. 44. q. 1. Capreolũ d. 42. quæst. 1. art. 1. Anselm 1. part. q. 20. memb. 5. Potentia Dei ordinaria est, quę respicit communem & vsitatum cursum, ordinemq; rebus inditum. Absoluta est eadem diuina potentia, simpliciter ac sine vlla imitatione spectata.

Quæ potentia Dei ordinaria, quæ absoluta.

1. Assertio. Hoc posito sit prima assertio: Multa nequeunt fieri à Deo secundum potentiam ordinariam, quæ secundam absolutam possunt. Hæc assertio probatur quoad priorem partem; quia exempli causa, si ignis idoneæ materiæ apte

A congruenterque applicetur, non potest Deus cum eo non concurrere ad cõburendum: quandoquidem id poscit communis ordinariaque lex, qua rebus creatis eiusmodi concursum exhibet. Quoad posteriorem partem suadetur; quia potest Deus præter consuetum ordinem id cõmune beneficium denegare; vt olim, cum Hebræos pueros in Chaldæorũ fornace seruauit incolumes. Namque, vt Diuus Augustinus libro 26. contra Faustum capite tertio monet:
B disseritque sanctus Thomas prima parte quæst. 105. art. 7. Virtus diuina nequaquam secundarum causarum ordini subiecta est; sed ei potius talis ordo subditur, vt quia à Deo procedat, non necessitate naturæ, sed arbitrio voluntatis. Potuisset enim Deus alium præscribere rerum ordinem: vnde & præter hunc ab ipso constitutum agere potest, cum voluerit, producendo videlicet se solo tam effecta secundorum agentium, quam alia, ad quæ res creatæ pertingere
C non possunt.

2. Assertio. Secunda assertio: Absoluta Dei potentia fieri potest, quidquid contradictionem non implicat. Hæc assertio communi Theologorum Philosophorumque assensu in scholis recepta est, & ab omnibus tanquam irrefragabile axioma inter disputandum conceditur. Probatur autem à Richardo in 1. d. 42. q. 7. quia, vbicunque extrema non includunt repugnãtiam contradictionis, apta sunt, quantum ex parte ipso-
D rum est, per aliquam potentiam coniungi, nisi ex parte potentiæ sit defectus, qui in diuina attributa minime cadit. Idem quoque ostenditur à D. Thoma 1. p. quæst. 25. art. 3. quia esse diuinum, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, est infinitum, minimeque limitatum ad aliquod genus entis, sed in se continens perfectionem totius esse. Vnde quidquid potest habere rationem entis, comprehenditur sub possibilibus, respectu diuinæ potentiæ absolutæ. Nihil
E autem rationi entis opponitur, nisi non ens, seu quod inuoluit esse & non esse simul: ex quo sequitur, ea omnia ac sola, in quibus inest contradictio, absolutam Dei potentiam effugere. Itaque fieri à Deo non potest, vt sex non sint bis tria, quia alioqui essent, & non essent sex: nec item, vt homo non sit animal particeps rationis, quia esset simul ac non esset homo: nec, vt creatura conseruetur sine Deo, quia esset dependens, cum sit creatura, & non esset depen-
F dens ex hypothesi: similiter neque mentiri Deus potest, quia cum sit ipsa veritas, esset Deus ac non esset. Atque hanc rationem D. Dionysius 8. cap. de diuinis nominibus reddit Elymæ Mago, quærenti, quo pacto à nostro Theologo (intelligebat autem D. Paulum) dictum esset, aliquid non posse Deum, si est omnipotens: dixerat enim 2. ad Timoth. 2. Deum se ipsum negare non posse. Nempe inquit, negare se non potest Deus quia se ipsum

Probatio.

Quæ Dei absoluta potentia subiciantur.

ipsum negare, est à veritate cadere: est autem veritas Deus atque ita à veritate cadere, à Deo est cadere. Lege plura in hanc sententiam apud D. Thom. 2. contra gentes cap.25. Altissiodorensem lib. 1.suæ summæ, Magnum Albertum in 1. sent. d. 42. art. 4. & 6. Durandum in 1. d. 42. q. 1. & 2. Heruæum quodl. 4. q. 9.

ARTICVLVS II.

ALIA QVAEDAM AD EANDEM sententiam spectantia.

Diuina potentia non est coarctanda ad angustias nostri intellectus.

EST autem non segniter obseruandum, cum an aliquid diuina virtute fieri possit, inquirimus, negatiuam partem non temere, aut ex intellectus nostri mensura, definiendam esse. Namq; (vt recte ait Diuus Anselmus 2.lib.Cur Deus homo) Multa potest Deus facere, quæ hominis ratio nequit comprehendere, multaq; sunt fidei mysteria; vt incarnatio diuini Verbi, sustentatio accidentium extra subiectum, aliaque eiusmodi; quæ intellectus humanus, nisi cœlesti disciplina sit institutus, negabit posse esse,licet illa reuera nō contra,sed supra lumen rationis sint. Vnde D. Augustinus in illa verba 1. ad Corinth. 1. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi: Sapientiam, inquit, huius mundi fecit Deus stultam, faciendo ac declarando id esse possibile, quod ipsa iudicat impossibile.

Secundo aduertendum est,cum decernimus, non posse aliquid à Deo fieri,id non diuinæ virtutis imbecillitati, sed ipsius rei defectui, & quasi impotentiæ ascribere debere. Namque, vt Hugo Victorius 1. lib. de Sacramentis,parte 2. cap. 22. sapienter & acute disputat, non minus potens est Deus, quod impossibilia non possit: siquidem posse impossibilia, non est posse, sed non posse.Itaque omnia potest Deus,quæ posse potentia est. His similia tradidit D. Ambrosius in c.23. Numerorum ad Chromaticum, D. Augustinus lib. 26. contra Faustum cap. 5. D. Anselmus in Prosologio cap. 7. & hos secutus D. Thomas 1.p. q.25.art.3. vbi admonet, ea, quæ contradictionem inuoluunt, congruentius dici,ipsa ex se talia esse,vt non possint fieri, quam non posse illa Deum facere. Sane vt nemo imbecillum aspectum vocat,qui sonos non videt; nec infirmum auditum, qui colores non audit; cum hæc non pertineant ad eiusmodi facultatum obiecta: ita nec diuina potentia debilis censenda est, quod simpliciter impossibilia præstare nequeat;cum hæc sint extra terminos, atque obiecta executricis potentiæ.

Item D. August. 15. de Trin. ca. 15. & lib. 1. de Symb. ca. 1. D. Anselm. lib. 1. cur Deus homo c. 17.

Tertio, nec illud omittendum est, quod iam ex dictis facile quiuis intelliget; nimirum, licet potentia diuina infinita sit, non propterea admitti debere,posse Deum ex se id, quod simpliciter impossibile est, producere. Et enim cum

A productiuum & producibile (liceat enim ita loqui) sese mutuo respiciant, nec aliquid dicatur productiuum, nisi eius quod producibile est; si Deus ex se esset productiuus alicuius impossibilis, iam impossibile possibile foret.

QVÆSTIO XVII.

B

VNDE PROVENIAT, VT ALIquid diuina virtute possit aut non possit fieri.

ARTICVLVS I.

ENODATIO PROPOSITAE difficultatis.

LIbet adhuc plenioris doctrinæ gratia scrutari diligentius, quo ex fonte oriatur, vt aliquid à Deo factibile sit,aut non sit. Quam dubitationem pertractat Henricus Gandauensis quodlib. 8. quæst. 3. Scotus in 1.d.43.quæstion. 1. Bassolius d. 42. quæst. 2. Omissis controuersiis dicimus, producibilitatem esse actionem, consequentem naturam entis veri, eo modo quo risibilitas consequitur hominis naturam. Quare vt essentia hominis causa est ratiove interna, cur homo sit risibilis; ita & natura cuiusque rei est causa, seu ratio interna cur produci queat. Quia vero producibile importat ordinem ad productiuum (nihil enim dicitur producibile, nisi quia ab aliquo productricem vim habente effici potest) inde est, quod nihil censetur producibile, nisi primo quidem per ordinem ad Deum, qui est prima causa efficiens rerum omnium; deinde per habitudinem ad agens creatum, à quo, Deo pariter concurrente, produci potest. In idem recidet, si quis dicat, causam seu rationem cur aliquid produci queat, esse negationem repugnantiæ terminorum; qualis negatio cernitur, verbi gratia, inter lapidem & candorem, non tamen inter lapidem & particeps intellectus. Nam ratio,cur inter hos terminos, non tamen inter illos, prædicta repugnantia vertetur,est; quia horum, non illorum, natura eiusmodi est, vt eam sequatur producibilitas, siue aptitudo, vt inuicem coniuncti produci valeant.

C

D

E

F

Dubitatio.

Responsio.

Creaturæ relata transcendentia ad Deum.

Si quis autem petat, num ipsa natura terminorum secundum se sumpta, sublata omni existentiæ consideratione, aliquam habeat vlteriorem causam, ad quam referatur? Respondemus habere, nempe Deum siue essentiam diuinam, quæ vt est fons & mensura totius esse, ita vnumquodque ens ab ea dependet, tanquam adumbrata quædam illius similitudo. Ideoque creaturæ dicuntur à Philosophis relata transcendentia comparatione Dei:

ne Dei: quod fieri non poſſet, niſi ſecundum ſuam eſſentiam à Deo penderent. Ea eſt enim relatorum tranſcendentium conditio, vt pendeant eſſentialiter ab eo, ad quod referuntur. Porro pendent creaturæ ſecundum ſe à Deo, vt à cauſa exemplari, ſeu quoad diuinas ideas: non quidem practicas, (etenim vt hæ ad artem diuinam, & ad actionem ſpectant, ita creaturæ præciſe, ſecundum ſuas eſſentias, abſq; vllo reſpectu ad exiſtentiam, conſideratæ, ab ipſis non pendent) ſed ſecundum ideas ſpeculatiuas, quæ artem potentiamq; diuinam executiuam noſtro intelligendi modo antecedunt. Nec mirum cum diuina eſſentia in illo priori perfectiſſimã rationem totius eſſe obtineat, reſque omnes vt abſolutiſſimum ſpeculum repræſentet, & ſecundum ſuos gradus partim formaliter, partim eminenter, contineat: atque ideo in prioritate illa non inchoate duntaxat, vt quidam volunt, ſed abſolute perfecteque imitabilis iam ſit à creaturis: in qua imitabilitate, prout obiicitur diuino intellectui, idearum ratio potiſſimum conſiſtit.

De ideis ſpeculatiuis conſule Henricum quod lib. 8. quæſt. 1.

His adde, non modo ſimplices terminos, ſed eorum etiam ſempiternas connexiones, habere neceſſariam dependentiam ab eſſentia diuina, vt ab ipſarum cauſa ſuo modo: quia quidquid terminorum cauſa eſt, cenſetur etiam cauſa earum affectionum, quæ terminis neceſſario conueniunt: quo pacto ſe habent prædictæ connexiones, ſiue accipiantur fundamentaliter, & vt ſunt negationes diuerſitatis prædicatorum à ſubiectis (licet ita ſumptæ, vt non habent entitatem, ita nec cauſam, niſi admodum improprie; videlicet quatenus eorum conditio fert) ſiue formaliter, quo pacto ſunt reſpectus quidam identitatis vnius cum altero, vt ſupra docuimus; qui reſpectus, etiam quoad eam entitatem rationis quam ſortiuntur, ſuo modo adumbrationes quædam ſunt, quanquam obſcuriſſimæ, primi ac diuini eſſe.

Sempiternæ connexiones pendent ab eſſentia diuina.

Ex dictis habes, cauſam rationemve internam, cur vnumquodque ſit producibile, eſſe ipſam naturam terminorum: cauſam externam actiuam, à qua poteſt effici, & in ordine ad quam producibile nuncupatur, eſſe poteſtatem diuinam rerum omnium effectricem, itemque virtutem cauſæ creatæ (niſi ſit res quæ ſecundorum agentium facultatem omnino excedat) vltimam vero cauſam, externam etiam in quam, vt in fontem & menſuram totius entitatis ſit reſolutio, eſſe diuinam eſſentiam eo quo diximus, modo ſpectatam. Hinc non difficile erit à diſſimili intelligere, cur aliquid à Deo effici non poſſit: eſt enim interna cauſa ipſa natura terminorum, quam ſequitur repugnantia, ne inuicem coniungi poſſint quæ repugnantia ex eo oritur, quod tales termini à veri & primi eſſe participatione omnino abſint.

Reſponſio ad quæſtionem.

ARTICVLVS II.

DVBITATIONES CIRCA ſuperius dicta.

Circa ea, quæ ſuperius ſtatuimus, nonnullæ occurrunt dubitationes. Prima eſt, quod ſecundum Peripateticam doctrinam aſſerendum videatur, omnia, quantumlibet contradictionis repugnantiam inuoluant, poſſe à Deo fieri, vno tantum excepto: quandoquidem Ariſtoteles 6. Ethic. c. 2. laudat ſententiam Agathonis, aientis vno tantum carere Deum; videlicet, quod non poſſit facere, vt id, quod præteriit, non præterierit. *1. Dubium.*

Secunda: Quonam pacto creaturæ ſint relata tranſcendentia, comparatione eſſentiæ diuinæ, ſecundum rationes ideales ſpectatæ: cum omnia relata tranſcendentia definiantur per habitudinem ad ea, quæ reſpiciunt; vt materia per habitudinem ad formam, potentiæ ad ſua obiecta: & tamen creaturæ non ſoleant à Philoſophis definiri per reſpectum ad eſſentiam diuinam, vt ex vulgatis earum definitionibus palam eſt. *2. Dub.*

Tertia: Num creaturæ, ſecundum ſuam eſſentiam præcisè ſumptæ, ſolummodo pendeant à Deo, vt ab archetypo ſpeculatiuo, & menſura totius eſſe; an etiam vt à cauſa efficiente, finali, & exemplari practica: ſicuti quidam noſtræ ætatis excellenti ingenio & doctrina Philoſophi arbitrantur. Nam quod etiam hoc poſteriori modo pendeant, hiſce argumentis videtur concludi. Non magis pendet accidens à ſubſtantia, in genere cauſæ ſubiectiuæ & materialis; quam creaturæ à Deo, in genere cauſæ efficientis: (idem intellige de aliis duabus cauſis) ſed dependentia illa eſt eſſentialis: ergo & hæc. Maior probatur: quia inde colligimus, accidens pendere eſſentialiter à ſubſtantia, quod ſine illa eſſe nequeat: at multo minus creatura ſine Deo cohærere poteſt. Secundo idem confirmatur: quia ens ſecundum ſuam eſſentiam definitur id quod exiſtere in rerum natura poteſt. Quare cum nihil dicatur poſſe exiſtere, niſi comparatum ad ſuum efficiens, ſequitur omne ens habere eſſentialem ordinem ad Deum, vt ad cauſam efficientem. *3. Dub.* *1. Argum.* *2. Argum.*

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM DVBITATIONVM explicatio.

PRopoſitæ dubitationes ita diluendæ ſunt. Ad primam dicendum: in primis Ariſtotelem non cognouiſſe extraordinariam, ſiue abſolutam Dei potentiam, imo nec de ordinaria recte ſenſiſſe: cum putarit: Deum agere neceſſitate naturæ, vt † alibi oſtendemus. Dein-

Reſponſio ad 1 dub.

† Lib. [illegible] huius operis, c. p. 2. q. 5. art. 2.

de, Agathonis dictum non in tota eius amplitudine approbasse, vt reuera approbandum non est, sed qua ex parte præteritum nullo modo infectum reddi posse asserebat.

Ad 2. dub. Ad secundum: creaturas, si quatenus entia sunt spectentur, non nisi per habitudinem ad Deum, vt est causa prototypa totius esse, omnino distincte ac perfecte intelligi & definiri posse: nec mirum, quod in vulgatis definitionibus nulla Dei expressa mentio habeatur. Nam primum generalis conceptus entis in commune ad solum Metaphysicum pertinet; vt in proœmio huius operis docuimus. Deinde, ipse Metaphysicus, licet essentias persequatur, vsq; ad dependentiam à prima causa; raro tamen definitiones omnibus numeris absoluit, ac perficit: vnde nec in iis primā causam solet exprimere.

Generalis conceptus entis pertinet ad primum Philosophum.

Ad 3. dub. Tertia plus habet difficultatis; neq; inficiamur, admodum probabilem esse Philosophorum opinionem, quam inibi retulimus. Verum, quia opposita & nobis & plerisque aliis verisimilior videtur; dicimus, creaturas, vt quidem producibiles sunt, importare necessariam habitudinem ad productiuum, hoc est, ad Deum, & alias causas effectrices, in quibus virtute cōtinentur; vt fuit à nobis superius declaratum. Verum, quia producibilitas non est ipsa creaturarum essentia; sed affectio eam consequens: siquidem ante considerationem potentiæ diuinę exequutiuæ iam res habent, quod sint entia, qui iam sunt imitationes primi ac diuini esse: consequens fit, vt res, secundum suas naturas præcisè spectatæ, non habeant essentialem ordinem ad Deum, vt ad causam efficientem, vel finalem, aut etiam exemplarem practicam. Namque harum omnium causalitates se mutuis officiis comitantur; quandoquidem finis allicit, efficiens agit propter finem; item efficiens, si intellectu præditum sit, proponit sibi exemplar, quod imitetur, ipsumque exemplar eius actionem dirigit.

Mutui officiorum nexus inter causas.

Solut. 1. arg circa 3. dub. His positis, ad primum argumentum pro contraria opinione, neganda est maior propositio, & ad eius confirmationem dicendum; non ex eo colligi, accidens pendere essentialiter à substantia, quod sine illa esse nequeat: multa enim pendent essentialiter ab iis, sine quibus esse possunt; multa nequeunt esse sine iis, à quibus non essentialiter pendent. Pro prioribus exemplum sit cōceptus rosæ, qui cum à rosa speciem capit, ab ea secundum suam essentiam dependet, vt à causa formali extrinseca: & tamen non existente rosa existit. Pro posterioribus sit lux, quæ nisi actu à luminoso conseruetur, euanescit; & tamen non pendet ab illo quoad essentiam, vt est communis Philosophorum opinio. Causa igitur, cur accidens pendeat essentialiter à substantia in genere causę subiectiuę, est, quia accidens secundum suam naturam est habitudo, siue respectus transcendens ad substantiam,

A quod non conuenit rebus creatis comparatione Dei, vt triplicem illam causalitatem subit. Ad secundum respondendum: cum ens definitur id, quod potest existere, non definiri per essentiam, sed per affectionem, quæ essentiam consequitur: quemadmodum illa substantiæ definitio, substantia est ens per se existens, non traditur per quidditatem substantiæ, sed per proprietatem quandam eius comitem, ac si diceretur, substantia est res, habens quidditatem, B cui debetur, vt in alio non insit: quod annotauit D. Thomas 4. Sent. d. 12. q. 1. art. 1. ex Auicenna in sua Metaph.

Solu. 2. Arg.

QVÆSTIO XVIII.

VTRVM ACCIDENS ATTINGAT productionem substantialis formæ, an non?

C ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHOrum sententiæ.

In hac controuersia duę sunt extremę sententiæ. Prior est quorundam recentium Philosophorum, & aliorum quos in 7. lib. Metaph. qu. 7. Socrates refert, asserentium; formam substantialem rei generantis, nullum actiuum influxum generationi, aliisve actionibus obeun-D dis, impendere: solaq; accidentia propria virtute, & vt principes causas, generare substantiam. Id quod hac potissimum ratione confirmant: Calor, verbi gratia, seposito omni concursu formæ substantialis, habet ex se vim calefaciendi, generandiq; ignem: ergo forma substantialis nullo pacto ad id actiue concurrit; alioqui efficeret natura pluribus, quod efficere paucioribus valet. Probatur assumptum: quia aqua calida manum calefacit, & ferrum ignitum cale-E faciendo generat ignem; quæ actiones cum à forma aquæ & ferri alienæ sint ac peregrinæ, necessum est, vt solius caloris vi administrentur. Huc pertinet, quod si calor intensus extra materiam in quantitate diuinitus seruetur, non modo stupam calefaciet, sed etiam igniet, nulla interim ad id forma, cum nulla ibi esse ponatur, influxum adhibente.

1. Opinio.

Eius confirmatio.

Posterior sententia huic aduersaria est. Scoti in 1. dist. 37. q. 1. & in 4. dist. 12. quæst. 3. Du-F randi ibid. q. 2. & in 2. d. 1. q. 4. Ochami in 2. q. 23. & aliorum; quam etiam pulcram & subtilem vocat Iandunus 1. de Anima q. 8. Hi censent, accidens neq; vi propria, neq; vt substantiæ instrumentum, effectionem substantiæ attingere; sed materiam duntaxat aptam idoneamque reddere, vt in eam substantia rei generantis formam substantialem immediate producat. Videtur autem posse id hisce argumentis ostendi. Nihil vltra suum gradum aut speciem agit: sed

2. Opinio. Item Bassolij in 4. d. 12. q. 2. Burg in 1. a. 3. q. 1 Baconus in 1. d. 37. quæst. 1. art. 1. 1. arg. pro 2. opinione.

ſed ſubſtantia altiorẽ naturæ gradum obtinet, quam accidens: non poteſt igitur ſubſtantia ab accidente effici. Quod ſi quis occurrat, accidens non ſua, ſed ſubſtantiæ vi ſubſtantiam gignere, cuius oppoſitum ratio non probat contra obiicitur. Namque aut vis illa, influxuſve ſubſtantia, accidens eſt, aut ſubſtantia. Non ſubſtantia, vt patet: ſi accidens, eadem exiſtit difficultas & in infinitum quæſtio abibit. Ergo nec eo pacto dicendum eſt, ab accidente ſubſtantiam effici.

Præoccupatio.

B Secundo: In generatione vniuoca, qualis eſt, exempli cauſa, ignis ab igni productio, oportet formam rei genitæ conſimilem eſſe formæ generantis: atqui forma ignis non eſt accidenti conſimilis, ſed ſubſtantiæ: non ergo ab accidente, ſed à ſubſtantia generatur.

2. Argum.

Tertio: Subſtantia poteſt eſſe immediatum ſuæ actionis principium: ergo nihil impedit, quominus ſubſtantia ſubſtantiam immediate producat, atq; adeo inſtrumentariam accidentium vim ad id neutiquam aſciſcet. Probatur C antecedens: quia vel ita agere eſt infra, vel ſupra dignitatem ſubſtantię. Non infra; cum conueniat Deo: non ſupra, cum competat accidentibus, vt calori qui immediate calefacit. Non eſt igitur, cur negari debeat, ſubſtantiam immediate operari.

3. Argum.

Quarto: Vel actio, qua forma ignis producitur, immediate egreditur à calore tantum: vel à calore & ſiccitate, cæteriſque accidentibus, quibus materia diſpoſita fuit: vel proxime à ſola forma ſubſtantiali ignis generantis. Non à D calore tantum; cum præparatio ad formam non in eo duntaxat conſiſtat. Non ab omnibus accidentibus, quæ materiam ad ſuſceptionem formæ exornarunt; cum vna ſimplex actio à multis principiis immediate elici non poſſit. Igitur à ſola forma ſubſtantiali generantis: atq; adeo nullum accidens productionem ſubſtantię efficienter attingit.

4. Argum.

E

ARTICVLVS II.

STABILIVNTVR DVAE ASSERtiones, quibus proximi articuli ſententia confutantur.

NEutra earum opinionum, quas retulimus, nobis probatur; ſed alia inter vtramq; media, quæ aliquot aſſertionibus explicanda eſt. F Prima ſit: non recte ſentiunt, qui negant formam ſubſtantialem ad actiones ſuas obeundas actiue influere. Quæ ita probatur: Agere, vna eſt è pręcipuis rerum naturalium affectionibus: adeo vt communi Philoſophorum aſſenſu dixerit Ariſtoteles 2. de Cœlo, cap. 3. text. 17. vnumquodq; ſuæ operationis cauſam eſſe: Par eſt igitur, ac naturæ ordini conſentaneum, vt actio in ipſa rerum ſubſtantia cauſam habeat, à qua dimanet: hæc autem ſubſtantia non poteſt eſſe materia, quæ nullam effectricem vim poſſidet: eſt igitur forma.

1. Aſſertio.

Conſule D. Thom. 3. cõt. gentes, c. 69.

Secundo: Actio ſequitur eſſe: ergo idem erit primarium eſſendi & agendi principium: at forma ſubſtantialis eſt primarium ac principale principium eſſendi. Vnde ab Ariſtotele hoc in libro, cap. 3. text. 28. dicitur ratio ipſa quidditatis. Erit igitur prima origo, & quaſi fons, è quo rei naturalis actio proficiſcatur.

Idẽ eſt primarium eſſendi & agendi principium.

Tertio: Nulla cauſa poteſt effectum nobilioris notæ vi ſua edere; atqui ſubſtantia eſt nobilior accidente: ergo nullum accidens vi propria ſubſtantiam gignet, ſed vt inſtrumentum præſtantioris agentis, id eſt, formæ.

Poſtremo, confirmatur eadem ſententia teſtimoniis Ariſtotelis; qui formæ ſubſtantiali diſertis verbis efficientiam attribuit. Namq; 7. huius libri, c. text. 71. docet cauſam formalem, finalẽ, & efficientem, nonnunquam in eandem rem incidere, vt in generatione equi. Et 2. de Ortu & Interitu, cap. 9. text. 52. aſſerit, materiæ eſſe pati, formæ vero agere. Et ibid. text. 53. eos reprehendit, qui omnem actionem è ſolis qualitatibus educebant. Et 2. de Anima, cap. 4. text. 36. & 37. ſtatuit animam eſſe effectricem cauſam, vnde motionis principium emergit.

Eadem forma ad tria cauſarum genera pertinere poteſt.

Secunda aſſertio: Nulla ſubſtantia creata ſine inſtrumentaria accidentium ope ſubſtantialem formam inducit. Hæc eſt D. Tho. 1. part. q. 77. art. 1. Auerroes 12. Metaph. comm. 18. Henrici Gandau. quodlib. 14. q. 1. Ægidii Romani quodlib. 3. q. 1. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. art. 2. aliorumq; complurium. Suadetur autem, primum; quia (quantumlibet aduerſariæ partis actores contradicant) nulla ſubſtantia creata eſt immediatum agendi principiũ: videlicet, quia ſicut agere ſine dependentia ab alio priori, proprium eſt primæ cauſæ ita eidem tantum conuenit agere more principalis agentis, ſine dependentia ab alio poſteriori, hoc eſt, abſq; interuentu alterius, per quod in effectum influat. Item, quia forma agentis ita ordinatur immediate adeſſe, vt indiſcriminatim ſe habeat ad hanc & illam operationem, niſi ab accidentibus, quorum miniſterio vti debet, determinetur. Vnde eſt, quod natura tantam agentium qualitatum varietatem & apparatum ſubſtantiis attribuit. Deinde, quia (vt Auerroes lib. 7. Met. com. 22. & 31. & lib. 12. com. 18. recte ait) eiuſdem eſt, materiam præparare, & formam inducere. Quare cum non ſola rei generantis ſubſtantia, ſed accidentia quoque, materiam præparent, etiam accidentia ſuo modo formam inducent. Præterea; quia cum ſubſtantia effectrici accidentium ope, ad alias actiones perficiendas vtatur, conſentaneum videtur, vt eandem opem ad ſubſtantiæ generationem adhibeat. Huc pertinet illud Ariſtotelis 4. cap. lib. de Senſu & ſenſili. Nihil, quatenus ignis, aut aqua, aut quidpiam aliud agere, aut pati natum eſt; ſed quatenus contra-

2. Aſſertio.

Pro iſtiuſmodi pronuntiato lege differentem Capr. in 1. d. 3. q. 3. ar. 2. & in 4. d. 12. q. 1. art. 5.

Cur natura ſubſtantiis qualitates attribuit.

A trarietatem subeant, eatenus agunt, patiunturque. Hoc est, nulla res naturalis propriam elicit actionem immediate ex sua forma substantiali, vt principio agendi; sed ex contrariis qualitatibus, vt ignis & aqua ex calore & frigore. Vnde colligit Alexander, ignem non qua calidus est actionem edere, Stoicam esse, non Peripateticam sententiam.

ARTICVLVS III.

ALIAE ASSERTIONES, QVIBVS tota quæstio profligatur.

3. Assertio.

Eius auctores.

Tertia assertio sit: Accidentia facultate propria, siue vt principes causæ, non attingunt substantialis formæ productionem, attingunt tamen virtute substantiæ. Hæc ex superioribus colligitur, asseriturq; à D. Tho. 3. contra Gentes, cap. 69. & 3. part. quæst. 77. art. 3. Magno Alberto in 2. dist. 12. artic. 12. Ægidio in Theorematis, propos. 43. & lib. 2. Hexam. cap. 11. Paludano in 4. dist. 12. quæst. 4. Maiore q. 1. Richardo in 3. principali, quæst. 2. Argentinate quæst. 1. Hispalensi quæst. 1. art. 3. Ferrariensi 4. contra Gen. cap. 66, aliisq; compluribus. Probatur autem quoad priorem partem; quia si accidens vi propria, seu vt princeps causa, substantialis formæ productionem attingeret, vel id præstaret vt agens vniuocum, vel vt æquiuocum. Non vt vniuocum; quia non eiusdem rationis ac speciei cum effectu. Non vt æquiuocum; quia alioqui esset excellentioris naturæ, quam substantia. Non potest igitur accidens facultate propria substantialem formã gignere. Secundo: quia si accidens ea vi præditum esset, vel eandem haberet forma substantialis, quod superuacaneum foret; vel ea careret, quod supra refutauimus.

Capr. in 4. d. 12. q. 2. Caiet. 1. p. q. 54 artic. 3. Zimara in Theor. propos. 122. Toles. 2. de Anima, qu. 3. art. 1.

Corpora cœlestia & imperfectas animantes procreent.

Posterior pars hunc in modum ostenditur. Corpora cœlestia procreant in sublunari mundo, & ex putrescente materia, imperfecta animalia, vt ranas & mures, aliasq; id generis bestiolas; non possunt autem eas producere, nisi per instrumentariam operam qualitatum, quas ab se demittunt; alioqui agerent primo in remotum, quod fieri posse negat Arist. 7. huius operis libro, cap. 2. text. 10. Igitur cœlestes illæ qualitates, productionem substantiæ efficienter attingunt. Idem comprobat aliorum animantium generatio; in qua semen quasi parentis vice fungens, per vim formatricem sibi inhærentem, paulatim membra effingit, ac stato tempore animã vegetatricem, deinde sentientem profert, quam certe nõ proferret, nisi eiusmodi vis instrumentum esset generantis. Denique pro eodem facit, quod radii Solis, in speculo concauo reflexi, ignem edunt, non aliter, quam virtute Solis, in quo omnes elementorum formæ eminenter insunt.

4. Assertio.

A Quarta assertio: Accidentia virtute substantiæ productionem substantialis formæ attingere, non est aliud, quam accidentia esse virtutem instrumentariam substantiæ principaliter operantis. Pro explicatione huiusce assertionis haud ignorandum est, multos è schola D. Tho. in ea opinione esse, vt putent deriuari à substantiis ad accidentia, per quæ operantur, virtutem quandam, non stabilem, sed traiectitiam, adumbratum ac velut intentionale esse substan- B tiæ in se continentem: quę virtus re quidem ipsa accidens, potentia vero & efficacitate substantia fit. Atq; huiusmodi virtute perfusa quodammodo & corroborata accidentia, vltra vires suas ad substantiam generandam excitari inquiunt. Hæc sententia, etsi patronum habere videatur D. Tho. 3. p. quæst. 13. art. 2. & in 4. d. 1. quæst. 1. art. 4. & quæst. 3. de Potent. art. 7. acriter impugnatur à Scoto in 4. d. 1. quæst. 5. & Durando ibid. q. 4. Ac non etiam parum veC risimilis videtur, sicuti iam antea explicuimus, cum de concursu causę primę cum agente creato disputaremus. Auget enim res sine necessitate, cum substantiæ per sola nuda accidentia, vt per sua naturalia instrumenta absque illa aduentitia virtute, quam fingunt, generationem substantiæ exequi valeat. Præterea, cum ea virtus adhuc intra accidentium cancellos maneat, nihilo satis fit magis iis, qui contendunt, non posse accidens ad generandam substantiam D promoueri.

Opinio Thomistarum.

Parum probabilis.

Itaque rectius philosophari eos arbitramur, qui volunt, cum accidentia virtute substantiæ formam substantialem gignere perhibentur, accipiendum id esse intransitiue, hoc est, idem valere, ac si diceretur esse ipsa virtus substantiæ generantis: quandoquidem accidentia, vt sunt entia alterius, & non à se, sed à substantiis suum esse habent; ita eorum vis non tam ipsorum, quam substantiæ vis est. Cur igitur (rogabit aliE quis) calor ignis ignem, non carnem, animalis calor carnem, non ignem generat, si neq; hic ab animalis forma, neq; ille à forma ignis virtutem aliquam aduentitiam sibiq; superadditam ad hoc potius quam illud progignendum, mutatur? Nimirum, quia productio caloris ab igne coniuncta est cum productione siccitatis, & aliarum qualitatum, quæ materiam ad ignis formam preparant, ac determinant, similiterq; calefactionem ab animalis calore, in materiam à F limenti inductam, comitantur alterationes aliæ, quibus materia ad formã carnis disponitur, definiturq;. Quod si fieri posset, vt exempli gratia, alimentum calore duntaxat (etsi hic inter alias quatuor primas qualitates præcipuus nutritionis opifex sit) ab animali afficeretur, haud dubie non gigneretur ex eo caro; cum planum sit, materiam perfectamque præparationem ad eam generandam, multorum accidentium coitu & temperationi contineri. Quod

Quid sit accidentia virtute substantiæ producere formam substantialem.

Dub.

Respon.

Calor præcipuus opifex nutritionis.

Quod similiter de aliarum generabilium substantiarum ortu, pro modo cuiusque pronunciandum erit.

...ssertio.

Quinta assertio. Accidens non potest virtute propria illud accidens producere, sed tantum virtute substantiæ. Ab hac propositione dissentit Scotus in 4. dist. 12. q. 3. Ægidius in theoremati propositione 43. & pleriq; alii, ea potissimum innixi ratione; quia ex eo, quod, verbi gratia, calor alium calorem vi sua gignat, non iccirco aget vltra propriam speciem. Quare nõ est, cur hoc ei denegandum videatur. Cæterum nostra sententia verisimilior est, magisque Philosophica, quam statuit D. Thom. in 1. dist. 3. q. 4. art. 3. Nam cum vnumquodq; vt se habet ad esse, ita ad operandum: sicut accidens non per se, nec virtute sua est, sed substantiæ; ita nec sua sed substantiæ virtute operatur: non quia calorem efficiendo aliquid se nobilius produceret, sed quia vi propria agendo naturæ suæ modum excederet.

...ra Scoto & alios. *...nitur D. Thom.*

ARTICVLVS IV.

RESPONSIO AD ARGVMENTA, *quibus prima opinio, initioque quænis proposita, nitebatur.*

Qvoniam ex iis, quæ hactenus disseruimus, constat, primi articuli sententias à veritate aberrasse, earum argumenta diluenda à nobis hoc loco sunt. Atque in primis illud, quo omnem concursum actiuum substantiali formæ adimebat, sic explicabitur. Cum aqua calida manum calefacit, eiusmodi actio, (vt probat argumentum) non oritur à forma substantiali aquæ: tribuenda tamen est tum ipsi aquæ calidæ, tum calori, tum substantiali formæ ignis, tum deniq; igni, alio & alio modo. Aquæ calidæ, vt supposito immediato, quod secundum formam caloris, quam sustentat, calefacit. Calori, tanquam proximo principio, & ratione formali calefactionis, quod tamen non propria, sed ignis virtute agit. Formæ substantiali ignis, vti principio principali actiuo, à quo in aquam calor defluxit, quodque in eodem calore, vt in sua virtute operatur. Denique igni, tanquam præcipuo agenti, quod mediate mediatione suppositi, sed immediatione virtutis eam calefactionem exhibet.

Actio aquæ calidæ calefacientis manum explicatur.

Id quod de actione aquæ calidæ manum calefacientis diximus, pari ratione asserendum est de actione, qua ferrum ignitum stupam gignit; nisi velimus (quod quibusdam placet) non ferrum ipsum calore affectum, sed ignis scintillulas emicantes, ex particulis ferri in ignem conuersi, stupã incendio corripere. At enim si ignis productio a ferro ipso, vi cohibiti in eo caloris exerceatur, ascribenda erit ea productio ferro,

Actio ferri igniti.

A vt supposito immediate agenti per calorem, quem sustinet: calori tanquam rationi formali calefactionis, cæteraq; similiter, vt de aqua calida dicebamus. Nisi quod discrimen illud, præter alia, cernitur inter generationem ignis ab igni, & eam quæ à ferro candenti est: quod hæc non fit à forma ferri, nisi quatenus vna cum materia calorem sustinet, atque adeo denominatiue duntaxat; illa vero fit à forma ignis elicitiue; non quidem per aliam actionem distinctam ab ea, qua calor operatur, sed per vnam B eandemque; alioqui haberet etiam suppositum ignis aliam actionem diuersam ab actione formæ, siquidem vt forma per calorem, ita suppositum per formam.

ARTICVLVS V.

ENODATIO DVBII CIRCA *actionum caloris extra subiectum.*

C Qvod attinet ad calorem, si extra subiectum diuina virtute ponatur, quærat aliquis, num is agere queat, ignemq; producere. Nam quod nequeat, hoc argumento videtur ostendi. Non plus repugnat agere ignem in materiam quantitate affectam, sed formæ substantialis adminiculo destitutam, eiq; formæ actum inuehere; quam calorem per se cohærentem ex arte ignem generare: sed illud ita repugnat, vt D neutiquam possit fieri: ergo & hoc. Probatur assumptio; quia cum calor calefactioque sint actus secundus, & hic naturæ ordine actum primum supponat; vtiq; non videntur posse recipi in materiam exutam substantiali forma, quæ est actus primus eorundem.

Supposit & formæ eadẽ actio.

Asserendum tamen est, calorem intensum extra substantiam, sed tamen in quantitate existentem (sine quantitate enim non dabitur mutuus contactus, quem ad eiusmodi actiones natura requirit) posse ignem generare; cum E non sit negandum, in diuina Eucharistia species vini consecrati, quæ extra substantiam consistunt, iniectam aquam in vinum posse conuertere. Nec ratio in contrariũ adducta quicquam negotii exhibet. Etenim sicut in prædicto mysterio, species consecratæ aduentitia accidentia per se recipiunt, quamuis nulla ibi substantialis forma præsit: ita materia prima interuentu solius quantitatis summum calorem recipiet. Ni- F mirum illa actus secundi à primo dependentia neutiquam essentialis est; sed Physica duntaxat, quam diuinitus compensari posse, Eucharistiæ miraculo docemur.

Actio caloris summi extra subiectum.

De hac re D. Th. 3. p. q. 77. art 3. & in 4. dist. 12. aliiq; Doct. ibid.

Actus secũdi a primo qualis depẽdentia.

Proposita dubitatione hunc in modum explicata, ad argumentum, quod illius occasio fuit, respondemus; summum calorem extra subiectum cohærentem, non propria facultate ignem generaturum, sed substantiæ, nempe ignis, cuius ille instrumentaria vis est. At cuius-

Altera dubitatio. nam ignis; nempe eius, in quo prius extiterat, si iam antea in subiecto erat. Quod si in nullo fuerit, sed denuo producatur; erit fortasse qui dicat referendam tunc eam generationem ad aliquem ignem, indeterminate ac vage sumptū.

Responsio. Verum id facile coarguetur: cum determinatus effectus certas ac præfinitas causas habere debeat. Spectabit igitur ea generatio, tanquam ad principem causam secundam, ad eum ignem, cui eiusmodi calor naturæ distributione debetur. Namq; vt omnes ignes, quos creare Deus potest, certum sibi calorem singularem, quo conseruentur, & actiones suas administrent, Physica necessitate deposcunt, (cum istiusmodi singulares affectiones singularium naturarum appendices, & quasi corollaria quædam sint) ita quiuis calor summo gradu intensus, aliquem certum ignem à Deo creabilem necessario respicit; sicuti & quilibet alius effectus naturalis, certam habet causam effectiuam singularem, à qua dependeat, vt lib. 5. Metaphys. patebit.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTORUM pro secundæ opinione.

EÆ vero rationes, quæ suadere nitebantur, accidentia nullo pacto substantiam producere, ita diluentur. *Solut. 1.* Ad primam dicendum erit cum D. Thoma 2. contra gentes, cap. 21. & de veritate quæst. 27. art. 4. nihil vltra suum gradum aut speciem quicquam moliri posse propria virtute; posse tamen virtute nobilioris agentis, quomodo accidentia, non sua, sed substantiæ virtute, substantiam gignunt. *Solut. 2.* Ad secundam; formam substantialem eius, quod vniuoca generatione producitur, non oportere similem esse formæ proximæ, qua generans vt instrumento vtitur, sed primæ ac substantiali formæ ipsius generantis. *Solut. 3.* Ad tertiam negandum est, quod assumitur: tametsi à nonnullis concedatur. & ad eius probationem dicendum cum Caietano, ad art. 3. quæst. 54. primæ partis, tripliciter posse rem aliquam esse principium productiuum actionis; videlicet proximum & non principale, principale & non proximum, proximum & principale simul. Porro esse principium primo modo, infimæ notæ est; ideoque accidentium naturæ congruit. Esse principium secundo modo, medium quid censetur; atque ita creatæ substantiæ accommodatur, quæ inter primam formam siue actum purum, id est, Deum, & inter accidentia, medium locum obtinet. Denique, esse principium tertio modo, supremam infinitamque arguit perfectionem, (vti superius diximus, & idcirco primæ duntaxat causæ conuenit, quæ neque medio, neq; aliena

Tripartita varietas principiorum actiuorum, Vt à Rich. 1. sent. 2 p. d. 3 in 2. prin. q. a Gulielmo Parisiensi in li. de Trinit.

A virtute ad operandum eget. Ex quo patet, cur nulla substantia creata, sine interuentu accidentium, formam substantialem in materiam inducat.

Ad quartam, quæ non mediocriter fauet opinioni existimantium, generationem non veram esse actionem, sed terminum duntaxat alterationis præeuntis, dicendum est, ignis generationem non à calore tantum elici, sed communiter à cæteris accidentibus, quæ ignis formam inducunt: nec esse absurdum, vnam eandemq; actionem à multis instrumentariis principiis, quatenus omnia materiam ad vnam formam præparant atq; ordinant, proficisci. Intellige autem oriri ab iis accidentibus generationem, non quasi ea tunc existant (omnia namq; vt in primo de generatione statuimus, pariter cum re corrupta ipso generationis momento intereunt) sed quia, cum non nisi per accidens, vtpote alterius occasu occidant, perinde sese ad generationem eliciendam habent, ac si etiam tunc in rerum natura permanerent. Quæ de re suo loco plenius ac planius. *Solut. 4.*

B

C

QVÆSTIO XIX.

VTRVM EX OMNIBVS ACCIdentibus solæ qualitates agendi vim habeant.

D

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENdere videantur, aliis quoque accidentibus eam vim inesse.

QVoniam proxima quęstione statuimus accidentia, tanquam substantiarum instrumenta, productionem formarū substantialium attingere, proindeq; agendi vim habere: proximum est vt scrutemur, num ea vis solis qualitatibus, (vt est communis philosophantium vox) an aliis quoque accidentibus competat. Nam quod aliis etiam conuenire asserendum sit, hisce argumentis videtur confici.

E

Quicquid ab intellectu nostro percipitur, concurrit actiue per suam speciem ad intellectionem & verbum; tanquam parens per seminariam virtutem ad gignendam sobolem: sed accidentia aliarum categoriarum percipiuntur à nostro intellectu, vt planum est: igitur ea omnia aliquam agendi vim possident; cum instrumenti actio principali agenti ascribatur, ab eoque deriuetur. *1. Argum. Lege D. August. 15. de Trin. c. 26.*

F

Deinde, teste Aristot. lib. 2. de Cœlo, cap. 3. text. 17. & 1. Ethic. cap. 7. Vnumquodq; est propter suam operationem, alioqui frustra esset: Igitur nihil est in natura rerum, quod omnis actionis expers sit. Corroboraturque argumentum: quia sicuti optimum & industrium patrem- *2. Argum.*

tremfamilias decet curare; ne quid domi suæ otiosum sit; ita congruere videtur, vt naturæ auctor in mundi vniuersitate, & in hac sua quasi domo, nihil obtorpescere, nihil sine opere & actione esse patiatur.

Argum.

Tertio, idem priuatim ostenditur in relationibus. Nulla enim idonea ratio afferri potest, cur relationes nil agant: & non desunt, quæ oppositum suadeant. Primum, quia sunt actus: & omnem actũ sua actiuitas & actio comitantur. Item, quia relationes induunt rationẽ caussarum finalium; vt patet, cum quis rei literariæ nauat operam gratia honoris, qui relatio quædam est. Quod si relationes hãc caussalitatem, quæ inter omnes præcipua est, interdũ obeunt; cur non etiam modum causandi efficiẽtis caussæ aliquando administrent?

4. Argum.

Quarto: Motus ad locum est quantitas, & tamen multis in rebus agendi facultatem obtinet: ergo aliqua quantitas habet vim actiuam. Probatur assumptio primum, quia sphæræ cœlestes ministerio motus, quo circumuehuntur, agũt in orbem sublunarem. Deinde, quia attritus duorum corporum non calorem solum, sed interdum quoque ignem excitat.

5. Argum.

Postremo: Multæ actiones sunt principia effectiua aliarum: ergo saltem actionibus conuenit esse principium agendi. Probatur antecedens: Nam ex complurium Philosophorum iudicio, contemplatio caussat efficienter delectationem; notitia intellectus, actum desiderii; finis appetitio, volitionem eorum quæ ad finẽ sunt; & assensus principiorum, assensum conclusionis. Non caussant vero hæc vt productiones; (siquidem contemplatio, verbi causa, non est ipsa delectationis productio; nec appetitio finis, volitio mediorum, &c.) sed vt principia actiua, quibus anima ad consequentes illas actiones eliciendas vtitur.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO QVÆSTIONIS.

IN hac disceptatione communi Philosophorum voce celebratur, ex omnibus accidentibus solas qualitates agendi vim obtinere. Verum cum vltimum argumentum superioris articuli eorundem Philosophorum consensu probet, multas internas actiones esse principia actiua aliarum, videtur equidem communis illa assertio ita accipienda, vt non simpliciter ex omnibus accidentibus, sed tantummodo è fixis, (cuiusmodi non sunt prædictæ actiones, quæ vt plurimum confestim euanescunt) solæ qualitates agendi vim habeant. Estque admodum verisimile, ideo pronunciatum illud ab iis auctoribus ad solas qualitates restrictum fuisse, quia pleriq; internas operationes qualitatibus

Explicatur commune pronunciatum Philosophorum.

A annumerant: sed quia verior est sententia, quæ illas ad actionis categoriam pertinere statuit, iccirco nõ videtur nobis absolute pronunciandum, ex omnibus accidentibus solas qualitates esse principia actiua, sed adhibendã eam, quam diximus, moderationem.

Cur qualitates sint principia actiua formarum.

Quoniam autem magis ordinaria principia actiua formarum substantialium sunt qualitates, aduerte, eius rei conuenientiam & rationem inde esse: quod cum omne compositũ na-

B turale constet materia & forma quarum illa patiendi munus obit, hæc agendi; his duobus principiis duo alia eorundem officiorum quasi administra, contributa fuere: materiæ quantitas, formæ vero qualitas. Etenim materia interuentu quantitatis accidentia recipit (intellige, vt subiectum quo) forma vero ministerio qualitatum operatur. Nam cum materia de suo extensa non sit, oportuit conferri illi à natura quantitatẽ, cuius interuentu extenderetur, cor-

Materia priuatim subseruit quantitas: formæ qualitas.

C poraliaq; accidentia reciperet. Rursum, cum forma substantialis immediatum agendi principium esse nequeat, procurandum ei fuit à natura aliquod agendi instrumentum, quo vteretur. Hoc vero esse qualitatem, ex eo constat, quia agentia naturalia per potentias, per calorem, frigus, humorẽ, siccitatem, aliaq; eiusmodi ad qualitatum genus pertinentia, operari solent. Item, quia, vti passim videmus, qualitates, alias sibi consimiles generant, calorem calor,

D humorem humor: quod tamen cæteris fere accidentibus denegatum est. Nec enim quantitas aliam quantitatem efficit, nec relatio relationem: similiterq; res habet in aliis, præterquam in nonnullis actionibus, vt antea monuimus.

Qualitatũ varietas quoad vim agendi.

Illud tamen ignorandum non est, agendi vim non ad omnes qualitates eodem pacto se habere. Quædam enim sunt actiuæ realiter simul & intentionaliter: vt lux, & calor. Lux enim non aliam tantum lucem producit, sed vna cum ea

E sui imaginem mittit, quæ perlata ad oculum simul cum videndi facultate visionem efficit. Item calor non alium duntaxat calorem gignit, sed sui idolum ex se profert, quod sensitorio tactus iniustum, similiter ad sensionem caloris pariter concurrit. Aliæ vero sunt qualitates, quæ realiter tantum agunt: vt potentiæ vegetatrices. Aliæ, quæ intentionaliter tantum: vt calores. Aliæ, quæ neutro modo: vt character, & incorruptibilitas beatorum corporum.

F Ex hoc etiam numero est figura, vt alibi diximus. Quanquam non desunt, qui eam faciant principium actiuum motus ad locum, vt Durandus in 1. dist. 45. q. 2. & Magnus Albertus ad finem 4. libri de Cœlo: vbi ait, figuram acutam esse partem potentiæ actiuæ medium secantis, eamque potentiam ex tribus coalescere & integrari, videlicet ex acuto, graui, & duro. Vnde est, quod acutiora, grauiora & duriora, facilius penetrant & percurrunt medium.

Pro

[...] cap. vlt.

Pro nostra tamen opinione sunt Scotus, in 4. dist. 1. quæst. 5. D. Thomas secunda secundæ q. 96. art. 2. & 3. contra gent. cap. 105. Ferrariensis eodem loco. & alii. Idque optima ratione. Nam cum figura nihil aliud sit, quam modus quantitatis: & quantitas, vt sæpe diximus, omnis actiuitatis expers sit, vtpote quæ se habeat ex parte materiæ: consequens est, vt agendi vi careat.

Corpora acuta cur velocius descendant.

Nec obstat, quod acuta corpora, cæteris paribus, per aquam velocius descendũt. Non enim id ex eo prouenit, quod acumen actiue influat ad motum: solum namque dispositiue ad illam maiorem celeritatem præstandam sese habet, quatenus videlicet figuræ acutæ minor moles se opponit, atq; adeo minor resistentia ex parte corporis, quod perrũpitur: sicuti & figura plana, quia maiorem corporis portionem tangit, segniorem reddit motum, vt docet Arist. 4. lib. de Cœlo, cap. vlt. tex. 44. & Commẽt. ibid. Lege etiam, quæ in eandem sententiam scripsit Aristot. in Mechanicis, ad eam quæstionem, cuius initium est; Cur ex figurarum genere, quæcunque rotundæ sunt & circinatæ, &c.

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR AD PRIMI *articuli argumenta.*

Solut. 1. argum.

NVnc argumenta initio proposita soluamus. Ad 1. respondendum est: Etsi species concurrãt actiue ad intellectionem & verbum; non tamen omnia, quorum illæ species sunt, recte dici per eas actiue concurrere, nisi talia sint, vt ad eiusmodi specierum generationẽ, proxime vel remote, aliquam vim actiuam contulerint: sic enim censebũtur species eorum instrumenta, vtpote ab eis aliquo modo deriuatæ. Quare cum non omnia accidentia eam actiuitatem ad generationem specierum intelligibilium, etiam remote, præbeant, vt 3. lib. de Anima ostendimus; fit, vt non omnia, respectu intellectionum, actiua principia censeri debeant. Adde, quod nostra quæstio erat de principiis proxime elicientibus actionem, de quibus propositum argumentum nullam ingerit dubitationem.

Lege Gregorium in 2. d. 25. qu. 1.

Solut. 2.

Ad 2. dic; effatum illud Aristotelis, de substantiis potissimum intelligi, nec de omnibus vniuersim: cũ materia nihil agat, etsi ad actiones formæ, pro rata sua portione, cõcurrat, non quidem eas efficiendo, sed recipiendo; idem etiam componendo totum, cuius est agere. Illud vero de cura patrisfamilias, sic explicabitur. Optimum patremfamilias, licet non patiatur domi, suæ quicquam prorsus inutile & superuacaneum esse, non ab omnibus tamen opus exigere. Quod & diuini artificis sapientia mirifice præstat in hoc mundi opificio, in quo etsi non

Nihil à Deo frustra conditum.

A omnibus agendi vim tribuerit, nihil tamen frustra cõdidit, nihil frustra esse sinit, cum tam ea, quæ agunt, quam quæ non agunt, aliis pro naturæ suæ modo vtilia sint, vt erit consideranti perspicuum.

Solut. 3.

Ad 3. Relationes esse actus: sed non omni actui actiuitatem inesse, nec ab omni actionẽm proficisci; sed ab iis, qui perfectiorem naturæ gradum obtinent: cuiusmodi sunt potissimum qualitates, quæ peculiari modo formam sequuntur, vt alibi etiam diximus. B Nec refert, quod relationes interdum finis caussalitatem sortiuntur. Licet enim finis, cõsideratione quadã, vt progressu patebit, principalis caussa habeatur: modus tamen, quo efficiẽs mouet, maiorem perfectionem requirit, cum moueat per influxum actiuum, veramque & germanam actionem. Quæ ratio caussandi non potuit conuenire relationibus, quæ tãtummodo sunt habitudines ad aliud, minimumque de natura ensis possident; vt Auerroes 12. Metaph. comment. 19. docet. C Vnde liquet non sine caussa agendi vim relationibus denegari. Quod ex eo etiam stabilitur, quia si relationes, tum ob alias caussas, tum ob tenuitatem sui esse, nequeunt motum vel actionem terminare, vt 5. libro patebit: certe multo minus motum vel actionem inchoare poterunt. Plus enim ad inchoandum siue producendum, quam ad determinandum exigitur. D Accedit ratio Theologica. Nam si qua relatio esset operatiua, maxime essent diuinæ relationes, quæ cæteris infinite eminentiores sunt: at quod hæ operatiuæ non sint, constat ex eo, quia cum verbi gratia, relatio Patris aliis personis non conueniat, sequeretur, posse Patrem aliquid per eam operari sine aliarum personarum consortio, sicq; Trinitatis opera non essent indiuisa: cuius oppositum non solum affirmant Patres communi consensu, sed decreuit etiam sexta Synodus generalis, Act. 11. in epist. E Sophronii, & Concilium Tolet. 6. Canon. 1. in Symbolo Fidei.

Lib. 1. huius Operis c. 4. q. 1. art. 1.

Relationes cur principium actiuum non sint.

Relationes diuinæ non sunt operatiuæ.

Solut. 4.

Ad quartum respondemus, si hoc respondere est, ac non potius responsionem in suum locum reseruare: videlicet, neutrum ex iis duobus effectis, quæ retulimus, actiue ac per se caussari à motu locali, prout continuum ac quantum quidpiam est, quod argumentum ostendere nitebatur: vtrum vero ab eodem sub alia consideratione caussentur, in libris de Cœlo patebit. F Ad quintum argumentum quid respondendum sit, patet ex dictis.

QVÆSTIO XX.

VTRVM FINIS VERE AC PROprie caussa sit, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON ESSE.

Non-

NOn est à nobis sine disputatione prætereunda finalis causa, cuius ignoratio veteres Philosophos multis erroribus implicuit, vt constat ex iis, quæ ab Aristotele cap. 8. huius libri, & 1. de Part. anim. cap. 1. & 1. Metaph. cap. 3. in disputatione de Causis tradita sunt. Quod ergo ad præsentem quæstionem spectat, erit qui probet; non debere finem inter causas numerari, in primis hoc modo. Celebre est pronũciatum in Philosophia; Causam & effectum simul esse; quod, vt Interpretes explicant, si accipiendum est: vt si causa & effectus sumantur quoad relationes, quibus se mutuo respiciunt, dicantur simul natura esse; si vero quoad ipsam causalitatem, rationemve causandi, perhibeantur esse simul duratione, siue temporalia; siue momentanea; cum fieri non possit, vt vlla res causet actu, quin id, quod ab ea causatur, pariter existat. Hoc constituto videtur facile probari, finem non esse causam, siquidem existente eius effectu, nondum ipse existit: vt patet, cum quis obtinendi magistratus gratia, literis nauat operam, cui futurus magistratus finis est; præsens vero studium, eiusdem finis effectus.

Pronunciatum Philosophicum.

Secundo: Omnis causa est principium, vt alibi diximus: nullum principium est finis: igitur nullus finis est causa. Minor probatur: quia teste Aristot. lib. 3. Met. c. 2. tex. 3. finis & principium opponuntur inter sese, cum finis sit id, in quod desinitur; principium vero, id à quo incipitur.

Tertio, quod finis saltem proprie causa non sit, ita ostenditur: Id quod improprie causat, non potest proprie causa esse: atqui finis causat improprie; quandoquidem eius causalitas consistit in translatitia & impropria motione, vt mox patebit: non igitur finis proprie causa est.

ARTICVLVS II.

ESSE VERE AC PROPRIE causam, omniumque primam.

IN hac dubitatione prænotandæ sunt variæ diuisiones finium. Quarum prima assumitur ex iis, quæ docuit Aristoteles 2. de Anima, cap. 4. text. 37. & hoc in libro, cap. 2. text. 23. & cap. 7. text. 71. vt etiam D. Thomas, Simplicius & Philoponus ibidem annotarunt: videlicet, finem aut esse finem cuius, aut finem cui. Finis cuius est id, cuius obtinendi gratia aliquid fit: vt valetudo, quam vt assequamur, medicamentum sumimus. Finis cui, est in cuius gratiam fit aliquid: vt ægrotus, cui valetudo medicamentorum interuentu procuratur.

1. Diuisio finium.

Secunda est: Finium alter vocatur generationis, alter rei genitæ. Ille est forma, quæ per generationem inducitur, & à generante intenditur. Hic operatio, cuius gratia vnumquodque esse dicitur. Quam diuisionem inculcat Auer-

2. Diuisio.

A roes 4. lib. de Cœlo, com. 22. colligiturq; ex Aristot. 1. de Ortu & Interitu, c. 7. text. 55. & hoc in lib. c. 7. text. 70. itemq; 2. de Cœlo, c. 3. text. 17.

Tertia: Quidam fines operationi præexistunt, nec agentia in eorum effectionem tendunt; sed ideo operantur, vt eis coniungi aut assimilari possint. Sic Deus est finis, non solum creaturæ intellectuali, quæ ipso frui potest; sed etiam totius naturæ, quæ similitudinem diuini esse, pro suo modo affectat. Alii sunt fines, qui agentis B actioni non præexistunt, sed ab eo efficiuntur: vt forma, quæ per generationem acquiritur. Hos docuit Aristoteles hoc in libro, cap. 2. text. 23. esse terminos motuum; quia formæ substantiales, præeuntibus dispositionibus, quæ motu inducuntur, materiam subeunt.

3. Diuisio.

Lege Arist. 2. lib. de Cælo, c. 12. tex. 64. & l. 12. Met. cap. 11. text. 36. De his finib. D. Thom, 3. cont. gent.

His animaduersis, conclusio sit: Finem non solum esse vere ac proprie causam, sed omnium primã. Huiusce conclusionis veritas, etsi quosdam ex antiquis Philosophis (vt initio præfati C sumus) latuerit; communi tamen assensu recepta est. Priorem eius partem asseruit probauitque Aristoteles, cap. 3. huius libri, text. 29. Patet autem ex eo; quia finis est, cuius gratia fit aliquid: vnumquodque autem pendet per se ab illo, cuius gratia fit, & omne illud, à quo aliquid per se pendet, vere ac proprie causa illius est. Posterior pars eiusdem conclusionis traditur ab Aristotele hoc in libro, cap. 3. tex. 31. & Metaph. cap. 1. text. 36. Suadeturq; ea ratione: quia cum D efficiens non nisi alicuius gratia operetur, necesse est antequam agat, & materiæ formam inducat, moueri a fine: sicque finis motio causalitates omnium aliarum causarum, saltem origine antecedit. Itaque primum locum obtinet finis, secundum agens, tertium materia, quartum forma. Potest etiam ea ex parte causalitas finis, non origine tantum, sed dignitate prior vocari: videlicet, quia vt agere quam agi præstantius est, ita in ordine mouentium id excellit, quod E mouet, non motum: quo pacto se habet finis, cum ipse moueat cæteras causas, nec ab alia moueatur, vt docet Aristot. loco proxime citato, & 3. de Anima, c. 10. tex. 54. Lege Magnum Albertum hoc loco, tractat. 2. cap. 5. vbi aliam prioritatis seriem inter causas tradit. Denique aduerte, quadam consideratione singulas causas posse cæteris priores nuncupari. Nam si vetustas & subtilitas spectetur, prima est materia: si quidditatis notio, forma: si ratio Physicæ mo- F tionis, efficiens: si modus excitandi ac pelliciendi, finis.

Conclusio.

Lege D.Th. 1. part. q. 6. art. 4.

Causalitas finis non origine tantum, sed dignitate prior.

Argumenta autem, quæ ostendere videbantur, finem non vere ac proprie causam esse; hunc in modum refutanda erunt. Ad primum, concessis quæ in eo assumuntur, dicendum; etsi finis, cum actu causat, non existat secundum esse, quod habet in rebus; ex stentre tamen secundum esse intentionale, quod in mente obtinet, dum apprehenditur: quæ apprehensio

Sol. 1. arg.

Ita Sonc. 3. Met. q. 3.

(vt paulo post dicemus) est conditio, sine qua finis suam causalitatem exercere non potest.

Solut. 2. Secundum refellitur inficiatione minoris. Licet enim finis; si pro extremo sumatur, principio repugnet; non tamen si accipiatur, prout designat causam finalem, quæ principium est, quatenus ab eo sua principiata dependent. Aristoteles tamen loco citato, cum finem principio opponi dixit, principium sumpsit pro eo, vnde motus oritur, id est, pro efficiente, cui finis relatiue opponitur, cum non ad media tantum, sed ad efficiens quoque referatur.

Solut. 3. Tertio satisfit concedendo, motionem finis impropriam esse in genere motus; negando tamen esse impropriam in ratione causandi. Nam esto finis metaphorice moueat, vt sequenti quæstione patebit; proprie tamen causat, quia proprie ab eo pendet id, quod ab ipso causatur.

QVÆSTIO XXI.

VTRVM CAVSALITAS FINIS in metaphorica motione consistat, an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON IN EA consistere.

VT quæ nam finis causalitas sit scrutemur, animaduertendum est ex Diuo Thoma in 1. 2. quæst. 9. art. 1. & Scoto in 1. dist. 1. quæst. 4.

Duplex motio, propria & translatitia. duplicem esse motionem: vnam propriam, quæ fit per veram & germanam actionem; vt cum ignis aquam calefacit: aliam impropriam, & translatitiam; cuiusmodi est ea, quæ mouere dicitur id, quod sui amorem iniiciẽdo allicit, trahitq; ad sese: ob quem tractum dicitur anima magis esse vbi amat, quã vbi animat, quia videlicet ad rem amatam quodammodo extra se affectu rapitur; *Ex D. Bern.* vt præclare docet D. Dionysius 4. cap. de Diuinis nominibus.

Hoc posito, in quæstionem vocamus, num causalitas finis consistat in metaphorica illa motione, qua res, quæ finis nuncupatur, ex sui desiderio causam agentem ad operandum allicit. Pars negatiua hisce argumentis videtur cõcludi:

1. Argum. Aliquid allicit, & non est finis: aliquid est finis, & non allicit: ergo causalitas finis non cõsistit in alliciendo. Prior antecedentis pars suadetur: quia voluntas diuina allicitur à sua bonitate ad operandum. (Quod spectat illud Boetii lib. 3. de Consolatione Philosophiæ, metro 3.

Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
Materiæ fluitantis opus, verũ insita summi
Forma boni liuore carens.)

& tamen diuinæ voluntatis in se sumptæ, nec finis, nec alia vlla causa esse potest; cum Dei voluntas ab ipso Deo non distinguatur, quem A aliunde causari non posse, luce clarius est. Secunda pars eiusdem antecedẽtis probatur; quia finis & boni vna eademq; ratio est: at constat, aurum, verbi gratia, in se actu bonum quidpiam esse, & tamen non semper allicere, cum à multis contemnatur.

2. Argum. Secundo: motionem illam, qua finis causam agentem allicit, præcedit actio intellectus, obiicientis appetitui ipsum finem: ergo finis causalitas non debet in ea motione constitui. Assumptum B liquet: *Appetitus non fertur in ignotũ.* cum appetitus (teste Diuo Augustino 8. de Trinitate, capite 53.) non possit ferri in ignotum. Consequutio ostenditur: quia causa finalis, vt paulo ante disseruimus, est omnium causarum prima, cæterasque causalitates præit: quod esse non potest, si eius motionem anteuertit prædicta intellectus operatio.

3. Argum. Tertio: Cum finis allicit, eo pacto mouet, quo is qui consulit: siquidem vterq; inuitat, rem appetitui proponendo: at motio consulentis ad C efficientem causam spectat, vt Aristoteles hoc in libro, c. 3. text. 29. hisce verbis edisserit. Præterea id, vnde mutationis aut quietis primum est principium, qualis causa est is, qui consulit, & pater filii, & vno nomine id, quod efficit, eius quod fit. Ergo & illa finis motio tota erit efficientis causæ.

4. Argum. Quarto: Etiam ea, quæ cognitione carent, gratia finis operantur, vt in progressu huius libri patebit: & tamen non alliciuntur à fine; si- D quidem istiusmodi allectio non nisi præeunte notitia fit. Igitur allectio appetitus non requiritur ad causalitatem finis.

5. Argum. Postremo: Finis confert mediis appetibilitatem: sæpe enim media, quæ alioqui molesta & ingrata sunt, propterea quod ad finem assequẽdam conducunt, redduntur amabilia, actuque amantur; vt patet in sectione venæ, potione, abstinentia à cibo, aliisque id genus. Non igitur finis tantummodo respectu causæ agentis, E quam allicit; sed etiam respectu mediorum, causalitatem exercet.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

Communis sententia. IN hac disceptatione communis Philosophorum opinio est; Causalitatem finis consistere in metaphorica illa motione, quam diximus. F Ita sentit D. Thomas 1. contra Gentes, cap. 75. Ferrariensis ibidem. Scotus in 1. dist. 1. quæst. 4. Gandauensis 1. part. Sum. art. 49. qu. 6. Ochamus in 2. quæst. 3. art. 2. Alensis 1. part. quæst. 17. memb. 3. Soncinas 5. Metaph. quæst. 2. Mag. Albertus eodem libro, tract. 1. cap. 3. Auicenna libro 6. suæ Metaph. tract. 5. cap. 5. & alii; quibus suffragatur Aristoteles 1. libr. de Generat. c. 7. tex. 55. Vbi docet, causam, vnde principium motus existit, id est, causam efficientem, acti-

Aliam tamen de hac re sententiam refert Heruæus qu. 1. quodlib. 2. Soncin. loco hic citato.

nam

nam esse; non ita eam, cuius gratia cętera fiunt, id est, finalem, quæ non est actiua nisi per translationem.

Quia tamen hac in re non parua est difficultas, aliquot assertiones ad eam illustrandam, subiiciemus. Prima sit: Metaphorica motio,

1. Assertio.

qua res cognita appetitum allicit, est ratio causandi finalis causæ; non tamen respectu cuiuslibet agentis, sed creati tantum. Hanc assertionem vt intelligas, paucis accipe ea, quæ in fine,

Explicatio.

quod ad præsentem locum spectat, consideranda occurrunt. Primum igitur in sanitate, exempli gratia, cernitur peculiaris quædam entitas, naturæ animalis consentanea, & accommodata, quæ nihil aliud est, quam primarum quatuor qualitatum permistio & temperies. Hanc consequitur relatio conuenientię, seu bonitatis formalis. Post hanc suboritur relatio appetitibilis: ideo enim vnumquodque appetitur, quia bonum seu conueniens est. Tandē accedit relatio finis, qua sanitas ad media, & ad ea quę ipsius gratia fiunt, refertur. * Quod si quis obiiciat, Aristotelem hoc libro, capite tertio, text. trigesimo primo, & primo Ethicorum, capite primo, supponere bonum & finem idem esse: quare non recte à nobis relationem finis à bonitatis relatione distingui. Occurrendum erit ex sententia Philosophi, bonum & finem idem esse, non quoad relationes, sed quoad fundamentum, cui innituntur. quod vnum idemq; est: vt in sanitate videre licet, quæ per eandemmet entitatem, qua vitam animalis seruat appetitur vt bona, mouetque vt finis: & vero non appetit Socrates relationem bonitatis, seu conuenientiæ, quam respectu illius sanitas habet; sed sanitatem ipsam, quæ tamen non, nisi pro relationi conuenientis subiacet, appetitionem terminat. N. si enim res voluntati proponatur, vt conueniens, nequaquam in ea sui amorem aut desiderium excitabit. Ratio autem cur finem omnem, bonum quidpiam, seu verum, seu adumbratum, esse oporteat, ea est: quia (teste Diuo Dionysio, libro quarto, cap. de Diuinis nominibus) nemo ad malum spectans operatur; &, vt Seneca, libro quarto, de Officiis, capite decimo septimo ait, Nemo est à naturæ lege adeo alienus, vt malum, nisi sub aliqua specie boni, possit appetere.

Triplices relationes. Lege Capr. in 2. d. 34. q. 1. Caiet. 1. p. q. 5. art. 1. Ferr. 1. cōt. gen. c. 37.

** Obiectio.*

Responsio. Bonum & finis vt conueniant, & differant.

Lege initiū 1. Ethic. Damasc. 2. Fid. orth. c. 22.

His ita explicatis, quod motio, qua res sub ratione conuenientis appetitiui obiecta ipsum allicit, ratio causandi finalis causæ sit, ex eo cōcluditur: quia talis motio non pertinet ad causam efficientem, cuius est, proprio & non translatitio motu mouere; nec ad cæteras causas; vt earum causandi modos intuenti planum erit. Superest ergo, vt ad finalem causam spectet.

Quod autem finis non eam habeat causalitatem, respectu cuiuslibet agentis, sed creati duntaxat, (vt annotauit Herueus quodlib. 2. quæst. 1.) ea ratio probat; quia, licet Deus ex-

A ternis suis actionibus operetur propter finem, testante Sacra pagina Prouerbiorum, capite decimo sexto, illis verbis: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus: tamen nullus finis, diuinam voluntatem alliciendo, causalitatem erga illam exercet: cum internæ Dei actiones nullam causam habere possint, vtpote quæ sint ipse Deus. Itaque cum ii auctores, quos ante retulimus, causalitatem finis in metaphorica motione constituunt, non loquuntur (si modo B recte sentiant) de eiusmodi causalitate, nisi in ordine ad agentia creata. Etsi ex eorum numero Soncinas parum considerate, non qualemcunque, sed veram causalitatem finis, attribuerit bonitati diuinæ, respectu suæ volitionis.

Explicatio communis sententiæ, de causalitate finis.

Secunda assertio: Causalitas finalis causæ, si vniuerse loquamur, consistit in eo, quod res, quæ causa denominatur, fit id, cuius gratia fit aliquid. Debet autem verbum, Fieri, (quod obseruat loco citato Heruæus) laxiore significatu C sumi; ita vt idem valeat, atque accipere esse actiue ab alio. Qua vsurpatione non solum res naturales, & arte factæ, aliæque eiusmodi; sed ipsæ quoque actiones fieri dicuntur. Probatur autem huiusce assertionis veritas ex ipsa finis notione. Nam cum finis sit id, cuius gratia cætera fiunt, vt docuit Aristoteles hoc in libro, capite 5. text. 31. & 2. de Anima, cap. 4. text. 27. & 2. Metaph. cap. 2. text. 8. & 1. Ethic. cap. 7. consequens est, vt vniuersalis motus causandi finalis D causæ in eo cernatur, vt ab ipsa aliquid dependeat, quatenus eius gratia fit, quidquid illud sit: quod sequenti quæstione declarandum erit.

2. Assertio.

Explicatio.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

E Respondeamus nunc ad argumenta, quibus ostendi videbatur, metaphoricam motionem, qua finis appetitum allicit, nullo modo ad causalitatem finis, etiam respectu agentis creati, pertinere posse. Ad priorē partem eius, quod initio obiectum fuit, dicendum est: quicquid allicit, trahitq; voluntatem, ita vt in ea tractum illum vere causet, vere finalem causam esse. Voluntatem autem diuinam non sic trahi sua bonitate; sed per simplicem quandam allectionē, F ab omni dependentia & causalitate prorsus liberam, atque adeo longe diuersam ab ea, qua voluntas creata in bonum rapitur. Nam præterquam quod in diuinam naturam causalitas passiua nullo modo cadere potest, amor etiam, quo Deus in suam bonitatem fertur, & bonitas ipsa, omnino idem sunt; ac proinde sortiri inuicem non possunt rationem causæ & causati.

Solut. 1. arg.

Diuina bonitas nō allicit finaliter Voluntate diuinam.

Ad posteriorem argumenti partem respondendum: etsi, quidquid est actu finis, bonum

quidpiam, seu verum, seu adumbratum sit; non A tamen retro commeare, vt quidquid est bonum, sit actu finis. Non enim boni & finis, quoad reciprocationem, eadem ratio existit, licet cum simul reperiuntur, eadem possit dici merito fundamenti, in quo conueniunt; sicuti & quælibet duo accidentia vnum dicuntur ratione subiecti, in quo inhærent. Non obstat autem his, quod quicquid appetitur vt bonum, sit finis, præsertim aliquo modo, respectu appetitionis creatæ; & è conuerso, quidquid vt finis B appetitur, bonum sit.

Solutio 2.

Ad secundum: Concedendum est prius pronuntiatum, negandum posterius, & ad eius confirmationem dicendum, actioni intellectus, obiicientis voluntati finem, præire aliam quandam finis causalitatem. Quod ex eo patet, quia fieri nequit, vt intellectus quicquam percipiat, quin eiusmodi perceptione contendat in obiectum sibi proprium & conueniens, ac proinde in aliquem finem, ad quem impellatur, vel à C voluntate, cum ab ea mouetur; vel aliunde, vti accidit in subitis & repentinis motibus, qui voluntatis concursum anteuertunt. In iis enim, etsi intellectus nullus præstituatur finis à voluntate creata; præstituitur tamen ex directione causæ primæ, hoc est, à Deo, naturarum propensionumque omnium auctore. Quod similiter de finibus aliorum agentium, quæ naturæ necessitate operantur, in progressu dicemus. Itaque adhuc ratum manet, motionem finis sim- D pliciter priorem esse motione efficientis causæ: quia licet vna motio efficientis possit esse prior aliqua motione finis, omnis tamen efficientis motio in aliquam motionem finis, in qua tandem status sit, resoluitur.

Quanam finis causalitas sit prima.

Subitis motibus intellectus à quo præstituatur finis.

Solutio 3.

Tertium argumentum falsum assumit. Qui enim consulit, edisserendo proponit ea, quibus rei, de qua agitur, prosequutionem vel fugam suadeat; proindeque actiue mouet: non ita vero finis, qui suæ bonitatis præsentiam obiectiue E tantum exhibet appetitui.

Solut. 4.

Ad quartum: Fatendum est, agentia naturalia, quæ cognoscendi & appetendi vi carent, non allici per se à fine, sicuti nec in ipsum per se contendunt; sed quatenus diriguntur à prima causa; in qua eorum finis, cognitio, & amor præexistit. Vnde intelliges, motionem illam metaphoricam, qua finis appetitum excitat, eiusque actionem causat, ita conuenire soli agenti creato, vt non conueniat omni. Vltimi F argumenti solutio ex iis, quæ in sequenti asserenda sunt, petenda erit.

Agentia cognitionis expertia nō alliciuntur per se à fine.

QVÆSTIO XII.

VTRVM OMNIS OPERATIO causæ agentis sit effectus finis, an non?

ARTICVLVS I.

SOLVTIO QVÆSTIONIS.

VT propositæ quæstioni satisfiat, aduertendum est, in eo, qui ex delectu, seu libere operatur & finem aliquem obtinere studet, varias operationes, ordinem quendam inter se habentes spectari: quarum præcipuæ hæ sunt. Prima; simplex amor finis. Secunda; assequendi finis desiderium. Tertia; intentio, qua voluntas finem adipisci optat, non iam simplici appetitione, vt antea; sed per media idonea, nondum tamen particulatim explicita, sed cōfuse. Quarta; mediorum ad comparandum finem inuestigatio. Quinta; iudicium de mediis. Sexta; mediorum electio. Septima; eorundem mediorum executio, applicatiove. Octaua; adeptio finis. Est ergo inter Philosophos disceptatio, num hæ omnes actiones inter effecta causæ finalis numerandæ sint? Quidam eas tantum numerandas putant, quæ circa media versantur. Quod inde videtur concludi; quæ eæ tantum actiones effecta finis censeri debet, quæ finis gratia fiunt: cum finis definiatur id, cuius gratia fit aliquid: at illæ tantum videntur esse gratia finis, quæ ad ipsum consequendum ordinantur; cuiusmodi sunt, quæ duntaxat circa media insistunt, præsertim cum finis, qua finis, importet habitudinem ad media.

Variæ operationes ordinatim sese excipientes in iis, quæ gratia finis operentur. Controuersia de distinctione horum actuum, in prima secūda, q. 12.

1. Opinio.

Alij etiam Intentionem reponunt inter effecta finis, non tamen eius amorem: propterea quod fieri gratia alicuius, nihil aliud esse videatur, quam fieri propter aliquid amatum, quod conuenit intentioni, quæ amore finis elicitur, non autem ipsi amori, quem in eodem agente alius amor non antecedit.

2. Opinio.

Gregorius in 2. distinct. 38. quæstione vnica, artic. 1. ibidemque Gabriel notabili secundo, Finem trifariam vsurpari volunt: communiter, proprie, & magis proprie. Communiter, cum pro quolibet appetitus obiecto sumitur. Proprie, cum accipitur pro illo, cuius gratia aliquid aliud est volitum. Magis proprie, cum dicitur de eo, ad quod ita quidpiam dirigitur, vt ipsum ad aliud non referatur: sicque prima duntaxat rerum omnium causa, hoc est, Deus, finis appellatur, quia sicuti ab illo, vt à causa vniuersali, ac fonte totius esse, manarunt omnia; ita ad eundem, vt ad vltimum finem, peracto circulo recurrunt. Cum ergo de sententia horum auctorum tot modis finis dicatur, totidem etiam dicentur finis effecta, videlicet communia, propria, magis propria. Communia erunt actiones tendentes in quouis obiectum. Propria, quæ in id, cuius gratia, &c. Magis propria, quæ in Deum feruntur.

3. Opinio. Triplex acceptio finis.

Hæc tamen controuersia ita nobis explicanda videtur, vt dicamus: duplicia esse effecta

Responsio ad quæst.

cta finis; alia, quæ vere & proprie; alia, quæ non solum vere & proprie, sed perfectissimo modo effecta illius sunt: & in posteriori quidem genere eas tantum actiones numerari, quæ in media explicite feruntur; in priori cæteras contineri. Porro hæc assertio hunc in modum probari potest. Finis vere ac proprie suam causalitatem exercet, respectu illius primi actus, videlicet amoris erga ipsum: igitur eiusmodi actus est vere ac proprie effectus finis: quod similiter de reliquis actibus primi generis, per quos media non attinguntur, probatum manebit. Antecedens (quod præter alios asserit Henricus Gandauensis 2. part. Summæ, artic. 46. quæst. 6.) ostenditur. Nam res, quæ finis denominatur, mouet obiectiue, metaphorico motu alliciendo voluntatem ad prædictum amorem; siquidem inest ei bonitas, & conuenientia, quæ voluntatis affectum eo modo ad se trahat, vt planum est; hæc autem motio vere ac proprie spectat ad aliquod causæ genus, cum secundum illam amandi actus simpliciter à re ita mouente dependeat: item vero nulla datur causa, ad quem ea motio pertineat, præter finalem, cui (vt superioribus liquet) proprium ac peculiare est, per translatitiam motionem causare. Ergo talis amor vere ac proprie est effectus finis, vt finis. Iam quod illæ tantum actiones, quæ præhabita intentione finis, circa media insistunt, finis effecta perfectissimo modo existimari debeat, suadet tum insignis habitudo finis ad media, tum quod eæ solum actiones exercentur, obtinendi finis gratia: in qua re præcipua vis & ratio causandi finalis causæ sita videtur.

Probatio assertionis.

Itaq; generalis ratio effectorum causæ finalis in eo consistit, quod illius gratia, id est, propter illius bonitatem quomodocunque fiant. Quod & Aristoteles non obscure indicauit, cum in definitione finis generalibus illis verbis visus est, Cuius gratia fit aliquid. Nec sane inusitatum est, appellationem finis tribuere obiecto simplicis amoris, aliorumq; actuum similium, in quibus nulla mediorum ratio interuenit: cum D. Thomas in prima secundæ, quæst. 1. art. 1. docuerit, omne obiectum voluntatis esse finem ac bonum.

Communis ratio effectorum causæ finalis.

Circa ipsam tamen possessionem finis aduerte, eam interdum esse operationem; vt patet in vltimo fine creaturæ intellectualis; qui per intuitiuam diuinæ naturæ cōtemplationem possidetur: nonnunquam esse quietem, cessationemve ab opere; vt videre est in corporib. grauibus & leuibus, quæ ad naturalem locum, vt ad finem contendunt, & eo, per quietem omni motu inhibito, potiuntur. Prior ergo possessio proprie est effectus finis: posterior sicuti non fit, ita non proprie dicitur illius effectus, etsi ad eum, vt complementum omnium antecedentium operationum, reuocari debeat, nisi quis ita late verbum, fieri, vsurpare velit, vt eius vim

Finis possessio quo pacto sit effectus causæ finalis.

A ad ipsam quoque operis cessationem extendat: sic enim eiusmodi cessatio non reductiue, sed proprie ad finis effectiua pertinebit.

Iure hic etiam quæsierit aliquis; num appetibilitas, quam finis (vt vltimo superioris cōtrouersiæ argumento ostensum videtur) mediis confert, inter finis effecta recensenda sit? Quidam affirmantem partem sequuntur. Sed explicatione res indiget. Si n. velint finem cōferre mediis appetibilitatē; nihil aliud esse, quam
B media appeti, quia conducunt ad finem; recte sentiunt, nec huiusmodi effectus distinguitur ab iis, quos hactenus fini attribuimus. Si autem significent, media mutuari à fine aliquam bonitatem ratione cuius amabilia redduntur: aduertendum erit, cum bonitas cōuenientia quædam sit, &, exempli gratia, medicamētum ideo ægroto cōueniat, quia ad sanitatem acquirendam idoneum est; negari non posse, talem conuenientiam, & quæ hanc consequatur, amabili-
C tatem, aliquo modo à sanitate deriuari. Verum, quia sanitas non habet actu rationem finis, nisi cum agentem causam actu mouet; & nihil censetur actu medium, nisi cum fit, vel adhibetur, aliove modo simili reipsa tractatur, propter aliud: vtiq; non dicetur ea bonitas, à sanitate, vt à re causalitatē finis exercente in medicamentum, tāquam in medium, deduci, nisi cum medicamentum ab agente, verbi causa, quæritur, conficitur, aut apponitur, ad recuperandam e-
D ius interuētu sanitatem. At enim, quemadmodum ante operationes causæ agētis, sanitas est finis potestate; ita prædicta bonitas & appetibilitas, ante eiusmodi operationes inter effecta finis non actu, sed potestate, vtcumq; numerari poterit. Itaque fatemur, media è fine prædicto modo aliquam accipere bonitatem quæ ad illius effecta, si nō proprie, saltem reductitie per-
E tineat. Asserimus item, omnes operationes agentis creati, tam externas, quam internas, itemque omnes externas agentis increati, esse effecta finium, quia vniuersæ feruntur in aliquod bonum, quod finis rationem habet.

Quæst.

Explicatio quæst.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA superius dicta.

F ADuersus ea, quæ proximo articulo conclusa sunt, opponet aliquis: Deus agit propter finem, vt supra ostēdimus: ergo omnes actiones simpliciter propter finem sunt; atque adeo non recte excepimus actiones internas agentis increati. *1. Obiectio.* Secundo: Adepto fine cessat actio, vt docet Aristoteles 1. de Generat. cap. 7. text. 55. ergo nulla afficientis causæ operatio tendit in finem adeptum, seu possessum: cuius oppositum ante docuimus. *2. Obiectio.*

Dilutio 1. obiect.

Horum tamen facilis explicatio est. Ad primum dicendum, sicuti motio metaphorica non est ratio causandi, nisi respectu agentis creati: ita nec omnes actiones internas esse effecta finis: sed eas tantummodo, quæ ab illo pendere & causari possunt, quales sunt omnes, quæ ab agente creato exercentur, & solæ externæ increati agentis. Hoc tamen non impedit, quominus Deus propter finem agere dicatur: non quidem propter finem operantis, quasi ipse fine perficiatur: aut ad aliquem finem ordinetur, vt res creatæ; nec quasi desiderio finis agat, cum ei nihil desit, proindeque desiderare nihil possit; sed quia externas suas actiones & opera ad finem destinat amore suæ bonitatis communicandæ. Vnde est illud Diui Dionysii 4. cap. de Diuinis nominibus: Diuinus amor non dimisit Deum esse sine germine. Consule D. Thom. in 2. dist. 1. quæst. 2. art. 1. & 2. Alensem 1. par. q. 36. membr. 3. Henricum quodlib. 4. quæst. 19.

Quomodo competat Deo, agere propter finem.

Lege Ferrar. 1. cont. gent. c. 32. Cur. in c. d. 1. quæst. 6. Ireneo, 1. p. com. c. 4. ad 4.

Dilutio 2. obiectio.

Ad 2. dicito: Pronuntiatum illud Aristotelis intelligendum esse de actionibus, quibus finis quæritur, aut quoquo modo procuratur, eæ namque post adeptionem finis superuacaneæ forent. Addit etiam D. Thomas in 4. dist. 48. q. 2. art. 2. & ex eo Ferrariensis lib. 1. cõtra Gent. cap. 20. duo motuum actionumve genera reperiri: alios esse motus, quos sequitur finis, è quorum numero est deambulatio, quam bona valetudo sequitur alios, quos finis ipse comitatur: quo pacto cœlestium corporum motus comitatur imitatio diuinæ naturæ in causando, tanquam eorum finis. Ait ergo D. Thomas, motus prioris generis cessare præsente fine: posterioris nequaquam.

QVÆSTIO XXIII.

CAVSSET-NE FINIS SECVNDUM *esse intelligibile, an secundum existentiam, quam in rebus habet.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEATUR causare secundum esse intelligibile.

Duplex esse, vnũ reale, alterum intentionale.

RES, quæ finis denominatur, vti sanitas, duplex esse seu existentiam obtinet: alteram intelligibilem & obiectiuam, in mente ægroti, aut medici: alteram realem in rebus ipsis, seu quomodolibet extra causas. Solet igitur à Philosophis in controuersiam vocari, secundum quam existentiam finis causet. Socinas libro 5. Metaph. quæst. 3. aliiq; nonnulli putant causare secundum existentiam intelligibilem, quibus videtur suffragari Auicenna libro Metaph. cap. 5. & vt quidam è recentioribus Theologis volunt, D. Thomas in prima secundæ quæst. 11. art. 1.

1. Argum. Sunt vero pro hac parte huiusmodi argumenta: Finis dicitur omnium causarum prima, vt supra ex Aristotele docuimus. Atqui nõ potest dici prima executione; sic enim postrema est: quin & res, quæ denominatur finis, eo modo spectata, non obtinet rationem causæ, sed effectus, qui executione agentis causæ, in actu ponitur: est igitur prima secundum apprehensionem: sed eo modo, quo prima causa est, eo causalitatem exercet. Igitur finis exercet causalitatem secundum apprehensionem, seu, quod eodem recidit, mouet secundum esse intelligibile.

2. Argum. Secundo: Finis mouet metaphorice: sed hæc motio nõ procedit ab esse reali, sed ab esse obiectiuo finis, quod appetitum allicit, suam ei præsentiam exhibendo: ergo finis non causat, nisi secundum esse obiectiuum.

3. Argum. Tertio: Finis requirit sui notitiam vt moueat: sed non eam requirit tantummodo vt conditionem: igitur vt rationem formalem mouendi. Probatur minor: quia id, quod variat speciem, non se habet vt conditio, sed vt ratio formalis: at apprehensio abiecti variat speciem appetituum, vt docet S. Thomas 1. part. quæst. 80. art. 2. Nam appetitus naturalis, sensitiuus, & intellectiuus, eo inter se specie differunt, quod primus tendit in rem ignotam ipsi agenti; cognitam tamen ab intellectu separato, à quo dirigitur: secundus fertur in rem sensu cognitam: tertius in rem cognitam intellectu ipsius agentis.

4. Argum. Præterea nihil causat secundum esse reale, nisi habeat realem existentiam: sed plerique fines non habent existentiam realem: ergo, &c. Probatur minor: quia fines, dum intenduntur, maiori ex parte nondum existunt: multi neque postea existunt, vt cum quis nititur obtinere magistratum, quem non obtinebit: quidam natura sua non habent in rebus existentiam, vt cum quis appetit ab aliis magni æstimari: nonnulli priuationes aut negationes sunt, vt cum quis vita priuari aut aliis non subiici desiderat. Quare multi sunt fines, quibus existentia realis non conuenit.

5. Argum. Postremo: Relatio causæ ad effectum est realis; cum omnis causa, sicuti realiter esse cõfert, ita realiter effectum respiciat: sed relatio inter finem & eius effectum, siue prout finis habet esse in rebus, siue vt intellectui obiicitur, non est realis: igitur finis neutro modo sumptus est vere causa. Minor suadetur; quia relatio realis poscit extrema actu realiter existentia: at nondum fine in esse reali constituto, existit operatio agentis, quæ est effectus causæ finalis.

ARTI-

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVAESTIONIS.

Quæ in qualibet causa spectanda.

IN qualibet causa, quod ad rem præsentem attinet, ista spectari possunt; nempe id, quod per se, ac simpliciter causat, ratio formalis causandi, & conditio sine qua causare non potest, vt in ignis generatione, id quod per se ac simpliciter ignem producit, vt quod est ipse ignis; ratio formalis calefaciendi, est calor; conditio, sine qua non calefaceret, est mutuus agentis & patientis contactus.

1. Conclusio.

Hoc posito sit prima conclusio: In causa finali, id quod causat simpliciter, & vt quod est res quæ denominatur finis. De hac conclusione nulla videtur esse disceptatio, aut dissensio inter Philosophos: cum planum sit, id quod principaliter mouet appetitum, esse, verbi gratia, sanitatem, quæ appellationem finis vendicat, seu potius sanum.

2. Cōclusio.

Secunda conclusio: Ratio formalis, secundū quam res, quæ denominatur finis, mouet causatque esse reale ipsius; non autem esse obiectiuum, siue apprehensum ab intendente finem, vt tale est. Hæc est D Thomæ 1. cōtra Gentes, cap. 75. Auerrois 12. Met. com. 36. Ochami in 2. q. 3. art. 2. Gabrielis in 2. q. 1. ar. 3. dist. 1. & aliorum complurium.

Esse reale dupliciter dicitur. Iacon. in 1. d. 1. q. 1. Iauell. 5. Metap. q. 6.

Sed aduertendum, Esse reale bifariā accipi: vno modo pro eo, quod est verum, ac positiuum ens, & non dependens ab intellectus notione. Altero, ita fuse, vt complectatur omne esse, quod quoquo modo est possibile obtineri, vel saltem tanquam possibile, aut non impossibile offertur appetitui: siue positiuū aliquid sit, siue habeat esse in rebus, siue in sola mēte, prout tamen prædictam possibilitatem, vel nō impossibilitatē, in ordine ad possessionem induit. Igitur in nostra conclusione accipiendum est. Esse reale, secūdum posteriorem hunc sensum: nam quodlibet horū potest metaphorico motu appetitum mouere. Addimus verba illa, aut non impossibile: quia interdum ambigitur, an res adipisci queat, (vt valetudo in lethali morbo) & nihilominus intenditur, mediisque adhibitis procuratur. Sciendum quoque, rem, etiam apprehensam vt impossibilem, simplici nonnunquam amore, imperfecto tamē & inefficaci appeti: vt sentit Arist. 3. Ethic. c. 2. non vero intendi, aut per media procurari; vt hic intelligimus.

Dubitatio.

Ad dubitari hoc loco solet, vtrum Non esse reuera appetatur? Quam controuersiam perstringit D. Tho. 1. p. q. 5. art. 2. ac late persequitur Ferrar. ad c. 19. lib. 3. contra Cent. Durand. in 4. d. 50. q. 2. Herueus quodl. 8. q. 8. Soncin. 9. Metaph. q. 16. Paucis respondemus, ipsum Non esse haud appeti innato appetitu; hic enim in rei conseruationem necessario fertur; sed actu elicito, non ita quidem, vt non esse per se ac solitarie expetatur, sed sub ratione boni alicuius veri aut fucati: sicque damnati vellent nō esse, vt suppliciorū æternitatem effugerent: & qui de peccatis, vt par est dolent, vellent potius non fuisse, quam diuinum numen violasse. Itaque vt D. Th. loco citato explicat, Nō esse ex accidēte dūtaxat est appetibile, quatenus optatur remotio alicuius mali, quod aufertur per nō esse: remotio vero mali non desideratur nisi quia per malum quoddam esse adimitur. Quo tandem fit, vt solummodo ipsum esse per se appetatur.

Responsio.

Dubium.

Quæritur etiam, num relationes interdum rationem finis habeāt? Herueus quodl. 2. q. 1. ridiculum putat id affirmare; propterea quod relationes minimū entitatis inter accidentia sortiantur. Nobis contrarium videtur. Putamus enim, relationes non reales tantum, sed rationis etiam nonnunquam fines esse humanarum actionum: vt cum quis relationem alicuius dignitatis ab hominum conceptu dependentis, & ab aliis magni æstimari optat Non enim ad finis causalitatem ob eūdam plus entitatis requiritur. Pro qua lege Fonsecam li. 4. Metaph. cap. 2. q. 7. sect. 8. & lib. 5. cap. 2. q. 11. sect. 14.

Responsio Heruei.

Legitima responsio.

Comprobatio secundæ cōclusionis.

His ita explicatis, suadetur iam secūda conclusio ex eo; quia res, quæ finis dicitur, secundū id tanquā secundum rationem formalem causandi, mouet, quod cū obtinetur, desideriū satiat: cum non obtinetur, frustrari agens dicitur. Hoc autem non ei conuenit secundū esse, quod habet in mente: sic enim appetitum nō explet, sed acuit. Conueniet igitur secūdum aliud esse, nempe reale, quo adepto quiescit agēs, non adepto frustra laborasse perhibetur. Secūdo: Esse obiectiuum finis nō expetitur, nec procuratur ab agente. Nec enim ægrotus desiderat esse intentionale valetudinis, quod iam pridem eius animo obuersatur, nec illius gratia deambulat, & à cibo abstinet; sed propter esse reale valetudinis, quā humoribus ad temperiem redactis, reipsa assequi optat. Igitur ignis nō secundum esse obiectiuum, sed secundum esse reale per se ac simpliciter, causam agentem mouet.

3. Cōclusio.

Tertia conclusio: Esse obiectiuum est conditio, sine qua finis non mouet. Hæc ex eo perspicue patet, quia finis mouet alliciendo causam agentem: quæ allectio sine ipsius finis præcognitione, ad modum superius explicatum, dari non potest.

ARTICVLVS III.

REFELLVNTVR PRIMI ARTICVLI argumenta.

Solut. 1.

RAtiones, quibus ostendi videbatur; id, quo finis per se, ac simpliciter causat, esse existentiam obiectiuam: sic diluito. Ad 1. dic. caussam finalem dici primam, quia primo mouet efficientem, & primo intenditur. Ad quam intentionem, licet apprehensio requiratur;

[illegible] dicatur prima. tur; non proinde sequitur, causam finalem dici primam secundum apprehensionem, tanquam secūdum rationem formalē mouendi, sed tantummodo vt secundum conditionem ad mouendum necessariam. Neque his repugnat D. Thom. in prima secundae, quaestione prima, articulo primo, vbi ait, finem esse primum & causam, vt est in intentione agentis, non vt est executione postremus: tantum enim significat, finem esse causam, quatenus primo intenditur; (etsi non intendatur, nisi propter esse reale) itemque si spectetur, prout efficiētis executione producitur, ea praecise consideratione nō causam, sed effectum esse. Quod annotauit etiam

Solut. 2. Heruaeus quodlibeto secūdo, quaestione prima. Ad 2. concessa maiore propositione neganda est minor: procedit enim motio à fine secūdum esse reale, cognitum tamen. Nam ipsa entitas valetudinis, verbi gratia, ab intellectu cognita obiicitur appetitui, eumque secundum suū esse reale futurum, aut possibile, modo superius ex-

Solut. 3. plicato allicit. Tertia ratio diluitur, inficiatione minoris propositionis. Nam res, quae appetitur, prout exercet causalitatem finis respectu

A appetitus, requirit notitiam tanquam cōditionem duntaxat; esto, prout subit rationem causae formalis externae, appetitum in varias species distinguentis, non se habeat ad notitiam, vt ad conditionem sine qua non; sed vt ad quidpiam, ingrediens per se rationem formalē obiecti appetitus. Quod enucleatius persequi non est huius loci. Ad 4. Explicanda est maior propositio. Si enim intelligatur de esse reali iuxta priorem vsurpationem, de qua proximo arti- Solut. 4.

B culo, neganda est: si iuxta posteriorem, concedenda, sed neganda minor; cuius probatio monumentum non habet: quia solum concludit, non omnes fines habere existentiam realem priori modo. Ad 5. dicendum; ex eo, quod causae realiter causent, non colligi, omnes relationes realiter effecta sua respicere: deposcit enim relatio realis (vt nunc alias conditiones omittamus) extrema vtrinque realiter existentia. Itaque realiter causare, non est habere relatio- Solut. 5.

C nem realem; sed praestare verum concursum, quem tamen non semper relatio realis comitatur, ob defectum conditionum, quae ad eam requiruntur.

Κεφάλαιον. η.

Λεκτέον δὴ πρῶτον μὲν, διότι ἡ φύσις τῶν ἕνεκά του αἰτίων· ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονδὶ πέφυκε καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ ἕκαστον δὴ τῶν τοιούτων, ταδὶ ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ καὶ γίνεται, καὶ πέφυκε. καὶ γὰρ κἂν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἁψάμενοι χαίρειν ἐῶσιν. ὁ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. ἔχει δ᾽ ἀπορίαν, κωλύει τὴν φύσιν μὴ ἕνεκά του ποιεῖν μηδ᾽ ὅτι βέλτιον, ἀλλ᾽ ὥσπερ ὕει ὁ Ζεὺς, οὐχ ὅπως τὸν σῖτον αὐξήσῃ, ἀλλ᾽ ἐξ ἀνάγκης. τὸ γὰρ ἀναχθὲν ψυχθῆναι δεῖ, καὶ τὸ ψυχθὲν ὕδωρ γενόμενον κατελθεῖν· τὸ δὲ αὐξάνεσθαι τούτου γενομένου συμβαίνει τὸν σῖτον· ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τῳ ἀπόλλυται ὁ σῖτος ἐν τῇ ἅλῳ, οὐ τούτου ἕνεκα ὕει, ὅπως ἀπόληται, ἀλλὰ τοῦτο συμβέβηκεν. ὥστε τί κωλύει οὕτω καὶ τὰ μέρη ἔχειν ἐν τῇ φύσει; οἷον τοὺς ὀδόντας ἐξ ἀνάγκης ἀνατεῖλαι, τοὺς μὲν ἐμπροσθίους ὀξεῖς, ἐπιτηδείους πρὸς τὸ διαιρεῖν, τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, καὶ χρησίμους πρὸς τὸ λεαίνειν τὴν τροφὴν, ἐπεὶ οὐ τούτου ἕνεκα γενέσθαι, ἀλλὰ συμπεσεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐν ὅσοις δοκεῖ ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. ὅπου μὲν οὖν ἅπαντα συνέβη, ὥσπερ κἂν εἰ ἕνεκά του ἐγίνετο, ταῦτα μὲν ἐσώθη ὑπὸ τοῦ αὐτομάτου συστάντα ἐπιτηδείως· ὅσα δὲ μὴ οὕτως, ἀπώλετο καὶ ἀπόλλυται, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει τὰ βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρωρα. ὁ μὲν οὖν λόγος, ᾧ τις ἀπορήσειεν, οὗτος. καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτός ἐστιν. ἀδύνατον δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον· ταῦτα μὲν γὰρ καὶ πάντα τὰ φύσει ἢ ἀεὶ οὕτω γίνεται, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. τῶν δ᾽ ἀπὸ τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου οὐδέν. οὐ γὰρ ἀπὸ τύχης, οὐδ᾽ ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ ὕειν πολλάκις τοῦ χειμῶνος, ἀλλ᾽ ἂν ὑπὸ

Caput VII.

D Icendum a autem est primum, quamobrem ex his causis natura sit, quae alicuius agunt gratia, tum quae in rebus naturae necessitatis sit ratio, quandoquidem omnes ad hanc causam cōfugiunt: quod enim calidum tale est, atque etiam frigidum, & quae sunt eiusmodi, haec & necessario esse, & fieri, aptaq; esse. Nam vt aliquam aliam afferant causam, vt hic quidē discordiam & concordiam, ille mentem, cum vix tamen attigerint, valere sinat. Text. 75.

b Dubitatio autem est, quid prohibeat naturam, nec alicuius gratia, nec quia sic praestet agere. sed perinde ac Iupiter, qui non ideo pluit, vt frumentum augeat, sed necessario; quandoquidem quod sublatum est refrigerari, & refrigeratum in aquam mutatum, descendat necesse est, quod quidem cum factum est, frumentum augescere cōtingit. Nec secus, si cuiquam frumentum in area pereat, non vt periret pluit, sed ita res tulit. c Quid ergo impedit in natura quoq; partes sic sese habere? vt dētes necessario oriri, anteriores quidem ad diuidēdum, molares autem latos, & ad molendum alimentum vtiles; neq; enim huius gratia genitos esse, sed ita accidisse. Similis est ratio aliarum partium, quae ita videntur comparatae, vt alicuius sint gratia. d In quib. igitur omnia euenere, perinde atq; alicuius gratia essent facta, haec casu apte constituta, seruata sunt. Quae autem non sic se habuerunt, ea periere, & pereunt, vt quae Empedocles ait bougena, & androprora. Ac ratio quidem, qua aliquis ductus dubitare possit, haec est, & si qua alia similis sit. Text. 76.

e At fieri non potest, vt hoc modo sese habeant. Hac namq; & quaecunque constant natura, aut semper sic fiunt, aut plerunq; Text. 77.

κύνα. οὐδὲ καύματα ὑπὸ κύνα, ἀλλ' ἂν χειμῶνος. εἰ οὖν ἢ ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ, ἢ ἕνεκά του εἶναι, εἰ μὴ οἷόν τε ταῦτα εἶναι μήτε ἀπὸ συμπτώματος, μήτ' ἀπὸ ταὐτομάτου, ἕνεκά του ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν φύσει ἐστὶ τὰ τοιαῦτα πάντα, ὡς κἂν αὐτοὶ φαῖεν οἱ ταῦτα λέγοντες. ἔστιν ἄρα τὸ ἕνεκά του ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις καὶ οὖσι. ἔτι ἐν ὅσοις τέλος τί ἐστι, τούτου ἕνεκα πράττεται τὸ πρότερον, καὶ τὸ ἐφεξῆς.

οὐκοῦν

plerunque quæ autem fortuna & casu, non item: neque enim hyeme crebro pluere fortuito casuq; videtur, sed si sub cane: neq; æstus sub cane, sed si hyeme. Si igitur aut casu, aut alicuius gratia videtur esse, casuq; aut ex accidēti esse nō possunt, alicuius gratia pfecto erunt. At natura cōstant, quæ eiusmodi sunt omnia, vt etiam ij, qui hæc dicunt, affirmarent. Alicuius itaq; esse gratia, in his inest, quæ & fiunt, & cōstant natura. f Præterea quorumcunque aliquis est finis, eius causa id quod prius est, & quod deinceps sequitur, aguntur. Text. 78.

Itaq;

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

D*icendum a autem*] Duplicem controuersiam discutiendam proponit. vtramq; cum iis, quæ superius disseruerat, cohærentem. Vna est, vtrum natura in iis rebus, quas molitur, propter finem agat, an non? Altera, quænam in Physicis rebus necessitatis sit ratio? Veteres namq; (vt constat ex iis, quæ ab Aristotele lib. 2. de Ortu & Interitu, & 1. de partibus Animalium, itemque à Platone in Phædone scripta sunt) tantam vim in necessitate posuere, vt in eam causas omnes contulerint. Ac licet eorum nonnulli alias causas attigerint, nempe Anaxagoras mentem; Empedocles litem & amicitiam; eas tamen mox dimittebant aientes res necessario ne esse constitutas, quod calidum & frigidum, & quæ sunt eius generis, à quibus cætera oriuntur, ita affecta sint. *Necessitati quantū veteres tribuerint.*

b *Dubitatio autem*] Antequam naturam propter finem agere ostendat, subiicit rationem, qua antiqui Philosophi in contrariam sententiam adducti sunt: quæ ratio in hunc fere modum conclusa erat. Nihil prohibet asserere naturam, nec quod ita melius sit, nec alicuius gratia operari; cum ex sola necessitate materiæ reddi possit causa, cur naturæ effecta ita se habeant: non est ergo putandum, naturam agere gratia alicuius. Assumptum probabant: quia si quispiam pluuiæ causam sciscitetur; apte responderi potest, non ideo pluere, vt fœcundentur agri, & sata augescant, sed ex materiæ necessitate, quia scilicet tenuem vaporem, è terra excitatum, & ad mediam aeris regionem deductum, necesse est in nubes cogi, & dissolui in pluuiam; quæ cum grauis sit, suopte pondere deorsum fertur, atque ita accidit, vt frumenti vbertas consequatur, si imber opportunus sit; aut sterilitas, si importunus. *Ratio negantium, naturam agere propter finē.*

c *Quid ergo*] Id quod de pluuia dictum est; iudicabant partibus rerum naturalium, vt animantium, accommodari posse: verbi gratia, dentes non esse ad aliquem vsum comparatos à natura, nec priores ideo acutos gigni, vt diuidant, nec alios ideo molares effici, vt cibum molant; sed accidere id temere confluente materia, & ad eum modum fortuito cadentibus partibus.

d *In quibus igitur*] Aiebant iidem auctores, etiam in cæteris rebus casum dominari, licet quæ alicuius gratia fieri videntur, cum tamen non fiant, apte cadunt, diuturna sint; alia vero nullam habentia commoditatem, paulo post intereant: sicuti accidit bouigenis & androproris, id est, monstrosis animantibus, quæ superioribus & inferioribus partibus hominem referebant, cæteris bouem, vt finxit Empedocles.

e *At fieri*] Veterum sententiam coarguit. multisque rationibus naturam finis gratia operari ostendit. Primum ita: Quæcunq; fiunt, aut casu fiunt, aut alicuius gratia: sed quæ fiunt à natura, non fiunt casu: ergo gratia alicuius. Assumptionem probat: quia quæ fiunt à natura, aut semper, aut plerunque ita fiunt: quæ vero casu, nec semper nec plerunque. Quis enim dicat fortuito accidere, vt hyberno tempore crebri effundantur imbres, & æstate æstus vigeat. *Prima ratio quod natura agat propter finem.*

f *Præterea quorumcunq;*] Hunc locum aliter Philoponus, aliter Simplicius & Themistius, aliique interpretes explanant: sed omissis controuersiis, dicendum, probari secundo ab Arist. idem institutum hoc modo: In Physicis rebus vt vnumquodq; agitur, sic agi aptum est; & è contrario, vt est aptum agi, sic agitur, nisi aliquid obsit: sed quod à natura fit, ita se habet, vt huic aut illi rei deseruiat, ac in id illam natura ipsa comparatum esse: est igitur aptum eius gratia fieri, atque adeo re ipsa ita fit. Minorem propositionem inde ostendit, quia si domus ex iis esset rebus, quæ natura fiunt, ex eisdem sane partibus coalesceret, ex quibus nunc per artem constat. Itemque si ea, quæ natura facit, ars efficeret, eum in modum faceret. *2. Ratio.*

οὐκοῦν ὡς πράττεται, οὕτω πέφυκε, καὶ ὡς πέφυκεν, οὕτω πράττεται ἕκαστον, ἂν μή τι ἐμποδίζῃ. πράττεται δ' ἕνεκά του. καὶ πέφυκεν ἄρα τούτου ἕνεκα. οἷον εἰ οἰκία τῶν φύσει γιγνομένων ἦν, οὕτως ἂν ἐγίνετο ὡς νῦν ὑπὸ τῆς τέχνης· εἰ δὲ τὰ φύσει, μὴ μόνον φύσει ἀλλὰ

καὶ

Itaq; vt quidq; agitur sic natura aptum est: & vt natura aptum est, nisi quid impedierit, agitur. Alicuius autē agitur gratia quare & gratia illius natura est cōparatū. Vt si domus ex iis esset, quæ fiunt natura: sic profecto, vt nūc ab arte fieret.

Text. 85.

[illegible] *semper hoc* [illegible] Text. 86.

[illegible] *dicuius gratia* [illegible] *me hoc fit* [illegible] *& eam* [illegible]

[illegible] *natura in generatione.*

[illegible] tem natur [illegible]
& specifica te [illegible]
[illegible] pate [illegible] cere [illegible]
[illegible] rebus prodi [illegible]
[illegible] ctioni; simul [illegible]
[illegible] ctæ arte elab [illegible]
[illegible] finis agere [illegible] pter
[illegible] aberrauit. Igitur licet [illegible]
[illegible] non ideo putandum est [illegible] na
[illegible] attingere. Qu [illegible]
[illegible] si quando essent g [illegible]

[illegible] Empedoclis, [illegible] po-
[illegible] non nisi [illegible] & [illegible] po-
[illegible] finis [illegible] operar [illegible] anima ti-
[illegible] aut vites
[illegible] corpus con-
[illegible] confutato, [illegible] generationem a-
[illegible] eduntur, [illegible] tendunt: at re-
[illegible] Nec [illegible] animalia in lucem
[illegible] te.
[illegible] & [illegible]
[illegible] non promi [illegible]
[illegible] ad [illegible] ad suum,
[illegible] Quare [illegible] ens naturale, ne-

[illegible] per finem, quia consilio
[illegible] Huic
[illegible] deberet (vt
[illegible] eque delibe-
[illegible] Nam si
[illegible] ac modo
[illegible] ac se,
[illegible] non deliberat, [illegible] ars ali-
[illegible] quo pacto accipie [illegible] artes non * Cap. 7. hu-
[illegible] ius lib. 7. 5.
[illegible]

[illegible]

V [illegible] Text. 87.
[illegible]

πέφυκε φέρεσθαι· τὰ δὲ κοῦφα, ἐπιπολῆς· διὸ λίθοι μὲν κάτω, καὶ τὰ θεμέλια. ἡ δὲ γῆ ἄνω, διὰ τὴν κουφότητα. ἐπιπολῆς δὲ μάλιστα τὰ ξύλα· κουφότατα γάρ. ἀλλ' ὅμως, οὐκ ἄνευ μὲν τούτων γέγονεν, οὐ μέντοι διὰ ταῦτα, πλὴν ὡς δι' ὕλην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ κρύπτειν ἄττα καὶ σώζειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ἐν ὅσοις τὸ ἕνεκά του ἐστίν, οὐκ ἄνευ μὲν τῶν ἀναγκαίαν ἐχόντων τὴν φύσιν, οὐ μέντοι γε διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην, ἀλλ' ἕνεκά του· οἷον διὰ τί ὁ πρίων τοιοσδί; ὅπως τοδὶ, καὶ ἕνεκα τουδί. τοῦτο μέντοι τὸ οὗ ἕνεκα ἀδύνατον γενέσθαι ἂν μὴ σιδηροῦς ᾖ. ἀνάγκη ἄρα σιδηροῦν εἶναι εἰ πρίων ἔσται, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. ἐξ ὑποθέσεως οὖν τὸ ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐχ ὡς τέλος. ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δ' οὗ ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ. ἔστι δὲ τὸ ἀναγκαῖον ἔν τε τοῖς μαθήμασι, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γινομένοις, τρόπον τινὰ παραπλησίως· ἐπεὶ γὰρ τὸ εὐθὺ τοδί ἐστιν, ἀνάγκη τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν· ἀλλ' οὐκ εἰ τοῦτο, ἐκεῖνο· ἀλλ' εἴ γε τοῦτο μή ἐστιν, οὐδὲ τὸ εὐθύ ἐστιν.

ἐν δὲ τοῖς γινομένοις ἕνεκά του, ἀνάπαλιν, εἰ τὸ τέλος ἔσται, ἢ ἔστι, καὶ τὸ ἔμπροσθεν ἔσται ἢ ἔστιν. εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ ἐκεῖ μὴ ὄντος τοῦ συμπεράσματος, ἡ ἀρχὴ οὐκ ἔσται· καὶ ἐνταῦθα τὸ τέλος καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. ἀρχὴ γὰρ καὶ αὕτη, οὐ τῆς πράξεως, ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ. ἐκεῖ δὲ τοῦ λογισμοῦ· πράξεις γὰρ οὐκ εἰσίν.

ὥστε

tructã existimet, quod grauia deorsum leuia ad partem summam ferri sint apta. Itaq; lapides & fundamentum subsidere, terram vero ob leuitatem superne incumbere, in summo autẽ inprimis loco ligna eminere, vt q̃ sint leuissima. Sed quanquam non sine his extructa est: non tamen eorum causa, nisi vt ob materiam, at celandi quædam conseruandiq; gratia. Nec secus in cæteris omnibus, in quibus illud est, alicuius esse gratia. Nam sine his quidem non sunt, quæ necessariam habent naturam: non tamen sunt propter illa, nisi vt ob materiam, sed alicuius sunt gratia: vt quamobrem serra talis? vt hoc sit, huiusq; gratia. Hoc quidem cuius gratia est, nisi esset ferrea, effici non posset. Quapropter si serra erit, opusq; ipsius, adesse ferrum necesse est. Ex hypothesi igitur necessitas est, non vt finis, siquidem in materia est necessitas, id autem cuius gratia in ratione. Text. 88.

b *Necessitas autem, quæ est in disciplinis, & in his, quæ fiunt natura aliquo modo est similis. Nã cum rectum hoc sit, necesse est triangulum tres angulos, qui duobus rectis æquales sint, habere: sed non si hoc sit, idcirco illud esse est necesse; verum si hoc non est, neque rectum hoc est.* Text. 89.

In his autem quæ alicuius fiunt gratia, contrario mõdo si finis erit, aut est; id quoq; quod antecedit, aut est, aut erit: quod si non erit, neq; est, vt illic nisi sit conclusio, principium non erit; ita hic finis & id cuius gratia, quando hoc quoque principium sit, non actionis, sed cogitationis: ibi autem est cogitationis, quippe cum actiones nullæ sint.

Quare

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Duplex necessitas.

V*Trum a autem*] Accedit ad alteram quæstionem pertractandam: quæ videlicet in Physicis rebus necessitatis ratio sit. Pro cuius explicatione sciendum est: duplicem, quod ad propositum spectat, necessitatem inueniri: vnam absolutam, ex hypothesi alteram. Absoluta est, quæ proficiscitur à materia: quomodo necessarium est ferram esse duram, quia constat ex ferro. Ex hypothesi vocatur ea, qua necessarium quidpiam dicimus, quia v. g. sine illo obtineri aliquis finis non potest: quo pacto cibus necessarius est animali ad seruandam vitam. Veteres igitur Physiologi, ad necessitatem priori modo sumptam omnia referebant, ita vt posteriorem ablegarent, ac si quis assereret, ideo ædificandam domum, quia fundamenta propter lapidum grauitatem infimum locum tenent, parietes vero & tectum ob lignorum leuitatem superiora occupant, non ad arcendas cœli iniurias. Hoc erratum corrigit Aristoteles, statuens vtramque necessitatem rebus Physicis inesse: quo pacto serra duplicem ob causam dura est, nimirum ratione materiæ, quia ferrea; & ratione finis, quia ad secandum est comparata. Addit tamen, necessitatem materiæ sumi à ratione, id est, à forma, quæ finis est generationis.

Philosophicum axioma.

b *Necessitas autem*] Vt necessitatem rerum Physicarum, quæ ex fine prouenit, magis declaret, similitudine quadam vtitur, desumpta à disciplinis: est enim vtrobique non absimilis necessitas: quatenus vt se habent in disciplinis principia, sic in operationibus finis: quod repetit 7. Ethic. c. 8. Quia tamen hæc non omnino similia sunt, sed ex parte, simul eorum discrimen explicat in hunc fere modum. Si præmissæ sunt veræ conclusio vera est; quia ex vero non nisi verum colligitur: non tamen è contrario, si conclusio est vera, præmissæ semper veræ sunt; quia potest ex falso verum colligi: si tamen conclusio falsa est, præmissæ falsæ erunt, quia falsum non sequitur ex vero. Sic res habet in disciplina syllogistica. At in actionibus, cæterisq; id genus, quæ gratia finis sunt, aliter euenit. Nam si ponitur finis, necessario ponuntur media: vt posita forma, quæ est finis generationis, necessario ponitur materia, quæ est propter formam: si autem est materia, non necessario est hæc forma; si vero materia non sit, nec forma esse potest. Itaque quod in disciplinis principio competit, id in naturalibus accommodatur fini. Vnde patet horum inter se discrimen. Conueniunt tamen, quod finis in naturalibus sortitur principii rationem, & eius principii, quod simile est principio disciplinarum, nimirum quod cogitationis, non actionis principium dicitur. Aduerte, non parum esse difficultatis & dissensionis in explicando exemplo Mathematico, quod hic Aristot. adhibuit. Sed ad rei propositæ intelligentiam sat est, accepisse rectum, pro præmissis vnius demonstrationis; habere autem tres angulos æquales duobus rectis, pro conclusione.

Et

Text. 90

ὥστε εἰ ἔσται οἰκία, ταυτὶ ἀνάγκη γενέσθαι, ἢ ὑπάρχειν, ἢ εἶναι, ἢ ὅλως τὴν ὕλην τὴν ἕνεκά τινος, οἷον λίθους καὶ πλίνθους, εἰ οἰκία· οὐ μέντοι διὰ ταῦτά ἐστι τὸ τέλος, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην. (οὐδ' ἔσται διὰ ταῦτα) ὅλως μέντοι μὴ ὄντων οὐκ ἔσται οὐδὲ ἡ οἰκία οὐδὲ ὁ πρίων. ἡ μὲν εἰ μὴ οἱ λίθοι. ὁ δ' εἰ μὴ ὁ σίδηρος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ αἱ ἀρχαί εἰ μὴ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς. φανερὸν δή, ὅτι τὸ ἀναγκαῖον ἐν τοῖς φυσικοῖς, τὸ ὡς ὕλη λεγόμενον, καὶ αἱ κινήσεις αἱ ταύτης. καὶ ἄμφω μὲν τῷ φυσικῷ λεκτέαι αἱ αἰτίαι· μᾶλλον δὲ, ἡ τίνος ἕνεκα· αἴτιον γὰρ τοῦτο τῆς ὕλης, ἀλλ' οὐχ αὕτη τοῦ τέλους· καὶ τὸ τέλος τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τοῦ λόγου. ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην, ἐπεὶ ἡ οἰκία τοιονδί, τάδε δεῖ γίνεσθαι καὶ ὑπάρχειν ἐξ ἀνάγκης. καὶ ἐπεὶ ἡ ὑγίεια τοδί, τάδε δεῖ γενέσθαι ἐξ ἀνάγκης καὶ ὑπάρχειν, οὕτως καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος τοδί, καὶ ταδί· εἰ δὲ ταδί, ταδί. ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶ τὸ ἀναγκαῖον. ὁρισαμένῳ γὰρ τὸ ἔργον τοῦ πρίειν, ὅτι διαίρεσις τοιαδί, αὕτη δ' οὐκ ἔσται εἰ μὴ ἕξει ὀδόντας τοιουσδί, οὗτοι δ' οὔ, εἰ μὴ σιδηροῖ. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἔνια μόρια, ὡς ὕλη τοῦ λόγου.

ΑΡΙΣΤΟ-

Quare si domus futura est, hæc necesse est facta esse, aut esse, aut omnino materiam, quæ alicuius est gratia; vt lateres, & lapides, si domus. Et quanquam finis nõ propter hæc est, neq; erit, nisi vt ob materiam; omnino tamen nisi sint, nec domus erit, nec serra: illa quidem nisi lapides suppetant; hæc vero, nisi ferrum. Nam nec illic principia sunt, nisi duobus rectis triangulum. Itaq; necessitatem, quæ vt materia dicitur, atq; eius motiones, in rebus physicis esse manifestum est. c *Et ambæ quidem causæ a Physico tradendæ sunt, sed magis ea, cuius gratia: quandoquidem materia hæc causa est, nõ illa finis. Atq; id, cuius gratia, & principium a definitione & ratione est finis. Vt in rebus arte factis, quoniam domus est talis, hæc facta esse, & suppetere necessario oportet: cumq; sanitas hoc sit, hæc esse facta, & esse necesse est. Non secus si homo hoc est, hæc; & si hæc, illa.* d *Fortasse autem & in ratione id inest, quod necessarium est. Nam secandi opus cum definierimus, talem esse diuisionem; hæc non erit, nisi tales dentes habeat, qui non erunt, nisi sint ferrei. Nonnulla enim in definitione sunt partes, vt definitionis materia.*

c *Et ambæ.*] Admonet, Physici esse, causas necessitatis in naturæ rebus disquirere: idque tam ex parte materiæ, in qua sola veteres Physiologi occupabantur; quam ex parte finis. Docet etiam, Physicum magis circa finis & formæ, quam circa materiæ considerationem versari, quia illa est causa huius, non contra: Deinde, quia in ratione & definitione potius vtimur forma, tanquam principio, quam materia, idque tam in naturalibus, quam in arte factis.

d *Fortasse autem*] Ne quis putaret solum finem in definitione adhibendum esse; ostendit non ita rem habere, sed etiam quod necessarium est, hoc est, materiam, in definitionem venire. Si quis enim sectionem, quę ministerio serræ peragitur, definire voluerit, dicet esse diuisionem, quæ nisi serra ferreis dentibus constet, effici non potest: qua in definitione ponitur ferrum, quæ serræ materia est.

QVAESTIO I.

VTRVM NATVRA ALICVIVS gratia, quod facit, efficiat.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVAE PARTIS ASSERtio & illustratio.

Inter veteres.

NAturam nullo proposito fine agere, arbitrati sunt, qui soli* materiæ necessitati addixere omnia, vt Anaxagoras & Empedocles, & qui rerum generationem ex partium inter se temere coëuntium permixtione constitisse disputarunt, Democritus & Epicurus. Sed hanc tam absurdam, & à communi Philosophorum iudicio abhorrentem opinionem, incusat Plato in Timæo, Phædone, Philebo, & Politico, Aristoteles in extremis huius libri capitibus, & libro 2. de Ortu & interitu, & 1. de Partibus animalium, cap. 1. Eandem quoque, tacente Philosophia, coarguit sese omnium oculis vltro ingerens naturæ pulchritudo, decorq; mirabilis, quem rerum dissimilium inter se cõgruens varietas sic conciliat, vt eundem absque alicuius finis præscripto conciliare non posset. Neq; enim varietas, sine conuenientia & consensione aliqua, venustatem parit; neq; in tanta naturarum diuersitate stabilis esset, aut diuturna consensio, ni res physicæ in aliquod commune bonum, quod finis rationem obtinere oportet, vniuersæ conspirassent. Est autem hoc bonum, naturæ conseruatio ordoq;. Cuius appetitio & studium insolentiam potentiorum partium in mundo cohibet, infirmiorum imbecillitatem acuit, contrariorũ impetum refrenat, ac deniq; sic vniuersa ad temperiem & moderationẽ vocat, vt non tam inter se dissidio dissidere, quam in commune fœdus & amicitiam coisse videantur.

Coarguitur.

Totius naturæ finis, rerum ordo & conseruatio.

1. *Ratio probans naturam gratia finis operari.*

Præterea idem ex eo cõuinci potest; quia aut res naturales casu in opus incidunt, aut certa naturæ intentione. Non casu: primum, quia tam quodlibet sine discrimine in quodlibet opus incurreret, atque ita promiscue omnia ex omnibus fierent, neque certo res semine indigerent; illudque Lucretii primo sui poematis, quod iam alibi retulimus, eueniret:

—— E mari homines, è terra posset oriri
Squamigerum genus, & volucres erumpere cælo.

Lib. 1. huius oper. cap. 9. q. 3. a. 1.

Deinde, quia quod casu fit, raro accidit, nec vno duntaxat, sed variis effici modis consue-

[illegible] animantium [illegible] plenus amor; in operi[illegible] artificium; in quærendo cibo [illegible] speciei tuenda & confer[illegible]

[illegible] peritiam [illegible], docentes [illegible] ibus, & [illegible] tabilitatem [illegible] concordiam rerum omnium [illegible]

[illegible] nonne [illegible] tudine, vt [illegible] Hæret in [illegible] veluti partibus [illegible] rotunda, & [illegible] collibus supina [illegible] fontium [illegible] semper alia; [illegible] & emortua, nunc [illegible] reuirescens, & her[illegible] nunc his, nunc aliis [illegible] bus, nulla sui parte inutilis, nulla propemodum

Quod vero ad planetarum eclipses attinet, nullus in ea re ordinis defectus notari potest; cum ex illorum in cœlestibus globis situ, & rata motuum æquabilitate, (quæ tam ad mundi ornatum, quam ad cõmoditates sublunarium rerũ optime constituta sunt) ita euenire oporteat, definitis temporũ interuallis. Addit quoque D. Damascenus lib. 2. Fidei orthodoxæ, cap. 7. iccirco id diuini artificis prouidentiam sanxisse, vt eorum confutaretur amentia, qui Soli & Lunæ diuinos honores exhibent: cum palam sit, non inesse numen iis, quæ mutationi obnoxia sunt, & interdum lucis penuria laborant, aut pulchritudinem suam conspicuam reddere non valent.

Respõsio ad tertiũ argumentum.

Ad tertium respondendum est: nihil à Deo superuacaneum, aut alicuius finis expers; effectum fuisse, licet ignorantibus primo aspectu secus videatur: vt si quis in fabri alicuius officina, instrumenta præter necessitatem multiplicata existimet, quia ipsorum vsus ignorat. Priuatim vero, quod minutæ bestiolæ non debeãt superfluæ existimari, inde patet; quia cum eæ quoque in suo genere pulchræ sint, aliquid decoris vniuersitati rerum, tanquam in communem Rempubl. pro sua portione conferunt, vt, præter alios animaduertit Aristoteles 1. de Partib. animal. cap. 5. Quippe diuinus artifex ita magnus est in magnis rebus vt minor non sit in paruis: recteque à Plinio libro 11. Natur. hist. cap. 2. scriptum est, rerum naturam nusquam magis, quam in minimis totam esse. Quo spectat illud D. Augustini libro 22. de Ciuit. Dei, cap. 24. Ea plus habent admirationis, quæ molis minimum: plus enim formicularum & apicularum opera stupemus, quam immensa corpora balænarum.

Minuta bestiolæ nequaquam superflua.

Natura nusquam magis, quã in minimis, tota.

Venenata animalia non sunt in mundo supernacanea.

Nec animalia venenata superflua sunt, aut fine carentia: tum ob id, quod paulo ante diximus, tum quia, vt D. Augustinus 1. de Genesi contra Manich. cap. 16. ait, saltem eo nomine commendari debent, quod nos commonefaciunt, vt vitam aliam meliorem, in qua securitas summa est, deligamus. Item, quia ea, quæ alioqui nocent; si eis congruenter ac scienter vtantur, plurimum afferre solent commoditatis; vt luculenter ostendit D. Ambrosius lib. 3. Hexam. cap. 9. & libr. 6. cap. 6. D. Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum D. Damascenus lib. 2. Fidei orthod. cap. 10. & alii. Deinde quia, vt scribit Lactantius lib. 6. ca. 4. vtile fuit, offerre sese homini alia salutaria, alia noxia, vt in his declinandis, & illis appetendis, rationis suæ vim exerceret.

Confer in lib. de coelo ·14

QVÆSTIO II.

VTRVM NATVRA AD VNVM tantum finem, & vna duntaxat modo feratur, an non?

ARTICVLVS I.

VARII FINES, IN QVOS NAtura contendit.

Propositæ quæstioni respondendum est; non vnum tantummodo, sed varios fines esse, ad quos natura, tanquam ad scopum collimat. Etenim vnumquodque pro naturæ suæ modo capitq; hunc aut illum finem proxime respicit: particularia agentia priuatum: vniuersalia, si quæ vberiori vi prædita sunt, communem. Exempli gratia; leo, cum leonem gignit, ad formam leonis geniti, vt ad propinquũ finem tendit: docente Arist. cap. 8. huius libri, text. 81. at simul etiam ad propriæ speciei cõseruationem, vt ad alterum huic innexum & cohærentem finem aspirat. Prouidit nimirum, salutis suæ appetens, atque immortalitatis æmula natura, vt singularia dissolubilia, quia per se ab interitu vindicari non poterant generationem beneficio, & nascendi fœcunditate seruarentur, atque ita quodammodo sempiterna essent, non numero, sed specie: id quod 1. de Gener. animal. cap. 1. & 2. de Anima cap. 4. text. 34. Aristoteles docet. Corpora vero cœlestia, quia vniuersales causæ sunt, non vnius tantum, sed omnium sublunarium specierum perennitatem & commune bonum, peculiariter pro fine habent. Iccirco enim totum sublunarem mundum complexu suo coercent, ac perpetuo motu circumeunt, & influxu quasi irrorãt, vt species omnes, quoad possint, tueantur.

Vnũquodq; pro gradu suæ naturæ propositum finẽ habet.

Est etiam totius corporeæ naturæ vniuersalis finis, Homo; vt post Platonem. asserit Aristoteles 1. Politic. capite 5. docentque Patres communi consensu: tum quia Deus spectabilem hunc mundum hominis gratia procreauit, eique singulari beneficio subiecit omnia; tum quia homo iure insitæ nobilitatis, & eminentioris formæ prærogatiua, totã corpoream naturam ad se conuocat, sibique arrogat. Fit enim naturæ lege comparatum, vt quæ inferioris notæ sunt, ad præstantiora, si eis præsertim aliquo modo vsui esse possint, referantur. Quo pacto forma elementi, quæ omnium despicatissima est, ad formam corporis mixti ordinatur; forma corporis mixti ad vegetatricem, vegetatrix ad sensus compotem; hæc tandem ad animam rationalem, quæ omnium formarum numeros & perfectionem in se cohibet.

Homo naturæ corporeæ finis.

Inferiora ad præstantiora ordinantur.

Est præterea finis alius homine vlterior; videlicet totius naturæ ordo & pulchritudo: vt tradit Aristoteles 12. Metaphys. cap. 10. text. 52. Denique vltra hunc est alius communissimus omniumque postremus, ob quem tota natura agit; nempe ipsius naturæ auctor & parens, Deus. Quod D. Dionysius cap. 4. de Diuinis nominibus, Trismegistus in Pimandro, Plato in Timæo, & 4. Legum, & in Epist. ad Dionysium

Ordo naturæ finis.

Deus vltimus finis rerum omnium.

sium, auctor libri de Mundo ad Alexandrum, Aristoteles loco Metaphys. proxime citato, aliique complures differunt, denique testantur sacræ paginæ oracula, cum Deum absolute principium, & finem vocant Apocalyps. vltimo: Ego sum α & ω. principium & finis. Porro dicitur & natura, dum agit in Deum, vt in finem, contendere, quia diuinam perfectionem imitando adumbrat, quatenus agendo fit alterius rei causa, sicuti & Deus omnium causa est. Deinde, quia operando respicit in aliquod bonum, quod necessario participatio quædam summi boni est. Item, quia appetitus semper quærit aliquid extremum, in quo quiescat, quod non est aliud, quam finis vltimus, id est, Deus. Postremo, quia ordo in finibus sequitur ordinem agentium. Quare sicuti agentia secundaria nihil absque influxu primæ causæ efficiunt, ita ad eum nituntur finem, quem primum agens sibi propositum habet: sicque vt agens primum semetipsum, tanquam vltimum suorum operum finem, intendit quia vniuersa propter se operatur; ita eundem finem secundaria agentia spectant.

Hac de re D. Aug. in Euch. & l. 1. de doctrina Christ. c. 23. D. Th. 3. cōt. gen. c. 17. & 1. p. q. 103 art. 2. Themist. 1. huius operis. com. 81.

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI, QVIBVS RES in fines suos feruntur.

VT autem intelligas, quo pacto natura ad finem consequendum progrediatur, aduerte, triplicem esse gradum tendentium in finem. Primus ac supremus est eorum, quæ non solum apprehendunt finem sub ratione boni & conuenientis: sed cognoscunt etiam habitudinem proportionemque mediorum, ad finum obtinendum. Atque hæc sola dicuntur sese in finem agere; quia videlicet hæc duntaxat ex delectu & propria intentione operantur, seque in finem ordinant. Et in hoc gradu continentur solæ substantiæ intellectus participes. Secundus est eorum, quæ ad summum, percipiunt finem materialiter, id est, sub ratione boni & conuenientis: vt cum equus ex siti ad aquam mouetur, qui nec sui cursus ad obtinendam aquam, nec aquæ ad sedandam sitim, habitudinem ordinemve dignoscit. Huiusmodi sunt brutæ animantes, quæ instinctu motuq; phantasiæ potius aguntur in finem, quam seipsæ agunt. Tertius atque infimus est eorum, quæ nullo modo cognoscunt finem. Quo pacto se habent ea, quæ & intellectu & sensu carent. Ideo vero solis agentibus primi generis perfecta cognitio finis, vt finis, attributa est: quia ea tantum ad plura, de quorum delectu consultare queant, indeterminata sunt, cum cætera in actiones definitas naturæ impetu ferantur, nec deliberatione egeant. Quemadmodum (vt

De hoc 2. gradu D. Thom. 1. p. q. 59. artic. 1. item lib. 3. contra gent. c. 16 & 18.

A Auicennæ vtamur exemplo) nec citharœdum de quolibet ictu fidium deliberare oportet, quia apud ipsum omnes fidium percussiones ex artis regula determinatæ sunt.

Non debet autem mirum videri, quod etiam illa, quæ omnis finis notitia prorsus carent, propter finem agere dicantur: diriguntur enim in finem ab alia superiori & excellentiori causa, hoc est ab ipso naturæ opifice, qui rerum omnium fines cognitione comprehen-
B dit, ad eos obtinendos propensionem ac vires dedit. Quomodo, (vt M. Albertus hoc loco, & D. Thomas, 1. part. quæst. 103. artic. 1. explicant) sagitta, licet motus sui ignara sit, impetu & directione iaculantis in scopum tendit. Eoque spectat illud Philosophorum sermone tritum, quod scripsit Themistius 1. de Anima, comm. 23. & 1. & huius operis, text. 81. & Auerroes 12. Metaphys. comm. 18. opus naturæ est opus intelligentiæ: id est, dum natura in opus
C incumbit, à prima intelligentia, hoc est, à Deo, quasi diuinæ artis instrumentum, mouetur, & artificis ratione dirigitur. Hinc est, quod Hippocrates naturam modo indoctam vocat vt in libro de alimento; modo doctam & eruditam, vt in libro de arte. Quod imitatus est Galenus lib. 1. de vsu partium, & lib. 6. de locis affectis: videlicet indoctam vocant; quia in se consilij & deliberationis expers est: doctam, quatenus eius operibus intelligentia instat,
D ipsamque regit.

Item idem D. Th. 3. contra gentes. c. 24.

Opus naturæ opus intelligentiæ.

ARTICVLVS III.

CONFVTATVR QVORVNDAM sententia, iis, quæ proxime conclusa sunt, aduersaria.

E PLetho siue Gemistus, auctor Græcus, in opere, quod inscripsit, De iis quibus Aristoteles à Platone dissentit; in Aristotelem inuehitur, quod docuerit, naturam nullo proposito fine agere, dum ei deliberationem subtrahit. Sed prorsus sine causa, cum non omnia, quæ propter finem operantur, consilio aut delectu egeant.

Omisso tamen Plethone, sunt è recentioribus Philosophis, quibus nec Aristotelice nec
F Philosophice dictum, naturam ideo agere propter finem, quia etsi finem, non per se ipsa cognoscat; vt in lapide & plerisque aliis liquet: agitur tamen ab ipso rerum omnium auctore, qui & fines intelligit, & agentibus naturalibus ad eos consectandos propensionem virtutemq; indidit. Venêre autem in hanc sententiam hisce potissimum argumentis. Primum; quia superuacanea videtur illa motio & directio. Nam si fingamus, sine intelligentiis mundum esse, ad hoc

Opinio quorundam recent.

1. Argum.

hoc gratia in infimum, leuia in superum locum, vt in fines suos, peruenient. Deinde: quia ridiculum fuerit, si interrogatus quispiam, cur lapis descendit, respondeat, quia mouetur ab intelligentia; cum reuera moueatur à grauitate, cuius impetu deorsum vergit. Tertio; quia intelligentiæ apud Aristotelē aut prorsus ignorant sublunaris mundi species, aut eas non nisi generali & confusa notitia dignoscunt. Ex quo sequitur, in Peripatetica doctrina cœlestem naturam non dirigi ab intelligentiis; cum nihil, nisi à cognoscente, dirigatur,

2. Argum.

3. Argum. Lege Auerroem in Apologia aduersus Algazellum, & in Epitome 12. lib. Metaph. Mirandulanū lib. 27. de euers. singul. cert. sectio. 1. Iandun. 12 Met. q. 22. Lege D. Th. in 2. dist. 41. q. 1. art. 1.

† Impugnatio superioris sententia.

† Hæc tamen opinio, nec vera, nec Aristotelica est. Nam id, quod gratia finis operatur, aliquo recta contendit, ac velut in scopum collimat: id vero, quod ita se habet, non temere, sed ordinate progreditur: item quod progreditur ordinate, necesse est vt actiones suas per se ordinet, vel ab alio circa eas ordinetur. Cum igitur ordinare, intellectus rationisve opus esse constet, & res naturaliter, excepto homine, intellectus rationisque expertes sint, ac nihilominus vniuersæ propter finem agant (vti superius demonstratum fuit) plane sequitur, recurrendum esse in iis ad aliud principium, supra ipsam naturam, à quo moueantur ordinenturq; in suos fines: at hoc non aliud esse potest quam ipse totius naturæ auctor, qui certis numeris & mensuris, certaq; serie singulis rebus suos fines præscribit, & ad eos quærendos propensionem, & idonea media concedit. Solet autem hoc illustrari, non solum exemplo sagittæ, quod supra retulimus: sed etiam imperatoris, qui ita belli summam administrat, vt ipse eius finem nouerit, quem gregarii milites nesciant; sed cum imperatoris ductu regantur, sat illis est, mandata ab eo accepta exequi,

D

Quod vero hæc ratio explicandi modum, quo natura in finem tendit, Aristotelicæ doctrinæ consentanea sit, testantur nobiles interpretes, Simplicius hoc in libro ad text. 78. Themistius lib. superiori ad tex. 81. & 1. de anima ad text. 23. Auerroes 12. Metaphys. comm. 18. D. Thomas 1. p. q. 103. art. 1. Magnus Albertus, cap. 2. huius libri. Idemque significauit multis in locis Aristoteles, vt lib. 4. de generat. animalium cap. 2. Vbi scripsit, naturam non absq; ratione esse; quia videlicet ratione dirigitur. Et 1. de cœlo, cap. 4. text. 32. vbi Deum cum natura iungit, aiens Deum & naturam nihil frustra moliri; quasi natura ideo nihil incassum agat: quia diuinæ sapientiæ ductu impellitur. Et 12. Metaph. cap. 10. text. 52. vbi duplicem statuit ordinem, vnum in natura, alterum in Deo: illum tum quia ordo naturæ à diuino ordine, hoc est, à Deo ordinante, deriuatur ac pendet.

E

Idem etiam Arist. 1. Post. c. 2. & 2. de part. anim. cap. 13.

F

Argumenta in aduersam partem adducta facile diluuntur. Sed enim supponendum illud est, quod superius non semel à nobis explicatum fuit: Cum natura à superiori & diuiniori

A

principio regi dicitur; huiusce principii nomine Deum intelligi, qui vt naturæ ipsius inclinationum & facultatum auctor est, summumque præcognitor; ita prædictam directionem sibi, vt propriam vendicat. Quo fit, vt non recte quidam ad cæteras etiam intelligentias eam referendam putent. Ad primum igitur negari debet, superuacaneam esse hanc directionem, cum nihil possit in finem tendere, quin ad eum ordinetur; & omnis ordinatio ab intellectu fit.

Sol. 1. arg. impugnatæ opinionis.

B

Quod vero additur, sublatis intelligentiis non tolli motionem rerum in finem: dicendum, sublata prima intelligentia, hoc est, prima ac suprema substantia intellectrici, tolli omnia. Ad secundum dicito: roganti, cur lapis in centrum, vt in finem proprium, feratur; non ridicule, sed apposite & philosophice responderi, quia eo destinatur ab auctore naturæ, tum per suam formam, tum per grauitatem, vti per vim executricem motus. Ad tertium: quicquid de cæteris intelligentiis putarit Aristoteles verisimilius esse, Deum, secundum eius placita, sublunaris mundi species, eorumque singularia pernoscere, vt alibi ostendemus.

Solutio 2.

Solutio 3.

C

QVÆSTIO III.

AN BRVTAE ANIMANTES *solo naturæ instinctu in fines suos ferantur.*

D

ARTICVLVS I.

EORVM DOGMA, QVI BRVTIS *vim rationis tribuerunt, & quibus argumentis.*

SVperiori quæstione explicatum à nobis fuit, quo pacto bruta in suos fines tendant: breuius tamen, quam res postulabat: nunc id accuratius edisseremus. Quærimus ergo, num bruta discursu aliquo rationis, an solo naturæ instinctu, opera sua moliantur, & finem quærant? Porphyrius libro 3. de abstinentia statuit, naturam omnibus animantibus, quibus sensum & memoriam dedit, rationem quoque, imo & orationem, tam internam quam externam, tribuisse: additque, Apollonium Tyanæum, Melampum, Tyresiam, & Thaletem, brutorum sermones diiudicasse atque intellexisse: quos nihil mirum si non intelligamus ipsi, qui plurimarum etiam nationum linguam minime callemus. Asserit itaque, bruta rationem participare: neque per eam ab illis hominem simpliciter distingui; sed quod homini perfectum rationis acumen insit, illis imperfectum.

E

F

Confirmat istiusmodi dogma in primis ex mutua significatione, qua inter se bruta vtuntur,

Eius argument.

tur, quod in auibus potissimum apparet, quæ sibi occinunt, vicissimque respondent. Deinde ex admirabili solertia, curaque in futurum prospiciendi, vtilia consectandi, declinandi aduersa. Præterea, testimonio Empedoclis & Platonis, atque etiam Aristotelis, quos idem censuisse, ex eorum dictis scriptisq; haberi ait.

Anaxagoræ & Pythagoræ dogma.

Plutarchus etiam lib. 5. de placitis, c. 20. scribit, dogma fuisse Anaxagoræ, omnia bruta ratione pollere: itemq; Pythagoræ, qui eorum animantium, quæ rationis experti dicuntur, rationales esse animas pronuntiabat; licet in eis propter humorum asymmetriam & intemperiem, rationis lumen obscurum ac sopitum esset. Denique huic sententiæ suffragari videtur Plutarchus ipse in dialogo, qui inscribitur; Quod brutis ratio insit: vbi Gryllum Sophistam à Circe deformatum in belluam cum Vlysse disserentem facit, & luculenta oratione eos coarguentem, qui omnes animantes præter hominem rationis inopes esse aiunt.

Sed vt Philosophorum testimonia omittamus, non desunt etiam argumenta, quibus probari videtur, brutas animantes ratione valere.

1. Argum.

Primum; quia in eis multa elucent virtutum insignia: vt in leonibus magnanimitatis; in canibus amoris; in elephantis prudentiæ; in ciconiis pietatis; in turturibus coniugalis fidei; in columbis simplicitatis; in apibus, formicis, & gruibus, aliisq; huiusmodi, ciuilis societatis.

2. Argum. Plin. lib. 8. nat. hist. c. 26. & 27. Plutarch. lib. de industr. anim. D. Greg. Naz. orat. 2. de Theol.

Deinde, quia earum nonnullæ tanto ingenio & artificio opera sua moliuntur, vt non nisi ex artis regula, atq; adeo ratione efficere illa videantur. Quin ex hominibus varias artes indicarunt: vt araneus artem texendi; hirundo & vespæ ædificandi; grues instruendi exercitum; milui gubernandi nauem. Multa etiam ad tuendam vitam & sanitatem remedia, quibus nunc medicinæ scientia diues splendet; ostenderunt. Atque, vt cætera omittamus, inuentæ phlebotomiæ beneficium debemus Hippopotamo fluminis Nili equo incolæ: gulosus enim natura, cum se sanguinis copia opprimi sentit, ad acutiores quæ arundines affricto femore sibi venam pertundit, qua superflui sanguinis onus à se exigit, sistitq; cum par est, volutato per crassum & obstruentem limum, corpore.

3. Argum. Plin. li. 8. c. 35. D. Amb. lib. 6. Hex. c. 9. D. Basil. ho. 9. Hex.

Item; quia sæpenumero bruta res futuras præsagiunt. Compertum est enim, ea mutationem aeris indicare, & pluuias ac tempestates dubio procul certe c[...]lo; atque alia huiusmodi, quæ multo, quam Physiologi & Astrologi, certius denuntiant.

4. Argum. Plin. lib. 8. c. 1. Elianus li. 6. c. 10.

Rursus; quia constat, multas esse belluas, quæ disciplinam capiant. Nam vt sturnos, garrulitas, cornices, psittacos, & coruos, prætereamus, qui edocti humanam vocem reddunt: Elephanti panegyrica spectacula exhibere, varias in gestu figuras effingere, genu flectere, coronas adstantibus offerre, atq; alia similia ludicra

A ediscunt. Ac, ne quid in hoc genere admirationi deesset, legimus Elephantum literas præscribere doctrina assueuisse. Nec vero bruta tanto solum, cum ab hominibus instituuntur, disciplinæ specimen dant; sed ipsa sese mutuo instituere consueuerunt, quod maius est rationis argumentum: siquidem in vniuersum, docere, quam discere, rationi vicinius ac præstantius habetur. Omissis ergo aliis, quæ de hac re à Plutarcho in libro de animalium industria, scripta

B sunt: Luscinæ (teste Aristotele lib. 4. de hist. animal. cap. 9. & Plinio lib. 10. hist. Nat. c. 29.) pullos suos vocem ad numeros modulari, & ad omnem concentus varietatem, atque artificees argutias flectere prædocent. Meditantur (inquit Plinius) iuniores, versusq;, quos imitentur; accipiunt: audit discipula intentione magna, & reddit, vicibusque reticent: intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehensio. Vnde qui pulli adhuc rudes capti

C sunt, & in caueis nutriri, minus suauiter canunt, videlicet ante legitimum tempus à doctore & à schola musicæ subtracti.

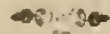
5. Argum.

Præterea, quod ad astruendam belluis rationem magnum videtur argumentum: egregius Dialecticæ auctor & institutor Chrysippus, canem Dialectica quodammodo præditum esse ostendebat, eo potissimum argumento, quod canis feram persequens, cum ad triuium peruenit,

D vbi duas vestigauit olfactu vias, & per eas transisse feram non deprehendit; tertiam nihil iam olfaciens, mox arripit, quasi ita secum disputet: Aut fera, quam persequor, in hanc partem deflexit, aut in illam, aut certe in hunc se anfractum intulit: sed nec in istam, nec in illam partem diuertit: hac igitur abierit necesse est. Quæ colligendi sagacitas, vtpote quasi diuisorio vtens syllogismo, quam sapiat artem Dialecticæ, nemo Dialecticus ignorat. Quid plus (inquit D. Basilius Homil. 9. Hexam.) quid plus

E faciunt, qui linearum descriptionibus designandis tanta cum grauitate sedent, lineisque pulueri insculptis; è tribus, vbi duas propositiones sustulerint vt falsas, in ea demum, quæ trium reliqua est, verum comperiunt? Hæc Basilius. Quæ etiam leges apud D. Ambrosium lib. 6. Hexam. cap. 4. Non igitur inficiandum videtur, habere bruta vim rationis. Ex quo sequitur, ea non solo naturæ instinctu in finem agi: quod propositæ controuersiæ caput

F erat.

ARTICVLVS II.

LONGE ABESSE A RATIONE eam sententiam, quæ brutis rationem dat; cum illa solo naturæ instinctu operentur.

EA sententia, quæ brutis vim rationis attribuit adeo absurda est, vt absurdum videatur, in ea coarguenda immorari; quam non modo Philosophorum gymnasia, sed communis hominum sensus explodit & irridet. Quia tamen non defuere è recentioribus, qui eius patrocinium susceperint; eam paucis refellemus.

1. Ratio. *Lege Vallã in Libello de Dialectica.*

Errat ergo inprimis, quod receptam hominis definitionem demolitur, neque hominem à bellua essentiæ nota distinguit: cum vtrumque faciat animal ratione præditum. Non enim refert, quod homini perfectam rationis vim concedat, belluæ imperfectam: quandoquidem maior eiusdem rei perfectio non inducit naturæ discrimen.

2. Ratio.

Deinde; quia si belluæ essent participes rationis, libere & ex delectu agerent: quod non ita esse, tum per se liquet, alioqui caderet in eas meritum & culpa; tum vero probatur à D. Nemesio, in libro de Natura hominis, c.2. à D. Thoma 2. contra gentes, cap. 82. à M. Alberto hoc in lib. tract. 3. c.2. aliisq; Philosophis: quia videmus, singulis bellaarum speciebus peculiarem inesse inclinationem, quam sequuntur. Omnes enim vulpes subdolæ sunt; omnes araneæ ingeniosæ & insidiatrices; omnes grues circumspectæ; omnes lepores lupi prædatores; omnes apes industriæ; omnes formicæ prouidæ. Itemque singulæ species ex innata propensione certum habent modum operandi, à quo non deflectunt; ad certa opera, & non alia, sese applicant. At in homine multo secus euenit: nimirum quia ex liberi arbitrii facultate, suo quisque studio ducitur: hi ad hanc rem, illi ad aliam assuescunt; hi hanc, alii artem illam amplectuntur. Vnde recte quidam:

De hac re D. Basil. ho. 9. Hex. D. Greg. Nazian. orat. 2 de Theolog.

a Hor. 2. ser. Sat. 1.
b Pers. Sat. 5

> a *Millia quot capitum viuunt, totidem studiorum.*
>
> b *Mille hominum species & rerum discolor vsus:*
> *Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.*

3. Ratio.

Potest quoque idem demonstrari ex præstantia rationis, cuius actio tam circa particularia quam vniuersalia versatur; proindeque formam à materia independentem & immortalem requirit.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENTA primi articuli.

A ADuersariæ partis rationes nullum habent momentum. Prima tantum concludit, inesse belluis vmbram quandam virtutis. Nam virtus iis solum conuenit, quæ delectu & arbitratu suo agunt. Similiter secunda tantum probat, competere eis imitationem rationis & artis; vt docet Aristoteles lib. 8. de histor. anim. cap 1.

Solut. 1. arg. *Solutio 2.*

Sane vero, si ex eo, quod bruta concinne & eleganter opera sua elaborant, recte colligeretur, B inesse illis artem vsumque rationis: idem arguere liceret in arboribus, in quibus functiones altricis potentiæ non minus admirationi sunt, quæ ita radices terre infigunt, ita surgunt, ita ramos explicant; quarum flosculi si erumpunt, sic viuunt, sic adolescunt, vt nihil ad gratiam pulchrius, nihil ad pulchritudinem gratius aspectui occurrat. Itaque vt arbores, naturalium facultatum vi, absque sensu; ita brutæ animantes sensuum ope, solo instinctu, qui est C veluti quædam imago artis, opera sua exequuntur & peragunt.

Solutio 3.

Ad tertiam dicendum: quod belluæ tempestatum dent præsagia, & quædam interdum futura prænuncient: id non ad mentis præsensionem esse referendũ, alioqui acutior illis, quam nobis, quia ea minus præsentimus ratio inesset: sed nimirum, (vt præter alios aduertit D. Thomas 1. part. q. 86. art. 4. & Vdalricus lib. 4. suæ summæ) quia mentis exortes cum sint, neque D sensum intellectus ministerio occupent, sed tẽporum conditionibus omnino vacent; facilius cœli & elementorum influxũ, atq; aduentitias qualitates persentiscunt: ac cum libertate careant, eis necessario obtemperant, lætanturq; aut contrahuntur, pro humorum, nunc se diffundentium, nunc colligentium, varietate; & affectus effectusque alios, secundum diuersam phantasiæ apprehensionem: hos, verbi gratia, ante serenitatem; illos ante pluuiam exhibent. E Quos quia in eis persæpe homines obseruarunt, inde iam futuras temporum præsagiunt mutationes, quas tamen bruta ipsa non præuident. Nec enim, verbi gratia, cum delphini tranquillo mari vltra solitum lasciuiunt, impendentem ex qua veniunt parte flatum præsentiunt, (cum nulla futurorum cognitio brutis competat) sed eorum phantasia naturalium causarum impressione mota, talem eis lutum aut fugam dictat: similiterque res habet in cæteris.

Lege D. Th. 22. q. 72. ar. 1. ad 3. & in disp. q. de prophetia. art 3. ad 9. & in 3. d. 26. q. 1. arg. 2. in sol. 4.

Delphini flatum denuntiant.

F Ad quartam dicendum: quasdam esse animantes, quæ licet ratione careant; nobiliorem tamen inter alias phantasiam sortitæ sunt, & humanam rationem, atque interdum prudentiam, imitantur, & suo modo docentur, ac docent, non aliquo discursu, sed internorum dumtaxat sensuum opera ductuque.

Solut. 4.

Quod vero ad Chrysippi canem attinet. D. Ambros. in lib. Hexam. loco citato ait [illegible] nem in eo euentu ingenita sagacitate v[illegible]

Solut. 5.

rat D-

rationis asciscere, id est, humanæ mentis ratiocinationem imitari, vt superius retulimus: quod D. Thom. secunda secundæ, quæst. 13. art. 2. planius edisserens, hæc aliaq; id genus referenda censet ad inclinationem, à diuina arte deriuatam, hoc est, ad naturalem industriam & instinctum.

...ssio ad ...g. Porphyrii.

Quod autem asserebat Porphyrius, ex Aristotelis doctrina colligi, existimasse illum bruta ratione pollere; falsum est: nisi rationem sumat pro rationis imitatione, quam solam brutis quibusdam Aristot. attribuit, tum loco citato de historia animalium, tum 1. Metaph. cap. 1. Quod idem addebat Porphyrius, bruta inter se colloqui, & à quibusdam intelligi; non ita est, etsi ita esse crediderit quidam ex Hebræis doctoribus, teste Abulensi ad cap. 3. lib. 3. Regum, qu. 11. asserens, eorum voces percalluisse Salomonem: non inquam ita res habet, si loquamur de signis ex instituto, quæ ad rationem spectat. Etsi non eamus inficias, bruta signis vti naturalibus, ad quæ tamen percipienda intelligentiæ vis non requiritur, sed naturæ instinctus. Vnde Aristot. 1. Politic. cap. 2. sermonem, inquit, homo habet solus omnium animalium; bruta autem vocem. Hacusque enim natura in iis processit, vt sensum habeant iucundi & molesti: at sermo tributus nobis est, vt damnum, vtilitatem, iustum & iniustum, ostendamus.

...uta animantes v...itur signis naturalib.

Ex superiori disputatione constat, bruta non ratione aut discursu prædita esse: &, quod inde consequens est, solo instinctu in fines suos agi; qui erat huiusce controuersiæ scopus.

...ilogus ...æstionis.

QVÆSTIO IV.

QVIDNAM SIT BRVTORVM animantium instinctus.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHOrum sententia.

QVoniam diximus, bruta naturæ instinctu in fines suos contendere; sequitur, vt quidnam eiusmodi instinctus sit, videamus. Occurrunt in primis ii, qui putant, instinctum brutorum esse naturalem quandam impressionem, à Deo iniectam, non tanquam habitum, sed per modum actionis, & auxilii cuiusdam naturalis, quo Deus cum brutis, ad necessarias eorum functiones administrandas, peculiari modo concurrit: non multo secus, ac cum hominibus cœlesti afflatu supernaturalique ope, ad actiones quæ naturæ vim excedunt. Huic similem in dissimili re sententiam secuti sunt Arabes Philosophi, qui corporis animantium fabricam, membrorum apparatum & delineamen-

...Opinio. ...egeVignerium Gra...atensem ...n suis in...titutionib. Theolog. c. 8.

A ta admirati, fœtus conformationem non naturæ, sed altioris ac diuinioris principii manum esse voluerunt. Fauet autem prædictæ opinioni effatum illud Peripateticum: Opus naturæ est opus intelligentiæ. Deinde ipsum nomē, Instinctus, quod ex eo dicitur quia aliquid aliunde instigetur: tum vero maxime brutorum opera, quæ ita ordinate procedunt, vt artis, non naturæ opera videantur.

Eius co firmat o.

Alii censent huiusmodi instinctum esse qualitatem quandam, ab auctore naturæ phantasiæ superadditam, quæ sit veluti ars naturalis brutorum, imo & typos quosdam siue imagines eis infundi, quæ sunt quasi ideæ efficiendorū operum. His fauere creditur D. Thom. in q. de verit. qu. 13. art. 7. ad 7. vbi inquit, bruta accipere à principio naturalem æstimationem, ad noxia salutariaque dignoscenda, quoniam id propria vestigatione assequi non poterant. Cācellarius etiam Parisiensis Gersonius, par. 4. in tractatu de definitionibus terminorum ad Theologiam pertinentium arbitratur, instinctum esse inclinationem quandam adiectam naturæ à primæua sua origine, ad finem obtinendum.

B

2. Opinio.

C

Opinio Gersonii.

Quod vero qualitas illa & inclinatio brutis insideat, videtur probare eorum in operib. moliendis artificium alacritas, promptitudo. Esse autem consignatas eorum phātasiæ ab ortu rerum species, ex eo ostenditur; quia multa ab eis fiunt, quæ absque innatis speciebus haudquaquam fieri posse videntur. Quærimus enim, qua notitia, verbi gratia picus, cum prima clauum cuneumve cauernulæ, in qua nidum habet, adactum videt, herbam mox quærit, qua allata admotaque, statim exilit ferrum cum crepitu arboris? Qua itē cognitione ducitur mustela, cum aduersus serpentem primo depugnatura, rutam conquirit & deuorat? Certe nisi picus ignotæ illius herbæ, & mustela rutæ imaginem habeat; nullo modo eam vestigarit aut inuentam prehenderit.

Probatio eius.

D

De pico Aelianus lib. 1. c. 45. Plin. lib. 10. c. 18. de mustela Ari. lib. 8. de histor. anim. c. 6.

E

ARTICVLVS II.

QVID IN PROPOSITA CONtrouersia sentiendum sit.

PRoposita quæstio aliquot assertionibus explicanda est. Prima sit: Brutis animantibus nequaquam ab ipso ortu species consignatæ sunt. Hæc probatur ex eo, quia minime decet, belluas hoc tam præclaro naturæ dono antecellere homini, cuius anima à principio nullius rei imaginem impressam habet, sed est veluti tabula omnis picturæ adhuc expers; vt docet Aristot. lib. 3. de anima, cap. 4. text. 14. Item quia vt D. Thom. in 2. dist. 20. qu. 2. art. 2. aduertit, etiam infantibus naturalis instinctus conuenit; vnde mamillas, inquit, capiunt, aliaque ipsis conuenientia solo naturæ ductu operantur.

1. Assertio. Probatur.

F

Infantium instinctus.

tur. Cum igitur eorum phantasia nullis rerum imaginibus ab auctore naturæ consignata sit, sicuti nec intellectus, plane sequitur, nullam esse necessitatem, attribuendi congenitas species phantasiis brutorum animantium.

2. Assertio.

Secunda assertio: Instinctus brutorum nihil est aliud, quam operatio phantasiæ, determinata ad iudicium conuenientis aut incommodi, determinansq; appetitum ad fugam vel prosecutionem. Hęc assertio est Philosophorū communis. Ac primum, qua ex parte decernit, instinctum pertinere ad phantasiam, traditur ab Aristotele 3. de Anima, ca. 3. tex. 162. vbi docet, id, cuius ductu bruta operantur, esse imaginationem seu phantasiam. Accipimus enim hoc loco phantasiam pro quolibet sensu interno: sicuti & iudicium, fuso vocabulo, pro imitatione quadam iudicii, quod bruta rudi simpliciq; actu, citra omnem compositionem & diuisionem exercent. Deinde probatur tota conclusio, quia instinctus brutorum dicitur, quod eo instigentur diriganturque ad aliquid operandum: hoc autem præstat phantasia, obiiciendo appetitui, quid conueniens aut contrarium sit. Habere autē sese in proponendo eo pacto, quo diximus, quoad determinationem, planum est; cum brutorum natura libertatis expers sit, & absque vllo delectu in actionem ruat.

Brutorum instinctus vnde dicatur.

Phantasia instinctus quasi habitualis.

Porro oritur prædicta operatio, in qua instinctus actualis consistit, ab ipsa potentia phantasiæ, quæ est instinctus quasi habitualis; & cum ea concurrit prima causa, non peculiari aliquo attractu, sed communi generalique influxu, vt sequenti articulo ostendemus.

Dubium.

Quærat tamen aliquis, si omnium brutorum phantasiæ in vnam speciem conueniunt, vt videtur esse communior Philosophorum sententia; vnde nam existat in brutis tāta operū varietas, vt apis fauos, araneus telā, bombyx lanam, formica myrmecias, auis nidum, aliasve eiusmodi ædificatiunculas cōstruat? Respondemus, quēadmodum hominis cogitatiua, propter coniunctionem cum gradu discursiuo, eam prærogatiuam obtinet, vt discurrat circa singularia; sicuti multi magni nominis auctores opinantur: in phātasias brutorum specie differentiū, quia oriuntur à formis diuersarum specierum, sortiri vim tradendi tam varias & tam discrepantes regulas operum faciendorum. Ad quod etiam non parum confert temperamētorum diuersitas, quæ magna ex parte in hominib⁹ ingeniorum propensionumq; dissimilitudinem parit.

Solutio. Cogitatiua hominis discurrit circa singularia.

Cæterum illud est animaduertendum sicuti homines nullum intelligendi actum eliciunt, quin prius species è sensu hauriant; ita neque bruta quicquam apprehendere, aut instinctu iudicare; quin prius species à rebus mutuentur: siquidem omnis cognitio à specie oritur. Ita vero hirundo, exempli gratia, hunc in modum ad opus conficiendum procedit: Intue-

A tur lutum; deinde ex intuitu, imaginem illius admittit in phantasiam; tum æstimat conueniens id prehendere, & deferre versus hunc aut illum locū: subinde, præhabito etiam qualicunque iudicio lutum certo modo componit, rursumque aliud similiter ad eundem locum confert, sicque paulatim nidum fingit. Atq; ex hoc progressu intelligi potest, hirundinem nec innatam speciē requirere, nec sine specie in opere versari, Adde etiam, nec illi necessarium esse B aliquod futuri operis exemplar, ab initio impressum. Nec enim oportet, vt priusquā nidum conficiat, quo pacto totus nidus efformandus sit, apud se statuat; sed vt dum singulas luti particulas applicat, phantasia ei sigillatim dictet, vt vnam alteri sic annectat.

Bruta non innatas species requirunt, nec sine speciebus operantur.

ARTICVLVS III.

C

REFVTANTVR ADVERSA- *riorum opiniones, eorumque argumenta.*

Ex dictis etiam nō erit difficile eos coarguere, qui (vt initio quæstionis retulimus) putauere, brutorum instinctum esse specialē motionem, qua cum iis Deus ad opera conficiēda concurrit. Sufficit enim illis generalis concursus, quem omnibus rebus ad obeundas actiones naturæ suæ congruentes prima causa exhibet: D qui etiam sat est, vt virtus formatrix semini indita, animalium membra delineet & cōponat; quidquid Arabes Philosophi opinentur. Neque his officit, quod opus naturæ intelligentiæ opus nuncupatur. Id enim nihil aliud significat, quam res naturales ex prænotione & directione primæ causæ, per virtutem & inclinationem ab ea datam, in actiones & fines suos tendere; vt supra exposuimus. Nec item bruta instinctu moueri dicuntur, quod speciali actione insti- E gentur ab auctore naturæ; sed quia, cum citra libertatem & delectum agant, non tam se ipsa agere quam agi censentur, vt ait D. Damascenus lib. 2, Fidei Orthod. ca. 27. Quod vero tam gnauiter & prompte opera sua moliuntur, non probat, superadditam eorum phantasiæ operatricem aliquam facultatem: id enim præstare per se queunt phantasia & appetitus, cum naturali primarum qualitatum temperamento, cęterisque eiusmodi accidentibus, quibus singu- F læ rerum species à natura exornantur.

Quomodo opus naturæ intelligentiæ opus dicatur.

Cum autem quæritur, qua notitia picus, verbi gratia, quærat primo herbam ad ferrum excutiendum: occurrendum est, non moueri illum ab imagine herbæ, quam antea nullo sensu perceperat, sed à iudicio phantasiæ, volatum præcipientis; licet ipse nec volatus sui habitudinem ad recipiendam herbam, aut herbam ipsam, locumve in quo sit, præcognoscat: tunc vero vbi herbam ostendit natura ipsa, deter-

De pico aue.

terminari ad indicandum, esse eam sibi conuenientem, sicque ipsam decerpere & in nidum comportare, præcurrente semper ad eiusmodi actiones naturali phantasiæ dictamine.

Lege D. Th. 1.p.q.78.ar. 4. & Scot. in 4. d. 43. q. 2.

Dubitarit postremo quispiam si brutæ animantes tam admirabilia opera naturæ instinctu perficiunt, cur non eodem quoque proportionem mediorum ad finem cognoscant? Cui respondemus, ad cognoscēdam proportionem vnius ad alterum requiri vim collatiuam, quæ vnum cum altero conferat: quod cum altioris negotii sit, quam vt à brutis præstari queat (illa enim, vt neque componunt neque diuidunt, ita neque vnum alteri comparant) consequens est, vt bruta habitudinem mediorum ad finem non percipiant.

Bruta non cognoscunt proportionē mediorum ad finem.

QVÆSTIO V.

QVID SIT MONSTRVM, ET quibus modis accidat.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MONSTRI DEfinitio.

Definitio monstri. Eius explicatio.

ANtequam disquiramus, vtrū natura monstrum intendat, explicādum occurrit, quid nam sit monstrū, & quo pacto generetur. Quid igitur monstrū sit, varie solet à Philosophis explicari. Nobis placet vulgata illa definitio: Mōstrum est naturalis effectus, à recta & solita secundum speciem dispositione degenerans. Dicitur naturalis effectus; quia licet (teste Aristot. hoc in libro cap. 8. tex. 82.) etiam in rebus arte factis, cum ab artis regula desciscunt, monstra interdum visantur; ea tamen non proprie, sed secundum analogiam ad res Physicas, monstra appellari consueuerunt. Dicitur, A' recta dispositione degenerans; quia nemo rite monstrum nūcuparit, nisi id, in quo error intercidit, id est, deflexio aliqua ab ordine ac lege, quam naturę operibus præscribit finis, propter quem natura ipsa operatur. Additur, Solita, quia (vt quibusdam videtur) quod iam in vsu frequenti versatur, monstrum non est, videlicet natura cum in veterata iam inolitaque consuetudine conspirante. Qua de causa Pygmæi, quorum tota cohors pede non est altior vno, non simpliciter monstra dicēdi erunt, quia spectata eorum hominum (si tamē homines sunt) formatrice virtute, & illius soli cœlique ingenio, non iam ex accidente eiusmodi partus eueniūt. Quod item censendum erit de quibusdam Gigantum familiis, quarum faciunt mētionem Diuinæ literæ. Item de iis hominibus, qui referente D. August. 16. de Ciuit. Dei, cap. 8. singula crura in pedibus habent, nec poplitem flectunt: quas sciopedes, id est, vmbripedes vocant, quod per æstum in

Pygmæi.

Gigantes.

Sciopedes.

A terra iacentes, resupini vmbra pedum se protegant. Itemque de aliis, qui tam insigniter auriti sunt, vt eis ad pedes aures defluant, atque in alterutram decubent; vt refert Boemus, libro 2. de Moribus gentium, cap. 8. Magis tamen Philosophicum videtur, etiam, quæ huiusmodi sunt, in monstris numerare. Quare particulam illam, Solita, sic interpretandam credimus, vt monstrum dicatur, effectus degenerans à dispositione solita, id est, ordinaria secundum B speciē, siue respectu huius causæ proximæ per accidens ita eueniat, siue non. Adiicitur postremo, Secundum speciem, quia quælibet species certam vendicat dispositionem: vt quælibet species animalium certam membrorum structuram, & partium lineamenta. Ab hac ergo dispositione cum fœtus degenerat, id est, insigni aliquo vitio aut errore deflectit, monstrum est. Siue deerret ex parte vt puer, qui capite arietino, aut bubulo; vitulus, qui capite humano; C ouis, quæ bubulo nati dicuntur: referente Aristot. lib. 4. de Generat. Animal. c. 3. vt etiam Arimaspi, qui vnum oculum in fronte gerunt; & qui sine ceruicibus oculos habent in humeris, & qui caninis capitibus pro voce latratū edūt: de quibus Plin. lib. 7. Naturalis histor. cap. 4. Siue deerret ex toto, cū videlicet fœtus in alterius animantis effigiem & formam prorsus declinat: vt si bos agnum pariat, quod paulo ante Hierosolymæ euersionem prodigii loco acci-D disse, scribit Nicephorus histor. Eccles. lib. 3. c. 4. & Ioseph. lib. 7. de Bello Iudaico, cap. 12.

De sciopedibus etiā Plin. lib. 7. cap. 2.

Arimaspi.

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI ET RATIONES, quibus monstra accidunt.

E PORRO autem quot modis contingant monstra, & quę eorum causæ sint, explicat præter * alios Aristot. lib. 4. de Generat. animal. cap. 4. & 8. Plutarch. lib. 5. de Placitis Philosophorum cap. 8. Galenus de historia Philosophica, cap. 113. Magnus Albertus hoc in libro tract. 3. cap. 3. Sciendum est igitur, cum animal vnum ab alio gignitur, quinque potissimum, quod ad rem præsentem attinet, in generatione concurrere. Primum est Virtus formatrix semini in-F hærens, quæ more opificis totum corpus membratim delineat & effingit: secundum, est Materia ipsa, ex qua fœtus coalescit: tertium, Fœtus receptaculum: quartum, primarum qualitatum, quæ sensu percipiuntur, caloris inquam frigoris, siccitatis, humoris, cōpletio; è quarum temperatura animantium salus integritasque dependet: quintum, id quod extrinsecus rem attingit; vt regionis salubritas vel inclementia, syderum influxus, aliaque eiusmodi.

** Pic. Mir. 1. de Exam. cap. 6. Boemus lib. 2. de mor. gent. Ambrosius Pareus de monstris & prodigiis l. 4.*

Flus

Prima mõ-stri causa.

His ita positis, solet inprimis monstrum accidere, ob formatricis seu seminariæ virtutis ruditatem & hebetudinem, quæ dum fingendo insistit fœtui, totum opificium exacte elaborare, & articulatim ac distincte exprimere nequit. Quo fit, vt interdum partes corporis conclusæ & indiscretæ, atque ad munia obeunda inutiles prodeant nõnunquam etiam deteriores speciei formam induant: eoque pacto homines arietini capitis effigie aliquando enati dicuntur, referente, vt supra citauimus, Aristo. lib. 4. de generat. animal. cap. 3. Natura enim, cum perfectam expolitionem assequi non potest, inferiori gradu contenta subsistit. Nonnunquam etiam ob defectum formatricis, membra non suo loco ponuntur. Quomodo iecur latere sinistro, lien dextro contineri visus est. Aliquando Hermaphroditi, seu Androgyni nascuntur, si nimirum formatrix facultas, paribus ad vtrumque sexum effingendum viribus, in materiam incumbat: de quibus Aristot. 4. cap. libri proximi citati. Quod portentum non solum hominibus, sed & quadrupedum genere accidit, vt narrat Plin. lib. vndecimo cap. 49. etsi id Neronis principatu primum euenisse arbitretur. Obseruat autem Mag. Albertus, monstriferas figuras rarius apparere in partibus cordi & iecori vicinis, eo quod virtus mẽbrorũ delineatrix vegetior ibi sit, circa remotiora vero segni* operet*.

Secunda monstri causa, quæ tripartita est.

Deinde, vitio materiæ bifariam obueniunt monstra. Primum, ob multiplicem & promiscuam seminum diuersæ speciei confusionem: vbi etiã variæ virtutes formatrices se inuicem obturbant. Eoque modo externis lineamentis semihomines & semibestiæ aliquando nati sunt. Vnde in mari plerique monstrifera reperiuntur, vt ait Plinius lib. 9. histor. naturales ca. 2. videlicet perplexis, & in semet aliter atq; aliter, nunc flatu, nunc fluctu, conuolutis seminibus atq; principiis, sicque noui aliquid semper pariente natura. Idemque in Africa euenit, aggregantibus se feris ad paucos amnes inopia aquarum. Secundo, propter materiæ penuriam producuntur homines membris defecti: vt monoculi, vnipedes, quaternis tantũ digitis, & interdum nani, coactæque breuitatis homunculi; qualem affirmat Nicephorus 12. Ecclesiast. historiæ cap. 37. fuisset in Ægypto quendam, qui ad perdicis duntaxat magnitudinem creuit. Item ob exuperantiam materiæ euadunt interdum homines ad gigantæam vastitatem. Talis ille erat, cuius se molarem dentem vidisse narrat D. August. capite 9. lib. 15. de Ciuit. Dei: qui, inquit, dens, si in nostrorum dentium modulos minutatim concideretur, centum nobis videretur facere potuisse.

Tertia causa.

Tertio, ex parte receptaculi quo fœtus continetur, datur monstroso partui occasio: cum, verbi gratia, vna materia, quę ab altera loco diuersitate abiungi, & ad geminum fœtum A formari cœperat, postea ob angustias, aliudve loci incommodum, maiori siue minori ex parte confunditur. Atq; hoc modo sortiuntur interdum fœtus plura membra quã naturæ cursus postulat. Si testatur D. Augustinus cap. 8. lib. 16. proxime citati operis, natum sua memoria fuisse quendam, superioribus membris duplicem, inferioribus simplicem, id est, cui erant duo capita, duo pectora, quatuor manus, venter vnus, & pedes duo, sicut vni homini.

Quarta causa.

B Quarto, primarum qualitatum asymmetria interdum naturæ obliquitates inducit, quatenus in causa est, vt facultates munia sua incongrue administrent: sicque cordis calor, intempestiue atque vltra modum æstuans, & terrestrium partium quasi fumum excrementitium eleuans, infantibus in vtero barbam effundit; quod ætate nostra in Lusitania accidisse constat. Alii quoque deficiente calore, & abundãte humido, in pueritia canescunt. Quorum meminit Plin. lib. 7. cap. 1.

Quinta causa.

C Quinto inuehit monstrosas & deformes species, regionis circũmfusique aeris affectio & constitutio: vnicuique enim patria quasi parens est, non minimam sibi in educẽdo & efformando fœtu partem vendicans, cum ei suas etiam qualitates impertiat, nunc quidẽ propitias, nũc aduersarias, & deformitatis effectrices. Vnde in Ægypto, ob regionis naturã frequentius quam apud nos, monstrosi homines oriuntur. Idem D asserẽdum est de cœlestium corporum influxu, syderumque afflatu, qui sicut animalium generationi plurimum obseruit; ita & partus multiformiter afficit ac vitiat. Quo spectat illud Ptolemæi in cẽtiloquio. Terrestres vultus vultibus cœlestibus subiiciuntur. Quia vero interdum ea dominantur sydera, quæ hominum generationi maxime fauent, contingit aliquando (si credimus magno Alberto in suis mineralibus, & Ianduno hoc in lib. q. 24.) vt brutæ animantes E per id tempus genitæ, imo & lapides qui tunc concrescunt, hominis effigiem ex parte imitentur, videlicet cœli aspectu humanæ figuræ expressionem, quantum potest, affectante.

In Ægypto cur frequẽter mõstrosi partus.

Parentum imaginatio.

Superioribus monstri causis addenda est etiam vis imaginandi parentum, quæ nonnunquam facultatem formatricem à scopo suo aberrare facit, & absurdas ac peregrinas formas, quas cõcipit, fœtui imprimit. Si narrat Auicen. 5. de Animalibus libro, gallinam, quæ, dum F ouibus incubaret, milui aspectu perterrita fuit, pullos exclusisse miluino capite. Estque celebre exemplum in diuinis literis Geneseos 30. qua ratione Iacob prouenerunt fœtus gregum maculosi. Lege Galen. lib. de Theriac. ad Pisonem cap. 14. Fernelium 7. Physiologiæ, cap. 12. Leui. lib. quarto de occultis naturæ miraculis cap. 7. & 19. lib. 1. Est autem quæstio per obscura, quonam pacto imaginatio hos aliosque his similes effectus edat, quam persequi nõ est huius loci.

Nec

Multo plures esse monstrorum causas. Neque vero quis putet, omnes nos monstrorum causas recensuisse: non enim omnes, sed præcipuas & frequentiores collegimus. Esse autem multo plures, ex eo coniectari licet, quod monstra peccata sunt, seu vitia à naturæ lege deflectentia: infinitis autem modis à recto aberrare contingit. Vbi illud etiam aduertendum est, nonnunquam ad vnum idemq; monstrum multas causas ex iis, quas retulimus pariter cōuenire. Potest enim, verbi gratia, homo duplicatis membris generari, & propter abundantiam materiæ, & ob peruersitatem matricis, quæ natura gemellos parante, tunicas fœtum obuoluentes, distraxit, & disrupit.

ARTICVLVS III.

ALIQVOT DVBIORVM enodatio.

1. Dubium. PLeniores doctrinæ gratia dubia quædam explicanda sunt. Primum est: Vtrum fieri possit, vt ex humana & belluina specie homines nascantur? Respondendum primo videtur non posse: quia istiusmodi effecta sequuntur deteriorem partem suæ causæ. Hanc tamen doctrinam experientia nō omnino comprobat: si verum est, quod iam contigisse fuisseq; obseruatum, nonnulli referunt; nimirum ex congressu hominis & belluæ veros omnino homines aliquando natos. Quod si ita habet, ad rationem adductum dicēdum est, fieri posse, vt causa partialis nobilior, ita efficacitate sua præualeat supra minus nobilem, vt trahat effectum ad suam speciem: nec in eo euentu oportere effectum sequi deteriorem partem causæ; sed quando par est vtriusque vis & concursus, aut deterior etiam vincit. Ordinate tamen, & vt plurimum existimandum non est, ea monstra quæ semihomines, & semibestiæ dicuntur, aut homines esse, cum non constet prodiisse ex permistione humani seminis, nec videatur, saltem vt plurimum, ea permistio ad id sufficere, aut partim belluas esse, partim homines, (cum impossibile sit, duas naturas completas in vnam speciem coalescere) sed re vera esse bruta alicuius certæ speciei, licet effigie vtramque naturam imitentur. *Fauni & Satyri.* Vnde intelliges, Faunos & Satyros ab Ethnicis pro diis habitos, qui humanam edebant vocem, & humani caprinique corporis lineamenta præ se ferebant, dæmones fuisse fictitiis corporibus indutos: cum effigies probaret, eos non esse homines; sermo, non esse belluas. Quanquam de illo, qui D. Antonio in eremo apparuit, nihil simile decernat D. Hieronymus in eiusdem Antonii vita, nec sententiam suam satis aperiat.

2. Dubium. Secundum est: Vtrum animal, quod simplicia membra geminata habet, (vt duo capita) vnum animal sit, an plura. Respondet Aristoteles 4. capite libri 4. de Generatione animalium, iudicandum id esse, ac discernendum ex vitæ principio, id est, ex corde; è quo animalia vitæ principium auspicantur: ita nimirum, vt quod vnum cor habuerit, vnum animal censendum sit; quod duo, id pro duobus haberi debeat. Necesse est enim, posito ab initio generationis duplici vitæ fonte, duplicem quoque animam dari. Qua de re lege etiam Henricum Gandauensem, quodlibeto 6. quæstione 14. *De hac re Capreolus in 2. d. 13. q. 1. art. 1.*

3. Dubium. Tertium est: Vtrum Gigantes absolute monstra habendi sint? Oritur vero ratio dubitandi ex eo, quia nequaquam putandum est, Adamum fuisse monstrum; vt qui à Deo ornatus fuerit omnibus naturæ donis, quorum vnum est, decens, & neque contracta, neque nimium profusa magnitudo corporis: & tamen eum Gigantem fuisse testari videtur Sacræ paginæ auctoritas, Iosuæ capite 14. illis verbis: Adam maximus ibi inter Eneacim (id est, Gigantes) situs est. Respondemus, Adamum non fuisse Gigantē, vt probat, cæteris omissis, ratio à nobis pro posita: quanquam secus arbitrentur Ioannes Lucidus libro primo de Emendatione temporum, capite quarto, & Moses Barcephas in libro de Paradiso. Loco autem citato ex libro Iosuæ, vocabulum illud Adam, vt pleriq; Interpretes annotarunt, non designat primum humani generis parentem; sed est commune nomen, idem valens atque apud Latinos vox Homo, vt sit sensus, collocatum illic fuisse quendam nomine Arbam, hominem inter Eneacinos maximum. Alii etiam eum locum de primo parente intelligentes, superlatiuum Maximus, non ad molem corpoream referunt, sed ad maximam singularemque dignitatem, qua primus parens inter omnes homines excelluit, tanquam caput & origo totius generis humani. *Adamum non fuisse Gigantem.*

4. Dubium. Quartum est: Vtrum re vera monstra nonnunquam ex corporum cœlestium influxu prouenіant? Nam quod minime ita res habeat, & quod oriantur duntaxat motibus inordinatis inferioris materiæ, dum cœlestis disciplinæ legibus non obsequitur, contendit singularis ingenii Philosophus Picus Mirandula libro tertio contra Astrologos, capite vigesimo primo: Cum enim, inquit ille, cœli opus ex omnium luminum conspiratione dissultet, ita vt tota illa superior semper temperatur harmonia, vt sicut in ipsa omnia consonant; ita per eam nihil dissonet vnquam inferiori mundo: in quo quoties inconcinnum, asperum, discors auditur, ad tactum cœli ne referatur; sed ad quatuor istas chordas citharæ sublunaris, quæ de inordinata materia, impuraque contactæ cœlesti plectro, ad numerum illas semper concordiamque mouendo, contumaces interdum inueniuntur. Hæc ille, concinne magis, quam effica- *Responsio Mirandulæ.*

efficaciter. Enimuero quantumlibet cœlestium corporum motus ordinati sint; id tamen non impedit, quominus astra, secundum diuersos intuitus interdum ad hæc, aut illa monstra generanda sublunares causas promoueant: quemadmodum & quorundam syderum congressus exortusve, tempestates maximas, & interdum inundationes excitare experientia demonstrat.

QVÆSTIO VI.

VTRVM NATVRA INTENDAT *monstrum*.

ARTICVLVS I.

CONTROVERSIAE EX-*plicatio*.

Ad monstrum concurrit causa impedita, & impediens.

VT propositam quæstionem expediamus, duo prænotanda sunt. Primum est: Cum monstrum sit vitium naturæ, ob aliquod impedimentum à fine suo deficientis: quoties monstrosum aliquid prodit (vt equus biceps) ad hunc effectum confluit tum causa impedita, tum impediens. Impedita; vt Bucephalus, qui alium equum sibi similem atq; adeo vno capite præditum generare nititur. Impediens; vt exuperantia materiæ, quæ in causa est, vt equus genitus præter naturæ ordinem duplex caput sortiatur. Secundum sit: In bicipiti equo (quod de cæteris monstris pari modo intellige) tria spectari possunt: videlicet ipsa natura equina; caput alterum redundans, quod proximum deformitatis fundamentum est; itemque obliquitas ipsa, seu deformitas, quæ monstri nomine formaliter significatur.

1. Conclusio.

His positis, sit prima conclusio: Causa impedita per se sumpta non tendit in monstrum neque quoad deformitatem, neq; quoad proximũ deformitatis fundamentum. Hæc probatur:

Probatio.

quia causa impedita, si per se spectetur, nititur producere effectum sibi similem sine errore ac vitio: sicuti & artifex ex se quidem conatur effingere arte factum, quale ipse interius efformat & proponit, quodq; à regula suæ artis non deficiat: at monstrum dissimile quiddam est, & obliquum, ac læsum; vt Aristot. lib. 4. de Generatione animalium, capite tertio. Præterea, quia cum monstrum generatur, dicitur causa impedita à suo fine deflectere, ipsumq; monstrum respectu eiusdem causæ fortuito euenire censetur: quod non ita esset, si causa impedita monstrum intenderet.

2. Conclus.

Secunda conclusio: Si causa impedita vna cum impediente, accipiatur, dici potest in monstrum, quoad deformitatis fundamentum, & ex consequenti, quoad deformitatem ipsam,

A tendere. Hæc suadetur, quia licet parentes equi, verbi causa, monstrosi, ex se intendant, tantam duntaxat materiam futuro fœtui impendere, quantam congrua illius generatio deposcat, proindeque non nisi perfectum equum gignere instituant: ex hypothesi tamen, quod vberiorem materiam ita suppeditarint, vt ex illa equũ gemino capite oriri oporteat: inficiandum nõ est, hoc in euentu intendi ab iis causis in vnum coeuntibus, bicipitem equum. Id quod etiam hunc

B in modum confirmare licet. Naturam intendere aliquem effectum, non est aliud, quam in illius effectionem inclinare, & propendere; sed natura impedita, prout videlicet vtramq; causam, tam impeditam, quam impedientem, cõprehendit, inclinatur & propendet ad effectionem monstri: ergo intendit illud. Probatur assumptio; quia vnaquæq; causa ad illum effectum inclinatur, cuius per se vim effectricem habet: at natura impedita, seu causa impediens

C simul cum ea quæ impeditur, & omnibus circumstantiis concurrentibus, habent per se vim effectricem monstri, cum illud ex ipsarum coniunctione necessario sequatur: ergo, &c. Rursus idem ex eo corroboratur: quia Deus (vt mox dicemus) intendit monstra: non intendit autem illa per se immediate, sed per causas secundãs, quæ ad id concurrunt: hæ autem sunt, causa impediens & impedita.

Cur monstrum dicatur intendi simul a causa impediẽte & impedita.

Iccirco autem non diximus monstrum à sola

D impediente causa intendi, sed ab vtraque simul; quia plerunque causa impediens monstrum non edit, nisi causa etiam impedita ad ipsum proximum deformitatis fundamentum efficienter concurrente. Atque ita non rite ac simpliciter sola causa impediens dicetur in mõstrum ferri, cum illud producere per se sola non possit: quod in exemplo adducto videre est. Namque materiæ redundantia ita geminum caput equo affingit, vt eam parentes ipsi effi-

E cienter suppeditent; iidemq; proinde ad generationem superflui capitis effectiue concurrant. Hoc autem Philosophorum complures significant, dum aiunt, causam impeditam non quidem primaria, sed secundaria intentione in monstrum ferri; quia videlicet causa impedita ex se à monstro abhorret, ac refugit: prout tamen cum impediente iungitur, primario instituto cedens ad generationem monstri, succumbit. Vnde Aristoteles quarto libro de Genera-

F tione animalium, capite quarto, monstra appellat παρεκβάσεις, id est, naturæ excursus, & quasi digressiones; propterea quod natura prædicto modo ad gignenda monstra digreditur, sicque in ea tendat. Neq; hæc eleuant peruulgatum illud naturæ encomium, quo Natura dicitur, nihil temere aut inordinate agere. Id enim verum est, cum nullo impedimento à primario suo instituto auertitur, nec aliunde eius actio interpellatur.

ARTI-

ARTICVLVS II.

MONSTRA NON EVENIRE prater intentionem prima causa.

Lege D. Augusti. lib. 83. q. 24. D. Th. 3. cont. gent. c. 4. & 1. p. q. 103. artic. 7. D. Bonau. in 2. d. 37. q. 2. n. 32. Rich. ibi. q. 2. circa 4. principale.

CÆterum quid de particularibus caussis dicatur, constat, neque monstrum, neque aliud quidpiam fortuito, aut casu euenire, respectu Dei, qui rerum omnium euentus, & prouidentia sua præuenit, & sapientia disponit. B Intendit igitur Deus monstrum, si spectetur, prout cum causa impedita & impediente simul cõcurrit, atque ita voluntate absoluta & efficaci: intendit vero non monstrum, sed animal perfectũ, qua ex parte ad caussam impeditam præcise sumptam concursum dirigit, proindeque voluntate conditionata, vt vocant. Vnde putandum non est, suo fine frustrari Deum, cum non omnium particularium caussarum fines C absolute velit; sed ad earum sese naturas & captum modumque accommodans, alias ad finem, vt decreuit, promoueat: alias pro ipsarum imbecillitate à fine aberrare sinat. * A fine, inquam particulari, non à communi, nec ab vni- A uersalis prouidentiæ ordine, quo omnia comprehenduntur, eo pacto, quo lineæ à centro ductæ, circumferentiæ ambitu continentur. Quo fit, vt (quod Boetius libro 4. de Consolatione, prosa 6. admonet) si quidpiam à præscripto sibi ordine discesserit, in alium relabatur: sicuti linea, si in hoc peripheriæ punctum non incidit, in aliud necessario incurrit.

** Hæc de re D. Th. 1. p. q. 22. art. 4. & in Verit. q. 5. art. 5.*

Cur Deus in mundo mõstra esse velit.

** In expositione literæ Magistri.*

Vult autem Deus monstra in mundo esse, tum ob alias caussas, de quibus * D. Bonauentu- B ra in 1. dist. 45, & Dionys. Carthag. in lib. de Venustate mundi, cap. 9. tum vt D. August. lib. 16. de Ciuitate Dei, cap. 8. inquit, propter vniuersi pulchritudinem: vt nimirum hoc spectabilis mundi theatrum, non elegantium duntaxat, sed deformium quoque, velut imaginum varietate exornetur. Etenim ea etiam quæ fœda sunt, ad vniuersitatis decorem & elegantiam faciunt, eo modo, quo gratiam lucis commendat obscuritas noctis; & vmbræ atrique colo- C res picturæ augent venustatem, dum eminentiora quæque distinguunt, & differentia colorum alterna vice sese excitante opposita iuxta se posita clarius elucescunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

IN TERTIVM LIBRVM PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

Motus consideratio quanti sit momenti in Philosophia

OST QVAM Aristoteles duobus libris superioribus, de Principiis causisq; rerum naturalium vniuerse disseruit, accedit nunc ad earum affectiones perscrutandas. Atq; in primis de Motu agere instituit, cuius consideratio præcipui momenti in Philosophia est. Primum, quia partes contemplatricis Philosophiæ per diuersam abstractionem à motu inter se distinguuntur; vt in Proœmio huiusce operis disseruimus. Secundo; quia rebus omnibus naturalibus, vt vita quædam, motus inest. Sicut enim (docente Platone 10. de Legibus) ea viuunt, quæ motionis principium intra se continent, seq; ipsa mouere dicuntur: ita quæ vt motum vtcunq; subeunt, vitam quodammodo participant. Tertio, quia forma & materia, de quibus Aristoteles partim in 1. partim in 2. libro egit, motu inuestigatæ ac deprehensæ sunt; adeoq; motus notitia cum naturæ cognitione copulata est, vt hæc citra illius opem obtineri nequeat. Quarto, quia contemplatio motus, ad latentes abditasq; naturalium effectorum causas, & ipsarum causarum vim, speciem, gradum, & perfectionem videndam, magna ex parte viam demonstrat. Quinto, quia ex motu progressa est Philosophia ad inuestigationem, tum earum mentium, quæ cœlestes sphæras circumuoluunt; tum etiam supremæ causæ, id est, Dei, in quem, vt omnium rerum fontem ac principium motum omnem desinere necesse est. Ob has igitur rationes, præcipuo studio incumbit Aristoteles in tractationem Motus. Cæterum quia is continuum quiddam est, quod in partes diuiduas infinite secari potest, nec sine infiniti notione perfecte intelligitur; iccirco post explicationem motus acturum se de Infinito pollicetur. Quod & accurate præstat, & cum aliarum artium emolumento: siquidem Geometria, Astronomia, Cosmographia, Geographia, & quæcunque circa Mundi machinam occupantur, à Physiologia postulant, vt infinitam molem reiiciat, quia pingunt describuntq; Vniuersum per mensum & finitum. Est itaq; bipartita huius libri distributio. In priori parte quid sit motus, & in quo insideat, explicatur: in posteriori de Infinito differitur.

Libri distributio.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΕΩΣ, βιβλίον Γ.

Κεφάλαιον α.

Ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις μέν ἐστιν ἀρχὴ κινήσεως καὶ μεταβολῆς, ἡ δὲ μέθοδος ἡμῖν περὶ φύσεώς ἐστι, δεῖ μὴ λανθάνειν τί ἐστι κίνησις· ἀναγκαῖον γὰρ ἀγνοουμένης αὐτῆς, ἀγνοεῖσθαι καὶ τὴν φύσιν. διορισαμένοις δὲ περὶ κινήσεως, πειρατέον τὸν αὐτὸν ἐπελθεῖν τρόπον περὶ τῶν ἐφεξῆς. δοκεῖ δ' ἡ κίνησις εἶναι τῶν συνεχῶν. τὸ δ' ἄπειρον ἐμφαίνεται πρῶτον ἐν τῷ συνεχεῖ· διὸ καὶ τοῖς ὁριζομένοις τὸ συνεχὲς, συμβαίνει προσχρήσασθαι πολλάκις τῷ λόγῳ τῷ τοῦ ἀπείρου, ὡς τὸ εἰς ἄπειρον διαιρετὸν συνεχὲς ὄν. πρὸς δὲ τούτοις ἄνευ τόπου, καὶ κενοῦ, καὶ χρόνου, ἀδύνατον κίνησιν εἶναι. δῆλον οὖν, ὡς διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὸ πάντων εἶναι κοινὰ, καὶ καθόλου ταῦτα πᾶσι, σκεπτέον προχειρισαμένοις περὶ ἑκάστου τούτων. ὑστέρα γὰρ ἡ περὶ τῶν ἰδίων θεωρία, τῆς περὶ τῶν κοινῶν ἐστι. πρῶτον δὲ καθάπερ εἴπομεν, περὶ κινήσεως. ἔστι δή τι, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ μόνον, τὸ δὲ δυνάμει, καὶ τὸ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ τοσόνδε, τὸ δὲ τοιόνδε, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῦ ὄντος κατηγοριῶν ὁμοίως.

ARISTOTELIS PHYSICORVM, LIBER III.

CAPVT I.

Cum a autem Natura motionis mutationisque principium sit, & doctrinam de natura tradere instituerimus, ignorandum haudquaquam est, quidnam sit motus: eo enim ignorato, naturam quoque necesse est ignorari. Cum vero de motu definiuerimus, enitendum erit, vt ea, quae deinceps sequuntur, eodem modo pertractemus. De numero autem continuorum motus videtur esse, atque in continuo infinitum primum spectatur. Quo fit, vt continuum definientibus infiniti ratione vti sæpenumero accidat; siquidem continuum id est, quod infinite potest diuidi. Ad hæc, sine loco, inani, & tempore, motus esse non potest. Tum igitur ob hæc ipsa, b tum quia omnium sunt communia, omnibusque vniuersim conueniunt, manifestum est vnumquodque horum ante oculos positum considerandum esse. Nam contemplatio, quæ est de propriis, eam consequitur, quæ ad communia attinet: primum vero vt diximus, motum. c Est igitur aliquid, quod actu solum est, aliud quod potestate d & actu, aliud quidem hoc aliquid, aliud tantum, aliud tale: & in ceteris similiter, eius quod est, categoriis. Text. 1. Text. 2. Text. 3.

c Eo-

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Cum a *autem*.] Summatim proponit, de quibus in progressu acturus sit eorumque methodum & ordinem. Statuit autem disserere in primis de Motu, quod absque illius notione definitio Naturæ intelligi nequeat: postea vero de Infinito, quia motus est de numero continuorum, quæ in infinitum diuidi possunt. Atque in hisce duobus explicandis, vt paulo ante præfati sumus, huius libri tractatio versatur. Deinde pollicetur, disputaturum se de Loco, Vacuo, & Tempore: quia sine loco & tempore motus Physicorum non datur; nec sine vacuo, vt opinabantur veteres Philosophi. Ac de his tribus disserit in 4. huius operis. *Methodus & ordo rerũ tractandarum.*

b *Tum quia omnium.*] Aliam subiicit rationem, ob quam de iis, quæ proposuit, disceptare instituat; videlicet quod eæ sint communes rerum naturalium affectiones, quarum tractatio minus communium explicationi anteire debet; cum doctrinæ ordo efflagitet, vt ab vniuersis ad singula progrediamur. Quod alibi quoque admonuit, vt initio huius operis, & in primo de Animalium partibus, capite quarto.

c *Est igitur.*] Ad inuestigandam tradendamque motus definitionem, diuisiones quasdam & hypotheses sumit. Prima diuisio hæc est: Rerum quædam sunt actu tantum, quædam potestate & actu. Est autem in hac diuisione declaranda magna interpretum dissensio. Psellus, Alexander, Themistius, Simplicius & Philoponus, per ea quæ sunt actu tantum, substantias à materia abiunctas intelligunt: per ea quæ actu & potestate, decem genera: siquidem omnia per actum & potestatem diuidi queunt, vt constat ex iis, quæ docet Aristoteles lib. 5. Metaph. cap. 7. Alii ad absoluendam diuisionem, tertium adiiciunt membrum, faciuntque sectionem tripartitam, ita vt quædam sint actu tantum, quædam potestate tantum, alia & actu & potestate simul. Et hi quidem per ea quæ sunt actu tantum, formas omnes, tam à materiæ concretione liberas, quam quæ materiam informant, siue substantiales, siue accidentariæ sint, designari putant. Denique in tertio membro ea intelligunt, quæ cum actu innexam potentiam gerunt, qualia sunt composita physica, quæ ex materia & forma constant. Porphyrius vult appellatione actus notari quamlibet formam ad categorias pertinentem; nomine vero potestatis, materiam primam, quæ potentiam aptitudinemque habet ad excipiendas formas. Tandem, alii hunc locum ita interpretantur, vt sensus sit, rerum quasdam esse actu tantum secundum aliquam formam, hoc est, habere formam summe perfectam; *Prima diuisio ad inueniendum motus definitionem.*

 fectam;

fectam: vt summe frigidum, quod omnem frigoris gradum possidet: hæ namque in potestate non sunt, ad vlteriorem eiusdem formæ gradum. Quasdam esse solum potestate, secundum aliquam formam, quæ videlicet ad illam acquirendam aptæ sunt: nondum tamen aliquam eius partem obtinuere: quemodo aqua, quæ nihil adhuc caloris admisit, effecta est ad calorem. Alias denique pariter in actu & potestate esse respectu alicuius formæ: vt aquam partim calidam, partim frigidam. Harum interpretationum, nulla nobis videtur aspernanda.

2. Diuisio. d *Aliud quidem.*] Quidnam putant, diuidi hoc loco id quod actu & potestate est, in decem genera, iuxta primam explicationem superioris diuisionis. Alii, diuidi in ea ens absolute sumptum. Vtrumlibet dicatur, parum omnino refert.

τῶν δὲ πρός τι τὸ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ κατ' ἔλλειψιν λέγεται, τὸ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν καὶ παθητικὸν, καὶ ὅλως κινητικόν τε καὶ κινητόν· τὸ γὰρ κινητικὸν, κινητικὸν τοῦ κινητοῦ καὶ τὸ κινητὸν, κινητὸν ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα. μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ τὸ μεταβάλλον, ἢ κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ ποσὸν, ἢ κατὰ ποιὸν, ἢ κατὰ τόπον. κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδέν ἐστι λαβεῖν, ὡς φαμὲν, ὃ οὔτε τόδε, οὔτε ποσὸν, οὔτε ποιὸν, οὔτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐθέν. ὥστ' οὐδὲ κίνησις, οὔτε μεταβολὴ οὐθενὸς ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηθενός γε ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. ἕκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον τὸ τόδε. τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις. καὶ κατὰ τὸ ποιὸν, τὸ μὲν γὰρ λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν, καὶ κατὰ τὸ ποσὸν, τὸ μὲν τέλειον τὸ δ' ἀτελές. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ· ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ἐστιν εἴδη τοσαῦτα, ὅσα τοῦ ὄντος.

Κεφά-

e *Eorum vero, quæ ad aliquid referuntur, alia quidem per exuperantiam defectionemve dicuntur, alia quia efficiendi, & perpetiendi, & omnino vt moueant, & moueantur, potestatem habent. Nam quod mouendi facultatem obtinet, rem mobilem potest mouere: & quod mobile est, ab eo est mobile, quod potest mouere.* f *Motus autem absque rebus non est; siquidem quod mutatur, aut substantiæ, aut quantitatis, aut loci mutationem patitur. Quibus quidem rebus commune nihil, vt dicimus, quod neque substantia, neque quantitas, neque aliarum Categoriarum vlla sit, accipere cum liceat. sit, vt neque motus, neque mutatio vllius esse, nisi eorum, quæ dicta sunt, cum præterea nihil sit, queat.* g *Vnumquodque autem bifariam cunctis inest, vt substantia, cuius aliud est forma, aliud priuatio: & in qualitate aliud est album, aliud nigrum: & in quantitate aliud perfectum, aliud imperfectum: similiter & in latione aliud quidem supra, aliud infra: aut aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis sunt species, totidem sunt motus atque mutationis.* Text. 4. Text. 5

Capvt

3. Diuisio. e *Eorum vero.*] Tertia diuisio ita habet: Eorum, quæ ad aliud referuntur, duo sunt genera: quædam dicuntur per exuperantiam & defectionem; vt duplum & dimidium: alia, quia actiua sunt & passiua, hoc est, vendicant relationes, quæ actione passioneve, ceu fundamentis innituntur; vt relatio patris ad filium, filii ad patrem. Porro ex hisce diuisionibus prima vtilis est ad dignoscendum, sitne motus potestas, an actus: secunda, ad designandam illi propriam categoriam: tertia, ad refellendos eos, qui motum à relatione neutiquam diffidere opinantur, cum tamen motus non relatio, sed relationis fundamentum sit. Aduerte autem, Aristotelem hoc loco ea tantum relatorum genera, quæ ad præsens institutum pertinebant, fuisse complexum; sunt enim præter hæc alia, quæ ab eodem in 5. lib. Metaph. cap. 15. tradita sunt.

f *Motus autem absque.*] Themistius, Simplicius & Philoponus aiunt, docere hoc loco Aristotelem motum aut in rebus mobilibus esse, aut in mouentibus. A qua interpretatione non videtur Psellus dissentire, inquiens refelli ab Aristotele Platonis de motu opinionem, qui in Sophista, Parmenide & Timæo, constituit ideam quandam motus à rebus avulsam, ex qua res vi vna cum aliis generibus res procreantur. Verisimilius est, ostendi hisce verbis, motum versari in rebus spectantibus ad categorias, quarum diuisio paulo ante fuerat tradita: nec dari aliquid vnum commune & vnius rationis, cui proprie ac primo motus conueniat. Quod planum est, cum substantia & quantitas, cæteraque in quibus motus versatur, essentiam vnam communem & vniuocam nequaquam vendicent.

g *Vnumquodque autem.*] Docet eodem pacto motum diuidi, quo res in quibus versatur. Quare cum genera singularum categoriarum, vt 10. lib. Metaph. cap. 10. fusius explicandum erit, contrariis differentiis, altera perfectiori, altera minus perfecta, quasi forma & priuatione dispertiantur, vt animal in rationis particeps & rationis inops, fit, vt motum etiam species notiores ve, secundum rationem perfecti atque imperfecti, distribuendæ sint.

Κεφάλ. β.

Διῃρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος, τοῦ μὲν ἐντελεχείᾳ, τοῦ δὲ δυνάμει, ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ᾗ τοιοῦτον, κίνησίς ἐστιν. οἷον, τοῦ μὲν ἀλλοιωτοῦ, ᾗ ἀλλοιωτὸν, ἀλλοίωσις. τοῦ δὲ αὐξητοῦ, καὶ τοῦ ἀντικειμένου, φθιτοῦ (οὐδὲν γὰρ ὄνομα κοινὸν ἐπ' ἀμφοῖν)

Capvt II.

Cum autem in vnoquoque genere, aliud quidem actu, aliud potestate esse, diuiserimus, eius quod potestate est, quatenus tale est, actus motus est. Vt rei, qua alterari potest, qua ex parte alterari potest, alteratio: eius, qua augeri potest, Textus. 6

φθίσιν) αὔξησις καὶ φθίσις. τοῦ δὲ γενητοῦ καὶ φθαρτοῦ γένεσις καὶ φθορά· τοῦ δὲ φορητοῦ, φορά. ὅτι δὲ τοῦτ' ἔστιν ἡ κίνησις, ἐντεῦθεν δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητὸν, ᾗ τοιοῦτον αὐτὸ λέγομεν εἶναι, ἐντελεχείᾳ ᾖ, οἰκοδομεῖται· καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις. ὁμοίως δὲ καὶ μάθησις, καὶ ἰάτρευσις, καὶ κύλισις, καὶ ἅλσις, καὶ ἅδρυνσις, καὶ γήρανσις. ἐπεὶ δ' ἔνια ταὐτὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐστίν, οὐχ ἅμα δὲ ἢ οὐ κατὰ τὸ αὐτό. ἀλλ' οἷον θερμὸν μὲν δυνάμει, ψυχρὸν δὲ ἐντελεχείᾳ. πολλὰ ἤδη ποιήσει καὶ πείσεται ὑπ' ἀλλήλων· ἅπαν γὰρ ἔσται ἅμα ποιητικὸν καὶ παθητικόν. ὥστε καὶ τὸ κινοῦν φυσικῶς κινητόν. πᾶν γὰρ τὸ τοιοῦτο κινεῖ, κινούμενον καὶ αὐτό. δοκεῖ μὲν οὖν τισιν ἅπαν κινεῖσθαι τὸ κινοῦν. οὐ μὴν ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτου ἐξ ἄλλων ἔσται δῆλον, ὅπως ἔχει· ἔστι γάρ τι κινοῦν καὶ ἀκίνητον. ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο, ᾗ κινητὸν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ᾗ, ὧδε. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς· ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια ᾗ χαλκὸς, κίνησίς ἐστιν. οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τὸ χαλκῷ εἶναι, καὶ δυνάμει τινὶ κινητῷ. ἐπεὶ εἰ ταὐτὸν ἦν ἁπλῶς καὶ κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ, ᾗ χαλκὸς, ἐντελέχεια, κίνησις. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸ, ὥσπερ εἴρηται. δῆλον

(eius, quod potest, & opposita, id, quod eius quæ potest imminui (nullum enim vtriusq; nomen commune est) accretio & imminutio: eius, quæ generari & interire potest, generatio & interitus: eius, quæ ferri, latio. Et motum quidem hoc esse, conspici hinc potest. Nam cum id, quod ædificari potest quatenus ipsum tale esse dicimus, actu fuerit, ædificatur, idq; est ædificatio: similiter & disciplina, & sanatio, & volutatio, & saltatio, & incrementū, & ad senectutem progressio. b Quoniam autem quædam & potestate & actu sunt, non tamen simul aut nō eiusdem habita ratione, sed vt calidū quidem potestate, frigidum autem actu: complura vicissim iam agent & patiētur. Nam res quæcunq; agendi & patiendi simul habebit facultatem. Quare & id quod naturaliter mouet, mobile erit, quod quidquid eius generis est, motum cieat, cum interim idem motū cieatur. Nonnullis autem, quidquid mouet videtur moueri: quod quemadmodū sese habeat, ex aliis perspicuum euadet: aliquid enim est, quod mouet, idq; immobile. Actus autem eius, quod potestate est, cum actu est & non quatenus actu, sed quatenus mobile est, agit motus est. Atque illud, quatenus hoc pacto, dico. Aes enim potestate statua est, æris tamen, quatenus æs est, actus, motus non est: neque enim idem est, æs esse, & potestate aliqua præditum esse vt moueatur. Quod si omnino, & ratione idem essent, æris profecto, quatenus æs est, actus, esset motus: sed idem non sunt, vt diximus. c Quod Text. 7. Text. 8. Text. 9.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

CVm a autem in] Ad explicandam motus naturam, vtitur prima earum partitionum, quas proximo capite tradiderat. Tum ita motum definit: Motus est actus eius, quod potestate est: siue, actus entis in potentia, vt tale est. Quam definitionem membratim declarat. Atque inprimis motum ἐντελέχειαν siue actum esse, hac ratione ostendit: Id, quo quidpiam in potestate existens ad actum ducitur, actus est: atqui res subiecta, vt aqua, quæ potestate calida erat, motu ad actum caloris ducitur: igitur motus est actus. Huius rationis assumptionem tantummodo exprimit, exemplisque confirmat.

Definitio motus.

b Quoniam autem.] Vt remoueat id, quod quispiam fortasse existimaret, videlicet motum esse eorum duntaxat, quæ in potestate, non quæ in actu sunt: admonet, quædam esse in potestate & actu, non tamen respectu eiusdem, aut certe non simul. Nam actu frigidum, potestate calidum est; idemque alio tempore est actu calidum, cum agendi & patiendi facultas eidem rei sæpe insit, idemque & moueat & moueatur, in rebus naturalibus. Quod sane quidem nonnulli ad omnia mouentia extenderunt, rati nullam dari incorpoream substantiam, quæ videlicet ita motum efficiat, vt motum non subeat. Cuius dogmatis falsitas 8. lib. patebit. Ex dictis ratum esse vult Aristoteles, nihil obstare quominus motus recte dicatur actus eius, quod est in potestate.

δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντίων. τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι κάμνειν, ἕτερον· καὶ γὰρ ἂν τὸ κάμνειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν ταὐτὸν ἦν, τὸ δὲ ὑποκείμενον, καὶ τὸ ὑγιαῖνον, καὶ τὸ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης εἴθ' αἷμα, ταὐτὸν καὶ ἕν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸν, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταὐτὸν καὶ ὁρατόν, ἡ τοῦ δυνατοῦ, ᾗ δυνατὸν, ἐντελέχεια, φανερὸν ὅτι κίνησίς ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν ἐστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτὴ, καὶ οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον, δῆλον. ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον, ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὁτὲ δὲ μή, οἷον τὸ οἰκοδομητὸν, ᾗ οἰκοδομητὸν, καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια ᾗ οἰκοδομητὸν, οἰκοδόμησίς ἐστιν. ἢ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἡ οἰκοδόμησις, ἡ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ, ἢ ἡ οἰκία. ἀλλ' ὅταν οἰκία ᾖ, οὐκ ἔτ' οἰκοδομητὸν ἔσται. οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητόν. ἀνάγκη ἄρα τὴν οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι. ἡ δ' οἰκοδόμησις, κίνησίς τίς ἐστιν. ἀλλὰ μὴν ὁ αὐτὸς ἐφαρμόσει λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων. Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον

c Quod quidem in contrariis perspicuum est: valere enim posse, & ægrotare posse, diuersa sūt, ægrotare namq; idem quod valere esset: at subiectum, idq; non valet & ægrotat, seu sit humor, seu sanguis, vnū est & idem. Cum igitur eadem non sint, quēadmodum nec color & spectabile eadem sunt; manifestum est, motū actum eius quod potestate est, quatenus potestate est, esse. Illud igitur perspicuū est, & actum hūc esse & tum, cum actus hic est, nec prius nec posterius fieri, vt quid moueatur. Fit enim, vt vnumquodq; interdum quidem agat, interdum nō agat: vt quod ædificari potest, quatenus potest ædificari, actus, ædificatio est. Aut enim ædificatio hoc est, nempe actus eius, quod potest ædificari, aut domus: sed cum domus fuerit non vltra id erit, quod possit ædificari, ædificatur autem id, quod potest ædificari. Text. 10. Text. 11.

Quare

καὶ ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. οὔτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένει θεῖναι δύναιτ' ἄν τις, οὔτε οἱ ἑτέρως εἰρηκότες περὶ αὐτῆς, κατορθοῦσι. δῆλον δὲ σκοποῦσιν, ὡς τιθέασιν ἔνιοι αὐτήν, ἑτερότητα, καὶ ἀνισότητα, καὶ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες, εἶναι τὴν κίνησιν ὧν οὐθὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὔτ' ἂν ἕτερα ᾖ οὔτ' ἂν ἄνισα, οὔτ' ἂν οὐκ ὄντα. ἀλλ' οὐδ' ἡ μεταβολή, οὔτ' εἰς ταῦτα, οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλόν ἐστι, ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι αὐτούς, ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις. τῆς δ' ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικὰς εἶναι ἀόριστοι. οὔτε γὰρ τόδε οὔτε τοιόνδε, οὐδεμία αὐτῶν ἐστιν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν. τοῦ δὲ

Quare necesse est ædificationem actum esse: ædificatio vero motus est quidam. Atque eadem definitio aliis quoque motibus conuenit. d *Recte autem dictum esse perspicuum est, tum ex his, quæ alii de ipso tradunt; tum quod facile non sit aliter eum definire. Neque enim motũ mutationemque in alio genere collocare aliquis potest: nec qui aliter de eo dixerunt, recte dixere. Quod quidẽ sic constat, qui, quemadmodum cum nonnulli posuerint, considerabunt, cum dixerint diversitatem, inæqualitatem, & non ens, motum esse: quorum quidẽ nihil nec esse est moueri, nec quæ diversa sunt, nec quæ inæqualia, nec quæ non entia. At neque ad hæc, aut ex his magis progreditur mutatio, quam ex oppositis.* e *Causa autem, cur in his motum posuerint, est, quod videtur quiddam esse non definitum: alterius vero seriei principia, cum sint priuantia, definita non sunt: neque enim vllam eorum hoc aliquid esse, aut tale, aut in vlla aliarum categoriarum.* Text. 13. Text. 13.

f *Caussa*

c *Quod quidem in contrariis.*] Argumento à contrariis probat, non esse idem secundum rationem, subiectum esse talis naturæ, & potestate esse hoc, aut illud: nam alioqui contraria idem ratione essent; quod ita concludit. Sumatur aliquod subiectum, siue sit phlegma, siue sanguis, siue aliquid aliud, quod potestate ægrum sit: si ratione idem sunt, hoc subiectum & potestate ægrum esse, similiter idem ratione erit, tale subiectum, & potestate sanum esse. Quare, cum ea, quæ sunt idem ad aliquod tertium, inter se quoque eadem sint; idem ratione erit, esse potestate sanum, & potestate ægrum: atque adeo sanum & ægrum idem erunt secundum rationem, cum actus ratione & essentia iidem sint; quorum eædem omnino sunt potestates. At quod sanum & ægrum eadem esse eo pacto non possint, liquido constat. Sicuti nec color, inquit, & spectabile idem sunt: color enim est perspicui, quatenus perspicuum est, terminus; spectabile autem formaliter significat aptitudinem, vt res videatur: quæ aptitudo non eandem essentiam & formalem rationem sortitur, quam color.

Quomodo quæcunque sunt eadem in vno tertio, inter se quoque eadẽ sint.

Habetur ex hoc loco effatum illud Philosophicum: Quæcunque sunt eadem in vno tertio, inter se quoque eadem sunt. Cuius veritas examinatur à Theologis, disputantibus de mysterio Trinitatis: videtur enim id falsum esse, cum tres diuinæ personæ sint idem in essentia, & tamen inter se re ipsa differant. Facile tamen respondent; videlicet huiusmodi pronunciatum intelligendum esse, cum illud tertium adæquate distribuitur, hoc est, cum accipitur pro omni re, pro qua accipi potest, quod non seruatur, cum ita argumentantur: Essentia diuina est Pater; essentia diuina est Filius: ergo Pater est Filius, Non enim essentia diuina sumitur pro omni re, quæ est essentia diuina. Atque hæc explicatio, quam afferunt Durandus in 1. dist. 33. q. 1. Argentinas dist. 2. q. 2. art. 1. & alii, congruit cum regulis syllogisticæ artis, de quibus Fonseca lib. 6. instit. cap. 24. Ochamus 3. par. Logicæ, cap. 25. Secunda explicatio est: Quæcunque sunt eadem in vno tertio singulari prorsus in cõmunicabili, esse eadem inter se: at essentiam diuinam communicari tribus personis diuinis. Tertia est D. Thomæ 1. part. q. 28. artic. 3. qui putat, prædictum axioma intelligendum, cum accipiuntur illa, quæ in vno tertio sunt eadem & re & ratione; vt tunica & indumentum: quomodo res diuinæ personæ non sunt idem in essentia. Atque in hoc sensu locutum fuisse ait hoc loco Aristotelem.

d *Recte autem dictum.*] Ex aliorum improbatione traditam à se motus definitionem commendat. Si quis enim ad ea, quæ ab aliis in explicanda natura motus dicta sunt, animum aduertat, à scopo eos aberrasse inueniet. Nam quidam motum esse aiebant diuersitatem; quia id, quod mouetur, semper aliter atque aliter se habet. Alii inæqualitatem, quia dum res mouetur, non potest formam, quam acquirit, in eodem gradu obtinere. Alii esse non ens, quia semper in motu superest aliquid formæ acquirendum, quod nondum est. Porro huiuscemodi definitiones ex eo refellit: quia si motus eo pacto recte definiretur, quidquid diuersitatem vel inæqualitatem haberet, esset ve non ens, id omne moueri diceretur; quod tamen longe à vero abest; siquidem aqua quiescens diuersa est ab igne; & Socrates dum sedet inæqualis est formicæ; & homo nondum genitus est non est ens, hoc est, non existens; quæ tamen moueri non dicuntur. Deinde quia motus non magis ad hæc, quam ad opposita tendit: per motum namque interdum res euadit alteri similis, interdum etiam æqualis, semperque fit aliquod ens. Quocirca non est, cur potius motus per diuersitatem, inæqualitatem, & non ens quam per similitudinem, æqualitatem, & ens, definiri debeat.

Impugnantur qui mo- [illegible] m diuer- [illegible] tem, vel [illegible] ali- [illegible], vel [illegible] s de- [illegible] ant.

τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον, ὅτι οὔτε εἰς δύναμιν τῶν ὄντων, οὔτε εἰς ἐνέργειαν ἔστι θεῖναι αὐτὴν ἁπλῶς, οὔτε γὰρ τὸ δυνατὸν εἶναι ποσόν, κινεῖται ἐξ ἀνάγ-

f *Causa vero, cur motus quiddã non definitum esse videtur id, quod neque in rerum potestate, neque omnino in actu potest collocari: nam neque id, quod quan-* Text. 14.

[illegible]

Κεφά

quantum esse potest, neque id quod actu quantum est, necessario mouetur. f Atque motus actus quidem aliquis videtur esse, sed imperfectus. Causa autem est, quoniam id, quod potest esse, cuius actus motus est, imperfectum est. atque hanc ob causam quid sit, difficile est sumere: necesse est enim, aut in priuatione ipsum reponere, aut in potestate, aut in eo quod omnino & plane est actus: quorum nullum videtur posse esse. Is igitur, qui dictus est, modus restat, nempe actum quidem aliquem esse; sed talem actum, qualem diximus, qui difficile sane perspiciatur, sed tamen qui esse possit. g Mouetur vero, vt dictum est, mouens omne, quod potest moueri, & cuius vacuitas a motu est quies. Cui enim motus inest, huius vacuitas a motu quies est. Nam id in agere, quatenus est tale, id demum mouere est: hoc vero tactu facit: quare simul & patitur. Quamobrem motus actus est rei, quæ vim habet vt moueatur, quatenus eam vim habet. Hoc autem rei, quæ mouendi vim habet, tactu efficitur, ex quo fit, vt simul etiam patiatur. Porro id, quod mouet, formam aliquam semper afferet, aut substantiæ, aut qualitatis, aut quantitatis, quatum, cum mouet, principium & causa est motus: vt homo, qui actu est, ex eo quod potestate est homo, hominem facit.

Text. 15. Text. 16. Text. 17.

CAPVT

e *Causa vero*] Alcmeo Crotoniates, vel Pythagoræi, è quorum dogmatis prædictæ motus definitiones manarunt; duos constituebant rerum ordines, vt in primo libro diximus, in quorum singulis decem principia reponebant. In secundo autem ordine ea collocabant, quæ ipsi indefinita dicebant, quod priuantia siue imperfecta essent. Explicat igitur hoc in loco Aristot. quid causæ fuerit, cur Pythagoræi motum inter secundi generis principia numerarint? nempe quod persuasum haberent, eum indefinitum quiddam esse, nec in potestate aut in actu absolute collocari posse. Non quidem in potestate; quia quod quantum, aut quale potestate est, nondum mouetur: quod actu, iam non mouetur.

Quid Pythagoræi de motu senserint.

f *Atque motus*] Statuit nihilominus, debere motum appellari actum, quamuis imperfectum, quia est rei imperfectæ, tendentisque ad vlteriorem gradum: siquidem dum motus rei, quæ mouetur, inest, semper aliquid deest comparandum. Vnde est, quod motus difficile cognosci potest, quia omnis nostra cognitio ab actu oritur. Concludit proinde, cum motus nec priuatio sit, nec pura potentia, nec vero actus absolute perfectus; apte definiri actum eius, quod est in potestate, quatenus in potestate est.

Cur natura motus sit cognitu difficilis.

g *Mouetur vero*] Ostendit, cuinam motus conueniat, mouentine an mobili? Etsi, inquit, mouentia, quæ per contactum agunt, & quæ, cum non mouentur, quiescere dicuntur, (cuiusmodi sunt mouentia naturalia) simul moueant & moueantur: motus tamen non est actus mobilis, vt mouens est, sed vt mobile est; tum quia ex accidente fit, vt id quod mouet simul moueatur; tum quia semper id, quod motionem efficit, formam aliquam, substantialem accidentariamve, per quam moueat, actu possidet: id autem, quod mouetur, in continua formæ acquisitione versatur. Quare cum motus nihil aliud sit, quam huiusmodi formæ acquisitio, haud dubie motus erit actus mobilis, vt mobile est, non mouentis, vt mouens.

QVÆSTIO VI.

RECTENE ARISTOTELES *motum definierit?*

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR DEFINITIO *motus.*

Tres definitiones motus.

PRætermissis variis motus definitionibus, quas Plutarch. lib. 1. de Placitis Philosophorum c. 23. Simplicius comm. suo 8. text. 7. huius lib. & Albertus hoc loco tract. 1. cap. 6. afferunt: Peripateticas duntaxat expendemus. Tres vero ab Arist. assignatæ sunt. Prima cap. 2. huius lib. text. 6. nempe Motus est actus eius, quod in potestate est, quatenus tale est. Seu; Motus est actus entis in potentia, vt in potentia est. Secunda eod. c. text. 16. Motus est actus eius rei, quæ vim habet, vt moueatur, quatenus eam vim habet. Seu; Motus est actus mobilis, prout mobile est. Tertia, cap. 3. text. 23. Motus est actus eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est. Licet vero quælibet harum suo modo ad rem apposita sit; prima tamen, quæ cæteris præstat, &, vt Simplicius ait, admiranda quadam ratione motus naturam explicat, enodanda à nobis est.

Sciendum igitur primum, ex Auerroë lib. 5. huius operis comm. 9. in calefactione, v. g. quæ motus est ad calorem, duo, quod ad rem præsentem attinet, spectari posse: nimirũ calorem, qui actu acquiritur; & ipsam caloris acquisitionem fluxumve. Est autem valde controuersum, in quonam horum formali ratio motus consistat.

1. Opinio de formali ratione motus.

Auerroes arbitratur, motum formaliter nihil esse aliud, quam formam ipsam, prout successiue acquiritur: opinionem vero asserentem, rationem motus consistere in ipsa via, ait celebrem esse, sed minus veritati consentaneam. Cum Auerroe sentiunt Mag. Albertus, Simplicius, & alii. Videri autem potest D. Thom. eius opinionis, hoc in lib. lect. 2. cum dicat, motum esse ipsam formam fluentem. Quia tamen fluxus seu viæ ad formam distincte non meminit; haud satis liquet, vtrum eiusmodi fluxum intellexerit nomine formę fluentis, an illum à ratione formali motus secreuerit.

2. Opinio.

Nihilominus verior communiorq; est contraria opinio, quam Auerroes improbauit, motum, scil. formaliter ac proprie esse ipsam acquisitionem continuam, fluxumve formæ. Ita Alexander Afrodis lib. 5. Metaph. ad text. 18. Auicenna, & de recentiorib. Philosophis complures.

Assertio.

Sit igitur nostra assertio. Motus secundum suam propriam rationem, non est forma per se, nec forma pariter cum fluxu, seu acquisitione, sed est acquisitio ipsa tendentiaue ad formam. Probatur; quia forma per se non est mutatio, atq; adeo nec motus. Item, forma pariter

Motus non est forma, sed per ipsa forma.

A cum fluxu (ita vt sumatur vtrumq; tanquam ex æquo significatum) est quid compositũ per accidens ex fluxu & forma. Huiusmodi autẽ composita per accidens, non cadunt in definitiones Philosophicas & proprias; qualis habetur hæc, de qua agimus. Cum igitur aliud non supersit, in quo consistat ratio motus; vtiq; consistet in fluxu siue tendentia. Quod ex eo etiam confirmatur, quia moueri quidpiam nihil aliud est, quam successiue tendere & accedere ad formam, seu quasi formam; qui accessus seu via ad

Ratio motus cõsistit in fluxu.

B formã est prior natura quam forma, sicuti altàs via præ intelligitur termino, ad quem tendit.

Ita vero cum nihil aliud sit motus, quam successiua & continua alicuius formæ acquisitio, necessario, dum eiusmodi acquisitio durat, id, quod mouetur, potentiam habet assequendi vlteriorem aliquam partem formæ, quam comparat, alioqui iam acquisitio cessasset. Dicitur ergo motus actus, id est, perfectio entis in potentia, hoc est, eius rei, quæ adhuc est in poten-

C tia ad aliquam partem formæ, quæ acquiritur, vt est in potentia, id est, vt procedit vlterius, & continue ad eiusmodi formam tendit. Exempli gratia, acquisitio caloris est motus; quia est actus seu perfectio aquæ, quæ calefit, quæq; est in potentia ad nouam aliquam partem caloris, quatenus continue ad eam pergit. Vnde non omnino à vero recessit dogma Pythagoreorum, aientium motum esse non ens, videlicet quod

Motum esse Pythagoreorum non ens.

D res, quæ motu acquiritur, nondum eam entitatem seu perfectionem obtineat, ad quam progreditur. Ob quam etiam causam Plato, in dialogo de Ente, motum potius ad genera non entium, quam entium, reuocauit.

Porro in hac definitione locum generis obtinet Actus, quæ particula excludit, quidquid nullo modo actus est; vt materia prima: reliqua vicem gerunt differentiæ. Ac verba illa Entis in potentia, remouent omnes mutationes

E momentaneas, quibus tota formæ perfectio simul obtinetur; cuiusmodi est generatio hominis, qua tota forma humana, sine vlla successione, vno temporis puncto, in materiam inducitur. Remouent etiam omnes actus perfectos, vt summum frigus, summum calorẽ; quæ nullam rei subiectæ potestatem relinquunt, ad aliquam sui partem præterea assequendam. Denique particula, Vt in potentia est, excludit actus imperfectos, qui licet sint ex parte acquisiti,

Generatio non comprehenditur in definitione motus.

F proinde quæ actus entis in potentia; non tamen sunt entis in potentia, vt in potentia, hoc est, rei tendentis in formam perfectiorem. Talis est calor remissus in aqua, quæ iam calefieri desiit. Eâdem etiam reiiciuntur momentaneæ mutationes, quibus forma nondum perfecta acquiritur: hæ namq; actus quidem sunt rei, potestatem habentis ad perfectiorem formam, non tamen ad eam paulatim progredientis.

ART.

ARTICVLVS II.

OBIECTORVM QVORVNdam dilutio.

1. Argum.

VErum contra superius dicta sic aliquis obiiciet: Propositum Aristoteli fuit, motum Physicum duntaxat in præsentiarum definire, vtpote qui proprietas sit entis naturalis: sed definitio ab eo tradita conuenit etiam spiritalibus motionibus intellectus & voluntatis, quæ nequaquam Physici motus sunt igitur definitio non reciprocatur cum definito. Minor suadetur: Nam quod in voluntate & intellectu dentur motus, ostendit Gregor. in 1. dist. 7. quæst. 5. art. 2. quia habitus iustitiæ (quod etiam de cæteris habitibus, tam voluntatis, quam intellectus, eadem ratione concluditur) potest immediate post aliquod momentum temporis augescere intendique, adhibente successiue voluntate maiorem ac maiorem conatum eumq; aliquandiu sine intermissione continuante: quo pacto incrementum habitus iustitiæ per continuum fluxum, atque adeo per motum comparabitur. Quod autem hisce motibus conueniat Aristotelica definitio, videtur perspicuum; cum sint actus entis in potentia, vt in potentia.

Lege pro eodem Albertum in 1. d. 14. q. 9.

2. Argum.

Secundo: Mutationes, quibus continua abiectione quædam formæ deperduntur, (vt imminutio quantitatis, remissio qualitatum) sunt veri motus; vnde & decretio numeratur hic ab Aristot. inter motus: & tamen non sunt acquisitiones, sed abiectiones formarum: igitur definitio motus non conuenit toti definito.

3. Argum.

Tertio: Generatio & corruptio, quæ sunt momentaneæ quædam mutationes, referuntur hoc loco ab Aristot. inter motus exempla: non igitur à definitione motus hasce mutationes excludere debuimus.

4. Argum.

Quarto: Aristoteles appellauit motum, ἐντελέχειαν, ficto à se vocabulo, vt Porphyrius initio suarum quæstionum in prædicamenta, aliique interpretes, præsertim Græci, annotarunt (etsi non desint, qui hoc nomen vetustius esse dicant, sed à populari consuetudine ad Philosoph cum vsum ab Aristotele primum fuisse accommodatum) atqui ἐντελέχεια perfectionem significat, atque accommodatur, quæ omni ex parte absoluta sunt; vt animæ, quæ 2. lib de Anima, cap. 1. definitur ἐντελέχεια, hoc est actus corporis organici. Non igitur motus recte dicitur actus entis in potentia, vt in potentia; quod inchoationē quandā imperfectionemq. designat.

Solut. 1. arg.

Ad primum horum dicendum est, dari eiusmodi translatitios & spiritales motus, sed eos hoc loco non definiri; quod non sint motus Physici, nec eis competere definitionem: non enim sint actus entis, vt ea particula intelligitur, id est, entis naturalis.

Solutio 2.

Ad secundum bifariam respondetur. In pri-

A mis mutationes illas abiectiuas comprehendi etiam in ea definitione: quia licet non sint ... les & positiuæ acquisitiones, sunt tamen acquisitiones negatiuæ, & suo modo perfectiones: quo pacto vocamus perfectiorem imminutionem aut remissionem, qua plus quantitatis aut qualitatis abiicitur. Vel dicendum, tales mutationes, sicuti non sunt veri & positiui actus, sed corruptiui duntaxat; ita non definiri hoc loco, reiicique per illam particulam, Actus, nec inter

De mutationib. abiectiuis.

B vero motus censeri ab Arist. esto gratia exemplorum, in quibus veritas non requiritur, afferantur.

Solutio 3.

Ad tertium varie interpretes respondent. D. Thomas hoc loco, & Simplicius 8. libro in digressione ad text. 9. aiunt, motum hic explicatum generationem etiam comprehendere. Verum hæc responsio non satisfacit: quia generatio non est actus entis in potentia, vt in potentia, admodum superius declaratum. Alii cum

Generatio & corruptio bifariā sumuntur.

C maiori probabilitate inquiunt, generationem & corruptionem, vt Auerroes 6. huius operis animaduertit, duobus modis accipi Vno, pro sola formæ substantialis inuectione aut expulsione, quæ momento peragitur. Altero, vt etiam comprehendit alterationem antecedentē, quæ quoniam via & progressio quædam est ad generationem & corruptionem, non immerito illarum nomen vindicauit. Sed obiiciet aliquis: Generatio ita sumpta non differt à prætereunte

Obiectio.

D alteratione: ergo cum Aristoteles paulo ante inter species motus alterationem posuisset, superuacanee eandem iterum sub nomine generationis, inter easdem species connumerasset. Occurrendum tamen, eam alterationem bifariam spectari posse, & vt immediate terminatur ad disponendam materiam, & vt etiam vlterius ad ipsam formæ substantialis inductionem expulsionemve procedit. Quæ sunt rationes inter

Refutatio. Lege de hac re Damasc. in Phys. c. 5. Lucianū in dialogo pro Σ. contra T. Politianū l. 12. epist. ep. 1 Scal. exerc. 37. contra Car. Budaū de asse. l. 1. Cælium l. 2. lect. antiq. cap. 22.

E se diuersæ. Quare licet Aristot. iam motum secundum priorem notionem; ipso alterationis nomine expressisset; non proinde fuisse superfluum, imo ad perfectionem doctrinæ conuenientis, eundem rursus nomine generationis & corruptionis indicare.

** Solut. 4.*

* Ad quartum vt quid respondendum sit constet, haud ignorandum est, controuersiam esse non paruam de interpretatione nominis ἐντελέχεια, quod tum hoc loco, tum alibi apud Aristotelem sæpe legimus, Cicero in

F Tusculanis quæst. Latine vertit, Continuatam motionem: vel quia legit ἐνδελέχειαν, cum literis δ. non autem ἐντελέχειαν cum τ. vel potius, quia existimauit, Aristotelem Atticorum more δ. in τ. mutasse; atque ita opinatus est dici ἐντελέχειαν ἀπὸ τοῦ ἐνδελεχῶς, quod perenne seu continuatum significat. Verum hæc Ciceronis interpretatio multis viris doctis displicuit. Nam præterquam quod nullus Græcorum interpretum eam nominis ἐντελέχεια

Non placet interpretatio Tullij.

 ery-

A etymologiam dedit, si entelechia esset continuata motio, perperam Aristoteles definisset motum per entelechiam. Quæ enim definiendi ratio esset, qua motus definiretur per motionem, idem per idem: Potius ergo dicendum, ἐντελέχειαν perfectionem significare. Nam Græcis ἐντελὲς idem valet, quod Latinis perfectum, quasi ἐν τῷ τέλει, hoc est, in fine, qui cuiusuis perfectio est, existens. Cæterum etsi hæc sit huius nominis proprietas & vis, sumitur tamen aliquando, vt annotarunt interpretes, prout cō-
B prehendit tam perfectionem absolutam, quo pacto anima dicitur entelechia; quam inchoatam, qua ratione competit motui, qui inchoata quædam perfectio est, vtpote via & progressio ad ipsam perfectionem absolutam.

QVÆSTIO II.

C VTRVM SVCCESSIO ET CONTINVITAS *ad essentiam motus pertineant:*

ARTICVLVS I.

OMNEM MOTVM SVCCESSIVVM & continuum esse.

Successio motus vnde probetur.

IN hac quæstione pro certo haberi debet, secundum doctrinam Peripateticam, veritatemque ipsam, omnem motum & successi-
D uum & continuum esse. Nam quod successiuus sit, constat ex ipsa motus definitione: siquidem successio in eo consistit, quod forma non integra simul acquiratur, sed per partes; id est, vna pars post aliam. Hoc autem indicant verba illa, Actus entis in potentia, vt in potentia. Accedit ad id comprobandum, quod si motus esset quid permanens, motus non esset: nihil enim quod manet, qua tale, mouetur;
E nihil, quod mouetur, manet. Non minus quoque apud Aristotelem constat, omnem motum continuum esse. Id enim conceptis verbis asseruit 5. Metaphysic. capit. 13. text. 18. aiens, motum & tempus quanta & continua quædam esse: & 1. capite huius libri, text. 1. vbi docuit, motum videri de numero continuorum: & lib. 4. cap. 11. text. 99. cum ostendit, magnitudinem, motum, & tempus, continua esse. Idem quoque ex eo probatur; quia motus est tendentia; vt constat ex illius definitione: ten-
F dentia vero continuitatem importat. Item, quia si motus non fieret continuato progressu, fieret per instantiam certi & definiti temporis: quo modo arbitrantur nonnulli viuentia accrescere, ita nimirum, vt singulis momentis partes minimæ quantitatis acquirantur. At quod non ita res habeat, breuiter nunc ex eo ostenditur; quia oporteret inter duo illa instantia mobile quiescere, cum tamen nulla idonea ratio afferatur, cur post inchoatum motum eiusmodi quies nec statio detur. Deinde, quia nullus motus esset vna mutatio, sed quid conflatum ex multis mutationibus instantaneis. Quod falsum esse patebit ex doctrina Aristot. lib. 5. huius operis, cum de motus vnitate agit.

Continuitas motus vnde concludatur.

Quare non recte Aristotelici quidam solis Lationibus continuitatem dant; rati, nec qualitatem, nec quantitatem, nec substantiam, cum aggeneratur, continue acquiri, sed interrupte & discrete: aduersus quos alibi erit ex professo disputandi locus. Fatemur tamen, continuitatem non ex æquo in omnibus motibus elucere; vt annotauit hoc loco Auerroes comment. 6. Etenim in motu accretationis latet, in alteratione patet, in motu locali multo euidentius cernitur.

Continuitas non ex æquo in omnibus motibus cōspicua est.

ARTICVLVS II.

SVCCESSIONEM PERTINERE ad essentiam motus.

LIcet constet, omnem motum successiuum esse; dubium tamen est, vtrum successio sit essentialis motui, an solummodo passio ab eo manans. Nam quod hæc posterior pars vera sit, ex eo suadetur: quia successio motus nihil aliud esse videtur, quam negatio existentiæ simultaneæ partium ipsius. Nulla vero negatio pertinet ad essentiam entis positiui, cuiusmodi est motus. Item, quia si successio foret de essentia motus, cum successio sit alicuius rei successio, nec alterius quam motus, certe motus esset successio sui ipsius.

Argumenta partis negat.

Contraria tamen pars, quæ asserit, successionem pertinere ad quidditatem motus, verisimilior est: præsertim in sententia quam sequimur, aientium, motum non esse formam, partim acquisitam, partim acquirendam; sed viam tendentiamque ad eiusmodi formam. Non enim possumus tendentiam absque successione concipere: nec est aliud, mobile paulatim accedere ad perfectionem formæ, quam fluido quodam progressu vnam eius partem post aliam acquirere; quæ est propria formalis ratio successionis. Est & illud argumentum: Nam quo vnumquodque ab alio intrinsece distinguitur; eodem intrinsece constituitur: Motus autem ab instantanea mutatione, eundem terminum habente, eo differt, quod hæc simul efficiatur, illa per successionem.

Confirmatio partis affir.

Quæ autem pro aduersaria parte adducta sunt, ita diluenda erunt. Ad primum negabitur assumptum. Licet enim successio per negationem illam explicari soleat; re tamen vera eius ratio non consistit in negatione, sed in entitate positiua, quod videlicet vna pars post aliam

Solut. 1. arg. pro parte neg.

aliam fluxu quodam sequatur. Ad secundum dicendum. sicuti motus est fluxus formæ, ita esse successionem eiusdem formæ, cuius vna pars post aliam acquiritur: sed hanc ipsam successionem, quæ accidentario conuenit formæ, essentialiter includi in motu, esseque successionem motus, quatenus vna eius pars alteram subsequitur. Ex quo tamen non recte infertur motum esse successionem sui ipsius, sed duntaxat continere successionem in sua quidditate. Itaq; (A) falsum est illud quod in argumento assumitur; (B) nimirum successio non esse successio alterius rei, quam motus.

ARTICVLVS III.

CONTINVITATEM NON PERTINERE AD ESSENTIAM MOTUS.

1 Argum. Opinionis asserentium, continuitatem includi in essentia motus.

QVod ad continuitatem spectat, sunt qui illam de essentia motus esse arbitrentur. Quod ita esse ex eo inprimis ostendi potest; quia motus iuxta eam sententiam, quam vt probabiliorem statuimus, est fluxus formæ, quæ paulatim acquiritur: hic autem fluxus nihil est aliud quam continuata quædam successio. Deinde, quia si continuitas non pertineret ad essentiam motus, seclusa per intellectum continuitate, adhuc integra relinqueretur motus essentia: quod nō videtur posse fieri. *2 Argum.* Nā vel tunc motus constaret mutatis esse, quæ sunt indiuisibilia, partes illius copulantia; vel non. Si non constaret, iam igitur motus secundum suam essentiam non esset mutatio vna, sed plures, quia eius partes nullo inter se vinculo essent cōiunctæ, imo diuisæ & discretæ. Si constaret; ergo motus essentia neutiquam cohereret in intellectu sine mutatis esse, ac proinde nec sine continuitate. *3 Argum.* Ex quo sequitur, motum in sua natura & ratione formali continuitatem includere. Huc pertinet locus ille superius à nobis citatus, ex 1. cap. huius lib. tex. 1. vbi Aristoteles ait, videri motum de numero continuorum.

Asseritur pars negatiua.

Nihilominus probabilior est aliorum sententia, qui putant; continuitatem, esto indissolubili nexu motum comitetur, nō pertinere tamen ad illius essentiam, sed esse proprietatem ab ea oriundam. Ita Magnus Albertus tractatione de quantitate capite 4. & 8. Auerroes 4. l. huius operis comm. 119. vbi ait, tempus mensurare quantitatem accidentem mōtui. Fonseca 5. Metaphys. ad cap. 13. quæstion. 8. sect. 3. Pererius lib. 14. suæ Philosophiæ cap. 8. Iandunus hoc loco quæstion. 3. aliique non pauci. *1 Ratio.* Quod hisce argumentis probatur. Motus, qua motus, est acquisitio formæ: sed acquisitio non est formaliter continuitas: ergo motus, quia motus, non est formaliter siue essentialiter continuitas. *2 Ratio.* Secundo: Motus ex sua ratione est ens

A completum; cum sit progressio seu via formæ imperfectæ ad perfectionem: at continuitas ipsius est quid completum: siquidem natura cōtinuitatis, quæ in motu inuenitur, solum consistit in extendendo continue successiuam acquisitionē formæ, quæ ratio non designat incompletum quid, sicuti nec continuitas temporis, aliarumve specierum quantitatis continuæ: igitur motus in sua essentia non includit continuitatem; alioqui idem esset ens incompletum *Cōtinuitas motus, est quid completum.*

B & completum; aut saltem incōpletum ex completo constaret; quod fieri nequit. Tertio; Motus est analogum; vt aiunt Græci interpretes, & M. Albertus hoc loco ad tex. 4. Itemq; D. Tho. Ægidius Romanus, Auerroes, cæterique Philosophi communi assensu; patetque ex eo, quia sequitur varietatem formæ; cuius est acquisitio, atq; ita funditur per diuersas categorias, vt libro quinto explicabitur; aut continuitatis ratio simplex & vniuoca est, vtpote, quæ secun- *3. Ratio.* *Communis sententia motum esse analogum.*

C dum vnum eundemque communem modum, successiuam acquisitionem formæ extendit, siue forma sit quantitas, siue qualitas, siue res alterius prædicamenti. Fatēdum est ergo, continuitatem esse extra essentiam motus. Et vero cum motus omnis, vt supra ostendimus, continuus sit; reliquum est, vt continuitas perpetua eius affectio censeatur. Ad ea autem, quæ contrariam opinionem astruere nitebantur, hunc in modum respondetur. Ad primum quidem, *Cōtinuitas est perpetua motus affectio.* *Resp. ad 1. argum.*

D nihil esse aliud motum, quam fluxum: & eiusmodi fluxum non includere in sua essentia continuitatem, sed successionem duntaxat; licet ea motus successio sine continuitate non sit. Ad secundum; si cōtinuitas à motu cognitione abiungatur, remansuram integram motus essentiam: neque eius partes concipiendas tunc fore, vti copulatas per mutata esse; neq; vt diuulsas, aut discretas, sed vt fluētes sine interruptione, continuitate quadam negatiua, ita vt eius- *Ad 2.*

E modi partes nec dicātur diuisæ, nec continuatæ. Non quidem diuisæ, qui perenniter fluunt, nulla interposita quiete: nec tamen continuatæ; quia non cohærent sibi per mutata esse, quæ sunt nexus ac termini positiui motus. Quo etiam pacto mansura esset substantia lapidis, si ab eo diuina virtute quantitas re ipsa separaretur, & in eodem situ relinqueretur, conseruareturque; nempe continua negatiue, quia videlicet eius partes non essent diuulsæ: nec tamen

F continuatæ per superficies, sed compactæ in eodem situ, vel quasi situ, in quo antea erant. Ad locum ex 1. huiusce libri capite. dicito; non esse mentem Aristotelis, motum secundum suam essentiam esse de numero continuorum; sed duntaxat vendicare sibi continuitatem, vt quidpiam ab ipsius essentia fluēs: in quem etiam sensum accipi debent verba Aristotelis sicubi motui continuitatem per se attribuit. *Ad 3.*

Obiectio. Sed obiiciat quispiam, Aristotelem interdum appellare motum continuum per accidens; vt in categoria quantitatis, vbi ait motum esse quantum ratione temporis: & in 4. huius operis capite vndecimo t. 99. vbi docet motũ esse continuum, propter id quod mouetur: quare non videri, continuitatem comitari per se motum, vt passionem ab eius natura manantem. *Solutio. Trifariam motus continuitatem obtinet.* Occurrendum; motum triplicem sortiri continuitatem: Vnam ratione durationis, quam consumit; siquidem omnis motus tempore fit. Alteram merito subiecti, in quo insidet. Nã quemadmodum candor, cæteraque accidentia materialia, diffunduntur in subiecto extenduntur que illius extensione; ita & motus, vt in 6. huius operis capite 4. t. 33. demonstrabit Aristoteles. Tertiam sibi peculiarem & intrinsecam, quæ consequitur ipsam formę acquisitionem, vt necessaria eius affectio. Igitur de prima continuitate intelligendus est Aristoteles in categoria quantitatis; de secunda quarto huius operis, loco citato: de tertia locuti sumus in hac disceptatione, de qua etiam agit Aristot. 5. Metaph. cap. 13. t. 18. vbi affirmat, motum non esse continuum ratione subiecti, sicuti candidum, aliaque id genus accidentia; sed ratione formæ, ad quam tẽdit, sed quatenus est formæ acquisitio.

Dubitatio. Quæri etiam solet, num omnes motuum continuitates eiusdem infimæ speciei sint, ánnon: *Responsio.* Cui dubitationi respondemus, si continuitas sumatur, vt comprehendit continuitates, tam materiales, quæ Physicis motibus conueniunt; quam immateriales, quæ motibus spiritualibus cõpetunt, non esse vnam specie. Quod suadet ipsa intercapedo & distantia naturarum, quæ cernitur inter res ordinis adeo diuersi, id est, spiritualis & materialis. Si autem continuitas spectetur, prout tantum motibus Physicis accommodatur; dicendum, omnium motuum continuitatem censendam vnius infimæ speciei; quia nulla in ea inuenitur ratio, quæ maiorem probet distinctionem; præsertim cum nihil obstet, quo minus rebus specie differẽtibus aliqua eiusdem infimæ speciei proprietas insit. Vt videre est tum in aliis, tam in corpore quantitatiuo, quod vnum specie in cœlestibus & sublunaribus corporibus visitur.

Sextuplex cõsideratio motus. Ex dictis facile quiuis intelliget, sex modis posse spectari motum. Primo, vt progreditur ab agente: secundo, vt recipitur in patiente: tertio, vt est forma imperfecta, quæ tendit ad perfectionem: quarto, vt est acquisitio huius formæ: quinto, vt est successiuus: sexto, vt est continuus. Si autem petas, quonam pacto motus hisce modis consideratus sese habeat, quoad vendicandum, aut non vendicandum, in prædicamentis locum: sic habeto. Motus primo modo pertinet ad prædicamẽtum actionis: secundo, ad prædicamentum passionis: tertio, cum sit ens incompletum, vt patet, non ponitur simpliciter in aliquo prædicamento; sed reuocatur ad illud, in quo eadem forma, sub modo completo, per se constituitur: quarto, similiter in nullo prædicamento absolute collocatur, qui est etiam ens incompletum, videlicet acquisitio formæ imperfectę tendentis ad perfectionem; reducitur tamen ad prædicamentum sui termini: quinto, eandem rationem sortitur, quam tertio & quarto modo sumptus, quia sub hac quoque notione est ens incompletum, vtpote rei incompletæ essentiam componens; nullum enim completum, vt superius monuimus, rem incompletam constituit: sexto ponitur in prædicamento quantitatis: inter species quantitatis continuæ successiuæ, quemadmodum & tempus, à quo distinctam specie continuitatem sortitur; cum huius partes instantibus, illius vero mutatis esse copulentur. *Sub qua consideratione ad quod prædicamentũ motus pertineat.* *Cõtinuitas motus distinguitur specie a cõtinuitate temporis.* Etsi contra existimarit Aureolus apud Capreolum in 2. d. 2. quæst. 2. art. 2. asserens, tempus formaliter nihil aliud esse, quam successionem motus. Qua de re alibi fusius.

QVAESTIO III.

AN MOTVS A TERMINO, IN quem tendit, & à mobili, re ipsa distinguatur, necne?

ARTICVLVS I.

VIDERI DISTINGVI A TERMINO, videri à mobili non distingui.

IN hac disceptatione, de duplici distinctione agẽdum nobis est. Primo de distinctione motus a termino, in quem tendit: secundo de distinctione eiusdẽ à subiecto, cui inhæret. Quod ad priorem attinet, Aureolus apud Capr. in 2. d. 1. q. 2. art. 2. Argẽtinas in 2. d. 19. q. 1. Venetus ad cap. 3. huius libri, multiq; alii opinati sunt, motũ distingui re a termino, qui per ipsum acquiritur: videturq. hæc sententia hisce rationibus ostendi. *Propriam parte controuersiæ. Baconus in 2. d. 1. q. 2. art. 2.* Si calefactio non distingueretur re ipsa à calore: cũ calefactio caloris, per ipsam producti, causa sit: sequeretur aliquid sui ipsius causam esse, quod tamen fieri posse negat D. Aug. 1. de Trin. c. 1. constat q; ex eo, quia causa est id à quo aliquid pendet: nihil vero pendet à se ipso. *1. Argum.*

Secundo: Motus est via & progressio ad terminum; est velox, aut tardus, est quid successiuum, & compositum ex partibus, quæ per mutata esse copulãtur: hæc autem non competunt in terminum motum, nec enim calorem, verbi causa, velocem aut tardum dicimus, &c. Igitur motus distinguitur re à suo termino. *2. Argum.*

Tertio. Quæcunq; ita sunt affecta, vt alterum *3. Argum.*

fine altero cohærere posset, singulantur re ipsa inter se; alioqui eadem res simul esset ac nō esset: nam terminus motus, verbi gratia calor, in quem calefactio fertur, cessante calefactione manet: ergo, &c.

Argum. Quarto: Motus est idem re cum termino: ergo corruptum potest naturæ viribus redire quod Philosophi constanter negant. Probatur consecutio: quia fieri potest, vt aliquod corpus, idem nunc conficiat spatium, quod heri; atque ita vt idem vbi, quod hesterna die acquisierat, hodierna acquirat. Quare si motus est idem re cum suo termino, cum posito hoc euentu idem sit terminus vtriusque motus sequitur hodiernum motum esse idem re cum hesterno; & ex consequenti præteritum motum rediisse.

Argum. Quinto: Motus eius, qui Romam contendit, non est idem, cum existentia, quam illic habebit; cum motus sine termino esse nequeat, & tamen fieri possit, vt is Romam non perueniat: non est igitur asserendum, lationem idem esse cum suo termino.

In altera part. quæst. pars argument. Quod spectat ad collationem motus cum subiecto in quo insidet; non distingui re ipsa ab eo motum probatur: quia motus localis Angeli non videtur esse aliud, quam ipsa Angeli substantia, prout aliis atq; aliis partibus spatii successiue respondet, & tamen hic motus recipitur in eadem substantia Angeli, vt in subiecto: idemque videtur dicendum de lationibus Physicis, respectu suorum mobilium. Non igitur inter motum & subiectum realis distinctio intercedit.

ARTICVLVS II.

TOTIVS CONTROVERSIAE enodatio.

Conclus. Sit tamen cōclusio: Motum à termino quem petit, non re, sed formaliter tantū distingui.
Item Soncin. 5. Met. q. 36. Hæc conclusio est D. Thom. 5. huius operis ad text. 9. Alexandri, Auerrois, & Themistii. Item Ochami in 2. quæst. 9. ac cæterorum Nominalium. Pro eius vero explicatione aduertendum est, non eundem esse terminum totius motus, & partis. Etenim si per totam calefactionem octo gradus caloris acquirantur, totius calefactionis terminus erunt iidem octo gradus: singulis autem calefactionis partibus respondebunt singulæ partes caloris, quæ nimirum per singulas partes motus acquisitæ fuerunt. Pari modo si per totam accretionem quantitas vnius palmi cōparata sit terminus, toti accretioni respondens, erit quantitas vnius palmi: at singulis partibus accretionis respondebunt singulæ portiones quantitatis per eam acquisitæ. Idem de latione suo modo dicendum est. Nam si quis vnius leucæ spatiū decurrat, toti lationi respondebit existētia in integra leuca: singulis

A autem lationis partibus, existentiæ in singulis partibus ipsius leucæ.

Cōfirmatio prioris partis conclusionis. Hoc posito, suadetur quoad priorem partem conclusio. Primū; quia si motus re ipsa differret à termino, posset sine illo diuinitus conseruari: at quod non possit, inde constat: quia cum motus non sit aliud quam termini acquisitio, repugnantiam inuoluit; dari motum sine termino.

Secundo: Motus non habet diuersam existentiam à termino; ergo nec diuersam realitatem.
B Consecutio probatur: quia existentia nihil est aliud, quam res ipsa sub certo modo, secūdum quem vnumquodque extra suas causas poni dicitur. Antecedens ostenditur: quia si motus haberet existentiam diuersam ab existentia termini, cum vti res se habere quoad existentiam, ita & quoad productionem: sequeretur, motum produci alia actione, distincta ab ea, qua eius terminus; deinde rursus illam actionem effici per aliam; sicque in infinitum: quod nemo di-
C cet. Denique confirmatur eadem cōclusio, vulgata illa Philosophorum ratione, quod res non nisi cogente necessitate multiplicādæ sint: nulla autem necessitas cogit, inter motum & terminum realem distinctionem inducere.

Confir. post. par. cōclus. Posterior pars conclusionis, quæ asserebat, motum formaliter distingui à suo termino, ostenditur iis rationibus, quas initio superioris articuli ad distinctionem inter motū & terminum comprobādam adduximus. Aperte enim
D conuincūt, dari inter hæc distinctionē aliquam; verum non maiorem, quam formalem. Porro *Duplex distinctio formalis.* autē cum formalis distinctio duplex sit: (loquimur autē de distinctione formali ex natura rei) vna, qua quidpiam sub eadem realitate diuersas habet essentias; alia, qua sub eadem essentia diuersos modos, quærat aliquis, vtra harū distinctionum inter motū & terminum statuenda sit. Respondemus; in eorum sententia, qui motum nihil aliud esse, quam ipsam formam fluentem
E opinantur, non distingui motum à termino nisi penes diuersum modū eiusdē essentiæ: est enim modus eadēmet forma, quę acquiritur, eademque essentia, nihilo à se ipsa plus differēs, quam quod aliter ac aliter se habeat, prout ab esse imperfecto ad perfectū progreditur, seu, vt Philosophi loquuntur, prout eadē forma nunc sumitur vt in produci, nunc vt in producto esse. At
F iuxta aliorum opinionem, quam statuimus, arbitrantium motum proprie ac formaliter esse ipsum fluxū, seu progressionē ad formā, dicendum erit, motum distingui essentia à termino.
Motus distinguitur essentia à termino. Enimuero motus secundū suā naturā est quidpiam successiuum, vt superius ostēdimus: forma autem, quæ acquiritur, vt calor verbi gratia, non ita se habet, etiam interim dum acquisitionem subit; quia si tunc secundum suam essentiam foret successiuus, vtique etiam post acquisitionem, finito motu, eius natura in successione consisteret; quod longe aberrat à veritate,

Altera pars art. Veniamus nunc ad alteram controuerſiæ partem, de diſtinctione inter motum, eiuſque ſubiectum ſeu mobile. Prænotandum eſt bifariam, quod ad rem præſentem attinet, quoduis mobile ſumi poſſe: nimirum vel prout eſt affectum quantitate vel abſolute ſecundum ſuam

2. Cõcluſio. eſſentiam ſubſtantiamve. Hoc poſito, ſit ſecunda concluſio: Omnes motus diſtingui re à mobili ſecundum ſubſtantiam ſpectato. Hæc ita probatur: Motus, vt oſtenſum fuit, ſunt idem re cum formis, quæ per ipſos acquiruntur: eæ vero formæ differunt re à ſubſtantia mobilis: ergo & motus. Probatur aſſumptio; nam

Quantitas diſtinguitur re à ſubſtantia. quantitas, vt eſt communior Philoſophorum ſententia, itemque vbi & qualitas (quæ ſunt termini accretionis, lationis, & alterationis) diſtinguuntur re à ſubſtantia, quæ ſubiectum

Occupatio. eſt horum motuum. Quod ita de ea ſubſtantia, quæ nutritione acquiritur, dicendum eſt. Quod ſi quis obiiciat, non videri ita rem habere in nutritione, in qua eadem rei viuentis ſubſtantia eſt ſubiectum, & eſt terminus ad quem nutritio proficiſcitur, qui eſt idem re cum nutritione: occurrendum, licet hodierna nutritio idem re ſit cum ſubſtantia partiali, quæ per eam acquiritur; non tamen eſſe idem cum tota ſubſtantia rei nutritæ, de quo noſtra concluſio intelligi debet.

3. Concluſ. Sit tertia concluſio: Motus omnes, excepta latione, diſtingui reipſa à mobili, ſecundum

Cõfirmatio. quantitatem conſiderato. Hæc eadem fere ratione nititur, qua ſuperior. Nam motus ſunt idem re cum terminis, ad quos tendunt: hi vero à quantitate mobilis reipſa differunt, vt conſideranti perſpicuum erit. Excipimus tamen lationis terminum, quia hic nihil aliud eſt, quam vbi; quod, vt in progreſſu patebit, à quantitate mobilis, prout modo huic, modo illi parti ſpatii reſpondet, non diſtinguitur. Id, quod diximus de termino nutritionis, comparato cum ſubſtantia rei quæ nutritur, intelligi etiam debet de termino accretionis, collato cum quantitate rei quæ augeſcit: differt enim eiuſmodi terminus à quantitate mobilis, non quidem ab ea, quæ tunc acquiritur; ſed à quantitate integra ſubiecti, quæ ex quantitate denuo accedente, & ex ea, quæ in ſubiecto præerat, coaleſcit.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENtorum primi articuli.

NVnc primi articuli argumẽta, quæ ex parte ſuperioribus concluſionibus aduerſari videntur, diluamus. Ad primum, quod varie

Solut. 1. arg. dicitur à Capr. in 2. diſtinct. 1. quæſt. 2. artic. 3. negandum eſt, calefactionem cauſam eſſe caloris. Neque enim rei productio cauſa rei dici debet: ſiquidem cauſa eſt id quod eſſe confert; actio vero non proprie confert eſſe, ſed eſt id quo confertur.

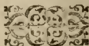
Solut. 2. Ad ſecundum neganda eſt conſecutio, ſola enim formalis diſtinctio motus à termino abunde ſufficit, vt aliqua de motu enuntientur, quæ de termino negari debeãt; ſi terminus ſpectetur quoad formalem ſuam rationem, qua à motu diſſidet.

Solut. 3. Ad tertium reſpõdendum: etſi ea, quæ inter ſe neutiquam diſtinguuntur, mutuo abiungi non poſſint, ea tamen, quæ, cum ſint idem re, inter ſe formaliter differunt, interdum ita eſſe affecta, vt ſaltem vnum abſque altero, id eſt, abſque ratione formali alterius cohærere poſſit; vt videre eſt in fundamento reſpectu relationis, cum qua re idem eſt, & tamen poteſt abſque illa conſiſtere, vti candor abſq; ſimilitudine. Idem vero accidit in motu & termino: illo namque intereunte hic permanet; licet neq; relatio ſine fundamento, neque motus ſine termino eſſe queant.

Solut. 4. Ad quartum reſpondetur, in eo euentu non ſimpliciter, id eſt, quoad ſuam realitatẽ & formalitatem, heſternum motum, qui iam euanuit, redire, ſed quoad ſuam realitatem ſolum, quatenus exercetur motus, qui eſt idem re cum illo, ratione termini, in quo ambo conueniunt

Solut. 5. Ad quintum quid reſpondendum ſit, ex iis, quæ ſuperius diximus, patet. Neq; enim totus motus eſt idem re cum vbi, ſeu cum exiſtentia mobilis, vt alicui parti ſpatii, ſed vt toti ſpatio adæquatur: pars autem motus idem eſt cum eadem exiſtentia, vt alicui portioni eiuſdem ſpatii reſpondet.

Solutio argumẽti pro identitate motus cum mobili. Ad id vero, quod identitatem motus cum re mota aſtruere videbatur, dicendum eſt, motum localem Angeli non diſtingui re ab eius ſubſtantia, ad hanc vel illam partem ſpatii applicata. Nec id repugnat noſtræ concluſioni, quæ de Phyſicis duntaxat lationibus, cuiuſmodi non eſt motus Angeli, intelligitur. Sed de hac re in progreſſu plura.

CAPVT

Κεφάλαιον γ.

Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ· ἐντελέχεια γάρ ἐστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ δὲ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἐστί· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν ἀμφοῖν· κινητικὸν μὲν γάρ ἐστι τῷ δύνασθαι, κινοῦν δὲ τῷ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινητοῦ, ὥστε ὁμοίως μία ἡ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἓν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἕν. καὶ τὸ ἄναντες, καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἓν μέν ἐστιν, ὁ μέντοι λόγος οὐχ εἷς· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου. Ἔχει δ' ἀπορίαν λογικὴν· ἀναγκαῖον γὰρ ἴσως εἶναί τινα ἐνέργειαν ἄλλην τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ· τὸ μὲν γὰρ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις· ἔργον δὲ καὶ τέλος, τοῦ μὲν ποίημα, τοῦ δὲ πάθος. ἐπεὶ οὖν ἄμφω κινήσεις, εἰ μὲν ἕτεραι, ἐν τίνι; ἢ γὰρ ἄμφω ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ, ἢ ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι, ἡ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμώνυμος ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, ἡ κίνησις ἐν τῷ κινοῦντι ἔσται· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπὶ κινοῦντος καὶ κινουμένου· ὥστε ἢ πᾶν τὸ κινοῦν κινήσεται, ἢ ἔχον κίνησιν οὐ κινήσεται. εἰ δ' ἄμφω ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ ἡ δίδαξις καὶ ἡ μάθησις, δύο οὖσαι, ἐν τῷ μανθάνοντι, πρῶτον μὲν ἡ ἐνέργεια ἡ ἑκάστου, οὐκ ἐν ἑκάστῳ ὑπάρξει· εἶτα ἄτοπον τὸ δύο κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι. τίνες γὰρ ἔσονται ἀλλοιώσεις δύο τοῦ ἑνὸς, καὶ εἰς ἓν εἶδος; ἀλλ' ἀδύνατον. ἀλλὰ μία ἔσται ἐνέργεια. ἀλλ' ἄλογον δύο ἑτέρων τῷ εἴδει τὴν αὐτὴν καὶ μίαν εἶναι ἐνέργειαν. καὶ ἔσται, καὶ εἴπερ ἡ μάθησις καὶ ἡ δίδαξις, ταὐτό. καὶ ἡ ποίησις, καὶ ἡ πάθησις, καὶ τὸ διδάσκειν τῷ μανθάνειν ταὐτὸ, καὶ τὸ ποιεῖν τῷ πάσχειν, ὥστε τὸν διδάσκοντα ἀνάγκη ἔσται πάντα μανθάνειν, καὶ τὸν ποιοῦντα πάσχειν.

ἢ οὐδὲ

CAPVT III.

Perspicuum a vero etiam illud est, de quo dubitatur, motum in eo esse, quod mouetur: est enim actus eius, & ab eo, quod vim mouendi habet. Et eius quidem, quod mouendi vim habet, actus diuersus non est, quippe cum vtriusque actus esse debeat. b mouendi quidem enim vim habet, quia possit; mouet autem eo quod agat: sed in id, quod cieri motu potest, actiuum est. c Vnus igitur amborū aque est actus. Vt enim inter vnum & duo, & duo & vnum, idem est interuallum, vtique vnum idemque sunt, accliue & decliue (hæc enim vnum quidem sunt, ratio tamen vna non est) ita & in mouente, & eo quod mouetur, res habet. d Existit autem dubitatio logica: necesse enim est fortasse, alium quendam eius, quod efficit alium eius, quod patitur, actum esse. Illius namq; effectio est, huius passio: opus vero & finis illius quidem effectus, huius autem affectio. e Cum igitur ambo sint motus, si diuersi sint, in quonam erunt? aut enim vterque in eo quod patitur & mouetur, aut effectio in efficiente, & passio in patiente: quod si & hæc nominari ποίησις, id est, effectio debeat, æquiuoce id fiet. Atqui si ita est, in eo quod mouet motus inerit. Eadem enim ratio est, de eo quod mouet & de eo quod mouetur: quare aut omne quod mouet mouebitur; aut id, in quo motus inest, non mouebitur. f Quod si vtraq;, & effectio & passio, in eo quod mouetur & patitur, & docendi discendiq; actus; cum duo sint in eo qui discit; primum quidem suis cuiusque actus in eo non inerit, deinde illud absurdū est, duobus motibus simul moueri. Aliqua enim duæ vnius rei, atque ad vnum formam, alterationes erunt, quod fieri non potest. Sed vnus erit actus. g At à ratione alienum est, duorum specie diuersa vnum & eandem actum esse. Atq; si docendi & discendi actus sit idem, effectio itē & passio; docere quoq; idem erit quod addiscere, & efficere idem quod pati, quare necesse erit eum omnem qui docet discere, & qui agit pati.

Text. 18.

Text. 19.

Text. 20.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Perspicuum a] Ex iis, quæ proxime disseruit, perspicuum esse ait, quod multi in controuersiam adducant in quo vide[illegible] motus insit. Constat enim, inesse in re quæ mouetur, non in mouente, propt[illegible] actus quidem est à mouente profectus, a quo actu, qui re ipsa vnus est tam mouens [illegible] bile [illegible]. Neq; enim putandum est, duos esse actus re diuersos, quorum alter ad mouen[illegible], [illegible] ad rem quæ mouetur, pertineat. *De subiecto motus.*

b *Mouendi quidem*] Priusquam demonstret eundem mouentis & rei quæ mouetur actum esse; ostendit, aliquem esse actum mouentis, in hunc fere modum: Quemadmodum mobile prius est in potestate ad motum, deinde actu mouetur; ita agens prius est potestate mouens; deinde actu mouet: ergo sicut datur actus, per quem id, quod prius potestate mobile erat, fit actu tale, ita oportet actum aliquem esse, per quem id quod antea erat potestate mouens, efficiatur mouens actu. *Dari aliquē actum mouentis.*

c *Vnus igitur*] Re ipsa vnum eundemq; esse actum mouentis & rei motæ, ex eo suadet; quia actus mouentis est actus rei quatenus agit, rei vero motæ quatenus patitur: idem autem est, quod mouens agendo efficit, & quod res quæ mouetur patiendo recipit; vt idem est interuallum, quod inter vnum & duo iacet, siue ab vno exorsi ad duo progrediamur, siue contra à duobus ad vnum: eadem [illegible] via accliuis & decliuis est, licet hunc iter capessentibus ascensus sit, illinc descensus; quanquam item accliuitatis & decliuitatis diuersa sit ratio. *Mouentis & mobilis eundem esse actum.*

d *Existit autem*] Pertractat controuersiam, de actionis & passionis conuenientia, quam logicam

De conuenientia actionis & passionis.

gicam dubitationem appellat, quod logicis seu probabilibus argumentis, more dialecticorum, in vtramque partem agitari queat. Ac primum, quod actio & passio diuersi actus sint, ex eo probat: quia actio est actus agentis, passio actus patientis. Quare cum agens & patiens diuersæ res sint, actio & passio actus erunt inter se diuersi, maxime cum id, quod actione producitur, patientis affectio sit, agentis vero effectus & finis atque opus.

e *Cum igitur*] Argumentatur pro altera parte quæstionis, probans actionem & passionem non esse distinctos actus. Si enim, inquit, inter se distinguerentur, aut vterq; esset in patiente, aut actio in agente & passio in patiente: quorum neutrum dici potest. Aduertit autem hoc loco Simplicius, tacuisse Aristotelem duo partitionis membra: nempe, aut actio esset in patiente, & passio in agente, aut vtrumq; in agente: quia primum nimis absurdum, & à ratione alienum videatur; secundum eisdem, aut multo etiam maioribus, confutetur incommodis, quibus alterum, quo in patiente vtrumque esse dicitur. Quod ergo actio non sit in re quæ agit, & passio in re quæ patitur, suadet: quia si actio esset in agente, aut omne agens moueretur, siquidem motus est actus rei motæ; aut aliquid non moueretur, in quo motus inesset; quorum neutrum dici potest.

Actionem non esse in re qua agit.

f *Quod si vtraque*] Iterum in priorem controuersiæ partem disputat, ostendens actionem & passionem vnum eundemque actum non esse. Primum, quia sequeretur actum non consistere in eo, cuius actus est; siquidem actio, quæ est actus agentis, esset in patiente. Secundo, quia idem duobus motibus ad vnam formam tendentibus cieretur, videlicet motu actionis & motu passionis.

At a ratione] Pergit ostendere, actionem & passionem non posse eundem actum esse. Primum, quia rebus specie, imo & genere discrepantibus, agenti inquam & patienti, idem actus competeret. Item, quia docere & discere, agere & pati, idem forent. Vnde alterius sequeretur, eum qui docet necessario addiscere, & qui agit necessario pati, quæ omnia à vero maxime abhorret.

ἢ οὐδὲ τὸ τὴν ἄλλου ἐνέργειαν ἐν ἑτέρῳ εἶναι ἄτοπον; ἔστι γὰρ ἡ δίδαξις ἐνέργεια τοῦ διδασκαλικοῦ ἔν τινι μέντοι, καὶ οὐκ ἀποτετμημένη ἀλλὰ τοῦδε ἐν τῷδε. οὔτε γὰρ μίαν δυοῖν κωλύει οὐθὲν τὴν αὐτὴν εἶναι, μὴ ὡς τὸ εἶναι τὸ αὐτό, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, ἀλλ' ὡς τὸ δυνάμει ὂν ὑπάρχει πρὸς τὸ ἐνεργοῦν. οὔτ' ἀνάγκη τὸν διδάσκοντα μανθάνειν, οὐδ' εἰ τὸ πάσχειν καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὐτό ἐστι, μὴ μέντοι ὡς τὸν λόγον εἶναι ἕνα, τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, οἷον τοῦ λωπίου καὶ τοῦ ἱματίου, ἀλλ' ὡς ἡ ὁδὸς ἡ Θήβηθεν Ἀθήναζε, καὶ ἡ Ἀθήνηθεν εἰς Θήβας. ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πάντα ὑπάρχει τοῖς ὁπωσοῦν τοῖς αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον οἷς τὸ εἶναι τὸ αὐτό. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' εἰ ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει τὸ αὐτό, καὶ τὸ μανθάνειν τῷ διδάσκειν τὸ αὐτό. ὥσπερ οὐδ' εἰ ἡ διάστασις μία τῶν διεστηκότων, καὶ τὸ διίστασθαι ἐνθένδε ἐκεῖσε, καὶ ἐκεῖθεν δεῦρο, ἓν καὶ τὸ αὐτό. ὅλως δ' εἰπεῖν, οὐδ' ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει, οὐδ' ἡ ποίησις τῇ παθήσει τὸ αὐτὸ κυρίως. ἀλλ' ᾧ ὑπάρχει ταῦτα ἡ κίνησις. τὸ γὰρ τοῦδε ἐν τῷδε, καὶ τὸ τοῦδε ὑπὸ τοῦδε ἐνέργειαν εἶναι, ἕτερον τῷ λόγῳ. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ κίνησις, καὶ καθόλου, καὶ κατὰ μέρος εἴρηται. οὐ γὰρ ἄδηλον, ὡς ὁρισθήσεται τῶν εἰδῶν ἕκαστον αὐτῆς. ἀλλοίωσις μὲν γὰρ, ἡ τοῦ ἀλλοιωτοῦ, ᾗ ἀλλοιωτόν, ἐντελέχεια. ἔτι δὲ γνωριμώτερον, ἡ τοῦ δυνάμει ποιητικοῦ καὶ παθητικοῦ, ᾗ τοιοῦτον, ἁπλῶς τε, καὶ πάλιν καθ' ἕκαστον, ἢ οἰκοδόμησις, ἢ ἰάτρευσις. τὸν αὐτὸν δὲ λεχθήσεται τρόπον καὶ περὶ τῶν ἄλλων κινήσεων ἑκάστης.

Κεφά-

h *An neque alterius actum in alio esse absurdum est? Docendi enim actus eius qui docet actus est, in aliquo tamen, & non abscissus, sed huius in hoc.* i *Nec quicquam prohibet, vnum & eundem non essentia, vt vestimentum & tunica; sed vt quod potestate est, ad id se habet quod agit, duorum esse. Neque necesse est, eum qui doceat discere, etiamsi facere & pati sint idem: non ita tamen vt ratio essentiæ vna sit, qualis est vestimenti & tunicæ, sed vt via, quæ Thebis Athenas ducit, & Athenis Thebas, quemadmodum etiã antea diximus. Non enim eadem omnia his congruunt, quæ quouis modo eadem sunt; sed hisce tantum, quorum essentia est eadem. At neque, si docendi discendiq; actus idem sit, docere & discere idem erant, quemadmodum neque, si inter ea quæ disiuncta sunt vnum idemque interuallum, propterea etiam hoc ab illo, & illud ab hoc distare, idem sunt. Vt autem omnino dicam, ne docendi quidem & discendi actus, aut actio & passio idem sunt propriè; sed motus, cui hæc insunt. Nã huius in hoc; & huius ab hoc actum esse, ratione diuersa sunt.* k *Quid igitur motus est & vniuerse, & per partes dictum est: non enim obscurum est, quonam pacto vnaquæq; eius specie definietur. Etenim alteratio rei, quæ potest alterari, quatenus potest alterari, actus est. Præterea motioni eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est, actus; tum vniuerse, in vnoquoq; vt ædificatio, aut sanatio. Eodem autem modo de aliis singulis motibus dicetur.* Text. 21. Text. 22. Text. 23.

Capvt

Actio & passio vnus idemque motus.

h *An neque*] Propositam quæstionem hac assertione diluit: Actio & passio sunt re ipsa & subiecto vnus idemque motus, in patiente existens. Monet vero, nullum esse incommodum, eundem actum alia atque alia ratione pertinere ad duo, videlicet ad rem agentem & patientem: ad illam, tanquam ad id à quo fluit; ad hanc, tanquam ad id in quo recipitur.

i *Nec quicquam*] Ostendit, non sequi ea incommoda, quæ sequi videbantur, si actio & passio vnus actus dicerentur. Ac primum ad illud, quod colligebatur, nimirum fore, vt qui docet disceret,

discerer & qui agit pateretur, respondet, non posse id recte colligi, nisi actio & passio idem [illegible] numero sint: quod tamen falsum est, cum ratione inter se [illegible] ante eo modo, quo via [illegible] Thebas itur, & qua Thebis Athenæ petuntur, re ipsa eadem est, ratione autem diuersa. Ex [illegible] etiam intelligi poterit, quomodo alia his similia incommoda refellenda sint.

k *Quid igitur*] Colligit, expositum à se fuisse, quidnam sit motus tum vniuersè, tum particulatim, illud nimirum aperte, hoc implicite; cum sit facile, communem motus definitionem ad singulas accommodare species. Nam si quis alterationem definiendo explicare velit, dicet: Alterationem esse actum eius quod alteratur, qua tale est: quod item in cæteris facere licebit. Postremo tradit aliam motus definitionem, scilicet, Motus est actus eius, quod agere & pati potest, quatenus tale est. Quæ definitio naturam motus, vt actionis & passionis rationem habet, declarat. Actio enim est actus eius, quod agit, vt tale est: similiter Passio actus eius, quod patitur, vt tale est.

QVÆSTIO I.

VTRVM ACTIO TRANSIENS in agente, aut in patiente insit.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM in agente inesse.

CONstat ex communi Philosophorum doctrina, præsertim ex Aristotele, in 9. lib. Metaph. cap. 9. text. 16. duo esse actionum genera; alterum immanentium; alterum transeuntium. Quod [illegible] immanentes in agente recipiantur, ipsa ratio nominis immanentium plane indicat; eam [illegible] plerique auctores, e quorum numero est D. Thomas, opuscul. 4. Ferrariensis 2. lib. de anima, quæst. 12. & 2. contra gentes, cap. 8. [illegible] de [illegible] Angelorum, quæst. 10. [illegible] quodlib. quæst. 11. Heruæus in quodli. 9. quæst. 8. [illegible] affirment, non esse actiones veras de categoria actionum, sed qualitates potius ad prædicamentum qualitatis pertinentes. Quorum [illegible] confutanda erit.

Quod ad transeuntes attinet, vtrum in agente insint, an non controuersia est: Scotus in 4. [illegible] 13. quæst. 1. Caietanus in commentariis 1. part. ad quæst. 25. art. 1. Raymundus Lullius 2. libro [illegible] prouerbiorum, aliique nonnulli arbitrantur, actionem transeuntem formaliter spectatam, hoc est, ipsam emanationem formæ ab agente, vt caloris ab igni; non in patiente, sed in agente recipi. Id vero multis stabilire nituntur argumentis, in hunc fere

1. Argum. Pro sententia ponentium actionem transeuntem in agente. modum. Ratio formalis, qua actio a passione differt, non videtur esse aliud, quam relatio agentis ad patiens: hæc autem relatio est in agente: ergo & ipsa actio. Minor probatur quia in quo subiecto est relationis fundamentum, in eodem est relatio; siquidem relatio & fundamentum re idem sunt: fundamentum autem relationis est potentia agentis, quæ nullibi præterquã in re agente insidet. Huc pertinet, quod teste Aristot. cap. 1. libro de Somno & Vigilia:

A eiusdem est actus, cuius est potentia. Quare cum potentia ad agendum in agente sit, in eodem quoque erit actio.

Secundo: Aristoteles 8. huius operis, cap. 1. text. 9. ex eo probare contendit, Deum ab æterno mundum procreasse; quia alioqui sequeretur, Deum aliquam subiisse mutationem: hæc autem ratio non videtur aliunde apud Aristot. vim habere, nisi quia existimabat, actionem creandi in Deo inesse, quæ proinde si nouiter B Deo accessisset, oporteret Deum mutari: censuit ergo Aristoteles, actionem in re, quæ agit, inesse. 2. Argum.

Tertio: Formalis effectus nullibi absque sua forma esse potest: ergo agere, quod est effectus formalis actionis, nulli conueniet, nisi ei, quod in se ipso actionem habuerit: atqui agere conuenit igni, v. c. siquidem ignis dicitur calefacere: ergo ignis est qui actionem recipit. Adde, quod si actio esset in re quæ patitur, eam vtique C appellaret, atque adeo patiens agere diceretur, quod longe à vero abest. 3. Argum.

Quarto: Cum vnus idemque ignis duo ligna calefacit, vel est vna actio, vel duæ. Non duæ, tum quia ignis eodem actu ad vtrumque lignum calefaciendum incumbit: tum quia non diceretur eiusmodi ignis vnum agens secundum vnum principium agendi, sed duo. Est igitur vna actio. Quare cum vnum accidens nequeat pariter in duobus subiectis inesse, erit in vno D duntaxat, hoc est, in igne. 4. Argum.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR ACTIONEM INesse in patiente: simulque inter actionem, passionem & motum, discrimen constituitur.

E CONtraria tamen sententia, existimantium non solum formam, quæ motu gignitur, Conclusio quæstionis. sed ipsam quoque formæ productionem, siue emanationem, inhærere in patienti, Peripatetica & vera est, eamque amplectuntur præter alios Themistius, Alexander, Philoponus,

Ponit, Simplicius Auerroes, Magn. Albertus, vt constat ex iis, quæ annotant ad text. 20. & 23. huius libri, & ad text. 139. libri tertii de anima. Item Ferrariensis hoc loco quæst. 4. & cap. 1. lib. 2. contra gent. Soncinas 5. Metaph. quæst. 37. Iauellus lib. 9. Metaph. quæst. 15. Heruæus quodlib. 4. quæst. 4. Capr. in 2. distinct. 1. quæst. 2. art. 3. Secuti communem Magistrum D. Thomam, huiusce opinionis, quicquid alii velint, assertorem, tum aliis in locis, tum lib. 2. contra gentes, cap. 1. Ac quod ita senserit Aristoteles, liquet ex cap. 3. huius libri, vbi docet actionem & passionem esse vnum eundemque motum; hunc vero in re, quæ mouetur, esse: & actionem esse actum huius in hoc, id est, in patiente; passionem vero, huius ab hoc. Quod non minus luculente confirmat lib. 9. Metaphys. cap. 9. text. 16. cum ait, actionem esse in eo quod efficitur; vt ædificationem in eo quod ædificatur, & omnino motum in re quę mouetur. Vbi plane vides, Aristoteles non solum formam quæ fit, sed eius etiam effectionem in patiente constituere. Præterea: actio, vt superius ostensum fuit, est idem cum termino producto; veluti calefactio cum calore: sed cum ignis aquam excalefacit, calor recipitur in aquam: ergo in eandem calefactio ipsa recipietur; alioqui idem accidens duobus subiectis simul inhæreret. Item, si actio transiens inhæreret in agente, non esset esse transiens, sed immanens, vt ex ipsa ratione immanentis actionis patet, ergo, &c. Nec satisfaciet, qui dixerit, actionem transeuntem differre ab immanente; quia per transeuntem semper efficitur aliquid operis, quod illa peracta adhuc maneat. Non, inquam, satisfaciet; cum manifestum sit, actionem qua cithara pulsatur, esse transeuntem; qua tamen peracta nihil per eam confectum superest.

Confirmatio.

Vt tamen apertiora reddantur, & vt primi argumenti, quod pro contraria parte adduximus, explicatio luculentior fit, declarandum hoc loco erit, quonam pacto actio & passio inter se & à motu dissideant. Scotus in quodlib. quæstion. 11. & 4. sentent. distinct. 13. quæstio. 1. sentit, totam rationem actionis consistere in relatione ad agens, passionis vero in relatione ad patiens. Capr. in 2. distinct. 1 quæst. 2. art. 1. conclusione 2. putat, formalem relationem actionis & passionis non esse aliud, quam ipsum motum, differreque inter se, quod actio importet in obliquo relationem causæ ad effectum, id est, habitudinem originis ipsius motus, quæ est in mouente; passio autem respectum, siue ordinem effectus ad causam, videlicet ad rem agentem, à qua motus emanat. Heruæus quodlibeto 7, quæstio 14. arbitratur, actionem esse motum, prout includit agens; extrinsece tamen passionem esse eundem motum, quatenus rem patientem etiam extrinsece complectitur.

Sed omissa longiori disputatione, duplici pronuntiato hæc dubitatio enodanda est. Primum sit: Actio & passio, neque relationem, neque motum per se, neque motum vna cum agente & patiente extrinsecus adiunctis, formaliter significant. Prima pars huius pronuntiati ostenditur: quia si actio & passio relationem significarent, pertinerent ad categoriam relationis. Secunda suadetur: quia cum motus sit quidpiam tum analogum, tum incompletum, si actio & passio formaliter essent motus, neutrum eorum spectaret per se ad vllum prædicamentum. Tertia probatur ex eodem absurdo, quia hæc tria, motus, agens, & patiens, si vniuersa, tanquam ex æquo significata, sumantur, præterquam quod ex parte motus analogiam habent, sunt quidpiam complexum, quod locum per se in prædicamentis non habet. Quare actio & passio non constituerent per se duplicem categoriam, quod à communi Philosophorum sensu abhorret.

1. Pronuntiatum.

Secundum pronuntiatum sit: Actio, passio, & motus sunt vna eademque res; differunt tamen inter se formaliter, penes diuersos modos absolutos, quos vendicant. Huiusce pronuntiati veritas declaratur, astruiturque simul ex eo; quia vna & eadem calefactio, quæ motus est, te ipsa est actio & passio: vt enim manat ab agente, rationem actionis sortitur; vt excipitur in patiente rationem passionis. Quod Aristoteles 3. huius libri capite hisce verbis explicauit: Omnino autem actio & passio, non idem sunt proprie (id est, formaliter) sed motus, cui hæc insunt. Nam huius in hoc, & huius ab hoc actum esse ratione diuersa sunt. At non dari inter hos terminos maiorem distinctionem, ex eo concluditur, quia quæuis alia maior distinctio supervacanea est. Esse vero prædictos modos, non respectiuos, sed absolutos constat ex confirmatione secundæ partis primi pronuntiati. Porro in hac differentia subeunda habet se motus, quasi materiale quid, in quo tenuissimæ illæ entitates, quas modos dicimus, resultant. Quo fit, vt non eadem prorsus ratione & motus ab actione & passione, & actio passioque inter se differant.

2. Pronuntiatum.

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA contendentium actionem in agente recipi.

His ita constitutis, ad primum superioris articuli argumentum negandum est, actionem & passionem differre tantum respectibus, si de intrinseca differentia loquamur, vt ex dictis patet: quamuis non eas inficias, relationem agentis comitari semper actionem; relationem vero patientis, passionem

Solut. 1 arg. Actio & passio non differunt solis respectibus.

nem. Sed enim hi respectus non faciunt inter hæc essentiale discrimen. Ad reliquam argumenti partem dices, eiusdem esse actum, cuius est potentia, id est, ab eo, cui conuenit potentia, proficisci actum. Cæterum non semper in eodem, in quo inhæret potentia, inesse actũ, tanquam in subiecto.

Ad secundum dicendum, non iccirco existimasse Aristotelem, si initio temporis procreatus fuisset mundus, mutatum iri Deum, quod putaret actionem creandi debuisse in Deo, vt in subiecto recipi: sed quia cœlestis disciplinæ luce destitutus, non intellexit qua ratione posset Deus, sine voluntatis mutatione nouam rerum creationem moliri. Quem errorem confutat D. August. 12. lib. de Ciu. Dei, cap. 17. de eodemque 9. huius operis lib. pluribus agemus.

Ad tertium negatur, debere semper causam formalem in eo esse, quod ab illa appellationem sumit, & cui effectus formalis conuenit. Namque tametsi fatẽdum sit, effectum formalem sine forma dari non posse, potest nihilominus forma ipsa rem, in qua non inest, extrinsecus denominare, vt in re proposita accidit. Ad argumenti confirmationem dicito, rem ipsam, quæ est actio, denominare id in quo recipitur, idque à quo egreditur; alio tamẽ & alio modo: nempe illud passiue, hoc actiue; hoc tanquam edens, illud tanquam recipiens actionem. Quod videre est etiam in loco, qui & aerem circumfusum, in quo inhæret, & Socratem denominat; sed aerem vt locantem, Socratem vt locatum.

Ad quartum, proposito exemplo reuera duas actiones dari, duosque actus ab eodem igni prodeuntes, sicuti & duo calores. Non dici tamen duo agentia: quia vt concreta multiplicentur, non sat est formarum multitudo; sed requiritur præterea suppositorum diuersitas. Vnde si Verbum diuinum duas humanitates ad suæ hypostasis vnitatem copulasset, non duo, sed vnus duntaxat homo diceretur, vt rectè asserit D. Thom. 3. par. qu. 3. art. 7. Aduerte tamen, posse duas illas calefactiones aliquo modo vnam dici, ratione vnius principii, à quo manant: quemadmodum & duæ lineæ, esto in se, & vt ad aliam atque aliam circumferẽtiæ partem terminantur, plures sint: vt tamen in cẽtro coeunt, vnum quidpiam censentur.

QVÆSTIO II.

VTRVM LATIO IN MOBILI, an in corpore subiacente inhæreat.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM NON inhærere in mobili.

Proposita quæstio non parum controuersa est. Sunt enim qui existiment, lationem non in mobili, sed in corpore circumfuso, vt in subiecto inesse, ac rem ipsam, quæ mouetur, extrinsecus tantum denominare. Quam sententiam tueri debent, quicunque per motum localem non alium terminum, quam ambientis corporis superficiem, acquiri putant. Nam cum terminus cuiusque motus idem re sit cum motu, fieri non potest, vt motus in alio subiecto hæreat, quam in eo, in quo est eius terminus. Huius ergo opinionis fuit D. Thomas in 4. dist. 44. quæst. 2. artic. & 3. contra Gentes, cap. 82. Gregorius in 2. dist. 1. quæst. 4. art. 1. Soncinas 5. Metaph. q. 40. Heruæus quodlib. 1. q. 9.

Ac primum, quod per motum localem sola externa superficies acquiratur, vnde tota fere controuersiæ explicatio pendet, ita suadetur. Aristoteles 8. huius operis, cap. 7. text. 59. probat, motum localẽ cæteris motibus perfectiorem esse, quod mobile secundum eum non sit in potestate ad aliquid intrinsecum, sicuti est id, quod alteratur & augescit, aliamve subit mutationem; putat igitur, mobile per lationem nihil intrinsecum acquirere, atq; adeo solam externam superficiem. *1. Ratio.* Secundo idem confirmatur: quia Aristoteles tam in hoc opere, quam alias, quoties de locali motu philosophatur, nullius rei, quæ per eum rei motæ obueniat, mentionem facit, præterquam loci, hoc est, superficiei ambientis corporis. *2. Ratio.* Tertio: quia si per motum localem aliquid mobili inhærens acquireretur, vel id esset absolutum, vel relatum: non absolutum, quia non videtur, quidnam id esse queat: non relatum, quia ad relationem non est per se motus: ergo, &c. *3. Ratio.* Quarto: Idem hunc in modum comprobatur: Loci acquisitio est vere ac propriè motus: ergo per motũ localem nulla forma inhærens mobili, sed locus duntaxat per se acquiritur. *4. Ratio.* Antecedens ostenditur. Primum, quia acquisitio loci est actus entis in potentia, vt in potentia; siquidem dum res mouetur, aliqua pars loci acquiritur, alia acquirenda superest. Item, quia locus habet omnes conditiones, quas Philosophi in eo, quod propriè ac per se motum terminat, deposcunt, vt consideranti planum erit. Cõsecutio autem probatur: quia si forma illa, quã aduersæ partis auctores in ipso mobili constituunt, motu compararetur, cum locus (vt proxime ostensum est) per se etiam latione acquiratur, vel nullus motus localis esset vnus per se, vtpote qui duplicem terminum natura differentem obtineret: vel danda essent plura genera lationum, à vulgatis distincta: vnum ad formam illam rei motæ inhærentem; aliud ad locum: quod alienum tamen est à communi doctrina Philosophorum, apud quos ea motuum distinctio non legitur.

ARTICVLVS II.

LATIONEM INESSE IN MObili, nec aduersariorum argumenta concludere.

Cõcluditur pars affirmatiua.

CONtraria sententia, existimantium lationem inhærere in ipso mobili, verisimilior, ac Philosophorum communior est. Eam defendit Scotus hoc in libro, quæst. 2. Toletus quæst. 3. Iandunus 4. Metaph. quæst. 4. Durandus in 2. dist. 15. quæst. 3. Ioannes Maior dist. 2. quæst. 2. Ochamus in q. 9. ac omnis fere schola Nominalium: in eademque videtur fuisse auctor sex principiorum, in explicatione categoriæ. Vbi, cum doceat, Vbi esse in re ipsa quæ mouetur: quod idem asserit Scotus in 4. dist. 49. quæst. 16. Probatur vero hæc opinio hunc in modum; Aristot. definit superius motum, actum mobilis; atque ex professo docuit, motum esse in mobili vt in subiecto: quod etiam repetit 9. Metaphys. c. 9. text. 16. Igitur motus non in corpore circũiacente, sed in re quæ mouetur inest. Secundo: Latio Angeli est quid spiritale, quod proinde recipi nõ potest in corpore: necesse est ergo, vt recipiatur in ipso Angelo. Quare non omnis latio in corpore ambiente inhæret. Tertio; dato per diuinam potentiam inani spatio, à terra vsque ad cavum Lunæ, ascendat ignis in suam regionem. Eiusmodi ascensus est vere motus, & non inhæret in corpore circumstante, cum ibi nullum corpus sit: inhæret igitur in ipso igni. Respondent aduersarii, hoc euentu debere ignẽ moueri, non vero & positiuo motu, sed negatiuo.

Occupatio.

At nihil respondent. Nec enim inficiari queunt, dari in eo ascensu agitationem quandam veram & realem, ortam a leuitate & impulsu cuius vt ignis in sublime feratur; alioqui non viterius pergeret: quæ agitatio non aliud esse potest, quam latio, cum rem ab vna parte spatii ad aliam transferat. Quod vero hæc agitatio sit vera motio positiua, ex eo suadetur, quia alioqui posset ignis (quod admittendum non est) ad cavum Lunæ peruenire, Deo ad eiusmodi motionem nullum concursum præstante. Nec enim pura negatio diuino concursu eget. Adde, quod motus primi mobilis est verus ac realis, cum is omnium lationum norma sit, docente Aristot. lib. 8. huius operis, cap. 7. text. 62. Et tamẽ primum mobile ex parte superiori (secundum Aristotelem) nullo obtegitur corpore, in quo eiusmodi motus insit. Fatendum igitur erit, in ipso primo mobili, nõ extra, eum motum recipi.

Discrepantia inter assertores huius sententia.

Est tamen inter eos, qui nostram hanc sententiam tuentur, non parum dissidii, in explicando lationis termino, quem mobili inhærere dicimus. Sunt qui putent, esse relationem distantiæ ad polos, vel cõtenti ad superficiem continentem. Sed non recte sentiunt. Nulla enim relatio motu per se acquiritur, vt Aristot.

A cap. 2. lib. 5. huius operis docebit. Alii dicunt, esse quid resultans in mobili ex circumiacentis corporis superficie. Sed hoc refellit superius argumentum, quo ostendimus, dari posse verum ac positivum motũ in vacuo, vbi nulla erit superficies, à qua in rem motam quicquam deriuetur. Statuendum igitur est, terminum motus esse ipsum vbi, siue existentiam in spatio: hanc autem non esse aliud, quam mobilis quantitatem, prout in hac vel illa parte spatii existit, seu

Quis sit terminus motus.

B modum quendam, quem sortitur quantitas, prout nunc huic, nunc illi parti spatii, siue veri siue fictitii, respondet. Suadetur autem hæc sententia, tum ex impugnatione aliarum; tum quia superuacaneum est, aliud quid constituere, quod per motum localem acquiratur. tum vero, quia hic terminus, quem ponimus, omni lationi, siue in vacuo, siue in pleno fiat, perpetuo obseruit, ac per se acquiritur. Non diximus autem prædictũ terminum esse ipsam substan-

C tiam rei mobilis, sed eius quantitatem: quia sicuti substantia corporea, de cuius motu agimus, per quantitatem certo vbi circumscribitur; ita eius vbi à quantitate peti debet, prout tamen partibus spatii commensuratur. Secus res habet in Angelis, qui cum sint corporeæ molis expertes, & non secundum quãtitatem, sed secundum substantiam in suo vbi constituantur: cõsentaneum est, vt vbi, quod motu acquirunt, sit idem re cum ipsorum substantia, prout aliis atque a-

Quodnam sit Vbi Angelorum.

D liis partibus spatii respondet.

Resp. ad 1. argum. aduersariorũ.

Argumenta vero contrariæ partis ita diluenda sunt. Ad primum dicendum, Aristotelem tantum negare, per lationem acquiri aut amitti formam aliquam distinctam rẽ à mobili, sicuti in cæteris motibus accidit. Ad secundum,

Ad 2. Arg.

propterea cum definitione illi vbi, non expressam facere mentionem vbi, sed loci, quia locus notior est, quam vbi; & quia per loci differentias indicare voluit differentias vbi, quæ per ordinem

E ad spatium, quod ordinarie ac secundum naturæ cursum loco circumfunditur, sumi debent. Ad tertium ex iis, quæ dicta sunt, patet responsio. Nempe motum localem terminari ad aliquid absolutum, nec tamen ad locum, sed ad

Ad 3.

vbi, vt explicatum est. Ad quartum dicendum: etsi corpus, dum fertur, ambiẽtem superficiem

Ad 4.

simul acquirat, eam tamen acquisitionem ex accidenti sese habere ad lationem, quæ per se; vt diximus, ad vbi dumtaxat terminatur. Itaque

F acquisitio superficiei, conata ad rem motam, non est actus entis in potentia, vt in definitione motus intelligitur, id est, entis, quod per se eiusmodi formam acquirat. Nec item prædicta superficies habet cõditiones necessarias, vt aliquid motum terminet, siquidem non per se, sed per accidens tantum obuenit. Cuius rei indicium est, quod in vacuo dabitur verus motus, per quem tamẽ nulla externa superficies comparetur.

CAP.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη περὶ μεγέθη, καὶ κίνησιν, καὶ χρόνον, ὧν ἕκαστον ἀναγκαῖον ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον εἶναι· εἰ καὶ μὴ πᾶν ἐστιν ἢ ἄπειρον ἢ πεπερασμένον, οἷον πάθος ἢ στιγμή. τῶν γὰρ τοιούτων ἴσως οὐθὲν ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τούτων εἶναι· προσῆκον ἂν εἴη τὸν περὶ φύσεως πραγματευόμενον θεωρῆσαι περὶ ἀπείρου εἰ ἔστιν ἢ μή, καὶ εἰ ἔστι, τί ἐστι. σημεῖον δ' ὅτι ταύτης τῆς ἐπιστήμης οἰκεία ἡ θεωρία ἡ περὶ αὐτοῦ· πάντες γὰρ ὅσοι δοκοῦσιν ἀξιολόγως ἧφθαι τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας, πεποίηνται λόγον περὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων· οἱ μὲν ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων καθ' αὑτό, οὐχ ὡς συμβεβηκός τινι ἑτέρῳ, ἀλλ' ὡς οὐσίαν αὐτὸ ὂν τὸ ἄπειρον. πλὴν οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὐ γὰρ χωριστὸν ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν, καὶ εἶναι δὲ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ἄπειρον. Πλάτων δὲ, ἔξω μὲν οὐθὲν εἶναι σῶμα, οὐδὲ τὰς ἰδέας διὰ τὸ μηδέ που εἶναι αὐτάς. τὸ μὲν τοι ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν ἐκείναις εἶναι. καὶ οἱ μὲν τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ ἄρτιον· τοῦτο γὰρ ἐναπολαμβανόμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ περιττοῦ περαινόμενον, παρέχειν τοῖς οὖσι τὴν ἀπειρίαν. σημεῖον δ' εἶναι τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν. περιτιθεμένων γὰρ τῶν γνωμόνων περὶ τὸ ἓν καὶ χωρίς, ὁτὲ μὲν ἄλλο ἀεὶ γίγνεσθαι τὸ εἶδος, ὁτὲ δὲ ἕν. Πλάτων δὲ δύο τὰ ἄπειρα, τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν. οἱ δὲ περὶ φύσεως, ἅπαντες ἀεὶ ὑποτιθέασιν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῷ ἀπείρῳ τῶν λεγομένων στοιχείων, οἷον ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μεταξὺ τούτων.

Caput IV.

Quoniam a autem scientia, quæ de natura est, in magnitudinibus, motu & tempore versatur, quorum vnumquodque infinitum, aut finitum esse necesse est, quanquam non omnia infinita sint, aut finita, veluti affectio, aut punctum (huius enim generis nullum in horum altero collocare fortassis necesse est) eum sane, qui naturam pertractat, decet contemplari, infinitum sit necne, & si sit, quid sit. b Contemplationem autem de eo huius scientiæ esse propriam, eo indicatur, quod quicunque hanc Philosophiam cum dignitate attigerunt, de infinito disseruerunt id, vt quoddam rerum principium omnes ponunt: alij quidem, c vt Pythagorici & Plato, per se, non vt aliquid quod alij accidat, sed vt substantiam. Verum Pythagorici in rebus, quæ sub sensum cadunt, cum separatum numerum non statuant, idq; etiam quod extra cælum est, esse infinitum: Plato vero extra quidem nullum corpus esse, neque ideas; propterea quod eas nullibi esse: infinitum tamen & in his, quæ cadunt sub sensum, & in illis esse. d Et illi quidem numerum parem infinitum esse: cum enim comprehensum terminatumque ab impare, his quæ sunt infinitatem præbere, eisque res argumentum id esse quod in numeris euenit. e Cum enim norma circa vnum τῶν *& seorsim ponuntur, aliam interdum semper speciem, interdum vnam exoriri. f Plato autem duo infinita, magnum & paruum. g Physici autem omnes aliam quandam naturam eorum, quæ elementa nominantur; vt aquam, aut aerem, aut medium inter hæc, infinito subiiciunt.*

Text. 24. Text. 25. Text. 26. Text. 27.

Eorum

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Physici esse de infinito disputare.

Q*Voniam a autem*] Postquam Aristoteles in priori huius libri parte de Motu vniuerse disseruit, nunc de Infinito disputare aggreditur. Ac primùm ostendit, disputationem hanc ad institutum Physici pertinere. Nam cum Physicus circa magnitudines, motum & tempus, qua ratione quædam entium naturalium affectiones sunt, versetur, & horum vnumquodque finitum aut infinitum sit; consentaneum profectò est, vt eidem incumbat, deturne infinitum, & quidnam id sit, rimari. Admonet tamen, non omnia etiam quæ in Physicam contemplationem cadunt, finita aut infinita esse: vt punctum, quod nec infinitatem vendicat, vt patet, nec finitatem, cum non habeat terminum, sed ipse terminus sit. Item vt affectiones, quæ neutrum horum per se ac suopte ingenio sortiuntur. Porro nomine affectionum, vel intelligit vniuersa accidentia, præter quantitatem, vt ait Psellus; vel omnes ac solas qualitates, vt placet Themistio & Philopono; vel qualitates solas, non tamen omnes, sed sensiles duntaxat, vt D. Thom. & Simplicius interpretantur.

b *Contemplationem autem*] Naturalis esse Philosophi, de Infinito disceptare, eo rursus probat, quod præstantissimi quiq; Philosophi, qui hanc de rebus Physicis doctrinam pro dignitate tradiderunt, de infinito disputantur. Nec vero, vt de re ad naturam parum attinente, sed vt de ea, quam statuebant rerum principium; etsi alii alio modo.

Dissensio inter Platonem & Pythagoricos.

c *Vt Pythagorici*] Dissidium fuit inter Platonem & Pythagoricos, circa infiniti positionem. Nam Pythagorici ita infinitudinem numerorum, rerum principia esse arbitrabantur, vt numeros à rebus singularibus, etsi cogitatione, non tamen re, seiungerent; sed eos partim in rebus sensilibus, partim in iis, quæ sensus effugiunt, extra mundum collocarent. Plato vero extra complexum vniuersi, nec vllum corpus, neque ideas constituit: posuit tamen infinitum, tum in rebus sensui obnoxiis; videlicet magnum & paruum, quibus infinitatem inesse pronunciabat, tum etiam in ideis.

d Et illi

Pythagori-ci.

d *Et illi quidem*] Pythagorici numerum parem infinitum esse aiebant, imparem finitum; atque illum ab hoc comprehendi, & ad finitatem vocari: quia videlicet impar pari additus, sectionem in partes æquales prohibet: vel quia vnitas, quæ impari numero peculiariter attribuitur, quod eius additione parem superet, numerorum diuisionem terminat; siquidem vbi primum ad vnitatem ventum est, cessat diuisio.

Cur infinitas pari, finitas impari numero conueniat.

e *Cum enim*] Quod infinitas pari numero conueniat, finitas impari, ex eo Pythagorici ostendebant: quia normis, quas Græci γνώμονας vocant, positas circa vnum, id est, additis vnitati alia interdum & alia numeri species semper nascatur, interdum eadem semper. Alia quidem & alia, si normæ, quæ pares sint numeri; eadem, si normæ, quæ impares sint, circumponantur. Quod, vt intelligas, aduerte Pythagoricos eos numeros gnomones appellasse, quia quadratis numeris (ad imitationem geometricarum magnitudinem & figurarum) circumpositi, numerum instar gnomonis augerent, sed speciem eius non mutarent. Huiusmodi sunt omnes numeri impares, ordine sibi succedentes. Vbi diligenter aduertendum est, in numeris, quemadmodum & in geometricis figuris, quosdam esse triangulares, alios quadratos, alios ab aliis figuris nomen habentes, vt Boetius diserte exposuit. Sunt ergo quadrati, verbi gratia, numeri, quorum latera sunt æqualia; siquidem ex numero semel in se ducto efficiuntur. Talis est quaternarius, qui ex binario semel repetito nascitur. Si ergo omnes numeri impares ordine collocentur; & eorum primus, nempe ternarius, circa vnitatem, quæ potestate primus est quadratus, constituatur, gignetur quaternarius, qui est primus quadratus actu. At si quaternario secundum numerum imparem, nimirum quinarium, adiciamus, efficietur secundus quadratus; videlicet nouenarius: huic rursus si tertium imparem, qui est septenarius, addamus, sexdenarius emerget, qui est alius quadratus: idemque perpetuo eueniet, nulla speciei numeri facta mutatione. Quod si pares numeri addantur, alia atque alia species numeri secundum rationem figuræ orietur. Namque in primis vnitati adiectus binarius ternarium efficit, qui est numerus triangulus; huic si adiiciatur alter numerus par; videlicet quaternarius, septenarius emergit alterius speciei: itaque adiectione pari semper noua quadrati species excitatur. Ideoque impari finitudinem, pari infinitudinem Pythagorici asscribebant.

Plato duo posuit infinita.

f *Plato autem*] Plato duo constituit infinita, videlicet magnum & paruum, vtrumque ex diuisione magnitudinis. Nam magnitudo in infinitum secari minuique potest, & cumulus, qui ex ea sectione consurgit, in infinitum etiam crescet.

g *Physici autem*] Docet Physicos, hoc est, eos, qui motum & generationem interitumque rerum naturalium admisere, principio infinitatem non per se, sed quasi quidpiam aduentitium attribuisse. Ponebant enim aliam quandam naturam, vt aquam, vel aerem, cui infinitudo conueniret, non tamen vti ratio substantiæ, sicuti Pythagorici & Plato existimarunt. Horum autem dogmata particulatim recenset, de quibus iam libro primo huius operis luculente egimus.

τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα, οὐδεὶς ἄπειρα ποιεῖ· ὅσοι δ' ἄπειρα ποιοῦσι στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανσπερμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἁφῇ συνεχὲς τὸ ἄπειρον εἶναί φασι. καὶ ὁ μὲν, ὁτιοῦν μόριον εἶναι μῖγμα ὁμοίως τῷ παντὶ διὰ τὸ ὁρᾶν ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν γιγνόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ ἔοικε καὶ τὸ ὁμοῦ ποτε ἅπαντα χρήματα φάναι εἶναι, οἷον ἥδε ἡ σὰρξ καὶ τόδε τὸ ὀστοῦν, καὶ οὕτως ὁτιοῦν· καὶ πάντα ἄρα, καὶ ἅμα τοίνυν. ἀρχὴ γὰρ οὐ μόνον ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων. ἐπεὶ γὰρ τὸ γιγνόμενον ἐκ τοιούτου γίνεται σώματος, πάντων δ' ἐστὶ γένεσις, πλὴν οὐχ ἅμα, καί τινα ἀρχὴν εἶναι δεῖ τῆς γενέσεως. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ὃν ἐκεῖνος καλεῖ νοῦν· ὁ δὲ νοῦς, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἐργάζεται νοήσας· ὥστε ἀνάγκη ὁμοῦ (πάντα) ποτ' εἶναι, καὶ ἄρξασθαί ποτε κινούμενα. Δημόκριτος δὲ, οὐδὲν, ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίγνεσθαι τῶν πρώτων φησίν· ἀλλ' ὅμως αὐτό γε τὸ κοινὸν σῶμα ἁπάντων ἐστὶν ἀρχή, μεγέθει κατὰ τὰ μόρια καὶ σχήματι διαφέρον. ὅτι μὲν οὖν προσήκουσα τοῖς φυσικοῖς ἡ θεωρία, δῆλον ἐκ τούτων. εὐλόγως δὲ καὶ ἀρχὴν αὐτὸ τιθέασι πάντες· οὔτε γὰρ μάτην οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ἄλλην αὐτῷ ὑπάρχειν δύναμιν, πλὴν ὡς ἀρχήν· ἅπαντα γὰρ ἢ ἀρχὴ, ἢ ἐξ ἀρχῆς. τοῦ δὲ ἀπείρου οὐκ ἔστιν ἀρχή· εἴη γὰρ ἂν αὐτοῦ πέρας. ἔτι δὲ καὶ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἀρχή τις ὤν, τό, τε

Eorum autem, qui finita faciunt elementa, nullus facit infinita, sed qui elementa infinita statuunt, vt Anaxagoras & Democritus, ii omnes infinitum tactu continuum esse aiunt: ille quidem e partibus similibus, hic vero ex omnium figurarum seminario. Atque etiam ille, quamuis partem, Text. 28.
non secus ac vniuersum, admistionem esse, propterea quod rem quamuis è quauis fieri conspiceret. Nam & hinc videtur dixisse, res omnes aliquando simul fuisse; vt hanc carnem, & hoc os, & ita rem quamuis. quamobrem & omnia: igitur & simul. Principium enim secretionis non solum est in vnoquoque, sed etiam omnium. Cum enim id quod gignitur, ex huiusmodi gignatur corpore; omnia autem gignantur, quanquam non simul: aliquod quoque generationis principium esse necesse est. Illud vero vnu est, quod ille mentem nominat, quæ quidē a principio aliquo intelligendo agit. Quamobrem necesse est, aliquando simul Text. 29.
fuisse, moueri que olim cœpisse. Democritus autem nullum primorū corporum aliud ex alio fieri ait; sed cōmune tamen corpus, partium magnitudine & figura differēs, omnium principium est. Hanc igitur contemplationem Physicos decere, ex his Text. 30.
est perspicuum. h *Porro principium ipsum esse, proba-*

γὰρ γινόμενον, ἀνάγκη λαβεῖν τέλος, καὶ τελευτὴ πάσης ἐστὶ φθορᾶς. διὸ, καθάπερ λέγομεν, οὐ ταύτης ἀρχή, ἀλλ' αὕτη τῶν ἄλλων εἶναι δοκεῖ, καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾶν, ὥς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν ἢ φιλίαν. καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ θεῖον. ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὥς φησιν ὁ Ἀναξίμανδρος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων.

τοῦ δ'

probabiliter omnes ponunt: nec enim frustra esse, nec vlla alia vi, preterquam principij in eo inesse potest. Etenim omnia aut sunt principia, aut ex principio. Infiniti autem principium non est, quod finis quoque eius esset. i *Praterea ingenitum & interitus expers, veluti principium sit quoddam. Quod enim genitum est, finem id habeat necesse est: omnis autem interitus est finis. Quare vt dicimus, huius principium non est, sed aliorum esse ipsum videtur, atque etiam omnia continere, regereq; omnia; vt ij inquiunt, quicunque alias causas, vt mentem, aut amicitiam, prater infinitum non faciunt: hocq; diuinum esse; immortale enim, & quod perire nequeat: vt Anaximander ait, plurimiq; eorum, qui de natura differunt.*

k Quicunq;

h *Porro principium*] Laudat veteres Philosophos, non quod infinitum inuexerint; sed quia cum illud posuisset, verisimili ratione principium esse dixerunt. Enimuero infinitum si est, frustra esse non potest: esset autem frustra, si principii vim non haberet. Nam quidquid in rerum natura existit, aut principium est, aut ex principio: infinitum autem ex principio esse non potest, quia omne id, quod habet principium, etiam finem habet; ratio autem finis infiniti essentiam demolitur. Hæc tamen ratio, cum non seruet idem principii significatum, sed à principio temporis ad principium magnitudinis transeat eodem vitio laborat: quæ fuit ratio Melissi, quam Aristoteles 1. huius operis, c. 2. vt captiosam & ineptam improbauit. Itaque eam Aristot. non vt propriam, aut ex suo sensu, sed ex veterum, qui infinitum ponebant, disputatione adduxit, vt præter alios annotauit hoc loco D. Thomas: etsi Græci interpretes eiusmodi probationem, tanquam Aristotelicam, communire tuerique adnitantur.

i *Praterea ingenitum*] Aiebant præterea infinitatis auctores, infinitum esse ingenitum & indissolubile; quod in Platonis Phædone legitur. Id autem ex eo suadebant: quia quidquid gignitur, finem habet, omnisq; interitus finis quidam est. Denique aiebant, infinitum esse diuinum quid, & omnia continere ac regere. Et huius quidem dogmatis assertores fuere, qui alias causas præter infinitum non assignabant: vt Anaximander.

τοῦ εἶναί τι ἄπειρον, ἡ πίστις ἐκ πέντε μάλιστ' ἂν συμβαίνοι σκοποῦσιν, ἔκ τε τοῦ χρόνου, οὗτος γὰρ ἄπειρος. καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως, χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπείρῳ. ἔτι, τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθορὰν, εἰ ἄπειρον εἴη ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γιγνόμενον. ἔτι, τῷ τὸ πεπερασμένον ἀεὶ πρὸς τι περαίνειν. ὥστε ἀνάγκη μηδὲν εἶναι πέρας, εἰ ἀεὶ περαίνεσθαι ἀνάγκη ἕτερον πρὸς ἕτερον. μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον, ὃ τὴν κοινὴν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσι. διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν, καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη, καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. ἀπείρου δ' ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ σῶμα ἄπειρον εἶναι δοκεῖ καὶ κόσμοι. τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα. ὥστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ ἀνάγκη εἶναι τὸν ὄγκον, ἅμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενὸν καὶ τόπος ἄπειρος, καὶ σῶμα ἄπειρον ἀναγκαῖον εἶναι. τὸ γὰρ ἐνδέχεσθαι τοῦ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς ἀϊδίοις. ἔχει δ' ἀπορίαν ἡ περὶ τοῦ ἀπείρου θεωρία. καὶ γὰρ μὴ εἶναι τιθεμένοις πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, καὶ εἶναι. ἔτι δὲ, ποτέρως ἐστὶ, πότερον ὡς οὐσία ἢ ὡς συμβεβηκὸς καθ' αὑτὸ φύσει τινὶ, ἢ οὐδετέρως. ἀλλ' οὐθὲν ἧττον ἔστιν ἄπειρον ἢ ἄπειρα τῷ πλήθει.

μάλιστα

k *Quicunq; autem sunt, qui infinitum quiddam esse his, qui animaduertunt, fidem faciant: tempus. hoc enim est infinitum: diuisio, qua est in magnitudine, quandoquidem & Mathematici infinito vtuntur. Praterea quod hoc tantum modo generatio & interitus nunquam deficiant, si infinitum sit; ex quo id quod fit auferatur.* l *Eo etiam, quod finitum ad aliquid semper terminetur; vt necesse sit, nullum esse terminum, sed aliud ad aliud terminari semper necesse est.* m *Inprimis vero & maxime proprie illud est, quod communem omnibus dubitationem ingerit. Quod enim cogitationis nullus sit finis, & numerus infinitus esse videtur, & Mathematica magnitudines, & id quod est extra cælum. Id vero, quod extra est, si infinitum sit, corpus quoque infinitum videtur esse, atque etiam mundi. Cur enim potius in hac inanis parte, quam in illa? quare si vno in loco, vbiq; etiam necesse est molem esse. Iam vero si inane sit, locum quoque & corpus infinitum necesse est esse. Namque in sempiternis posse & esse idem valent.* n *Habet autem dubitationem contemplatio, qua est de infinito. Multa enim, qua esse non possunt, his qui ipsum ponunt esse, & iis qui ponunt non esse, eueniunt. Praterea vero sit modo: vtrum vt substantia, an vt accidens per se alicui natura, an neutro modo: seu nihilominus sit infinitum, aut infinita numero.*

Tex. 31.

Text. 32.

Text. 33.

Maxi-

...tiones ...infinitü ...ponendü ...ducun.

k *Quinq; autem*] Multas hoc loco rationes congerit, quibus antiqui Philosophi ad ponendum infinitum adduci poterant. Prima ratio est; quia tempus, cum principio & fine careat, necessario infinitatem obtinet. Secunda; quia quælibet magnitudo potest in finite diuidi, vt constat ex placitis Mathematicorum, qui data qualibet linea partem aliquam ab ea auferri iubent, deinde aliam

 atque

atque aliam infinite minorem fine termino: item quia præcipiunt, quamlibet datam lineam in duas æquales partes secare, & quolibet assignato triangulo alium minorem describere. Tertia; quia rerum dissolubilium ortus & interitus perennis est, nec vllum vnquam habebit finem; quod esse nequit, nisi rebus gignendis infinita materia subministretur: si enim infinita esset, iamdiu fuisset exhausta, cum necesse sit omne finitum ablatione finiti tandem absolui.

l *Eo etiam quod*] Quarta ratio est; quia omne finitum corpus ab alio superiori coerceatur, & terminetur oportet. Quare aut in magnitudinibus dandus erit infinitus progressus; aut deuenietur ad aliquod corpus, quod non iam ab alio contineatur. Ex quorum primo sequitur, dari infinitam multitudinem: ex posteriori, dari magnitudinem infinitam.

m *In primis vero*] Quinta ratio est à nostræ mentis cogitatione, quæ nullis tenetur limitibus. Nam quouis numero & magnitudine data, maiorem concipit; & quemcunque terminus extra Cœlum figit, vlterius subinde progreditur. Quod esse non potest, nisi hæc infinita re ipsa dentur; siquidem vt quæque res ad esse, ita ad sui cognitionem sese habet. Adde, quod aut extra Cœli ambitum corpus aliquod est, aut infinitum spatium inane. Si detur primum, cum nulla maior sit ratio, cur corpus in hac, quam in illa parte spatii consistat: vtique erit infinitum corpus à quo totum id spatium occupetur. Si autem posterius admittatur, cum vacuum nihil aliud sit, quam locus, potestatem aptitudinemve habens ad cohibenda in se corpora; cumque in perpetuis esse & posse non differant: confitendum erit, extare actu infinitum corpus, eo loci contentum. Hac fere ratione vsus fuit Epicurus, ad mundorum infinitatem inducendam; quam Lucretius 2. Poematis sui libro decantauit. Obserua hic Peripateticum cum illud axioma: In æternis esse & posse idem valent: cuius veritatem 8. huius operis expendemus.

Axioma.

n *Habet autem dubitationem*] Quæstionem de infinito ancipitem esse ait; quod siue id ponatur, siue negetur, in vtramque partem incommoda occurrant & dubia, quæ non facilem habeant explicatum: atque inter alia, vtrum infinitum substantia, an accidens sit, aut neutrum horum. Maximum vero ad Physicum pertinere ait, disquirere, vtrum aliqua magnitudo subiecta sensibus infinita sit: Infinitudo enim rerum sensus effugientium ad illas spectat disciplinas.

Text. 34.

μάλιστα δὲ φυσικοῦ ἐστι σκέψασθαι, εἰ ἔστι μέγεθος αἰσθητὸν ἄπειρον. πρῶτον οὖν διοριστέον, ποσαχῶς λέγεται τὸ ἄπειρον. ἕνα μὲν δὴ τρόπον, τὸ ἀδύνατον διελθεῖν, τῷ μὴ πεφυκέναι διιέναι, ὥσπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἄλλως δὲ τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον, ἢ ὃ μόγις. ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν, μὴ ἔχει δὲ διέξοδον ἢ πέρας. ἔτι ἄπειρον ἅπαν, ἢ κατὰ πρόσθεσιν, ἢ κατὰ διαίρεσιν, ἢ ἀμφοτέρως.

Κεφά-

Maxime autem Physici est considerare, sitne magnitudo infinita, quæ sensu comprehendatur. o *Primum itaque definiendum est, quot modis infinitum dicatur. Primo quidem modo id, cuius transitus esse non potest, propterea quod habile non sit vt transeatur; quemadmodum vox inuisibilis dicitur: alio id, quod transitum habet, sed ad eius finem nunquã venitur, aut quod vix.* p *Aut quod aptum quidem est habere, non tamen habet transitum, aut finem. Præterea infinitum omne, aut additione, aut diuisione, aut vtroque modo.*

Diuersa infiniti significata.

o *Primum itaque*] Exponit varias infiniti significationes, vt ambiguitate deposita, controuersia aptius diiudicetur. In primis ergo infinitum id dicitur, per quod transitus esse non potest, vt punctum & anima; quo etiam modo vox inuisibilis appellatur, quod apta non sit, vt sub audiendi sensum recidat. Secundo dicitur infinitum, quod habet quidem transitum, sed absque fine, id est, quod aptum est, vt per illud transiri queat, nunquam tamen ad eius metam peruenitur: vt linea in infinitum porrecta, si daretur. Tertio id, quod etsi terminum vendicet, vix tamen aut cum magno labore perfici potest: vt labyrinthus, qui vias in se identidem recurrentes, & inexplicabilem exitum habebat.

p *Aut quod aptum quidem est*] Quarto dicitur id, quod aptum est habere transitum, aut terminum, non tamen habet: quo pacto, vt Philoponus & Alexander explicant, circulus infinitus vocatur, quia cum possit in eo designari punctum, quod initium transitus sit; nullum tamen ex se actu designatum continet. Quinto id, quod infinitam adiectionem capit, vt numerus; aut infinitam diffectionem, vt magnitudo; aut vtrumque, vt eadem magnitudo. Enimuero quocunque numero dato, potest dari alius maior, addita vnitate, ita vt infinitum nouo semper incremento augescat; & quæuis magnitudo potest in duas partes diduci, atque vna earum rursus in duas alias diuidi, quarum vna priori addatur; ita vt illi fiat perpetua in cumulum adiectio, alteri perpetua detractio.

CAPVT

Κεφάλαιον ε.

Χωριστὸν μὲν οὖν εἶναι τὸ ἄπειρον τῶν αἰσθητῶν, αὐτό τι ὂν ἄπειρον, οὐχ οἷόν τε. εἰ γὰρ μήτε μέγεθός ἐστι, μήτε πλῆθος, ἀλλ' οὐσία αὐτό ἐστι τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ συμβεβηκός, ἀδιαίρετον ἔσται· τὸ γὰρ διαιρετὸν, ἢ μέγεθος ἔσται, ἢ πλῆθος. εἰ δὲ ἀδιαίρετον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ ὡς ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἀλλ' οὐχ οὕτως οὔτε φασὶν εἶναι οἱ φάσκοντες εἶναι τὸ ἄπειρον, οὔτε ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἀδιεξίτητον. εἰ δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστι τὸ ἄπειρον, οὐκ ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων, ᾗ ἄπειρον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς διαλέκτου, καίτοι ἡ φωνή ἐστιν ἀόρατος. ἔτι πῶς ἐνδέχεται εἶναί τι αὐτὸ ἄπειρον, εἴπερ μὴ καὶ ἀριθμὸν καὶ μέγεθος, ὧν ἐστι καθ' αὑτὸ πάθος τι τὸ ἄπειρον; ἔτι γὰρ ἧττον ἀνάγκη ἢ τὸν ἀριθμὸν, ἢ τὸ μέγεθος. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον, ὡς ἐνεργείᾳ ὂν, καὶ ὡς οὐσίαν, καὶ ἀρχήν· ἔσται γὰρ ὁτιοῦν αὐτοῦ ἄπειρον τὸ λαμβανόμενον, εἰ μεριστόν. τὸ γὰρ ἀπείρῳ εἶναι καὶ ἄπειρον, τὸ αὐτό· εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου, ὥστ' ἢ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς ἄπειρα διαιρετόν. πολλὰ δ' ἄπειρα ἀδύνατον τὸ αὐτὸ εἶναι. ἀλλὰ μὴν ὥσπερ ἀέρος ἀὴρ μέρος, οὕτω καὶ ἄπειρον ἀπείρου, εἴ γε οὐσία ἐστὶ καὶ ἀρχή. ἀμέριστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. ἀλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχείᾳ ὂν ἄπειρον· ποσὸν γὰρ εἶναι ἀναγκαῖον. κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ὑπάρχει τὸ ἄπειρον. ἀλλ' εἰ οὕτως, εἴρηται ὅτι οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸ ἀρχὴν λέγειν, ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε, τὸν ἀέρα ἢ τὸ ἄρτιον. ὥστε ἀτόπως ἂν ἀποφαίνοιντο οἱ λέγοντες οὕτως, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοί φασιν.

ἅμα

CAPVT V.

SEparatum a igitur à rebus sensilibus infinitum esse, quod ipsum per se sit infinitum non potest. Ipsum enim infinitum, si nec magnitudo sit, nec multitudo, sed substantia, & non accidens diuidi non poterit: nam quod diuiduum est, aut magnitudo est, aut multitudo. Si vero diuidi non potest, infinitum non est, vt vox inuisibilis. Sed hoc modo infinitum neque illi ponunt, qui aiunt ipsum esse, neque nos scrutamur; sed vt id, quod non potest transiri. Text. 35.

b Quod si ex accidente sit infinitum, eorum quæ sunt, elementum non erit, quatenus in infinitum, vt nec lingua inuisibile, quanquam inuisibilis sit vox. c Quonam item pacto aliquid per se infinitum esse potest, si neque numerus est, neque magnitudo, quorum per se affectio quædam infinitum? minus enim esse necesse est, quam magnitudinem, aut numerum. Text. 36.

d Perspicuum vero etiam est, infinitum ita esse non posse, vt id quod actu est, & vt substantiam & principium. Si enim constet partibus, quidquid eius accipias, erit infinitum. Nam infiniti essentia & infinitum sunt idem; si infinitum substantia est, & de subiecto non dicitur. Aut igitur diuidi non potest, aut infinite diuiduum est. Vt autem res eadem multa sit infinita, fieri non potest. At quemadmodum aeris pars aer est, ita & infiniti infinitum; siquidem substantia est, & principium: partibus igitur vacat, & diuidi non potest. Sed actu infinitum esse non potest; quantum enim quiddam necesse esset. Text. 37.

e Ex accidenti igitur est infinitum. Sed si ita sit, dictum est, principium status ipsum non posse; sed illud cui accidit, aerem illi parem. Quare absurdum enuntiant, qui ita aiunt, vt Pythagorici. Text. 38.

Infinitum

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

SEparatum a igitur] Eorum dogma, qui infinitam substantiam à rebus sensibilibus abiunctam ponebant, coarguit, disputatq; in hunc modum: Nullum insectile est infinitum: sed omnis substantia in se præcise considerata est insectilis: ergo nulla est infinita; nisi forte eo modo, quo vox inuisibilis appellatur. De qua tamen infinitudine non loquuntur aduersarij, neque nos; qui tantum disquirimus, vtrumne aliqua magnitudo in infinitum protensa existat. Assumptio probatur: quia omne diuiduum aut est multitudo, aut magnitudo. *Non dari infinitum.*

b Quod si ex accidente sit] Responderet fortasse quispiam, illam substantiam non per se, sed ex accidente diuiduam esse, videlicet ratione quantitatis; sicque per accidens infinitam esse posse. Hoc refellit; quia iam talis substantia, qua infinita, non foret rerum elementum, vti Plato eius infiniti assertor volebat; sicuti nec inuisibile est elementum linguæ, sermonisve; licet vox, quæ sermonis materia, elementumque dicitur, inuisibilis sit, propterea quod inuisibile accidentario ei competat; cum tamen elementum, rei, cuius elementum est, per se atque intrinsece conueniat. *Præoccupatio.* *Plato cuius infiniti assertor fuerit.*

c Quoniam item] Alia ratione confirmat non dari infinitam substantiam. Minus, inquit, potest à quantitate infinitum, quam ab infinito quantitas separari; quandoquidem plus à subiecto affectio, quam ab affectione subiectum pendet: atqui non potest dari quantitas, quæ finita, vel infinita non sit: ergo nec dabitur finitudo, vel infinitudo extra quantitatem; & ex consequenti, nulla substantia per se ac vi sua infinita esse poterit. *Non dari substatiam infinitam contra Pythagoricos.*

d Perspicuum vero est] Non dari substantiam actu finitam, & quæ rerum principium sit, vti Pythagorici aiebant, ex eo suadet; quia oporteret eam esse quid simplex, quale est omne principium, & eiusdem rationis partibus constare. Vnde sequeretur, quamlibet eius portionem infini-

infinitam esse. Quod si velint, eam substantiam carere partibus, in quas possit diuidi: id ex eo confutat, quia infinitum omne quantum esse oportet, atq; adeo sectile in partes.

e *Ex accidenti igitur.*] Colligit ex dictis, si quod infinitum detur, id non per se, sed ex accidente infinitum esse posse. Quo fit, vt infinitum, qua tale, principium esse nequeat, sed id tantum, cui infinitudo conuenit: vt aer, quod Anaximenes; vel numerus par, quod Pythagorici statuebant. Quare & ii etiam incusandi sunt, qui Pythagorico more substantiam ponunt infinitam, & nihilominus in partes sectilem esse volunt.

ἅμα γὰρ οὐσίαν ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, καὶ μερίζουσιν. ἀλλ' ἴσως, αὕτη μέν ἐστι καθόλου ἡ ζήτησις μᾶλλον εἰ ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς, καὶ ἐν τοῖς μηδὲν ἔχουσι μέγεθος, ἡμεῖς δ' ἐπισκοποῦμεν περὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ περὶ ὧν ποιούμεθα τὴν μέθοδον ἆρ' ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ἢ οὐκ ἔστι σῶμα ἄπειρον ἐπὶ τὴν αὔξησιν λογικῶς μὲν οὖν σκοπουμένοις ἐκ τῶνδε δόξειεν ἂν οὐκ εἶναι, εἰ γάρ ἐστι σώματος λόγος τὸ ἐπιπέδῳ ὡρισμένον, οὐκ ἂν εἴη σῶμα ἄπειρον οὔτε νοητὸν, οὔτε αἰσθητόν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀριθμὸς οὕτως ὡς κεχωρισμένος καὶ ἄπειρος. ἀριθμητὸν γὰρ ὁ ἀριθμὸς, ἢ τὸ ἔχον ἀριθμόν. εἰ οὖν τὸ ἀριθμητὸν ἐνδέχεται ἀριθμῆσαι, καὶ διεξελθεῖν ἂν εἴη δυνατὸν τὸ ἄπειρον. φυσικῶς δὲ μᾶλλον θεωροῦσιν ἐκ τῶνδε. οὔτε γὰρ σύνθετον οἷόν τε εἶναι οὔτε ἁπλοῦν. σύνθετον μὲν οὖν οὐκ ἔσται τὸ ἄπειρον σῶμα, εἰ πεπερασμένα τῷ πλήθει τὰ στοιχεῖα εἴη, ἀνάγκη γὰρ πλείω εἶναι, καὶ ἰσάζειν ἀεὶ τἀναντία, καὶ μὴ εἶναι ἓν αὐτῶν ἄπειρον· εἰ γὰρ ὁποσονοῦν λείπεται ἡ ἐν ἑνὶ σώματι δύναμις θατέρου. οἷον εἰ τὸ πῦρ πεπέρανται. ὁ δ' ἀὴρ ἄπειρος. ἔστι δὲ τὸ ἴσον πῦρ τοῦ ἴσου ἀέρος τῇ δυνάμει ὁποσαπλασιονοῦν, μόνον δὲ ἀριθμόν τινα ἔχον ὅμως φανερὸν, ὅτι τὸ ἄπειρον ὑπερβαλεῖ καὶ φθερεῖ τὸ πεπερασμένον ἕκαστον δ' ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον. σῶμα γάρ ἐστι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν, ἄπειρον δὲ τὸ ἀπεράντως διεστηκὸς ὥστε τὸ ἄπειρον σῶμα, πανταχῇ ἔσται διεστηκὸς εἰς ἄπειρον ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἓν καὶ ἁπλοῦν εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον σῶμα, οὔτε ὡς λέγουσί τινες τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ οὗ ταῦτα γεννῶσιν, οὔθ' ἁπλῶς. εἰσὶ γάρ τινες οἳ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, ἀλλ' οὐκ ἀέρα, ἢ ὕδωρ, ὅπως μὴ τἆλλα φθείρηται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου αὐτῶν. ἔχουσι γὰρ πρὸς ἄλληλα ἐναντίωσιν, οἷον ὁ μὲν ἀὴρ ψυχρός. τὸ δ' ὕδωρ ὑγρὸν, τὸ δὲ πῦρ θερμὸν ὧν εἰ (ἦν) ἄπειρον, ἔφθαρτο ἂν ἤδη τἆλλα.

Infinitum enim substantiam faciunt, simulque in partes distribuunt. f *Sed hæc fortasse perscrutatio communior est, Vtrum infinitum esse possit, & in Mathematicis, & in his quæ intelligentia apprehenduntur, & in iis quæ magnitudinem nō habent. Nos autem consideramus, Vtrum in his quæ cadunt sub sensum, & de quibus doctrinam conscribimus, sit, nec ne sit corpus accretione infinitum. Ac logice quidem considerantibus, ex talibus Videri possit non esse.* g *Si enim corporis ratio sit, superficie terminari; infinitum certe corpus, nec quod mente, nec quod sensu apprehendatur, Vllo modo esse poterit. At neque numerus ita, Vt separatus & infinitus. Etenim numerus, aut id quod numerum habet, numerari potest. Si igitur fieri potest, Vt res numerabilis numeretur, infinitum quoque poterit transiri.* h *Magis autem naturaliter contemplantibus, ex hisce: neque enim concretum id esse potest, neque simplex.* i *Concretum quidem corpus non erit infinitum, si elementa numero finita sunt: necesse est enim plura esse, & mutuam contrariorum inter se esse æquabilitatem, Vnumque eorum infinitum non esse. Etsi enim Vnius Vis ab altero quantumcunque Vincetur (Vt si ignis finitus sit, aer infinitus, æquabilisque ignis, æqualem Vt aerem, quantumuis multipla, excedat, modo numerum quendam habeat) tamen constat futurum esse, Vt infinitum Vincat, idque ad interitum perducat, quod finitum est. Vnumquodque autem infinitū esse non potest. Corpus enim est, quod omnem in partem extenditur: quod autem est infinitum, absque Vllo termino extensum est. Quare corpus pus infinitum, omni ex parte in immensum erit extensum.* k *At neque Vnum & simplex infinitum corpus esse potest; nec (Vt nonnulli aiunt) id quod est prater elementa, è quo illa generant; nec omnino: sunt enim nonnulli, qui id faciunt infinitum, non aerem, aut aquam, ne ab eo, quod inter illa infinitum est, catera interminantur, quandoquidem inter se contraria sunt; Vt aer frigidus est, aqua humida, ignis autem calidus: quorum Vnum si infinitum esset, reliqua iam periissent.*

Text. 39. Text. 40. Text. 41. Text. 42. Text. 43. Text. 44.

f *Sed hæc fortasse*] Superior disputatio de Infinito, aliquantulum extra limites Naturalis Philosophiæ diuagata est, quia vniuersalior erat & communior. Nunc igitur in solis rebus subiectis sensui, quæ Physicæ considerationis propriæ sunt, de infinito inquisitionem facere statuit. Primumque verisimilibus rationibus, quas logicas appellat; deinde firmis necessariisq; argumentis ostendit, non posse in natura infinitum dari.

g *Si enim corporis ratio*] Inprimis ergo ita disserit: Nihil, quod superficie clauditur, infinitum esse potest: omne corpus superficie clauditur: nullum igitur corpus potest esse infinitum. Secundo ita: Nihil, quod numerando comprehendi & absolui potest, infinitudinem habet; cum infinitum sit id, quod absolui nequit: sed omnis numerus, & id omne quod numerum habet, potest numerando absolui: nihil igitur tale infinitum est.

h *Magis autem*] Ratione alia magis Physica, hoc est, à principiis naturæ, & ab ingenio naturalium corporum desumptæ, concludit, non posse dari corpus infinitum. Quod item 1. de Cœlo non absimili argumento comprobauit. Necesse est, inquit, omne corpus, aut ex elementis concre-

concretum esse, aut simplex: sed neutrum horum infinitũ esse potest: ergo, &c. Minor quoad priorem partem suadetur, quia cum elementa quatuor tantum sint, constaret vtiq; eiusmodi corpus certis numero elementis. Quare vel omnia terminatã haberent magnitudinem, sicq; finitam molem efficerent; quia quod ex certis partibus terminatæ magnitudinis coalescit, finitũ est. Vel vnum aliquod ex iis, aut plura, aut omnia, infinitam molem vendicarent: quod fieri non potest, quia oporteret vnum illud infinitum elementũ, vt ignem, verbi causa, reliqua omnia extinguere, & in se conuertere: quandoquidem supra omnem mensuram proportionis, quoduis finitum agendi acrimonia & efficacitate vinceret. Eandemq; ratione patet, non posse plura ex iis elementis infinita præpollere magnitudine: nec item omnia, quia vnumquodq; eorum mole sua totam infiniti spacii capacitatem obsideret.

i *At neq; vnum*] Superest confirmanda altera assumptionis pars, videlicet nõ dari corpus simplex infinitum. Agit autem in præsentia Arist. tantum de corpore simplici, rectã lationẽ subeunte: actutus nimirũ de eo quod in orbem voluitur, in libris de Cœlo, vbi nullũ eiusmodi infinitatem habere demonstrat. Non dari ergo prædictum corpus infinita mole præditũ, ex iis, quæ paulo ante dicta sunt, facile conuincitur. Nam & alia corpora interimeret, & nulli alteri locum daret. At n. quia, vt primo huius operis explicatũ est, quidam rerũ principium, non aliquod elementũ, sed medium quid inter ea, contrarietatis expers, fecere; quod quispiam diceret, absq; aliorum vastitate & incõmodo infinitatem habere posse, vtpote contraria vi, quæ perniciem moliatur, destitutum: id quoque refutat Aristoteles, probans, non dari eiusmodi corpus, etiam infinitatis incommodis sublatis, cum nec sub sensum cadat, vt cætera; nec in mistorum veniat compositionem, sicuti nec in id mista dissoluuntur.

νῦν ἕτερον φασὶν εἶναι τὸ ἐξ οὗ ταῦτα. ἀδύνατον δ' εἶναι τοιοῦτον, οὐχ ὅτι ἄπειρον (περὶ τούτου γὰρ κοινόν τι λεκτέον ἐπὶ παντὸς ὁμοίως, καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος, καὶ ὁτουοῦν) ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον αἰσθητὸν σῶμα παρὰ τὰ καλούμενα στοιχεῖα· ἅπαν γὰρ ἐξ οὗ ἐστι, καὶ διαλύεται εἰς τοῦτο· ὥστ' ἦν ἂν ἐνταῦθα παρὰ ἀέρα, καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ ἄλλο τι· φαίνεται δ' οὐδέν. οὐδὲ ἡ πῦρ οὐδ' ἄλλο τῶν στοιχείων. οὐδὲν ἄπειρον ἐνδέχεται εἶναί τι· ὅλως γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ ἄπειρον εἶναί τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ πᾶν, κἂν ᾖ πεπερασμένον, ἢ εἶναι, ἢ γίνεσθαι ἕν τι αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν ἅπαντα γίνεσθαί ποτε πῦρ. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς, οἷον ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί. πάντα γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν. δεῖ δὲ περὶ παντὸς, καὶ ἐκ τῶνδε σκοπεῖν, εἰ ἐνδέχεται ἢ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητόν. ὅτι δὲ ὅλως ἀδύνατον εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητὸν, ἐκ τῶνδε δῆλον. πέφυκε γὰρ πᾶν τὸ αἰσθητὸν πού εἶναι, καὶ ἔστι τόπος τις ἑκάστου. καὶ ὁ αὐτὸς τοῦ μορίου παντὸς, οἷον ὅλης τε τῆς γῆς καὶ μιᾶς βώλου, καὶ πυρὸς καὶ σπινθῆρος· ὥστε εἰ μὲν ὁμοειδὲς, ἢ ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ οἰσθήσεται· καίτοι ἀδύνατον· τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ὁπουοῦν, λέγω δὲ, οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῦ αὕτη κινηθήσεται, ἢ ποῦ μενεῖ. ὁ γὰρ τόπος ἄπειρος, τοῦ συγγενοῦς αὐτῇ σώματος. πότερον οὖν καθέξει τὸν ὅλον τόπον, καὶ πῶς; τίς οὖν καὶ ποῦ ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς; ἢ πανταχοῦ μενεῖ, οὐ κινηθήσεται ἄρα. ἢ πανταχοῦ κινηθήσεται, οὐκ ἄρα στήσεται. εἰ δ' ἀνόμοιον τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι· καὶ πρῶτον μὲν οὐχ ἓν τὸ σῶμα τοῦ παντὸς, ἀλλ' ἢ τῷ ἅπτεσθαι· ἔπειτα, ἢ πεπερασμένα ταῦτ' ἔσται ἢ ἄπειρα τῷ εἴδει.

καὶ

Nunc vero aliud esse aiũt, è quo hæc sint. Huiusmodi autem esse non potest, non quia infinitũ (de hoc enim cõmune quid dicendum est, quod ad omne corpus, aerem quoque & aquam, & aliud quoduis, æq; attineat) sed quod tale corpus, quod sub sensum cadat, non est præter ea, quæ nuncupantur elemẽta. Cum enim res omnis in id, è quo constat, dissoluatur, aliud quidpiã præter ignem & terram, & aquã hic esset: nullum autem conspicitur. k *Neq; igitur ignis neq; aliud vllum elementum, infinitum esse potest. Omnino enim, & præterquam quod infinitũ esse aliquod ipsorum astruatur, non potest vniuersum (etsi finitum sit) aut esse, aut fieri vnum quid ipsorum: quemadmodum ait Heraclitus omnia quodam tempore deflagratura. Eadem vero ratio de vno est; quod præter elemẽta Physici faciunt. Omnia etenim è contrario in contrarium mutantur, vt è calido in frigidum. Est vero etiã ex his de corpore omni sensili considerandũ, vtrum infinitum esse possit, an non* l. *Omnino autem sensile corpus infinitum esse non posse, ex his constat: omne enim corpus sensili alicubi esse aptum est, & vniuscuiusq; locus est aliquis, atq; etiã partis & totius est idem: vt totius terræ & glebæ vnius, ignis & scintillæ: quare si vnius sit formæ, aut immobile erit, aut semper feretur; quod fieri nõ potest. Cur enim deorsum magis, quã sursum, aut ad quemuis locum? Dico autem si sit gleba, quonam ipsa mouebitur? aut vbi nam quiescet? Corpus enim, quod ei cognatum est, infinitus est locus. Vtrum igitur totum locum occupabit? & quomodo? quis igitur, & vbi est ipsius status & motus? An vbi quiescet? non ergo mouebitur. An vero ad omnem locum mouebitur: non igitur stabit.* m *Quod si totum ex dissimilibus constet partibus, dissimilia etiam erunt loca: & primum quidem vniuersi corpus vnum non erit, nisi tactu: deinde hæc aut finita erunt specie, aut infinita.* Text. 45. Text. 46. Text. 47. Textus. 48. Text. 49.

At

k *Neq; igitur ignis*] Probat, mundum non posse aliquod ex elementis esse, etiam dempta infinitate; vt ignem, quo arsura omnia Heraclitus aiebat, aut aliud quid ab elementis diuersum. Nam quicquid mutatur, è contrario in contrarium mutatur; vt patet ex iis, quæ in primo huius operis disputata sunt: at vnum elementum sibi aduersari non potest, aut propriam perniciem intendere; quare si vnum tantum eiusmodi corpus in natura existeret, omnis rerum generatio, & inte-

& interitus omnino tolleretur: quod experientiæ palam repugnat.

[*Omnino autem*] Alia ratione sensilium corporum infinitatē impugnaturus, duo quædā præmittit. Alterum est: Omne corpus sub sensum cadens, certū habere in mundo locum. Loquitur vero de corpore sensili duntaxat; quia Mathematicum non proprie locum vendicat. Alterum est: Totius & partis eundem esse locum naturalem. His positis ita disserit: Si detur corpus aliquod simplex vniusq; naturæ, infinita mole præditum, id aut immobile erit, aut perpetuo ciebitur; imo nec mouebitur, nec quiescet; hæc autem absurda sunt; ergo, &c. Probatur Maior. Si n. terræ gleba sumatur, ea nec mouebitur, nec quiescet; ad quem enim feretur locum, aut in quo quiescet. Nam cū idem, vt antea sumpsimus, & totius & partis locus sit. & totum infinitorum locorum, versus omnem differentiam, obtineat capacitatem; vtriq; non erit maior ratio, cur in vnam potius, quam in aliam partem commeet, nec cur in vna magis, quā in alia quiescat. Proindeq; cū in omnes partes simul ferri nequeat, necessario quiescet: cum item in omnib. partib. eiusdem spatii simul quiescere non possit, necessario mouebitur. Quare semper quiescet, & semper mouebitur: & nunquam mouebitur, aut quiescet.

Totius & partium idem locus.

m [*Quod si totum*] Probat non posse dari corpus infinitum dissimilium naturarum, hoc est, ex partibus specie differentibus concretum, haberent enim eiusmodi partes loca similiter specie distincta, cum loca corporibus respondeant. Et quidem eæ partes non vnum aliquid continuum, sed contiguum duntaxat efficerent; siquidem ea, quæ specie distinguuntur, non possunt in vnum quid continuatione, sed ordine tandem aut alia eiusmodi compositione coalescere. Vel igitur eiusmodi partes essent finitæ vel infinitæ. Si finitæ, cum efficiant infinitum, necessario vna ex iis, aut plures infinitam molem obtinerent, quæ proinde cæteras ad interitum & perniciem raperet. Vnde & veteres Physiologi infinitatis assertores, vt hoc absurdum effugerent, id quod à contrariis magis liberum magisque innoxium videbatur, infinitum posuere.

Quæ specie differunt, non possunt inter se cōtinuari.

καὶ πεπερασμένα μὲν οὐχ οἷόν τε· ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα, τὰ δ' οὔ, εἰ τὸ πᾶν ἄπειρον, οἷον τὸ πῦρ, ἢ τὸ ὕδωρ. φθορὰ δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις, καθάπερ εἴρηται πρότερον. καὶ διὰ τοῦτο οὐθεὶς τὸ ἓν καὶ ἄπειρον πῦρ ἐποίησεν, οὐδὲ γῆν τῶν φυσιολόγων, ἀλλ' ἢ ὕδωρ ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μέσον αὐτῶν, ὅτι ὁ τόπος ἑκατέρου δῆλος ἦν διωρισμένος. ταῦτα δ' ἐπαμφοτερίζει τῷ ἄνω καὶ κάτω. εἰ δ' ἄπειρα καὶ ἁπλᾶ, καὶ οἱ τόποι ἄπειροι, καὶ ἔσται ἄπειρα τὰ στοιχεῖα. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ οἱ τόποι πεπερασμένοι, καὶ τὸ ὅλον πεπεράσθαι ἀναγκαῖον. ἀδύνατον γὰρ μὴ ἀπαρτίζειν τὸν τόπον, καὶ τὸ σῶμα. οὔτε γὰρ ὁ πᾶς τόπος μείζων, ἢ ὅσον ἐνδέχεται τὸ σῶμα ἅμα εἶναι· ἅμα δ' οὐδ' ἄπειρον ἔσται τὸ σῶμα· οὔτε τὸ σῶμα μεῖζον, ἢ ὁ τόπος. ἢ γὰρ κενόν τι ἔσται, ἢ σῶμα οὐδαμοῦ πεφυκὸς εἶναι. Ἀναξαγόρας δ' ἀτόπως λέγει περὶ τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς· στηρίζειν γὰρ αὐτὸ αὑτό φησι τὸ ἄπειρον. τοῦτο δὲ ὅτι ἐν αὑτῷ· ἄλλο γὰρ οὐδὲν περιέχειν, ὡς ὅπου ἄν τι ᾖ, πεφυκὸς ἐνταῦθα εἶναι. τοῦτο δ' οὐκ ἀληθές· εἴη γὰρ ἄν τι βίᾳ, καὶ οὐχ οὗ πέφυκεν. εἰ οὖν ὅτι μάλιστα μὴ κινεῖται τὸ ὅλον (τὸ γὰρ ἐν αὑτῷ στηριζόμενον, καὶ ἐν αὑτῷ ὄν, ἀκίνητον εἶναι ἀνάγκη) ἀλλὰ διὰ τί οὐ πέφυκε κινεῖσθαι, λεκτέον. οὐ γὰρ ἱκανὸν οὕτως εἰπόντα ἀπηλλάχθαι· εἴη γὰρ ἂν καὶ ὁτιοῦν ἄλλο οὐ κινούμενον, ἀλλὰ πεφυκέναι οὐδὲν κωλύει. ἐπεὶ καὶ ἡ γῆ οὐ φέρεται, οὐδ' εἰ ἄπειρος ἦν, εἰργομένη μέντοι ὑπὸ τοῦ μέσου. ἀλλ' οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο οὗ ἐνεχθήσεται, μένοι ἂν ἐπὶ τοῦ μέσου, ἀλλ' ὅτι πέφυκεν οὕτω. καίτοι ἔξεστι λέγειν, ὅτι στηρίζει ἑαυτήν. εἰ οὖν μηδ' ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτο αἴτιον ἀπείρου οὔσης, ἀλλ' ὅτι βάρος ἔχει, τὸ δὲ βαρὺ μένει ἐπὶ τοῦ μέσου, ἡ δὲ γῆ ἐπὶ τοῦ μέσου· ὁμοίως καὶ τὸ ἄπειρον μένοι ἂν ἐν αὑτῷ, διά τιν' ἄλλην αἰτίαν, καὶ οὐχ ὅτι ἄπειρον, καὶ στηρίζει αὐτὸ αὑτό. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι κἂν ὁτιοῦν μόριον μένοι· ὡς γὰρ τὸ ἄπειρον ἐν ἑαυτῷ μένει στηρίζον, οὕτω κἂν ὁτιοῦν ληφθῇ μόριον ἐν ἑαυτῷ μένει· τῶν γὰρ ὅλων καὶ τοῦ μέρους ὁμοειδεῖς οἱ τόποι, οἷον ὅλης γῆς καὶ βώλου κάτω, καὶ παντὸς πυρὸς καὶ σπινθῆρος ἄνω. ὥστε εἰ τοῦ ἀπείρου τόπος τὸ ἐν αὑτῷ, καὶ τοῦ μορίου ὁ αὐτός· μενεῖ ἄρα ἐν ἑαυτῷ. ὅλως δὲ φανερόν, ὅτι ἀδύνατον ἅμα ἄπειρον λέγειν σῶμα, καὶ τόπον τινὰ εἶναι τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητόν, ἢ βάρος ἔχει, ἢ κουφό-

At finita quidem esse non possunt: erūt enim alia infinita, alia non erunt, si vniuersum sit infinitū; vt ignis, aut aqua. Tale autē contrariis, vt antea dictum est, exitio est. Ob quā etiam causam Physicorum nemo, ipsum vnū & infinitū ignem statuit aut terrā: sed aut aqua, aut aerem, aut mediū inter ea, quod vtriusq; loca aperte essent definita; hac autē ancipitem habeāt locū; superum nempe & inferum. n At si infinita & simplices, loca quoq; & elemēta erunt infinita: quod si hoc esse nequeat, & loca sint finita, totum quoq; finitū esse necesse est. Fieri enim nō potest, quin corpus & locus sint paria: nam neq; locus vetus maior est, quā corpus esse simul queat: simul vero etiam infinitū corpus non erit, neq; corpus maius quā locus: aut enim inane aliquod erit, aut corpus quodpiā, quod in nullo sit loco. o Anaxagoras autē de infiniti statu absurde loquitur. Ipsum enim infinitū se ait firmare; idq; ex eo, quod sit in se, siquidē re alia nulla cōtinetur: quasi vbi aliquid fuerit, ibi natura comparatū sit esse: quod quidē a vero abest, cū aliquid alicubi esse possit, vbi suapte natura non est. p Si igitur quam maxime vniuersum nō mouetur, propterea quod id, quod se sustinet, & in se est, a motu vacare necesse sit: causa tamē, cur moueri apta non sit, dicēda erat, nō enim satis est eum, qui ita dixerit, aufugisse. nam & aliud quiduis a motu vacare potest, quod tamen, vt moueatur, aptū esse nihil vetat. q Namq; & terra nō fertur, nec si infinita esse, eaq; a medio cohibita: nō propterea in medio conquiesceret, quod nullus esset locus ad quē ferretur sed quod ei naturaliter id insitū nō esset: atqui dicere liceret, eam se nixu suo sustentare. Si igitur ne in terra quidē, quanquā esset infinita; hæc esset causa, sed quoniā pondus habet: pondus aut. in medio manet, in quo medio est terra: similiter & infinitum ob aliam quandā causam

Text. 50

Text. 51

Text. 52

ἢ κουφότητα. καὶ εἰ μὲν βαρὺ, ἐπὶ τὸ μέσον ἕξει τὴν φορὰν φύσει, εἰ δὲ κοῦφον ἄνω. ἀνάγκη γὰρ καὶ τὸ ἄπειρον σῶμα. ἀδύνατον δὲ ἢ ἅπαν ὁποτερονοῦν, ἢ τὸ ἥμισυ ἑκάτερον πεπονθέναι. πῶς γὰρ διελεῖς; ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ ἔσχατον ἢ μέσον; ἔτι πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ. τόπου δὲ εἴδη καὶ διαφοραὶ, τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ δεξιὸν, καὶ ἀριστερόν. καὶ ταῦτα οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς καὶ θέσει, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὅλῳ διώρισται. ἀδύνατον δ' ἐν τῷ ἀπείρῳ εἶναι ταῦτα. ἁπλῶς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον εἶναι ἄπειρον, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρον εἶναί τι σῶμα, ἀλλὰ μὴν τό γε πού, ἐν τόπῳ. καὶ τὸ ἐν τόπῳ πού. εἰ οὖν μηδὲ ποσὸν οἷόν τ' εἶναι τὸ ἄπειρον· ποσὸν γὰρ τι ἔσται. οἷον δίπηχυ, ἢ τρίπηχυ; ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν. οὕτω καὶ τὸ ἐν τόπῳ, ὅτι πού. τοῦτο δὲ, ἢ ἄνω, ἢ κάτω. ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαστάσει τῶν ἕξ· τούτων δ' ἑκάστη πέρας τί ἐστιν. Κεφά-

sam in se manet, non quia infinitum. & ipsum se sustentat. r Simul vero perspicuum est necessarium esse, vt quavis pars conquiescat: vt enim infinitum in se manet, se ipsum sustentans: sic & quacunque sumpta pars fuerit, in se manebit, cum totius & partis eiusdē species sint loca: vt totius terra & gleba, inferus; totius ignis & scintilla superus. Quare si infiniti locus est in se, partis quoque idem erit: in se igitur manebit. s Omnino autem constat, dici non posse infinitū corpus esse, simulque aliquem corporum locum; siquidem sensile omne corpus aut pondus habet, aut leuitatē; & quod graue est, ad mediū fertur natura: quod leue, in superum locum: necesse enim est & infinitum corpus: non potest autem aut totū alterutro modo, aut dimidiū vtroque affectum esse. Quo Text. 53. *enim pacto diuidet? quove modo infiniti alia pars in supero est loco alia in infero aut in extremo, aut in medio? t Praeterea omne corpus, quod sub sensum cadit, in loco est: loci autē species & differentia; superum & inferum, ante & pone, à dextra & sinistra. Atque hæ non solum ratione nostri & situ, sed in ipso etiā vniuerso distincta sunt: in infinito autē esse hæ non possunt. u Atque* Text. 54. *omnino si locus infinitus esse non possit: in loco autem quoduis sit corpus fieri nō potest, vt corpus aliquod sit infinitū. Atqui & quod alicubi est, in loco est: & quod in loco, alicubi: vt igitur infinitum quantum esse non potest (quantum enim quoddam fuerit, vt bicubitū, aut tricubitum, cum hæc quantum significent) si quod est in loco, alicubi est: & id quidem aut in loco supero, aut in infero, aut in alia quapiam sex dimensionum, quarū vnaquæque terminus est quidam.* CAP.

n *At si infiniti*] Partes infiniti dissimilium naturarum, non posse infinitas esse, ex eo demonstrat, quia oporteret loca & elementa esse infinita; quod absurdum est; cum & locorum differētiæ certo numero comprehendantur, & elementa finita sint. Quod autem loca & elemēta sibi mutuo respondeant, ea ratione confirmat; quia neque locus maior est corpore, neque corpus loco: alioqui si corpore maior locus sit, & corpus infinitam molem obtineat, dabitur aliquid infinito maius; itemque locus non repletus corpore. Quod si locum corpus excedat, existet corpus sine loco: quæ omnia à naturæ legibus abhorrent.

o *Anaxagoras autem*] Quia paulo ante docuit, si corpus infinitum è, dissimiliū naturarum partibus conflatum, finitum locum habeat: futurum, vt detur corpus sine loco: cui sententiæ contradicit positio Anaxagoræ asserentis; suum illud infinitum & miscellaneum Chaos immobile esse; non quia in loco aliquo consistat, sed quia se ipsum per se fulcit & sustentat. Refutat huiusmodi positionem, quod perinde loquatur Anaxagoras, ac si verum sit; vbicunque corpus aliquod est, illic suopte ingenio, & naturæ suæ congruenter existere: cum tamen sæpe accidat; vt corpora extra natiuam sedem per vim detineantur. *Positio Anaxagora*

p *Si igitur*] Anaxagoram reprehendit, quod cum asseruerit infinitum motu vacare, quia in seipso est; non tamen causam reddiderit, cur ad subeundum motum aptitudinem non habet: cum multa sint, quæ re ipsa non mouentur, & tamen moueri apta sunt; vt lapis manu detentus.

q *Namque &*] Si infinitum, inquit, vt Anaxagoras volebat, propterea esset immobile, quia in se ipso est; certe eadem reddenda foret causa, cur terra in mundi medio quiescat, nec tantopere laborarēt Philosophi in eius rei inuestigatione. Nunc vero aliter res habet: ideo n. quiescit, quia corpora grauia suopte pondere deorsum vergunt, & vbi natiuum patriumque locum obtinuere, consistunt & ob hanc etiam causam terra, si infinita mole prædita esset, in mundi meditullio hæreret immobilis.

r *Simul vero perspicuum*] Cum idem partis & totius locus sit, si daretur infinitū, & ideo quiesceret; quia in se ipso firmaretur; idē quoque de parte dicendū foret; videlicet in se ipsa sustentari, proindeque; naturaliter in se quiescere. Quod tamē Anaxagoræ dictis repugnare cōstat ex eo, qui propterea infinitum se ipso firmari aiebat, quia locū, quo detineri posset, habere nequibat. Quælibet autē pars locum habet, quo comprehendatur. Itaque alia causa tradenda fuit cur infinitum corpus quiescat.

s *Omnino autem constat*] Confutato Anaxagora, aliam affert rationem ad tollendum infinitum. Omne, inquit, corpus sensile, quod videlicet non conuertitur in orbem, aut graue, aut leue est: graue autem suo impetu medium petit: leue in superiora euadit, vt experimento constat: sed corpus infinitum hanc legem subire non potest: ergo nullum corpus sensile infinitum est. Probat assumptionem; quia si totum huiusmodi corpus graue aut leue sit, vel in ima sede constituetur, vel superum locū occupabit: quo infinito repugnat, cuius ea natura est, vt omnes spatii differētias occupet. Si vero altera eius pars grauitate, altera leuitate polleat, id etiam cum ratione infiniti minime congruit: siquidem in infinito nec pars superior, & inferior; nec media, & extrema, designari possunt. *Infinito nō datur pars superior, aut inferior.*

t *Præ-*

Sex loci differẽtia. t *Præterea omne*] Idem confirmat à locorum differentiis. Omne corpus ſenſile continetur loco: loci vero differentiæ ſex numerantur: Supra, infra, ante, retro, dextrum, ſiniſtrum: hæc autem nequeunt competere infinito, quod nulla locorum circumſcriptione terminatur: nullum igitur corpus ſenſile infinitum eſt.

Locus quid. u *Atq; omnino*] Poſtremo ita concludit: Nullus locus infinitus eſt; igitur cum omne corpus loco circumſcribatur, nullum erit infinitum. Antecedens probat: quia omne quantum certam habet & definitam magnitudinem, vt duorum triumve cubitorum; locus autem quantum eſt, cum ſit ambientis corporis ſuperficies.

Κεφάλαιον. ϛ.

Ὅτι μὲν οὖν ἐνεργείᾳ οὐκ ἔστι σῶμα ἄπειρον, φανερὸν ἐκ τούτων· ὅτι δ' εἰ μή ἐστιν ἄπειρον ἁπλῶς, πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, δῆλον. τοῦ τε γὰρ χρόνου ἔσται τις ἀρχὴ καὶ τελευτή· καὶ τὰ μεγέθη οὐ διαιρετὰ εἰς μεγέθη· καὶ ἀριθμὸς οὐκ ἔσται ἄπειρος. ὅταν δὲ διωρισμένων οὕτως μηδετέρως φαίνηται ἐνδέχεσθαι, διαιτητοῦ δεῖ, καὶ δῆλον ὅτι πὼς μὲν ἔστι, πὼς δ' οὔ. λέγεται δὴ τὸ εἶναι, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ· καὶ τὸ ἄπειρον ἔστι μὲν προσθέσει, ἔστι δὲ καὶ ἀφαιρέσει. τὸ δὲ μέγεθος, ὅτι μὲν κατ' ἐνέργειαν οὐκ ἔστιν ἄπειρον, εἴρηται, διαιρέσει δ' ἐστίν· οὐ γὰρ χαλεπὸν ἀνελεῖν τὰς ἀτόμους γραμμάς· λείπεται οὖν δυνάμει εἶναι τὸ ἄπειρον. οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὂν λαμβάνειν, ὥσπερ εἰ δυνατὸν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριάς, οὕτω καὶ ἄπειρόν τι ὃ ἔσται ἐνεργείᾳ. ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὥσπερ ἡ ἡμέρα ἐστί, καὶ ὁ ἀγών, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον. καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἐστὶ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. ὀλύμπια γάρ ἐστι καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι, καὶ τῷ γίνεσθαι.

ἄλλως

· CAPVT VI.

Infinitum itaq; actu non eſſe, ex his conſtat. Sed illud quoq; manifeſtum eſt; ſi infinitum omnino non ſit, multa accidere, quæ eſſe non poſſunt. Nam & temporis principiũ aliquod finisq; erit; & magnitudines in magnitudines diuiduæ non erunt; numerus item infinitus non erit. Cum autem hiſce hoc pacto definitis conſtet, neutro modo eſſe poſſe: a *arbitro eſt opus perſpicuumq; eſt, partim eſſe, partim nõ eſſe.* b *Dicitur vero eſſe aliud quidem poteſtate, aliud actu. Atq; infinitũ aliud eſt additione, aliud detractione. Magnitudinem vero actu infinitam nõ eſſe dictum eſt; diuiſione autem eſt: non enim difficile eſt lineas inſectiles tollere. Reſtat igitur, poteſtate eſſe infinitum.* c *Poteſtate autem eſſe, nõ ita ſumi debet: vt ſi hoc ſtatua poſſit eſſe, quod hoc ſtatua erit: ita & infinitum aliquid, quod actu futurum ſit. Sed cum aliquid eſſe multis modis dicatur; quẽadmodum dies eſt, & certamẽ, quod ſemper aliud & aliud fiat: ſic & infinitum. In hoc enim eſt & poteſtate eſſe, actu: Olympia enim ſunt, & quod certamen poſſit fieri, & quod fiat.* Text. 56. Text. 56.

d *Alter*

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

A *Rbitro a opus*] Hactenus controuerſiam de Infinito, rationibus vltro citroque adductis pertractauit; nunc ad eam dirimendam arbitro opus eſſe inquit. Eſt autem inter iudicem & arbitrum diſcrimen; quod ille ex lege ſententiam ferat, hic ex æquo & bono litem componat, ita vt vtrique parti faueat, maxime cum iura vtriuſque cum paria momenta habere videtur. Quoniã ergo in quæſtione de infinito, tam in partem negatiuam, quam affirmatiuam, argumenta non parum firma occurrunt, inter vtramque arbitrum ſe & quaſi ſequeſtrem gerit Ariſtoteles, ac primum firmiores rationes, pro parte quæ affirmat, ſummatim repetit, vt nimirum pateat quanta æquitate infinitum nec omnino ponat, nec tollat.

Diſtinctio Ariſtotelica. b *Dicitur vero*] Proponit diuiſionem illam, qua in grauiſſimis Philoſophiæ quæſtionibus diſſoluendis vti conſueuit, nimirum quædam dici actu, quædam poteſtate. Tum docet, infinitum multifariam diuidi. Eſt enim infinitum additione; vt numerus; qui infinite augeri poteſt, diuiſam infinitum per æquales portiones quantitate. Item infinitum diuiſione & detractione; vt magnitudo, cuius diſſectio poteſt in infinitum abire (nec enim vnquam, vt quidam opinati ſunt, ad inſectiles lineas deueniendum erit.) Item, niſi infinitum poteſtate, & infinitum actu. Vult ergo Ariſtoteles infinitum poteſtate dari, actu non dari.

Infinitum quomodo poteſtate. c *Poteſtate autem*] Declarat quidnam ſit, dari infinitum poteſtate, aitq; id ita non accipiendum, quaſi infinitum, quod nunc non exiſtit, paulo poſt actu perfecto exiſtere queat; quomodo lignum, quod antea poteſtate ſtatua erat, accedente artificis manu, in ſtatuam actu efformatur: ſed quia poteſt infinitum ad actum poteſtati admixtum perduci: ita vt numerus noua ſemper vnitate augeſcat, nunquam tamen vnitatum completam infinitudinem obtineat: & magnitudo perpetuam diuiſionem ſubeat, nec tamen abſoluatur, aut ſuarum partium adiectione infinitum cumulum efficiat. Quo pacto dies & certamen Olympicum, verbi gratia, dicuntur actu eſſe. Nam neque dies ſimul totus præterit, nec omnes ludi vna exhibentur; ſed vtrumque ſucceſſione partium labitur. Quanquam hoc, præter alia, diſcrimen intercedit, quod & hodiernus dies finiatur, &

Infinitum poteſtate, caret termino.

Ludi

ludi decurſo præfixi temporis ſpatio abſoluantur : infinitum vero poteſtate nullum omnino habeat terminum ; cum neque diſſectioni defutura vnquam ſit materia.

ἄλλως δ᾽ ἔν τε τῷ χρόνῳ δῆλον τὸ ἄπειρον, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν. ὅλως μὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ τὸ ἄπειρον, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λαμβάνεσθαι· καὶ τὸ λαμβανόμενον μὲν ἀεὶ πεπερασμένον εἶναι, ἀλλ᾽ ἀεί γε ἕτερον καὶ ἕτερον. (ἔτι τὸ εἶναι πλεοναχῶς λέγεται·) ὥστε τὸ ἄπειρον οὐ δεῖ λαμβάνειν ὡς τόδε τι, οἷον ἄνθρωπον ἢ οἰκίαν, ἀλλ᾽ ὡς ἡ ἡμέρα λέγεται καὶ ὁ ἀγών, οἷς τὸ εἶναι οὐχ ὡς οὐσία τις γέγονεν, ἀλλ᾽ ἀεὶ ἐν γενέσει ἢ φθορᾷ, εἰ καὶ πεπερασμένον ἀλλ᾽ ἀεί γε ἕτερον καὶ ἕτερον) ἀλλ᾽ ἐν μὲν τοῖς μεγέθεσιν, ὑπομένοντος τοῦ ληφθέντος τοῦτο συμβαίνει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ χρόνου φθειρομένων οὕτως, ὥστε μὴ ὑπολείπειν. τὸ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, τὸ αὐτό πως ἐστί, καὶ τὸ κατὰ διαίρεσιν. ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ κατὰ πρόσθεσιν γίνεται ἀντεστραμμένως. ᾗ γὰρ διαιρούμενον ὁρᾶται εἰς ἄπειρον, ταύτῃ προστιθέμενον φανεῖται πρὸς τὸ ὡρισμένον. ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ μεγέθει, ἂν λαβών τις ὡρισμένον προσλαμβάνῃ τῷ αὐτῷ λόγῳ, μὴ τὸ αὐτό τι τοῦ ὅλου μέγεθος (τῷ λόγῳ) περιλαμβάνων, οὐ διέξεισι τὸ πεπερασμένον· ἂν δ᾽ οὕτως αὔξῃ τὸν λόγον, ὥστε ἀεί τι τὸ αὐτὸ περιλαμβάνειν μέγεθος, διέξεισι, διὰ τὸ πᾶν τὸ πεπερασμένον ἀναιρεῖσθαι ὁτῳοῦν ὡρισμένῳ. ἄλλως μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὕτως δ᾽ ἐστὶ τὸ ἄπειρον, δυνάμει γὰρ καὶ ἐπὶ καθαιρέσει, καὶ ἐντελεχείᾳ δ᾽ ἐστίν, ὡς τὴν ἡμέραν εἶναι λέγομεν καὶ τὸν ἀγῶνα· καὶ δυνάμει οὕτως ὡς ἡ ὕλη, καὶ οὐ καθ᾽ αὑτὸ ὡς τὸ πεπερασμένον. καὶ κατὰ πρόσθεσιν δὴ οὕτως ἄπειρον δυνάμει ἐστίν, ὃ ταὐτὸ λέγομεν τρόπον τινὰ εἶναι τὸ κατὰ διαίρεσιν.

ἀεὶ

Quæ inclu- sunt, pa- rentheſi, In- terpres con- ideo omi- quia in ... ... repe- niuntur.

d *Aliter autem in tempore, & in hominibus, & magnitudinum diuiſione, infinitum conſpicitur. Omnino quidem enim infinitum ex eo eſt, quod aliud ſemper & aliud ſumatur, & quod ſumitur, ſemper illud quidem finitum ſit, ſed tamen aliud atque aliud ſemper. At in magnitudinibus eo, quod ſumptum eſt manente, hoc accidit : in hominibus vero & tempore pereuntibus, ita vt non deficiant.* e *Id vero quod adiectione eſt, & id quid diuiſione, quodammodo ſunt idē. In eo enim quod eſt finitum adiectione fit modo conuerſo. Nam quatenus diuidi infinite cernitur, eatenus adiici finito conſtat. Infinita enim magnitudine, ſi finita parte accepta, eadem proportione rurſus quis accipiat, non eandem totius partem ea proportione auferens, finitum non tranſibit : ſed ſi proportionē ſic auxerit, vt eandem ſemper accipiat magnitudinem tranſibit, propterea quod finitum omne quouis finito conſumatur. Aliter igitur non eſt, hoc autem modo eſt infinitum ; poteſtate enim & detractione. Actu vero etiam eſt, vt diem eſſe dicimus & ludum : & poteſtate ita eſt,* f *vt materia : & non per ſe, vt id quod finitum eſt.* g *Et additione quidem infinitum hoc pacto eſt poteſtate, quod idem quodammodo eſſe dicimus, quod id quod eſt diuiſione.*

Text. 58. Text. 59. Text. 60.

Nam

d *Aliter autem*] Confert infinitatem temporum & generationum, quas ſemper fuiſſe nullumque finem habituras exiſtimauit ; cum infinita, quæ cernitur in magnitudine, dum in partes diuiditur : docetque huiuſmodi infinita eo inter ſe conuenire, quia in eorum quolibet vna pars poſt aliam ſumi poteſt, ita vt quod ſumptum eſt, finitum ſit, ſemperque aliquid accipiendum ſuperſit : differre autem, quia in magnitudine partes, quæ ſumptæ fuerunt, manent ; in tempore vero & generationibus penitus euaneſcunt. *Infinitas tēporis & generationū. Infinitum magnitudine.*

e *Id vero*] Comparat infinitum diuiſione, cum infinito adiectione. Licet enim inter ſe differant, quatenus vni detrahitur, alteri additur : ſunt tamen eadem quodammodo, id eſt, ſecundum proportionem ; quatenus vt magnitudo diuiſione infinita dicitur, quod per partes ſibi proportione reſpondentes infinite ſecari poſſit ; ita numerus, & item magnitudo, infiniti rationem obtinent, prout hæc ex alterius magnitudinis partitione creſcere ; ille vero nouo ſemper accidentium vnitatum incremento amplior reddi poteſt. *Infinitum diuiſione & adiectione.*

f *Vt materia*] Ita ſe habet infinitum ad actum exiſtendi, vt materia ad formam. Etenim vt materia non ita vni formæ ſubeſt, quin ad alias recipiendas poteſtatem obtineat ; ſic infinitum nunquam ita prodit in actum, quin adhuc maneat in potentia, vt ſecundum aliam aliamq; ſui partem exiſtat. *Infinitū vt materia.*

g *Et additione*] Diſcrimen ſtatuit inter infinitum diuiſione & adiectione. Nam cum magnitudo per partes eiuſdem proportionis infinite diuiditur, nequit ad tam paruam deduci quantitatem, quin ad minorem queat : at cum magnitudo ex alterius diuiſione infinitum augeſcit, deſignatur moles, quam ille excedere non poſſit imo ad quam pertingere non valeat. Si enim ab vnius palmi magnitudine partes detrahantur nequaquam illa, quæ earum actione efficietur ad magnitudinem duorum palmorum euadet, quin potius infra palmum neceſſario conſiſtet, quia nunquam diuiſio abſoluetur.

ἀεὶ μὲν γάρ τι αὐτοῦ ἔξω ἔσται λαμβάνειν, οὐ μέντοι ὑπερβαλεῖ παντὸς ὡρισμένου μεγέθους, ὥσπερ ἐπὶ τὴν διαίρεσιν ὑπερβάλλει παντὸς ὡρισμένου, καὶ ἔσται ἔλαττον. ὥστε δὴ παντὸς ὑπερβάλλειν κατὰ τὴν πρόσθεσιν, οὐδὲ δυνάμει οἷόν τε εἶναι, εἴπερ μὴ ἔστι κατὰ συμβεβη-

Nam cum ſemper aliquid ipſius præterea accipiendum maneat, non omnem tamen definitam magnitudinem exuperat, quemadmodum finitam omnem exuperat, minorq; fit in diuiſione : quare ne poteſtate quidem omnem excedere

 addi-

καὶ ἐντελεχείᾳ ἄπειρον, ὥσπερ φασὶν οἱ φυσιόλογοι τὸ ἔξω σῶμα τοῦ κόσμου, οὗ ἡ οὐσία ἀὴρ ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἄπειρον. ἀλλ' εἰ μὴ οἷόν τε εἶναι ἄπειρον ἐντελεχείᾳ σῶμα αἰσθητὸν, οὕτω φανερὸν ὅτι οὐδὲ δυνάμει ἂν εἴη κατὰ πρόσθεσιν, ἀλλ' ἢ ὥσπερ εἴρηται ἀντεστραμμένως τῇ διαιρέσει. ἐπεὶ καὶ Πλάτων διὰ τοῦτο τὰ ἄπειρα δύο ἐποίησεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τὴν αὔξησιν δοκεῖ ὑπερβάλλειν, καὶ εἰς ἄπειρον ἰέναι, καὶ ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν. ποιήσας μέντοι δύο, οὐ χρῆται. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸ ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν ἄπειρον ὑπάρχει. ἡ γὰρ μονὰς ἐλάχιστον, οὔτε ἐπὶ τὴν αὔξησιν, μέχρι γὰρ δεκάδος ποιεῖ τὸν ἀριθμόν.

addit1one poteſt, h *niſi ex accidenti infinitum actu ſit, quale corpus Phyſici extra mundum eſſe aiunt cuius ſubſtantia ſit aer, aut aliud quid eiuſmodi infinitum: ſed ſi infinitum corpus ſenſile actu ſic eſſe non poteſt, conſtat ne poteſtate quidem adiiciendo eſſe poſſe, niſi vt dictum eſt, contrario modo ac diuiſione.* i *Nam & Plato propter hoc duo fecit infinita, quod & augeſcendo videatur exuperare, in infinitumq́ abire, & auferendo. Cum tamen duo feciſſet non vtitur. Neque enim in numeris infinitum detractione ineſt, cum vnitas ſit minimum: neque item accretione, quandoquidem ad denarium vſque numerum facit.* Text. 6[illegible]

Κεφά-

CAPVT

Pythagorici. h *Niſi ex accidenti*] Si, inquit, infinitum ex accidente daretur, hoc eſt, vt Simplicius & Themiſtius, aliique Græci interpretantur, ſi extaret aliqua ſubſtantia, cui infinitudo accideret (quale infinitum quidam Phyſici, vt Pythagorei, extra mundi complexum dari putabant) tunc nihil impediret, quominus infinitum adiectione, quamlibet magnitudinem ſua mole vinceret. Verum eiuſmodi infinitum fictitium eſſe conſtat, cum omnia corpora cœli ambitu, qui finitus eſt, comprehendantur.

Plato. i *Nam & Plato*] Docet, ſuam ſententiam de infinito poteſtate, quod in diſſectione & adiectione in ex hauſta conſiſtit, non differre à Platonis dogmate, qui quaſi per ænigma duo infinita inuexit; nempe magnum infinitæ adiectioni, paruum infinitæ diuiſioni reſpondens. Eundem tamen reprehendit, quod, cum Pythagorico more rerum principia numeros fecerit, neutro horum infinitorum in numeris vſus fuerit; videlicet nec infinito ſecundum accretionem, cum dixerit numeros vſq; ad denarium augeri, indeque in orbem alternando reciprocare: nec etiam infinito diuiſione, cum numerorum diuiſio, vbi ad vnitatem ventum eſt, conſiſtat, neque vlterius procedat.

Κεφάλαιον ζ.

ΣΥμβαίνει δὲ τοὐναντίον εἶναι ἄπειρον, ἢ ὡς λέγουσιν, οὐ γὰρ οὗ μηδὲν ἔξω, ἀλλ' οὗ ἀεί τι ἔξω ἐστὶ, τοῦτο ἄπειρόν ἐστι. σημεῖον δὲ, καὶ γὰρ τοὺς δακτυλίους ἀπείρους φασὶ, τοὺς μὴ ἔχοντας σφενδόνην, ὅτι αἰεί τι ἔξω ἐστὶ λαμβάνειν. καθ' ὁμοιότητα μέν τινα λέγοντες, οὐ μέντοι κυρίως. δεῖ γὰρ τοῦτό τε ὑπάρχειν, καὶ μηδέποτε τὸ αὐτὸ λαμβάνεσθαι· ἐν δὲ τῷ κύκλῳ οὐ γίνεται οὕτως, ἀλλ' αἰεὶ τὸ ἐφεξῆς μόνον ἕτερον, ἄπειρον μὲν οὖν τοῦτ' ἐστὶν, οὗ κατὰ τὸ ποσὸν λαμβάνουσιν, αἰεί τι λαβεῖν ἔξω ἐστίν.

οὗ δὲ

CAPVT VII. Text. 6[illegible]

COntra a *vero ac dicunt, in infinitum eſſe accidit: non enim, cuius nihil extra eſt, id infinitum eſt, ſed cuius aliquid ſemper extra. Cuius ſignum eſt, quod annulos qui palam non habent, infinitos eſſe dicant, quod ſemper extra ſumere aliquid liceat: quod ſimilitudine quadam vſi dicunt, ſed non propriè. Oportet enim & hoc adeſſe, & idem nunquam ſumi: in circulo autem ita non fit, ſed quod deinceps ſequitur, duntaxat aliud eſt.* Text. 6[illegible] *Infinitum igitur, id eſt, cuius qui ratione magnitudinis aliquid ſumunt, iis aliquid ſemper licet extra accipere.*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Infinitum quid ſit. COntra a *vero*] Probauit, non eſſe in rebus infinitum actu; nunc priuſquam aduerſariæ partis argumenta diſſoluat; quid infinitum ſit, declarat. Ac primum veteres reprehendit, quod Infiniti naturam non rectè explicarint. Aiebant enim Infinitum id eſſe, cuius nihil eſt extra, id eſt. cui nihil deficit: cum dicere potius debuiſſent, Infinitum id eſſe, cuius aliquid extra ſemper eſt. Siquidem infinito additione ſemper reſtat aliqua pars adiicienda, & infinito diuiſione aliqua adimenda. Probat vero, hanc ab ſe traditam deſcriptionem bonam eſſe, quod conſuetum ſit, eos annulos, qui pala carent, infinitos vocare, quod, cum rotundi ſint, quauis eorum parte accepta aliam ſumere liceat: quanquam admodum improprie annulum infinitum dicimus, cum infiniti ratio duo exigat; ſcilicet vt ſemper aliquid extra ſumi poſſit. & vt nunquam idem repetatur, ſed aliud atq; aliud; quod in circulo ſiue annulo nequaquam eueniat.

b Cuius

οὗ δὲ μηθὲν ἔξω, τοῦτ' ἐστὶ τέλειον καὶ ὅλον. οὕτω γὰρ ὁριζόμεθα τὸ ὅλον, οὗ κατὰ τὰ μέρη μηθὲν ἄπεστιν, οἷον ἄνθρωπον ὅλον, ἢ κιβώτιον. ὥσπερ δὲ ὁρίζεται τὸ καθ' ἕκαστον, οὕτω καὶ τὸ κυρίως, οἷον τὸ ὅλον, οὗ μηθέν ἐστιν ἔξω· οὗ δ' ἐστὶν ἀπουσία ἔξω, οὐ πᾶν, ὅ τι ἂν ἀπῇ. τὸ ὅλον δὲ καὶ τέλειον, ἢ τὸ αὐτὸ πάμπαν, ἢ σύνεγγυς τῇ φύσει ἐστί. τέλειον δ' οὐθὲν, μὴ ἔχον τέλος, τὸ δὲ τέλος, πέρας. διὸ βέλτιον οἰητέον Παρμενίδην, Μελίσσου εἰρηκέναι. ὁ μὲν γὰρ τὸ ἄπειρον ὅλον φησίν, ὁ δὲ, τὸ ὅλον πεπεράνθαι,

Μεσσόθεν ἰσοπαλές.

οὐ γὰρ ὡς λίνον λίνῳ ἐστὶ συνάπτειν, τῷ παντὶ καὶ ὅλῳ τὸ ἄπειρον. ἐπεὶ ἐντεῦθέν γε λαμβάνουσι τὴν σεμνότητα κατὰ τοῦ ἀπείρου, τὸ πάντα περιέχειν, καὶ τὸ πᾶν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, διὰ τὸ ἔχειν τινὰ ὁμοιότητα τῷ ὅλῳ. ἔστι γὰρ τὸ ἄπειρον, τῆς τοῦ μεγέθους τελειότητος ὕλη καὶ τὸ δυνάμει ὅλον, ἐντελεχείᾳ δ' οὔ, διαιρετὸν δέ, ἐπί τε τὴν καθαίρεσιν, καὶ τὴν ἀντεστραμμένην πρόσθεσιν· ὅλον δὲ καὶ πεπερασμένον, οὐ καθ' αὑτό, ἀλλὰ κατ' ἄλλο. καὶ οὐ περιέχει, ἀλλὰ περιέχεται, ᾗ ἄπειρον. διὸ καὶ ἄγνωστον ᾗ ἄπειρον. εἶδος γὰρ οὐκ ἔχει ἡ ὕλη. ὥστε φανερόν, ὅτι μᾶλλον ἐν μορίου λόγῳ τὸ ἄπειρον, ἢ ἐν ὅλου· μόριον γὰρ ἡ ὕλη τοῦ ὅλου, ὥσπερ ὁ χαλκὸς τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος·

ἐπεὶ

b Cuius autem nihil extra est, hoc perfectum est, & totum. Sic enim totum definimus, a quo nihil abest, quod ad partes attineat: ut hominem totum, aut cistam. Vt autem vnumquodque definimus, ita & id quod proprie est. Vt totum est, cuius nihil extra est: a quo autem aliquid abest, id, quidquid abfuerit, vniuersum non est. Totum autem & perfectum, aut idem sunt omnino, aut naturam habent affinem: perfectum vero nihil est, quod finem non habet; finis autem terminus est. (Text. 64.) *c Quocirca existimandum est, Parmenidem melius, quam Melissum dixisse. Hic enim totum infinitum ait esse: ille vero totum a medio æque distans terminis concludit: non enim infinitum cum toto & vniuerso, linum cum lino nectere est.* (Text. 65.) *d Nam & hinc grande id & excelsum; nempe omnia continere, & vniuersum in se habere; de infinito sumunt, propterea quod cum toto quandam similitudinem habeat. Infinitum enim perfectionem magnitudinis materia est, & potestate totum, non actu: diuiduum autem detractione, & ei contraria additione. Totum vero & finitum non per se, sed per aliud, & quatenus infinitum est, non continet, sed continetur.* (Text. 66.) *e Quare & ignotum est, quatenus infinitum est: speciem enim materia non habet. Quapropter patet, partis potius, quam totius rationem infinitum habere. Materia enim totius est pars, vt æs statuæ æneæ.*

f Nam

b *Cuius autem*] Ostendit, Infiniti descriptionem à veteribus traditam vitiosam esse; quod potius finito, quam infinito competat. Etenim id, cuius nihil est extra, totum perfectumque censetur: siquidem totum definire consueuimus id, cui nulla pars deficit: totum vero & perfectum aut idem sunt, aut valde inter se cognata: quandoquidem perfectum est, quod finem terminumq; obtinet. Vnde concluditur, id, cuius nihil est extra, finitum esse, atque adeo descriptionem infiniti, ab antiquis assignatam, finito competere. Annotauit hoc loco Simplicius, totum & perfectum non eadem esse, sed affinia: quia subiecto eadem sunt, ratione differunt; quatenus perfectum dicitur id, quod principium, medium, & finem obtinet; totum vero addit partium compositionem. Quo fit, vt hoc latius pateat, quam illud. Simplicius vero, Philoponus & Albertus volunt, perfectum dici ratione finis, quem res sortita est; totum respectu partium, quibus constat. *Totū quid.*

c *Quocirca existimandum*] Magis, inquit, veritati consentanea videtur Parmenidis, quam Melissi sententia. Ille enim vniuersum, quod perfectum est, finitum putabat; hic infinitum esse aiebat: atque ita pugnantia dicere videbatur, siquidem totum & perfectum cum infinito iungi nequeunt. Non enim sicut linum (veteri prouerbio) lino nectitur; sic infinitum cum toto & vniuerso cohærere potest; etsi ea nonnulli copularint, decepti similitudine, quam inter se habent.

d *Nam & hinc*] Infinitum alia in se cohibere veteres pronunciarunt, sumpta occasione ex ea similitudine, quæ inter ipsum & inter totum ac perfectum esse videtur. Consistit autem hæc similitudo in eo, quod infinitum secundum diuisionem & detractionem, est quasi materia perfectionis magnitudinis totiusque; & quasi totum dici potest, eo pacto, quod lignum potestate statua nuncupatur. Est vero quasi materia, quia diuisiones adiectionesque interminatæ, non nisi ratione materiæ fiunt quæ vt suopte ingenio pura potentia, & vaga atque incerta est; ita multitudinem varietatemque amat, ac seipsam dissecandam præbet. Vnde & infinitum non per se, & qua tale, sed merito formæ, totum quid ac perfectum haberi potest: nec etiam continere; sed contineri potius dicendum est.

e *Quare & ignotum*] Colligit ex dictis; Infinitum qua infinitum, ignotum esse; cum sit veluti materia, quæ vt est informis ex se, omnique actu substantiali carens; ita nostram, quæ ab actu oritur, intelligentiam effugit.

ἐπεὶ εἴγε περιέχει ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἔδει περιέχειν τὰ νοητά. ἄτοπον δὲ καὶ ἀδύνατον, τὸ ἄγνωστον καὶ ἀόριστον περιέχειν καὶ ὁρίζειν. κατὰ λόγον δὲ συμβαίνει, καὶ τὸ κατὰ πρόσθεσιν μὴ εἶναι δοκεῖν ἄπειρον οὕτως, ὥστε παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους. ἐπὶ τὴν διαίρεσιν δ' εἶναι. περιέχεται γὰρ ὥσπερ ἡ ὕλη ἐντὸς, καὶ τὸ ἄπειρον· περιέχει δὲ τὸ εἶδος. εὐλόγως δὲ, καὶ τὸ ἐν μὲν τῷ ἀριθμῷ εἶναι ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον πέρας, ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον αἰεὶ, παντὸς ὑπερβάλλειν πλήθους· ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τοὐναντίον. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ ἔλαττον παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους· ἐπὶ δὲ τὸ μεῖζον μὴ εἶναι μέγεθος ἄπειρον. αἴτιον δ' ὅτι τὸ ἕν ἐστιν ἀδιαίρετον, ὅ τι περ ἂν ἓν ᾖ, οἷον ἄνθρωπος εἷς ἄνθρωπος, καὶ οὐ πολλοί, ὁ δ' ἀριθμός ἐστιν ἑνὸς πλείω καὶ πόσ' ἄττα. ὥστ' ἀνάγκη στῆναι ἐπὶ τὸ ἀδιαίρετον· τὰ γὰρ δύο καὶ τρία παρώνυμα ὀνόματά ἐστιν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ἕκαστος. ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον αἰεὶ ἔστι νοῆσαι ἄπειροι γὰρ αἱ διχοτομίαι τοῦ μεγέθους. ὥστε δυνάμει μὲν ἐστιν, ἐνεργείᾳ δ' οὔ. ἀλλ' αἰεὶ ὑπερβάλλει τὸ λαμβανόμενον παντὸς ὡρισμένου πλήθους· ἀλλ' οὐ χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῆς διχοτομίας, οὐδὲ μένει ἡ ἀπειρία, ἀλλὰ γίνεται ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος, καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ χρόνου. ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τοὐναντίον ἐστί· διαιρεῖται μὲν γὰρ εἰς ἄπειρα τὸ συνεχές. ἐπὶ δὲ τὸ μεῖζον οὐκ ἔστιν ἄπειρον· ὅσον γὰρ ἐνδέχεται δυνάμει εἶναι, καὶ ἐνεργείᾳ, ἐνδέχεται τοσοῦτον εἶναι ὥστ' ἐπεὶ ἄπειρον οὐδέν ἐστι μέγεθος αἰσθητὸν, οὐκ ἐνδέχεται παντὸς ὑπερβολὴν εἶναι ὡρισμένου μεγέθους· εἴη γὰρ ἄν τι τοῦ οὐρανοῦ μεῖζον.

τὸ δ'

f Nam si & in rebus sensilibus continet; in his etiam, quæ mente apprehenduntur, magnum & paruum res eas, quæ mente apprehenduntur, cōtinere oportebat. Absurdum autem est, & ex his, quæ esse non possunt, id, quod ignotum est & indefinitum, continere atque determinare. g Atque rationi consentanee euenit, vt quod adiectione Text. 67.
infinitum est, non ita esse videatur, vt omnē exuperet magnitudinem: diuisione autem esse. h Vt enim materia, ita & infinitum intus continetur, species autem continet. i Merito etiam fit, vt in Text. 68.
numero ad minimum terminus sit, ad plura vero progrediendo omnis semper multitudo exuperetur: contrario autem modo in magnitudine. Fit enim, vt minus progrediendo magnitudinem omnem exuperet, ad maius autē magnitudinem infinitam non existere. Cuius rei causa est quod vnum, quicquid id fuerit, indiuiduum est: vt homo vnus est homo, & non multi; numeri vero plures sunt, aliquot ve vnitates. Quare in indiuiduo statum esse necesse est. Duo enim & tria, nomina sunt k paronyma, eodemq; modo cæterorum numerorum vnusquisq; Versus autem plus concipere animo semper licet, quod magnitudinis infinitæ sunt diuisiones. Quare potestate quidem est, actu autem non est: sed omnem definitam multitudinem, id quod sumitur, semper excedit separatusq; non est à diuisione hic numerus, nec manet infinitio, sed fit, quemadmodum & tempus & numerus temporis. In magnitudinibus autem Text. 69.
est contrarium. Nam continuum quidem in infinita diuiditur; ad maius vero infinitum non est: quantum enim potestate, tantundem potest actu esse. Quare cum sensilis nulla infinita sit magnitudo, finita omnis magnitudo excedi non potest. Cælo enim aliquid maius esset.

f *Nam si & in rebus sensibilibus*] Si in rebus, inquit, sensui obnoxiis infinitum alia continet; idem enunciandum erit de iis, quæ non cadunt sub sensum. Quare infinita Platonis, videlicet magnum & paruum, etiam ideas à sensu & rerum singularium concretione abiunctas, in se cohibebunt, quod per absurdum est.

g *Atq; rationi*] Asseruerat, infinitum additione non omnem finitam magnitudinem superare; infinitum tamen diuisione omnem finitam vincere. Hoc cum descriptione infiniti ab se proposita; (videlicet, Infinitum est, cuius semper aliquid extra licet accipere) mirifice congruere ait. si enim alia sit infiniti natura: consequens erit, vt in infinito adiectione semper aliquid maius sumere liceat: non ita tamen, vt id quamcunque excedat magnitudinem: & infinito detractione semper aliquid minus accipere valeamus.

Cur magnitudo nō possit in infinitū crescere.

h *Vt enim materia*] Ratio cur magnitudo non possit in infinitum augeri, est, quia accretio tendit ad formam, quæ est ratio finitatis, siquidem potentiam materiæ continet, & quasi refrænat: diuisio vero tendit ad materiam, cui infinitas non repugnat. Ratio autem, ob quam diuisio dicitur tendere ad materiam, accretio ad formam, est, (vt sentit Auerroes hoc loco, comm. 60.) quia per diuisionem res progreditur ad imperfectionem, & ad non esse, quorum radix est materia: per accretionem accedit ad maiorem perfectionem, & ad esse, quorum origo & causa est forma. Vel vt explicat D. Thom. ad text. 67. & 1. part. q. 7. art. 3. quia per diuisionem tenditur ad partes; per accretionem ad totum: partes vero habent se vt materia, totum vt forma. Adde etiam, ideo infinitum magis habere rationem partis, quam totius; quia quæcunque quantitas, siue detrahendo, siue addendo, accipiatur, est pars eius infiniti, quod ex ipsa constat.

Discrimen inter infinitum in numeris & in magnitudinibus.

i *Merito etiam*] Monet aliter se habere infinitudinem in numeris, aliter in magnitudinibus. In numeris enim diuidendo non abitur in infinitum; cum tandem perueniendum sit ad vnitatem, quæ insectilis est, nec iam numerus dicitur: quia numerus plures est vnitates, vel ex pluribus vnitatibus coalescit. Datur tamen in iis infinitum adiectione; quandoquidem magnitudo in infinitum secari potest, è cuius partibus maiorem numerum conficere, & alium atq; alium grandiorem perpetuo extrahere licet. At in magnitudine secus accidit. Namque versus minimum nullo termino clauditur; versus maximum aliqua est, vltra quam crementum non

proue-

prouehitur: tum ob rationem superius assignatam, tum quia maiora quęrenti vel ipsa extrema mundi facies occurrit, vt in numeris.

k *Paronyma*] Duo inquit, & tria, nomina sunt paronyma, id est, denominatiua: quia ternarius hominum, v.c. denominatur à tribus vnitatibus. Aduertit deinde, cum numerus fiat ex diuisione, sicuti diuisio est infinita, non actu, sed potestate, ita & numerum. Quod similiter de temporis & motus infinitate pronuntiandum erit.

τὸ δ' ἄπειρον οὐ ταὐτὸν ἐν κινήσει καὶ μεγέθει, καὶ χρόνῳ ὡς καὶ μία τις φύσις, ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον. οἷον κίνησις μὲν, ὅτι τὸ μέγεθος ἐφ' οὗ κινεῖται, ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὐξάνεται, ὁ χρόνος δὲ διὰ τὴν κίνησιν. νῦν μὲν οὖν χρώμεθα τούτοις, ὕστερον δὲ πειρατέον λέγειν, ὅ, τί ἐστιν ἕκαστον, καὶ διότι πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετόν.

Κεφά-

l *Nec vero in motu, & magnitudine, & tempore, infinitũ idem est, vt vna quadam natura; sed prioris ratione posterius dicitur, vt motus quidem, quod prius magnitudo, in qua fit motus, aut qua alteratur, aut augescit: tem us autem ob motum. Atque nunc quidem hisce vtimur, post autem, & quid vnumquodque horum sit, & cur omnis magnitudo in magnitudines diuidi possit, dicere enitemur.* Text. 70.

Ca-

l *Nec vero*] Licet magnitudo, motus, & tempus, infinita sint, quia in partes infinite diuiduas secari possunt, non eodem tamen modo infinitudinem subeunt. Primo enim conuenit infinitas magnitudini: tum per illam motui, quo res ad locum, vel crementum, vel qualitatem cietur: per motum vero tempori. Nam motus super magnitudine fit; tempus motum supponit, eumque metitur. Qua de re lib. 6. planius ac plenius.

Nota hoc capite tria effata Peripatetica, ad infinitum pertinentia. Primum ad text. 69. scilicet: Infinitum est, cuius semper aliquid est extra, hoc est, in quo sumpta qualibet parte ratione quantitatis, semper alia restat accipienda. Quæ est descriptio infiniti secundum extensionem (de hoc enim Aristot. in præsentia differit) proindeque nihil mirum, si diuinæ infinitati non competat. Est autem infinitum secundum extensionem triplex: magnitudine, vt corpus; successione, vt tempus; multitudine, vt numerus. *1. Pronunc.* *Infinitum extensione triplex.*

Secundum ad text. 65. Infinitum, quà infinitum, ignotum est. Quo vsus etiam fuit Aristot. 1. huius operis lib. cap. 4. text. 35. & lib. 2. Metaphys. cap. 2. text. 2. 11. & text. 33. & 1. Poster. c. 3. De quo autem infinito, & quo pacto id intelligendum sit, in quæstionib. de cognitione infiniti differemus. *2. Pronunc.*

Tertium ad text. 68. Ex dissectione continui accrescere numeros absque termino. Porro autem cum quantitas (vt aduertit Magn. Albertus, cap. 1. huius libri) bifariam spectari posit, vel prout est terminus corporis naturalis; vel secundum se præcise: priori modo non potest quantitas infinite diuidi, sed deficere oportet sectionem, vt planum est; cum omnia corpora naturalia versus minimum aliquo termino claudantur, vt in 1. huius operis ostendimus: posteriori non repugnat, per partes eiusdem proportionis abire sectionem in infinitum. *3. Pronunc.* *Quantitatis duplex cõsideratio.*

Κεφάλαιον. η.

Οὐκ ἀφαιρεῖται δ' ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστε ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξησιν, ὡς ἀδιεξίτητον. οὐδὲ γὰρ νῦν δέονται τοῦ ἀπείρου: οὐδὲ χρῶνται: ἀλλὰ μόνον εἶναι, ὅσην ἂν βούλωνται, πεπερασμένην· τῷ δὲ μεγίστῳ μεγέθει τὸν αὐτὸν ἔστι τετμῆσθαι λόγον, ὁπηλικονοῦν μέγεθος ἕτερον. ὥστε πρὸς μὲν τὸ δεῖξαι ἐκείνοις, οὐθὲν διοίσει. τὸ δ' εἶναι, ἐν τοῖς οὖσιν ἔσται μεγέθεσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ αἴτια διῄρηται τετραχῶς, φανερὸν ὅτι ὡς ὕλη τὸ ἄπειρον αἴτιόν ἐστι, καὶ ὅτι τὸ μὲν εἶναι αὐτῷ στέρησις ἐστι· τὸ δὲ καθ' αὑτὸ ὑποκείμενον, τὸ συνεχὲς καὶ αἰσθητόν.

Φαίνονται

Caput VIII.

M*Athematicorum a autem contemplationem sermo hic nõ aufert, quia ita infinitum esse negat, vt accretione actu fiat, transitum nõ habens: neque enim infinito opus nunc habent, neque vtuntur; sed solum vt finitam, quantam velint, suppetat. Atq; etiam instar magnitudinis maxima, minima quæq; potest diuidi. Quare ad demonstrandum illo modo, nihil refert: ipsũ autem esse in magnitudinib⁹, quæ sunt, erit.* Text. 71. *b Cum autem causæ quadrifariam sint diuisæ: patet, infinitatem vt materiam causam esse, & ipsius quidem essentiam priuationem esse; quod autem per se subest, continuum & sensile.* Text. 72.

Viden-

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

M*Athematicorum* a] Putaret quispiam, Aristot. sublato infinito, euertisse theoremata Mathematicorum, qui in demonstrationibus lineas infinitas produci iubent. Occurrit, Mathematicos nec infinitum actu, quod ipse sustulit, requirere: nec illud in natura rerum ponere: sed sola cogitatione lineam in immensum protendere, ne eis finita, ad id, quod ostendere nituntur, desit.

 Quin

Quin vero non solum ipsis, inquit, non opus est infinita linea, sed neque maxima: cum etiam quantumlibet paruam, imaginaria sectione possunt diuidere; esto figuræ non nisi in magnitudinibus actu existentibus reuera insint.

b *Cum autem*] Veteres infinitatis auctores infinitum rerum principium esse voluere. Id ne omnino abs re dictum videri possit, docet, infinitum potestate, quod ipse concedit, ad genus causæ materialis reduci posse, ob eam cognationem, quam cum materia habet; quatenus materia suopte ingenio infinita atque interminata est, & a forma terminum mutuatur. Item, quia infiniti ratio in priuatione consistit, cum formaliter importet negationem actus perfecti absolutique (tale quippe est infinitum potestate) cumque priuatio à materia subiecto non differat vt in 1. lib. declaratum fuit. Accedit veterum Philosophorum auctoritas, qui infinito, tanquam materia vsi sunt. Nam Thales, Anaximander, & alii, qui infinitum corpus inuexere, illud rerum, quæ gignuntur & occidunt, materiam prædicabant. Ex quo etiam intelligi poterit, infinitum non rite dici continere, cum materia contineatur magis, quam contineat.

φαίνονται δὲ πάντες καὶ οἱ ἄλλοι ὡς ὕλῃ χρώμενοι τῷ ἀπείρῳ· διὸ καὶ ἄτοπον τὸ περιέχειν ποιεῖν αὐτό, ἀλλὰ μὴ τὸ περιέχεσθαι. λοιπὸν δ᾽ ἐπελθεῖν, καθ᾽ οὓς λόγους τὸ ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, οὐ μόνον δυνάμει, ἀλλ᾽ ὡς ἀφωρισμένον· τὰ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν οὐκ ἀναγκαῖα, τὰ δ᾽ ἔχει τινὰς ἀληθεῖς ἑτέρας ἀπαντήσεις. οὔτε γάρ, ἵνα ἡ γένεσις μὴ ἐπιλείπῃ, ἀναγκαῖον ἐνεργείᾳ ἄπειρον εἶναι σῶμα αἰσθητόν. ἐνδέχεται γὰρ τὴν θατέρου φθορὰν, γένεσιν θατέρου εἶναι πεπερασμένου ὄντος τοῦ παντός. ἔτι, τὸ ἅπτεσθαι καὶ τὸ πεπεράνθαι, ἕτερον. τὸ μὲν γὰρ πρός τι καὶ τινός, ἅπτεται καὶ πᾶν τινός, καὶ τῶν πεπερασμένων τινὶ συμβέβηκε· τὸ δὲ πεπερασμένον, οὐ πρός τι, οὐδ᾽ ἅψασθαι τῷ τυχόντι τοῦ τυχόντος ἐστί. τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν ἄτοπον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς νοήσεως· ἕκαστον γὰρ ἂν ἡμῶν νοήσειέ τις πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὔξων εἰς ἄπειρον· ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἄστεώς τίς ἐστιν, ἢ τοῦ τηλικούτου μεγέθους ὃ ἔχομεν, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ᾽ ὅτι ἐστί· τοῦτο δὲ συμβέβηκεν. ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις, ἄπειρά ἐστι, καὶ ἡ νόησις οὐχ ὑπομένοντος τοῦ λαμβανομένου. μέγεθος δ᾽ οὔτε τῇ καθαιρέσει, οὔτε τῇ νοητικῇ αὐξήσει ἐστὶν ἄπειρον. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ ἀπείρου πῶς ἐστι, καὶ πῶς οὐκ ἐστι, καὶ τί ἐστιν, εἴρηται.

ΑΡΙ.

Videntur vero & alii omnes infinito vti, vt materia. Quare & absurdum est, id quod continet, ipsum facere, & non id potius quod continetur. c *Iam restat vt rationes aggrediamur, quibus infinitum esse non potestate solum, sed vt definitum videtur.* Text. 73. *Alia enim earum necessaria non sunt, nonnullis vero alia quadam vere resistunt: neque enim, vt generatio non deficiat, infinitum corpus sensile actu esse, necesse. Potest enim, cum finitum sit vniuersum, vnius interitus, alterius esse generatio.* d *Aliud præterea est tãgere, aliud esse terminatum.* Text. 74. *Illud enim ad aliquid est, & alicuius, siquidem quod tangit aliquid tangit. finitorumque alicui accidit. Quod vero terminatũ est, non est ad aliquid. neque item res quæuis rem quamuis tangit.* e *Illud vero absurdum est, cogitationi fidem adhibere:* Text. 75. *nõ enim in re exuperantia defectioque est, sed in cogitatione. Vnumquemque enim nostrum multiplo maiorem cogitare aliquis infinite augens potest, nec propterea extra orbem quispiam est, aut ea, quam habet, magnitudine est præditus, quod ita quispiam cogitat, sed quoniam ita est: hoc autem accidit.* f *Tempus autem & motus & intelligentia, infinita sunt, eo, quod sumitur, non permanente. Magnitudo vero neque detractione, neque accretione, quæ in cogitatione posita sit, est infinita. Sed de infinito, quemadmodum sit, & non sit, & quid est, dictum sit.*

ARIST.

Solutio rationum pro infinito statuendo. c *Iam restat*] Accedit ad refellendas rationes, quarto capite adductas, quæ infinitum non potestate modo, sed actu dari suadebant. In quibus explicandis non eundem, quem in proponendis, ordinem seruat. * Ad tertiam, quæ obiiciebat; nisi esset infinitum actu, fore vt rerũ generatio exhaustis principiis subsisteret, proindeque dandam materiam infinite extensam, e qua per detractionem partium res genitæ successione perpetua componerentur: respondet, nihil eiusmodi infinito opus esse. quia, cum vnius interitus sit alterius generatio, quæ vnius fuerat materia, illo intereunte, alterius, quod denuo gignitur, materia fit.

Solut. 4. d *Aliud præterea*] Ad quartam respondet; non omne finitum corpus, aliud, quo definiatur, contingere, vt videre est in extrema sphæra cœlestis mundi, quæ nullo superiori corpore continetur, sed propria superficie conuexa clauditur. Itaque non idem valent, tangere & terminatum esse: nam tangere, refertur ad aliud, nempe ad id quod tangit, cum omnis contactus sit inter plura: terminari vero non respicit aliud, sed duntaxat internum rei terminum, finemque importat, siue alio corpore ambiatur, siue non.

Solut. 5. e *Illud vero*] Quintam diluit, aiens quam maxime à ratione alienum esse, rerum veritatem imaginatione metiri, & quod quisque animo apprehenderit, id rebus inesse existimare; cum sæpe mente effingamus, quæ nullo modo ita habent. Alioqui si quis magnitudini alicui sua cogitatione incrementa addat, & hominem multiplo grandiorem instar montis, vel formicæ corpusculo præditum concipiat; ita erit.

Sol. 1. & 2. f *Tempus autem*] Primæ & secundæ occurrit, vt fateatur, tempus & motum, atque etiam mentem, cum alia atque alia subinde concipit, infinita esse; non actu, sed potestate: similiterque

que, magnitudinem: etsi hoc sit discrimen, quod illorum partes cum fluxæ sint, non permaneant, sed raptim euanescant; huius vero partes consistant, & incolumitatem seruent. Item quod tempus & motus (sic putauit Aristoteles, qui mundi æternitatem finxit) initio & fine careant; magnitudo vero simpliciter dimensionem finitatem vendicet.

Axioma. Obserua in hoc capite ad text. 73. Philosophicum illud axioma: Generatio vnius est corruptio alterius: hoc est, rata stabilique naturæ lege, vnius rei interitum alterius generatio excipit. Quod vsurpauit etiam in eandem sententiam Aristot. c. 3. lib. 1. de Ortu & interitu; vbi eius veritas ex professo declaratur, examinaturque.

QVÆSTIO I.

POSSITNE VIRIBVS NATVRAE dari in rebus infinitum, an non?

ARTICVLVS I.

INFINITI NOMEN MVLTIpliciter accipi.

Propositam quæstionem ab infiniti acceptionibus commode auspicabimur. Præter eam igitur notionem, qua id infinitum dicitur, quod omnigenam in se perfectionem cohibet, quæ infinitas in solum Deum Opt. Max. conuenit; aliæ quoque traduntur à Philosophis, quas Aristot. cap. 4. huius lib. & D. etiam Damascenus in suis Physicis cap. 11. D. Thomas 1. parte, qu. 7. art. 4. Henricus Gandauensis 2. parte suæ summæ art. 44. quæst. 2. aliiq; nonnulli recensent. Cæteris tamen omissis, infinitum, quod ad præsentem locum attinet, bifariam dicitur; videlicet infinitū actu: & potestate. Rursus Infinitum actu duplex est: vnum quod proprie infinitum censetur, appellaturque ab Aristotele ἀφωρισμένον, à recentioribus Philosophis infinitum categorematice: aliud, quod improprie infinitum actu dicitur. Infinitum actu priori modo est, quod actu continet infinitas partes, æquales vni certæ, non communicantes inter se, simulque existentes: Diximus, Æquales; quia in qualibet finita magnitudine insunt infinitæ partes proportionales, quæ tamen æquales non sunt. Addimus, æquales Vni certæ; quia in quauis magnitudine finita continentur infinitæ partes æquales, non tamen vni certæ: continentur enim duæ medietates æquales inter se, & tres tertiæ inter se item æquales, & quatuor quartæ, atque ita in infinitum: verum hæ non sunt vni certæ æquales, vt planum est. Adiecimus, Non communicantes; quia cubitus habet infinitas partes æquales vni certæ, communicantes tamen inter sese. Nam si quis duos palmos designet; deinde medietatem posteriorem ex primo palmo, & priorem ex secundo accipiat; efficiet vnum palmum cum vtroque communicantem: rursus vero, si vltimam quartam ex primo palmo sumat; & tres priores quartas ex secundo, identidem alterum

Greg. in 2. d. 2. q. 2. a. 1.

Infinitum actu & potestate.

Infinitum actu duplex.

1. Proprie infinitum.

A palmum conficiet, cum vtroque tamen communicantem: sicque in infinitum. Additum est, Simul existentes, ad excludendum tempus & motum, quæ etsi ab æternitate fuissent, vt Aristoteles falso putauit; quia tamen haud constarent partibus simul cohærentibus, infinita actu non essent. Infinitum actu improprie dictum est id, quod continet actu infinitas partes, quæ tamen ordinem inter se non habent; vt primæ, secundæ, tertiæ, & sic dein-
B ceps: atque ad constitutionem vnius rei finitæ pertinent; vt infinita multitudo punctorum in linea.

2. Improprie infinitum.

Infinitum potestate illud est, quod est infinitis partibus coalescit, non tamen eo modo, quo infinitum actu. Hoc vero triplex est; nempe infinitum successione, diuisione, adiectione. Infinitum successione est id, quod licet infinitas partes vni certæ æquales vendicet, non eas tamen simul habere potest: vt motus & tem-
C pus, si initio caruissent. Infinitum diuisione est quælibet magnitudo, quæ per partes proportionales dissecari potest, ita vt diuisio nullum sit exitum habitura. Infinitum adiectione est, quod potest infinite augescere: vt numerus accessu vnitatum, & magnitudo additione partium ex alterius magnitudinis dissectione. Porro dicuntur hæc potestate infinita, quod perfectum actum & absolutionem sortiri nequeant; vt ex dictis patet.
D

Infinitum potestate triplex.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PRObari videatur, posse natura viribus dari infinitum.

Dvo potissimum disputari hoc loco à Philosophis solent. Vnum, sit-ne aliquid a-
E ctu infinitum, vel esse queat per naturam? Alterum, num id diuina saltem virtute effici possit? Vt igitur à primo ordiamur, quod multa infinita in rebus naturæ dentur, his argumentis conabitur quispiam suadere. Primo: Esse finitum vel infinitum, est affectio quantitatis, vt Aristot. cap. 4. huius lib. tex. 24. docuit: ergo de altera huius disiuncti pars vacet, vtraque quantitati conueniet; atque ita dabitur quantitas aliqua infinita.

2. Argum.

Secun-

2. Argum. Secundo: In magnitudine vnius palmi insunt duæ lineæ extremæ, A, B, vnius palmi, & inter eas cadunt aliæ pari longitudine, quæ necessario erunt infinitæ, cum copulent infinitas partes proportionales intermedias: igitur dantur in magnitudine infinitæ partes, non communicantes, æquales vni certæ, atque adeo infinitum actu. Adde quod omnes eiusmodi lineæ, sunt æquales lineis alterius magnitudinis pedalis, idque per relationem realem æqualitatis. Quo fit, vt non solum detur actu infinitus numerus linearum, sed etiam relationum.

3. Argum. Tertio: Sit corpus lucidum A, quod momento aliquid luminis traiiciat in corpus B, sibi oppositum: deinde tempore proxime insequenti, progrediatur idem A versus B, paulatim in eo lucem intendens (siquidem, vt constat ex 21. & 26. primi Perspectiuæ, luminosum, quo propinquius est opaco, eo vberiore luce, tum intensiue, tum extensiue, ipsum illustrat) in fine horæ erit in corpore B infinita lux: ergo viribus naturæ dabitur infinitum. Proxima assumptio inde suadetur: quia A, cum in quolibet puncto temporis vicinius sit ipsi B, in quolibet lucem augebit: atque ita cum per infinita instantia nouam semper lucem intulerit; sequitur B, peracto motu, habere in se infinitas partes luminis, quæ qualitatem actu infinitam reddant.

4. Argum. Quarto: Deus potest efficere non tot, quin plures species belluarum, magis ac magis perfectas, quarum tamen nulla ad humanæ speciei dignitatem & perfectionem attingat: igitur species humana cohibet actu infinitam perfectionem. Assumptum in progressu huiusce tractationis de infinito, accuratius à nobis confirmandum est. Interim breuiter ex eo suadetur; quia id nullam contradictionem inuoluit. Consecutio vero probatur; quia quicquid innata perfectione superat, non tot, quin plura, quorum vnumquodque aliquo perfectionis gradu aliud excedit, videtur in se infinitos gradus perfectionis actu includere.

5. Argum. Quinto: Generationes hominum secundum Arist. fuerunt ab æterno; ergo cum noster animus immortalis sit, erunt nunc ex Aristot. sententia infinitæ animæ actu.

ARTICVLVS III.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

QVid tamen hac in re sentiendum sit, nonnullis assertionibus aperiemus. Prima sit:

1. Assertio. Non potest viribus naturæ dari in rebus infinitum actu, priori modo. Hæc assertio, quam Arist. contra Anaxagoram, Anaximandrum, Xenophanem Colophonium, Seleucum, atque alios infiniti assertores, tum hoc loco a text. 40. vsque ad 56. tum 1. de Cœlo cap. 5. à text. 33. vsq; ad 76. ostendere conatus est, hunc in modum

A confirmari potest. Ac primum, quod nullum detur corpus infinitum: Nam omne corpus Physicum naturaliter cieri potest, vel motu recto, vt corpora grauia & leuia, vel in orbem, vt sphæræ cœlestes: sed corpus infinitum neutro modo valet motum subire: ergo nullum eiusmodi infinitum in natura datur, datiue potest. *Non dari corpus infinitum.* Assumptio quoad priorem partem suadetur: quia si corpus infinita mole in omnes partes diffundatur, omnem locũ occupabit: ac proin-

B de nequibit motu recto cieri, cum nihil spatii, quo vergat, ei suppetat. Si vero omni ex parte infinitum non sit, sed v. g. ad Orientem duntaxat, neque etiam tunc recto motu ferri poterit: quia neq; versus Orientẽ, cum ea ex parte omne spatium occupet: neq; versus Occidẽtem, quia deseret aliquid eius spatii, quod Oriẽtem versus tenet: atq; ita sequitur, versus eam partẽ occupare, & non occupare infinitum spatium. Non potest igitur recto motu agi. Secunda pars eius-

C dem assumptionis, quod nimirũ neq; in orbem agitari posset, suadetur. Prius tamẽ sumendum est ex Geometrica disciplina, vt videre est apud Eucl. l. 3. propos. 26. omnes lineas rectas ductas à centro eiusdem circuli, quo ab eo lõgius tractu diffident, eo à se ipsis longius distare, ac proinde si infinite distent à centro, inter se quoque infinito interuallo sine peripheria vlla abductas esse. *Consule D. Tho. 1. p. q. 7. art. 3.* Hoc posito, iam hunc in modũ institutum probatur: Si infinitũ corpus in orbem voluere-

D tur, ductis ab eius cẽtro duabus lineis A, B, & in diuersas partes infinite porrectis, motu progrediente, tandẽ vna ad alterius locum perueniret: sed inter illas est infinita spatii intercapedo, vt ex hypothesi liquet: posset igitur infinita distãtia finito tempore percurri; quod absurdum est.

Rursus, quod neque vna aliqua moles infinita nec infinita corporum multitudo possit effici à natura, ostenditur. *Alia eiusdem rei probatio.* Vel enim natura eiusmodi infinitum extra cœlum condere t; vel sub

E cœli ambitu. Non extra cœlũ, quia ibi nihil est; natura vero ex nihilo nihil efficit. Non sub cœli ambitu, quia finito spatio nequeunt corpora infinita concludi. Non potest igitur natura vllam corporum infinitudinem moliri.

Præterea, quod nulla substantia creata infinitam habeat essentiã, hac ratione concluditur: *Nullã dari substãtiam creatã infinite essentia.* Omnis substãtia creata vel est materia, vel forma, seu in aliquo recepta, seu per se omnino co-

F hærens; vel est compositum ex materia & forma. Si est materia, satis patet finitum quid esse, cum materia sit pura potentia, ac prope nihil: si forma in aliquo recepta, finitur per subiectum quod informat: si non recepta, circumscribitur, ac terminatur ipso intrinseco limine sui esse, quod necessario est finitum; cũ sit aliũde participatum & acceptum, nimirũ à prima causa, vt à fonte totius esse: si compositum ex materia & forma, nõ potest non esse finitæ essentiæ, siquidem nullum infinitum ex solis finitis constat.

Igitur

Igitur nulla substantia creata habet essentiam infinitam.

Nullam esse affectionem rei creatæ infinite perfectam.

Postremo, quod nec vlla qualitas, nec alia huiusmodi rei creatæ affectio, infinite perfecta sit, ex eo conuincitur: quia affectiones respondent essentiæ, quæ in qualibet creatura finita est & circumscripta, vti nunc ostendimus. His accedit testimonium Sacræ Paginæ, quæ Sapientiæ 11. nos docet, Omnia Deum in numero, pondere & mensura, fecisse.

2. Assertio.

Secunda assertio, Infinitum actu posteriori B modo datur in rerum natura. Hæc assertio ex ipsa ratione infiniti hoc modo accepti colligitur, estq; duntaxat probabilis; quia, vt 6. huius operis libro ostendemus, probabile est dari actu in linea infinitam multitudinem punctorum, quibus infinitæ partes proportionales lineæ copulentur.

3. Assertio.

Tertia assertio: Infinitum potestate primo modo non datur in rerum natura; daretur tamen si motus & tempus ab æternitate extitissent: C vtrum vero existere potuerint, in 8. libro disquiremus.

4. Assertio.

Quarta assertio: Infinitum potestate secundo & tertio modo, potest vtcunq; in rebus naturaliter dari. Hæc probatur: quia magnitudo, (vt in 6. lib. demonstrat Aristoteles, cui assentitur D. Augustinus 11. de Trinit. c. 10. & in epistola ad Nebridium) est diuidua in partes infinitas, quæ dũ magnitudinem secant, numerum augent, qualibet earum nouam vnitatem adueniente, atque ita potest simul, & magnitudo D sine exitu diuidi, & numerus sine termino augescere. Diximus, istiusmodi infinitum vtcunq, dari posse, quia eatenus tantum existimandum est, magnitudinem in infinitum sectilem, esse, quatenus ei secundum se duntaxat, & Mathematico more spectatæ, non repugnat infinite dispertiri: simpliciter namq; haud posse infinite diuidi, ex eo perspicuum est, quia quantitas necessario inhæret rei naturali; res autem naturales E certum vendicant terminum quantitatis versus minimum. Quo fit, vt nec ipsæ, nec earum quantitas, in minores partes sine termino sectionem ferant; vt aduertit D. Thom. in quæst. de potentia quæst. 4. art. 1. in solutione 5. argum. Adde, præter hæc, alia quædam potestate infinita dari posse, vt cognitiones Angelorum & animarum rationis participium; quæ infinita æternitatis duratione non tot, quin plures, futuræ sunt.

Quomodo intelligendum, magnitudinẽ esse diuisibilem in infinitum.

F

ARTICVLVS IV.

DILVVNTVR ALIQVOT OBIECTIONES CIRCA EA, QUO PROXIMO ARTICULO CONTINENTUR.

VT ea, quæ proximo articulo tradita fuêre, cumulatius percipiantur, obiecta quædam A diluemus. Ac primum aduersus rationem, quæ probabat, non posse infinitum corpus circumagi (quæ petita est ex Aristotele 1. de Cœlo, cap. 5. text. 35.) opposuit Xenarchus inepte, iussum fuisse ab Aristotele duci a centro seu medio infinitas lineas rectas quandoquidem centrum definitur id, à quo lineæ ad peripheriam ductæ sunt æquales, quod in corpore infinito dari non potest, cum principii & finis expers sit. Secundo, contra eandem rationem hunc in modum B obiicitur: Linea recta, (vt docet Euclides 1. lib. definitione 4.) est, quæ duobus punctis terminatur: igitur perperam in eo argumento iubemur rectam lineam in infinitum porrigere. Tertio: Infinitum nullis limitibus circumscribitur: igitur spatium interceptum inter duas lineas à centro ductas, infinitum esse non potest.

1. Obiectio contra rationem Aristotelis.

2. Obiectio.

3. Obiectio.

Deinde, quartam assertionem sic aliquis oppugnabit. Non potest quælibet magnitudo di- C uidi in infinitum, per partes inæquales eiusdem proportionis: igitur non datur infinitum potestate, secundo & tertio modo. Probatur assumptum: quia si vtrobique essent infinitæ, non plures partes essent in magnitudine bipedali, quam pedali, quod non videtur admittendum. Item; Aristoteles hoc in lib. cap. 6. text. 60. docuit, etsi per diuisionem continui, quacunque eius parte data possit dari minor, non tamen per additionem, quacunq; magnitudine posita D maiorem dari posse. Hinc sic licebit argumentari: Vel Aristoteles eo loco agit de magnitudine Physica, vel de Mathematica: non de Physica; hæc enim in infinitum secari nequit: ergo de Mathematica; atq; adeo secundum Peripateticam doctrinam quantitas Mathematica non potest infinite augeri, cuius oppositum in nostra assertione continetur.

1. Obiectio contra 4. conclus.

2. Obiectio.

Ad primam superiorum obiectionum, contra rationem Aristotelicam, dicendum est, in E corpore infinito quodcunque punctum vicem medii atque centri obtinere. Non quidem positiue, quasi æqualiter distet ab extremis, cum in infinito extrema non dentur; sed negatiue, quia, docente Aristotele 2. lib. Metaphys. c. 2. text. 6. in infinito nullum punctum designari potest, quod magis vergat ad vnum extremum, quam ad aliud: ob eandem scilicet rationem, quia omni termino caret. Huiusmodi vero centrum negatiuum ad institutum cõ- F probandum sat est. Nam à quocunque puncto lineæ sine termino perrexerint, infinitum inter se spatium relinquent, quod tempore finito cõficiatur. Ad secundam: illam lineæ definitionem, non in omnem lineam, sed in eam duntaxat, quæ finita est, conuenire. Ad tertiam: lineas in infinitum porrectas à centro, distare & non distare ab se infinite: distare, quia sine termino extenduntur: non distare, quia sunt termini vtrinque includentes superficiem, quæ inter

Resp. ad 1. obiect. contra rationẽ.

Ad 2.

Ad 3.

inter illas cadit & quia ipsæmet includuntur ex vtroque latere aliis lineis; quæ inclusio est prorsus contra rationem distantiæ infinitæ. Verum hanc implicationem sequi ex hypothesi dati infiniti.

Refutatio primæ cont. 4. assert. Ad primam vero earum obiectionum, quæ quartam assertionem oppugnabant, negandum est quod assumit, & ad eius confirmationem dicendum; totidem partes in maiori & in minori magnitudine reperiri: nec debere id mirum videri, cum ea sit continui natura, vt diuidendo absolui non possit; alioqui constaret ex indiuiduis partibus, sicque continuum non esset. Verum hoc est inter maiorem & minorem magnitudinem discrimen, quod illa in ampliores, hæc in minores partes diuidatur. *Ad 2.* Ad 2. aduertendum inprimis est, cum Aristoteles ait, vnam magnitudinem ex diuisione alterius non posse infinite accrescere; nō negare, posse prædictam magnitudinem magis magisque cumulari, ita vt sine termino seipsa maior euadat: sicut enim infinite vna diuiditur, sic & altera augetur; cum vnius diminutio in alterius cedat incrementum: sed tantum docere, ex partibus à magnitudine, v.g. pedali dissectis, non posse assurgere molem infinitam, aut quacunq; data maiorem; quandoquidem amplior, quam pedalis, effici ex ea non potest, alioqui partes toto maiores essent. *Qua magnitudo possit in infinitū secari, non tamen in infinitum crescere.* Hoc posito, cum magnitudo dicitur ab Aristotele in infinitum posse diuidi, non tamen posse in infinitum augeri, id de magnitudine Mathematica, certa tamen & definita, & de incremento secundum posteriorem sensum intelligi debet: quasi dicat, posse magnitudinem pedalem diuidi in infinitum, non tamen infinitam molem posse ex ea fieri.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, *quæ astruere nitebantur, dari vi naturæ infinitum actu.*

Solut. 1. arg. 2. art. NVnc ad argumenta, quæ secundo articulo ad probandam infinitudinem adduximus, respondeamus. Ad primum dicimus; finitum vel infinitum non idcirco passionem quantitatis appellari, quod aliqua detur quantitas infinita; sed quia, si infinitum in rebus Physicis daretur, id in quantitate inesset: quo fit, vt neutra pars illius disiuncti simpliciter redundet. Alii, e quibus est Scotus 2. Metaphys. q.6. respondent, affectionem quantitatis esse, finitum vel infinitum actu seu potestate: licet autem infinitum actu non sit; potestate tamen esse ad eum modum, quem superius declarauimus.

Solutio 2. Ad secundum: in qualibet magnitudine non

A dari actu infinitas lineas discretas; sed vnam duntaxat, punctorum nexu vndique sibi cohærentem: quæ licet in magnitudine vnius palmi habeat infinitas partes palmares, vt in argumento assumitur; eæ tamen non sunt simpliciter plura entia: siquidem illa duntaxat absolute plura dicuntur, quorum vnumquodque est indiuisum in se, & diuisum à quouis alio; quod tamen neq; lineis, neque aliis partibus magnitudinis conuenit, cum sint in toto indiscrete & *Quæ simpliciter plura dicantur.*

B indistincte, & insuper vnum quid tertium finitum, videlicet vnam certam & circumscriptam magnitudinem componant. * Sed obiciat aliquis: Si Deus produceret candorem, constantem actu infinitis partibus, vni certæ æqualibus, ac non communicantibus, eum candorem haud dubie futurum actu infinitum, esto illius partes non essent absolute plura entia, sed eo pacto quo infinitæ lineæ in magnitudine pedali. Quare ex eo, quod lineæ non sint actu *D.Th. quodli. 2. q. 2. ar. 2. Capr. in 1. dist. 45. q. 1. art. 2.* ** Obiectio.*

C plura entia, non adimi rationem infinitudinis. Occurrendum tamen, diuersam omnino esse rationem in lineis pedalis magnitudinis, atque in gradibus infiniti candoris: Lineæ namq; ita sunt in magnitudine per modum vnius, vt componant aliud quid finitum, nimirum pedalē magnitudinem: at infiniti gradus candoris non ita se haberent, quia non constituerent aliud tertium finitum; vt planum est. Ad appendicem eiusdē arg. respondendum est cum Capr. *Solutio.*

D in 1.d.30. art.1. relationes illas æqualitatis inter infinitas lineas, nō esse reales, sed rationes; quia non sunt inter extrema, quæ sint entia actu plura, id est, indiuisa in se, & diuisa à quocunq; alio.

A 3. dicendum, postquam luminosum A, primo temporis puncto ad corpus B, lumen expliE cuit, augere in eo (in tacto esse tamen) lumen cæteris punctis horæ insequentis, qua ad illud magis ac magis appropinquat, eo modo, quo ipsum illuminationis tempus singulis instantibus maius iam est, quam in quolibet instanti præcedenti fuerat. Verum vt totum illud tempus non excedit mensuram finitam, v.g. vnius horæ; ita lumen in fine horæ productum, non nisi definitorum graduum esse posse. Enimuero infinita momenta horæ non transeunt immediate, secundum post primum, deinde tertium, sicque deinceps: sed post quodlibet sequuntur immediate infinita pertinentia ad tēpus ipsum, quod immediate post quoduis instans sequitur, *Solutio 3. Lege Gregorium in 1. dist. 17. q. 4. art. 2.*

F atque ita transuolant per modum vnius finiti temporis, cuius sunt partes, proindeque eorum præteritio nequit arguere infinitum incrementum in forma, quæ per illa omnia eo modo, quo diximus augebatur.

Solut. 4. Ad quartum, concesso antecedente, neganda est consecutio, & ad eius probationem dicendum: licet humana natura omnes belluarum species, quæ produci à Deo possu.t, dignitate vincat; non eas tamen ita exuperare, quasi

quasi vnam vno gradu, aliam alio, atq; ita infinitas infinitas excedat: sed ita, vt supra omnes diuersitate excellentioris naturæ emineat, vt * alibi iam in hoc opere planius docuimus.

* Cap. 1. l. 1. q. 2. art. 4. Solut. 5.

Quinto argumento Algazellus & Auicenna manus dedêre, nec absurdum putarunt, concedere infinitum in rebus, quæ inter se ordinem non habent: id enim est infinitum per accidens. Alii censuerunt, animum hominis Aristoteli mortalem esse: vt Plutarch. c. 1. lib. 5. de placitis Philosophorum, Alexander Aphrodisiensis in suis Commentariis de Anima. Iustinus Philosophus & Martyr in Paræneси, D. Gregorius Nazianzenus, & Nyssenus, hic in lib. de Anima, ille in disputatione contra Eunomium, aliique nonnulli. Sed neutra harum solutionum placet. Non prima; quia in nullo rerum genere infinita multitudo actu est, esseve potest saltem viribus naturæ; vt in progressu planius fiet. Non secunda, quia vt in libris de Anima ostendetur, verisimilius est, non latuisse Aristotelem animi nostri immortalitatem. Sunt, qui ad Palingenesiam & Pythagoricas fabulas confugiant, constituentes certum animorum nostrorum numerum, qui nunc cœlestem vitam, nunc mortali huic corpori immersam viuant, & in alia atq; alia corpora transmigrent. In qua sententia, ex infinitis hominum generationibus, animorum infinitas non arguitur. Sed ab hoc etiam errore alienam fuisse Aristotelis doctrinam, eodem loco patebit.

Lege Plotinum, Enn. 4 lib. 1. Philostratum in vita Apollonij, Laertium in Pythagora, Porphyrium li. de abstinentia, Plutarchum in Oratio nib. de esu carnium. D. Greg. Nyss. l. 2. de homine, c. 7. & 8. D. Nemesium de homine, cap. 2. Plin. lib. 53. cap. 30. Greg. Naz. in Oratione Episc. 150.

Quid igitur in præsentia dicendum? Nempe, vel Aristotelem infinitum in rebus immaterialibus concessisse, non recte. Ad quam interpretationem inclinare videtur. D. Thom. 2. contra gentes, cap. 81. etsi ibi asserat, non satis constare, quid huic argumento Aristoteles responderet. Vel sane Aristotelem pugnantia dixisse; cum generationem æternitatem induxit, & animarum infinitudinem negauit. Ex quo fortasse effectum est, vt suam ille de immortalitate animæ sententiam disputationum ambage implicuerit, & quasi alter Zeuxis Agamemnonem pallio obuoluerit, seu potius, vt quidam inquiunt, quasi sepia atramento asperserit, ne caperetur.

QVÆSTIO II.

POSSITNE INFINITVM ACTV diuina virtute produci, an non?

ARTICVLVS I.

PARTIS AFFIRMATIVAE argumenta.

A Hviusce controuersiæ affirmantem partem defendunt Gregor. in 1. dist. 43. quæst. 4. Altacensis dist. 42. quæst. 13. art. 3. Ocham in quodlib. 2. quæst. 5. & in 2. quæst. 8. Argentinas dist. 1. quæst. 2. art. 4. Maior & Almainus in 3. d. 13. quæst. vnica, aliique permulti. Quæ sententia hisce potissimum argumentis probatur. Primo: Infinitæ potentiæ respondet infinitus effectus; siquidem quo potentia maior est, eo plura potest; & infinitudo potentiæ ex B actu æstimatur: sed Deus habet infinitam potentiam; igitur potest infinitum aliquid efficere. Huc pertinet, quod non minoris dignitatis est diuinus intellectus quam voluntas diuina. Quare cum intellectus diuinus infinita cognoscat, poterit etiam voluntas infinita velle, & ex consequenti infinita producere.

Baconus in 2. d. 1. q. 6. Mairon. in 1. d. 43. Bassol. eadem d. q. vnica.

1. Argum.

Secundo: Magnitudo, cuius Deus ideam habet, quæque diuino intellectui vt producibilis obiicitur, nullis limitibus est coercita; a- C lioqui designari posset magnitudo, qua Deus maiorem procreare non posset, quod à vero abest: igitur magnitudo à Deo producibilis, est actu infinita. 2. Argum.

Tertio: Maior est diuina potestas, quam vis infinitorum ignium, si essent: at si essent infiniti ignes, possent infinitas combustiones edere? ergo eadem poterit Deus se solo efficere. 3. Argum.

Quarto: Si Deus necessitate naturæ ageret, produceret infinitum: ergo idem nunc, si ve- D lit, produceret; cum eius potentia re ipsa minor non sit, quam in eo statu foret. Probatur assumptum. quia tunc exprimeret quantum maximum suæ potentiæ conatum, atq; constitueret in natura rerum non tot, quin plura, atque adeo infinita simul. 4. Argum.

Quinto: In continuo sunt infinitæ partes proportionales: sed Deus potest eas omnes separatim conseruare: ergo & infinitum actu efficere. Maior propositio patet. Minor proba- E tur: Nam quicquid Deus conseruat interuentu causæ secundariæ, quæ non est de essentia rei, potest ipse per se immediate conseruare: atqui Deus conseruat in continuo partes proportionales interuentu vnionis earundem inter se, quæ vnio non est de ipsarum essentia: potest igitur easdem sine vnione conseruare. 5. Argum.

Sexto: In quolibet momento huius horæ, F potest Deus creare vnum Angelum, & vnum lapidem: igitur cum in fine horæ transacta fuerint infinita momenta, creati erunt à Deo infiniti Angeli, & infiniti lapides. Idem argumentum confici potest, posito per diuinam potentiam motu cœlesti ab æterno: tunc enim posset Deus in quolibet die vnum Angelum, & vnum lapidem aut hominem creare; quo concesso, sicuti iam nunc effluxissent infinit[illegible] dies, ita essent actu infiniti Angeli; & infiniti lapides vel homines. 6. Argum.

 Septi-

Septimo: Efficiat Deus hoc puncto temporis, quam multa in eo potest efficere, tunc rogo, vel eiusmodi res à Deo effectæ finitæ sunt, vel infinitæ: finitæ esse nequeunt, quia sequeretur, non posse Deum vltra finitam multitudinem aliquid efficere: erunt igitur infinitæ. Quare diuina potestate poterunt simul infinita in rerum natura constitui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PARTIS negatiuæ.

Capreolus & Hispalēsis in 1. d. 43. q. 1. Caiet. 1. p. q. 7. art. 3. Ferrari. 1. cont. gent. c. 81. Barg. in 1. d. 8. q. 2. Marsil. in 1. q. 42. art. 3. Sotus q. vlt. huius lib.

Qvod vero nullum infinitum à Deo effici possit, arbitratur Diuus Thomas 1. part. quæst. 7. quodlib. 9. art. 1. & quodlib. 12. art. 2. D. Bonauent. in 1. distinct. 43. quæst. 3. Richardus quæst. 5. & 6. Dur. quæst. 2. Scotus in 2. d. 1. quæst. 3. & plerique alii. Ad quam sententiam confirmandam, hæc potissimum afferri solent argumenta. * Si non repugnat produci infinitum, producat Deus in aliquo rerum genere (vt aduersarii argumentabantur) totum quod potest (nec enim illud erit plus quam infinitum) verbi gratia, tantam molem corporis, aut tot Angelos, aut tot gradus gratiæ, quot potest. Tunc, vel iis productis potest adhuc Deus plura efficere, vel non. Si detur primum, sequitur contra hypothesin, Deum non produxisse omnia, quæ poterat. Si secundum admittendum erit, illis productis exhaustam fuisse diuinam potentiam, ita vt iam ne vnum quidem Angelum, aut gradum vnum gratiæ queat producere, quod absurdum est. Non potest igitur infinitum à Deo effici.

** 1. Ratio.*

2. Ratio. Item contradictionem implicat, totum ex æquari parti; cum omne totum sua parte maius esse, vnum sit è primis principiis: atqui id absurdum sequeretur, ex infinita multitudine; nullo igitur pacto ea dari potest. Probatur assumptio: Nam binarius est pars quaternarij: in multitudine autem infinita tot essent quaternarii, quot binarij; cum vtrique sint infiniti, & infinito nihil sit maius.

3. Ratio. Præterea: Quicquid Deus efficit, necessario sub certa intentione, & ad aliquem vsum ac finem efficit; alioqui temere & frustra ageret: sed quicquid eo modo à Deo producitur, aut produci potest, finitum est, cum infinitum nec ad certam intentionem referri queat, nec vllum rebus vsum aut bonum afferre valeat: non potest ergo infinitum à Deo procreari.

4. Ratio. Et hæ quidem rationes infinitum vniuersè tollunt. Nunc aliæ, quæ infinitorum genera particulatim demoliantur, afferendæ sunt. Inprimis, quod nulla quantitas infinita esse possit, ita concluditur: Non magis repugnat existere naturam aliquam genericam, quæ non sit per differentias specificas determinata; quam existere quantitatem, quæ non sit definita & contracta per aliquam speciem & mensuram quantitatis: sed ita se haberet quantitas infinita; nec enim esset bicubita, aut tricubita, alteriusve speciei: ergo eam esse omnino repugnat.

5. Ratio. Deinde, quod nullum corpus Physicum infinita mole præditum dari queat, ea ratione ostenditur. Quia eiusmodi corpus posset, ac non posset, moueri: posset, quia esset ens naturale: non posset, quia sequerentur incommoda, explicata ad initium articuli tertii superioris disputationis, quæ si recte inspiciantur, non solum valent ad probandum, non dari re ipsa infinitum; sed nec vlla vi dari posse cum ad repugnantiam & contradictionem deducant.

6. Ratio. Rursus idem hunc in modum suadetur: Efficiat Deus magnitudinem aliquam infinite extensam hinc versus Orientem: deinde coniungat inter se, & coaceruet omnes illius partes in figuram rotundam. Hoc dato, huiusmodi partes efficient, ac non efficient infinitam molem versus omnes loci differentias, quod contradictionem inuoluit. Non potest ergo prædicta magnitudo dari. Probatur assumptio: nam quod efficere debeat infinitam illam magnitudinem, patet quia quod vndequaque continet infinitas partes, æquales vni certæ, & non communicantes, id versus omnem locum est infinitum. Quod eam efficere nequeant, ex eo perspicuum est, quia partes illæ non occupant nunc maiorem locum, quam antea, siquidem noua illa copulatio nullum eis attulit incrementum.

Ex dictis constat, non posse dari virtute diuina multitudinem rerum materialium actu infinitam. Etenim cum ex infinita corporum multitudine, infinita magnitudo conflari queat; eadem ex illa quæ ex hac, contradictio colligetur. Sed idem amplius hoc pacto ostendi solet. Creet Deus infinitos homines, quorum singuli habeant singulos aureos duntaxat. His creatis sequitur, vnumquemque, nullo excepto, posse ex illo aureorum numero decem sibi aureos vendicare, ita vt singuli aureos denos habeant, cum antea non nisi singulos haberent: quod omnino repugnat. Probatur consecutio: Namque auferat Deus simul ab illis hominibus omnes aureos, & in vnum cumulum congerat: deinde ex eo cumulo reddat singulis denos. Tunc vel illi aurei sufficient, vt quilibet obtineat decem, vel non. Si sufficiens, habens propositum: si non sufficient, sed in aliquo tandem finientur, sequitur, prædictos aureos non esse infinitos; quod repugnat hypothesi. Igitur vel dicendum fuit, productionem infinitorum hominum cum singulis aureis, inuoluere contradictionem; vel singulos posse habere denos aureos

aureos, nullo de nouo producto, quod non minus repugnat. A

Quod autem contradictionem implicet, dari multitudinem substantiarum materia carentium, ita probatur: Creet Deus infinitos Angelos in spatio decem cubitorum, qui se applicent ad mouendum lapidem per idem spatium; sequitur eos posse mouere, & non posse mouere lapidem: non igitur creari poterant. Cõsecutio ostenditur, inprimis quod possent mouere; quia haberent ad id motricem virtutem. Deinde, quod non possent: quia applicarent impulsum infinitum, atque ita momento traiicerent lapidem per totum illud spatium, proindeque non mouerent, cum motus necessario tempus consumat, vt 6. lib. patebit: Erit tamen qui obiiciat, parum firmam videri hanc rationem; quia licet illa infinitorum Angelorum collectio infinitam vim motricem obtineret, nõ proinde infinitum edere impulsum, sed finitum: qualem etiam nunc Deus impendet, si velit lapidem mouere, etsi alioqui infinitam vim ad mouendũ habeat. Occurrendum tamen; diuersam esse rationem in Deo, atque in Angelis. Namq; potentia motiua Angelorum, cum suapte natura ad actum mouendi ordinetur, sicuti & cæteræ vires creaturarum ad proprios actus, si virtus illa infinita possibilis est, possibilis quoq; erit actus, ad quem ordinatur; & e conuerso, si is impossibilis sit, & illa etiam impossibilis erit. At vis diuina non ita se habet; nec enim ad motum ordinatur, cum nullum attributum diuinum propter creaturas, tanquam propter finem; sit, vt luce clarius est.

3. Ratio. *Obiectio.* *Solutio.* B C D

4. Ratio. Tandem, quod nulla qualitas, nullumve aliud accidens infinite intensum, à Deo produci queat, ostendi potest ratione illa, qua paulo supra vsi fuimus; ad euertendam infinitudinem hominum habentium singulos aureos. Efficiat enim Deus cãdorem infinitum hoc modo: productis infinitis lapidibus: quorum singuli singulos habeant gradus candoris: eos omnes gradus in vno lapide constituat: tum rursus ex iis in vnum coniunctis, vnicuique lapidi denos gradus impertiat: vel ii gradus sufficient, vt singulis lapidibus deni attribuatur, vel non &c. E

5. Ratio. Speciatim vero, quod qualitas actiua infinite intensa creari nequeat, ex eo ostenditur: quia posita, verbi gratia, infinita grauitate in lapide, posset simul ac non posset lapis moueri; vt disputat Aristot. 1. de Cœlo, cap. 6. Posset, quia esset corpus mobile: non posset, quia decurreret spatium in instanti. Etenim quo mobile grauius est, eo velocius ac breuiori tempore fertur; proindeq, si infinita grauitate polleat, infinita velocitate feretur atque adeo in vno puncto temporis; quod naturæ motus repugnat, vt superius de motu lapidis ab infinitis Angelis efficiendo, argumentabamur. F

ARTICVLVS III.

PARS NEGATIVA PRAEFERTVR, & dissoluuntur argumenta partis affirmatiuæ, licet ea quoq; probabilis iudicetur.

IN hac graui & difficili controuersia negatiua pars præferenda est, tum quia firmioribus nititur argumentis, tum quia eam melioris notæ Philosophi amplexi sunt; vt ex collatione eorum, quos vtrinque citauimus, constat. Quin vero Commentator, in opere, quod inscribitur Destructio destructionum, disputat 1. ad dubiũ 7. Impossibile, inquit, est apud omnes Philosophos, dari infinitum actu, siue corporeum siue incorporeum: ac nemo sapiẽtum intelligere hoc potuit, nisi Auicenna (excepit autem Auicennam, quia admisit dari actu infinitas animas rationales, innixus errore existimantium generationes fuisse ab æterno, simulque certissima veritate cõfitentium animam nostram immortalem esse) in huiusmodi autem causa vel maxime spectãda est, præter momenta rationum, auctoritas. Nã si grauissima quæq; ingenia non potuere cõcipere, infinitam actu in rebus creabilibus habere rationem entis veri & factibilis; certe magnum est argumentum, ita esse, licet id perspicuis rationibus non cõuincatur. Nihilominus, quia affirmatiua etiam pars suam habet probabilitatem, & assertores non ignobiles; ac præsertim, quia nullo argumento palam reuincitur, vtriusque partis rationes diluemus; vt quam quisque voluerit tueri possit.

Vtramque partem probabilẽ censet Gabriel in 2. d. 1. q. 2.

Ad primum eorum, quæ pro parte affirmatiua adduximus, respondendum est cum D. Tho. 1. par. quæstio. 25. art. 1. & Henrico Gandauensi in summa art. 35. quæst. 6. non oportere infinitæ potentiæ respondere effectum infinitum; quia causa æquiuoca, cuiusmodi est diuina potentia comparata ad creaturas, non adæquate in effectu suo ostenditur. Vel dicito cum eodem D. Thom. 1. par. quæst. 45. art. 5. infinitæ Dei potentiæ respondere aliquem effectum infinitum, non quoad substantiam rei productæ; sed quoad modum, quo producitur.

Solut. 1. arg. 1. art.

Nam in creatione, etsi res creatæ in se finitæ essentia & perfectionis sint; modus tamen eas producendi, arguit virtutem infinitam. Etenim tanto maior vis in causa agente requiritur, quanto potentia, è qua res educi debet, remotior est ab actu. Quare si res e nulla præiacente potentia, sine e nihilo educenda sit, sicuti ea quæ creatur, haud dubie infinitam deposcet virtutem; siquidem nulla est proportio nullius potentiæ ad aliquam potentiam, quam supponit vis agentium naturalium. Tertio responderi potest; ad astruendam

Ex actione creandi arguitur virtus infinita.

dam infinitatem diuinæ potentiæ fat esse, posse Deum in quouis rerum genere non tot, nec tam perfecta, quin plura perfectioraque efficere. Ad reliquam eiusdem argumenti partem dicẽdum; non minoris esse dignitatis diuinam voluntatem, quam diuinum intellectum: sed non inde sequi, vt quæcunque Deus quolibet modo concipit, eadem etiam velit; cum palam sit, Deum intelligere contradicentia, & Chimæram, aliaq; eiusmodi omnium iudicio impossibilia, quæ velle non potest. Nempe voluntatis & intellectus diuini præstantia, non ex multitudine eorum, in quæ secundaria ratio se tendunt; sed ex primario obiecto, quod ipse Deus est, æstimari debet.

Consule Scotum in 1.d.2. & in 2.d.2.q.1. Capr. in d. 43.q.1.ar.2.

Solut. 2.

Ad secundum dicendum, quamcunque magnitudinem, cuius Deus ideam habet, esse finitam; itemque omnem certam seu designabilem magnitudinem, quæ diuino intellectui obiicitur, certis limitibus teneri. Verum vt nulla tãta est, qua Deus maiorẽ nõ percipiat, ita nec vllam notari posse, qua maior ab illo effici nequeat.

Lege Capr. in 1.d.35.q. 2 a.1.ad 3. Aureols cõtra 2. conclus. Hispalensem q.1. art. 4.

Solut. 3.

Ad tertium, concessa maiore & minore propositione neganda est consecutio; quia datis ex hypothesi infinitis ignibus, non esset impossibile, dari infinitas combustiones; cum hoc nihilo repugnet magis, quam illud; simpliciter tamen vtrumque impossibile est, ideoque neutrum à Deo effici potest; non ob diuinæ virtutis defectum, sed propter rei ipsius repugnantiam.

Lege Caiet. 1.p.q.7.a.4.

Solut. 4.

Ad quartum dicendum est, si Deus necessitate naturæ operaretur, futurum fuisse, vt non haberet virtutem infinitam. Namque eo modo operari, imperfectionis est, quæ cum infinita virtute cohærere non potest. Quod si ex hypothesi infinitam virtutem possideret, eamque totam applicaret atq; effunderet: produceret quidem infinitum, sed per hypothesin impossibilem, vt paulo supra dicebamus.

Solut. 5.

Ad quintum, admittenda est maior propositio, neganda minor, & ad eius probationem dicendum: maiorem veram esse, modo nulla inde sequatur contradictio; quæ tamen sequeretur, ex separatione omnium partium cõtinui. Nam præter communem infiniti repugnantiam, illa quoque priuatim existeret, ex diuisione continui in omnem sui partem; quod partes, quæ per acta diuisione manerẽt simul, & non diuisæ, & diuisæ essent. Non diuisæ, quia omnis earum partitio esset exhausta: diuisæ, quia continuum secatur in ea quibus constat; non constat autem indiuiduis, vt 6. lib. demonstrabitur.

Solut. 6.

Ad sextum dicendum; in quolibet instanti horæ sigillatim sumpto posse Deum creare vnum hominem, aut angelum; non tamen in omnibus momentis collectiue acceptis. Etenim productiones illæ non possent nõ ordinate procedere, secunda post primam, tertia post secundam, atq; ita deinceps: momenta vero in tempore non ita se habent; sed post quodlibet sequuntur immediate infinita. Quapropter negandum est, infinitis momentis finiti temporis collectiue posse Deum creare quamuis nullum designari queat, in quo non possit: quæ tamen ratio non habet locum in altera argumẽti parte; siquidem dies in successione temporis habẽt ordinem immediatum inter se. Vnde posita mundi æternitate, concedendum est, potuisse Deum singulis diebus, non solum diuisiue, sed etiam collectiue sumtis, creare angelos: qua hypothesi admissa, iam nunc existerent infiniti actu. Verum qui prorsus negat, istiusmodi infinitum dari posse; negare etiam debet, posse mundum quoad res successiuas, ab æterno cõdi. Qua de re libro 8. Quamuis dici etiam; sed minus probabiliter posset; si ita angeli crearentur, debuisse eos successiue in nihilum redigi, ne vnquam infiniti actu euaderent.

Durand. in 2. d. 1. q. 3.

Bassol. in 2. d.1. q.5.

Solut. 7.

Ad septimum vt pateat quid respondendum sit aduertendum est; infinitum potentia, quod syncategorematicum vocant, hoc est, non tantum quin maius, seu non tot quin plura, haud esse quidpiam certum, quod designari possit: si enim posset designari, nõ recte diceretur, non tantum quin maius: quo fit, vt istiusmodi infinitum secundum se totum nequeat ad actum perduci, iam enim desineret esse incertum & indeterminatum. Hoc posito, ad argumẽtum explicari debet prius pronunciatum. Aut enim petit, vt quemlibet angelorum numerum certum ac definitũ, ex illis quos Deus in hoc temporis puncto creare potest, creet; quo pacto cõcedendum est, nam ex eo nõ infertur infinitum actu, cum eiusmodi multitudo necessario finita sit: aut postulat, vt absolute, quemcunq; Angelorum numerum hoc momẽto efficere Deus potest, eum eodem momento efficiat, quod negandum est, cum repugnet, infinitum potentia ad completum actum peruenire.

ARTICVLVS IV.

RESPONDETVR ARGVmentis pro negatiua parte adductis.

Ad 1. arg. 2.

SEd quia affirmantem etiam partem probabilem iudicauimus, ad argumenta contraria respondebimus. Ad primum: posse Deum in quolibet rerum genere producere infinitum, non producendo totum, quod potest in eo genere, ita vt suam potentiam exhauriat. Nam si, verbigratia, efficiat corpus versus omnem dimensionem infinite extensum (vbi se maior obiicit difficultas) adhuc poterit illud in nihilum reducere, suaque omnipotentia idem subrogare, & aliud deinceps in infinitum eodem in spatio simul constituere, ita vt sese

vt sese inuicem penetrent. Quamuis etiam multitudine infinita producta, poterit sẽper in eodem genere absque termino aliam producere, aut priorem augere. Nec tamen sequetur, priorem illam non fuisse infinitam: potest namque multitudini infinitæ additio & detractio fieri, absque amissione infinitudinis. Quod si esset multitudo corporum infinita versus omnẽ loci differentiam, non posset ei quicquam addi, nisi aliorum corporum penetratione, subrogationeve, vt de magnitudine dictum fuit.

B

Ad 2. Pro explicatione secundi argumenti, sciendum est ex Platone in Philebo, maius & minus, æquale & inæquale, non competere quantitati infinitæ. Nam vt Scotus in 2.d.1.quæst.3. aliique nonnulli animaduertunt, quantitas primo diuiditur per finitam & infinitam; deinde finita in maiorem & minorem, æqualem & inæqualem, relicta omnino extra huiusmodi affectiones quantitate infinita: videlicet, quia ad rationem maioris pertinet excessus, ad rationem minoris defectus; ad rationem æqualis & inæqualis commensuratio & proportio, quæ omnia finitatem includunt. Hoc posito, respondendum est ad argumentum; in numero infinito binarios cõparatos quaternariis nec plures esse nec pauciores, nec æquales inæqualesve; quia huiusmodi attributa finitis dũtaxat numeris conueniunt. Vnde & effatum illud, Omne totum est maius sua parte; non in numero infinito, sed finitis tantum locum habet.

Item Maironius in 1. d.43.qu.10. Greg. d.44. q.5.art.2. Licbetus in quodl. Scoti q.5. Bassol. in 2.d.1.q.5.

C

Ad 3. Ad tertium: Si aduersarii velint, quidquid à Deo effici potest, necessario cadere sub certa intentione, ex parte Dei producentis; quia nimirum Deus certa ac definita sua notione id producet: recte quidem assumunt, sed non recte colligunt: potest enim Deus notitia definita, id est, non vaga, sed in singulare aliquod certæ speciei directa, infinitum producere. Si autem contendant, nihil Deum posse efficere, nisi sub certa intentione ex parte effectus, quia nimirum res ab eo producta debet esse finiti numeri, gradus, aut extensionis, tunc nec probe assumunt, nec assumptum confirmant. Nam quod aiunt, infinitum nullum habere vsum aut commoditatem, falsum est: quia si id à Deo produceretur, conduceret saltem ad ostendendam eminentiam diuinæ virtutis quæ eiusmodi infiniti productione magis innotesceret.

D

Ad 4. Ad quartum: Cum quantitas diuiditur in bicubitam & tricubitam, absque eiusmodi mensurarum species, non diuidi quantitatem absolute sumptam, sed finitam. Quare etsi implicatio sit, existere naturam genericam, quæ non sit determinata per differentias specificas: non implicare tamen dari quantitatem quæ in nulla illarum specierum contineatur; siquidem eiusmodi species non totam quantitatis vim & naturam exhauriunt, sed finita tantum-

E

F

A modo. Diuiditur enim quantitas in quantitatem finitam & infinitam; illa in cubitum, bicubitum, &c. nec in aliam & aliam quantitatem incertæ magnitudinis.

Ad 5. Ad quintum, omissis aliis solutionibus, respondemus, non esse absurdum concedere, corpus infinitum posse & non posse moueri: non quidem eodem modo spectatum, sic enim implicatio foret; sed diuersa ratione: nimirum, si cõsideretur præcise secundum sua principia intrinseca, videlicet materiam & formam, moueri posse si expendatur prout est præditum mole infinita, quæ motus exercitium impedit, non posse. Quod & similibus aliarum rerum exemplis illustratur. Nam corpus cœleste, si ad eius substantiam attendamus, diuidi nequit, cum sit omnis noxæ & corruptionis expers: si ad eius quantitatem: nõ repugnat ei diuidi, cum omne quantum sit diuisibile. Præterea, secũdum probabilem sententiam, Deus potuit ab æterno lapidem procreare, eumq; in aere suspensum tenere: eiusmodi vero lapis posset & nõ posset ab æterno descendere: posset, quia esset ens mobile, ac natura sua inclinatum ad descensum: non posset, quia motus, quo deorsum tenderet, esset finitæ durationis, quem ex æternitate esse omnino repugnat. Itaq; perspicuum videtur, nullam sequi contradictionem ex eo, quod infinitum corpus nullum motum localem exercere queat. Quod si quis obiiciat, hac solutione collabascere argumentũ, quo Aristoteles demonstrat, Cœlum non esse infinitum: id enim ex eo probat, quia sequeretur, posse moueri per infinitum spatium finito tempore. *Obiectio.* Occurrendum est, argumentum Aristotelis manifesta niti experientia, qua constat, Cœlum ab Oriente ad Occidentem volui: hinc enim ad absurdum illud deducit, quod posset moueri; cum reuera iam moueatur; & non posset, quia finito tempore infinitum spatium conficeret. *Dilutio.*

Ad 6. Ad sextum dicendum, infinitas illas partes in vnum coacervatas, effectus molem infinitam versus omnem loci differentiam, cum reuera sint infinitæ actu. Nec mirum, quod nunc maius occupent spatium, quam antea: id enim prouenit ex diuerso situ, quem nunc inter se inuicem, atque in spatio sortiuntur.

Ad 7. Ad septimum dicendum; cum in infinito numero aureorum sint denarii infiniti, & vnum infinitum non sit maius alio; consequens esse, vt ex ea infinitudine singuli homines denos aureos sibi possint assumere. Ea est enim infiniti lex & natura, vt non possint singuli homines cum singulis aureis creari, quin pariter singulis hominibus deni aurei respondeant. Quod etsi mirum videatur, non videbitur tamen à veritate alienum ei, qui mentem retulerit ad infinitatem numerorum, quam Deus concipit (licet nullum certum numerum infinitum cognoscat, vt asserit D. August. 12. de ciuit.

Dei,

Dei, cap. 18. cum tamen collectio omnium sit infinita) In ea enim non dubium, quin Deus totidem denarios, quos binarios, apprehendat: dum enim suæ scientiæ perspicacitate numeros numeris comparat; vel singulis binariis nullo excepto singulos denarios cōfert; vel in aliquo tandem binario denarii deficiunt: si detur secundum, sequitur denarios non esse infinitos, quod est aperte falsum; si detur primum, habetur propositum.

Ad 8. Ad octauum respondendum est; quemlibet Angelum ex infinito illo numero posse lapidi impulsum imprimere, non tamen totam Angelorum collectionem; idque propter absurdum, quod ex momentaneo motu sequeretur. Quod vero obiicitur, potentiā motricem Angelorum ordinari ad efficiendum motum, facile soluitur: sat enim est ordinari ad mouēdum singulatim.

Ad 9. & 10. Aliā quoq; solut. habes apud Aliacensem in 1. q. 15. art. 3. Ad nonum ex 7. argumenti solutione, quid respondendum sit, constat. Ad vltimum dicito, posita infinita grauitate, lapidem ea præditum non descensurum in instanti, quia non concurreret cum ea Deus, vt impetu infinito sed finito duntaxat feratur.

QVÆSTIO III.

VTRVM QVACVNQVE SPECIE possit alia perfectior à Deo in infinitum creari.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA probare videantur, non posse.

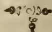
Quorūdam error. NOnnullli (quorum meminit Hugo Victorius lib. 1. de Sacramentis, parte 2. cap. 22.) in eo errore fuerunt, vt putarent, Deum præter ea quæ facit, nec aliud quicquam facere posse, nec melius aut perfectius. Omissa vero hac impietate, quam coarguit Sacræ Paginæ auctoritas, dum infinitam virtutem Deo attribuit; controuersia est inter Catholicos Philosophos, num Deus quacunque specie possit aliam nobiliorem condere. Quod enim non possit, & quod aliqua sit, vltra quam virtus diuina nequeat, arbitratur Henricus Gandauensis quodlib. 5. quæst. 3. & quodlib. 8. quæst. 8. Scotus in 3. distinct. 13. quæst. 1. Durandus in 1. dist. 44. qu. 2. Aureolus apud Capreolum in dist. 43. quæst. vit. art. 2. *Item Aesculanus hoc in l. lect. 7. quæst. 3.* Solet autem hæc sententia hisce fere argumentis probari. *1. Argum.* Datur res aliqua in natura, videlicet materia prima, qua deterior nulla esse potest: ergo in mente diuina aliqua alia est, qua nulla præstantior effici queat; cum nulla videatur maior ratio, cur per gradus creaturarū descendendo perueniendum sit ad infimum, & ascendendo non sit in aliquo summo consistendum. Antecedens probatur, primum ex illis D. Augustini verbis 12. confess. capite septimo: Duo fecisti, Domine, alterum prope te, id est, naturam Angelicam; alterum prope nihil, id est, materiam primam: vnum, quo superior tu esses; alterum, quo inferius nihil esset. Deinde, quia si Deus posset creare aliquid materia prima despicatius, vel id esset forma, siue accidentaria, siue substantialis; vel compositum ex materia & forma. Si forma; cum omnis forma, siue informans, siue omnino per se subsistens, sit actus; & materia sit pura potentia; omnisque actus nobilior sit quam potentia, non posset ea forma non esse præstantior, quam materia prima. Si vero esset compositum, cum omne compositum includat formam, necessario dignitate sua materiam vinceret.

2. Argum. Deinde: Vniuersitas specierum, quas Deus creare potest, distat à Deo, sicuti finitum ab infinito, alioqui daretur in illa species aliqua infinite perfecta: igitur per eam ascendendo impossibile est infinite progredi, sed necessario dandus erit status in aliqua specie certa & determinata.

3. Argum. Item: Species procedunt à Deo, vti numerus ab vnitate, teste D. Dionysio 5. cap. de diuinis nominibus: sed aliquis est numerus, inter quem & vnitatem alius cadere non potest, nempe binarius: ergo & aliqua creatura est ita Deo propinqua, vt inter ipsam & Deum alia effici nequeat.

4. Argum. Præterea: Deus non potest essentiam humanæ speciei perfectiorem reddere, nec duas species, quæ æqualem perfectionem inter se habeant producere: sicuti nec quaternarium augere seruata specie quaternarii, aut duos numeros æquales efficere; ergo nec poterit qualibet specie aliam nobilioris essentiæ creare, cum vtrobique æqua ratio videatur.

5. Argum. Denique: Vniuersum non potest esse pulchrius aut perfectius, quam nunc est, vt asserit Augustinus in Enchirid. cap. 10. Gregorius Nazianzenus in Homilia Natiuitatis, Theodoretus libr. 6. Græcanicarum affectionum. Cum igitur vniuersi pulchritudo & perfectio ex specierum, quibus constat, varietate efflorescat; sequitur, non posse id aliis melioris notæ speciebus à Deo ornari, proindeque non qualibet specie creata aliam præstantiorem creari posse.

ARTI-

ARTICVLVS II.

QVALIBET SPECIE, ET OMNINO quamuis re creata, posse à Deo aliam nobiliorem procreari: nec aduersariorum argumenta concludere.

CONtraria tamen sententia amplectenda est, dicendumque nullam esse speciem, qua Deus non possit aliam nobiliorem efficere; & vniuersim nihil inesse in rebus creatis, ita quantitate amplum, vel gradu intensum, vel specifica dignitate excellens, quo non possit Deus infinito progrediendo aliud maius perfectiusque producere. Huius opinionis est D. Thomas 1. part. q. 25. art. 6. & 2. contra Gentes, c. 26. D. Bonauent. in 1. dist. 44. quæst. 1. Capr. in 1. dist. 43. quæst. vlt. art. 2. & dist. 35. q. 2. Argentinas in 2. dist. 1. quæst. 2. art. 4. Richardus quodlib. 2. q. 4. Heruæus quodlib. 7. q. 2. Ægidius quodlib. 3. quæst. 5. Sonc. 12. Metaph. quæst. 5. & alii.

1. Ratio. Quod vero ita sentire oporteat, suadetur. Primum; quia hæc progressio infiniti syncategorematici nullam inuoluit repugnantiam, nec ex parte diuinæ potentiæ, quæ est infinita; nec ex parte effectus: esto negetur, posse à Deo infinitum creari. Non enim per eiusmodi incrementa veniendum erit ad aliquam creaturam actu infinitam, sed quæcunque designabitur, circumscripta ac limitata erit.

2. Ratio. Secundo; quia si quauis re producta non posset à Deo produci maior ac perfectior; sequeretur exhauriri diuinam potentiam, certisque rerum limitibus coerceri: quod quid aliud quæso est, quam diuinæ potentiæ infinitatem negare?

3. Ratio. Tertio: Essentia diuina vt est infinite perfecta, ita infinitis modis est imitabilis: igitur nulla species eam ita perfecte imitabitur, quin eandem alia perfectius imitari queat; atque adeo nulla creari poterit adeo nobilis, quin nobilior possit.

Solut. 1. arg. superioris artic. *De hac controu. Scot. in 2. d. 12. q. 2. §. ad arg.* Ad ea vero quæ pro contraria sententia adducta sunt, non erit difficile respondere. Ad primum concedimus, materiam esse infimam omnium substantiarum, quæ à Deo creari possint: licet non putemus, eam accidentibus saltem omnibus deteriorem esse; quandoquidem materia est ens per se existens, nobilius autem est existere per se, quam inhærere alteri: nisi id, quod alteri inhæret, tantam aliunde nobilitatem vendicet, vt ea existentiæ per se præponderet; vti videre est in nonnullis accidentibus; præsertim in his, quæ diuini ordinis sunt; vt gratia, lumen gloriæ, intuitiua contemplatio diuinæ naturæ. Itaque admittendum est, licet Deus qualibet specie completa, & qualibet item forma, aliam non solum perfectiorem, sed etiam imperfectiorem possit efficere: nullam tamen substantiam materia prima ignobiliorem creare posse; quæ est sententia Richar[illegible], quodlib. 2. quæst. 5. & in 2. Sentent. dist. 12. q. 2. Durandi eadem dist. quæst. 1. Argentinatis in 1. dist. 44. quæst. 1. art. 2. Ægidii quodlib. 3. quæst. 5. aliorumq; Philosophorum communis. *Item Abulensis ad c. 22. Mat. q. 222.* Nec propterea, quod aliqua minima substantia in rebus detur, iccirco maximam quoq; dari oportet: perfectio enim substantiæ crescit per accessum ad diuinam perfectionem, vbi impossibile est ad summum peruenire: quia cum diuina perfectio sit infinita, nulla creatura eam ita exacte imitari potest, quin alia exactius possit. At imperfectio substantiæ est per recessum à Deo, quem non repugnat in aliqua substantia dari maximum.

Solutio 2. *Lege Bassol. in 1. d. 36. q. 3. Hispal. d. 35. q. 1. art. 4.* Ad secundum: vniuersitatem specierum, quæ creari possunt, distare à Deo, vt quid simpliciter finitum; vt infinitum tamē secundum quid, seu syncategorematice, hoc est, in infinitū progrediens: quia ita continet omnem perfectionem speciebus communicabilem, vt in ea nulla certa species designari possit, quæ actu infinite perfecta sit, & qua non possit dari alia perfectior. Non valet autem (vt aduertit Capreolus in primo Sententiarum, loco citato) hæc cōsecutio: Deus videt infinitum progressum specierum sese proportione excedentium: ergo videt aliquam infinitam speciem. Sicuti nec consecutio hęc momentum habet: In continuo sunt infinitæ partes, quarum secunda est minor quam prima, & tertia quam secunda, atq; ita in infinitum; ergo in continuo est aliqua infinite parua.

Solutio 3. Ad tertium: species procedere à Deo, sicuti numeros ab vnitate. Primum, quia quemadmodum numeri insunt in vnitate; tamquam in radice, & in ea vnum quid sunt, atq; ab illa profecti multiplicantur: ita rerum species in Deo, vt in fonte totius esse, continentur, & in eo quidē vnam habent rationem, sed extra illum in multitudinem abeunt. *Cur species dicantur esse quasi numeri.* Præterea, quia sicuti numeri ab vnitate progressi in infinitum augescunt: ita qualibet specie à Deo creata, potest alia atq; alia perfectior produci, ita vt in nulla consistere necesse sit. Non esse vero similitudinē in eo, quod argumentum probare nititur: nec enim quæ similia dicuntur, in omnibus paria esse debent.

Solut. 4. Ad quartum: non posse alicui speciei nouum addi gradum essentialis perfectionis, quia iam non eadem maneret essentia; vt nec quaternarius, si ei noua vnitas accederet. Nec item dari posse sub eodem genere duas species pari inter se dignitate, sicuti nec dari possunt duo numeri (quibus etiam quoad hoc species similes sunt) quorum vnus non alterum excedat. At in productione aliarum atque aliarum specierum non ita res habet, cum ex ea nulla sequatur repugnantia.

Solut. 5. *Lege D. Th.* Ad vltimum: Vniuersum bifariam spectari; nimirum vel quoad partes, quibus constat, vt quoad

1.p.q.15.ar. 6.& in 2.d. 44.q.Sn ar. 2. M.Alber. art.2. Rich. ib q.3. Dur. q.3. Ægid.q. 2. Argen.& Capr.q.Sni.

quoad ordinem & dispositionem illarum. Priori modo creari posse aliud pulcrius & perfectius; nec id negare Patres, qui in argumento citantur: posteriori non posse. Neque enim hoc vniuersum, quod nunc est, valet fieri elegantius, quoad partium, è quibus constat, situm & dispositionem; vt patebit ex iis, quæ dicemus quarto libro huius operis, cum de locis elementorum disputabimus.

QVÆSTIO IV.

NVM QVODLIBET INFINITVM à Deo cognoscatur.

ARTICVLVS I.

OMNE INFINITVM COGNOSCI à Deo, nullum tamen successiue posse cognosci.

Ex D. Th.1. p.q.7. art.2. Duurando in 1.d.39.q.2 Scoto in quodl. q.14.

VT aperiamus, quid in proposita quæstione statuendum sit, nõnulla præmittenda sunt. Primo, infinitum duobus modis sumi: altero formaliter; vt nimirum significat negationem finitionis; altero materialiter, hoc est, pro re, quæ infinita dicitur; vt pro numero infinito, vel infinita magnitudine. * Deinde duplicem esse infinita materialiter sumpti notitiam: vnam, qua confuse apprehenditur; quo modo dicitur cognoscere infinitum is, qui cognoscit vniuersale, cohibens sub se potestate infinita; &, qui percipit magnitudinem vnius palmi, in qua insunt infinitæ partes proportionales, quas tamẽ sigillatim non concipit. Aliam, qua infinitum dilucide ac distinctè cognoscitur; vt si quis easdem partes enucleate perciperet. Præterea cognitionem distinctam infiniti, aut esse successiuam, qua vnum post aliud cognoscitur: aut non successiuam, qua cuncta simul intelliguntur. Denique, distinctam cognitionem infiniti, vel ita sumi posse, vt dicantur infinita percipi in alia re cognita, in qua elucent, vt in essentia diuina: vel in se ipsis, seu in proprio genere, quo pacto angeli per congenitas sibi rerum imagines, cum alia, tum ordinem vniuersi, & rerum species à Deo creatas cognoscunt.

Duplex cõsideratio infiniti.

** Cognitio infiniti varia.*

Cognitio infiniti distincta duplex.

Status quæstionis.

His positis, non excitatur à nobis quæstio, de infinito formaliter sumpto. Eo namq; modo perspicuum est, infinitum à quouis intelligi. Neq; etiam quærimus, an infinitum materialiter spectatum, confusa cognitione apprehendi possit? quia idem posse, nullam habet dubitationem. Sed vtrum distinctè intelligi queat in se, aut in alio, simul aut successiue.

Quorundã Philosophorum error.

Igitur quidam ex antiquis Philosophis, quos Diuus Augustinus duodecimo libro de Ciuitate Dei, capite decimo octauo refert, adeo hallucinati sunt, vt dixerint, Infinitum ne in Dei

A quidem cognitionem cadere posse. Qui cum etiam mundi nouitatem negarent, asserebant, recurrere per interualla eorum ortus & occasus, & eorundem temporum circuitus; ne, si non eadem reperiretur, non posset Deus infinita diuersitate variata, vel præscire cuncta vt faceret, vel scire cum fecisset. In hos certe conuenit illud sacri Vatis: In circuitu impii ambulant. Opinionum namq; inanitate circumacti, mentem diuinam, infinita omnia sua scientia cõplectentem ex humani intellectus imbecillitate & B angustiis metientes, impie lapsi sunt. Sit igitur prima nostra conclusio: Deum quodlibet infinitum comprehendere, etsi nullum successiue possit cognoscere. Hæc conclusio probatur, quoad priorem partem, hunc in modum: Diuinus intellectus habet infinitam vim ad cognoscendum, & id, in quo res concipit, nempe ipsius essentia est infinitum quid in repræsentando: cognoscit igitur infinita. Item: Deus perfectissime C comprehendit effectricem suam virtutem: sed per eam potest non tot, quin plura, efficere, vt superius demonstrauimus: cognoscit igitur non tot, quin plura, atq; adeo infinita. Posterior conclusionis pars ex eo constat; quia is, qui successiue cognoscit, partim est in actu, partim in potentia. In actu, comparatione eorum, quæ iam percipit: in potentia, respectu eorum, quæ subinde percipit. At diuinus intellectus, cum sit actus purus, nequit esse in potentia ad aliquid D noue cognoscendum. Accedit, quod omnis successiua intellectio mutationem infert, quæ nullo modo in Deum cadit.

Psalm. 11

1. Cõclusio. Pro hac cõclus. lege D. Th.1.contra gent. c. 69. & 70. & in opusc.3. ca. 133. Capr. in 1.d.43.art.2

2. Conclus.

Sit secunda conclusio: Deus non solum intelligit infinita cognitione simplicis intelligentiæ, qua concipit res secundum se; sed etiam notitia intuitiua, qua eas sub esse existentiæ comprehendit. Hęc probatur: quia Deus intuetur cogitationes Angelorum, & animarum rationalium, quę in infinitum multiplicandæ sunt: cum E diuina essentia, per quam intelligit, perfectissime repræsentet, tam ea quæ iam existunt, quam quę aliquando erunt, aut esse possunt. Item: quia vel Deus è futuris cogitationibus nouit finitas, vel infinitas. Si infinitas, habetur propositum: si finitas, oportebit ergo id, quod Deus cognoscit per progressum rerum transiri; quod est manifeste absurdum. Hanc conclusionem fusius explicat D. Thomas 1. part. q. 14. art. 12. & 13. Nec sibi repugnat sanctus Doctor, dum aliis in F locis, vt 1. contra Gentes, cap. 69. asserit, Deum intuitiua cognitione non intelligere infinita. Loquitur enim tunc de rebus per se existentibus, vt interpretatur Capreolus in 3. dist. 14. q. 2. art. 1. Caietanus 3. part. q. 10. artic. 3. & Ferrariensis 1. contra Gentes, cap. 69. Hæc enim in infinitum multiplicari non debent: cum substantiarum ortus & interitus die iudicii terminandi sint.

ARTI-

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVperius dicta, eorumque confutatio.

VErum contra primam conclusionem obiiciat aliquis cum Durando in primo, dist. 39.

1. Obiectio. 2. Si Deus cognoſceret quodlibet infinitum, vtique comprehenderet omnes partes, in quas continuum diuidi poteſt, omneſq; earum diſſectiones. At quod eas non cognoſcat, probatur: quia vel partes quas in continuo percipit, diuiduæ ſunt, vel indiuiduæ. Non indiuiduæ, quia iam continuum conſtaret ex indiuiſibilibus: nec diuiduæ, quia diuina notitia non omnes continui partes comprehenderet; cum oporteret ſemper alias cognitione diuidendas ſupereſſe. Non igitur omnes continui partes Deus intelligit. Confirmaturque idem rurſus ex eo; quia non minus repugnat, continuum diuidi actu in omnes ſuas partes, quam ſecundum omnes cognoſci. Non minus enim Deus eas concipiendo abſolueret, & ad minima atq; inſectilia redigeret, quam ſi eaſdem à ſe mutuo re ipſa abiungendo ſecuiſſet.

2. Obiect. Secundo: Ex eo, quod Deus poſſit efficere non tot, quin plura, non ſequitur, eum producere actu infinita: ergo pari ratione ex eo, quod non tot, quin plura intelligat, non recte infertur, eum infinita actu comprehendere. Quare probatio primæ concluſionis vitioſa eſt.

Dilutio 1. obiectionis. Eodem modo reſpondet Baſſol. in 1. d. 43. q. 1. Hiſpal. d. 35. q. 1. ar. 4. Hiſce obiectionibus ita occurres. Primæ quidem cum Capreolus in 1. diſtinct. quæſtion. 2. artic. 1. & Ferrarienſis 1. contra Gentes, capite 69. Dicendo, Deum cognoſcere partes omnes continui, quæ haud dubie diuiduæ ſunt: ita tamen eas cognoſcere, vt earum partes omnes, atq; omnium partium partes, enucleate comprehendat: ſic enim eas concipit, vt in continuo inſunt. Quare cum in continuo nulla ſit, quæ ſecari in alias non poſſit, nullam Deus apprehendit, cuius etiam partes alias non concipiat. Obſeruandum tamen eſt diſcrimen, inter realem continui diuiſionem, & cognitionem diuinam eiuſdem ſecundum omnes partes.

Diſcrimen inter cognitionem omniũ partium infiniti, & ſectionem earundem. Nam cum in duas medietates continuum diuiditur, deſtruitur prius continuum, manentque duæ medietates, in quas diſſectum fuit. Deinde, cum rurſus duæ medietates in quatuor quartas diuiduntur, deſtructis duabus medietatibus, manent quatuor quartæ, atque ita in infinitum. At cognitione, qua Deus duas continui medietates, & harum infinitas partes concipit, non diſſecatur ipſum continuum, ſed ſartum tectũque manet. Quo fit, vt ſi continuum re ipſa in omnes ſuas partes diuideretur abſoluta diuiſione, reſidua eſſe deberent ſola indiuiſibilia, quia ex diuiſione, minores partes, neceſſario maiores euertunt. At poſita cognitione, qua

A Deus omnes partes proportionales penetrat, adhuc nihilominus ſumere fas eſt partes ſectiles, non ad quas vltimo diuina cognitio terminata ſit, quaſi in illis non contineantur infinitę aliæ eadē cognitione comprehenſæ; ſed quę adhuc ſint partes continui, proindeq; diuiſibiles.

Dilutio 2. obiect. Secundæ occurrendum eſt; diuerſum eſſe rationem in productione infiniti, & in eius cognitione. Nam productio infiniti eſt actio externa Dei, ſecundum quam poteſt infinitum ad actum potentiæ permixtum deduci, imo ob

B ipſius infiniti repugnantiā, impoſſibile eſt eiuſmodi productionem ad completum omnino actum terminari, oportetque ſemper aliquid relinqui ſub poteſtate producentis, quod in actum non prodeat. At cognitio infiniti, cum ſit actio interna Dei, omnibus modis completa eſſe debet, & in omnia, in quæ poteſt, actu tendere. Præſertim quia, ſi Deus quædam actu, alia poteſtate cognoſceret, poſſet ei noua notitia ac-

Cur Deus cognoſcat actu perfecto infinitũ & tamen non poſſit infinitum actu perfecto producere.

C cedere, quod ſine intellectus diuini mutatione non fieret. Vnde patet, ex eo, quod Deus non tot quin plura cognoſcat, ſequi, comprehendi ab eo actu infinita, licet ex eo, quod efficere poſſit non tot, quin plura, haud recte inferatur, poſſe ab eo produci actu infinitum.

QVÆSTIO V.

D

POSSIT-NE INTELLECTVS creatus propriis viribus infinita cognoſcere.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR NON poſſe.

Impugnatur hic error à D. Th. 1. part. q. 12. art. 4. & 3. cont. gent. c. 52. & Scoto in 4. d. 49. q. 11. & Rich. ibid. q. 6. ar. 2. & Caſt. li. 3. aduerſ. hær. Verb. beatitudo hæreſ. 4. & 5.

E NOn defuere, qui arbitrentur, Infinitum perfectione, hoc eſt, Deum Opt. Max. poſſe à nobis in hac vita, ſolus naturæ facultate, clare ac perſpicue videri, niſi mentes noſtræ concreta vitiorum caligine offuſę tanti luminis ſplendore perſtringerentur: proinde, ſi quis animum excoleret, atq; omnino repugnaret, nullo præterea auxilio ad tam excellentem cognitionem, in qua noſtra beatitudo conſiſtit, indigere. Huncerrorem Sacræ paginæ teſtimoniis iam antea confutatum, damnauit Concilium Vien-

F nenſe ſub Clemente V. quod decretum habetur in Clementina, Ad noſtrum de hæreticis. Quare de huiuſmodi infiniti cognitione nulla quæſtio relinquitur.

Concluſio. De aliis tamen, hoc eſt, de Infinito extenſione & multitudine, ad quæ cætera infinita reducuntur, diſceptatio eſt, cui nos hac concluſione faciemus ſatis: Non poteſt intellectus creatus naturali ſua virtute percipere infinita; ſiue ſimul, id eſt, non intelligendo v-

Lege D.Th. de Verit. q. 2. art. 9. & 1.p.q.14.cr-tic.12.Capr. in 1.d.35.q.2 num post aliud, siue successiue tempore finito. Quæ probatur inprimis testimonio Aristotel. 1. huius operis. cap.4.text. 35.& cap.7. text. 65. & 2.Metaphys. c. 2. text.11. & 3.Rhetoricorum ad Theodect. cap. 8. vbi docet: Infinitum, qua infinitum, ignotum esse. Præterea, quia infinitum excedit proportionem potentiæ finitæ: omnis autẽ res creata, sicuti essentiam, ita & potentiam finitam habet. Huc pertinet id, quod traditum est ab Aristotele libro 1. de Cœlo, capite 11.text.116.potentias actiuas definiri maximo quod possunt, id est, certum ac definitum habere terminum à natura præfixum, vltra quẽ progredi nequeunt, eoque termino earum perfectionem æstimari. Accedit quoque experientia; constat enim,quo mens pluribus rebus percipiendis intenta est,eo singulas minus perfecte cognoscere. Addidimus,tempore finito; quia si motus fuisset ex æternitate, iam nunc quælibet intelligentia infinitas sui orbis conuersiones cognoscendo decurrisset.

Assertores propositæ cõclusionis. Porro hæc nostra conclusio partim est Diui Augustini 4. in Genes. cap. 35. & 15. de Trinitate cap. 24. partim D.Thomæ 1. part. quæst.86. art. 2. & 1. lib. contra Gentes, cap. 70. & opusc. 9. quæst. 81. Scoti in 4.dist. 1. q.1. Durandi in 2. dist. 3. quæst. 7. Ægidii in 1. dist. 39. quæst. 3. & aliorum complurium.

ARTICVLVS II.

RESPONDETVR ARGVMENTIS *quorundam, existimantium posse angelum vi naturæ infinita cognoscere.*

Item Æscul. lib. 1. huius oper. lect. 7. q. 2. & Gratian. lect. 7. q 2. A Superioris articuli conclusione dissentiunt Capreolus in 2. dist. 3.quæst. 2. art. 3. Soncinas 12. Metaphys. quæst. 62. aliique nonnulli. Opinantur enim, posse Angelum, si quam maximum potest, conatum faciat, aliqua infinita simul distincte cognoscere. Quod hisce fere argumentis confirmant.

1. Argum. Primum: Intelligentia, quæ Solis sphæram circumuoluit, comprehendit effectricem vim Solis; alioqui (ait Soncinas) non haberet motor proportionem cum proprio orbe; quam tamen prædicat Aristoteles 12. Metaph. c. 8. text. 44. atqui Sol potest infinitas species progignere, & absque dubio producturus esset infinita indiuidua, si mundus in æternum duraret.ergo intelligentia cognoscit actu eiusmodi infinita. Consecutio probatur; quia nemo causam comprehendit, quin omnia eius effecta explorata habeat.

2. Argum. Deinde argumentatur Soncinas: Quilibet angelus cognoscit simul omnia, quæ vna specie intelligibi repræsentantur: sed omnes numeri,eorumq; proportiones, repræsentantur vna specie(alioqui si singulos numeros singulæ species referrent, cum nullus sit, quem percipere angelus non possit; sequeretur, consignatas illi esse infinitas species intelligibiles) ergo angelus vno actu infinitas numerorum species apprehendit.

3. Argum. Tertio: Ideo intellectus noster non potest quamlibet multa concipere; quia est immersus hoc mortali corpore, quod mentem de grauat, nec quicquam intelligit, nisi operante simul phantasia, quæ rerum obiectarum multitudine obruitur, ac defatigatur; vt Plato in Phædro scripsit, ipsaque experientia docet. Cum igitur mentes angelicæ hisce impedimentis liberæ sint, nihil obstabit, quominus infinita intelligant. Adde, quod non vt sensus excellenti sensibili; ita intellectus,præsertim qui à sensu non pendet, excellenti intelligibili læditur, & ab aliorum perceptione retardatur: quin potius quanto nobiliora capit obiecta, tanto ad alia cognoscenda habilior fit, teste Aristotele tertio libro de Anima, cap. 4. text. 7.

Aliorum opinio. Circa eandem nostram conclusionem alii ad extremam quandam sententiam deflexere, arbitrati, licet cœlestium corporum motus fuissent ab æterno, non potuisse intelligentiam omnes cœli conuersiones successiue cognoscere.

1. Argum. Afferunt tamen pro se illud Aristotelis: Infinitum, qua infinitum, ignotum est. Quibus verbis innuit Philosophus, infinitum sic intellectus aciem effugere, vt nec infinito tempore percipi queat.

2. Argum. Item: quia si intelligentia omnes globi cœlestis conuersiones nouisset, potuisset earum omnium vno actu recordari, atq; ita naturali vi infinita simul comprehendere.

3. Argum. Deniq; id etiam addunt, quod nulla ratio cogat asserere, intelligentiam prædictas conuersiones tanquam plura cognita, sigillatim percepturam fuisse; cum motus cœli vnum quid sibi cohærens & continuum sit.

Responsio ad 1. arg. prioris sententiæ. Hæc tamen argumenta leuiora sunt, nec ob ea à cõmuni Philosophorum placito abscedendum fuit. Ad primum igitur Soncinatis dicendum; intelligentiam comprehendere virtutem Solis,nec tamẽ iccirco intelligere actu infinita. Nam quod ad singularia attinet,quanquã si rerum generationes nullum essent finem habituræ,infinita secundũ potentiam, seu nõ tot quin plura à Sole gignenda essent;ad eius tamẽ comprehensionem,singularium cognitio nõ requiritur. Sicut n. naturale agens, in nullius singularis definite sumpti productionem per se fertur; ita ad sui comprehensionem nullius notitiam per se deposcit. Sed quid de speciebus dicendum?Nempe non oportere angelum, ad Solis vim comprehendendam infinitas cognoscere: quia neque actu infinitæ sunt,vt perspicuum est, neq; earum multiplicatio in infinitum procedit; vt alibi ex Aristotelis doctrina, & communi Philosophorum sententia statuimus.

Ad 2. arg. Ad secundum; Caietanus 1. part. quæst. 54. artic. 2.

art. 2. & Ferrar. 2. contra gentes, capite 101. negant maiorem propositionem, & recte quidem: fieri enim potest, vt vna species plura actu repræsentet, quam vt ad omnia illa angelus distincte possit aduertere. Quin etiam ad minorem respondemus; angelo neq; inditas esse infinitas species intelligibiles numerorum, neque vnam, quæ omnes numerorum species distincte referat: sed per species rerum sub numeros cadentium percipere numerum, aut vnitatem, vt communem earum affectionem. Itemque, numero quouis apprehenso, promptum ei esse, maiores ac minores numeros subinde cõcipere, addendo detrahendove vnitates: similiterq; figurarum & proportionum differentias cognoscere. Quod in nobis etiam locum habet.

Ad 3. arg. Ad tertium dicendum: intellectum nostrum non ob id solum haud posse infinita percipere, quia corporis commercio & intercurrentium phantasmatum turba degrauatur, ac præpeditur; sed quia cum sit virtus finita, non habet proportionem cum infinito distincte cognito. Quæ ratio etiam in intellectu angelico, cuius item perfectio finita est, concludit. Quod autem opponitur, intellectum non lædi excellentia rei intelligibilis: ita sane est; nec enim à re cognita noxam subire potest, cum non hæreat in corpore, vt sensus, qui dissoluta à vehementi sensibili primarum qualitatum in organo insidentium temperie offenditur, ac labefactatur. Verum esto, intelligibile intellectricem potentiam non lædat; esto etiam, nonnunquam vnius rei perceptio intellectum expediat ad plura cognoscenda, vt cognitio causæ ad percipienda effecta: sæpe tamen intelligibile sua nobilitate aut multitudine intellectus vim excedit, ita vt ab eo percipi nequeat, & vniuersim omnia infinita multitudo distincte cognita illius terminos transcendit.

Cur neque nostter, neq; angelicus intellectus infinita cognoscat.

Solu. 1. arg. pro posteriori sententia. Ad primum vero eorum, quibus posteriores Philosophi nitebantur, dicito; Aristotelem eo modo negare, infinitum posse cognosci; quo etiam negat, posse pertransiri. Quare sicuti inficiatur, decurri posse infinitum finito tempore; concedit tamen, in tempore infinito posse, cum posuerit infinitas orbium cœlestium conuersiones præteriisse: ita negat infinitum finito tempore posse cognosci; admittit tamen, in tempore infinito posse.

Consule D. Tho. 1. contra Gent. c. 69. Hispal. in 1. d. 35. a. 3. Scot. in 3. d. 14. q. 2.

Solut. 2. Ad secundum: non eandem esse rationem, in notitia successiua infinitarum circumuectionum, & in vno actu, quo intelligentia earum omnium simul recordaretur: hic enim in infinita simul tenderet, quod fieri non posse monstrauimus; successiua autem cognitio non ita se haberet, vt luce clarius est.

Lege Ægid. in tract. de Cognit. angelorum, q. 9 ad 10.

Solut. 3. Ad tertium: negari non posse, Angelum cunctas sui orbis reuolutiones percepturum fuisse: licet enim vnum continuum motum omnes constituant, tamen sicuti nos in eodem cœlesti

A motu dies plures designamus, cur non idem efficeret Angelus? aut qui posset non aduertere & notare noctium & dierum vicissitudines, atque adeo singulas ab eodem ad idem punctum Solis conuersiones.

QVÆSTIO VI.

AN INTELLECTVS CREATVS

B ### *ad infinita simul cognoscenda diuinitus excitari queat.*

ARTICVLVS I.

STATVITVR POSSE.

NOn adducimus in controuersiam, an intellectus creatus ad intuitiuam diuinę naturæ cognitionem eleuetur: id enim fide constat. Sed vtrum vel in ipsa diuina essentia, vel C extra illam, infinita simul intelligere possit? Sit igitur prima assertio: Intellectus creatus diuina ope adiutus, potest in Verbo cognoscere simul infinita. Hanc assertionem etsi improbent nonnulli, quos refert Capreolus in 3. distin. 14. quæst. 2. art. 1. eam tamen multi graues auctores approbant. Ex quibus Magister Sententiarum in 3. distinct. 14. cap. 1. Albertus Magnus ibidem, art. 1. eiusque discipulus Vdalricus, arbitrantur; animam Christi cognoscere in diui- D na essentia omnium rerum possibilium naturas. Quod etiam Durandus in 4. dist. 49. quæst. 6. artic. 2. & Godofredus quodlibeto 6. quæst. 3. de quouis beato asserendum putant. Atque horum sententiæ omnino adstipulatur D. Fulgentius, in responsione ad 3. quæst. Fernandi Diaconi. D. autem Thomas 3. part. quæst. 10. artic. 2. & 3. contra Gentes, capite 59. & 60. & de Veritat. quæst. 8. artic. 12. eiusque sectatores (quorum sententia verisimilior est) asserunt, nullum E beatum omnia possibilia intelligere: quia iam diuina essentia ab intellectu creato cõprehenderetur (siquidem quo plura effecta in causa videntur, eo magis causa penetratur: atque adeo cognitis omnibus, quæ ab ea effici possunt, omnino comprehenditur) sed quemlibet videre actu aliqua infinita: nimirum, animam Christi cognoscere omnia, quæ fuerunt, sunt, eruntve aliquando, & quæcunque continentur in pote- F state creaturarum, quæ à Deo conditæ sunt: quia hoc ad ipsius dignitatem pertinet, cui subiecta sunt omnia. Alios vero beatos videre ordinem vniuersi, & omnium rerum ad illius perfectionem attinentium naturas, atq; etiam infinitas species figurarum, numerorum, & proportionum: quia horum cognitio spectat ad naturæ intellectricis perfectionem, quæ felici illi statui omnium bonorum complexionem continenti, deesse non debet.

Consule Caput, Firmiter de summa Trinit.

1. Assertio.

Nullũ beatum cognoscere omnia possibilia.

Quod autem nihil repugnet, quominus infinita

finita hoc modo percipiantur, breuiter ex eo concludi potest: quia (vt D. Thomas lib. 1. contra Gentes, cap. 69. argumentatur) intellectus, qui maximum omnium intelligibilium, hoc est, diuinam essentiam clare intuetur; vtiq; valebit id quod minus est, atq; adeo aliquod genus infiniti in eadem essentia diuina relucens, distinctè cognoscere. Deinde, quia (vt idem Sanctus Doctor 1. part. quæst. 12. art. 5. animaduertit) inter potentiam cognoscentem, & rem cognitam non requiritur proportio mathematica: ita vt si perfectio aut numerus rei cognitæ infinite augeatur, crescere etiam infinite debeat potentiæ cognoscentis perfectio sufficit enim * proportio, quam vocant accommodationis, id est, vt potentia intelligendi vltra modum suæ naturæ à Deo eleuetur, ac diuino lumine perfundatur, vt ad infinitâ percipienda habilis fiat, præsertim cum id, quod in ea infinitorum perceptione speciei intelligibilis rationem subit; nimirum essentia diuina, sit quidpiam infinite perfectum, & ipsa infinita in vnico obiecto primario, in quo virtutes continentur, ac relucent, vno actu videantur.

Posse infinita cognosci in diuina essentia.

Lege de eadem re D. Th. contra Gent. c. 54. & de Verit. q. 20. art. 4. Scot. in 4. d. 3. q. 1.

** Proportio accommodationis.*

2. Assertio. Sit secunda assertio: Probabile est, posse etiam intellectum creatum diuina ope excitari, ad cognoscenda simul & distinctè aliqua infinita in se ipsis, extra diuinam essentiam; verbi gratia, infinita puncta, quæ sunt in linea, vel infinitos gradus candoris; si à Deo producerentur. Hæc ex eo suadetur, quia in huiusmodi cognitione nulla est contradictionis implicatio; nec ex parte infiniti, cum non ponamus, id numerando transeundum esse: nec ex parte imbecillitatis potentiæ, quia potest illa supra naturæ suæ modum, ex diuino concursu proportionem assequi, ad cognoscendam multitudinem infinitam rerum infinitarum; sicuti quod plus est assequitur, ad clare & quidditatiue intuendam infinitam Dei essentiam, vt paulo supra diximus. Porro duo hic animaduertes. Vnum est: ad cognoscenda distinctè & simul huiusmodi infinita, producendam esse à Deo speciem aliquam intelligibilem, quæ illa distinctè & enodate repræsentet: nec proinde tamen eam speciem infinite perfectam esse debere (esto beati, dum infinita vident, infinitam speciē habeant, vtpote quibus pro specie est ipsa Dei essentia, vt diximus.) Non enim oportet speciei perfectionem augeri, per æqualia incrementa, secundum mensuram rerum, quæ per eam repræsentātur, sicuti nec perfectionem cognitionis ad mensuram rei cognitæ: alioqui cognitio intuitiua diuinæ naturæ infinite perfecta esset. Alterum est: vt hæc infinita intellectus percipiat, non sat esse, illorum species diuinitus consignari; sed egere etiam peculiari Dei auxilio, quo supra naturæ suæ captum & facultatem ea vtatur, & in obiectum infinitum tendat.

3. Assertio. Sit tertia assertio: Nullus intellectus, etiam

A diuina ope adiutus, valet infinita finito tempore successiue cognoscere. Probatur, quia alioqui sequeretur infinitum incipiendo pertransiri: quod fieri posse negat Aristoteles, tum hoc libro, cap. 7. text. 63. tum Metaph. cap. 2. text. 13. Atq; in hunc modum interpretatur Scotus in 1. dist. 3. quæst. 2. illud Aristotelis ex 1. huius operis, cap. 4. text. 35. Infinitum, qua finitum, est ignotum: nimirum, quia infinitum, sumendo in eo vnum post aliud, impossibile est percurri;

B semper enim vna parte accepta, alia accipienda supererit.

Lege D. Th. 1. p. q. 14. a. 12. & q. 86. ar. 2. Scotus in 1. d. 3. q. 1. Aegid. in 1. d. 39. q. 3.

ARTICVLVS II.

SATISFIT ARGVMENTIS QVORVNDAM, PROXIMI ARTICVLI ASSERTIONES OPPVGNANTIVM.

C Expendamus nunc ea, quæ nonnulli contra superius dicta obiiciunt. In primis quod ab intellectu creato in diuina essentia cognosci possint infinita, hoc fere modo suadet Scotus in 3. dist. 14. quæst. 2. Infinitas extensiua supponit infinitatem intensiuam: sed nullius beati cognitio habet infinitatem intensiuam: ergo neque extensiuam, hoc est, extensam ad infinita obiecta. Maior propositio asseritur à Cōmentatore in libro de Substantia orbis: probaturq; ex eo; quia vbi excessus in vno arguit excessum

D in alio, infinitas arguit infinitatem: at excessus in numero rerum cognitarum arguit excessum in intensione, seu perfectione cognitionis: quis enim inficietur, præstantiorem esse eam notitiam, qua homo & leo, quam illa, qua homo duntaxat intelligitur.

Arg. Scoti.

Deinde, ita opponit Adamus in 3. quæst. 10. Id, quod infinitis intellectionibus æquiparatur, infinitum esse oportet; sed cognitio, qua perci-

E piuntur infinita numero, æquiparatur infinitis intellectionibus, quibus ea singulatim conciperentur: ergo est actu infinita, atque adeo sicuti dari actu infinitum non potest, ita neque infinitorum cognitio.

Arg. Adami.

Præterea, circa tertiam conclusionem sunt, qui putent, non esse contra rationem infiniti, decurri cognitione tempore finito. Itaque potuisse illud eo pacto, à diuino intellectu concipi, nisi Deo successiua cognitio repugnaret.

F Est autem pro hac sententia in primis illud, quod in qualibet hora transeunt infinita instantia. Deinde, quia cum flamma lignum absumit, corrupta prima ligni superficie versus ignem, resultat alia; tum hac intereunte alia exoritur, atque ita in infinitum: sicque peracta igni deflagratione transactæ sunt infinitæ superficierum generationes, totidemque interitus. Tertio, quia cum corpus sphæricum mouetur super planum, finito tempore peragit infinitos contactus discretos, cum tangat omnia

Argumēta, quod nō repugnet, infinita finito tempore successiue cognosci.

omnia puncta eo modo, quo sunt in continuo, hoc est, discrete. Quare cum alia in finito tempore finito transeant, nihil impediet ex parte infinitudinis, quominus infinitum finito tempore cognoscendo transigatur.

Respōsio ad arg. Scoti. Hæc tamen nihil contra ea, quæ statuimus, concludunt. Atq; in primis argumētorum Scoti, quo pacto diluendum sit, iam patet: nimirum, licet cognitio extensiua intensiuam supponat, & huius excessus illius excessum arguat: non tamen oportere intensionem & extensionem per æqualia incrementa sibi perpetuo respondere; præsertim cum potentia ex peculiari concursu agentis infiniti supra vim suam eleuatur. Tunc enim efficacitate supernaturalis auxilii, quodammodo ei infinitas intensiua *Ad argum. Adami.* suppletur, & compensatur. Similiter respōdendum est Adamo; licet cognitio infinitarum rerum æquetur infinitis intellectionibus, quoad extensionem obiecti; non tamen eis æquari, quoad intensionem.

Responsio ad alia argum. Ea vero, quæ contra tertiam assertionem obiecta sunt, parum momenti habent. Nam *Ad 1. arg.* instantia esto sint infinita; tamen quia sunt par- *Ad 2. arg.* tes finiti temporis, non nisi per modum vnius finiti labuntur. Idemque dicendum de superficiebus & tactibus discretis globi: superficies A enim ligni non intereunt, aut gignuntur se- *Ad 3. arg.* sim; sed ad combustionem ligni, quæ vna & continua est: & tactus globi ita sunt discreti, & nihilominus ad vnum eundemque modū globi pertineant. Quo fit, vt hæc omnia non tanquam infinita simpliciter, sed quasi vnum quid finitum transuolent.

Vberior explicatio 3. argumenti. Præterea (quod plane rem explicat, occurritque instantiæ de contactibus, quos faceret pūctus, si à corpore separatus duceretur ab an- B gelo super lineam; qui proinde contactus ad nullius motum corporis pertinerent) illa momenta, superficies & contactus, ita se habent, vt post quodcunque illorum sequamur immediate infinita. At plures intellectiones successione elicitæ, non succedunt per modum vnius, quod componant, vt patet: itemque necessario procedunt ordinate, secunda post primam, & sic deinceps: nec vero ita, vt post vnamquamque designatam eliciantur immediate infinitæ. C Vnde fieri non potest, vt in omnibus momentis horæ collectiue acceptis eliciantur. Qua etiam ratione supra quæst. 1. huius loci, artic. 3. ad sextum, negauimus, posse à Deo per singula horæ instantia collectiue sumpta, Angelos creari.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HOC VOLVMINE PRIMO CONTINENTVR.

APPE-

MAGIA, ET MAGII.

MAGNITVDO.

MATERIA.

MATHEMATICA.

MAXIMVM ET MINIMVM.

MEDICINA.

METAPHYSICA.

Partitio

INDDICIS VOLVMINIS PRIMI FINIS.

